DOCUMENT RESUME

ED 050 625 48 FL 002 201

AUTHOR Mansoor, Menahem, Ed.; And Others
TITLE Modern Hebrew Literature Reader for Advanced Students: Volume 2, Explanatory Notes and Exercises.
INSTITUTION Wisconsin Univ., Madison.
SPONS AGENCY Office of Education (DHEW), Washington, D.C. Bureau of Research.
BUREAU NO BR-6-1385
PUB DATE 71
CONTRACT OEC-3-6-061385-1631
NOTE 710p.
AVAILABLE FROM KTAV Publishing House, Inc., 120 East Broadway, New York, N.Y., 10002 ($6.95)

EDRS PRICE EDRS Price MF-$0.65 HC-$26.32
DESCRIPTORS *Anthologies, Colleges, *Hebrew, *Language Instruction, Literary Perspective, Literary Styles, *Literature, Modern Languages, Second Language Learning, Semitic Languages, Uncommonly Taught Languages, Vocabulary
IDENTIFIERS *Israel

ABSTRACT

This volume, second of a two-volume reader in modern Hebrew literature containing 30 units with selections from modern classical literature assumes the student's mastery of the basic elements of Hebrew grammar, syntax, and vocabulary. The selections are largely representative of the period prior to 1948, the date of the establishment of the State of Israel, and range from the writings of Mendele M. Sefarim to H. Hazaz. Major emphasis in the series is placed upon development of vocabulary and appreciation of style. This volume contains explanatory notes and vocabulary notes for the readings. For the companion document see FL 002 200. (RL)

ED050625

Title VI, Sec. 602, NDEA
PA-48 Bureau #6-1385

MODERN HEBREW LITERATURE READER FOR ADVANCED STUDENTS

in Two Volumes

With Explanatory Notes, Exercises,
Vocabularies and Introductions

U.S. DEPARTMENT OF HEALTH, EDUCATION & WELFARE
OFFICE OF EDUCATION
THIS DOCUMENT HAS BEEN REPRODUCED EXACTLY AS RECEIVED FROM THE PERSON OR ORGANIZATION ORIGINATING IT. POINTS OF VIEW OR OPINIONS STATED DO NOT NECESSARILY REPRESENT OFFICIAL OFFICE OF EDUCATION POSITION OR POLICY

Edited by
Menahem Mansoor
Chairman,
Department of Hebrew and Semitic Studies
University of Wisconsin

with
Galia Simon and Yemima Rabin — Project Assistants

Volume Two
Explanatory Notes and Exercises

KTAV PUBLISHING HOUSE, Inc.
NEW YORK
1971

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS COPYRIGHTED MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY KATV Pub. Co.
TO ERIC AND ORGANIZATIONS OPERATING UNDER AGREEMENTS WITH THE U.S. OFFICE OF EDUCATION. FURTHER REPRODUCTION OUTSIDE THE ERIC SYSTEM REQUIRES PERMISSION OF THE COPYRIGHT OWNER."

FL 002 101

1

All Rights Reserved the University of Wisconsin

SBN 87068-579-1
LIBRARY OF CONGRESS CARD NUMBER: 78-121646
MANUFACTURED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

This work was developed pursuant to a contract between the United States Office of Education and the University of Wisconsin and is published with permission of the United States Office of Education.

The printing and publication of the Reader was made possible by subsidies from the Hebrew Culture Foundation of New York and the Wisconsin Society for Jewish Learning.

This Reader in Modern Hebrew Literature is dedicated to all those who helped in one way or another to make it possible to produce it: to our teaching staff, project specialists, typists and secretary and to our students who inspired us to undertake this project.

TABLE OF CONTENTS

Volume Two
Explanatory Notes and Vocabularies

A. Foreword
B. Introduction
C. Basic Units and Exercises
(For a detailed listing of the units, see Volume One)
A. Explanatory Notes

Mendele Mokher Sefarim (1836—1917) 1
J. L. Peretz (1851—1915) 27
Ahad Haam (1856—1927) 66
Shalom Aleikhem (1859—1916) 103
D. Frishmann (1860—1922) 126
M. Y. Berdichevsky (1865—1921) 148
S. Ben-Zion (1870—1932) 169
H. N. Bialik (1873—1934) 199
U. N. Gnessin (1879—1913) 245
G. Shofman (1880—) 290
Y. H. Brenner (1881—1921) 301
Y. Fichman (1881—1958) 317
I. D. Berkowitz (1885—1968) 329
Y. Steinberg (1887—1947) 350
Zalman Shneour (1887—1959) 395
D. Baron (1887—1956) 476
Y. Burla (1887—1969) 497
A. Hameiri (1887—) 530
S. Y. Agnon (1888—) 544
A. Barash (1889—1952) 614
H. Hazaz (1897—) 629

INTRODUCTION

The research involved in the preparation of the Readers was performed pursuant to a contract between the United States Office of Education and the Regents of the University of Wisconsin (Contract No. OEC-3-6-061385-1631) under the terms of Public Law 85-864: National Defense Education Act of 1958.

This volume of 30 units with selections from modern Hebrew classical literature assumes the student's mastery of the basics of Hebrew grammar and syntax and of a fair amount of Hebrew vocabulary. Several units were used successfully, on an experimental basis, by our fourth and fifth year students on the Campus of the University of Wisconsin. With the use of this reader, the student has reached the stage where his attention should now be devoted less to problems of grammar and more to matters of vocabulary and style. Here, we followed the pattern and methodology successfully developed by the University of Michigan in its series of Arabic Readers. Instead of intensive grammatical analysis, the student now needs to expand his vocabulary and gain a feeling for style and idiomatic expressions by reading as extensively as possible. The Reader attempts to facilitate this, with every needed help in reading, by introducing the reader to a collection of classical works in modern Hebrew literature, beginning with Mendele Mokher Sefarim and ending with H. Hazaz. Almost all of these works were written prior to the establishment of the State of Israel. A vast accumulation of literature was written after 1948, and we hope to prepare a new reader covering the period 1948 through 1967.

The following features are designed to aid the student:

1. The reader is published in two volumes, one with the texts and exercises and the other with the explanatory

notes and vocabularies, so that both may be visible simultaneously.

2. Words are translated in terms of the contexts in which they occur. However, other primary meanings of these terms are also given.

3. The annotations are often supported by citations from the Bible, medieval writings and modern Hebrew texts.

4. All annotations, explanatory notes and English glosses are included in a simple listing in the order of their occurrence in the text.

5. An cumulative Hebrew-English vocabulary for ready reference is provided at the end of volume one.

6. A basic Hebrew vocabulary of 800—1,000 words is assumed for the student.

7. Phrases and sometimes entire sentences are translated where the structure may not be entirely clear.

8. Each unit is glossed independently of all others, so that the student is not required to recall a word from a previous selection.

9. Ample provision is made to enable the student to prepare his own glosses and to use dictionaries and other reference works.

10. Numerous and varied exercises are provided to enable the teacher and the student make selections to suit the level and purpose of the course and curriculum.

11. The glosses and vocabularies are given with considerable overlap from one unit to the next. This was pur-

posely designed to enable the student to retain the words which recur.

12. There are numerous exercises designed to help the student master new vocabulary as well as acquire a feeling for word usage and idiomatic style.

13. The selections are reproduced in their entirety and unedited. Deviations from the grammatical nouns are ignored and archaic usage was not revised. No attempt was made to solve the difficult problem of Hebrew orthography and hence orthographical variants were not normalized.

14. On the whole, only the vocabularies and some exercises are vocalized. Generally, the amount of vocalization and orthographical variants differ widely from one selection to another, ranging from *defective* to *plene* orthography. In each case, the original text, as found, is faithfully reproduced, with permission.

The author wishes to acknowledge his sincere appreciation to all those who helped in the preparation of the Reader. He is particularly indebted to Galia Simon and Yemima Rabin, project specicalists in the Department, for their invaluable assistance in the preparation of the explanatory notes and exercises of the units. Their work was highly commended by many specialists in modern Hebrew literature.

The author also wishes to thank Professors Chaim Rabin and Refael Nir, of the Hebrew University and to Aviv Melzer, Instructor in the Department for their invaluable assistance in reading the manuscript and offering valuable observations. Mr. Melzer was responsible for the final proofreading and editing. He wishes to express his thanks to Gila Halpern, for her typing of the texts for the printers; to Itzhak Mader, of "Pinat Ha-Sefer" in Haifa, for the thankless task of preparing the manuscript for the printers, and to the management of "Maran Press' in Jerusalem for the excellent production of the Reader. Last but not least, The author expreses his gratitude to Mr Albert Storm, Mr William Higgins and Dr Carl Epstein of the Office of Education for their cncouragement, counsel and assistance.

MENAHEM MANSOOR
University of Wisconsin
1971

4. תפקידם של חברי הועדה בסיפור הוא לכאורה קטן. מרבית התאורים מוקדשים ליודקה, והוא האומר את רוב הדברים. בכל זאת ניתן ללמוד על דמותם ומהותם של חברי הועדה מתוך מה שנאמר עליהם ומתוך דבריהם הם. מהו הטיפוס שהם מייצגים?
5. מהו הדבר שאותו מגנה יודקה בהיסטוריה היהודית? כלפי מה מופנה ה״אני מאשים״ שלו?
6. מהי ״הפסיכולוגיה הלילית״ שעליה מדבר יודקה, ומהי המשמעות המעשית שלה לגבי גורל היהודים?
7. יודקה טוען שהציונות מתחילה במקום שבו נגמרת היהדות. האם הוא רואה בזה דבר חיובי או שלילי? מהי דעתך על טענה זו?
8. בתוך הציונות יש זרם של אנשים החושבים כיודקה כי יש למחוק מן ההיסטוריה היהודית את אלפיים שנות הגלות, ולהמשיך את ההיסטוריה של עמנו מן המקום שבו היא הסתיימה בארץ ישראל לפני אלפיים שנה. הידוע לך מי הם אותם אנשים ואיך נקראת תנועה זו? מה דעתך על קו־מחשבה זה?
9. קשה לקבוע לפי הסיפור ״הדרשה״ אם דעותיו של יודקה הן באמת דעותיו של הזז. קרא את הסיפורים־ ״שלולית גנוזה״ ו״אדם מישראל״ ואמור: האם לדעתך משמש יודקה כדוברו של הזז?
10. השווה והקבל זו לזו את דמותם של מנשקה, גיבור הסיפור ״רחמים״, ויודקה, גיבור הסיפור ״הדרשה״.
11. מהו המשותף לסיפורים ״הדרשה״ ו״רחמים״ מבחינת הסממנים והסגנון הספרותי ומבחינת היקף הבעיות והנושאים המצויים בהם?

15

4. נסח בעברית את הביטויים הבאים:

to be invited, to be recorded, to be returned.

5. הפוך את המשפטים הבאים (מתוך הסיפור) לצורה סבילה:

   א. המציאו להם משיח בשמים.
   ב. פניו כהו והצהיבו, כאילו העלו חלודה.
   ג. העביר בכף ידו את הזיעה מעל פניו.
   ד. הוא עקר ברעש את הכסא ממקומו והפיל עצמו עליו.
   ה. ראש החבורה הרכין את ראשו.
   ו. כאילו הוציא אותם ממבוכה גדולה.
   ז. אסור שיכניסו עצמם בדבר הזה.

6. עין במשפטים הבאים וציין אילו פעלים בבנין הפעיל אי אפשר להפוך לצורה סבילה:

   א. פניהם מעידים בהם.
   ב. הם מאמינים באמונה שלמה.
   ג. עמד כממתין לשמוע.
   ד. יודקה לא הרגיש באותה שיחת רמזים.

7. כתוב את צורת ההפעל בגוף שלישי עבר, הנגזרת מהשורשים הבאים: סבר, קבל, נוח, בוא, נכר, נגה, נגש, חדר, תאם, ירד, ישב, פרע, אפל, עבר, קום, גלה.

ח. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמותו של יודקה:

   א. דמותו של יודקה בעיני החברה ובעיני עצמו.
   ב. יודקה השני: דמותו של יודקה כפי שהזז רואה אותה וכפי שהוא מתגלה במהלך הסיפור.

2. ביודקה יש משהו הנוגע ללב, משהו טראגי. מהו, לדעתך, דבר זה?

3. יודקה וחברי הועדה הנם חברים באותו קיבוץ ובאותה חברה ונמצאים באותו חדר, אך השולחן הירוק מפריד ביניהם ומעמיד אותם למעשה במרחק הרבה יותר גדול זה מזה. מהי, לדעתך, המשמעות של שולחן ירוק זה? מה מקומו ביחסי יודקה וחבריו?

17. מגדל פורח באויר.
18. שם נפשו בכפו.
19. תלה את הקולר בצוארו.
20. נכנס בעבי הקורה.
21. פה מפיק מרגליות.
22. טחן קמח טחון.
23. הותרה הרצועה.
24. על רגל אחת.
25. חרב חדה מונחת על צוארו.

2. נסה להשוות את הרשימה הנ״ל עם רשימת הניבים הבאה ואמור מה ההבדל בין אלו לבין אלו. כמו כן הסבר את הניבים המופיעים להלן:
   1. דברים כדורבנות
   2. כחומר ביד היוצר.
   3. כמי שכפאו שד.
   4. כעלה נידף.
   5. כקליפת השום.
   6. כקצף על פני המים.
   7. כקריעת ים סוף.
   8. כרחוק מזרח ממערב.
   9. כאבן שאין לה הופכין.
   10. עשה אוזנו כאפרכסת.

ו. משפט־ויתור או משפט־ניגוד הוא משפט בו מופיעים שני חלקים מנוגדים; משפט שבו העובדה המוזכרת בחלק האחד של המשפט אינה נכונה או שהמסקנות ההגיוניות העולות ממנה מתבטלות ולא קיימות בחלק השני של המשפט. למשל: ״למרות הגשם יצאנו לטייל״: ירד גשם, ובאופן הגיוני היה צריך להישאר בבית, אף־על־פי־כן יצאנו לטייל. הזז כותב: ״אבל עברית ודווקא בהברה ספרדית שהיא רחוקה וזרה הוא מדבר בפנים זקופות, במין גדולה... אף־על־פי שאינה קלה ואינה נוחה כמו האידיש״ — כלומר: בעצם היה צריך לבכר את האידיש הקלה והנוחה על פני העברית הזרה והרחוקה, אף־על־פי־כן הוא מדבר עברית. גם בדוגמאות וגם בהסברים להן מופיעות מלות־חיבור האופייניות למשפטי־ניגוד: למרות, אף־על־פי ש—, אף־על־פי־כן, על אף, אם כי, אפילו, בכל זאת, אמנם.

1. חבר משפטי־ניגוד עם מלות־החיבור הנזכרות למעלה.
2. מצא משפטי־ניגוד בסיפור.

ז. חזרה על בנין הפעל:

1. חזור על בנין הפעל בכל הזמנים לפי השורש ״קלט״.
2. מהי הוראתו של בנין הפעל?
3. אילו צורות חסרות בבנין הפעל, ומדוע?

6. הפונקציה של האורקסטרה היתה ליצור קונטרסט לשירת הסוליסט.
7. הם פתחו באניהילציה סיסטמטית של הנירות.
8. הסיטואציה בפוסטה היא קטסטרופלית.
9. מה שחסר לקהל שלנו היא דיסציפלינה; זוהי כל הפרובלמה.
10. הפרופגנדה לא היתה פרודוקטיבית ופרוצנט הפעילים הפרופסיונליים לא עלה.

ד. "דו־" היא הברה ארמית שהוראתה "שתיים", והיא מצטרפת לשמות רבים כדי להביע שניות (כפילות, מציאות שני צדדים לדבר). לדוגמה: המלה דו־פרצופי, המופיעה בסיפור, משמעה "בעל שני פרצופים", כלומר, צבוע.

1. באר את המלים הבאות ונסה לשבצן במשפטים:
   1. דו־מַשְׁמָעִי
   2. דו־קְרָב
   3. דו־שִׂיחַ
   4. דו־שָׁבוּעוֹן
   5. דו־יַרְחוֹן
   6. דו־לְשׁוֹנִי
   7. דו־אוֹפַן
   8. דו־סִטְרִי
   9. דו־קִיּוּם
   10. דו־צְדָדִי
   11. דו־מִינִי
   12. דו־מִפְלַגְתִּי
   13. דו־קָטְבִי
   14. דו־חַיִּים
   15. דו־שֵׁמִי
2. במקביל להברה דו־ קיימות גם ההברות הארמיות חד־ ותלת־, המצטרפות גם הן לשמות: חד־צדדי — בעל צד אחד; תלת־אבר — בעל שלושה אברים. מצא דוגמאות נוספות לכל אחת מההברות הנ"ל.

ה. הביטוי "נטל ממשלה בידו" הוא ביטוי ציורי, מה שנקרא בלועזית מטאפורה. הרבה מטאפורות בספרות העתיקה שלנו הפכו במשך הזמן לניבים שגורים.

1. הסבר את הניבים הבאים, נסה למצוא את מקורם והשתמש בהם במשפטים:
   1. באו לעמק השווה.
   2. באו מים עד נפש.
   3. בכל רמ"ח אבריו.
   4. בעין יפה.
   5. בפה מלא.
   6. בקלות ראש.
   7. דמו בראשו.
   8. העלה חרס בידיו.
   9. זרק בו מרה.
   10. טמן ידו בצלחת.
   11. יצא בשן ועין.
   12. אזניים לכותל.
   13. משכמו ומעלה.
   14. יצא מן הכלים.
   15. בין הפטיש והסדן.
   16. ישב על המדוכה.

13. קִיר
14. בֵּית־קְבָרוֹת
15. לִגְעֹר
16. בִּלְתִּי־נִרְאֶה
17. הוֹכָחָה
18. זְמָן
19. אֵינוֹ רוֹצֶה
20. מִדָּה
21. יְלָדִים
22. בְּדִיחָה

ג. בסיפור מופיעות כמה וכמה מלים לועזיות, והן מזכירות לנו כי השימוש במלים לועזיות הוא תופעה מצויה בעברית. בסיפור הזה יש למלים אלו תפקיד וחלק בעיצוב דמותו של יודקה, אך בדרך כלל יש להימנע מן השימוש במלים לועזיות אם יש להן תמורה בעברית.

1. החלף את המלים הבאות במלים עבריות:

1. סֶקְפְּטִיִּים
2. קָטַסְטְרוֹפָה
3. נָאִיבִיִּים
4. פְּרַאזְיוֹלוֹגְיָה
5. קַפּוּט
6. אִידֵיאָה
7. סְוֶדֶר
8. צֶ׳ק
9. גָּרָז׳
10. גַּרְדְּרוֹבָּה
11. אוֹטוֹ
12. אִינְצִידֶנְט
13. אִינְטֶרֶס
14. אַקְטִיבִי
15. אֶפֶקְט
16. קְרִיטֶרְיוֹן
17. מַקְסִימָלִי
18. מִינִימָלִי

2. רוב המלים הלועזיות החודרות לעברית מקבלות קווי־אופי עבריים, דהיינו, ברובן חל שינוי קל המתאימן לשפה העברית. כיצד מתבטאת תופעה זו בשמות וכיצד בתארים?

3. אחת הסיבות המונעות חדירה המונית של מלים לועזיות לתוך העברית היא העובדה שקשה לגזור פעלים ממלים אלו. רק מלים לועזיות בודדות, בעיקר קצרות, חדרו לעברית ויצרו פעלים חדשים.
מצא את המלים הלועזיות שמהן נגזרו הפעלים הבאים:
לְסַמְפֵּט, לְצַטֵּט, לְדַקְלֵם, לְטַלְפֵּן, לְאַרְגֵּן.

4. "תרגם" לעברית את המשפטים הבאים:
1. הציביליזציה ההומנית נמצאת במצב קריטי.
2. המוני פרולטרים ערכו דמונסטרציה נגד המשטר הקפיטליסטי.
3. הוא אקטיור סריוזי ובעל אנרגיה.
4. כל הצרמוניה היתה סורפריזה.
5. הריאקציה של הנוכחים היתה נגטיבית.

quantity, size, measure.	48. שִׁעוּר	– מדה, כמות, גודל: ״אלו דברים שאין להם שעור״ (פאה א, א).
including.	49. לְרַבּוֹת	– להכניס לכלל, לצרף למנין גם את־: הכל השתתפו באספה – לרבות נשים וילדים.

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים וכלול בהם את הביטויים הבאים:

1. נִמְלַךְ
2. לִדְחֹק אֶת הַקֵּץ
3. נִסִּים וְנִפְלָאוֹת
4. דֶּרֶךְ הַטֶּבַע
5. מַעֲשִׂי
6. מְסֻבָּךְ
7. לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים
8. מְדַקְדְּקִים
9. מִשְׁתּוֹמֵם
10. עַם הָאָרֶץ
11. מַשְׁמָע
12. אַחְדוּת
13. עוֹנַת הַגְּשָׁמִים
14. תַּכְלִית
15. שֶׁלֹּא מִדַּעַת
16. דּוּ־פַּרְצוּפִיּוּת
17. מְגֻחָךְ
18. לְחִנָּם
19. מַחֲזִיק מַעֲמָד
20. אֵינוֹ בָּא בְּחֶשְׁבּוֹן
21. סָמוּי
22. רָעוּעַ
23. מַהוּת
24. רָאָה חוֹבָה לְעַצְמוֹ

ב. מצא מלים נרדפות (שבהן משתמש המספר) למלים אשר לפניך:

1. סוֹף
2. תְּשׁוּקָה
3. לָנֶצַח
4. רָז
5. שֶׁקֶט
6. מַטָּרָה
7. מְצַפִּים
8. חָבוּי
9. לַשָּׁוְא
10. מְחַכֶּה
11. מְשׁוֹרְרִים
12. חִיּוּךְ

– מעוקם, מעוקל, לא ישר.	42. מְעֻוָּת	crooked.
– (ארמית: בעולם) סתם, בלא כוונה מיוחדת, שאין בו ממש: ״ולא למרחץ להזיע בעלמא״ (שבת ט עב). אל תיבהל מאיומיו, איומים בעלמא הם.	43. בְּעָלְמָא	by chance, without any special motive.
– דיבור שגור כדי להביע אי־הבנה.	44. הַשֵּׁד יוֹדֵעַ מָה	the devil knows.
– גדלות, רוממות, הוד: ״ה׳ מלך גאות לבש״ (תהלים צג, א). – גאוה, יהירות, רום־עינים: ״דברו (הרשעים) בגיאות״ (תהלים יז, ז).	45. גֵּאוּת	greatness, glory, majesty. haughtiness, pride, arrogance.
– משהו, דבר־מה, מאומה. יש לשים לב לכך, שפרושה של המלה כלום הוא: משהו, דבר־מה ורק אחרי מלות שלילה (אין, לא) פרוש המלה הוא: לא, שום דבר, אף לא מעט מן המעט.	46. כְּלוּם	something.
– עשה את קולו גס וחצוף, דיבר בטון של גסות.	47. הֵגִיס אֶת קוֹלוֹ	he talked in a rude voice, he made his voice rude.
– היקשה, עשה גס: ״ואל תגס דעתך בהוראה״ (דרך ארץ זוטא ב). הפועל ״הגיס״ מקורו בשורש ״גוס״ ופרושו נער או בחש, ונראה כי הזז התכוון לכתוב ״הגס״, משורש ״גסס״ או ״גס״.	הֵגִיס, הֵגֵס (לִבּוֹ, דַּעְתּוֹ)	to be rude, to be insolent.

– המרת הדת, עזיבת דת ישראל.		conversion.
– בודאי ובודאי, על אחת כמה וכמה: ״אין נותנים פרצה לפני הכשר, וכל שכן לפני הגנב״ (תנחומא מצורע יג). אותו ביטוי עצמו בצרוף ״לא״ יופיע באותה הוראה: ״בהמתן של צדיקים אין הקב״ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן – לא כל שכן״ (חולין ה עב). תופעה תמוהה היא שביטוי מסוים ושלילתו משמשים באותה הוראה. י. פרץ (״עברית כהלכה״) מסביר שהביטוי השלילי נאמר בדרך שאלה ותמיהה, ויש לכתבו עם סימן שאלה: לא כל שכן?	37. כָּל שֶׁכֵּן	so much the more.
– שאריות מהעבר.	38. סֻבִּין שֶׁל יְשָׁנוֹת	remains of the past.
– קליפות של גרגירים טחונים שהבדילו מהן את הקמח על־ידי ניפוי: ״נפה זו מוציאה קמח בפני עצמו, סובין בפני עצמם״ (ספרי עקב פד עא). צורת היחיד של סֻבִּין היא ״סֻב״.	סֻבִּין	bran.
– שייך לעבר.	39. שֶׁלְּעָבָר	belonging to the past.
– בגרמנית: מקולקל, אבוד, מחוסל.	40. קָפּוּט	(German) spoilt, ruined, lost.
– התקלקל, התבלה, התבקע: ״שפתותיהן של זקנים מתרפטות״ (שבת קנב עא). נעליו נתרפטו לגמרי.	41. נִתְרַפֵּט, הִתְרַפֵּט	to be torn, to be worn out.

ignorant person, idiot.		– כינוי־גנאי לחסר־שכל, נבער מדעת, שוטה, אידיוט. מקור: יונית.
the fool always likes to make himself conspicuous, "fools rush in where angels fear to tread".	הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בְּרֹאשׁ	– בור וחסר־שכל, אוהב להבליט את עצמו ולהיראות כחכם וידען (מגילה יב עא).
(fig.) joke, wit, sarcasm.	33. חִדּוּד	– בהשאלה: שנינה, הלצה, דיבור חריף, בדיחה עוקצנית.
to take the reins, put things under control.	34. נָטַל מֶמְשָׁלָה בְּיָדוֹ	– תפס את השלטון, התחיל להשתלט על הדברים ולארגנם.
"Bund" — Socialist Jewish Party (1897—1917).	35. בּוּנְד	– ברית כללית של פועלים יהודים בליטא, פולין ורוסיה. מפלגה סוציאל־דמוקראטית יהודית שנוסדה ב־1897 בוילנה. הבונד תבע מתן אטונומיה תרבותית ליהודי הגולה והכרה באידיש כשפתם הלאומית. לציונות הוא התנגד. אחרי מהפכת 1917 התמזג הבונד ברובו עם המפלגה הקומוניסטית. המקור: אידיש (בּוּנד – ברית).
assimilation.	36. הִתְבּוֹלְלוּת	– התערבות, טמיעה, חיקוי נימוסי אחרים והליכה בדרכיהם: הציונות נלחמת בהתבוללות של ישראל בגולה.

ואומנות בפני עצמה״ (ירושלמי סוכה, נה, ב). תוכן מעורבב ומבולבל. בדרך כלל משמשת המלה ״מעורבב״ כתואר לדברים דוממים, ולא לבני־אדם. מקובל לומר ״אדם מבולבל״.

phraseology.	28. פְּרַאזְיוֹלוֹגְיָה	– מליצה ריקה, מערכת מלים נאות שאין בה תוכן של ממש.
"Brit Shalom", A Jewish-Israeli association (1925—1930) that tried to deal with the Arab-Israeli problem and find ways to solve it by peaceful means, accepted by both sides.	29. ״בְּרִית שָׁלוֹם״	– אגודה יהודית־ישראלית שנוסדה בירושלים בשנת 1925 לשם טיפוח יחסי ידידות בין הערבים והיהודים ולשם מציאת פתרון מוסכם על־ידי הערבים והיהודים לשאלת עתידה של ארץ ישראל. הרכבה של אגודה זו היה משכיל מובהק. באמצע שנות ה־30 פסקה להתקיים מאחר שלא הצליחה לגבש את שאיפותיה בתכניות של ממש.
(Yiddish) Jewish people from Germany.	30. דַיטְשְׁלַאךְ	– (באידיש) יהודים מגרמניה.
a fool's behaviour can not serve as evidence.	31. אֵין מְבִיאִים רְאָיָה מִן הַשּׁוֹטִים	– מעשיו והתנהגותו של שוטה אינם יכולים לשמש הוכחה ומופת לאחרים (שבת קד עב).
simple, ordinary.	32. הֶדְיוֹט	– פשוט, בלתי־חשוב, עממי: כהן הדיוט, לשון הדיוט.

the Six Orders of the Mishnah or the Talmud. The meaning here is unclear.	23. שַ״ס	– ראשי־תיבות של ״ששה סדרים״ (של המשנה או התלמוד). הזז כותב: ״יעץ לבני־אדם שעלה בדעתם לעשות ישוב חדש, שייסדו תחילה חברה ש״ס...״ הכוונה לתורת ״המרכז הרוחני״ של אחד־העם.
(fig.) shrewd, sharp, witted.	24. מְמֻלָּח וּמְפֻלְפָּל	– בהשאלה: חריף ופקח. הביטוי נגזר מהמלים מלח ופלפל.
bolsheviks.	25. בּוֹלְשֶׁבִיקִים	– הרוסים הקומוניסטים. החלק הרדיקאלי של המפלגה הסוציאליסטית ברוסיה שתמך בהגשמה מידית, הלכה למעשה, של התורה המרכסיסטית ובהקמת דיקטטורה של הפרולטריון. מאז 1918 קראו לעצמם הבולשביקים המפלגה הקומוניסטית. המקור: רוסית (בּולשה – היותר גדול. כינוי זה ניתן לרדיקאלים, כי הם היוו את הרוב במפלגה).
"Habad" Hassidic sect.	26. חַבָּ״ד	– ראשי־תיבות של: חכמה, בינה, דעת. כינויה של כת חסידים מיסודו של ר׳ שניאור־זלמן מלאדי. סיעה זו של תנועת החסידות שמה את הדגש על חכמה, בינה ודעת, כלומר: ״חסידות על דרך השכל״; לכן מכונה כאן אחד העם ה״חב״ד של הציונות״.
confused, mixed up.	27. מְעֻרְבָּב	– מחובר בלי סדר, מבולבל: ״לא היו יושבין מעורבבין, אלא יושבין כל אומנות

– חלש, שטחי, פגום: ידיעותיו בחשבון קלושות, תוכן חיבורו קלוש. המלה ״קלוש״ אינה מופיעה בדרך כלל כתואר לאנשים. הצרוף ״יהודים קלושים״ אינו צרוף רגיל, אך משמעותו ברורה.		weak.
– טיב, עצמותו של דבר, ה״מה״ של דבר, תוכנו הפנימי: לאחר שיחה ארוכה נתבררה לי מהותו של האיש.	19. מַהוּת	essential nature, quality, essence.
– התחלות הדברים, רמזים מן הדברים שהיו צריכים להאמר.	20. רָאשֵׁי־דְבָרִים	preliminary ideas or thoughts.
– כינויו הספרותי של אשר גינצברג – פובליציסטן ופילוסוף (1927 – 1856). אחד־העם היה ממתנגדיו של הרצל ונלחם בציונות המדינית. לפי שיטתו (שנקראה הציונות הרוחנית) צריכה ארץ ישראל לשמש מרכז רוחני לגולה והישוב בארץ מרכז חיקוי לתפוצות. יחסו של אחד־העם להרצל ולציונות המדינית עורר סערה בתנועה הציונית ופולמוס נרחב בעתונים העבריים של תקופתו. מאמריו מקובצים בספר ״על פרשת דרכים״.	21. אַחַד־הָעָם	“Ahad Haam” (1856—1927). A Jewish Zionist philosopher and writer who opposed to Hertzel’s concept of Zionism.
– אדם החוקר הרבה, מעמיק לחקור.	22. חַקְרָן	investigator, inquirer, philosopher.
– כינוי של זלזול למי שאוהב לחטט ולהתפלפל יותר מדי, מתפלסף.		casuist, one who philosophises too much.

		בבינוני בלבד. שלילת דבר בעבר או בעתיד תבוא עם המלה ״לא״. לפי הכלל תבוא המלה ״אין״ רק לפני הנושא (״אין אסתר מגדת״), ואילו לפני הנשוא היא תבוא רק בכינויים (אסתר איננה מגדת). במקום לכתוב: ״בת־צחוק משונה, יגעה ולא מיושבת יפה, נגעה ולא נגעה״, כתב הזז ואין מיושבת, שלא לכתוב פעמיים ולא.
the national religious party.	15. הַ״מִּזְרָחִי״	– תנועה דתית ציונית, שב־1956 הפכה להיות המפלגה הדתית הלאומית בישראל.
it is all the same, one and the same.	16. הַיְנוּ הַךְ	– אותו הדבר, ענין אחד הוא.
this is, that is, namely.	הַיְנוּ	– (ארמית:) זה הוא, הרי זה.
Bilu — The first Zionist movment, founded in Russia in 1882.	17. בִּיל״וּ	– התנועה הציונית הראשונה; נוסדה ברוסיה בשנת 1882 (אחרי הפרוגרומים שנערכו בכל רחבי רוסיה). סיסמתה של התנועה היתה ״בית יעקב לכו ונלכה״ (ישעיה ב, ה), וראשי־התיבות של סיסמה זו הפכו לשמה של התנועה (ביל״ו). אנשי תנועה זו היו מראשוני העולים לארץ והם בנו את המושבות הראשונות (פתח תקוה, ראשון לציון ואחרות).
"Bilu" members.	הַבִּילוּיִים	– אנשי תנועת ביל״ו).
thin.	18. קָלוּשׁ	– דליל, לא סמיך, שאינו מעובה: מרק קלוש, מברשת בעלת שערות קלושות.

– נגרר, נסחב: ״חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן״ (שמות כו, יב).	סָרַח	to dangle, to overhang.
– בבת אחת, בתנופה אחת: ״הכותב שתי אותיות (בשבת) בהעלם אחד״ (שבת יב, ד).	10. בְּהֶעְלֵם אֶחָד	at one stroke, simultaneously, at the same time.
– הסח הדעת, שיכחת דבר, חוסר ידיעה.	הֶעְלֵם	forgetfulness, oblivion.
– נכשל בדבר שקר, נתפס בשקר.	11. נִתְבַּדָּה, הִתְבַּדָּה	to be caught lying.
– הוכח כבלתי־נכון: נבואתו של האיש נתבדתה.		to be proved false.
– נתפס, נלכד: ״איל נאחז בסבך בקרניו״ (בראשית כב, יג). ״למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתבדה ותאחז״ (ברכות ד עא).	12. נֶאֱחַז	to be caught, to be seized.
– משוררים שאין להם אחיזה במציאות, אנשים החיים בעולם של פיוט.	13. פַּיְטָנִים שֶׁאֵינָם מִן הַיִּשּׁוּב	unrealistic poets.
– משורר, כותב דברי פיוט ושירה.	פַּיְטָן	poet.
– ביחוד: כינוי למחבר פיוטים דתיים שנכנסו לסידור התפילות: פיטנים בתקופת ספרד. המקור: יונית (פויטס – משורר).		liturgical poet, psalmodist.
– בן־תרבות, משכיל, אדם החי חיי חברה תקינים (על־פי בראשית רבה לה עא).	אָדָם מִן הַיִּשּׁוּב	civilized person.
– ״אין״ היא מלת שלילה לשמות ולפעלים	14. אֵין	not.

צח עא–עב) מביעים חכמים רבים ושונים את דעתם בעניין ביאת המשיח וכל אחד מסתמך על פסוק אחר מן המקרא. וכן מובאים סימנים שונים לזמן בואו של המשיח ו״לחבלי משיח״ שלפני בואו. עולא אמר: ״ייתי ולא איחמיניה״– רוצה אני שיבוא המשיח, אבל לא בדורי (שאני לא אראנו), משום הצער הגדול שיסבול הדור של ביאת הגואל.
יודקה בעל הדרשה אומר את המאמר הזה בעברית, מפני שאינו תלמיד־חכם, לא למד גמרא והוא יודע רק את תוכנו של המאמר, אבל לא את לשונו הארמית.

inhabitants, natives, common people. (fig.) ignoramus, illiterate.	7. עַם הָאָרֶץ	– כלל התושבים, בני המקום, אזרחים (ביחוד: האכרים, עובדי־האדמה): ״וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצוצרות״ (מלכים־ב יא, יד). – בהשאלה: כינוי לאדם בור ופשוט, הדיוט, אחד מן ההמון שאינו יודע תורה, בניגוד לתלמיד חכם: ״גדולה שנאה ששונאים עמי־הארץ לתלמיד חכם״ (פסחים מט עב). פלוני הוא בור ועם־הארץ.
(Aramaic) to let know, mean, teach, indicate.	8. מַשְׁמַע	–(ארמית: משמיע) כלומר, זאת אומרת.
a prolonged dragging syllable.	9. הֲבָרָה סוֹרַחַת	– הברה מתמשכת ונגררת.

1C
24

sober.	3. פִּכֵּחַ	– שאינו שכור, או שכבר פג יינו מעליו.
realistic, sober-minded.		– שדעתו צלולה עליו, הרואה דברים כמות שהם, שאינו ניתן להשפעה המסנוורת את העינים: יש לראות את הדברים באופן פכח ורציני.
skeptical.	4. סֶקֶפְּטִי	– ספקני, שיש בו ספקות ואי־אמון: יחס סקפטי להצלחת המפעל. גישה סקפטית לחיים.
pre-Messianic tribulations (which would affect the world before the advent of the Messiah).	5. חֶבְלֵי מָשִׁיחַ	– הצרות והיסורים שיבואו על העולם קודם ביאת המשיח, לפי אמונת ישראל (סנהדרין צח עב).
pain, pang.	חֵבֶל	– מכאוב, כאב (ביחוד כאבי לידה): ״צירים וחבלים יאחזון כיולדה יחילון״ (ישעיה יג, ח).
to regret, to repent of one's misdeeds.	6. חָזַר בִּתְשׁוּבָה	– התחרט על חטאיו, שב לדרך הטובה (סנהדרין קה עא).
(fig.) repentance.	תְּשׁוּבָה	– בהשאלה: חזרה למוטב, חרטה, עזיבת החטא.
return.		– שיבה, חזרה, ביאה אל מקום המוצא.

״איזה חכם או צדיק... כבר אמר ״יבוא ולא אראנו״ או משהו מעין זה...״ יודקה בעל הדרשה מתכוון למאמר המפורסם של עולא: ״ייתי ולא איחמיניה״ (יבוא [המשיח] ולא אראנו). בגמרא (סנהדרין

הדרשה — חיים הזז
(חלק ב׳)

א. הערות ומילון:

to consider, to take counsel.	1. נִמְלַךְ	– חשב ושקל בדבר, עין והחליט, התישב בדעתו: ״וימלך לבי עלי״ (נחמיה ה, ז).
to ask someone's advice, to consult someone.	נִמְלַךְ בִּפְלוֹנִי	– שאל בעצת מישהו, התייעץ עם פלוני: ״וכשאתה יוצא לדרך, המלך בקונך וצא״ (ברכות כט עב).
to consider, to reconsider something.	נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ	– שקל בדעתו, חשב על דבר פעם נוספת. לביטוי הזה התייחדה המשמעות של: חשב שוב על הדבר והתחרט על ההחלטה הקודמת: בתחילה הוא דחה את ההצעה, אולם אחר־כך נמלך בדעתו.
to be impatient for the awaited end (the coming of the Messiah), to force the issue.	2. דָּחַק אֶת הַקֵּץ	– קצרה רוחו מלהמתין לסוף המקווה (כלומר לביאת המשיח), ביקש לקרב את הקץ בכוח, קודם זמנו (על־פי כתובות קיא עא).
end.	קֵץ	– סוף, אחרית: ״לכל תכלה ראיתי קץ״ (תהלים קיט, צו).
the end of days, the Messianic era.	קֵץ הַיָּמִים	– אחרית הימים, ימות המשיח, מועד ביאת הגואל: ״ותעמד לגורלך לקץ הימין״ (דניאל יב, יג).

כלומר, צרופים של מלה אחת עם מלה אחרת בעלת גוון שונה במקצת; הדבר נעשה לשם הדגשת רעיון מסוים או כדי להעשיר את התמונה. לדוגמה: ”ההיסטוריה היהודית משעממת, לא מענינת. אין בה לא מעשים ועלילות, לא גבורים וכובשי עולם, לא שליטים ובעלי מעשים ואדוני כל המעשים, רק צבור של דוויים וסחופים, נאנחים ובוכים ומבקשי רחמים”. הסיפור כולו רצוף חזרות ממין זה. קרא אותו בעיון ורשום דוגמאות נוספות לצרופים כאלה.

2. בחן את התארים שמקורם בפעלים עומדים ונסה לקבוע מאיזה סוג של פעלים עומדים נבנה הבינוני הפעול: פעלים המביעים פעולה (הלך) או פעלים המביעים מצב (עמד).

ה. צרופי סמיכות עם "בעל" (בעל חנות, בעל משפחה) אינם מורים תמיד על בעלות ממשית. לעתים קרובות מורה צרוף כזה יותר על סגולה מסוימת, כמו למשל בסיפור שאנו עוסקים בו: "שליטים ובעלי מעשים" — אנשים פעילים, שעושים מעשים גדולים.
התוכל למצוא עוד צרופי סמיכות עם "בעל" המורים על סגולה?

ו. מלת־היחס "על" פירושה בין השאר: נוסף, בתוספת, יחד עם: "פן יבוא והכני אם על בנים" (בראשית לב, יב); "כל בשרו, על ראשו ועל כרעיו" (ויקרא ד, יא). מכאן נוצר גם ביטוי כמו: "שנים על שנים", המופיע בסיפור, כדי להביע שנים רבות מאד. צרופים כאלה אפשר ליצור גם עם שמות אחרים. בנה שלושה משפטים שבהם יופיעו הצרופים: מכתבים על מכתבים, שעות על שעות, ספרים על ספרים.

ז. משקל "פעילות" מציין מצב או סגולה, ולעתים רחוקות גם פעילות. נתח את השמות הבאים (ציין אם הם מביעים תכונה, מצב או פעילות):

1. מְתִיקוּת
2. עֲנִיוּת
3. עֲנִיווּת
4. צְלִילוּת
5. בְּדִיחוּת (דַּעַת)
6. עַתִּיקוּת
7. מְתִינוּת
8. עָרִיצוּת
9. כְּפִילוּת
10. נְעִימוּת
11. נְקִיוּת
12. עֲרִירוּת
13. שְׁפִיכוּת (דָּמִים)
14. גְּמִילוּת (חֲסָדִים)
15. פְּרִישׁוּת

ח. אחד הדברים היוצרים סגנון הוא בחירת המלים: מלים נבחרות בעלות גוון מסוים, הבאות במקום מסוים או החוזרות ונשנות, הן המייחדות את לשונו של המחבר. בסיפורו של הזז רב השימוש במלים נרדפות או נרדפות־למחצה,

7. "— איני מקבל אותה! — כפל ואמר מתוך עקשנות יתירה של אדם (שעומד על דעתו והחלטתו נחושה)".
8. "תהה יודקה (בעינים פקוחות)".
9. "לא ערער בפרהסיה (אף על דבר פעוט)".
10. "על ידי זה שמשעבדים אותנו (אנחנו מרגישים עצמנו גדולים יותר)".

ג. השלם את מלות־היחס החסרות:

1. הוא מערער ... כל מה שבנינו.
2. אינני חושב לערער ... ההחלטה.
3. השמעת משהו ... המחזה החדש?
4. קשה לשמוע ... דבריו.
5. הם שמעו ... שב על עקביו.
6. איש לא שמע ... בקשותיו החוזרות ונשנות.
7. הוא לימד ... תלמידיו היגוי נכון.
8. הוא אינו יכול ללמוד ... בוקר.
9. הארון נמצא מימין ... דלת.
10. הילדים היו ישובים מימינם ומשמאלם ... ההורים.

ד. הבינוני הפעול מורה על מצב ומשמש כתואר. בדרך כלל הוא נגזר מבנין קל ומפעלים יוצאים: אנחנו עושים את המלאכה ואז המלאכה עשויה, פותחים את הדלת ואז הדלת פתוחה.

אף־על־פי־כן יש לכלל זה הרבה חריגים: לעתים הפעול מבנינים אחרים ולעתים מפועל עומד דווקא.

1. נתח את התארים המובאים ברשימה הבאה (רובם מהסיפור) ונסה למצוא מאיזה בנין נגזרו ומאיזה סוג פועל (עומד או יוצא):

1. בָּהוּל
2. תָּמוּהַ
3. יָשׁוּב
4. בָּרוּר
5. לָמוּד
6. רָגוּשׁ
7. שָׁמוּעַ
8. שָׁכוּב
9. שָׂרוּעַ
10. דָּווּי
11. פָּשׁוּט
12. גָּרוּעַ
13. רָכוּב
14. נָהוּג
15. לָהוּט
16. יָדוּעַ
17. שָׁקוּעַ
18. טָרוּד

נוטה להחמיר ואילו הלל היה נוטה להקל.

lars who established two different schools in Jewish thought and ways of life).

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם הביטויים הבאים:

1. הִתְוַכֵּחַ
2. עִרְעֵר
3. בְּפַרְהֶסְיָה
4. אִי לְכָךְ
5. סָפֵק
6. תָּמוּהַּ
7. רְשׁוּת הַדִּיבּוּר
8. תָּלוּ עֵינֵיהֶם
9. נְעִימָה (שֵׁם)
10. לְעֵת עַתָּה
11. לְהַקְנִיט
12. עֲלִילוֹת
13. נִמְהָר
14. מִטֶּבַע בְּרִיָּתוֹ
15. בְּכֹבֶד רֹאשׁ
16. פִּרְעָנוּת
17. בְּדִיחוּת דַּעַת
18. בְּקִצּוּר
19. לְחִנָּם
20. אַגַּב אוֹרְחָא
21. מִשְׁתּוֹקְקִים
22. הֲזָיָה
23. כְּדַאי
24. מַרְחִיק לֶכֶת

ב. החלף את הכתוב בסוגריים בביטויים מלשון המחבר:

1. ״אי לכן (התפלאו) בני החבורה משמעו בו נכנס לדרוש בפני הועדה״.
2. ״תלו עיניהם בו ממתינים לשמוע ממנו (דבר לא רגיל)״.
3. ״יודקה (הנמיך את קולו) ואמר במתינות ובכובד ראש״.
4. ״מיד שתקו כולם (וקטנה קומתם), כאילו (רבץ עליהם איזה אסון)״.
5. ״ראש החבורה משך בכתפו והרחיב שתי ידיו (כמי שאינו מבין)״.
6. ״הוא נמשך בדברים ושוב (לא יכול היה להפסיק)״.

		שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן אור״ (בראשית רבה יא).
to arrange a meeting.		– הפגיש, גרם שיזדמנו: השדכן זימן את החתן ואת הכלה.
anecdote.	80. אַנֶקְדוֹטָה	– בדיחה, הלצה, סיפור קצר שיש בו עוקץ וחריפות. המקור: רוסית (ששאלה מיונית).
(Russian) ugly, repellent, repulsive.	81. פוֹדְלַיָה	– ברוסית: מנוולת.
caricature, cartoon.	82. קָרִיקָטוּרָה	– ציור המתאר אדם או מצב בצורה מופרזת ומעוותת על מנת ליצור רושם מבדח. המקור: איטלקית.
(fig.) distortion.		– בהשאלה: עיוות, זיוף: אין זה תאור המציאות אלא קריקטורה.
(according to Jewish legends) the Messiah would come riding on a donkey.	83. רוֹכֵב עַל חֲמוֹר	– לפי האגדה יבוא המשיח כשהוא רכוב על חמור: ״רבי יוסף אמר: יבוא ואזכה לשבת בצלו של אוכף חמורו״ (ביאליק־רבניצקי – ספר האגדה, עמ׳ 55).
the controversy between Shammai and Hillel (two Jewish scho-	84. מַחֲלֹקֶת שַׁמַּאי וְהִלֵּל	– שמאי והלל היו חכמים שחיו במאה הראשונה לפני הספירה ועמדו בראש הסנהדרין. הם יצגו שתי גישות שונות לתורת היהדות ולמצוות: שמאי היה

top, summit.	75. שִׂיא	– פיסגה, הראש העליון, הנקודה הגבוהה ביותר: שיא החרמון, שיא ההרים.
height.		– גובה, רום: ״אם יעלה לשמים שיאו״ (איוב כ, ו).
record (achievement), climax.		– בהשאלה: הדרגה הגבוהה ביותר. השחקן הגיע לשיא במשחקו.
(adj.) fit, suitable, worthy.	76. כְּדַאי	– (תואר) ראוי: ״כדאי הוא הלל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז״ (שבת ל עב). העסק כדאי בהחלט.
(adv.) worthwhile, desirable.		– (תואר הפועל) נוח, רצוי, שווה, מועיל: כדאי לנסות את הדבר.
charm, magic, sorcery, spell.	77. כְּשָׁפִים	– קסמים, מעשי־להטים, פעולות שמחוץ לגדר הטבע.
his eyes were wide open.	78. עֵינָיו זְקוּפוֹת	– עיניו פעורות ומביטות נכחן ללא תנועה׳
erect, upright.	זָקוּף	– ניצב ישר, עומד עמידה ישרה, לא כפוף: ״ואל יהלך בקומה זקופה״ (ברכות מג עב).
(geom.) perpendicular.		– בהנדסה: אנכי, ניצב על מישור או על קו אופקי.
invited him to sit down.	79. זִמֵּן אוֹתוֹ לֵישֵׁב	– הזמינו לשבת.
to invite.	זִמֵּן	– הזמין, קרא לסעודה: ״עשה משתה לבנו וזימן כל יהודים שבעירו״ (עבודה זרה ח, עא).
to prepare.		– הכין, המציא: ״זימן לו (הקב״ה לאדם)

32

עומד (כדוגמת ״הצליח״), במקום ״התרתח״ בבנין התפעל.		angry or excited.
– חימם נוזלים עד כדי העלאת קצף ואבעבועות: הרתחתי את החלב.		to boil, heat.
– בהשאלה: הסעיר: ״ירתיח כסיד מצולה״ (איוב מא, כג).		(fig.) to cause a storm, to agitate.
– בהשאלה: הרגיז, עורר כעס רב, הביא לידי ריתחה: חוצפתו של האיש הרתיחה אותי.		(fig.) to enrage, anger.
– פנה הנה והנה בחפזון ובמבוכה.	73. נִטְרַד לִצְדָדִים	moves to all sides in confusion and embarrassment.
– נתבלבל, נבוך מאד: ״דעתו (של בלעם) היתה לקלל, שעד אותה שעה היה שפוי, מן אותה שעה נטרד״ (במדבר רבה כ).	נִטְרַד	to be mixed up, to be confused.
– היה עסוק וטרוד, טרח: ״ביום בואם (של חותן משה ואשתו ובניו) נטרד עמהם אבל למחרתו ישב משה לשפוט את העם״ (אברבנאל, יתרו).		to be busy.
– גורש, סולק: ״אדם הראשון לא נטרד מגן־עדן עד שחרף וגדף״ (בראשית רבה יט).		to be banished, to be driven away.
– כזה שאך יצא מטבילה במקוה והוא סוחט את המים מעל פאותיו וזקנו (שאין לו, לידקה!).	74. כְּזֶה שֶׁעָלָה מִטְּבִילָה	like one who has just come out of the water.
– שקיעת דבר־מה בנוזלים. – שקיעת כל הגוף במים לשם רחצה.	טְבִילָה	immersion. bathing.

eyeshot, as far as the eye can see.	מְלוֹא עֵינָיו	– המרחק שאדם יכול לראות ולהקיף בעיניו (קדושין לג עא).
fullness, plenitude, amplitude, multitude.	מְלֹא	– מה שממלא איזה דבר, התוכן הממלא את כל החלל: ״תשמע הארץ ומלואה תבל וכל צאצאיה״ (ישעיה לד, א).
contents.		– כל קיבולו של דבר: ״אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה׳״ (במדבר כב, יח).
fulness, completeness.		– שלמות, כל האורך או כל ההיקף: ״ויפול מלוא קומתו ארצה״ (שמואל־א כח, כ).
to boast, praise oneself.	68. הִתְגַּדֵּל	– הרגיש עצמו גדול.
natural forces (storms, earthquakes etc.). (fig.) indirected powers.	69. סְטִיכְיָה	– 1. איתן־טבע, הכוח העצום המתגלה בטבע ושאינו בתחום שלטון האדם, כמו: סערה, מבול. 2. בהשאלה: כוח בלתי־מאורגן ובלתי־מכוון: הסטיכיה של העליה למולדת. המקור: יוונית (סטויכיון – יסוד, חומר היולי).
nature.	70. נָטוּרָה	– טבע. כאן במובן של אופי. המקור: רוסית (שאולה מלטינית).
from: Ecclesiastes 4:12.	71. וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק	– מתוך קהלת ד, יב.
(here) to become hot, to become	72. הִרְתִּיחַ	– כאן: התרתח, התכעס, התקצף. הזז משתמש בפועל ״הרתיח״ כפועל

״זו״ בהוראתה הראשונה, אבל אין פגם בשימושה גם בהוראת ״זו״. החלוצים וראשוני המתישבים הרבו להשתמש ב״זו״ בהוראת ״זו״, והזז משתמש במלה זו להגברת היסוד העממי האופיני לשפה מדוברת בדרשתו של יודקה.

as there is no alternative, since there is no choice, with no way out.	62. בְּלֵית בְּרֵירָה, בִּדְלֵית בְּרֵירָה	– כיוון שאין ברירה: בלית ברירה הסכמתי לתנאים הקשים.
(Aramaic) there is not.	לֵית	– אין. המקור: ארמית.
shame, disgrace, ugliness.	63. נִוּוּל	– כעור, חרפה, גנאי: ״גידולי שער ניוול הוא לאדם״ (במדבר רבה, י).
greedy for, eager, excited, enthusiastic.	64. לָהוּט	– נלהב, שואף ומשתוקק מאד: ״לעולם לא תהי להוט אחר היין״ (בראשית רבה לו).
destruction.	65. סְתִירָה	– הריסה: ״בנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין״ (תוספתא עבודה זרה א, יט).
discrepancy, contradiction.		– ניגוד, דבר ההורס את הדבר האחר: השופט גילה סתירות בדברי העד. סתירות וניגודים.
contrary, reverse, opposite extreme.	66. הֵפֶךְ	– ניגוד, הצד שכנגד, סתירה: הטוב הוא הפך הרע. שמחה ועצב הם שני הפכים.
to stare absentmindedly.	67. תָּהָה כִּמְלוֹא עֵינָיו	– נעץ מבט תוהה, פקח (או קרע) את עיניו לרווחה.

(col.) why the devil . . .	56. לְאֵיזֶה שֵׁד	– דיבור המוני של חרוף ורוגז, כמו ״לכל הרוחות״, ״לכל השדים והרוחות״. ביטוי מתורגם מרוסית.
shame, disgrace.	57. קָלוֹן	– בזיון, חרפה: ״כבודם בקלון אמיר״ (הושע ד, ז).
(col.) a name for a group of associated people.	58. חֶבְרֶה	– (בלשון הדיבור) כינוי לקבוצת אנשים שיש ביניהם משהו משותף, חברים.
incidentally, unintentionally.	59. אַגַּב אוֹרְחָא	– בהזדמנות של־, לא מתוך כוונה מיוחדת, תוך כדי מעשה אחר: הלכתי אל הספריה ואגב אורחא נכנסתי אל חברי הגר בקרבת מקום. המקור: ארמית.
to suspect.	60. חָשַׁד	– חשב כי פלוני עשה דבר־מה (ביחוד משהו שלילי). הפועל ״חשד״ יכול לבוא עם מלת־היחס ״את״ או ״ב־״, אם כי האחרונה מקובלת יותר: ״כל החושד בכשרים לוקה בגופו״ (יומא יט עב). ״חשד״ עם מושא ישיר מופיע בעיקר בביטוי: כבדהו וחשדהו.
which, who.	61. זוּ	– אשר, ש־, זה אשר: ״עד יעבר עם זו קנית״ (שמות טו, טז).
(here) that.		– כאן: זה, זו: ״זו כוחו לאלוהו״ (חבקוק א, יא). בדרך כלל מקובל להשתמש במלה

יסוד של אמת: "ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע" (דברים כב, יד).		false charge.
– מעשה, פעולה: "שם... מעשים ועלילות גדולות, גבורים, לוחמים וכובשים עזי־לב" (מהסיפור).		deed, action.
– השתלשלות המאורעות בסיפור, במחזה וכדומה: עלילה מענינת ומרתקת ברומאן החדש.		plot (in story or play).
– אשמת־שקר שטפלו שונאי ישראל בזמנים שונים על היהודים, כי הם משתמשים בדם נוצרים ללישת המצות לפסח.	עֲלִילַת דָּם	blood libel.
– מסירות נפש על קדושת אלוהי ישראל ותורתו; שלמות האדם עם אמונת ישראל אפילו בשעה שנוטלים את נפשו: רבים מן היהודים מתו על קדוש השם בימי הפרעות.	52. קִדּוּשׁ הַשֵּׁם	martyrdom, sanctification of the Holy Name.
– דוה, כואב, מדוכא, אבל: "ישראל בזמן הזה דוויים דחופים" (יבמות מז עא).	53. דָוּי	sad, sick, dolorous.
– רדוף, מדוכא.	54. סָחוּף	depressed, oppressed.
– גרר, סחב אגב שטף מים: הנחלים היורדים מן ההרים סוחפים אתם בדרכם אבנים, עפר וכדומה.	סָחַף	to sweep (wash) away.
– הפועל "לַמֵּד" בא בדרך כלל עם מושא ישיר ועם מלת־היחס "את". הזז כותב "ללמד לילדים" כחיקוי ללשון הדיבור של יהודי ממוצא רוסי.	55. לְלַמֵּד לַיְלָדִים	to teach the children.

work forbidden to Jews on that day.		
against our will.	46. בְּעַל כָּרְחֵנוּ	– נגד רצוננו.
he moved (shook) his hands nervously, he swung his hands.	47. טָרַף בְּיָדָיו	– הניע את ידיו בעצבנות.
to mix, shuffle.	טָרַף	– ערבב, בלבל: ״אם לא טרף יין ושמן מערב שבת, ינתן זה בעצמו וזה בעצמו״ (שבת יט, ב).
to shake.	48. פִּקְפֵּק	– בתלמוד ובמדרשים ההוראה היסודית היא: זעזע, גרם שיהא רופף: ״תקרה שאין עליה מעזיבה... מפקפק ונוטל אחת מבינתיים״ (סוכה א, ז).
to hesitate, doubt.		– הסס, הטיל ספק, לא ידע מה להחליט: פקפקתי אם לעשות את הדבר.
he could not halt (stop) himself.	49. לֹא יָכֹל לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ	– לא יכול להפסיק את עצמו, לעצור בעצמו.
decree, prohibition, restrictive law, oppression.	50. גְּזֵרָה	– פקודה, חוק (ביחוד לאסור או להגביל): אנטיוכוס גזר גזרות על ישראל.
(here) libel,	51. עֲלִילָה	– כאן: דיבה, האשמה בדבר שאין לו כל

he spread his hands expressing an inability to understand.	40. הִרְחִיב שְׁתֵּי יָדָיו	– הרחיב ידיו לצדדים להביע את אי יכולתו להבין.
(here) clear. thinking of the opinion.	41. סָבוּר	– (כאן) ברור (ראה ערך 25). – חושב, מחזיק בדעה: אני סבור שאתה צודק.
unknown to him, not clear to him.	42. לֹא שָׁמוּעַ לוֹ	– לא מובן לו. לשמוע פירושו להבין: ״והם לא ידעו כי שומע יוסף״ (בראשית מב, כד).
(Russian) trouble, fault.	43. זַגְווֹזְדְקָה	– ברוסית: דבר של תקלה.
(fig.) here is the heart (key) of the problem; that is where the shoe pinches: (lit: the dog is buried here).	44. כָּאן הַכֶּלֶב קָבוּר	– כאן מקור הבעיה, כאן מצוי שורש הדבר. ניב חדש המבוסס על משל עממי.
a gentile who puts lights on or off in the synagogue and Jewish houses on the Sabbath, and does any other	45. גּוֹי שֶׁל שַׁבָּת	– שמש נכרי (גוי) המדליק ומכבה בשבתות את האור בבית־הכנסת ומסיק את התנור בבתי יהודים, או עושה מלאכות אחרות האסורות בשבת.

הזז כותב כאן ״גרעה״ אולי על משקל ״קטנה״, ואולי מפני שיש כאן קבלת פעולה יותר מעשיית פעולה: החברים נרתעו לאחור והצטמצמו במקומם בגלל המבוכה.

to lessen, reduce, diminish.	גָּרַע	– הפחית, מיעט, חיסר: ״לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו״ (דברים יג, א).
to roll (eyes), to be confused.	35. פִּלְבֵּל	– (נוסח אחר מן ״בלבל״) הניע לכאן ולכאן במבוכה, גלגל, עפעף: הנאשם עמד נבוך כשהוא מפלבל בעיניו לכל עבר.
I considered carefully.	36. שָׁקַלְתִּי בְּדַעְתִּי	– חשבתי היטב.
(trans.) to move.	37. הִרְהִישׁ	– הניע, הזיז.
to call to order.	38. קָרָא לְסֵדֶר	– קרא לשמור על הסדר ולא להפריע: המפריעים בקריאות־ביניים באסיפה נקראו על־ידי היושב־ראש לסדר.
Mt. Scopus, (northeast of Jerusalem) — where the first buildings of the Hebrew University where located.	39. הַר הַצּוֹפִים	– הר הנמצא צפונית־מזרחית לעיר ירושלים. במקום זה נבנתה לראשונה קרית האוניברסיטה העברית, ובהקשר זה נזכר המקום בדברי ראש הועדה.

		מסביב... ויואב יחַיֶה את שאר העיר״ (דברי־הימים־א יא, ח). – ״שאר״ בהוראה (1) נעשה רוֹוֵחַ בעיקר בלשון המשנה. י. אבינרי מצדד בשימוש נרחב יותר של המלה ״שאר״ במקום המלה ״אחרים״. ההבדל בשימוש בין הוראה (1) לבין הוראה (2) בולט בדוגמאות המובאות למעלה: 1. ״שאר ירקות״ – השם הבא אחרי ״שאר״ מופיע בלי הא הידיעה. 2. ״שאר העיר״ – לשם הבא אחרי ״שאר״ מצטרפת הא הידיעה.
(fig.) lower (drop) one's voice.	33. מִעֵךְ אֶת קוֹלוֹ	– בהשאלה: הנמיך את קולו.
to press, to crush.	מִעֵךְ	– לחץ ועסה בכוח: ״שוֹרִין אותה (את הפתילה) בשמן וממעכין אותה ביד״ (תוספתא יום טוב ג, כא). המבשלת ריסקה ומעכה את הפירות לדיסה.
(fig.) they grew smaller, diminished.	34. גֹּרְעָה קוֹמָתָם	– קומתם (כאילו) קטנה. המלה ״גרעה״ מופיעה כאן בהוראה של פועל עומד: נגרעה קומתם. יש מספר פעלים עומדים שבהם אין הבדל בהוראת הקל והנפעל: חלה – נחלה, שניהם מופיעים בהוראה פעילה; אך ״גרע״ הנו בדרך כלל פועל יוצא והוא אינו אחד מהם: בדרך כלל הוא מופיע בבנין קל בהוראה פעילה, ואילו בנפעל בהוראה סבילה.

(fig.) to wake, to bestir himself.	27. נִנְעַר בּוֹ	– בהשאלה: התעורר, סילק מעליו את השינה או החולשה.
to be shaken of, stirred.		– התנועע, ניטלטל כדי שיורחק מה שבתוכו.
controlled himself.	28. שָׁלַט בְּעַצְמוֹ	– התאפק, התגבר על עצמו.
laugher.	29. גַּחֲכָן	– צחקן, מי שמרבה לצחוק, הנותן קולו בצחוק בכל הזדמנות של מה בכך.
jester.		– ליצן, מעורר צחוק, בדחן.
nature.	30. בְּרִיָּה	– המצב הטבעי, הטבע, המצב מלידה. פלוני הוא פחדן מטבע בריתו. במובן זה מופיעה המלה כמעט רק בצרוף ״מטבע בריתו״.
creation.		– כמו ״בריאה״: ״בריתו של עולם״ (ברכות ב עב). שורש נחי ל״א מתחלף לנחי ל״ה, דבר שהוא נפוץ.
to encourage someone, to follow (assist) someone.	31. הֶחֱזִיק אַחֲרָיו	– בא אחריו ותמך בו, זרז ועודד אותו, עשה כמוהו (על יסוד נחמיה ג, כ).
all the others.	32. כָּל הַשְּׁאָר מִמֶּנּוּ	– כל האחרים.
other.	שְׁאָר	– אחרים, אלה שלא פורטו לחוד: ״שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, הלילה הזה – מרור״ (הגדה של פסח).
remainder, rest.		– מותר, יתר, מה שנשאר: ״ויבן העיר

		בינוני פעול. יש פעלים אחדים שבהם אין הבדל סימאנטי בין הבינוני הפועל והפעול ושניהם משמשים באותה ההוראה. לדוגמה: סובר–סבור. אולם במקרה של הפועל ״נהג״ נוהגת העברית החדשה להבדיל בין הבינוני הפועל והפעול, וכדי להביע את הפסיבי מקובל לשתמש במלה: ״נהוג״.
his lips loosened and trembled.	23. שְׂפָתָיו נִתְפַּקְקוּ	– נשברו, נתעוותו: ״המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה״ (ברכות כח עב). שפתיו רעדו ונתרופפו.
to be shaken, to be loosened.	הִתְפַּקֵּק	– נזדעזע, התרופף.
experienced, trained.	24. לָמוּד	– מנוסה, מי שלמד ובקי בדבר: ״נושאי מגן וחרב ולמודי מלחמה״ (דברי־הימים־א ה, ח).
accustomed, used.		– רגיל, מורגל: ״ואם היה כהן או עני למודין לאכול אצלו, יבואו ויאכלו״ (דמאי ד. ד).
did not understand.	25. לֹא סָבַר לוֹ	– לא הבין.
to think, suppose, to be of the opinion.	סָבַר	– חשב, דימה, היה בדעה: יש סוברים כי התכנית אינה מעשית.
to irritate, to annoy.	26. הִקְנִיט	– הכעיס, הרגיז, עשה מעשה שיש בו כדי לעורר רוגז.

(here) to be frightened.	20. נִמּוֹק (נָמַק)	– כאן בהשאלה: נפחד מאד, היה חרד ומבוהל.
to be melted, to perish.		– נמס, נמוג.
to rot, to be consumed.		– נבל, נרקב. (בנין נפעל מן השורש ״מקק״).
at last, finally.	21. עַד שֶׁסּוֹף	– עד שסוף סוף, עד שלבסוף. השימוש בשמות עצם כתוארי הפועל מצוי למדי במקרא, אך הוא מצומצם בעברית החדשה. שימושו של השם ״סוף״ כתואר הפועל מקורו בתלמוד: ״סוף סוף כל העומד לגוז כגוז דמי״ (כתובות נא עא). ״לסוף הוכר הגנב״ (בבא קמא קטו עא). כיום נמצאים בשימוש בעיקר: ״סוף סוף״, ״סוף כל סוף״ ו״לבסוף״.
the soft melody which is customary among . . .	22. נְעִימָה קְטוּפָה. . . זוֹ שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת בְּאַנְשֵׁי רוּסְיָה	– נעימה רכה זו הנהוגה אצל (בקרב) אנשי רוסיה.
abrupt.	קְטוּפָה	– חטופה, לא ברורה, המבליעה את סופי המלים״ ״אמן קטופה״, שנאמרה בחפזון, בהבלעת הנו״ן שבסופה (ירושלמי ברכות, יב, ג).
(here) customary, usual.	נוֹהֵג	– כאן שם תואר: מקובל, נהוג, קבוע, כמנהג: ״כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ״ (קדושין א, ט). הזז משתמש בצורת בינוני פועל בהוראת

all of them are chosen and are strongly opinionated.	13. כֻּלָּם בְּרוּרִים וְעַזִּים	– כולם נבחרים וחזקים ברוחם; כולם בטוחים ומשוכנעים בדעותיהם ובהשקפותיהם.
certain, plain, obvious, evident.	בָּרוּר	– מובן, מפורש, ודאי: דברים ברורים. שפה ברורה. הדבר ברור לי בהחלט.
clear, bright.		– טוב, בהיר, צח: יום ברור, מראה ברור.
selected, choice.		– נבחר, מובחר, מעולה: ״צאן שש ברורות״ (נחמיה ה, יח).
apart from, with the exception of.	14. פְּרָט לְ־	– להוציא (חלק) מן הכלל, חוץ מן־: כל התושבים הקבועים של העיר, פרט לעולים החדשים, השתתפו בבחירות. הספריה פתוחה בכל ימות השבוע, פרט לשבתות ומועדים.
distant, remote.	15. מֻפְלָג	– מרוחק (בניגוד ל״סמוך״).
expert, prominent, distinguished.		– נעלה, נבחר, מומחה: חכם מופלג. חוקר מופלג.
what shall he say?	16. מַה דָּבָר יֹאמַר	– מה יאמר, איזה דבר יאמר. צרוף זה הוא בלתי־רגיל.
to what extent?	17. עַד הֵיכָן	– עד כמה, באיזו מדה.
stone mason, stone cutter.	18. סַתָּת	– עובד בסיתות, פועל מומחה בהקצעת אבנים לבנין: ״מקֶבת של סתתין״ (כלים כט, ז).
to shatter, to break.	19. פֵּרֵק	– שיבר, ניפץ: ״ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים״ (מלכים־א יט, יא).

– כאן: תמה, התפלא: "על אילו אתם מתמיהין" (בראשית רבה צח). השורש תמה בבנין הפעיל מופיע גם בהוראת בנין קל, בדומה לפעלים הקשיב, השליך, העמיק, שהוראתם בהפעיל כהוראתם בקל.	9. הִתְמִיהַּ	(here) to be surprised, to wonder.
– עורר תמהון, גרם השתוממות: הלהטוטן התמיה את הכל בלהטוטיו.		to astonish.
– שמעו עליו כי נכנס... או: שמעו אותו נכנס. הפועל "שמע" כפועל עומד אינו מופיע בדרך כלל עם מלת־היחס ב־.	10. שָׁמְעוּ בוֹ נִכְנָס...	they heard that he had entered... or: they heard him entering.
– החברים הקבועים של הועדה, או: אותם יחידים, יקירי קהלה, המוזמנים אל הועדה.	11. יְחִידִים הַמְזֻמָּנִים לָהּ	it's (the committee's) regular members, or: individuals who are called in before it.
– קבוע.	מְזֻמָּן	regular, fixed, appointed.
– מוכן, ערוך, נכון: "הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות סוכה" (תפילה הנאמרת בעת שנכנסים לסוכה).		ready, prepared.
– מימינו ומשמאלו של ראש החבורה; מימין ומשמאל לראש החבורה. גם כאן מופעה זו מתקבלת ביתר ביטוי המיוחד לה.	12. מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ לְרֹאשׁ הַחֲבוּרָה	right and left to the head of the group.

as it was.	כְּמוֹת שֶׁהוּא	— באותו מצב שהיה בו, ללא שינוי: מצבו של פלוני נשאר כמות שהוא.
like him.	שֶׁכְּמוֹתוֹ	— כמוהו, בדומה לו: "עברתן שכמותו" (ספרי דברי־הימים שה).
(here) his character (personality) as seen by others.	6. חֶזְקָתוֹ	— כאן: הדעה המקובלת עליו. דמותו כפי שהוא נראית בעיני אחרים.
accepted opinion.	חֲזָקָה	— דעה מקובלת, דבר ברור ומוסכם: "סברה היא: חזקה, אין האשה מעיזה פניה בפני בעלה" (גטין סד ע"ב).
right of possession, established claim.		— זכות בעלות של אדם על דבר־מה לאחר שהיה ברשותו זמן מסוים ללא ערעור של אדם אחר: "הבתים והבורות... חזקתן שלש שנים מיום ליום" (בבא בתרא ג, א).
a thing that is difficult.	7. דָּבָר הַכָּבֵד	— דבר שכבד, דבר שהוא כבד. ה"א הידיעה הבאה במקום את־הקישור ש' לפני בינוני מגדר היא תופעה מוכרת כבר במקרא: "העם ההולכים בחושך" (ישעיה ט, א). למעשה נמצא כי במקרא עדיפה ה' הידיעה על ש' ברוב המקרים, ואילו בתלמוד מקובלת יותר הש'. בעברית החדשה נמצא כי הה' עדיפה על הש' במקרים רבים, בעיקר כשהמשפט הוא בהווה: "התלמיד הלומד" ולא "התלמיד שלומד".
therefore. if.	8. אִי לְכָךְ	— אי לזאת, לכן, הואיל וכך. — אם (בארמית).

הדרשה — חיים הזז

(חלק א')

א. הערות ומילון:

sermon, interpretation.	1. דְּרָשָׁה	– הרצאת דברי תורה לפני קהל: דרשת הרב בבית־הכנסת.
to appeal against findings of court.	2. עִרְעֵר (עַל)	– טען נגד פסק־דין, ביקש את העברתו להחלטה: הפקיד ערער על דרגת המשכורת שנקבעה לו.
to shake.	עִרְעֵר (אֶת)	– זעזע, מוטט, הרס: "חומות בבל הרחבה ערער תתערער" (ירמיה נא, נח). לשתי ההוראות יש כאן משקל שוה ושתיהן בנות תוקף.
publicly, in public.	3. בְּפַרְהֶסְיָה	– בגלוי, בפומבי, שלא בהסתר.
publicity.	פַּרְהֶסְיָה	– פרסום, פומבי, גילוי ברבים. המקור: ארמית (שאולה מיוונית).
to be considered, to be regarded.	4. נֶחְשַׁב (הֻחְשַׁב)	– נחשב ל־, היה מקובל כ־: האיש החשוב מומחה במקצועו.
like, as.	5. כְּמוֹת	– כמו, כ־: "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות ה, ה).

9. ניתן למצוא מספר קווים שהם משותפים לסיפור "רחמים" ולסיפורו של עגנון "תהלה". שניהם מתארים בסיפוריהם שתי דמויות שונות, שאחת מהן מושרשת בעולמה ושלמה עם עצמה ועם מעשיה, והשניה תוהה ואינה שלמה עם עצמה (תהלה והסופר, מנשקה ורחמים). שניהם מפגישים את שני הגיבורים ומפתחים את היחסים שביניהן בדרך השיחה. השווה בין שני הסיפורים על־פי נקודות אלו ואחרות. נסה למצוא את הדומה והשונה ב־:

א. דרכי העיצוב של המוטיב המשותף.

ב. דמותו של הסופר בסיפור "תהלה" לעומת דמותו של מנשקה.

ג. מקור הבעיה המתעוררת בשני הסיפורים ומהותה.

י. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר והשווה את דמותם של מנשקה והסבל לפי הקווים הבאים:
   - א. עבר והווה בחייהם.
   - ב. יחסם לארץ ישראל ולציונות.
   - ג. יחסם זה לזה ויחסם לעולם שמסביבם.
2. מה היא מהות השינוי שחל במנשקה אחרי שיחתו עם הסבל ומה מקורו?
3. מדוע רואה הסבל חשיבות מרובה כל־כך בנשואין ובחיי־משפחה?
4. הסבר את משמעותו של הקטע הבא, המצוטט מן הסיפור, ובחן אותו לאורו של הסיפור כולו: "מנשקה נתן בו את עיניו ונסתכל בו היאך הוא יושב על גבי החמור... דומה כמין אדם כפול ומכופל. כביכול, קומתו מכופלת לרחבה, שדרתו כפולה, שניו שבפיו כפולות, וצחוקו הולך מסוף הרחוב ועד סופו, וילדות בו והקדוש ברוך הוא עמו, קרוב אליו, מעורב בביתו, בין בניו ונשיו ותרנגולותיו וחמורו..."
5. הסיפור פותח ומסיים בתאור נוף. בחן את מקומו ומשמעותו בסיפור כולו, ובעיקר ביחס לדמותו ובעיותיו של מנשקה.
6. מנשקה והסבל נמנים עם שתי קבוצות שונות של יהודים שבאו לארץ ישראל וחיים בה. האם ניתן להבחין בדמותן של קבוצות אלו על־פי תאור שני הגיבורים? מהו המיוחד והמשותף לשתיהן?
7. מדוע נקרא הסיפור "רחמים", וכיצד ניכר הדבר בתוכנו ובמהותו?
8. עיקרו של הסיפור "רחמים" הנו שיחה מקרית בין שני אנשים שהם זרים זה לזה. עיצוב ספרותי מעין זה מעמיד את הסופר בפני שתי בעיות עיקריות:
   - א. כיצד יעצב דמות שלמה ומעוגלת של כל אחד מן האנשים הלוקחים חלק בשיחה קצרה ומקרית מעין זו?
   - ב. כיצד יעבד את הדיאלוג והשיחה כחלק מן היחידה הספרותית השלמה? או במלים אחרות: כיצד יבנה סיפור שאינו רק דיאלוג דרמאטי?

נסה לבחון את הסיפור לאורן של שתי בעיות אלה, והסבר כיצד הזז מתגבר (או מנסה להתגבר) עליהן בדרכי העיצוב של הגיבורים ובמבנה המיוחד שנתן לסיפור.

2. לפניך רשימת משפטים המהווים דוגמה ללשונו המשובשת והמיוחדת של הסבל. כתוב משפטים אלו בלשון מתוקנת של ימינו.
   1. "אני לא יש לי כלום והשם לא יעזבני".
   2. "הרבה טוב, ברוך השם!... אחד יום הייתי בחנות... ראיתי יש שם אחת אשו... תחילה, קודם קודם, נתנו לי אשו ולא היתה הצלחה, השם לא נתן!"
   3. "לא היה לי כסף... לא יש כסף, מה תעשה? הנה הנה לקחתי בבנק ששה לירות ועשיתי קנין".
   4. "לא יש הר בלי ראש ולא בטן בלי טבור, לא יכול איש בלי אשו".
   5. "מתי היה טוב, קודם קודם... הרווחתי ארבעה שילינגים גם! אז היה טוב".
   6. "ברוך השם! יש לי שבעה תרנגולות! כולם "עושים" ביצים, "ביץ" ליום, "ביץ" ליום".
   7. "קורדי הוא, מזאכו. יודע הוא זאכו?... אחד יום שמע יש גדוד בארץ ישראל... אמר: רוצה להיות איש מלחמה עברי, מה יש? עמד והלך מזאכו... וכבר בבצרה היה הוא "עבד" אצל יהודי אחד שיש לו "חנות ללבוש".
   8. "... חיפה יודע הוא? עדין אז בחיפה המרכז המסחרי לא היה!"

ט. אחד הדברים האופיניים ללשון המשנה הוא התרחבות משקלי השמות. משקל "פעול", למשל, רק נרמז במקרא, והתפתחותו העיקרית חלה בימי חז"ל. הוז מרבה להשתמש בשמות במשקל "פיעול" (לדוגמה: סיפור, דיבור וכו').
   1. מצא בסיפור שמות במשקל זה.
   2. הבחן בין שמות פעולה ושמות עצם ברשימה שמצאת.
   3. בחן את השמות הבאים וציין את ההבדל שביניהם:

1. שֶׁקֶץ – שִׁקּוּץ
2. רֶקַע – רִקּוּעַ
3. רֶבַע – רִבּוּעַ
4. כְּנִיסָה – כִּנּוּס
5. שֶׁמֶר – שִׁמּוּר
6. מַשְׁקֶה – שִׁקּוּי
7. חֵשֶׁק – חִשּׁוּק
8. פֶּגֶר – פִּגּוּר
9. חֲזָרָה – חִזּוּר

ח. בסגנון הלשון העברית נוהגים להבחין, בדרך כלל, ארבע תקופות ראשיות: המקרא, תקופת המשנה והתלמוד, ימי הבינים והעת החדשה. ההבדל בין תקופה לתקופה ניכר בשני יסודות עיקריים:

א. אוצר המלים.
ב. דרכי הצרוף והשימוש של המלים (תחביר).

כך, למשל, נמצא כי בתקופת התורה שבעל־פה התעשרה הלשון במלים ובמשקלים רבים נוספים, אף הונהגו צרופים חדשים באמצעות מלות יחס וחיבור שאינן מקובלות במקרא. במקום "אז", "אשר", "כי", "טרם", וכו' נמצא מלים כמו: "ש...", "שמא"..., "אלא"..., "בשביל"..., "הרי" וכו'; הזז, כמוהו כעגנון, מרבה להשתמש במלים ובצרופים הנהוגים בלשון חכמים, ועם זאת הוא אורג ומשלב את הסגנון המשנאי בדרכי־הביטוי המקובלים ונהוגים בימינו. יתרה מזו, הוא גם נותן ביטוי לדיאלקטים ולסגנונות שונים של יהודים ממוצא שונה, שאינם בקיאים בלשון ואינם מקפידים על כללי הדקדוק והסגנון המקובלים (לדוגמה: סגנון דיבורו של הסבל).

1. לפניך רשימת משפטים שנלקחו מן הסיפור. משפטים אלו מהווים דוגמה לסגנון המשנאי ביצירת הזז. כתוב משפטים אלו בלשון ימינו.

1. "ובשביל שלא היתה הקטיגוריה שבלב שלמה, היה מקטרג ביותר, כופר בכל ועוקר הכל, ואין מגיע לידי מעשה של כלום, ואין נוח לו בעולמו".
2. "לשעה קלה, כיון שחזר לילך, נטפל עמו אדם אחד שהיה רכוב על גבי חמור".
3. "יש לך לול? שאל מתוך שדעתו נחה עליו".
4. "וא תה יפת תואר, שפיקחת היתה, לא בקשה ליתן לו את טבעתה".
5. "היה החמור נתון לעצמו ומהלך בעצלות ובכבדות, והיה אותו סבל מיטלטל לו על גביו ויושב".
6. "לשעה עקר את רגליו ונפנה והלך לו".
7. "אלמלא, אמר, כסף שצריך לו, היה הוא עצמו אוכל את הביצים".
8. "התחיל מספר לו ואומר מעשה באדם שאהב אשה יפת־תואר".
9. "מנשקה נתן בו עיניו ונסתכל בו, היאך הוא יושב על גבי החמור".
10. "נטל עצמו ודחק לו לחמור ומשך במושכות שבידו".

2. לפניך רשימת שמות שהם גם זכר וגם נקבה. מהי צורת הרבים של שמות אלו ?

1. חָצֵר
2. לָשׁוֹן
3. סַכִּין
4. תְּהוֹם
5. כַּד

ה. הביטוי "לבטי לבטים" בא בהוראת לבטים מלבטים שונים, או כל מיני לבטים. השימוש בצורת סמיכות מעין זו מעיד על ריבוי וכן מדגיש את רבגוניותו של העצם המתואר. מצא בסיפור שמות נוספים הבאים בצורה זו.

ו. הפועל "טלטל" נמנה עם משפחת הפעלים המרובעים.

1. מצא בסיפור עוד פעלים או שמות במשקל המרובעים.
2. הבחן בין משמעיהן של המלים הבאות, הנגזרות מאותו השורש :

1. טִלְטוּל
2. מְטַלְטֵל
3. מִטַּלְטְלִין
4. טַלְטֵלָה
5. מְטֻטֶּלֶת

1. חִלְחֵל
2. הִתְחַלְחֵל
3. חַלְחָלָה
4. חִלְחוּל

1. סִכְסֵךְ
2. סִכְסוּךְ
3. הִסְתַּכְסֵךְ
4. סַכְסְכָן
5. סַכְסְכָנוּת

3. כתוב את השם הנגזר מן הפעלים הבאים :

1. עִלְעֵל
2. נִפְנֵף
3. שִׂגְשֵׂג
4. לִגְלֵג
5. נִמְנֵם
6. צִמְצֵם
7. בִּזְבֵּז
8. דִּקְדֵּק
9. דִּלְדֵּל
10. חִרְחֵר
11. כִּלְכֵּל
12. שִׁעֲשֵׁעַ
13. הִדְהֵד
14. פִּקְפֵּק
15. פִּלְפֵּל

ז. הסיפור "רחמים" עיקרו שיחה בין שני אנשים, ובשל כך נמצא בו פעלים ודימויים רבים המתארים ומייחדים אופן דיבור ודרכי דיבור ושיחה.

1. לקט מן הסיפור את הפעלים והשמות המתיחסים לדיבור ומתארים אותו.
2. הבחן בין הדימויים המיוחדים לדיבורו של הסבל, לעומת דרך דיבורו ושיחתו של מנשקה.

11. "לבו נכנע (ונרעד) בדמעות".
12. "נזכרה לו (במפתיע) אותה נעימה שנתעלמה בתחילה ממנו".

ג. בשפה העברית נמצא תופעה שניתן לקראה "משפחת ניבים". כלומר, קבוצה שלמה של ניבים שמופיע בהם אותו שם עצם בצרוף עם שמות או פעלים, והם הנותנים לו גון ומשמעות שונה. לדוגמה: המלה "לב" מופיעה בניבים רבים ושונים: לב זהב, לב טוב, בלב שלם, אומץ־לב, צרות־לב, שברון־לב, לקח את הלב וכדומה.

1. מצא בסיפור ניבים הבנויים מסביב למלה "דעת", והסבירם.
2. מצא בסיפור ניבים ומשפטים הבנויים מסביב למלה "עין".
3. שנן ובאר את המיוחד לניבים שבשתי הקבוצות הבאות:
    1. אנין־דעת
    2. חות־דעת
    3. ישוב־הדעת
    4. קל־דעת
    5. לפי עניות דעתי
    6. יצא מדעתו
    7. נתקררה דעתו
    8. אין הדעת סובלת

    1. שם דבר
    2. השם המפורש
    3. שם־עולם
    4. בן בלי שם
    5. בעזרת השם
    6. ברוך השם
    7. ימח שמו
    8. יצא שמו למרחוק
4. הסבר את הניבים והביטויים הבאים, הלקוחים מתוך הסיפור:
    1. לצעוק חמס
    2. גחלים לוחשות
    3. החזיר פניו ממנו
    4. עשיתי קנין
    5. זקנה קופצת על האדם
    6. קפץ את ידו
    7. זקן וימיו קרובים למות
    8. נותנת קולה בשיר
    9. הרהורים שונים נתרגשו בלבו
    10. על ראשי ועל עיני
    11. נפטר זה ממנו
    12. עקר את רגליו

ד. הזז מתיחס למלה "שדה" כשם עצם ממין נקבה.
המלה "שדה", כמספר מלים אחרות, מופיעה בזכר ובנקבה גם יחד.
1. מצא שמות נוספים שהם זכר ונקבה כאחת.

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים שיכילו את המלים והביטויים הבאים:

1. שֶׁלֹּא בְּמִדָּה
2. מְזָרוֹת זַעַם
3. מְרִירוּת לֵב
4. אֶל הַמְּנוּחָה וְהַנַּחֲלָה
5. טַרוּף
6. לְבָטִים
7. כַּיּוֹצֵא בָּזֶה
8. קֹרַת־רוּחַ
9. תַּקָּנָה
10. צָעַק חָמָס
11. רוֹצֶה וְלֹא רוֹצֶה
12. גֶּחָלִים לוֹחֲשׁוֹת
13. טְרָשִׁים
14. תָּלוּי וְעוֹמֵד
15. זִיו פָּנִים
16. טַבּוּר
17. זָקֵן וּבָקִי
18. זְחִיחוּת־דַּעַת
19. בְּהֶסַּח־הַדַּעַת
20. בַּת־צְחוֹק
21. חוּט־הַשִּׁדְרָה
22. מְסַלְסֵל בְּקוֹלוֹ
23. טְלָפַיִם
24. לְסֵרוּגִין

ב. מצא את הביטויים שבהם משתמש הסופר, במקום הביטויים הכתובים בסוגריים:

1. "והיה מהלך (רזה ודק כעמוד)".
2. "ועיניו עגומות (ומפיצות כעס וחמה) וכל רע".
3. "מפני יאושו (מאס בחייו)".
4. "הוא מבקש (להתלונן ולהתמרמר על העוול הנעשה לו) ולמרוד ולהרתיח את כל העולם".
5. "האור מלובן ויתר עד כדי (עִוָּרוֹן) וטשטוש החושים".
6. "אבנים נעקרו למעלה ונתפזרו בערבוביה (הנה והנה)".
7. "צחוקו הולך (מקצה הרחוב ועד סופו)".
8. "החמור (נענע) בראשו אילך ואילך".
9. "לבו נפעם ורוגש ונפשו (לוחשת הוגה) בקרבו בהברה הרישית".
10. "לשעה (קם ועבר) ונפנה והלך לו".

to change residence.	עָקַר דִּירָה	– עבר לגור במקום אחר.
to be spoilt, destroyed.	98. שֻׁבַּשׁ	– קִלקל, השחת, נפגם: הדרכים שובשו אחרי הגשמים העזים. ״החדר משובש בחבילות וצרורות וסלים״ (הזז, ״בִּקץ הימים״).
heavy (immovable) stone.	99. אֶבֶן תּוֹשֶׁבֶת	– אבן גדולה שנתקעה באדמה באופן שקשה לעקרה ממקומה (תוספתא שבועות ג, ד).
permanent resident, inhabitant, native.	תּוֹשָׁב	– אדם היושב ישיבת־קבע במקום, אזרח: מפקד התושבים במדינה. ״אליהו התשבי מתּוֹשבי הגלעד״ (מלכים־א יז, א).
crooked. perverted.	100. מְעֻוָּת	– מעוקם, לא ישר. – (בהשאלה) פגום ומקולקל: משפט מְעֻוָּת.
trace, impression. basic lines of the form of something, outline.	101. רִשּׁוּם	– עקבות, סימן שנשאר מדבר־מה: ״נמחק (השטר) או ניטשטש, אם רישומו נכר – כשר״ (בבא בתרא קסח, ע״ב). – קַוֵּי הצורה של משהו.
to hum (a tune), to coo, to moan.	102. נִהֵם	– הגה בקול עמום, זמזם: ״שמעתי בת־קול מנהמת כיונה״ (ברכות ג ע״א).
to coo, to moan. roar.	נָהַם	– המה, רעש, רטן: ״ארי נוהם״ (משלי כח, טו).

– השתחרר, נחלץ, סר מעליו החיוב: נפטרתי מעסק־ביש זה.		to be freed, to be released (from responsibility).
– מת, נסתלק (קיצור של הניב המלא ״נפטר מן העולם״, שיש בו מהוראותיהן של שחרור ופרידה כאחת).		to die.
– מישור נרחב שאין בו עצים ויערות, אלא צמחי עשבים ושיחים נמוכים בלבד.	94. עֲרָבָה	desert, plain, steppe.
– במקרא: שם נרדף ל״מדבר״: ״וישם מדברה כעדן וערבתה כגן־ה׳״ (ישעיה נא, ג).		(Bible) wilderness.
– ואולי הכוונה כאן לחלל שבעץ ערבה.		
– לא ברור (מובן) לו. מקור הצרוף בביטוי הארמי ״מאי קא משמע לן״, שפרושו: מה הוא מלמדנו ומשמיענו, מה חידוש יש בדבריו?	95. ״לֹא מַשְׁמַע לוֹ״	it is not clear to him, it is not explained to him.
– פניו אורו, פניו הביעו שמחה ואושר (שאול משמות לד, לה).	96. קָרְנוּ פָּנָיו	he radiated happiness, his face shone.
– הפיץ קרני־אור, הבהיק, זרח: ״קרן עור פני משה״ (שמות לד, לה).	קָרַן	to radiate.
– העביר ממקום למקום: ״ועקרו רגליהן לצאת״ (פסחים קא ע״ב).	97. עָקַר	to move from one place to another.
– תלש דבר־מה עם שורשו, הוציא דבר־מה בשלמותו ממקום גדולו: ״עת לטעת ועת לעקור נטוע״ (קהלת ג, ב).		to uproot, to eradicate.

רק לפני שם עצם או נושא (כגון: אין יוסף אומר), אולם לפני נשוא תבוא תמיד בתוספת כינויים (כגון: יוסף אינו אומר). והזז נוקט לשון יוצאת דופן.

to be covered, hidden, concealed.	88. נִכְסֵית, נִכְסָה	– מתכסה, נעלמת: "הן נכסין והוא נגלה, הן נגלין והוא נכסה" (סנהדרין ב, א).
owing to—, because of—.	89. (וְנִנְעַר) בּוֹ	– בגללו, בעקבותיו, באמצעותו.
to blink, to wink.	90. מְצַמֵּץ	– עצם את העינים ופקחן חליפות ובמהירות, מחמת גרוי של אור גדול, או מתוך תמהון, הפתעה וכד׳: הנכנס מאפלה לאור גדול ממצמץ בעיניו.
conciliation, appeasement.	91. פִּיוּס	– ריצוי, שיכוך הכעס, שידול בדברים טובים: פיוסו של הנעלב והכועס.
reconciliation.		– השכנת שלום, תיווך בין יריבים, סילוק הריב: ועדת־פיוס להשלמה בין מדינות נלחמות.
(col. oath) By my life! Upon my head and eyes!	92. "עַל רֹאשִׁי וְעַל עֵינַי"	– לשון שבועה השגורה בפי העם – בחיי ראשי ובחיי עיני (על־פי סנהדרין ג, ב).
(here) to depart from, to part from.	93. נִפְטַר	– כאן: נפרד, הלך מן־: "הנפטר מחברו... צריך לטול ממנו רשות" (בראשית רבה, מז).

removal, diversion.	הֶסֵּחַ	– הרחקה, עקירה.
to rub oneself, to scratch oneself.	83. הִתְחַכֵּךְ, נִתְחַכֵּךְ	– התגרד, גרד ושפשף את גופו בדבר־מה: ״אין דרכן של בני־אדם להתחכך בכתלים״ (בבא קמא ל ע״א).
hoof.	84. טֶלֶף	– פרסה, החלק הקרני בקצות רגליהם של בעלי־חיים שונים, וביחוד פרסה שסועה, כדוגמת פרסת הבקר והצאן.
leaping, jumping, shipping.	85. סֵרוּג	– דילוג, פסיחה על־, השמטת דברים ב־.
netting, covering with netting.		– כיסוי במעשה רשת או סבכה: סרוג האשנבים בבית־הסוהר.
inadvertently, by fits and starts.	סֵרוּגִין (בְּסֵרוּגִין, לְסֵרוּגִין)	– חליפות, בדילוגים, בפסיחה על אחד או על אחדים, לא בזה אחר זה, לא כסדר. בדרך כלל מופיעה המלה כתואר פועל בתוספת ב׳ או ל׳.
mixing up.	86. סֵרוּס	– הפיכת הסדר הנכון, ערבוב, סילוף: סרוס המלים במשפט.
castration.		– עיקור, השחתת אברי המין של הזכר.
irregularly, out of order, in a muddle.	סֵרוּסִין, בְּסֵרוּסִין	– בדילוגים, בלא כל שיטה. להבדיל מן ״סרוגין״, שמשמעה דילוגים באופן שיטתי: ״קראה (את המגילה) סרוגין – יצא, סֵרוסין – לא יצא״ (מגילה יח ע״א).
	87. ״שֶׁאֵין הִיא בְּרוּרָה לוֹ״	– שאינה ברורה לו. ״אין״ כמלה העומדת בפני עצמה תופיע

troops of Jewish volunteers that served in the British Army during First World War.	79. ״הַגְּדוּד הָעִבְרִי״	– קבוצת יחידות של מתנדבים יהודים ששרתו במסגרת הצבא הבריטי במלחמת־העולם הראשונה (הידועה שבהן: ״גדוד נהגי הפרדות״). מטרת ההתנדבות לגדוד העברי היתה להשיב לעם את כבודו ולסייע בהשגת מטרותיה של הציונות.
regiment, troop.	גְּדוּד	– יחידה צבאית של חיל־רגלים או פרשים הכוללת מספר פלוגות.
group organized on military lines.		– קבוצה מאורגנת בסדר צבאי, כגון: גדוד כבאים.
group or band of people organized for a certain purpose.		– קבוצה, אגודה, ארגון לשם כיבוש דבר מסוים או הגנה עליו. למשל: גדוד מגיני השפה.
(fig.) dragging voice.	80. נְעִימָה סוֹרַחַת	– קול נמוך, כמו גפן סורחת, הצומחת על פני האדמה.
to be dragged, to be drawn.	סָרַח	– נגרר, נסחב.
to spread out.		– השתרע, התפשט.
saddle.	81. אֻכָּף	– כר לרכיבה על גב הבהמה. – מושב האופניים.
unexpectedly, unthinkingly.	82. בְּהֶסַּח־הַדַּעַת	– במפתיע, בלי משים, באופן בלתי־צפוי: הבשורה באה אלי בהסח־הדעת.
lack of attention, absentmindedness.	הֶסַּח־הַדַּעַת	– חוסר תשומת־לב לדבר, שיכחה.

garden bed.	72. עֲרוּגָה	– חלקת־אדמה בגינה, ששותלים או זורעים בה צמחים שונים: ״דודי ירד לגנו לערוגות הבשם״ (שיר השירים ו, ב). ערוגות של ירקות.
mound, hillock.	73. תְּלוּלִית	– תל קטן, גבעת אדמה, גבשושית: שדה מלא תלוליות.
(here) to trill (voice).	74. סִלְסֵל	– כאן: השמיע טונים גבוהים ונמוכים חליפות, השתפך בצלילים עולים ויורדים: החזן סלסל בגרונו את התפילות.
to curl.		– תילתל, עשה תלתלים, ערך בצורת גלים: ״עד מתי אתה מסלסל בשׂערך״ (ראש השנה כו ע״ב).
to delight, to improve.	75. עִדֵּן	– עִנג, הִשביח, העלה.
from Kurdistan.	76. קוּרְדִּי	– כורדי, מארץ כורדיסטן, מחוז בתחומי ארץ עיראק.
towns in Iraq.	77. זַאכוֹ, מוֹצֶל, בַּגְדָּד, בָּצְרָה	– שמות ערים מרכזיות בעיראק. בזאכו היתה קהילה גדולה של יהודים כורדיים.
fitting, suitable.	78. כָּשֵׁר	– טוב, ראוי, מתאים: הדבר כשר בעיני.
ritually fit.		– מותר על־פי הדין. ההיפך – ״פסול״ או ״טרף״: בשר כשר, מאכלות כשרים. ״כל השופרות כשרים חוץ משל הפרה״ (ראש השנה ג, א).

broken, destroyed.	68. פָּרוּץ	– שבור, הרוס: גדר פרוצה.
passionately attached to something (usually in a derogatory sense).		– שטוף ונלהב לדבר־מה (בעיקר שלילי): פלוני פרוץ במשחק קלפים. בצרוף של הזז ״זקנו פרוץ בשחוק״ ניתן לראות כל אחת מהוראות אלו, ואולי יש פה גם מהוראת פרוע ומדובלל, שאינו מסודר בחטיבה אחת.
metal.	69. מַתֶּכֶת (מַתָּכוֹת)	– שם כולל לקבוצה גדולה של חומרים ויסודות טבע המוצאים מן האדמה וקל להתיך אותם, כגון כסף, זהב, נחושת, ברזל וכו׳. הזז משתמש ב״מתכותיו״ כשם כולל למיני כלים של נחושת, ברזל וכו׳.
spine, spinal column.	70. שִׁדְרָה	– מערכת של חוליות נתונות זו על גבי זו, העוברות לאורך הגב בגוף האדם ובשאר בעלי־חוליות: ״עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה״ (ברכות כה ע״ב).
spinal cord.	חוט־הַשִּׁדְרָה	– מוח השדרה, חוט מורכב מתאי עצבים וסיביהם, העובר בתוך עמוד־השדרה.
(fig.) center, main or principal part.		– בהשאלה: יסוד, עיקר, מרכז: בהפצצה הקטלנית פגע האויב בחוט־השדרה של התעשיה.
spinal column, backbone.	עַמּוּד־הַשִּׁדְרָה	– שדרה, מערכת החוליות והעצמות בגוף.
(fig.) tenacity, firmness.		– בהשאלה: יציבות, קביעות, מוצקות.
spread (bed).	71. מֻצָּע	– שהציעו אותו, ששמו בו מצעות: מיטה מוצעת.

to be proud, to be haughty.	זָחָה עָלָיו דַּעְתּוֹ	– התגאה, התרברב: ״למה נברא האדם באחרונה? כדי שלא תזוח דעתו עליו״ (תוספתא סנהדרין ח, ח).
egg.	62. ״בֵּיץ״	– ביצה (בלשונו המשובשת של הסבל). הואיל והרבים הוא ביצים, ולא ביצות, הוא גורס את צורת היחיד: ביץ.
coin, piastre, ten prutot (one "agora").	63. גְּרוּשׁ	– שם מטבע קטן הנהוג בכמה ארצות. הגרוש היה נהוג בימי השלטון הבריטי גם בארץ ישראל (בגרוש יש עשרה מילים, וחצי גרוש הוא מטבע בערך חמישה מילים). במדינת ישראל הוחלף הגרוש באגורה.
colored gems.	64. אַבְנֵי צִבְעוֹנִין	– אבנים צבעוניות (מצבעים שונים).
color, tint.	צִבְעוֹן	– צבע, גוון: ״בגדי צבעונין״ (פסחים קט ע״א).
to shut, to close (hand, heart).	65. קָפַץ	– קבץ, קמץ, סגר: ״לא תאמץ את לְבָבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון״ (דברים טו, ז).
(fig.) he turned his head.	66. הִפְשִׁיל רֹאשׁוֹ	– בהשאלה: הפנה את ראשו.
to throw something behind.	הִפְשִׁיל	– הטיל, השליך דבר למעלה או לאחור.
to roll up (sleeve), to fold up.		– קיפל: הפשיל את השרוול.
having the color of copper or rust.	67. מְשֻׁתָּכִים	– שצבעם כצבע הנחושת או החלודה.

these eggs are as fresh as the eggs sold by the farmers' union (called "Tnuva").	59. טְרִיּוֹת כְּ״תְנוּבָה״	– טריות כביצים הנמכרות על־ידי חברת ״תנובה״.
(here) a unit in the "General Federation of Jewish Labor" which organizes the sale of farmers' produce and fruits.	תְּנוּבָה	– כאן: ״תנובה״ – ארגון בישראל העוסק בשיווק ובמכירה מאורגנת של פרי ותוצרת חקלאית. הארגון שייך ל־״הסתדרות העובדים״ ומנסה למנוע מכירה עצמאית של פירות וירקות במחירים לא־קבועים (מתוך כך ברור שהסבל העוסק במכירת ביצים מנסה למכור אותן במחיר נמוך ממחיר ״תנובה״). המושג ״תנובה״ השתרש בתודעת הציבור כסמל לכל דבר שהוא טוב ובריא וטרי.
(fig.) fruits of one's labor.		– בהשאלה: פרי עבודה, תוצאות יצירה.
yield, produce, fruit, output, production.		– יבול, פרי, תוצרת חקלאית: ״והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה״ (יחזקאל לו, ל).
to be pleased, to be relieved.	60. נָחָה דַּעְתּוֹ	– היה מרוצה ורגוע, בא על סיפוקו: ״תנוח דעתך שהנחת את דעתי״ (יומא סו ע״ב).
pride, conceit, vainglory.	61. זְחִיחוּת	– (זחיחות הדעת, זחיחות הלב) גאווה, יהירות (מן השורש: ״זוח״, שפרושו: לנוע, להתרומם, להתגאות).

– התחזק, נעמד על יסוד חזק.	54. הִתְבַּסֵּס, נִתְבַּסֵּס	to base oneself, to strengthen oneself.
– חיזק, העמיד על בסיס איתן: האיש ביסס את מצבו החומרי.	בִּסֵּס	to strengthen, to consolidate, to set on a firm foundation.
– הזדקן בלא עת, נראה פתאם כזקן (על־פי שבת קנב ע״א).	55. זִקְנָה קָפְצָה עָלָיו	to age prematurely.
– מאכל מזרחי, מעין חמין.	56. פִּילַאוֹ	'pilaw' — Turkish and Persian dish made of rice or cracked wheat with meat, fish etc.
– מטבע בערך של חמישה גרושים (כיום אגורות) שהיתה מקובלת בארץ ישראל בתקופת המנדאט הבריטי. המקור: אנגלית.	57. שִׁילִינְג	shilling.
– לפעמים אינו מרויח אפילו מיל (פרוטה) אחד.	58. וְיֵשׁ אַף לֹא אֶחָד מִילִים	sometimes I do not earn even one small coin.
– מטבע קטן, חלק האלף ביחידות כסף בארצות שונות. בארץ ישראל ״מיל״ היה החלק האלף של הלירה, במקביל לפרוטה הישראלית, אשר כיום אינה עוד בשימוש.	מִיל	"mil", small coin — "peruta" (absolete small coin, one thousandth of a pound).

		עוקרים מדירה לדירה, וברור שהסבל הרויח כסף בחודש זה.
to be softened, to be crushed.	51. מְסֻמַס	– נתמעך, נתרכך: הבשר שנתבשל מוּסמס כולו.
to be liquefied.		– נמס, נתערבב, עבר ממצב־צבירה מוצק למצב־צבירה נוזל: המלח מוּסמס במים.
		כאן – במשמעות הראשונה: נתמעך, נתבלה ונתרפט.
they were full of pride.	52. נִתְרַהֲבוּ	– נתמלאו גאווה.
to boast, to be haughty, to behave proudly.	רָהַב	– התגאה, התיהר, התנהג ביהירות ובעזות־פנים: ״ירהבו הנער בזקן״ (ישעיה ג, ה).
to bend, to make crooked.	53. עִקֵם	– עשה שיהא עקום, פיתל, כופף.
to distort, to contort.		– עִוָּה, הִטָּה: אל נא תעקם את פיך.
to change the meaning.		– שינה, עיות, הוציא מידי פשוטו: ״עיקם הכתוב שמונה אותיות״ (פסחים ג ע״א). פרשן פלוני עִקם את הכתובים.
(col.) to turn up one's nose, show one's dislike, to scorn.	עִקֵם אֶת הָאַף	– בהשאלה (בלשון הדיבור): התיחס בזלזול, הביע אי־רצון או סלידה מדבר־מה. נראה שהזז משתמש באסוציאציות המצויות בביטוי זה כאשר הוא כותב ״עיקם בעינו״. יתכן שמצויה בביטוי גם הוראת פזילה וקריצת־עין, שאף הן יש בהן רמז ללגלוג.

hope of Divine Mercy.		להתיאש מרחמי ה׳, בעזרת אלהים יהיה טוב!
the name of God.	״הַשֵּׁם״	– דיבור שגור בפי יהודים חרדים, הנמנעים מהגיית ומאמירת שם אלהים.
(col.) I do not have anything.	48. אֲנִי לֹא יֵשׁ לִי כְּלוּם	– ביטוי עממי המקובל בפי יהודי המזרח: אני אין לי כלום. בהמשך הסיפור נראה כיצד הזז מנסה לתת לסבל לדבר בלשונו ובדרכו הוא, שאינה הולמת תמיד את כללי הדקדוק של השפה התקינה (כגון להלן: ״ששה לירות״, במקום ״שש לירות״).
property.	49. קִנְיָן	– רכוש, כל דבר שנקנה במחיר או בעבודה.
purchase.		– קניה, לקיחת דבר במחיר: ״עושה מקנה וקנין״ (יחזקאל לח, ב).
(Talmud) symbolic act of affirming transfer of property.		– בהלכה התלמודית: מעשה המאשר את הקניה וההעברה הסופית של זכות הבעלות לקונה: ״אין לאחר קנין – כלום״ (סנהדרין כד ע״ב). כל ההוראות הנ״ל הן בנות תוקף לגבי הקטע הנדון.
symbolic act confirming agreement to transaction.	קַבָּלַת קִנְיָן	– בספרות הרבנית: טקס של אישור קניה או גמר עסק בין אנשים. – וכאן – קבלת קנין של הכלה, מעין ארוסין.
The first month in the Moslem calendar.	50. מוּחַרַם	– שם החודש הראשון בלוח המוסלמי. בחודש זה פג תוקפם של חוזי־השכירות השונים ורבים מן התושבים המוסלמים

stared at him with a penetrating and angry eye.	44. חָתַר בּוֹ בְּעַיִן שֶׁל זַעַף	– חדר וחפר בו בעין חודרת וזועפת.
to undermine.	חָתַר	– חפר מתחת לבנין וכיו״ב כדי לפרוץ לו דרך מלמטה אל תוכו: ״אם במחתרת ימצא הגנב״ (שמות כב, א).
to row across.		– הניע משוטים בכוח בתוך המים כדי להשיט סירה או ספינה: הספנים חותרים במשוטים.
to act to the detriment of someone's interest.		– פעל בחשאי נגד פלוני על מנת לקפח את מעמדו, להסיג את גבולו וכד׳: החנוני חתר תחת קיומו של מתחרהו.
(fig.) to endeavor to achieve something or reach something.		– בהשאלה: התאמץ, שאף והשתדל: האיש חתר בכל כוחותיו לקבלת המשרה הטובה.
he felt sorry for him.	45. נִצְטַעֵר בּוֹ	– הצטער עליו או בגללו. חילופי ״על״ ו״ב׳״ מצויים פעמים רבות במקרא. כיוצא בזה נמצא ב׳ המשמשת בהוראת ״בגלל״ או ״בעד״: יעקב עבד ברחל.
to consider, to think over, to decide.	46. נִמְלַךְ	– חשב ושקל בדבר, חשב עד שהחליט: ״היתה שדהו זרועה חיטים ונמלך לזרעה שעורים״ (כלאים ב, ג). – התייעץ, נטל עצה: חייב אדם להימלך באשתו.
one must not lose	47. יְרַחֵם הַשֵּׁם!	– דיבור עממי מקובל, בהוראה: אין

(Arabic) dynamite.	37. בָּרוּד	– בערבית: חומר־נפץ שמשתמשים בו לפיצוץ סלעים וכו׳. הערבים מכריזים ״ברוד״ בעת שהם משתמשים בחומר־נפץ מסוכן ורוצים למנוע בעד הבריות מלהתקרב למקום הפיצוץ.
to join, to be attached to.	38. נִטְפַּל עִמּוֹ (אֵלָיו)	– נצטרף ל־, נלוה אל־, פנה אל־: ״ישראל שנטפל לו נכרי בדרך״ (חולין צא ע״א).
to cling to, to attach oneself to.		– התקרב בחוזק־יד, לא הרפה מן־: הנח לי, למה נטפלת אלי?
rags, tatters.	39. בְּלָאוֹת	– (לשון נקבה רבים): בגדים שבלו, סחבות, סמרטוטים (״בלואים״ או ״בלאים״, שהוא לשון זכר רבים).
worn clothing, tattered clothing, rags and tatters, threadbare clothes.	40. שְׁחָקִים	– (היחיד: שחק) בגדים בלים וממורטים (מן השורש ״שחק״, שפרושו לפורר ולשחוק): ״אין נותנים לה לא חדשים בימות החמה, ולא שחקים בימות הגשמים״ (כתובות ה, ח).
patch.	41. טְלַאי	– חתיכת אריג או עור לתיקון קרע בבגד או בנעל וכיו״ב: ״גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים מטולאים... בטלאי על גבי טלאי״ (ברכות מג ע״ב).
wife.	42. ״אִשּׁוֹ״	– ״אשה״, בהברה העממית הנהוגה בפי יהודי המזרח.
why do you ask?	43. לָמָּה לְּךָ	– לשם מה אתה שואל? מדוע אתה שואל?

no-man's land, ownerless terrain.	אַדְמַת־הֶפְקֵר	– שטח־הפקר – אדמה ללא בעלים.
abandoned child, child with no upbringing.	יֶלֶד הֶפְקֵר	– ילד עזוב הגדל ללא חינוך וללא השגחה.
to gain something without exerting any effort.	זָכָה מִן הַהֶפְקֵר	– השיג דבר מבלי שעמל וטרח בו (על יסוד בבא קמא קטו ע״ב).
(Aramaic) without any special significance or importance; by chance.	33. בְּעָלְמָא	– (ארמית) בעולם, במשמעות סתם, בלי ערך מיוחד, שאין בו ממש: דברים בעלמא.
to entangle, to confuse.	34. סִכְסֵךְ	– בלבל, ערבב וסיבך: ״ובלב עוריקם המו... מחשבות מסוכסכות״ (מאפו, ״אהבת ציון״). החוטים הסתכסכו זה בזה.
to instigate, to incite, to arouse strife.		– גרה, שיסה, חרחר, עורר ריב ומדון: ״והמסכסך בין איש ואשתו להביא מריבה ביניהם״ (מדרש גיהנם חלק א).
dryness, drought.	35. חֹרֶב	– יובש, חוסר לחות.
dry heat.		– חום לוהט ויבש, שרב: ״ביום אכלני חורב והקרח בלילה״ (בראשית לא, מ).
desolation, destruction.		– שממה, הרס: ״וחידשו ערי חרב שוממות דור ודור״ (ישעיה סא, ד).
slope.	36. שִׁפּוּעַ	– מדרון, נטיה באלכסון: שפוע הגגות.

– מלוהט באש עד היותו לבן: ברזל מלובן.	29. מְלֻבָּן	heated to a white heat.
– עודף, נוסף, שיש בו יותר מן הרגיל או מן הראוי. ההיפך – ״חסר״: ״קדרה זו חסרה מלח, יתרה מלח״ (עבודה זרה טז ע״א).	30. יָתֵר	excessive.
– מרובה, רב, גדול: ״חבה יתרה נודעת להם״ (אבות ג, ד).		advantageous, great.
– כאן, בהשאלה: נעשה (כאילו) בלתי־יציב ומטושטש.	31. הִתְרַפְרֵף, נִתְרַפְרֵף	(fig.) to become out of focus and blurred.
– לא היה מוצק ויציב, היה רופף.		to become loose, unsteady.
– זנח, נטש, ויתר על קנינו, עזב משהו והניחו לרשות הרבים: ״המפקיר את שדהו שנים ושלשה ימים״ (תוספתא מעשר ראשון ג, יא). הזז כותב ״שדה שהפקירוה״ בלשון נקבה, שכן בתלמוד מופיעה המלה ״שדה״ על־פי־רוב במין נקבה. לדוגמה: ״שדה שקצרוה עכו״ם״ (פאה ב, ז). בלשון ימינו ״שדה״ זכר הוא.	32. הִפְקִיר	to abandon, to forsake.
– דבר שאין לו בעלים: אבני־הרחוב הפקר הן.	הֶפְקֵר	ownerless property, abandoned property.
– פריצות, פריקת עול של חוק ונימוס.		abandonment, immoral conduct, licentiousness.

undeserved hatred.	שִׂנְאַת חָמָס	– שנאה שלא בצדק, שינאת חנם (תהלים כח, יט).
blindness.	23. סַמְיוּת	– עורון, או בהשאלה: טשטוש. בדרך כלל מקובל להשתמש בשם ״סימוי״ או ״סימאון״.
(here) because.	24. בִּשְׁבִיל שֶׁ־	– כאן: בגלל, משום, מפני: ״בשביל שאני זכר הפסדתיז״ (כתובות יג, ג).
for, in order to, for the sake of.		– כדי ש־: ״מחנכין אותן... בשביל שיהיו רגילין למצוות״ (יומא ח, ד).
to accuse, prosecute (see item 15).	25. קִטְרֵג	– האשים, לימד חובה (ר׳ ״קטגוריה״, ערך 15).
anything, something.	26. מַעֲשֶׂה שֶׁל כְּלוּם	– מעשה של מה בכך, מעשה כל שהוא.
something.	כְּלוּם	– משהו.
nothing.	לֹא כְלוּם	– לא שום דבר, אפס.
in addition to, over and above, together with.	27. עַל	– נוסף, כתוספת, יחד עם: ״ונוסף גם הוא על שונאינו״ (שמות א, י). כאן מופיע ״על״ כתואר הפועל ולא כמלת־יחס.
glowing coals.	28. גַּחֶלֶת לוֹחֶשֶׁת	– גחלת מהבהבת שהאש מתלהבת בה ופוחתת חליפות, כעין תנועת השפתים בלחישתן – להבדיל מן ״גחלת עוממת״, הקרובה לדעוך: ״גחלים לוחשות מברכין עליהן, עוממות – אין מברכין עליהן״ (ברכות נג ע״ב).

– תקוה, ציפיה לדבר־מה: יחול לישועה קרובה.	19. יְחוּל	hope, expectation.
– כף היד כשהיא קמוצה.	20. חֹפֶן	palm, hollow of hand.
– נפח בשיעור השקע שבין כף היד ובין האצבעות כשהן כפופות וצפודות.		handful.
– נפח כשיעור החלל שבין שתי כפות הידים הצמודות זו לזו.	מְלֹא חָפְנַיִם	by handfuls.
– בהשאלה: שפע, ריבוי.		plenty.
– תיקון, תרופה לדבר, מילוי חסרון, שינוי לטובה: ״תלמיד חכם אף־על־פי שסרח יש לו תקנה״ (חגיגה טו ע־א).	21. תַּקָּנָה	remedy. improvement.
– חוק והוראה לטובת הציבור: הממשלה קבעה תקנות להבטחת הנסיעה בדרכים.		regulation.
– הוראה, כלל: תקנות של התנהגות.		rule.
– להתאונן מאד על עול שנעשה (חבקוק א, ב; איוב יט, טז).	22. צָעַק (זָעַק) חָמָס	to complain about wrong suffered.
– עול, רשע, שוד, גזל: ״ותשחת הארץ ותמלא חמס״ (בראשית ו, יא).	חָמָס	violence, wrong oppression.
– איש חמסים – רשע, עושה עול (משלי ג, לא).	אִישׁ חָמָס	man of violence, wrongdoer.
– אתה אשם בדבר, מי יתן והעונש על החמס שנעשה לי יבוא עליך! (בראשית טז, ה).	חֲמָסִי עָלֶיךָ!	you are to blame! may you suffer for the wrong done to me!
– עד שקר, עד המעיד בחברו עדות רשע כדי להכשילו (שמות כג, א).	עֵד חָמָס	false witness.

destruction.		– השמדה, כליון.
to be disgusted with one's own life.	14. קָצָה דַעְתּוֹ עָלָיו	– הוא מאס ובחל בעצמו.
to abhor, to loathe, to detest.	קָץ	– מאס, בחל, נמאס עליו: ״קצתי בחיי מפני בנות חת״ (בראשית כז, מו).
complaint.	15. קָטֵגוֹרְיָה	– האשמה, לימוד חובה.
prosecution.		– תביעה משפטית נגד מישהו.
category.		– סוג, מין: פלוני הוא מן הקטגוריה של בני־אדם שאינם מרוצים לעולם. המקור: יוונית.
General Federation of Jewish Labor.	16. הִסְתַּדְּרוּת הָעוֹבְדִים	– ארגון העובדים העברים בארץ ישראל.
as it were, as though it was possible to say so, so to speak.	17. כִּבְיָכוֹל	– כאילו אפשר הדבר, כאילו אפשר לומר כך או לתאר כך (דיבור של הסתייגות הנאמר בעת שמיחסים למישהו תכונה או מעשה שאינם בו).
satisfaction.	18. קֹרָה (קֹרַת־רוּחַ)	– נחת־רוח, הנאה, שביעת רצון: ״יפה שעה אחת של קורת־רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה״ (אבות ד, יז). בדרך כלל מקובל להשתמש בצרוף הקבוע: ״קורת־רוח״, אולם הזז מחליף ״רוח״ ב״נפש״ בלי שהמשמעות תשתנה.

		למלה זו מופיע בעוד שבע מלים במקרא דגש חזק באות ר׳.
fever.	10. קַדַּחַת	– מחלה מלווה חום רב בגוף החולה, דלקת (ויקרא כו, טז).
malaria.		– בימינו יוחד השם למחלה מלווה התקפת חום רב הנגרמת על־ידי עקיצת יתושי אנוֹפלס (הגדלים בביצות או בכל מקווי מים עומדים), היא ה״מאלאריה״ (Malaria). מחלה זו נקראת גם ״קדחת הביצות״.
(fig.) feverish excitement.		– בהשאלה: התלהבות והתרגשות יתרה, קצב מוגבר ומזורז ביותר: התחילה קדחת הבחירות.
torn to pieces.	11. טָרוּף	– דרוס ומשוסע על־ידי חיה טורפת.
mixed, beaten.		– מעורב, מבולבל.
		שתי ההוראות כאחת הן בנות תוקף לגבי הקטע הנזכר.
troublous times.	יָמִים טְרוּפִים	– זמן מסוכסך ומבולבל, שעת חרום ופגעים.
madness.	טֵרוּף (טֵרוּף הַדַּעַת)	– שגעון, יציאת אדם מדעתו.
confusion.		– בלבול דעתו של אדם.
distraction.		– פיזור הדעת, חוסר כוונה, בניגוד ל״ישוב הדעת: ״כשישראל קורין שמע בטרוף הדעת, זה מקדים וזה מאחר, ואינם מכוונים דעתם בקריאת שמע״ (שיר השירים רבה ח, ג).
trouble, exertion.	12. לְבָטִים	– טורח, עמל, התיגעות, התחבטות.
end.	13. כִּלּוּי	– (בנין פיעל משורש ״כלה״) קץ, סוף, חתימה.

		– בדברי הזז אפשר למצוא גיבוש של שלוש ההוראות הנ״ל, ובעיקר ״כלל״ בהוראת ״סך הכל״.
their (the years) essence.	8. תַּמְצִיתָם	– עיקרן ותוכנן של השנים (שעליהן מדובר בפסוק הקודם).
essence, epitome, summary, precis. juice.	תַּמְצִית	– החלק העיקרי בדבר, תוך ועיקר: תמצית ההרצאה. – נוזל שנמצה ונסחט מדבר־מה: תמצית של ענבים סחוטים.
bitterness, sorrow, grief.	9. מָּרָה, מֹרָה	– מרירות, רֹע.
grief, sorrow.	מָרַּת נֶפֶשׁ	– צער, יגון, צרה: ״לב יודע מרת נפשו״ (משלי יד, י).
annoyance, grief.	מָרַּת־רוּחַ, מֹרַת־רוּחַ	– רוגז, דאבון־לב, צער: ״ותהיינה (נשות עשו) מורת רוח ליצחק ולרבקה״ (בראשית כו, לה).
		בנוסף ל״מָּרָה״ קיימת המלה ״מָרָה״, שפרושה: מררה, או מיץ המופרש מן הכבד והוא מסייע לעיכול השומנים במזונות שנאכלו (כפי שנמצא אף בביטויים: ״מרה שחורה״, ״זרק מרה בפלוני״). נראה כי כאן צריך לקרוא ״מרה״ בהוראה הנזכרת לעיל, ולא ״מרה״. עם זאת התחומים בין שתי המלים מעורבבים, וניתן למצוא פה הד לשתיהן. המלה ״מרה״ (על־פי משלי יד, י) היא אחת מן המלים הנדירות והיוצאות דופן שבהן מופיע דגש חזק באות ר׳. נוסף

		המים מחלחלים באדמה אחרי הגשם. פועל זה יופיע גם בהשאלה: רגש של שנאה חלחל בלבו של האיש.
to shake, to cause to tremble.		– זעזע, הרעיד: ״אדם קשה וצרה מחלחלתו״ (קהלת רבה ז).
unclear bitterness (lit.: bitterness that its unclarity exceeds its clearness).	6. מְרִירוּת שֶׁסְתוּמָה מְרֻבֶּה מִפֵּרוּשָׁה	– מרירות שהסתום שבה רב על המפורש; מרירות בלתי־ברורה. – הזז משתמש בתואר ״סתום״ כבשם, ולכן הוא אף מוסיף את הכינוי וקורא ״סתומה״, בהוראת ״הסתום שלה״. בדרך כלל לא מקובל להשתמש במלים המופיעות כבינוני פעול בהוראת שם.
(fig.) unclear, undefined.	סָתוּם	– בהשאלה: לא ברור, שאינו מובן כראוי (ההיפך מ״מפורש״): ״כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ״ (דניאל יב, ט).
stopped up, blocked.		– אטום, סגור, שנסגר פיו במשהו: ״חביות פתוחות – אסורות, סתומות מותרות״ (עבודה זרה סט ע״ב).
undefined, indefinite.		– שאינו מסוים, בלתי מוגדר, סתמי: ״האומר ערך סתום עלי – נותן כפחות שבערכין״ (ערכין ד ע״ב).
total.	7. כְּלָל	– סכום, סך הכל של דברים או אנשים שונים.
general law, principle, rule, regulation.		– סכום של דברים שונים מנוסח בצורת משפט או חוק: כללי הפסוק.
the general community, the public.		– ציבור, קהל, חברה: ״אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל״ (ברכות מט ע״ב).

רחמים — חיים הזז

א. הערות ומילון:

pity, compassion, mercy.	1. רַחֲמִים	– חמלה, רגש השתתפות בצערו של הזולת או בסבלו: ״כל המבקש רחמים על חברו... הוא נענה תחילה״ (בבא קמא צב ע״א).
thin, lean, meagre.	2. כָּחוּשׁ	– רזה, דל (בניגוד ל״שמן״): אדם כחוש, קרקע כחושה.
fleshy.	3. בַּשְׂרָנִי	– (שם תואר הנגזר מן המלה ״בשר״) בעל בשר, המכיל בשר: התפוח והאגס הם פירות בשרניים. ומכאן: גלדי הבצל הם עלים בשרניים.
(fig.) full of anger.	4. מְזָרוֹת זַעַם	– בהשאלה: מפיצות כעס.
to scatter, to strew.	זָרָה, זֵרָה	– הפיץ, פיזר: ״בהפיצי אותם בגויים וזריתי אותם בארצות״ (יחזקאל יב, טו).
to throw away.		– השליך, סילק: ״ואת האש זרה הלאה״ (במדבר יז, ב).
to penetrate, to infiltrate.	5. חִלְחֵל	– חדר ונכנס לתוך חומר נקבובי, נספג:

15. מַפְסֵק
16. מַפְצֵחַ
17. מַקְדֵּחַ
18. מַרְזֵב
19. מַחְפֵּר
20. מַטְבֵּעַ

ט. ענה על השאלות הבאות :

1. תאר את דמותו של ישראל מיכל :
   1. מדוע נשאר בעירה ?
   2. מהו יחסו למשפחתו ועמו ?
   3. מהו יחסו לגויים ולזורבילו ?
2. בחן ותאר את השלבים ביחסו ובתגובתו של ישראל מיכל למלקות ולמות.
3. השווה בין דמותו של נחמיה המוזג לבין דמותו של ישראל מיכל. מה מייצג נחמיה המוזג, וכיצד מתיחס אליו הסופר ?
4. ברש מתאר את היהדות (או היהודים) והנצרות (או הנוצרים), ומעמיד אותן זו לעומת זו. בחן והסבר את יחסו אל שתי הדתות.
5. תאר את דמותו של זורבילו הענק.
6. תאר את האופייני למחנה ההידמקים והנוטים אחריהם.
7. תאר את הנוף שבסיפור והקשר שבינו ובין המאורעות המתוארים בסיפור.
8. בחן את מבנה הסיפור והסבר את חשיבותם ומשמעותם של חלקיו השונים.
9. בספרות העברית ובמסורת היהודית ישנם סיפורים רבים הדנים בקידוש השם ובמותם של יהודים על קידוש השם.
   מהי גישתו של ברש לנושא הזה ? האם ניתן להבחין אצלו שינוי מן הגישה המסורתית ?
10. מה תוכל לומר על גישתו של ברש לעולם היהדות, לעומת גישתם של סופרי ההשכלה ?

קודחת וכו׳. לפיכך יגזרו רוב שמות המחלות מפעלים. ציין את שמות המחלות הנגזרות מן השורשים הבאים:

1. אדם
2. קרח
3. שעל
4. דלק
5. צרב
6. שחף
7. עצב
8. רכך
9. צרד
10. צהב

3. ברשימה הבאה תמצא שמות מחלה ועצמים מוחשיים כאחד. הבחן בין שתי הקבוצות:

1. קַלַּחַת
2. קַדַּחַת
3. יַבֶּלֶת
4. אַדֶּרֶת
5. רַכֶּבֶת
6. כַּוֶּרֶת
7. שַׁחֶפֶת
8. צַמֶּרֶת
9. כַּלֶּבֶת
10. שָׂרֶטֶת

ח. המלה ״מגלב״ באה במשקל ״מַפעל״, המשמש לציון שמות מכשירים רבים.

1. לפניך רשימת שורשים של פעלים שונים. גזור את שם המכשיר הקשור בפעולתם:

1. גהץ
2. ברג
3. פתח
4. רצע
5. כבש
6. סרק
7. שפך
8. קלט
9. עדר
10. שדר

2. באר את השמות הבאים וציין את שרשיהם:

1. מַזְלֵג
2. מַרְדֵּה
3. מַסְמֵר
4. מַשְׁדֵּר
5. מַטְבֵּעַ
6. מַצְפֵּן
7. מַרְפֵּק
8. מַחְבֵּט
9. מַחְלֵץ
10. מַטְרֵף
11. מַד־גֶּשֶׁם
12. מַדְאוֹר
13. מַכְתֵּשׁ
14. מַלְבֵּן

17. הביטו
18. הוביל
19. מניד
20. מרגיש

7. השם הנגזר מבנין הפעיל יבוא (בגזרת השלמים) בדרך כלל במשקל "הפעלה". צור שמות־פעולה מתאימים לפעלים המופיעים ברשימה הנ"ל.
8. יש מקרים שבהם מבדילים בין הצורות "הזהרה" ו"אזהרה" (שתי הצורות נגזרות מבנין הפעיל). הראשונה תהיה שם הפעולה, ואילו השניה, שהיא הצורה הארמית, תהיה תוצאת הפעולה. מצא את השורש, את הפועל ואת מובנם של השמות הבאים: אבחנה, אגדה, אזכרה, אמצאה, אמראה, אפליה, אפתעה, אשליה, אתראה, אכרזה.

ו. הסופר מתאר את ישראל מיכל במלים: "רובץ כארי..." בשפה העברית נמצא דימויים רבים העוסקים בתכונות בעלי־חיים והקבלתם לבני־אדם. כגון: קל כצבי, חרוץ כנמלה וכו׳.

1. מצא דימויים נוספים מעין אלו.
2. השלם את המשפטים הבאים על־ידי שמות בעלי־חיים:
    1. החיל גיבור כ...
    2. הסוחר ערום כ...
    3. הילד הקטן עקשן כ...
    4. אשה תמימה כ...
    5. המכונית הזו איטית כ...
    6. המורה צעק כ...
    7. שער הנערה היה שחור כ...

ז. מצורע הוא איש החולה בצרעת. בצורה זו, או בצורה המקובלת יותר (בשורשים ללא אותיות גרוניות) של נזלת וכו׳, נמצא מלים רבות הבאות בהוראת מחלה.

1. מנה מחלות נוספות במשקל זה.
2. משקל פעלת מציין את פעולת המחלה או המום: הדלקת דולקת. הקדחת

1. גְּבִינָה
2. בָּשָׂר
3. לֶחֶם
4. מַיִם
5. חָלָב
6. יַיִן
7. כְּרוּב
8. תִּירָס
9. צֹאן
10. בָּקָר
11. רַדְיוֹ
12. טֶלֶבִיזְיָה
13. דֶּשֶׁא
14. מְגוּרִים
15. מַאֲכָל
16. דָּגָה
17. טַף

4. מה ההבדל בין השמות הקיבוצים (שמצאת) בתרגיל 2 לבין אלו שבתרגיל 3?

ה. חזרה על הפועל:

1. חזור על בנין הפעיל לפי השורש "קלט".
2. אסוף מתוך הסיפור פעלים שונים בבנין הפעיל, וציין את הוראותיו של בנין זה.
3. איזה בנין פסיבי מקביל לבנין הפעיל? לגבי אילו פעלים בבנין הפעיל נכון הדבר?
4. מה תהא צורת הפועל בבנין הפעיל אם האות הראשונה של השורש היא: נ' או י'?
5. מה תהא צורת הפועל בבנין הפעיל אם האות השניה של השורש היא י' או ו'?
6. הפוך עבר והוה לעתיד, ועתיד לעבר, ברשימת הפעלים הבאה (כולם לקוחים מהסיפור):

1. הפקיר
2. ישיבוהו
3. משחיר
4. המתין
5. השיאו
6. ישקם
7. הבין
8. הריעו
9. הציג
10. החיה
11. הלבין
12. הציתו
13. הטילוהו
14. יניחוהו
15. הסיקו
16. הגיע

3. הבא עשר דוגמאות משלך (נסה לבנות אותן בעצמך).

ד. יש שמות שצורתם יחיד למרות שהם באים בהוראת רבים. לדוגמה: ציבור, קבוצה, אספה וכו׳. שמות כאלה נקראים שמות קיבוציים (collectives).

1. מצא בסיפור שמות קיבוציים.

2. דבורים רבות נקראות עדת דבורים. עדר גם הוא שם קיבוצי. איך ייקראו (בקבוצה אחת):

    1. חרוזים רבים
    2. עצים רבים
    3. עצי פרי רבים
    4. עצי פרי־הדר רבים
    5. ענבים רבים
    6. תאנים מיובשות רבות
    7. פרחים רבים
    8. מפתחות רבים
    9. אניות רבות
    10. אוירונים רבים
    11. גמלים רבים
    12. כבשים רבים (בקבוצה אחת)
    13. אנשים רבים מאוגדים בקבוצה אחת
    14. אנשים רבים הולכים בסך
    15. קרובים רבים (בקבוצה אחת)
    16. חיילים רבים
    17. צפרים רבות (בקבוצה אחת)
    18. צמחים רבים (באזור מסוים, או בכלל)
    19. עשבים רבים (באוסף)
    20. ספרים רבים (באוסף)

3. ניתן להפוך גם שמות קיבוציים ללשון רבים. לדוגמה: חול — הרבה גרגרי חול. כתוב את צורת הריבוי של השמות הקיבוציים הבאים:

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים ושלב בהם את המלים הבאות:

1. מוּגָפִים
2. מְתוּנוֹת (תה״פ)
3. בְּבִטְחָה
4. הִתְרוֹקְנָה
5. מַאֲרָב
6. נִמְנוּ וְגָמְרוּ
7. בַּלָּאט
8. דְּמָמָה
9. אֶשְׁנָב
10. נִמְחָה
11. אֲסַפְסוּף
12. הִתְנַצְּלוּת
13. לְפִי שָׁעָה
14. הִתְרוֹצְצוּ
15. לְמַרְגְּלוֹת
16. מְסִירוּת נֶפֶשׁ
17. נָמוֹשׁוֹת
18. לִלְפֹּת
19. עָמוּס
20. מִפְתָּן
21. אֱוִילִי
22. בִּשְׁאֵרִית כֹּחוֹתָיו

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. מוּגָפִים
2. נִסְפָּח
3. לְהַמְתִּין
4. הֲלָצוֹת
5. אֶשְׁנָב
6. טַבּוּר
7. לַעֲשׂוֹת בָּהֶם שְׁפָטִים
8. לוֹפֶת
9. רִשּׁוּל
10. מִפְתָּן
11. כְּפוּתִים
12. לֵאוּת

ג. בסיפור יש כמה דוגמאות לתארים המורכבים מתואר ומשם, למשל: ״בית־הכנסת הרם ועבש־הכתלים״. צרופים אלה מגדירים ומידעים את השם בצורה תמציתית וחסכונית.

1. מצא עוד דוגמאות כאלה בסיפור ונסה לבטא כל צרוף מעין זה בצורה אחרת (או בצורות אחרות).
2. יש צרופים מעין אלו שהפכו לביטויים ידועים ושגורים, למשל: קשה־עורף (עקשן). חפש בסיפור ביטויים נוספים כאלה ומצא להם נרדפים במלה אחת.

״ויאתיו כל לעבדך״ ומושרת בקצב של מרש.		
– כינוי למי שנקרא לעלות לתורה בבית־הכנסת לקריאת פרשת ״בראשית״ בשמחת תורה (הקורא את הפרשה המסיימת מספר ״דברים״ בשמחת תורה נקרא ״חתן תורה״).	46. ״חֲתַן בְּרֵאשִׁית	title given to a person called to the reading of the Law for the portion of Genesis on the Feast of the Rejoicing of the Law.
– הזדעזע קשה: ״המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון״ (איוב ט, ו). – בהשאלה: קיבל זעזוע נפשי חזק, חרד מרוב בהלה או צרה או יאוש: לבה של האם התפלץ מרוב יגון.	47. הִתְפַּלֵּץ	to shake, to shudder. (fig.) to be shocked.
– פעמים: ו״תחלף את משכרתי עשרת מֹנִים״ (בראשית לא, מא). במשמעות זו השם מופיע רק ברבים. צורת היחיד: ״מונה״.	48. מוֹנִים	times (pl. of (מוֹנֶה)
– כבל, נחושתים ששמים על ידיו או רגליו של האסיר: ״וימסו אסוריו מעל ידיו״ (שופטים טו, יד).	49. אֵסוּר	chains, shackles.
– אור שבעת הימים, האור של שבעת ימי בראשית שנגנז, לפי האגדה, לצדיקים לעתיד לבוא.	50. הָאוֹר הַגָּנוּז	according to Jewish legend, the light of the 7 days of Creation held in store for the righteous.

(pl. only) genitals.	38. מְבוּשִׁים	– (צורת רבים בלבד) אברי המין.
necklace, chain.	39. רָבִיד	– שרשרת לצוואר, ענק, תכשיט לצוואר.
to writhe, be bent, distorted, crooked.	40. נַעֲוָה	– התפתל, התעקם: ״נעויתי משמע נבהלתי מראות״ (ישעיה כא, ג).
to be closed, shut.	41. נֶאֱטַם	– נסתם, נסגר.
to be put on a spit or a sword.	42. שָׁפוּד	– (תואר) תקוע על שפוד או על כידון.
pointed, sharpened.		– מחודד בקצהו.
spit (for roasting meat).	שַׁפּוּד	– (שם) דקר, כידון, מקל מחודד בקצהו המשמש בעיקר לתחיבה בנתחי בשר לצלותם על האש. – המקור: ערבית שאולה מארמית (שפוד).
secret, hidden.	43. טָמִיר	– נסתר, בלתי מוכר, סודי: בלבו של הילד קינן פחד טמיר מפני החושך.
to swell, to become inflated.	44. צָבָה	– תפח, התנפח: ״וצבתה בטנה ונפלה ירכה״ (במדבר ה, כז). לחיו צבתה בשל מחלת השן.
a name of a prayer.	45. ״וַיֶּאֱתָיוּ״	– שם תפילה. המלה ״ויאתיו״ היא מלה ארמית שפירושה ״ויבואו״ (בארמית: אתא–בא). התפילה מתחילה במלים

– מסננת, כלי שתחתיתו עשויה רשת לסנן בו גרגרי תבואה או דברים אחרים כיוצא בהם. נקבי הכברה גדולים מנקבי הנפה המשמשת לניפוי קמח.	33. כְּבָרָה	sieve.
– גופו נוקב כולו על־ידי דקירות או על־ידי קלעי כדורים, חצים וכיו״ב (על־פי ירושלמי קדושין, סא, א).	גופוֹ נַעֲשָׂה כִּכְבָרָה	to be riddled (with bullets), to be pumped full of holes, his body was like a sieve.
– כינוי בתלמוד ובאגדה לנהר אגדי הנמצא מעבר ל״הרי החושך״, אשר כל ימות השבוע הוא זורק למעלה אבנים גדולות, עד שאי אפשר לעבור בו, ורק בשבת הוא נח מזעפו (בראשית רבה יא). כאן: זרם, שטף, מבול.	34. סַמְבַּטְיוֹן	mythical stormy river, resting on the Sabbath.
– מקום רגלי השוכב, המנוגד אל ״מראשות״, שהוא מקום הראש של השוכב: ״וגלית מרגלתיו ושכבת״ (רות ג, ד).	35. מַרְגְּלוֹת	the place for the feet.
– בהשאלה: החלק התחתון, המקום שלמטה: למרגלות ההר.		(fig.) the bottom; at the foot of (the mountain).
– שוט להלקות בו.	36. מַגְלֵב	whip, lash.
– תשוש, חלש, מפגר: ״מאימתי כל אדם מותרים בלקט? משילכו הנמושות״ (פאה ח, א).	37. נָמוֹשׁ	weakling, back ward, the last of the group of gleaners.

		נושאים באפריון חתנים וכלות (שיר השירים ג, ט).
(Russian) a Jew.	25. זְ׳יד	– כינוי־גנאי ליהודי בשפות הסלאביות.
name for Polish aristocracy, by the Cossacks.	26. לְיַאךְ	– כינוי של הפולנים האצילים בפי הקוזקים.
leper. despicable person.	27. מְצֹרָע	– לקוי בצרעת, מוכה צרעת. – כינוי־בוז לאדם מאוס שכל שומר נפשו ירחק ממנו, אדם מתועב ודוחה.
shining, glittering, rising (of the sun).	28. הָנֵץ, הֱנֵץ	– זריחה, נצנוץ, זוהר.
sunrise.	הָנֵץ הַחַמָּה	– זריחת השמש, ראשית היגלות השמש בבוקר השכם.
(Russian) hats.	29. קוֹלְפָּקִים	– ברוסית: מיני כובעים של פרוה.
(Russian) name for a Polish catholic church.	30. קוֹסְטְיוֹל	– ברוסית: כנסיה פולנית קאתולית.
bit, curb, bridle.	31. מֶתֶג	– יתד המתכת המחוברת לרסן וששמים אותה בפי הבהמה להטותה: ״מתג לחמור״ (משלי כו, ג).
to be profaned, to be desecrated.	32. חֻלַּל	– טומא, היה לבוז, הפך לחל: ״שמי הגדול המחלל בגויים אשר חללתם בתוכם״ (יחזקאל לו, כג).

overhaul, maintenance.		כי לבדק הבית תתנהו״ (מלכים־ב ב, ח).
breach, gap.		– בקיע, פרץ, סדק בבנין: ״והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק״ (מלכים־ב יב, ו). זהו מובן המלה כאן.
one hundred and fifty.	19. קַ״ן	– מאה וחמישים. בדרך כלל מופיע במושג ״ק״ן טעמים״, שפירושו: שפע נימוקים ותירוצים.
the six orders of the Mishnah and Talmud.	20. שַׁ״ס	– ראשי־תיבות של: ששה סדרים (שם כולל לששת סדרי המשנה והתלמוד).
lion.	21. אֲרִי, אַרְיֵה	– חית־יער טורפת חזקה, ממשפחת החתולים. הארי משמש בספרות ובלשון העברית כסמל לכוח וגבורה: ״כרע שכב כארי״ (במדבר כד, ט). ״לבו כלב הארי״ (שמואל־ב יז, י). ״כרע רבץ כאריה״ (בראשית מט, ט). ״גבור כארי״ (אבות).
musician, player.	22. נוֹגֵן	– מנגן, נגן, יודע לנגן באחד מכלי־הנגינה.
to fly, to come down upon.	23. טָשׁ	– טס, עף, השתער אגב מעוף: ״כנשר יטוש עלי אכל״ (איוב ט, כו). בדרך כלל נהוג לכתוב מלה זו בס׳ על־פי הכתיב הארמי.
canopy.	24. אַפִּרְיוֹן	– מושב כבוד וחופה ממעל לו, המשמש לנשיאת אנשים נכבדים. בימי קדם היו

upon the waters!" (Ecc. 11:1).	עַל פְּנֵי הַמָּיִם״	מכיר אותם – כי בסוף תבוא על שכרך (קהלת יא, א). כדאי לנסות ולהסתכן, אם רוצים להשיג משהו.
(poet.) to occupy an important position.	15. כִּהֵן פְּאֵר	– במליצה: מילא תפקיד נכבד, שימש במשרה חשובה (ניב שאול מישעיה סא, י: ״...כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה״, ושם ״פאר״ – לבוש מפואר).
glory, luxury, magnificence.	פְּאֵר	– תפארת, הוד, הדר.
right of possession, established claim.	16. חֲזָקָה	– זכות קנין על דבר־מה לאחר שהיה ברשותו של המחזיק זמן מסוים: ״הבתים והבורות... חזקתן שלש שנים מיום ליום״ (בבא בתרא ג, א).
holding, taking hold, seizing, occupying.		– אחיזה, תפיסה: ״עבד כנעני נקנה בכסף, בשטר ובחזקה״ (קדושין א, ג).
attic of scattered pages from holy books, located in a certain part of the synagogue.	17. ״עֲלִיַּת הַשֵּׁמוֹת״	– חדר קטן, עליה, ה״גניזה״ שבה מכונסים דפים בלים ומפורדים מתוך ספרי־קודש, שנוהגים לאספם במקום מיוחד בבית־הכנסת.
dilapidated leaves from holy books; torn pages from holy books.	״שֵׁמוֹת״	– כינוי עממי לדפים בלים ומפורדים מתוך ספרי־קודש, שנוהגים לאספם ולגנזם במקום מיוחד (״גניזה״) בבית־הכנסת (״שמות״ – בשל שמות אלהים הנזכרים בהם לרוב).
(here) repair,	18. בֶּדֶק	– תיקון הפרצות בבנין: ״אל תקחו כסף..

gentile.		– שם־גנאי לנכרי שלא נמול.
robbery, booty, spoil, plunder, prey.	10. בִּזָּה	– רכוש שנגזל: ״ובבזה לא שלחו (היהודים) את ידם״ (אסתר ט, טז).
it was decided once and for all.	11. נִמְנוּ וְגָמְרוּ	– באו לכלל החלטה לאחר דיון: חברי הכנסת נמנו וגמרו לאשר את הצעת הממשלה.
to be reckoned numbered, reckoned.	נִמְנָה	– נספר, נקבע מספרו.
to be reckoned (considered) as, to belong to, be listed among, be included in.	נִמְנָה עִם	– נחשב בין –, היה כאחד מן – : ״זכה להמנות עם גדולי הדור״ (ירושלמי שקלים מח, ג).
to give advice, counsel.	12. הִשִּׂיא עֵצָה	– נתן עצה, יעץ: ״והן משיאין לו עצה ההוגנת לו״ (יבמות יב, ו).
to transfer, transport.	הִשִּׂיא	– העביר, נשא, טלטל ממקום למקום.
to send, to give.		– שלח, נתן: ״והשיאנו ה׳ אלהינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום״ (מוסף לשלש רגלים).
to terrify, frighten.	13. בִּעֵת	– הפיל אימה ופחד פתאום, הבהיל: ״ובעתתו רוח רעה״ (שמואל־א טז, יד).
“Cast your bread	14. ״שַׁלַּח לַחְמְךָ	– עשה טובות לבני אדם, גם לאלה שאינך

		עץ, המשמש למאור ולשימושים אחרים. כאן – משחה למגפים. המקור: ערבית שאולה מארמית (קטראן: قطران).
nakedness, pubes.	4. עֶרְוָה	– מערומי הגוף, ביחוד חלקי הגוף באזור אברי המין, שנוהגים לכסותם תמיד.
church.	5. בֵּית־כְּנִיסָה	– כנסיה.
Haidamacks: Russian brigand bands in the 18th century.	6. הַיְדָּמָקִים	– חבורות של אספסוף וליסטים שפשטו ברוסיה ובפולין במאה ה־18. רובם היו אכרים וקוזקים מן הכנסיה היוונית־אורתודוכסית, אשר התמרדו נגד האצילים הפולנים וערכו פרעות ביהודים.
toil, effort.	7. יְגִיעַ, יְגִיעַ כַּפַּיִם	– עמל, מאמץ, עבודה קשה הנעשית כדי להשיג משהו: ״גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים״ (ברכות ח, עא).
fruit of one's labor.		– פרי העמל, רכוש שבא בעבודה: ״ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה״ (תהלים עח, מו).
flame.	8. לַבָּה	– להבה, שלהבת: ״וירא מלאך ה׳ אליו בלבת־אש מתוך הסנה״ (שמות ג, ב).
lava.		– חומר מלוהט (מחצבים, מתכות וכד׳) הנפלט מבטן האדמה דרך לוע הר־געש בשעת התגעשותו.
uncircumcised.	9. עָרֵל	– מי שלא נמול.

מול שער השמים — אשר ברש

א. הערות ומילון:

In 1768 a human massacre took place in Poland where Gonta and his followers killed thousands of Jews and Polish people, sparing neither old nor young.	1. שְׁנַת 1768	– בשנה זו הגיעו לשיאן הפרעות שערכו הקוזקים (ההידמקים) באצולה הפולנית וביהודים. הפולנים התבצרו בעיר אומן, תחת פיקודו של המצביא מלדנביץ. אבא גונטא היה אחד מן המפקדים של צבא הפולנים בעיר אומן. אולם הוא בגד במלדנביץ ולחם נגדו עם חבורה של הידמקים. הם רצחו ושדדו כעשרים אלף יהודים ופולנים באותה עיר. הפרעות והרצח נערכו גם בערים רבות אחרות, ביניהן גם העיר טטייב. שלושת אלפים יהודים בעיר אומן נמלטו אל בית־הכנסת שלהם והתבצרו בו. גונטא פקד לירות אל שער בית־הכנסת ורצח את כולם ללא רחמים.
dressed festively.	2. לָבוּשׁ מוֹעֵד	– לבוש בגדי חג. ביטוי סמלי ומליצי.
festival time.	מוֹעֵד	– חג, יום טוב.
fixed time.		– זמן קבוע, שעה יעודה.
tar, resin.	3. עִטְרָן	– אחד ממיני הזפת או פסלתה או שרף־

765 — VI

93

9. האם יש הבדל בין סיפור זה וסיפורים כגון: ״כרת״, ״מות הזקנה״ או סיפורים אחרים שלמדת? איזו מציאות מתאר הסיפור ומה מקום יש למציאות זו בחיינו אנו?

10. השווה בין הסיפור ״ידידות״ ובין הסיפור ״תהלה״ על־פי הקווים הבאים:

    1. דמות הגיבור והדמויות שעמן הוא נפגש.
    2. מבנה הסיפורים.
    3. הבעיה העומדת במרכז שני הסיפורים.
    4. המציאות המתוארת בכל סיפור.

ז. לפניך שורת תארים המציינים גוונים שונים וסוגים שונים של בני־אדם הקרובים זה לזה מבחינת הרגש. נסה להבחין בין התארים השונים ולבחון את דרגת הקשר הרגשי שהם באים לציין:
חָבֵר, רֵעַ, יָדִיד, מְאַהֵב, אוֹהֵב, עָמִית, מַכִּיר, מַכָּר,
קָרוֹב, אָח, מוֹדָע, מוֹקִיר, אוֹהֵד, חָבִיב.

ח. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמותו של גיבור הסיפור על־פי הנקודות הבאות:
   1. יחסו לבני־אדם בדרך כלל, ויחסו לדמויות האחרות בסיפור.
   2. הבעיה המטרידה אותו ומשמעותה.
   3. כיצד הוא רואה את מקומו בעולם ואת טבעו של עולם זה.
2. מהי משמעותו של המכתב המדבר בנסיונו של הקדוש ברוך הוא עם איוב? כיצד משתלב תוכנו של מכתב זה בסיפור כולו ובמסכת היחסים שבין הגיבור וסביבתו?
3. כיצד אפשר להבין את משמעותם של בית־הדואר והמכתבים הנזכרים בסיפור?
4. מהו המשותף או המיוחד לדמויות שעמן נפגש המספר?
5. האם העובדה שמר יעקב צורב הוא סומא יש לה משמעות כל־שהיא?
6. הווה ועבר מתוארים בסיפור כשני קטבים מנוגדים זה לזה. מהו האופיני לשתי תקופות אלו, מהי נקודת־המעבר המבדילה בין שתיהן וכיצד מתבטא הדבר במשמעותו הכללית של הסיפור,
7. כיצד ניתן להבין את שתי המובאות הבאות:
   ”קל להבין נפשו של אדם שמבקש את מקומו וכשעומד לשאול מתבטא הדבר במשמעותו הכללית של הסיפור?
   ”דרכו של אדם מיושב לדעת את מקומו”.
   האם ניתן ללמוד משתי מובאות אלו על הרבדים (או המישורים) השונים שעליהם נבנה הסיפור?
8. מה דעתך על המשפט המסיים את הסיפור? האם זהו סיום מתאים לסיפור?

1. בנה משפטים עם הצרופים הבאים:

בְּכָךְ; כָּךְ וְכָךְ; מִכָּךְ; בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ; מַה בְּכָךְ; תּוֹךְ כְּדֵי כָּךְ.

2. תופעה דומה מופיעה בשימושי המלה "מה", שהיא בעיקרה מלת־שאלה אולם מופיעה בצרופים וניבים השונים מהוראתה היסודית.
הסבר את הביטויים הבאים:
   1. מַה טוב ומַה נעים שבת אחים גם יחד.
   2. מַה לו לְשַׁקֵּר?
   3. מַה לי וָלוֹ?
   4. מַה שאין כֵּן.
   5. וִיהִי מָה.

ו. לגזרת נחי ל"א שייכים כל הפעלים של׳ הפועל שלהם היא א׳. לדוגמה: ברא, בטא, קרא, וכו׳.

1. מצא בסיפור פעלים השייכים לגזרת ל"א ונתחם.
2. חזור על גזרת נחי ל"א על־פי השורש "ברא" בבנינים פעל, נפעל, הפעיל והֻפעל, ועל־פי השורש "מלא" בבנינים הכבדים.
3. מדוע תבוא לפני ל׳ הפועל א׳ תנועה ארוכה (צירה או קמץ)?
4. כיצד נוטים השורשים טמא, ירא, מלא וצמא בעבר ובהווה של בנין קל? במה הם שונים מנטית ברא, מצא, קרא וכו׳?
5. מה תהא צורת בינוני פעול בפעלים: חבא, מצא, סמא, נשא? האם צורה זו מזכירה לך נטיה של גזרת אחרת?
6. השוה בין גזרת נחי ל"א לגזרת נחי ל"ה.
7. הבחן בין משמעותם של הפעלים הבאים שהוראתם משתנית מבנין לבנין:

בָּרָא – בֵּרָא – הִבְרִיא
מָצָא – הִתְמַצֵּא – הִמְצִיא
נָשָׂא – הִשִּׂיא – הִתְנַשֵּׂא
חָטָא – חִטֵּא – הִתְחַטֵּא

1. הצפרים חורפות בארץ ישראל.
2. הוא חירף וגידף את אדוניו.
3. החיל חרף נפשו למות.
4. היחסים בין שני בני הזוג החריפו.
5. היא שפחה חרופה (או נחרפת).

ד. מלים כמו: אז, קודם, עכשו, כש־, מש־ וכו׳ מתארות ומציינות את הזמן שבו נעשית פעולה מסוימת או את היחס שבין שתי פעולות מבחינת הזמן שבו נעשו. לדוגמה:
קודם לימות המלחמה... עדין היתה נוהגת חשיבות וכו׳.

1. מצא בסיפור מלות־קישור או אותיות־יחס שבהן משתמש הסופר לתאור זמן ויחסי זמן בין פעולות שונות.
2. בנה משפטים עם מלות־הזמן הבאות:
אָז, מֵאָז, עַד אָז, טֶרֶם, כָּל זְמַן שֶׁ־, כָּל אֵימַת שֶׁ־, אַחַר, מִיָּמַי, כְּבָר.
3. למלת־היחס ״עוד״ כמה הוראות שונות. הבחן בין שימושיה במשפטים הבאים:
   1. אבוא אליך בעוד שבעה ימים.
   2. הוא קורא עוד ועוד.
   3. עוד היום גדול.
   4. הוא לא ישוב אל ביתו.
   5. עוד לא אבדה תקותנו.
   6. עוד מעט ואחרתי להיכנס אל הכתה.
   7. הגעתי הביתה כל עוד נשמתי בי.
   8. אתה חייב להתפלל מבעוד יום.

ה. ״כך הלכנו ולא דיברנו דבר״ — המלה כך במשפט זה משמשת כתואר הפועל; אולם בדומה למלות־יחס או מלות־קישור אחרות מופיעה המלה ״כך״ גם בהוראות אחרות (לאו דוקא בהוראת תואר הפועל) בביטויים וניבים מקובלים. לדוגמה: ״דברים של מה בכך״.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים ושלב בהם את המלים הבאות:

1. מַה שֶּׁאֵין כֵּן
2. פָּנָס
3. סִדְרֵי הָעוֹלָם
4. נוֹהֵג חֲשִׁיבוּת בְּעַצְמוֹ
5. פַּטְרוֹן
6. הָיָה כָּרוּךְ אַחֲרֵי
7. נָתַן שָׁלוֹם
8. טִרְחָה
9. פִּזּוּר נֶפֶשׁ
10. גִּדּוּף
11. גְּנַאי
12. לָצוֹן
13. כְּרַכֵּי הַיָּם
14. הִמְתִּין
15. מֵעוֹלָם
16. רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם
17. סִיעָה
18. חַשְׁמַלִּית
19. גַּס־רוּחַ
20. פָּרַע חוֹב
21. סוּמָא
22. שָׁהָה
23. הִתְרָעֵם
24. נִסָּיוֹן

ב. מצא מלים או ביטויים אחרים שבהם ניתן לבטא את המלים הבאות:

1. פַּטְרוֹנִית
2. דַּרְגָּשׁ
3. פָּנָס
4. שְׂחוֹק
5. תַּעֲנוּג
6. עֶבְרָה
7. גִּדּוּף
8. הִתְלוֹצֵץ
9. מְפַטֵּם מִלִּים
10. כִּתְבֵי הָעִתִּים
11. דְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ
12. נִסְתַּתְּמוּ דְּבָרַי
13. פָּרְשׁוּ
14. שָׁעָה קַלָּה
15. הִרְהַרְתִּי
16. חִכֵּךְ אֶת יָדָיו
17. הָגָה אֶת הַשֵּׁם
18. פָּקְעָה סַבְלָנוּתוֹ
19. רָחֲפוּ כָּל עַצְמוֹתַי
20. פָּגְעוּ בָּנוּ שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם

ג. השורש "חרף" שגור בביטויים רבים ובהוראות שונות לחלוטין זו מזו. הסבר את הוראותיו בכל אחד מן המשפטים הבאים:

– הקיף, סובב.		to encircle, surround.
– עור בעין אחת או בשתי עיניו: ״אִלם או סומא או חרש״ (סנהדרין ה, ד). ״כוהן הסומא באחת מעיניו״ (נגעים ב, ג).	55. סוּמָא, סוּמֵא	blind, blind in one eye.
– עור בשתי עיניו. יש להניח שעגנון משתמש באות־היחס מ׳ (ולא ב׳) בעקבות המאמר התלמודי: ״אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו...״ (תענית כא ע״א).	56. סוּמָא מִשְּׁתֵּי עֵינָיו	blind in both his eyes.
– עזר, תמך ב־: ״בא ליטהר מסיעין אותו״ (שבת קד ע״א).	57. סִיַּע	ta assist, aid, help.
– שימש ראיה וסעד לדבר: ״דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסיעו״ (סנהדרין צא ע״א).		to support, serve as evidence.
– התמהמה, התעכב במשך זמן מסוים: ״חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים״ (ברכות ה, א).	58. שָׁהָה	to tarry, linger.
– אחר, פיגר, בושש: ״פעם אחת שהה ר׳ עקיבא לבוא לבית־המדרש״ (שיר השירים רבה, ״לריח שמניך״).		to be late.
– נמצא, בילה, עשה: ״נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה״ (יבמות ו, ו).		to stay, to live.
– קצת, שמץ, מעט מן המעט: ״ותמתין משהו״ (יבמות מב ע״א).	59. מַשֶּׁהוּ (מַה שֶּׁהוּא)	a little, somewhat.
– דבר־מה, איזה דבר: הוא לחש באוזני משהו, אכן, זה היה משהו נורא ואיום.		something, anything.

to have advantage over, to have the upper hand, come out on top.	50. יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה	– הכוח או התוקף המוסרי לצדו, הוא המנצח (בסכסוך, בתחרות וכו׳): ״כל שהכסף בידו – ידו על העליונה״ (בבא מציעא ד, ג). במשחק הטניס היתה יד הקבוצה האורחת על העליונה.
coffee house.	51. בֵּית קַהְוָה	– בית־קפה. בימינו מציינים בשם זה ביחוד בית־קפה ערבי או תורכי. המקור: ערבית.
hard up.	52. דָחוּק	– נתון במצר, נמצא במצב חומרי קשה: פלוני דחוק וזקוק לעזרה.
pressed, compressed.		– לחוץ, צפוף: הנוסעים ישבו ברכבת דחוקים וצפופים.
scarce.		– צר, מעט, מצומצם, מספיק בדוחק: ״מקום דחוק״ (שבת קכז ע״א). פת דחוקה.
to pay (a debt), to defray.	53. פָּרַע	– השיב, סילק, פדה את חובו: ״מי שפרע מקצת חובו״ (בבא בתרא י, ה). פלוני פרע את חובו בתשלומים חודשיים.
to reward, repay.		– נתן גמול, שילם, גמל: ״אתה כסית ערות אביך – חייך שאני פורע לך״ (בראשית רבה לו).
to punish, to revenge.		– נקם, ענש: ״מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה״ (בבא מציעא ד, ב).
to caress, embrace, cling, hug.	54. גִּפֵּף	– חיבק, ליטף, הקיף בזרועותיו: ״המ־גפף והמנשק״ (סנהדרין ז, ו). האֵם גפפה ונשקה את ילדה.

100

		יתכן גם לראות בצרוף ״אדם מיושב״ לשון דו־משמעית ולקרוא ״אדם מיושב״ בהוראת אדם שיש לו מקום לשבת ולגור בו; ולפיכך אדם מעין זה הוא אף אדם בעל דעה צלולה.
settled.	מְיֻשָּׁב	– מי שישבו אותו, משוכן, שיש לו מקום לשבת בו: העולים החדשים מיושבים בכפר.
seated.		– מתוך ישיבה, במצב של ישיבה – בניגוד ל־מעומד״: ״אדם מעיד עדותו מְיֻשב״ (ירושלמי גטין מח, ד).
answered.		– מתרץ: קֻשיה מְיֻשבת.
populated, inhabited.		– שיש בּוֹ ישוב, שיושבים בו בני־אדם, מאוכלס: אדמה מיושבת. עמק יזרעאל מיושב כולו.
dressed nicely, wears nice clothes.	48. מְלֻבָּשׁ נָאִים	– מלובש בבגדים נאים. המלה ״נאה״ היא תואר (אילן נאה, כלים נאים), אולם בשימושו של עגנון מופיעה מלה זו כשם, תופעה המצויה אף במקרים אחרים, כגון: ״אין בפיהו נכונה״ (תהלים ה, י וכו׳). ואפשר ש־נאים״ הוא תואר הפועל, ובא במקום ״נאות״: נקבה רבות משמש הרבה כתואר הפועל: מדבר גדולות, תכופות.
worried.	49. בָּהוּל	– חרד, דואג, חושש: ״אדם בהול על ממונו״ (פסחים יא ע־ב).
hasty, in a hurry.		– מבוהל, אץ, נחפז ביותר: אל תהיה בהול במעשיך.

במשמעות לבטוש, לבעוט בקרקע וכאילו לפגום בה (ויש בכך קרבה להוראה הראשונה, אולם בדרך מושאלת וציורית).		
– צורת־משנה לשורש ״נוח״ בבנין הפעיל לפי גזרת חסרי פ״נ, כאילו מן ״נוח״).	43. הִנִּיחַ	
– הִרפה, עזב: ״הניחו לו, איש אל ינע עצמותיו״ (מלכים־ב כג, יח).		to leave alone.
– השאיר, עזב אחריו: פלוני מת והניח אשה וילדים. העשיר הניח את כל רכושו בביתו ונמלט בחוסר־כל.		to leave behind.
– שׂם, הטיל: ״וציוָנו להניח תפילין״.		to put, place, lay down.
– נתן רשות, הרשה, התיר: ״מי שאינו מניח את העניים ללקוֹט או שהוא מניח את אחד ואחד לא״ (פאה ה, ו).		to permit, allow, let stay.
– ראוי, מתאים: ״משיאין לו עצה ההוגנת לו״ (יבמות יב, ז).	44. הוֹגֵן	suitable, fair.
– טראם, קרון המהלך במסילת־ברזל ברחובות עיר או בסביבותיה והוא מוּנע בכוח החשמל.	45. חַשְׁמַלִּית	street car, electric tram, trolley car.
– נאבק, התגושש: ״כששניהם מתאבקין יחד, עיקר כוונתם שיפיל אחד את חברו... כי בכל כוחם הם מתאבקים״ (פוסקים).	46. הִתְאַבֵּק	to wrestle.
– אדם רציני ומתון שדעתו שקולה; בעל דעה צלולה: ״אנא סלח לאיש מבולבל ובלתי־מיושב כמוני״ (י. ח. ברנר).	47. אָדָם מְיֻשָּׁב	a sedate person (or / and also: a settled person).

– הכריח את מישהו לעשות דבר־מה, לא נתן לפלוני ברירה אלא לעשות כך וכך (דיבור שאול ממסכת שבת פח ע״א).	כָּפָה עַל פְּלוֹנִי הַר כְּגִיגִית	to force someone, to exert very strong pressure on, (lit.) to hang a mountain over him like a pail.
– כאן: פרש, סר, התרחק: ״פלוני זה שפרש מן הצבור אל יראה בנחמת הצבור״ (תענית יא ע״א).	40. פֵּרַשׁ	(here) to retire, withdraw.
– הפריד, הרחיק: ״לשני אתליטין שהיו עומדין ומתגוששין לפני המלך, אלו רצה המלך – פרשן״ (בראשית רבה כא).		to separate, segregate.
– דואר שמור, מכתבים הנשלחים אל בית־דואר משום שלאדם המקבל את המכתבים אין כתובת קבועה שבה ניתן למצוא אותו, ולפיכך הוא מבקש שמכתביו יישלחו אל בית־הדואר והוא יקבלם שם. המקור: צרפתית.	41. פּוֹסְטָא רִיסְטַאנְטָא	(French) poste restante.
– כאן, בהשאלה: חרת או צרב את העור בגוף ומילא את המקומות בצבע שאינו נמחה (כתובת־קעקע): יש אנשים הנוהגים לקעקע את פניהם או גופם בכל מיני ציורים ״אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול״ (מכות ג, ו).	42. קִעְקַע	(here, fig.) to tattoo, (to engrave).
– החריב, הרס: ״מקעקע כל הבירה כולה״ (תענית טז ע״א). ענגן משתמש כנראה בפועל ״קעקע־		to destroy, exterminate.

on two sides.	37. מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֵיהֶן	– משני צדיהן, או משני הכיוונים שלהן.
(here) direction (N.S.E.W.) side.	רוּחַ	– כאן: כינוי לכל צד מארבעת הצדדים העיקריים בעולם: מזרח, מערב, צפון ודרום: "לארבע רוחות השמים" (דניאל ח, ח). "בית שנפרץ משתי רוחותיו" (ערובין ט, ג).
(fig.) to come to an end, to stop.	38. נִסְתַּתֵּם, הִסְתַּתֵּם	– בהשאלה: פסק, חדל, תם: "בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעינות החכמה" (סוטה מט ע״ב). נסתתמו טענותיו (על־פי שבועות ל ע״ב).
to be closed, blocked.		– נאטם, נסגר, נסתם: "נטלו חפין ונסתתמו נקבין" (כלים יד, ח).
unwillingly, like one possessed by a devil (demon).	39. כְּאִלּוּ כְּפָאוֹ שֵׁד (כְּמִי שֶׁכְּפָאוֹ שֵׁד)	– דיבור־משל על מי שעשה מעשה בעל־כורחו, שלא מרצונו (נדרים כ ע״ב).
to force, compel, press.	כָּפָה	– הכריח, אילץ מישהו לעשות דבר־מה שאינו לרצונו.
throw off, turn over.		– דחה, הדף: "מתן בסתר יכפה אף" (משלי כא, יא).
invert.		– הפך, שם כלי וכיוצא בו כשפיהו כלפי מטה ותחתיתו כלפי מעלה: "כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו" (שבת יח, ב).
to be forced to consent, (lit.) he is pressed until he says "I will".	כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי	– לוחצין עליו עד שיסכים; דיבור מקובל על אדם שמהסס או מסרב לעשות דבר־מה (על יסוד ראש השנה ו ע״א).

– בא בטענות ובתרעומת על מישהו, התלונן, התרגז: ״מה יתאונן אדם חי... מה יתרעם על מידותיו״ (קדושין פ ע״ב). המורה התרעם על התלמיד שהפריע את השיעור.	35. הִתְרַעֵם	to complain, murmur against.
– מסה, תפקיד קשה שהוטל על מישהו כדי לבחון אותו אם יעמוד בו ויקיימהו: ״עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו״ (אבות ה, ג).	36. נִסָּיוֹן	temptation, probation.
– היה במצב העלול להביא לידי חטא או בפני פיתוי קשה והתגבר עליו, לא נכשל במעשה בלתי־הגון שנזדמן לו: ״אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו״ (שמות רבה לא).	עָמַד בְּנִסָּיוֹן	to stand up to the trial, pass the test or the temptation.
– העמיד את פלוני לפני מצב בו קשה עליו להתגבר על חולשותיו: ״ואל תביאני לא לידי חטא... ולא לידי נסיון״ (ברכות ס ע״ב).	הֵבִיא אֶת פְּלוֹנִי לִידֵי נִסָּיוֹן	to tempt someone.
– בדיקה, שימוש בדבר־מה כדי לראות אם הוא מתאים. נסיעת־נסיון במכונית חדשה.		test.
– מעשה וניסוי, עריכה מכוונת של חומרים בתנאים ובמצבים מסוימים כדי לאשר הנחה מדעית משוערת, או לשלול אותה: נסיונות בחיי הצמח, נסיונות בפיסיקה ובכימיה.		experiment.
– מומחיות וידיעה שקנה לו אדם בדבר מסוים מתוך טיפול רב וממושך בו: פלוני הוא רופא בעל נסיון. מנסיוני נוכחתי בדבר.		experience.

		מפטם עגלים״ (בראשית רבה פו). הלולנית פטמה את האווזים. הנהלת בית־ההבראה פטמה את המבריאים במאכלים שמנים.
(fig.) to give in abundance.		– בהשאלה: מלא בשפע, גדש, נתן הרבה: המורה פטם את תלמידו בידיעות רבות.
to mix, compound (ingredients), blend spices.		– רָקח, מזג, תיבל: ״המפטם את הקטורת במתכונתה הרי זה חייב״ (תוספתא מכות ד, ב).
newspaper, periodical, journal.	31. כְּתָב עֵת, כְּתָב עִתִּים	– עתון, סדרה של גליונות או חוברות היוצאים בזמנים קבועים בזה אחר זה, כגון: עתון, שבועון, ירחון, שנתון.
a matter of no importance, trifle, triviality.	32. דָּבָר שֶׁל מַה בְּכָךְ	– דבר קטן ערך: אל תשם לבך לו – דבר של מה בכך הוא!
satisfaction, pleasure, contentment.	33. קֹרַת־רוּחַ	– נחת־רוח, הנאה, שביעות־רצון: ״יפה שעה אחת של קורת־רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה״ (אבות ד, יז). המעשה הטוב גרם לי קורת־רוח רבה.
found, living, to be in a certain condition (grief, joy etc.).	34. שָׁרוּי	– נמצא במצב מסוים, נתון ב־: ״בזמן שישראל שרויין בצער״ (סוטה מח ע־א). הישוב היה שרוי באבל על מות המנהיג.
staying.		– שוכן, חונה,: ״שכינה שרויה ביניהם״ (אבות יג, ב). שמחה רבה שרויה על פניו.

	הגאונים). ״יודע היה מ. שדברים בעולם הוא״ (ש״י עגנון).	
26. מַה מָּקוֹם לְ־	– איזה צורך? לשם מה? ״מה מקום לתפילה זו?״ (ברכות ד, ב).	what's the need of...?
27. חֵרוּף	– גידוף, קללה: ״ויעשו נאצות גדולות, חרופין וגידופין״ (שמות רבה מא).	abuse, curse, blasphemy.
חֵרוּף נֶפֶשׁ	– מסירת נפש, שימת נפשו בכפו: החיילים נלחמו בחרוף נפש.	great divotion, great risk (of one's life), exposing oneself to danger.
28. לָצוֹן	– ליצנות, דברי שחוק והתול.	jesting, jocking, prank, ridicule.
חָמַד לוֹ לָצוֹן	– שם לצחוק את מישהו (על יסוד משלי א, כב). אל תשם לב לדבריו, הלא אך לצון חמד לו.	to jest, play pranks.
29. הִתְלוֹצֵץ	– השמיע דברי צחוק וליצנות, חמד לצון: ״ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם״ (ישעיה כח, כב).	to jest, laugh, joke.
30. מְפַטֵּם מִלִּים	– מגבב, מפזר ומערבב מלים שוטות ונטולות ערך. על־פי הביטוי הארמי ״פטומי מלים״ (״פטומי מלי״), שפרושו גבוב דברים, הבטחות שוא, דברים נטולי ערך (בבא מציעא סו ע״א).	to be verbose, heap empty talk and false promises, be garrulous.
פִּטֵּם	– האכיל בעלי־חיים (גם אנשים) אוכל רב כדי שישמינו, הלעיט, אָבַס: ״שהיה	to fatten, stuff.

unless.		– אלא אם כן: ״אין מברכין על הנר עד שיֵאותו לאורו״ (ברכות ח, ו).
instead.		– במקום ש־, תחת אשר־: ״עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהם טוב!״ (בבא קמא נה ע״א).
wrath, fury, rage, outburst of anger.	22. עֶבְרָה	– כעס, קצף, חרון: ״ישלח בם חרון אפו עברה וזעם״ (תהלים עח, מט).
day of wrath, day of trouble and distress.	יוֹם עֶבְרָה, יוֹם עֲבָרוֹת	– יום צרה ופורענות: ״יום עברה היום ההוא, יום צרה ומצוקה״ (צפניה א, טו).
to tremble, shudder, shake, quiver.	23. רָחַף	– רעד, נע, זע: ״נשבר לבי בקרבי, רחפו כל עצמותי״ (ירמיה כג, ט).
to abuse, insult, curse.	24. גִּדֵּף	– חרף, ביזה, גינה: ״את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול?״ (מלכים־ב יט, כב).
(in a Talmudic argumentation) to refute attack on, ask a difficult question.		– (במשא־ומתן שבתלמוד) התקיף, היקשה, הדגיש את תמיהתו: ״מגדף בה ר׳ אבָּהוּ: אלא מעתה תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה ארבעים ואחד?״ (סנהדרין ג ע״ב).
merely a joke, a joke without significance.	25. בְּדִיחָה בָּעוֹלָם	– בדיחה בעלמא, בדיחה בלבד, ללא כל כוונה מיוחדת.
unintentionally, without significance, merely.	בָּעוֹלָם	– (מארמית: בעָלמא) סתם, ללא כוונה מיוחדת: ״על מי אתה סומך? על שטר? – שטר חֶרֶשׂ בעולם הוא״ (מתוך תשובות

– טלטולים, הרפתקאות: הרבה גלגולים עברו עליו עד שהגיע למקומו.	20. גִּלְגּוּל (גִּלְגּוּלִים)	wandering, adventures.
– מעבר הנשמה של אדם מת לאדם אחר, לבעל־חיים אחר וכדומה. לפי האמונה נשמות המתים חוזרות לעולם הזה ומתגלגלות בגופים אחרים בשביל לתקן מה שפגמו בחייהן: ״שאין שום נשמה נמלטת מגלגול פעמים או שלש״ (ספרות ימי־הביניים). ״שרוב הנולדים חוטאים במקצת וצריכים גלגול לתקן את אשר עִוּתוּ״ (שד״ל).		reincarnation.
– סיבוב, תנועת הגלגל: גלגול כדור.		rolling, revolving.
– התפתחות בלתי־ישרה של בעלי־חיים. בעל־חיים המתפתח בדרך הגלגול אינו דומה בצאתו מן הביצה לבוגר, אלא עליו לעבור תחילה גלגולים מסוימים; הפרפר, למשל, עובר לפני התבגרותו גלגולי זחל שונים. רק שתי ההוראות הראשונות הנן בנות תוקף לגבי שימושו של עגנון, העוסק בגלגולי נשמה בצורות או זמנים שונים בעולם.		metamorphosis.
– כאן: במשך הזמן ש־, בעוד ש־: ״עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו״ (שיר השירים א, יב). ״עד שאתם עוסקים בטיט ולבנים קפצתי וגאלתי אתכם״ (שיר השירים רבה, אתי מלבנון).	21. עַד שֶׁ־	(here) while.
– עד כי, עד אותו זמן או עד אותו מצב ש־: ״יהא מונח עד שיבוא אליהו״ (שקלים ב, ה).		until.

let us suppose that ..	16. הֲרֵי שֶׁ־	– (בתחילת מאמר או משפט) נניח ש־, אם־: ״הרי שדחף את חברו מראש הגג..״ (בבא קמא צ ע״ב).
here is.	הֲרֵי	– הנה, זהו: ״הרי שלך לפניך״ (בבא מציעא ו, ג). הרי הספר שביקשת.
is it not that?		– הלא, הן: ״אל תהי רגיל לעשות כן, שהרי שנינו...״(יומא נג ע״ב,). הרי אמרתי לך!
as it is well known that . . .	17. בְּיָדוּעַ שֶׁ־	– הכל יודעים כי־, ברור וגלוי ש־: ״כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו״ (ביצה לב ע״ב).
to do one's duty, fulfil one's obligation.	18. יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ	– עשה וקיים את כל המוטל עליו, קיים את התחייבותו (חלה א, ב ועוד).
to deem it one's duty.	רָאָה חוֹבָה לְעַצְמוֹ	– הכיר בכך כי הוא חיב, הודה בצורך: הנני רואה חובה לעצמי להודות ל... (על־פי כתובות קה ע״ב).
was exposed to many experiences.	19. הִתְגַּלְגֵּל, נִתְגַּלְגֵּל	– עבר גלגולים שונים: הפליט התגלגל בהרבה דרכים.
to be reincarnated.		– נכנסה נשמת המת לתוך גוף אחר, לפי אמונת העם. (ראה ״גלגול״). שתי הוראות אלו הנן בנות תוקף לגבי ההקשר שבו נזכרת המלה (יש לה הוראות נוספות, אך אין הן מתאימות להקשר זה).

(here) to meet, encounter.	13. פָּגַע	– כאן: פגש, נזדמן עם מישהו: ״הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד״ (אבות ו, ט). ״ויפגעו בו מלאכי אלוהים״ (בראשית לב, ב).
to come across, reach.		– הגיע אל־, נתקל בְּ־: ויפגע במקום ויָּלֶן שם״ (בראשית כח, יא).
to strike, hit, attack.		– נגע לרעה, תקף, הכָּה: ״גַּש פגע בו! ויכהו וימת״ (שמואל־ב א, טו).
to insult.		– עלב, גרם עלבון, הסב חרפה: דבריו הקשים פגעו בי מאד.
to pray, entreat, beg, plead.		– הפציר בדברים, ביקש הרבה, התחנן: ״אל תתחנן בעד העם הזה... ואל תפגע בי״ (ירמיה ז, טז).
sofa, couch.	14. דַּרְגָּש	– ספה נמוכה, ספה המשמשת גם כמיטה.
I have nothing (no complaints) against her.	15. אֵין לִי עָלֶיהָ וְלֹא כְלוּם	– אין לי כל טענה או תרעומת עליה, איני כועס עליה כלל וכלל.
nothing, anything.	וְלֹא כְלוּם	– (אחרי מלת־שלילה) שום דבר, לחלוטין לא: ״חיסר אחת מן המתנות – לא עשה ולא כלום״ (זבחים לח ע״א).
something, anything.	כְּלוּם	– מאומה, משהו, דבר־מה: ״הנהנה כלום מן העולם – מעל״ (ירושלמי ברכות ט, ד).
nothing (after word as לא, אין).		– (אחרי מלות־שלילה: ״אין״ ״לא״ וכו׳) שום דבר, אף לא מעט מן המעט: ״נטל הכבד ולא נשתייר הימנו כלום״ (חולין ג, א). לא קיבלתי ממנו כלום.
(preceding a question) is there..? has..?		– (במשפט שאלה) האם? וכי? ״כלום יש אב ששונא את בנו?״ (סנהדרין קפ ע״א). כלום לא שמעת את הדבר?

attached to, clinging.	9. כָּרוּךְ אַחֲרֵי	– נמשך אל־, דבק ב־: ״אל תהיו כרוכים אחר תענוגים״ (רש״י לישעיה ל, כ). הילד כרוך אחר אמו.
attached, tied, bound, bound up with.	כָּרוּךְ	מחותל, נתון, מקופל כמה פעמים סביב דבר־מה: ״נחש כרוך על עקבו״ (ברכות ה, א). החבל כרוך על העץ.
to be connected with, involved with.	כָּרוּךְ בְּ־	– נתון ב־, קשור ב־: ביצוע הדבר כרוך בקשיים רבים. סכנה רבה כרוכה בדבר.
just as, in the same way as.	10. כְּשֵׁם שֶׁ־	– כמו ש־, כדרך ש־: ״חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה״ (ברכות ט, ה).
for, for the sake of, in order to.	לְשֵׁם	– בשביל, למען: ״שלא נתכון זה אלא לשם אכילה ושתיה״ (נדרים ח, ז); ״וכל מעשיך יהיו לשם שמים״ (אבות ב, יב). באתי למקום לשם סידור עניני.
I doubt.	11. מְסֻפְּקָנִי	– הנני מסופק, הנני מטיל ספק בדבר: מסופקני אם אוכל לגשת לשם.
hated, disliked; hostile.	12. דָּבוּב – שׂוֹנֵא לְ־,	– שׂנוּא על: ״למלך שהיו לו שני לגיונות דבובין זה לזה״ (מד״ר שיה״ש פ׳ צאנה). המקור: ארמית.
communicative.	דְּבוּבִין זֶה לָזֶה	– מדברים זה עם זה (משורש דבב, שמשמעותו דבר).
opponent, antagonist, enemy.	בַּעַל דְּבָב	– יריב, שונא מתנגד: ״בעל־דבב״ (שיר השירים רבה ז). ״יהיו כל העדה כבעלי דבב לו״ (ספרא פרשת אמור). ״דפק זקנו על דלת של בעל דבבו״ (ש״י עגנון).

to be intersected.		– בהנדסה: נפגש בקו אחר: המעגל נחתך על־ידי הקו.
she attaches great importance to herself (she thinks her penny good silver).	6. נוֹהֶגֶת חֲשִׁיבוּת יְתֵרָה בְּעַצְמָהּ	– מתיחסת לעצמה בהערכה רבה למעלה מן המדה.
to treat someone.	נָהַג בִּפְלוֹנִי, נָהַג עִם פְּלוֹנִי	– התיחס אל פלוני, התהלך עם פלוני: ״שלא ינהגו בה מנהג הפקר״ (יבמות קב ע״ב). המורה נהג בתלמיד בחבה רבה.
patron, guardian.	7. פַּטְרוֹן	– אדון השומר ומגן על כל האנשים הסרים לפקודתו: ״בשר ודם יש לו פטרון״ (ירושלמי ברכות יג, א). – אדם המקבל מישהו או משהו תחת חסותו, תומך ומסייע: פלוני ידוע כפטרון למשוררים צעירים. המקור: לטינית (פטרונוס – מגן).
he became world famous (renowned).	8. יָצְאוּ לוֹ מוֹנִיטִין	– בהשאלה: פלוני יצא שמו בעולם, התפרסם והוכר במקומות ו״בים (על־פי בראשית רבה לט ועוד): לחוקר הגדול יצאו מוניטין ברחבי העולם.
coin, medal.	מוֹנֵיטָה, מוֹנִיטִין	– מטבע, חתיכת מתכת שהוטבע בה חותם מוכר ומקובל: ״מה המלך מוניטה שלו הולכת״ (אסתר רבה, סוף). יש סוברים כי ״מוניטין״ הוא ריבוי מן ״מוניטה״. המקור: לטינית (מוניטה – מטבע).

when?	אֵימַת (אֵימָתַי)	– מתי?, באיזה זמן? ״ואם לא עכשו אימתי?״ (אבות א, יד).
since when?	מֵאֵימָתַי	– ממתי, מאיזה זמן ואילך: ״מאימתי קורין את ״שמע״ בערבית? משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן״ (ברכות א, א).
because, since, seeing that.	4. לְפִי שֶׁ־	– מפני ש־, יען כי־: ״אין אוכלין אזוביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים״ (שבת יד, ג). ״לפי ששחרו מוסר לכך אוהבו״ (שמות רבה א).
according to.	לְפִי	– על־פי, בהתאם ל־, בשים לב ל־, ביחס ל־: ״לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעֹט השנים תמעיט מקנתו״ (ויקרא כה, טז). ״לפי שׂכלו יְהֻלל איש״ (משלי יח, ב). לפי דעתי צדק פלוני. הספר נערך לפי התכנית של מחלקת החינוך.
(fig.) she was deprived of her high rank and importance (lost her high rank).	5. נֶחְתְּכָה מִגְּדֻלָּתָהּ	– בהשאלה: הורדה מגדולתה, הועברה מכהונתה הרמה. על־פי מגילה טו ע״א: ״ולמה נקרא שמו התך? שחתכוהו מגדולתו״.
to be cut.	נֶחְתַּךְ	– נגזר, נכרת: הבשר נחתך בסכין.
(coll.) to be scratched.		– (בלשון הדיבור) נעשתה שריטה עמוקה בבשרו. ילד נחתך באצבעו בסכין.
to be decided.		– הוחלט, נחרץ: ״שכל דברי מלכות נחתכין על פיו״ (מגילה טו ע״ב).
to be articulated.		– בֻטא, עֻצב בכלי־הדיבור: האותיות האח״ע נחתכות בגרון.

ידידות — ש״י עגנון

א. הערות ומילון:

to depart.	1. נִפְטַר	– נפרד, הלך מן־: ״הנפטר מחברו... צריך ליטול ממנו רשות״ (בראשית רבה מז). ״נפטרו זקני ירושלים והלכו להן״ (סוטה ט, ה).
to get (be) rid of, to be freed.		– השתחרר, נחלץ, סר מעליו החיוב: ״ושמרתם את מצוותי ללכת בהם ולא להיפטר מתוכם״ (ספרי דברים לד). נפטרתי מעסק ביש זה. קשה להיפטר ממנו.
to die.		– מת, נסתלק (קיצור של הניב המלא: ״נפטר מן העולם״): ״שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום״ (קהלת רבה טוב־שם). פלוני נִפטר בשיבה טובה. שתי ההוראות הראשונות בנות תוקף לגבי הקטע הנדון.
the case is not so (as regards . . .) .	2. מַה שֶׁאֵין כֵּן	– לא כך הוא בדבר הנדון: ״התרומה והביכורים חיבים עליהן מיתה... מה שאין כן במעשר״ (בכּורים ב, א).
whenever, anytime.	3. כָּל אֵימַת שֶׁ־	– בכל זמן ש־, בכל שעה ש־: מתי אוכל לבקרך? כל אימת שתרצה.

3. נאמר: "כל הפוגע בחברו — כאילו שפך דמים". כיצד מתבטא הדבר בסיפורת של תהלה?
4. "כל מעשיו של אדם קצובין לו מעת לידתו ועד למיתתו" (ספר קצר). כיצד משתקף הרעיון הזה בחיי תהלה ובגישת המספר עצמו?
5. מה היה גודל בתה של תהלה (לפי דברי תהלה ולפי דברי הרבנית), ומה היה הגורם לכך (חטא האב או חטא תהלה)?
6. איך בונה המספר את דמותה של הרבנית הזקנה, ומהו לדעתך תפקידה של זו בסיפור?
7. בסיפור "תהלה" ישנם ארבעה גיבורים (תהלה, המספר, הרבנית, החכם) של כל אחד מהם גישה שונה אל דורות ההווה והעבר. סכם את דעותיהם והרגשתם ובחן את הניגוד ביניהם.
8. כיצד מתאר עגנון את השינוי שחל בחיי העיר והדת היהודית במהלך הזמן המתואר בסיפור?
9. העיר ירושלים — מקומה ומשמעותה בסיפור.
10. מהו, לדעתך, הרעיון המרכזי בסיפור "תהלה"?
11. הסיפור "תהלה" מורכב ממסכת של פגישות בין המספר והגיבורים האחרים. מדוע ולשם מה משתמש עגנון באמצעי ספרותי זה?
12. בסיפור "תהלה" מופיעים מספר מוטיבים האופייניים ליצירת עגנון, למשל: שיבת החזרה אל עולם האבות; גורל ובחירה; חטא ועונש. כיצד משתמש בהם עגנון, ומהי משמעותם? האם תוכל למצוא מוטיבים נוספים?
13. ניתן למצוא דמיון מסוים בין דמותה של תהלה ובין דמויותיהן של שתי הזקנות המתוארות בספור "עריביתי" (יהודה בורלא). ערוך השוואה בין שני הסיפורים.

19. נָכְרִית	22. בְּכוֹר	24. רָע
20. הָגוּן	23. אֲרֻכִּים	25. רַךְ
21. נָאֶה		

ז. מצא את כל השורשים המרובעים המופיעים בסיפור.

ח. מצא בסיפור תוארי פועל.

ט. הסבר את ההבדל בין:

עִם – עִם שֶׁ־ מִן – מִשֶּׁ־ עַל – עַל שֶׁ־
עַד – עַד שֶׁ־ כְּ־ – כְּשֶׁ־

י. השלם את מלות־היחס המתאימות:
1. נכנס — עיר.
2. כל מעינם — ארץ.
3. הסחת דעתך — כל העולם.
4. נשתלשלה — התקרה.
5. הפרו — החדר.
6. קבלות — שנותי.
7. לבקש מחילה — הכלב.
8. למחול — העלבון.
9. ללגלג — מישהו.
10. בוש — קרוביו.
11. לסייע — מישהו — עסקיו.

יא. ענה על השאלות הבאות:
1. דמותה של הגולה: א. כיצד היא רואה את עצמה העירה?
ב. מה יחסה אל הגולה?
ג. מה יחסה אל העיר ירושלים?
ד. מה אמונתה?
2. הגולה — דמות אנטי־ירושלית או משל?

7. קוֹבֶלֶת
8. הֲנִיפוֹתִי
9. מְכֻנֶּסֶת
10. עֻגְמָה
11. מְסַיְּדִים
12. הֲדִיחָה
13 הִמְתַּנְתִּי
14. נִנְעֲרָה
15. מִשְׁתּוֹמֶמֶת
16. נִעְנַעְתִּי
17. מוֹצִיאִים
18. גִּלָּה
19. בּוֹשׁ
20. נִבְעַת
21. דּוֹעֵךְ
22. נִרְעַשְׁתִּי
23. מְסַיַּעְתּוֹ
24. לָקִיתִי
25. הִנִּיחָה
26. סִיַּמְתִּי
27. מַגִּיעִים
28. מְפִיחִים
29. נֵעוֹר

ד. מצא את שורשן של המלים הבאות, והוסף שמות אחרים הנגזרים מאותו שורש:

1. הַמְצָאָה
2. שֵׁנָה
3. תְּהִלָּה
4. נִמְלָט
5. צִדְקַת
6. מִצְוָה
7. דּוֹרְשִׁים
8. פֻּרְעָנוּת
9. תְּשׁוּקוֹת
10. תִּקְרָה
11. סֵפֶר
12. מְנוֹרָה
13. שְׁלִיחוּת
14. טִפָּה
15. תּוֹעֶלֶת
16. אוֹתִיּוֹת
17. מִנְהָג
18. מִזְמוֹר
19. קְשִׁיחַ
20. שׁוּחֶקֶת
21. פִּקָּדוֹן
22. הֲנִיפוֹתִי
23. תְּבוּנָה
24. תִּכּוֹן
25. רַחֲמִים
26. לִבּוֹ
27. לְרוֹמֵם
28. מְכֻנֶּסֶת
29. רֶגֶל
30. רִצְפָּה

ה. בסיפור מופיעה המלה 'תמהון'. מצא שמות אחרים הבאים באותו משקל.

ו. מצא שמות השייכים לתארים הבאים:

1. חרשים
2. גדולים
3. קשה
4. חכם
5. יפה
6. מפרסמים
7. קשורה
8. קטנה
9. מקמרת
10. מגלגל
11. כשרה
12. שלמים
13. טובים
14. בארים
15. מתקנות
16. מפזרים
17. ישן
18. זר

117. נִגַּר – נשפך, נזל, זרם כלפי מטה. to be poured out, to be spilled.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים ושבץ בהם את הביטויים הבאים:

1. שׁוֹמֵם
2. מְפֹאָר
3. הַפְלֵא וָפֶלֶא
4. חָקוּק
5. מְסֻפְקָנִי
6. עִם עֲרֹב הַיּוֹם
7. עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת
8. הִמְתִּין
9. בָּהוּל
10. שְׁלִיחוּת
11. לְהַשְׁאִיל
12. תּוֹעֶלֶת
13. פִּקָּדוֹן
14. לִדְחוֹת
15. מְלָאכָה
16. חוֹזֶה
17. מִשְׁתּוֹמֵם
18. שַׁלְוָה
19. מֵאִיר פָּנִים
20. פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ
21. עֶלְבּוֹן
22. לְפַיֵּס
23. בִּמְסִבֵּי
24. דָּעַךְ

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. תָּמֵהַּ
2 הִמְתִּין
3. לְהַשְׁאִיל
4. קִבֵּל
5. בְּקָרוֹב
6. בְּגַפּוֹ
7. נָכְרִי
8. נִבְעַת
9. סְבוּרִים הָיִינוּ
10. מַחְלֹקֶת
11 תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ
12. לִמְחוֹל
13. סִיַּמְתִּי
14. הָמוֹן
15. דֶּרֶךְ אֶרֶץ

ג. כתוב את שם הפועל, הבנין והשורש של הפעלים הבאים:

1. מִתְגּוֹסְסִים
2. לֵילֵךְ
3. וְנִשְׁתַּלְשְׁלָה
4. הִפְרוּ
5. מוֹלִידִים
6. מָל

110.	בִּיאַת הַגּוֹאֵל	– ביאת המשיח.	the arrival of the Messiah.
	גּוֹאֵל	– כינוי למשיח, שיגאל את ישראל משעבודו: היהודי מאמין בביאת הגואל.	savior, The Messiah.
111.	חֶבְרָא (חֶבְרָה) קַדִּישָׁא	– מוסד דתי המצוי בכל קהילה יהודית ומטפל בקבורת מתי ישראל. המקור: ארמית.	burial society.
112.	הַמְטַהֲרוֹת וְהַמְרַחֲצוֹת	– נשים הרוחצות ומנקות את גופת המת לפני הקבורה.	the women who clean and wash the dead body before its burial.
	טִהֵר	– ניקה, הסיר טומאה, זוהמה וכדומה.	to cleanse, to purify.
113.	דֶּרֶךְ אֶרֶץ	– נימוסים, מנהגים מקובלים, התנהגות נאה מתוך כבוד.	good manners.
114.	בֵּית־עוֹלָם	– (על־פי הארמית: בית־עלמין), כינוי לבית־קברות.	cemetery.
115.	לָקוּם עִם כָּל מֵתֵי יִשְׂרָאֵל	– לפי האמונה היהודית עתידים כל מתי ישראל לקום מקבריהם עם ביאתו של המשיח. וזה מה שנקרא ״תחית המתים״, והוא אחד משלושה־עשר עיקרים שקבע הרמב״ם.	resurrection of the dead at the arrival of the Messiah.
116.	בֵּינֵי בֵּינֵי, בֵּינֵי וּבֵינֵי	– בין כה וכה, בינתיים.	in the meantime, meanwhile.

to seal.	104. חָתַם	– שם חותם, סיים וסגר. וכאן: ״אחתום את הכד״ – אסגור אותו היטב (לפי ישעיה ח, טז).
style, expression.	105. לָשׁוֹן	– נוסח, סגנון. במשמעות זו מופיע השם לשון בדרך כלל במין זכר.
role of parchment fixed on doorpost, containing Deut. 6:4—9, 11:13—21.	106. מְזוּזָה	– מגילת־קלף קטנה שכתובות עליה שתי הפרשיות: ״שמע״ (דברים ו, ד–ט), ״והיה אם שמע״ (דברים יא, יג–כא), ושקובעים אותה בעמוד־הפתח הימני בכל בית יהודי.
doorpost.		– כל אחד מן העמודים שמימין ומשמאל לפתח. המשקוף נשען על שתי המזוזות.
(here) burial society.	107. גַּחְשָׁ־א	– כאן: מוסד גשח־א המטפל בקבורת מתי ישראל.
act of true loving kindness (towards the dead), preparation of the dead.		– ראשי־תיבות של ״גמילות חסד של אמת״, מצות הטיפול באדם לאחר מותו – ללא כל ציפיה לתודה או לטובת הנאה ממנו על כך.
pen.	108. קֻלְמוֹס	– בהשאלה: עט, מכשיר־כתיבה.
reed.		– קנה־כתיבה, קנה־סוף מחודד בקצהו לכתיבה. המקור: יוונית.
(Yiddish) the dead.	109. שטארבנער־ס	– באידיש, ההולכים לעולמם.

to be proud in, to be honoured by—.	97. הִתְיַקֵּר בְּ־	– התגאה, התכבד בפלוני.
distinguished, excellent.	98. מֻפְלָג	– גדול, רב.
melancholy.	99. רוּחַ רָעָה	– מחלה של טרוף הדעת, שנעון: ״ובעתתו רוח רעה מאת ה׳״ (שמואל־א טז, יד).
evil spirit, demon.		– שד, מזיק, מחבל (באמונת העם): ״שהוא מתירא... מפני רוח רעה״ (שבת ב, ה).
to be beaten.	100. לָקָה	– ספג מכות או מלקות.
to be affected (with disease .		– נפגע, ניזק, חלה.
name of after-noon prayer.	101. מִנְחָה	– התפילה שמתפללים אחרי הצהרים, לפני תפילת מעריב, במקום קרבן המנחה שהיו מקריבים בבית־המקדש בין־הערבים.
reading from the prophets in the synagogue.	102. הַפְטָרָה	– פרק מספרי הנביאים הנקרא בבית־הכנסת אחרי קריאת פרשת השבוע או החג.
memorial prayer for the dead.	103. הַזְכָּרַת נְשָׁמוֹת	– תפילת ״יזכור״ ו״אל מלא רחמים״ שאומרים בבית־הכנסת לזכור הקרובים שנפטרו – לאחר קריאת התורה ביום הכיפורים, בשמחת תורה, באחרון של פסח ובשבועות.

to spit blood.	91. כָּהָה דָּם	– ירק דם.
to spit, expectorate.		– הפליט כיח מלועו.
to be weak.	כָּהָה	– רפה, חלש: ״לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט״ (ישעיה מב, ד).
to be darkened, to be dim.		– קדר, נעשה עמום קצת: ״אין לובן שלהם עז אלא כוהה״ (רש״י לויקרא יג, לט).
to help, to assist.	92. סִיֵּעַ	– עזר, תמך ב־.
strength, courage, valour.	93. גְּבוּרָה	– כוח, עוז, אומץ־לב.
might, power.		– תוקף, חוזק.
to gather, to assemble.	94. כָּנַס	– אסף, הקהיל.
to collect.		– קבץ, לקט, צבר: ״כנסתי לי גם כסף וזהב וסגלת מלכים״ (קהלת ב, ח).
nation, people.	95. אֻמָּה	– עם, לאום, קיבוץ גדול של בני־אדם אשר מוצא אחד להם, גורל משותף בתולדותיהם ועל־פי הרוב גם לשון אחת וארץ־מושב עיקרית אחת.
gentile nations.	אֻמּוֹת הָעוֹלָם	– כינוי לעמים מחוץ לעם ישראל.
stammering language.	96. לְשׁוֹן עִלְּגִים	– לשון מגמגמת ובלתי־רהוטה.
stammerer.	עִלֵּג	– כבד־פה, מגמגם, מדבר בקושי: ״ולשון עלגים תמהר לדבר צחות״ (ישעיה לב, ד).
one who speaks indistinctly.		– מי שאינו מבטא את ההגים כהלכה.

ferentiate between Sabbath and weekdays.		– ברכה שאומרים על כוס יין במוצאי שבת ויום טוב (״המבדיל בין קודש לחול״).
to determine the similar dates.	85. כַּוֵּן אֶת הַיָּמִים	– ראה את התאמת הימים.
to direct.	כַּוֵּן	– הפנה, היטה למקום או לצד מסוים.
to be shocked.	86. נִזְדַּעְזַע, הִזְדַּעְזַע	– נחרד מאד, התחלחל.
to shake, to tremble.		– נרעד, הונע בחוזקה.
to be afraid, to be shaken.	87. נִרְעַשׁ	– נסער, נפחד, נרגש מאד.
to quake, to storm.		– רעש, הזדעזע.
gypsies.	88. צוֹעֲנִים	– (מן ״צוען״ – נעקר ממקומו, נדד) כינוי מקובל לבני העם הנע ונד. בעיקר בארצות אירופה.
angry, hostile.	89. צוֹהֵב, צָהוּב	– (מן ״צהב״) כועס, שרוי ברוגז, שונא.
to quarrel, to shout.	צָהַב	– רב, התקוטט, צוח וצעק: ״אוי לי שצהבתי עם חברי״ (אבות דרבי נתן כד, נוסחה ב).
(fig.) to become heretical.	90. הֶחֱמִיץ	– בהשאלה: התפקר, התקלקל, יצא לתרבות רעה.
to become (turn) sour.		– התחמץ, נעשה חמוץ.

			שיהודי שומר מצוות נוהג לפיהם. – ה״שולחן ערוך הגדול״ – להבדיל מן ה״קיצור שולחן ערוך״ של הר׳ שלמה גאנצפריד, שממנו היו לומדים דיני תפילין רוב הנערים בני־המצוה שלא היו למדנים.
shroud.	78.	תַּכְרִיכִים	– בגדים לבנים שכורכים ועוטפים בהם את המת קודם קבורתו.
to be frightened, to be terrified.	79.	נִבְעַת	– נבהל, נדהם מפחד.
to be dislocated.	80.	נִשְׁמַט	– הוזז, נעקר ממקומו.
to flicker, to be near extinction, to fade, to die out.	81.	דָּעַךְ	– נטה לכבות, היה קרוב לכביה.
memorial lamp (candle).	82.	נֵר נְשָׁמָה	– נר שמדליקים מדי שנה בשנה לאזכרת נשמתו של קרוב או אדם גדול שנפטר. כן נקרא גם הנר שמדליקים בבית־הכנסת למשך יום הכיפורים.
concluding prayer on Day of Atonement.	83.	תְּפִלַּת נְעִילָה	– תפילה שמתפללים ביום הכיפורים לאחר תפילת המנחה סמוך לשקיעת החמה, והיא מסיימת את התפילות המיוחדות ליום הצום.
name of benediction on Saturday evening to dif-	84.	הַבְדָּלָה	– ברכה בתפילת ״שמונה עשרה״ במוצאי שבת ויום טוב, להבדיל בינם לבין ימי־החול השונים.

who will point out his error to him, if only he were alive to see this! (lit. "who would wipe the dust from his eyes . . .") :	71.	מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֵי פְּלוֹנִי	– הלואי והיה פלוני המת קם לתחיה ורואה בעיניו את הדבר.
to reveal, to uncover.		גִּלָּה	– חשף, הסיר את המכסה או הכיסוי.
atonement, forgiveness.	72.	כַּפָּרָה	– העברת חטא, מחילת עוון: "תהא מיתתי כפרה על עוונותי" (סנהדרין ו, ב).
sin, crime, guilt.	73.	עָוֹן	– חטא, פשע, עברה.
to be ashamed. to be disappointed.	74.	בּוֹשׁ	– נכלם, התבייש. – התאכזב, יצא במפח־נפש: "גם ממצרים תבושי כאשר בושת מאשור" (ירמיהו ב, לו). "אל יבושו בי" (תהלים סט, יז).
publicly, openly.	75.	בְּפֻמְבָּה, בְּפֻמְבֵּי	– בפרהסיה, בגלוי.
plague, pest, pestilence.	76.	דֶּבֶר	– מחלה מדבקת קשה הפורצת לפעמים בצורת מגפה (שמות ט, ג).
authoritative code of Jewish Laws, written by Joseph Caro (1488—1575).	77.	"שֻׁלְחָן עָרוּךְ"	– שמו של ספר ההלכות הנודע שחיברו רבי יוסף קארו והדפיסו לראשונה בשנת 1565 על־פי ספר "הטורים"; ואחר־כך נוספה לו ה"מפה" של הרמ"א (ר' משה איסרליש). הספר כולל את כל הדינים

– נזכר, הושם אליו לב לרעה או לטובה: ״נתפלל אברהם ונפקדה אשתו של אבימלך״ (פסיקתא רבתי קעז). וכאן: נפקדתי – נתעברתי: ״וה׳ פקד את שרה״, ונתעברה (בראשית כא, א).	65. נִפְקַד	to be remembered (for good or evil).
– נחת, שלוה, נוחות, ההיפך מן ״קשי״: חייהם של התושבים עברו בשפי ונחת.	66. שְׁפִי	ease, comfort.
– בן עם זר, בן ארץ זרה.	67. נָכְרִי	stranger, foreigner.
– שאינו יהודי. המורה הנכרית היתה מלמדת את הבנות קריאה וכתיבה בלשון המדינה.		gentile, non-Jew.
– כופר, הספר בדעותיו (ביחוד בעניני דת ואמונה); על שם הפילוסוף היוני אפיקורוס שחי במאה הרביעית לפני הספירה והטיף לחופש, לאהבת החיים ולתענוגות העולם הזה.	68. אֶפִּיקוֹרוֹס	Epicurian, heretic.
– הוא לבדו, בלי אשה: ״אם בגפו יבוא בגפו יצא״ (שמות כא, ג).	69. בְּגַפּוֹ	alone, by oneself.
– יד, זרוע.	גַּף	hand, arm.
– כנף עוף.		wing.
– כינוי מקובל ליהודים חרדים ויראי־שמים השלמים באמונתם (שמואל ב כ, יט. ושם ההוראה שונה מזו).	70. שְׁלוּמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל	faithful (pious) Jews.
– שלם, מלא, גמור. התואר שמור בניב: ״שלומי אמוני ישראל״.	שָׁלוּם	complete (in the above mentioned phrase).

condition.	תְּנַאי	– פרט או סעיף שבו מותנה ומוגבל קיומו של הסכם או חוזה.
rebuke.	58. נְזִיפָה	– גערה, תוכחה מתוך כעס.
to forgive, to pardon. to renounce.	59. מָחַל	– סלח, כיפר, נשא עוון: ״סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו״ (וידוי לימים נוראים). – ויתר, לא תבע את המגיע לו והניחו אצל אחר: ״האב שמחל על כבודו – כבודו מחול״ (קדושין לב ע״א).
insult, humiliation.	60. עֶלְבּוֹן	– פגיעה בכבוד, דברים מכלימים.
insulted, humiliated, offended.	61. נֶעֱלָב	– מי שפגעו בכבודו, מי שספג דברי עלבון, מבויש, נכלם: ״ינקם נקמת הנעלב מן העולב״ (מלך אחד, סליחה לערב ראש השנה).
to conciliate, to appease, to pacify.	62. פִּיֵּס	– שיכך רוגז, ריצה, שידל בדברים. ״מכאן לחושד את חברו בדבר שאין לו שצריך לפיסו״ (ברכות לא ע״ב). המקור: יוונית.
(here) to change residence, to move. to uproot, to pull out.	63. עָקַר	– כאן: העתיק את מקום מגוריו, עבר לגור במקום אחר. – תלש דבר־מה עם שורשו, הוציא דבר־מה בשלמות ממקום גידולו.
to die before the year is out.	64. לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ	– מת בטרם נסתיימה השנה (ערובין סג ע״א).

to enlarge.		– הִרבה, עשה לגדול משהיה.
sweetmeat, confection.	52. מִגְדָּן (מִגְדָּנוֹת)	– ממתק, מין ממיני המתיקה.
gift.		– מתנה.
to die.	53. פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ	– יצאה נשמתו, מת.
to be startled, to be shocked, to faint (fig.).		– בהשאלה: נדהם מאד.
to fly.	פָּרַח	– עף, טס.
(here) the Hasidic movement.	54. כַּת	– כאן: הכת של תנועת החסידות.
group, sect.		– חבורה, סיעה, עדה, קבוצת אנשים שפרשה מרוב בני העם והיא נבדלת מהם בדעותיה הדתיות, הפילוסופיות או החברתיות.
despised.	55. בָּזוּי	– נבזה, נמאס, פחות־ערך, שהכל בזים לו.
persecuted, oppressed.	56. נִרְדָּף	– מי שרודפים אחריו: ״שור נרדף מפני ארי״ (ויקרא רבה כז).
marriage contract.	57. ״תְּנָאִים״	– כינוי עממי לטקס הארוסין, הסכם מוקדם בין הארוס והארוסה לקביעת הנישואין. – וכאן הכוונה לכתב התנאים, לתעודת־הארוסין הכתובה על נייר, ומכאן: ״קרע אבא את התנאים ושלח את הקרעים לבית המחותן״.

to whitewash.	43. סָד	– סַיֵּד, צבע במי סיד.
to rinse, to wash out.	44. הֵדִיחַ	– שטף במים, שפך מים על דבר־מה כדי לנקותו.
lease, contract, agreement.	45. חוֹזֶה	– כתב התקשרות, הסכם בין בני־אדם בענין מסחרי וכיוצא בזה.
to shake oneself after sleep, to bestir oneself.	46. נִנְעַר	– בהשאלה: התעורר, סילק מעליו את השינה או החולשה. – התנועע, ניטלטל כדי שיורחק מה שבתוכו.
approximately, in a general way.	47. בְּקֵרוּב	– בערך, לא בדיוק, קרוב ל־.
surprised, astonished. to be horrified, to be alarmed, to be shocked.	48. מִשְׁתּוֹמֵם	– משתאה, מתפלא, אחוז תמהון. – נבהל, נבעת, נחרד.
(fig.) period. part.	49. פֶּרֶק	– בהשאלה: חלק של זמן, עונה, תקופה. – חוליה, חלק בכלי: ״מנורה שעשויה פרקים פרקים מהו לטלטלה בשבת?״ (דברים רבה ג).
to become betrothed.	50. הִתְאָרֵס	– בא בברית הארוסין, התנה כי ישא לאשה (או תינשא לאיש).
to grow, to grow big.	51. הִגְדִּיל	– נעשה גדול, גדל.

– כינוי בתלמוד לארון־הקודש, ובימינו לעמוד־התפילה לחזן.		Ark of law in Synagogue. readers desk in synagogue.
– ארגז, קופסה גדולה.		box, chest.
– מבנה גדול בתבנית ארגז בן שלוש קומות שבנה לו נח מפני מי המבול (בראשית ו, יד).	תֵּבַת נֹחַ	Ark built by Noah.
– אסף, קבץ, לקט.	37. כִּנֵּס	to gather together, to collect.
– פינה, זוית (וזהו המובן כאן).	38. מִקְצוֹעַ	corner, angle.
– בגופים הנדסיים: צלע, הקו הישר שנוצר במקום הפגישה של שתי פאות.		edge, side.
– מלאכה, עיסוק שאדם מתפרנס ממנו.		profession, occupation.
– שובל, סרח, פאה, קצה הבגד.	39. שׁוּלַיִם	rim, edge, skirts.
– תחתית, ירכתים.		bottom.
– החלק הבלתי־כתוב בספר או מחברת מסביב לכתוב או המודפס.		margin.
– נצבע בסיד.	40. סֻיַּד	to be whitewashed.
– עור־בהמה מעובד ומשופץ מצדו הפנימי ומתוקן לכתיבה עליו.	41. קְלָף	parchment.
– חומר מיוחד המתרכך על־ידי חימום, שבו חותמים מכתבים ותעודות רשמיות חשובות.	42. חֹמֶר חוֹתָם	sealing wax.

to stay, to dwell.	29. הִתְגּוֹרֵר	– גר דר, שהה במקום זמן־מה.
to complain.	30. קָבַל	– התאונן, טען כנגד, צעק חמס על־.
to pound, to rub.	31. שָׁחַק	– כתש, כתת, שפשף.
deposit.	32. פִּקָּדוֹן	– חפץ או כסף שנמסר למשמרת.
a pledge.		– ערבון, משכון.
difference of opinion.	33. חִלּוּק	– הבדל, שוני: אין לי כל חילוק בדבר, עשה כרצונך. חילוקי דעות.
division.		– הפרדה לחלקים.
adventure, perilous feat, hazardous feat.	34. הַרְפַּתְקָה	– מאורע הכרוך בקשיים, תלאה, מקרה רע.
"May it be built and well-founded", added when a Jew mentions the name of Jerusalem.	35. תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן	– דיבור ברכה שמוסיפים לשם של עיר קדושה וחשובה העומדת בחורבנה, או שעדין לא נבנתה בשלמותה, ובמיוחד לירושלים: ירושלים תבנה ותכונן (מונח שאול מבמדבר כא, כז).
to be founded, to be established.	הִתְכּוֹנֵן	– הוקם, התבסס.
written word.	36. תֵּבָה	– מלה כתובה, צרוף של אותיות (וזוהי המשמעות כאן).

it may be supposed that so and so . . .	25. חֲזָקָה עַל פְּלוֹנִי שֶׁ־	– ניתן לשער שפלוני הוא.... יש לבטוח בפלוני ש...
holding, occupying.	חֲזָקָה	– אחיזה, תפישה.
right of preemption.		– זכות קנין על דבר־מה, לאחר שהיה בזכותו זמן מסוים.
accepted opinion.		– דעה מקובלת, דבר מוסכם וברור, סברה היא.
in the state of, considered.	בְּחֶזְקַת	– במצב, בבחינת, מתוך הנחה ש־...: כל הדברים הם בחזקת סכנה.
properly, correctly, as prescribed by law.	26. כְּהִלְכָתוֹ	– כראוי לו, כדת וכדין, כדרוש.
law.	הֲלָכָה	– דין או חוק: הלכות שחיטה.
the legal part of Jewish traditional literature.		– חלק התלמוד העוסק בדינים וחוקים, בניגוד ל־אגדה״: הלכה ואגדה.
calligraphy.	27. כְּתִיבָה תַּמָּה	– כתב יפה, רישום באותיות נאות וברורות, קליגרפיה בלע״ז.
a glass of herb-tea.	28. כּוֹס אֵזוֹב	– כוס של תה העשוי מעשב ריחני.
aromatic plant.	אֵזוֹב	– צמח ריחני. הוא נפוץ בהרים, פרחיו כחלחלים. תושבי הכפרים אוכלים את עליו כתבלין ללחם. משתמשים בו גם לרפואה וכן חולטים ממנו תה.
hyssop, moss.		– אחד מסוגי הצמח ששימש אצל אבותינו בימי קדם לחיטוא ולטיהור.

your wish, — even unto the half of my Kingdom. (based on the phrase in Esther 5, 3).		יסוד אסתר ה, ג): ״ויאמר לה המלך, מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך, עד חצי המלכות וינתן לך״.
to rob.	21. קִפֵּחַ	– שדד, גזל.
to deprive.		– עשק, לא נתן לפלוני את שכרו או את המגיע לו במלואו.
fountain pen.	22. עֵט־תָּמִיד	– עט נובע, עט שיש בו בית־קיבול לדיו באופן שאין צורך לטבלו כל פעם בדיו לשם כתיבה בו. זוהי צורה ספרותית, ובלשון הרגילה משתמשים רק בצרוף ״עט נובע״.
to slander, to defame.	23. הֵלִיז	– הלעיז, הוציא לעז, דיבר סרה: ״ושמע קול הבריות מליזין אחר בנותיו״ (שיר השירים רבה ד).
to be watched, to be kept, to be guarded.	24. שֻׁמַּר	– נשמר, ששמרו אותו.
to be preserved, to be conserved.		– הותקן בשיטה מיוחדת כדי שיעמוד ימים רבים: פירות משומרים, בשר משומר. מקובל להשתמש בפעל ״שמר״ בבנין זה בעיקר במשמעות השנייה. לדבר או חפץ ששמרו אותו יאמר בדרך כלל שמור (בינוני פעול של בנין קל) או נשמר (נפעל).

to spread, to disseminate.		– בהשאלה: הפיץ, הקנה: ״בתי־מדרשות שקורין ומרביצין בהם תורה״ (מגילה כט ע״א).
to cause an animal to lie down (crouch).		– השכיב, הבריך בעל־חיים.
incurable.	14. חֲשׂוּךְ מַרְפֵּא	– שנמנעה ממנו הרפואה, שאין לו סיכוי להבריא.
lacking.	חָשׂוּךְ	– מחוסר: חשוך פרנסה, חשוך בנים.
saved, laid (put) by.		– חסוךְ, שקומץ, שנאסף על־ידי חסכון.
sock, stocking.	15. פֻּזְמָק (פֻּזְמְקָאוֹת)	– גרב, כסות לכף הרגל ולחלק מן השוק. המקור: פרסית.
catastrophe, disaster, divine punishment.	16. פֻּרְעָנוּת	– צרה, יסורים, וביחוד עונש משמים הבא על החוטא.
leaning.	17. סָמוּךְ	– נשען, נתמך.
near, close.		– קרוב (במקום או בזמן).
vessel used for pouring water over the hands.	18. נַטְלָא	– כלי כעין כד קטן לצקת בו מים לנטילת ידים. המקור: ארמית, ששאלה מיוונית (אנטליון–דלי)
to cause to rest.	19. הִשְׁרָה	– השכין, האציל.
(fig.) I will do my best to grant	20. עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת	– בהשאלה: בכל יכולתי, הריני מוכן לעשות למענך עד כמה שידי מגעת (על

		בכמה פעלים מעבר מיוצא לעומד, אך בדרך כלל לא להיפך. עגנון מחדש חידוש ומשתמש ב״צמח״ כפועל יוצא על משקל ״שרץ״, שגם הוא מופיע בהוראה ראשונית של פועל עומד, אך גם כפועל יוצא. לדוגמה: ״וישרץ היאור צפרדעים״ (שמות ז, כח). ביצה שורצת עלוקות.
(pl.) attention, thoughts.	7. (מַעְיָן) מַעְיָנִים	– שימת עין, התבוננות, מחשבה ורגש: ״כל מעיני בך״ (תהלים פז, ז). המלה רווחת בצורת זכר רבים בלבד.
invention.	8. הַמְצָאָה	– התקנת דבר חדש שלא נודע לפני כן.
(here) to escape, to issue forth inadvertently, to let slip. to be vomited.	9. נִפְלַט	– כאן: יצא שלא במתכוון, התפרץ, ניתק שלא ברצון. – הוצא, הוקא.
since.	10. הוֹאִיל וְ־	– מכיון ש־, מאחר ש־.
I doubt.	11. מְסֻפְּקַנִי	– מסופק אני, אני מטיל ספק בדבר.
to honour. to sweep the floor, to clean.	12. כִּבֵּד	– נתן כבוד, הוקיר. – טאטא, ניקה מאבק, מאשפה וכדומה. וזוהי ההוראה כאן.
to sprinkle water (to prevent dust and dryness).	13. הִרְבִּיץ	– היזה מים על פני שטח מסוים כנגד האבק.

תהלה — ש. י. עגנון

(חלק ב׳)

א. הערות ומילון:

to dim, to darken, to obscure.	1. עִמְעֵם	– הִכהה, עִרפל, טשטש את הברק.
from him.	2. הֵימֶנּוּ	– ממנו, מאתו: ״ולא נשתייר הימנה כלום״ (חולין ג, א).
stronghold, citadel.	3. בִּירָנִית	– בירה, מצודה, ארמון מוקף חומות ומבצורים.
to be waved, to be raised (flag). to sparkle, to twinkle.	4. הִתְנוֹסֵס	– התנופף, נישא לכאן ולכאן לעין כל: הדגל הלאומי התנוסס מעל ראש המגדל. – התנוצץ, הזהיר.
to be fastened together, to be pressed together.	5. חֻשַּׁק	– חובר וחוזק, הוצמד בחישוקים ובטבעות.
a forest full of trees.	6. יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים	– יער שצמחו בו עצים לרוב. ״צמח״ מקובל בעברית כפועל עומד ולא כפועל יוצא. בעברית החדשה חל

ג. השם "בַּשָּׂם" הנזכר בסיפור הוא על משקל פַּעָּל — משקל בעלי־מלאכה. מצא דוגמאות של שמות בעלי מקצוע אחרים הבאים על אותו משקל.

ד. בסיפור "תהלה" מופיע צמד המלים "שוא ושקר". הידועים לך צמדי מלים אחרים בהם המלה השניה היא הדגשה וחזרה על המלה הראשונה?

ה. עגנון מרבה להשתמש בכפל לשון, כמו למשל: "הגשמים שיורדים... ומטנפים ועושים שלוליות שלוליות". מה תפקידו של כפל הלשון כאן? מצא דוגמאות נוספות בסיפור והסבר את תפקידו של כפל הלשון בכל מקרה ומקרה.

ו. יש פעלים המקבלים משמעות שונה כשמצטרפות אליהם מלות־יחס שונות. הבחן בין: לפקוד את — לפקוד על; לחזור אחרי — לחזור על; כרוך ב־ — כרוך אחרי; השתמש בהם במשפטים. הוסף דוגמאות אחדות.

ז. עגנון מרבה להשתמש בביטויים רבים ומגוונים הבאים לתאר ענין אחד. לדוגמה: כדי להביע כמות קטנה מאד הוא משתמש בביטויים הבאים: שֶׁמֶץ, כַּזַּיִת, קֹמֶץ, מִקְצָת, מִקְצָת, מִקְדָּתָן, טִפִּין, כְּדֵי גְמִיעַת הַפֶּה. למד להבחין ביניהם והשתמש בהם במשפטים. האם ידועים לך ביטויים נוספים לענין זה? מצא בסיפור דוגמאות נוספות לשימוש סגנוני מעין זה.

ח. המלה "טפין" היא הריבוי הארמי ל"טפה". מצא דוגמאות נוספות של שמות בעלי ריבוי ארמי.

ט. מצא בסיפור את כל הביטויים המביעים עצב ואת כל הביטויים המביעים כעס.

י. הסבר את ההבדל בין הביטויים הבאים:
1. ירד לסוף דעתו.
2. הסיח דעתו מן־
3. נטרפה דעתו.

		החולים״ (ברכות ה, ה); ״אשר נלחם אבי עליכם״ (שופטים ט, יז).
to be delayed, to stop, to linger.	הִתְעַכֵּב	– נעצר, התמהמה, נשתהה: ״מתעכב והוא לשלשה ימים״ (תוספתא ראש השנה א, יב).

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים שבהן ישולבו המלים הבאות:

1. אֵילֵךְ וְאֵילֵךְ
2. חוּץ לָאָרֶץ
3. נִזְדַּמֵּן
4. רֻבּוֹ כְּכֻלּוֹ
5. נַחַת רוּחַ
6. מֵלִיץ יֹשֶׁר
7. כְּזַיִת
8. יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ
9. אִלְמָלֵא
10. לְפִי מִדַּת הַצֹּרֶךְ
11. שָׁעָה קַלָּה
12. יְמֵי יַלְדוּתִי
13. אֵינוֹ כְּדַאי
14. מוֹקִיר רַגְלָיו
15. כָּרוּךְ אַחֲרֵי
16. מִיָּמָיו
17. לְעוֹלָם
18. אַדְּרַבָּא
19. זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה
20. כְּהֶרֶף עַיִן

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. עַלְמָה
2. סִבָּה
3. חַמָּה
4. עֲנָנִים
5. עָנִי
6 צִנָּה
7. לְשַׁגֵּר
8. כָּחוּשׁ
9. רְאָיָה
10. הִתְרַעֵם
11. פְּסִיעָה
12. יָגוֹן
13. קֵץ
14. אִגֶּרֶת
15. לָשׁוֹן
16. הֵיכָל

1398

– הפסקה, חשך.	הֶרֶף	cessation, stop, pause.
– בלא הפסק, בלא חשך: התינוק בכה בלי הרף.	בְּלִי הֶרֶף	without a stop, incessantly.
– במדת־, בשיעור המספיק ל־: ״והכהו לפניו (השופט את הרשע) כדי רשעתו״ (דברים כה, ב).	145. כְּדֵי	according to, sufficient for.
גמיאה, בליעת משקה, לגימה.	146. גְּמִיעָה	sip, quaff.
– תמך, עזר: ״ה׳ יסעדנו על ערש דוי״ (תהלים מא, ד), מכאן: – אכל – קיצור של הניב ״סעד את הלב״.	147. סָעַד	to support, to assist. to dine, to feast.
– להיפך. המקור: ארמית (על הגדול, גדולה מזו).	148. אַדְּרַבָּא	on the contrary.
– הצטער, היה מדוכא: ״הלך ומצאו רבי עקיבא מֵצֵר״ (ראש השנה ב).	149. הֵצַר	to be distressed, to be in sorrow.
– בהשאלה: הביא רוחה, היטיב: ״בצר הרחבת לי״ (תהלים ד, ב). – הגדיל את מדת השטח, הוסיף ברוחב: ״הרחיבי מקום אהלך״ (ישעיה נד, ב). – נעשה רחב יותר, גדל, התפשט: ״צרות לבבי הרחיבו״ (תהלים כה, יז).	150. הִרְחִיב	(fig.) to bring relief. to expand. to become wider, larger.
– השתהיתי או נעצרתי בשבילה. מלת היחס ״על״ תופיע כאן בהוראת בשביל או למען: ״היה מתפלל על	151. נִתְעַכַּבְתִּי עָלֶיהָ	I stopped for her.

May he breathe his last! The Devil take him! Let him go to hell!	140. תִּפַּח רוּחוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי	– דיבור של קללה: הלואי תצא נשמתו, אוי לנפשו! מקור הביטוי בניב ״נפח נפשו״, שפרשו: הוציא נשמתו.
to inflate, to breathe, to exhale.	נָפַח	– הוציא מקרבו זרם אויר דרך השפתים כשהן מכווצות קצת, או הזרים אויר באמצעות מכשיר,
to blow.		– נשב.
monastery, convent.	141. בֵּית כָּמְרִיּוֹת	– בית נזירות, מנזר.
nun.	כָּמְרִיָּה (קרא כֹּמְרִיָּה)	– נזירה כהנת לדת נכר,
monastery, convent.		– בית כמרים מנזר.
to be converted to another religion.	142. הֵמִיר דָּתוֹ	– בגד באמונת־אבותיו וקיבל דת אחרת.
to change, to exchange.	הֵמִיר	– החליף, לקח דבר־מה ונתן במקומו דבר אחר.
pot.	143. קְדֵרָה	– סיר, כלי לבישול.
in no time, very quickly, in the twinkling of an eye.	144. כְּהֶרֶף עַיִן	– בן רגע, תכף ומיד: המתן נא לי, כהרף עין אשוב.
twinkle, a moment.	הֶרֶף עַיִן	– רגע קט, כדי נפנוף עפעף העין.

(fig.) flimsy thing.		– בהשאלה: כינוי לדבר רופף וחלש, שאין לו כל קיום: כל תכניתו אינה אלא קורי עכביש.
parlour, reception room, drawing room.	133. טְרַקְלִין	– אולם, חדר גדול פנימי, סאלון.
evil spirit.	134. רוּחַ רָעָה	– מחלה של טרוף־הדעת, שגעון.
apostate.	135. מְשֻׁמָּד	– מומר, יהודי שהמיר את דתו.
child, infant.	136. דַּרְדַּק	– ילד מילדי ה״חדר״, טירון, מתחיל.
he pretends to be a scholar, he has pretensions. lit.: he wraps himself up in a rabbi's robe).	137. הִתְעַטֵּף בְּאִצְטְלָא דְרַבָּנָן	– לבש גלימת רבנים וחכמים, כלומר: התהדר בכבוד שאינו מגיע לו.
robe, gown.	אִצְטְלָא	– גלימה, בגד עליון מיוחד לאנשים רמי־מעלה. המקור: ארמית.
worried, concerned. hasty, in a hurry.	138. בָּהוּל	– חרד, דואג, חושש: ״אדם בהול על ממונו״ (פסחים יא ע״ב). – מבוהל, אץ, נחפז ביותר: אל תהיה בהול במעשיך. וכאן: נחפזים, ממהרים, רוצים מאד.
fit, suitable, worth.	139. רָאוּי	– מתאים, הגון וטוב, זכאי.

– שרת, עשה עבודה לסיפוק צרכיו של מישהו.	125. שִׁמֵּשׁ	to serve.
– סבב, הלך ושב: העני מחזר על הפתחים.	126. חִזֵּר	to go round and round.
– סבב וטרח והשתדל הרבה כדי להשיג דבר־מה: לחזר אחר אשה.		to woo, to court, to take a lot of trouble over a thing.
– אדם שמצבו החמרי טוב ומבוסס, עשיר בינוני, בעל רכוש.	127. אָמִיד	well-to-do, affluent, rich.
– לעג, שם לצחוק.	128. לִגְלֵג	to mock, to scorn, to scoff.
– עקר את מחשבתו מן־, לא שם לב ל־, לא חשב על־, שכח.	129. הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן	to divert one's mind from, to forget.
– עקר, הרחיק.	הִסִּיחַ	to pluck out, to remove.
– הושחר בפיח או בצבע כלשהו.	130. פִּיֵּחַ	to be covered with soot or with dark paint.
– מהירות רבה, בהילות.	131. חִפָּזוֹן	haste, hurry.
– חוט דק, ריר שהעכביש פולט וטווה לשם ציד חרקים שונים, וכן חוט דק שזחלים שונים אורגים ומתגלמים בהם.	132. קוּר	spider's web.

S4143

someone, to keep away (lit. to make one's legs scarce from his house).	מִבֵּית פְּלוֹנִי	לעתים רחוקות ביותר (על־פי משלי כה, יז).
to honour, to esteem.	הוֹקִיר	– יחס ערך רב ל־, כיבד.
to become dear.		– עלה מחירו, נעשה יקר משהיה.
to be attached to, to be attracted to.	122. כָּרוּךְ אַחֲרֵי	– נמשך אל־, דבק ב־: הילד כרוך אחרי אמו.
to be pleasant, to be agreeable.	123. עָרַב עַל	– נעם לו, היה רצוי וטוב: ״עולותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי״ (ירמיה ו, כ); ״ושנתי ערבה לי״ (ירמיה לא, כה). ערב על־, ערב ל־: חילופי ״ל״ ו״על״ – מן המפורסמות הם ואין הבדל במשמעות. במקרא רבים חילופים אלה. לדוגמה: ״כמים לים מכסים״ (ישעיהו יא, ט) ו״כמים יכסו על ים״ (חבקוק ב, יד). בדרך כלל אין הלשון סובלת כפילות כזו, אולם במקרים מעין אלו, בעיקר כשיש לכך בסיס במקורות, ניתן להשתמש בשני השימושים כאחת.
delicatessen, dainty food.	124. מַעֲדָן, מַעֲדַנִּים	– מאכלים ערבים וטעימים, מטעמים.
pleasure, luxury.		– תענוגות, תפנוקים.

– רטיה, תחבושת רטובה שכורכים מסביב לאיבר חולה כדי לחממו או לרככו.		poultice.
– בודד, עזוב, בלי ילדים.	116. גַּלְמוּד	lonely, deserted, forsaken.
– נמצא במצב מסוים, נתון ב־: ״בזמן שישראל שרויין בצער״ (סוטה מח ע״א).	117. שָׁרוּי	is being in a certain state or condition.
– שוכן, חונה, נח: ״שכינה שרויה ביניהם״ (אבות ג, ב).		dwelling, resting.
– נתון בנוזלים כדי שיספוג רטיבות הרבה או ינוקה היטב.		soaked.
– מיץ, לחלוחית של בשר מבושל או צלוי, שמנונית: ״הנוצר מן הבשר מותר ברוטב״ (נדרים ו, ו).	118. רֹטֶב	broth, soup.
– שם כולל למיצים ולנוזלים השונים של ירקות או פירות או שמנים המשמשים לתיבול תבשילים: רוטב עגבניות, רוטב פטריות. וכאן הכוונה למרק בשר.		juice.
– בא בטענות ובתרעומת על מישהו, התלונן, התרגז.	119. הִתְרַעֵם	to be angry, to complain, to murmur against someone.
– הרגשת כאב, מכאוב.	120. מֵחוּשׁ	pain, ache.
– נמנע מלבקר בבית פלוני, בא אליו	121. הוֹקִיר רַגְלָיו	to stop visiting

כתיב הנהוג בתלמוד, כאילו היה מהשורש ״קרה״: ״מאימתי קורין את שמע בערבית?״ (ברכות א, א).

from : Psalms 65:5.	111.	״אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ״	– מתוך תהלים סה, ה.
to stumble. (fig.) to fail.	112.	נִכְשַׁל	– נתקל, מעדה רגלו ונפל. – בהשאלה: שגה, טעה, נתעה לחטוא.
warden of synagogue or benevolent institution. collector of taxes or charitable contributions.	113.	גַּבַּאי	– מנהל של בית־כנסת, חברה או מוסד של חסד. – גובה כספים ומיסים (ביחוד גובה כספי צדקה, תרומות וכו׳).
group, community (especially Jewish community in Palestine of persons from a particular country).	114.	כּוֹלֵל	– ציבור, עדה, קהל. כינוי מקובל בארץ ישראל לעדת יהודים יוצאי ארץ אחת או מחוז אחד, שהתישבו בארץ והתקיימו מכספי צדקה שתרמו בני עדתם בגולה. לדוגמה: כולל וארשה, כולל הונגריה, כולל הספרדים וכו׳.
plaster.	115.	אִסְפְּלָנִית	– תחבושת, בד שעליו מרוח חומר־רפואה הנדבק אל מקום הפצע ומרפאו או מגן עליו מפני זיהום.

– דרך קצרה, מעבר המקצר את הדרך בין שני מקומות. המקור: לטינית.	104. קַפֶּנְדְּרְיָא	short cut.
– כיתר, הקיף, הלך סחור סחור, לא פגע בדבר־מה. – בהשאלה: הלך בעקיפין, הערים על דבר־מה, נהג שלא בדרך הישרה.	105. עָקַף	to surround, to go round about, to by pass. (fig.) to act insidiously, to act slily, to evade.
– עזב.	106. הִנִּיחַ	to leave alone, to leave behind, to abandon.
– בית־קפה. בימינו מציינים בשם זה ביחוד בית־קפה ערבי או תורכי. עגנון כותב קהוה (במקום קפה) וצוקר (במקום סוכר) בהשפעת האידיש.	107. בֵּית־קַהְוָה	coffee house.
– מירבץ, מקום המשכב של חמורים.	108. רֶבֶץ שֶׁל חֲמוֹרִים	asses' stall (lair, corral).
– רקד, פזז, קפץ והסתובב. – בהשאלה: הלך סחור סחור, נקט אמצעים שונים כדי להשיג משהו.	109. כִּרְכֵּר	to dance. (fig.) to go round in circles.
– קראת.	110. קָרִיתָ	you read.

subduedness, capitulation.		– דיכוי, השתלטות על־.
to think of.	98. חָשַׁב בְּ־	– חשב על, הרהר על. במקרא וגם בתלמוד מצויים הרבה חילופי ־ב־ ו־על־, בעברית החדשה יחולו לפעמים שינויים לעומת המצוי במקורות (לדוגמה: דפק על הדלת נדחה מפני דפק בדלת), אולם בדרך כלל אין משנים מטבע שנקבע. לדוגמה: תולים דבר על משהו, אבל תולים אשמה באדם, ולא על אדם. השימוש המקובל ביחס לפועל ־חשב־ הוא: חשב על מישהו ולא חשב במישהו.
in the course of time, some time later.	99. לְיָמִים	– באחד הימים לאחר המעשה, אחרי זמן מסוים.
to fathom the meaning (thoughts) of.	100. יָרַד לְסוֹף דַּעְתּוֹ	– הבין, ירד לעומקם של דברים.
saving, economy.	101. קִמּוּץ	– חסכון, צמצום, הפחתה בהוצאות.
handful.	102. קֹמֶץ	– מלוא שלוש האצבעות האמצעיות, להבדיל מן חופן – מלוא כף היד.
(fig.) small quantity.		– בהשאלה: כמות קטנה: ־אין הקמץ משביע את הארי־ (ברכות ג ע־ב).
upon such terms.	103. עַל מְנָת כֵּן	– בתנאי זה, לשם כך.

to be found worthy.	92. זָכָה	– נמצא ראוי, היתה לו הזכות ל־.
to succeed, win.		– הצליח להגיע לדבר־מה, עלה בחלקו.
to win a lawsuit, to be declared innocent.		– צדק בדין, הוכר כנקי מאשמה.
to urge.	93. זֵרֵז	– האיץ, החיש, עורר לעשות דבר־מה במהירות.
(here) portion.	94. חֹק	– כאן: שיעור ומדה קצובה (בכמות או בזמן).
custom.		– מנהג שנתקבל ונעשה ברבות הימים חובה.
law, statute.		– דין, תקנה הנקבעת על־ידי רשות עליונה.
annuity, allowance.	95. קִצְבָה	– מדה קבועה, שיעור מסוים ומוגדר.
to do a great kindness to someone.	96. הִפְלִיא חַסְדּוֹ עִם פְּלוֹנִי	– עשה חסד רב לפלוני.
to do wonderfully.	הִפְלִיא	– הגדיל עד מאד, חולל פלאים: ״הפליא חסדו לי״ (תהלים לא, כב).
to amaze, to cause suprise.		– עורר תמהון והשתוממות: עושה הלהטים הפליא את כל רואיו.
submission, humbleness.	97. הַכְנָעָה	– כניעה, ענוה, צניעות, שפלות־רוח.

I will cause to happen.	85. אֲגַלְגֵּל לְיָדְךָ	– אזמן לך.
to roll.	גִּלְגֵּל	– גלל, סובב: גלגלתי אבן מראש ההר.
to bring about.		– גרם, הביא לידי: ״מגלגלין זכות על־ידי זכאי״ (שבת לב ע״א).
to join.	86. נִטְפַּל	– התחבר, הצטרף.
to cling to, to attach oneself to.		– נתקרב בחוזק־יד, לא הרפה מן־.
to become distressed, to become grieved.	87. נִתְעַגֵּם, הִתְעַגֵּם	– נעשה עגום ועצוב, נחה עליו רוח יגו ועצב.
to remove, to take off.	88. הֵסִיר	– סילק, הוריד, פשט.
to stop, to annul, to turn away.		– הפסיק, ביטל.
to be impatient, to be angry.	89. הִקְפִּיד	– נהג בקוצר רוח ובחוסר סבלנות. התרגז: ״אל תקפד עליהם על מה שהם עושים״ (ספרי דברים שה).
to be strict, to be pedantic, to be particular.		– החמיר, דיק ודקדק כחוט השערה: ״בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקימה תורתם בידם״ (עירובין נג ע״א).
to hold back, to withhold.	90. מָנַע	– עצר, עכב, חשך: ״אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות״ (משלי ג, כז).
fixed, appointed.	91. קָצוּב	– קבוע, מסוים, מוגבל.

because, on account of.	80. לְפִי שֶׁ־	– משום ש־, יען כי, מאחר ש־.
to dispute, argue.	81. דָּן	– התוכח, רב: ״ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו״ (קהלת ו, י).
to lower his eyes in humility.	82. הִשְׁפִּיל עֵינָיו	– הוריד את עיניו מתוך בושה ועלבון.
to lower, make low, degrade.	הִשְׁפִּיל	– (פועל יוצא) הנמיך, הכניע, הוריד מגדולה: ״גאות אדם תשפילנו״ (משלי כט, כג).
to humiliate, demean.		– ביזה, המיט חרפה, בייש: פלוני השפיל את עצמו על־ידי התנהגותו.
to demean oneself, to be lowered, humiliated.		– (פועל עומד) נעשה שפל, ירד למטה, הונמך: ״השפילו שבו״ (ירמיה יג, יח).
I approached (came near) her.	83. קָרַבְתִּי אֶצְלָהּ	– התקרבתי (ניגשתי) אליה.
near, at.	אֵצֶל	– על־יד, ליד, בקרבת, בסמוך ל־: הכסא עומד אצל השולחן.
to, into.		– אל: באתי אצל חברי.
with.		– ברשותו של־, בידו של־: הספר נמצא אצל אחי.
plot, plan, evil intention.	84. מְזִמָּה	– מחשבה המביאה לידי מעשה, רעיון לעשות דבר־מה, דבר שאדם זומם לעשות (ביחוד להרע או לפגוע במישהו). בימינו משתמשים במלה מזמה רק בתור מחשבה רעה.

the Mandatory (British) Policemen.	71. שׁוֹטְרֵי הַמַּנְדָּט	– השוטרים הבריטים שנמצאו בארץ ישראל בימי השלטון המנדטורי – כאשר ניתן לבריטניה מנדט על ארץ ישראל (1948–1922).
mandate.	מַנְדָּט	– תעודה רשמית הנותנת ייפוי־כוח למישהו: ועדת המנדטים של הועידה בדקה את המנדטים של הצירים. – ממונות: רשות שניתנה למדינה לשלוט ולנהל ארץ כבושה או מושבה וכדומה: המנדט הבריטי על ארץ ישראל.
inciter, provocator, trouble-maker.	72. מְחַרְחֵר	– סכסכן, מי שמסכסך את הבריות ומעוררן לריב.
to huddle, to huddle together.	73. הִתְכַּנֵּף	– הצטופף, נדחק זה אל זה, התכנס; מלשון כנף: כיונה המסמיכה כנפיה לגופה.
piece, portion.	74. פִּסָּה	– התיכה, קטע קטן: פסת לחם, פסת ניר.
to drive away, to banish.	75. טָרַד	– גרש, הרחיק: ״לאדם שכעס על בנו וטרדו מביתו״ (מכילתא בשלח ב).
while.	76. עִם שֶׁ־	– בשעה ש־, בעוד ש־, תוך כדי.
to push, to thrust aside.	77. דָּחַק	– הדף, לחץ.
to urge.		– האיץ, אִלֵּץ למהר.
whip, lash.	78. מַגְלֵב	– שוט להלקות בו.
stool, footstool.	79. שְׁרַפְרַף	– הדום, כסא נמוך להשענת הרגלים.

לרוב עם ״ל״ אך גם בלעדיה: צריך למזונות, אתה צריך לי, צריכים פרנסה.
4. נחוץ – יש הטוענים כי יש להימנע מן השימוש בהוראה זו של המלה.

to undress oneself, to uncover one's body.	66. נִתְעַרְטֵל, הִתְעַרְטֵל	– התפשט, גילה את מערומי גופו, הסיר מעליו.
sadness.	67. עַגְמִימוּת	– עצב קל, מצב־רוח עגום במקצת: מעיניו נשקפת עגמימות.
to float.	68. צָף	– נשא על פני המים, שט: העץ שט על המים.
to flow.		– שטף ועלה, זרם: ״צפו מים על ראשי״ (איכה ג, נד).
	69. עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה שְׁנִיָּה מְמַהֶרֶת לָבוֹא	– בעוד הצרה הראשונה בגדר צו ופקודה, ועדיין עושה את שליחותה, כבר מופיעה צרה שניה (על־פי סנהדרין צז ע״א).
until.	עַד שֶׁ־	– עד כי, עד אותו זמן או עד אותו מצב ש־.
while.		– במשך הזמן ש־, בעוד ש־: ״עד שאתם עוסקים בטיט ולבנים קפצתי וגאלתי אתכם״ (שיר השירים רבה, אתי מלבנון).
wide space, open place, square.	70. רְחָבָה	– מקום רחב־ידים, ככר, מגרש. וכאן מדובר ברחבה שליד הכותל המערבי, שהיתה דווקא צרה מאוד, עד שבאה מלחמת ששת הימים והרחיבוה הרבה.

– מי שיודע לדבר דברים נאים ונמלצים, המדבר וכותב במליצות, בסגנון נאה שמשולבים בו קטעי ניבים וכדומה.		fine talker (writer), rhetorician.
– דרגה אחת בתולדות המשפחה: האב, הבן והנכד הם שלשה דורות. – בני־אדם החיים בפרק־זמן אחד או בתקופה אחת: דור המבול, דור התחיה. – תקופה, זמן: ״נוח איש צדיק תמים היה בדורותיו״ (בראשית ו, א).	61. דּוֹר	generation. age, period (of a man's life). era, times.
– כגודל זית. השיעור הקטן ביותר שקבעו חכמי התלמוד במאכלות וכו׳, בדיני איסור והתר (כלים יז, יח).	62. כַּזַּיִת	a bit, the size of an olive.
– מילא את חובתו כלפי־, עשה כדרוש: ״הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו״ (סוכה ב, א).	63. יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ	to fulfil one's duty.
– נבדל, התרחק, סר מן: ״אל תפרוש מן הצבור״ (אבות ב, ד). גם כאן משתמש עגנון בבנין אחר מזה שהיינו מצפים לו בהקשר זה: כתוב ״פירשתי״ (פיעל) במקום פרשתי (קל).	64. פֵּרַשׁ, פָּרַשׁ	to separate, to withdraw, to leave.
– צריך אני לומר. לתואר הפועל ״צריך״ יש ארבע משמעויות: 1. חיב – בא לרוב עם שם הפועל: הוא צריך להודות. 2. טעון – יבוא עם שם בלא ״ל״ והא הידיעה: צריך עיון, צריך ברור. 3. זקוק – יבוא	65. צְרִיכַנִי לוֹמַר	I must say.

to be carved in stone.		– נחצב, סותת.
to be legislated.		– נקבע חֹק, הוצא חֹק חדש.
to hold up, to delay.	55. עִכֵּב	– עצר, השהה.
to prevent, to hinder.		– מנע, הפריע מעשות עשהו.
"Who makes the wind blow and brings the rain down" (prayer).	56. "מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם"	– ברכה על הגשם, כלולה בתפילת שמונה־עשרה בסידור.
to cause to blow.	הִשִּׁיב	– הפיח, גרם שתהא רוח נושבת.
hole, aperture.	57. נֶקֶב	– חור, גומה.
thin, lean, meagre.	58. כָּחוּשׁ	– רזה, דל, בניגוד ל"שמן".
perfect.	59. גָּמוּר	– שלם, תמים, בלֹא דופי.
finished, completed, ripe.		– דבר שנסתיים עיבודו, בשל.
defender, advocate.	60. מֵלִיץ יֹשֶׁר	– סניגור, המדבר בזכות מישהו: "באין מליץ יושר מול מגיד פשע" (פיוט לימים נוראים).
interpreter.	מֵלִיץ	– תורגמן, מעתיק משפה לשפה.
advocate.		– ממליץ, מדבר בזכות פלוני, המהפך בזכות פלוני.

to end, to be finished.		– נגמר, תם: ״ויכלו המים מן החמת״ (בראשית כא, טו).
to be left over, to remain.	51. נִשְׁתַּיֵּר	– נשאר, שרד, נותר: ״נטל הכבד ולא נשתיר הימנו כלום״ (חולין ג, א).
don't you recognize me?	52. אִי אַתָּה מַכִּירֵנִי?	– אין אתה מכירני?
(prefix denoting negation) dis—, il—, in—, un—...	אִי	– מלת שלילה: לא, העדר, אין: אי אפשר. אי אתה יודע. אי רצון.
if.		– מלת תנאי – אם: אי לזאת, אם כך הוא הדבר.
woe, oh, alas! ah me!		– מלת קריאה להבעת צער – אוי, אִי לך, רשע!
O Heaven!	אִי שָׁמַיִם	– אוי ואבוי, הו אלי! (ראש השנה יט ע״א).
her eyes are watching.	53. עֵינֶיהָ צְפוּיוֹת	– עיניה צופיות ומתבוננות. עגנון משתמש כאן בצורת בינוני פעול (צפויה) במקום בינוני פועל (צופה). לפעמים אין הבדל בין שתי הצורות (לדוגמה: אוחז – אחוז; יושב – ישוב; רוכב – רכוב; ראה יחידה 9 ערך 136).
to gaze, to look.	צָפָה	– הביט, השקיף, התבונן: ״בכל מקום עיני ה׳ צופות״ (משלי טו, ג). ״צופיה הליכות ביתה״ (משלי לא, כז).
to be engraved.	54. נֶחְקַק	– נחרת: הכתובת נחקקה באבן המצבה.
to be written, to be inscribed.		– נרשם, נכתב.

to be freed, to be released.	42. נִפְטַר	– השתחרר, נחלץ, סר מעליו החיוב.
to depart from, to part from.		– נפרד, הלך מן־.
died.		– מת.
excellent, fine, superior.	43. מְעֻלֶּה	– מובחר, מצוין, משובח ביותר.
expert, learned.	44. בָּקִי	– יודע דבר על בוריו, מומחה, ידען.
to send.	45. שִׁגֵּר	– שלח, העביר.
shame, disgrace.	46. גְּנוּת	– גנאי, בזיון, דפי: ״מתחיל בגנות ומסים בשבח״ (פסחים י, ד).
to slander someone, to speak dishonourably of someone.	דִּבֵּר בִּגְנוּתוֹ	– סיפר עליו רעות, הוציא את דיבתו רעה.
orb of the eye, eyeball.	47. גַּלְגַּל עֵינוֹ שֶׁל אָדָם	– עיגול העין, כדור העין (סנהדרין קח ע״א).
to chance, to meet by chance.	48. נִזְדַּמֵּן, הִזְדַּמֵּן	– נקרה, בא במקרה, נפגש: נזדמנה לי שעת כושר, ״ישראל שנזדמן לו גוי בדרך״ (עבודה זרה כה ע״ב).
surprised, astonished, amazed.	49. תָּמֵהַּ	– תוהה, משתומם, מתפלא.
to perish.	50. כָּלָה	– בטל, פסק, בא לקצו: ״כי יבש חציר כלה דשא ירק לא היה״ (ישעיה טו, ו).

		– לשכיבה עליו או להתכסות בו בלילות הקור.
I responded cunningly.	34. תָּפַסְתִּי מִדָּה שֶׁל עָרְמָה	– נקטתי בדרך של ערמה.
(here :) to take, to use.	תָּפַס	– כאן: נקט, השתמש ב־: ״תפס לשון אחרון״ (בבא מציעא קב, ע״ב).
portable.	35. מְטֻלְטָל	– שניתן לטלטול, שאינו קבוע.
complaint, grudge.	36. תַּרְעֹמֶת	– תלונה שבלב, טינה, רגשותיו של מי שמתרעם על משהו או על מישהו.
blocks (lumps) of ice.	37. גְּלִידֵי קֶרַח	– גושים של קרח.
ice.	גְּלִיד	– קרח, מים שקפאו.
to drive one out of his wits.	38. תּוֹצִיא אוֹתִי מִדַּעְתִּי	– תשגע אותי. הביטוי מקובל גם בצורת הפעיל: יצא מדעתו, שפרושו: נשתגע.
to reduce. to cover up.	39. צִמְצֵם	– הגביל, הקטין עד המינימום, מעט. – חיפה, הליט, כיסה: ״וצמצמה פניה ולא ראתה (בראשית רבה, מה).
imaginary, simulated.	40. מְדֻמֶּה	– מוטעה, שלמראית עין, הנראה לעין בצורה בלתי מתאימה למציאות.
to rely on someone, to trust someone.	41. סָמַךְ עַל	– בטח ב־, היה משוכנע כי פלוני לא יכזיב אותו: הנני סומך על הבטחתך.

vaulted, arched.	25. מְקֻמָּר	– עשוי בתבנית קשת, גבנוני, שיש לו בליטה מעוגלת כלפי חוץ.
to be careless, to be negligent, to be lazy.	26. הִתְרַשֵּׁל	– נעשה מרושל, התעצל, נהג מתוך הזנחה וחוסר תשומת־לב.
anger, wrath, rage.	27. זַעַף	– כעס, רוגז, זעם.
to hesitate, to doubt.	28. פִּקְפֵּק	– היסס, הטיל ספק.
stair, grade, stage.	29. מַעֲלָה	– מדרגה, דרגה, שלב.
vapour, mist.	30. הֶבֶל	– אד העולה מן הפה אגב נשימה באויר קר או מגוף חם. – ערפל.
cold, coolness.	31. צִנָּה	– קֹר, קרה.
scalding, reproaching.	32. כּוֹהֶה	– גוער, נוזף. עגנון יוצר כאן צורת בינוני פועל מהשורש כהה, המופיע בדרך כלל בבנין פִּעל.
to admonish, to reprove.	כִּהָה	– גער, נזף, הוכיח: ״בעוון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בהם״ (שמואל־א ג, יג).
featherbed.	33. כֶּסֶת	– שק ממולא נוצות, מוֹךְ, צמר־גפן וכדומה

hither and thither, to and fro, back and forth.	18. אֵילֵךְ וְאֵילֵךְ	– הנה והנה, לכאן ולכאן.
further, onwards, afterwards.	אֵילֵךְ	– הלאה, אחרי זה.
to give abundantly.	19. הֵשִׁיק (הפעיל– משורש „שוק")	שפע, הזרים: „והשיקו היקבים תירוש ויצהר" (יואל ב, כד).
to beat, to strike, to knock. to pluck strings (of musical instrument).	20. הִקִּישׁ (הפעיל – משורש „נקש")	– דפק, הלם, חבט דבר בדבר. – הכה בנימים של כלי־נגינה או בתוף.
to drip.	21. נָטַף	– הוריד טפות טפות.
to sprout, to burst forth, to make an appearance.	22. בִּצְבֵּץ	– נדחק ויצא, התפרץ והופיע: אחרי הגשם התחילו פרחים מבצבצים ויוצאים מתוך האדמה.
intermittently, by fits and starts.	23. לְסֵרוּגִין	– בדילוגים, בפסיחה על אחד או על אחדים, לא בזה אחר זה. נוזר מ„סרוג" שפרושו קליעה, אריגה.
because Jerusalem.	24. שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם	– שכן ירושלים, כי ירושלים.
(here :) because, since, for.	שֶׁ־	– (כאן) מלת נימוק וסיבה: כי, יען, הואיל ו־, או קיצור מן „שֶׁכֵּן".

trouble, burden.	11. טֹרַח	– מעמסה, נֵטֶל, עָמָל: ״כלום יש סעודה בלי טורח?״ (שבת קנג ע״א).
(fig.) to develop, to advance, to go forward.	12. הִשְׁתַּלְשֵׁל	– בהשאלה: התפתח, התקדם באופן הדרגתי.
to hang, to be suspended.		– נתלה כלפי מטה.
lane, alley.	13. סִמְטָא, סִמְטָה (סִמְטָאוֹת)	– רחוב צר, דרך צרה בין שורות בתים.
to turn aside, to deviate.	14. נָטָה מִפְּנֵי	– פנה, סר הצידה מן.
to lay bare, to uncover, to expose.	15. עֵרָה	– גילה, חשׂף, ערטל.
to empty, to pour out.		– הריק כלי מנוזליו, שפך, יצק: ״המערה מכלי אל כלי״ (עבודה זרה ה, ז). שתי ההוראות בנות תוקף לגבי הקטע הזה.
to attend her welfare.	16. לִפְקֹד אֶת שְׁלוֹמָהּ	– לבקרה ולראות את שלומה.
to call upon, to visit.	פָּקַד	– ביקר אצלו, נכנס לביקור: ״ויפקוד שמשון את אשתו בגדי עזים״ (שופטים טו, א).
rainy season.	17. רְבִיעָה	– עונת הגשמים, פרק־זמן שיורדים בו גשמים שוטפים (בבא מציעא ה, ו).

		במובן כל עוד לא, או לפני, נהוג לרוב במשפט חיובי ובזמן עבר, ואילו במשפט שלילי תבוא ״עד״ בלבד. לדוגמה: ״אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו״, לעומת: ״עד שלא נוצרתי איני כדאי״. בלשון הדיבור משתמשים בצרוף ״עד שלא״ בהוראה שונה מזו: ״עד שלא״ יבוא במקום ״עד אשר״ או ״עד אותו הזמן״. לדוגמה: לא הלכתי משם עד שלא שילמו לי.
to be assigned, to be appointed.	7. נוֹעַד (משורש ״יעד״)	– נקבע, הוקדש לתכלית מסוימת.
to make oneself known, to reveal oneself.	8. הִתְוַדַּע (משורש ״ידע״)	– התגלה, גילה את זהותו: ״ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו״ (בראשית מה, א).
to make aquaintance of.		- עשה הכרות, הציג את עצמו לפני: התודעתי במסיבה זו אל הסופר.
to find, to discover, to come upon.	9. מָצָא לְ־	– מצא את־, ראה לפתע, גילה דבר־מה. השימוש בל׳ במקום ״את״ וכינויי הפעול מצוי במקרא במקומות רבים (לדוגמה: שמואל־א כב, ז, מלכים־ב ח, ו), ונתפשט ביותר בלשון חז״ל, בהשפעת הארמית. בעברית החדשה תפשה ״את״ ברוב המקרים את מקום הל׳. אולם עם זאת תבוא הל׳ בהקשר לפעלים מסוימים כגון: נתן, הפריע, ענה וכו׳.
to take trouble, to take pains.	10. טָרַח	– עמל, התאמץ, השתדל.

תהלה — ש. י. עגנון

(חלק א׳)

א. הערות ומילון:

graceful.	1. חִנָּנִי	– רב חן, מלא חן, מוצא חן בעיני הבריות.
meek, humble person.	2. עַנְוְתָן	– נוהג בענוה ובויתור, צנוע מאד. ענו.
fold, wrinkle.	3. קֶמֶט	– קפל, סימן שנשאר בדבר־מה לאחר שקמטוהו וכוצוהו.
to appear like, to resemble.	4. (לְהִדָּמוֹת) נִדְמָה	– נראה כמו, נראה שוה ל־.
particle, a tiny bit.	5. שֶׁמֶץ	– קצת, משהו, קורטוב: אין כל שמץ של אמת בדבריו.
before, until.	6. עַד שֶׁלֹּא	– לפני, טרם, כל עוד לא: ״אתה הוא עד שלא נברא העולם״ (תפילת שחרית). ״עד״ תשמש גם במקום ״עוד״. במקרא ובתלמוד (לראיה מכרעת ראה איוב פרק א׳, בו נאמר פעמיים ״עוד זה מדבר וזה בא״ ובפעם השלישית נאמר: ״עד זה מדבר...״). נראה שהצרוף ״עד שלא״

6. הסבר את השמות הבאים ומצא את שורשם:

מַתָּן, מַפָּל, מִטָּה, מַכָּה, מַתָּנָה, מַפָּלָה, מַכָּר, מַטֶּה,
הַגָּשָׁה, מַפֹּלֶת, מַסָּע, מַקּוֹר, נְסִיעָה, מַגֶּבֶת, מַגֵּפָה, נְפֹלֶת,
גִּישָׁה, הַסָּעָה, מַגָּשׁ, מִשָּׂג.

ז. ענה על השאלות הבאות:

1. בהתנגשות בין האב הזקן לבנו ניתן ביטוי להתמודדות בין שתי השקפות־עולם שהיו, ועדיין קימות, בתוך היהדות. מהן שתי השקפות אלו ומהו סלע המחלוקת ביניהן?
2. מהי עמדתו של המחבר בהתמודדות זו?
3. האם, לדעתך, שלם מנחם עם עצמו ועם הדרך שבה בחר?
4. יחסו של מנחם לגורל הוא יחס מורכב, ואפשר להבחין בו שלושה, ואולי ארבעה, שלבי התפתחות. נסה להבין יחס זה ובחן אותו לפי שלביו השונים.
5. מה דעתך על דרך עיצוב הדמויות בסיפור?
6. מוטיב ההתנגשות בין אב לבנו הוא מוטיב שכיח למדי בספרות העברית. הבא דוגמאות ונסה להשוות ביניהן לבין הסיפור "העפיפון".
7. מדוע משבץ המאירי פסוקים ומובאות מספר יונה בתוך דבריהם ומחשבותיהם של האב והבן? האם שיבוץ זה מוצדק?
8. מדוע בחר המחבר דוקא בעפיפון כסמל למשחק־ילדים טיפוסי? האם יש לכך משמעות סמלית? האומנם משכנע השימוש בסמל זה?
9. בתאורי הבן נמצא פעמיים את השימוש בדימוי דומה: "האם... הטלילה אותו (את הבן) בדמעותיה, טל תחיה עלי שיח נובל"; וכן: "סלע־צחיח בולט מן החול". שימוש בדימוי דומה נמצא גם בקשר לאשה: "אלון־בכות נובל".
הסבר את מקומם ומשמעותם של דימויים אלו ביחס לדמויות הבעל והאשה. האומנם יש לדימויים הללו מקום בתאור שתי דמויות אלו?

סממנים אחרים של דיבור פולמוסי הם: השימוש בעתיד כדי לומר שמשהו יעשה על אף התנגדות, או על אפו וחמתו של מישהו (לדוגמה: הבית יבנה! הדבר יעשה!), וכן לעתים גם מלים כמו: משמע, לאמיתו של דבר, הווי אומר, למראית עין... אבל, למעשה, ועוד.

לכל האמור לעיל נוספים, בדרך כלל, סימני־פסוק אופיניים, כמו סימני־שאלה וסימני־קריאה.

כתוב שני נאומים פולמוסיים קצרים על הנושאים:

1. "יש לפקוד עוון אבות על בנים".
2. "לא יומתו בנים על אבות".

השתמש באמצעים הנזכרים לעיל, ובנוספים.

ו. גזרת פ"נ.

1. חזור על גזרת פ"נ בכל הבנינים על־פי השורשים:
   נשך — בבנין קל.
   נפל — בבנינים הפעיל והֻפעל.
   נצל — בבנינים נפעל, פִּעל ופועל.
   נכר — בבנין התפעל.
2. מה המיוחד לגזרת פ"נ? בחן זאת לפי הבנינים השונים.
3. במה שונים פעלים כמו נהג, נעל, נחל משאר פעלי גזרת פ"נ, ומדוע?
4. נתח את הפעלים הבאים, הלקוחים מתוך הסיפור:
   הִגִּיעָה, הִבִּיט, נָעַץ, נִגַּשׁ, מְנַבֵּא, נָגַע, נָדַד, לְהַצִּיל, הַגֵּד!, נָשְׂאָה, נָתוּן, הַנַּח, נָפְלָה, מַדִּיחַ, לָגֶשֶׁת.
5. הטה את השורשים הבאים לפי ההוראות בסוגריים:
   1. נקר (פיעל, עתיד, מדברים).
   2. נטל (הפעיל, עבר, נסתר).
   3. נטל (קל, עתיד, נסתרת).
   4. נפח (קל, עתיד, נוכחת).
   5. נפל (הֻפעל, בינוני, מדברים).
   6. נקב (פועל, עבר, נסתרים).
   7. נתק (נפעל, שם הפועל).
   8. נתק (נפעל, עבר, נוכחת).

7. מְטֹרָף
8. נוֹבֵל
9. לְהַפְצִיר
10. דֶּרֶךְ־הַמֶּלֶךְ
11. נֶחְפְּזָה
12. צָחִיחַ

ג. המלה ״וכי״ באה, על־פי־רוב, בראש משפט שאלה בהוראת: ״האם״? ״כלום״? לדוגמה: ״וכי אתה הוא המיסד, מנחם?״. קשה במקצת להבין כיצד קיבלה המלה את הוראתה זו, אם אין יודעים את כל המשמעויות השונות של המלה ״כי״, אשר במיוחד שתים מהן נמצאות כיום בשימוש:

א. משום ש—, מפני ש—: הוא סרב לקבל על עצמו את התפקיד, כי חשש שלא יוכל למלאו.

ב. אשר, ש—: הוא ניסה להסביר לי, כי אין צורך באנשים נוספים.

1. מצא משמעויות נוספות למלה ״כי״.
2. הסבר את הביטויים הבאים והשתמש בהם במשפטים:
   1. כִּי אָז
   2. בְּכִי טוֹב
   3. הֲכִי גָּדוֹל
   4. אַף כִּי
   5. עַד כִּי

ד. ״דרך המלך״ היא דרך ראשית. מה פרוש הביטויים:

1. דֶּרֶךְ אֶרֶץ
2. דֶּרֶךְ כָּל הָאָרֶץ
3. דֶּרֶךְ אַגַּב
4. עַל אֵם הַדֶּרֶךְ
5. פָּרָשַׁת דְּרָכִים
6. דַּרְכֵי שָׁלוֹם
7. בְּדֶרֶךְ כְּלָל
8. כְּדֶרֶךְ

ה. בסיפור אנו נתקלים במלים אחדות בעלות נימה פולמוסית. למשל: להיפך, אדרבה. מלים אלו מצביעות על ויכוח, על התמודדות מסוימת בין דעות שונות.

השאלה הרטורית היא יסוד נוסף האופייני לדיבור פולמוסי. ״וכי אתה הוא המיסד, מנחם? למה תראה סיוטים?״ השאלה הרטורית אינה דורשת תשובה והיא נאמרת רק כדי להתנגד לדעה מסוימת: ״השומר אחי אנכי״?

	שפרושו סלע יבש וחרב, שאין עליו כל צמח וכל ירק.	
47. עַל אַרְבְּעוֹתָיו	– על ארבע הרגלים שלו, כלומר, כמו כלב או חיה מהלכת על ארבע רגלים.	on his four legs (like an animal).
48. כִּמְתַעְתֵּעַ	– כמי שרימוהו או שהוליכו אותו שולל.	like somebody who has been deceived.
תִּעְתַּע	– הוליך שולל, הונה, רימה: ״והייתי בעיניו כמתעתע״ (בראשית כז, יב).	to lead astray, deceive, swindle.

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים ושלב בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. שְׁמוּעָה
2. עָצַר בְּרוּחוֹ
3. בְּרֶסֶט
4. יִרְאַת כָּבוֹד
5. כִּנְשׁוּךְ נָחָשׁ
6. לֹא יֵאָמֵן
7. לִרְוָחָה
8. בְּחֵרוּק שִׁנַּיִם
9. אֵחַר אֶת הַמּוֹעֵד
10. הִתְעוֹדֵד
11. מִכְּבָר
12. סִיּוּט
13. לְלֹא הוֹעִיל
14. לַשָּׁוְא
15. לְהַצִּיל מִפִּיו
16. בְּפִקְפּוּק
17. לְמִשְׁמַע אָזְנָיו
18. יָעַץ
19. אֵין אוֹנִים
20. מְצוֹדֵד
21. הוּפַר
22. בְּעִקְּבוֹת
23. מְנַבֵּא רָעוֹת
24. הִכָּה שָׁרָשִׁים

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. מִסְתַּחְרֵר
2. מִכְּבָר
3. תּוּגָה
4. נִלְכְּדָה
5. אוֹת
6. מוֹפֵת

		״יען כי מרית את פי ה׳... לא תבוא נבלתך אל קבר אבתיך״ (מלכים־א יג, כא–כב).
(here) to wet, moisten.	42. הִטְלִיל	– כאן: הרטיב או הרוה.
to dew, bedew.		– טלל. הוריד טל, הרוה בטל: ״טל אורות לנוססן, להטלילן בעצם ניסן״ (תפילת טל).
by force, with a strong hand.	43. בִּזְרוֹעַ	– בכוח, ביד חזקה: ״וגאלתי אתכם בזרוע נטויה״ (שמות ו, ו).
arm.	זְרוֹעַ	– פרק היד מן הכתף ועד המרפק.
(fig.) strength, power, force.		– בהשאלה: כוח, עוז, גבורה.
man of violence, bully.	אִישׁ זְרוֹעַ	– בעל כוח, אדם תקיף (איוב כב, ח).
to hop, skip, toddle.	44. דִּדָּה	– ניתר, הלך תוך קפיצות קלות ותנועות מצד אל צד: ״עשויין לדדות״ (ביצה י, עב). האפרוחים הרכים מדדים בחצר.
rain, light rain, shower, droplet.	45. רָבִיב, רְבִיבִים	– גשם, טיפות גשם: ״יערוף כמטר לקחי... כרביבים עלי עשב״ (דברים לב, ב).
arid, dry, barren.	46. צָחִיחַ	– יבש, חרב, מחוסר מים: אדמה צחיחה ויבשה. חלוצי ישראל הִפרו את הקרקעות הצחיחות בנגב.
	סֶלַע־צְחִיחַ	– במקום ״צחיח־סלע״ (יחזקאל כו, ד),

1683

dragon.	37. דְּרָקוֹן	– נחש אגדי בעל ראשים אחדים היורק מלועיו אש קטלנית (במיתולוגיה היונית). נזכר גם בתלמוד (עבודה זרה ג, ג). המקור: יונית.
(poet.) to set out (lit.: to set one's feet to the road).	38. שָׂם לַדֶּרֶךְ פְּעָמָיו	– בסגנון מליצי: יצא לדרך (על־פי תהלים פה, יד).
step, foot (used fig.).	פַּעַם	– רגל, צעד (ביחוד במליצה): ״רגלי עני, פעמי דלים״ (ישעיה כו, ו). ״וישם לדרך פעמיו״ תהלים פה, יד).
once, one time.		– מלה המציינת חזרה של מעשה מסוים: פעם אחת.
beat, stroke.		– פעימה, דפיקה: פעם הלב. ״הולם פָּעַם״ (ישעיה מא, ז).
A "shin" with the dot on the left side, which is "sin".	39. שִׂין שְׂמָאלִית	– שִׂין עם נקודה מצד שמאל, כלומר: שׂין. הגיית שׂין במקום שׁין נפוצה בין תינוקות שאך למדו לדבר. כיוצא בזה מחליפים הם הרבה קו׳ף בטי׳ת, רי״ש בלמ׳ד ועוד.
from Jonah 4:11.	40. שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹא אָדָם	– מתוך יונה ד, יא: ״יש בה (בנינוה) הרבה משתים־עשרה רבּוֹ אדם״.
myriad, ten thousand.	רִבּוֹא	– רבבה, עשרת אלפים.
because (on account) of, for the reason that—.	41. יַעַן (יַעַן אֲשֶׁר־, יַעַן כִּי־,)	– מפני ש־, משום ש־, בגלל־, בסבת־: ״יען לא האמנתם בי... לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ״ (במדבר כ, יב).

1693

unskilled, incompetent.			– שאינו מומחה: פלוני מומחה למוזיקה, אך הדיוט בציור. המקור: יונית (אידיוטֶס).
mentioning name and title of God. (e.g. God, Lord of the Universe).	33.	בְּשֵׁם וּמַלְכוּת	– בהזכרת שמו ותוארו של אלהים: ה׳ אלהינו מלך העולם; העולה ברך ״שהחינו״ בשם ומלכות בהגיעו אל חוף המולדת.
pleadingly, beseechingly.	34.	בִּתְחִנָּה	– בבקשה ובתחנונים.
plea, entreaty, supplication.		תְּחִנָּה	– תפילה, בקשת רחמים, תחנונים: ״תפול נא תחינתי לפניך״ (ירמיה לז כ).
mercy.			– חנינה, רחמים: ״לבלתי היות להם תחינה״ (יהושע יא, כ).
prayer.			– כינוי מקובל לתפילת בקשה כתובה שהמתפלל אומרה במועדה המתאים: תחינה לנשים לפני הדלקת נרות.
mixed, confused.	35.	טָרוּף	– מבולבל, מעורב: קלפים טרופים למשחק.
torn to pieces.			– דרוס ומשוסע על־ידי חיה טורפת.
scrambled egg.		בֵּיצָה טְרוּפָה	– ביצה שבורה שבישלוה כשחלבונה וחלמונה מעורבים זה בזה (עדויות ב, ד).
time of emergency, troubled days.		שָׁעָה טְרוּפָה	– ימים טרופים – זמן מסוכסך ומבולבל, שעת חרום ופגעים.
(Arabic) kite.	36.	טִיאָרָה, טַיָּרָה	– עפיפון; מקובל רק בשפת הדיבור, בעיקר בין ילדים. המקור: ערבית (طيارہ)

to defile, tarnish reputation.	הִטִּיל (נָתַן) בּוֹ דֹּפִי	– חרף וביזה אותו, גינה אותו.
faultless.	נָקִי מִדֹּפִי	– חף מפשע, נקי מחטא, לא אשם; שאין בו פגמים וחסרונות.
distorted, wry, perverse, crooked.	27. נַעֲוֶה	– מעוקם, מסולף: דברים נעוים.
Jonah 1:8.	28. ״הַגִּידָה נָּא לָנוּ בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה הַזֹּאת...	– על־פי יונה א, ח.
Jonah 1:2.	29. ״קוּם לֵךְ אֶל נִנְוֵה...״	– יונה א, ב.
to get to know something from a person, to extract a statement from — (col. — to "pump").	30. לְהַצִּיל מִפִּיו	– להוציא דברים מפיו, לגלות את אשר פלוני רצה להעלים או לא היה מסוגל לומר (על־פי תהלים קיט, מג).
hearing.	31. מִשְׁמָע	– שמיעה: ״ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח״ (ישעיה יא, ג). למשמע דבריו החלטנו לעזור. איני מאמין למשמע אזני.
lay (secular), ignorant, common, vulgar.	32. הֶדְיוֹט	– פשוט, עממי, איש מן העם: כהן הדיוט, לשון הדיוט.

nailed, full of nails.	21. מְסֻמָּר	– מרותק, מחובר במסמרים, שתקועים בו מסמרים.
bristly, echinate.		– זקוף וקשה כמסמר: שער מסומר מפחד.
the oak of weeping (lamentation).	22. אַלּוֹן בָּכוּת	– כינוי לעץ אלון, שענפיו מורכנים ונראים כאבלים ובוכים.
mourning, weeping.	בָּכוּת	– בכי, אבל: ״אלון בכות״ (בראשית לה, ח).
against his will, in spite of him.	23. עַל אַפּוֹ וְעַל חֲמָתוֹ	– נגד רצונו, למורת רוחו.
anger, wrath.	אַף	– כעס, קצף: ״באף ובחמה ובקצף גדול״ (דברים כט, כז).
nose.		– חוטם, איבר הנשימה והריח של האדם ובעלי־החיים.
Deuteronomy 24:16.	24. ״לֹא יוּמְתוּ בָּנִים עַל אָבוֹת	– על־פי דברים כד, טז; או: מלכים־ב יד, ו.
folly, impropriety, vanity foolish conduct.	25. תִּפְלָה	– חוסר טעם, ריקנות, בערות.
to slander.	נָתַן תִּפְלָה לִפְלוֹנִי	– גִנה וִנאץ את פלוני, שם בו דופי: ״ובכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תִפלה לאלהים״ (איוב א, כב).
fault, blemish.	26. דֹּפִי	– גנאי, חסרון, פגם: ״תשב באחיך תדבר, בבן אמך תתן דפי״ (תהלים נ, כ).
to find fault with.	מָצָא דֹּפִי בְּ־	– מצא חסרון או פגם ב־.

to bring quickly, dispatch.	הֵרִיץ	– הוליך והביא מהר, הביא במרוצה: ״קח נא לאחיך איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה והָרֵץ המחנה לאחיך״ (שמואל א יז, יז).
to rush, make run.		– גרם לפלוני שירוץ, פקד על פלוני למהר בריצה.
Hungarian.	16. מַאדְיָארִי	– הונגרי, איש יוצא הונגריה. המקור: הונגרית.
Let justice take its course! (Whatever the consequences, though the Heavens fall).	17. ״יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר״	– יקוים הדין למרות הכל – אפילו יהא נוקב הר בדרכו. יש לנהוג לפי מדת הדין, בלא משוא פנים ובלא רחמים (יבמות צב, עא). ״וכן משה היה אומר: יקֹב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו״ (סנהדרין ו, עב).
to bore, perforate. punch pierce.	נָקַב	– עשה חור: ״אין נוקבים מגופה (מכסה) של חבית״ (שבת כב, ג).
cursed, damned.	18. מְאוֹרָר	– ארור, מקולל. השורש ״ארר״ קיים אמנם בבנין פִּעֵל, אך מקובל יותר להשתמש במלים ״ארור״ או ״מקולל״.
divorce.	19. גֵּט	– ספר כריתות, תעודת גירושים לאשה.
sane, balanced in mind.	20. שָׁפוּי	– מיושב בדעתו, צלול ובריא בשכלו: ״שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה״ (גטין ב, ו). הנאשם הוכר כבלתי שפוי בדעתו.

flame.			– שלהבת, להבה, לשון־אש בוערת: „ויהי בעלות הלהב מעל המזבח" (שופטים יג, כ).
(fig.) a sanctuary, a substitute for the temple (e. g. the synagogue).	11.	בֵּית־מִקְדָּשׁ מְעַט, (מִקְדָּשׁ מְעַט)	– תחליף־מה לבית־המקדש (שאול מיחזקאל יא, טז). תואר לבתי־כנסיות ולבתי־מדרשות, שיש בהם כדי למלא במדה מצומצמת את תפקיד המקדש בימי קדם (על־פי מגילה כט, עא).
a place of learning.			– בהשאלה: כינוי נמלץ למקום חשוב של תורה וחכמה: „המכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית ישמש לנו מקדש מעט" (קטע מנאום חגיגי).
curse, malediction.	12.	מְאֵרָה	– (השורש: „ארר") קללה, רעה וצרה הבאות על אדם על־ידי קללה: „מארת ה' בבית רשע" (משלי ג, לג).
childless.	13.	חֲשׂוּךְ בָּנִים	– מי שאין לו ילדים.
lacking.		חָשׂוּךְ	– חסר, מחוסר: חשוך תקוה, חשוכי מרפא.
craftsman.	14.	חָרָשׁ	– אומן, בעל־מלאכה.
blacksmith.		חָרַשׁ בַּרְזֶל	– נפח או מסגר, אומן במתכת.
woodworker, carpenter.		חָרַשׁ עֵץ	– נגר.
mason, builder.		חָרַשׁ אֶבֶן	– שם כולל לכל העוסק בעיבוד אבנים, כגון: פסל, סתת וכו'.
to dispatch a letter quickly.	15.	הֵרִיץ מִכְתָּב (אִגֶּרֶת, מִבְרָק)	– שלח מכתב בדחיפות: הרצתי מברק לביתי.

– מקום שפורענויות וצרות עלולות לבוא עליו. הביטוי המקובל הוא: מועד לפורענות.	7. מָקוֹם מוּכָן (מוּעָד) לְפֻרְעָנֻיּוֹת	a place designed for trouble; a place haunted by trouble.
– צרה, יסורים, וביחוד: עונש מן השמים הבא על החוטא: ״הושע עמך ישראל מן הדבר ומן החרב... ומכל מיני פורענויות המתרגשות ובאות לעולם״ (כתובות ח ע״ב).	פֻּרְעָנוּת	trouble, calamity, suffering, Divine punishment.
– מתוך יונה ד, ג: ״ועתה ה׳ קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי״.	8. ״טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי״	from Jonah: 4:3.
– מאז, מלפני זמן רב, ימים רבים לפני כן: זה מכבר סימתי את חוק לימודי.	9. מִכְּבָר, זֶה מִכְּבָר	long ago.
– לפני כן, עד כה, זה זמן רב: ״כבר בנית ואי אתה יכול לסתור, כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ״ (ברכות יג ע״א). כבר סימתי את עבודתי.	כְּבָר	already, long ago.
– אפוא, ובכן, סוף סוף: ״ולואי שתלכו כבר״ (תנחומא בוא ז).		so, then, finally.
– לפני זמן רב, לפני ימים רבים: דבר זה קרה בשכבר הימים.	בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים	in bygone days, long ago.
– בהשאלה: יגרמו למריבה והתלהבות של כעס.	10. יַצְאוּ לְלַהַב	(fig.) will cause a fiery quarrel.
– החלק החד של סכין או חרב, וכיוצא בזה: ״ויבא גם הנצב אחר הלהב״ (שופטים ג, כב).	לַהַב	blade.

the Messiah, one who forces the issue.		בכוח את הקץ קודם זמנו. הוראתו המקורית של הביטוי היתה קשורה בביאת המשיח, אך במרוצת הזמן קיבל הביטוי משמעות כללית ורחבה יותר.
"With loss of his first-born shall he lay the foundation there of, and with the loss of his youngest son shall he set up the gates of it. (Joshua 6: 26).	4. ״בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ״	– מתוך יהושע ו, כו: ״וישבע יהושע בעת ההיא לאמר: ארור האיש לפני ה׳ אשר יקום יבנה את העיר הזאת את יריחו. בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה״. המות ישלוט במשפחתו מתחילת תהליך הבניה ועד סופו; ואם בניו, ממשיכי שושלת משפחתו, ימותו – יהיה המקום עזוב, לא יהיה לו עתיד.
stared at him with protruding eyes.	5. הִבְלִיט בּוֹ אֶת עֵינָיו	– הביט בו בעינים בולטות.
to bend the head wearily.	6. הִרְשִׁיל אֶת רֹאשׁוֹ	– הרכין את ראשו ברפיון. – השורש ״רשל״ אינו מופיע בבנין הפעיל והוא מקובל בבנינים פיעל, פועל והתפעל בלבד.
to weaken.	רִשֵּׁל	– החליש, דלדל: ״הקדוש־ברוך־הוא משברו (את הרוח) בהרים ומרשלו בגבעות״ (ירושלמי ברכות יג, ג). אדישותם של המוסדות אשר לעזרתם פנה הממציא רשלה את ידיו.
to be lazy, to neglect, act negligently.	הִתְרַשֵּׁל	– נעשה מרושל, התעצל, נהג מתוך הזנחה וחוסר תשומת־לב: ״היין נכנס בכל אבר ואבר והגוף מתרשל והדעת מיטולטלת״ (תנחומא שמיני ח). פלוני התרשל בעבודתו.

העפיפון — אביגדור המאירי

א. הערות ומילון:

kite.	1. עֲפִיפוֹן	– ״נחש מעופף״, צעצוע מעופף: הוא עשוי מסגרת של קני־עץ דקים שעליה נמתח גליון־ניר. לקצה האחד של המסגרת נקשר ״זנב״, ולמרכז המסגרת נקשר חוט ארוך: על־ידי ריצה מול הרוח נישא העפיפון בזרם האויר למרומים. עקרון טיסת העפיפונים הוא גם עקרון הטיס באוירון.
built magnificently.	2. בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת	– במליצה (בעיקר על בנין נאה): מתנוסס ברוב הדרו: ארמון בנוי לתלפיות (שאול משיר השירים ד, ד).
citadel, fortress.	תַּלְפִּיּוֹת (תַּלְפִּיָּה)	– מבצרים, מצודות (על־פי הבנה זו בשיר השירים ד, ד: ״בנוי לתלפיות״). לפי אחת מדרשות חז״ל: ״תלפיות – תל שכל פיות פונים בו״ (ברכות ל ע״א). המלה נמצאת בשימוש ברבים בלבד.
one who anticipates the coming of	3. דּוֹחֵק קֵץ	– אדם שרוחו קצרה מלהמתין לסוף המקווה והוא עושה דבר־מה כדי לקרב

2. בחן ותאר את דמויותיהם של זוג הזקנים ״העליז״ (שים לב לעברם, עד כמה שניתן ללמוד עליו מתוך הסיפור). מהו, לדעתך, המקום שתופסים הזקנים בחיי שתי האחיות?
3. האם, לדעתך, הדמויות המתוארות בסיפור הן דמויות יוצאות דופן, או בלתי־רגילות באיזו צורה שהיא?
4. כיצד משלב בורלא את האינדיבידואלי והטיפוסי באפיון דמויותיו?
5. תאר את יהדות המזרח, כפי שהיא מצטיירת בתאוריו של בורלא.
6. בכל סיפוריו חוזר בורלא ומספר על האדם וגורלו, נפתולי אדם ו״גלגוליו מידי הבורא״.
   א. מהו יחסו של בורלא לגורל על־פי סיפור זה?
   ב. מהו יחסם של הגיבורים לגורלם? האם הם מנסים לכוון את גורלם? נמק דעתך.
7. הקשר של אנשי יהדות המזרח עם תושבי הארץ שבה ישבו ועם תרבותם היה הרבה יותר חזק מזה של יהודי אירופה עם ארצות מגוריהם ועמיהן. בכל זאת בנקודה מסוימת נפרדות הדרכים של יהודי המזרח ושכניהם. מהו אותו דבר אשר, פרט לדת, מפריד ביניהם, ולעומת זאת מאחדם עם יהודי המערב? היכן נפגשות דרכיהם של יהודי המערב והמזרח?
8. מהו מקומו של העולם־הבא בחיי האנשים המתוארים בסיפור?
9. אילו יסודות מרכיבים את שפתו של בורלא?
10. נתח את מבנה הסיפור.

ח. רבים בעברית צמדי המלים דוגמת ״סמוך ובטוח״, ״שוא ושקר״, ״בושה וכלימה״. צמד מלים בא להדגיש את הרעיון המובע והוא מורכב משתי מלים נרדפות או קרובות אחת לשניה, כפי שניתן לראות בדוגמה.
בסיפור ״ערבית״ מצויים צמדי מלים רבים.

1. מצא את אלה שהפכו מטבעות־לשון מקובלים.

2. מצא צמדי מלים אחרים.

ט. משל הנו דיבור־חכמה קצר, פתגם או מימרה מהלכת, שאפשר להשתמש בה לענינים ולמצבים שונים. יש להבדיל בין משל חכמים ומשל עממי.

א. משל חכמים: משל שנאמר על־ידי נביא או חכם כל שהוא, והוא קשור בדרך כלל למוסר: ״אבות יאכלו בסר ושני בנים תקהינה״ (ירמיה לא, כח). ״אם אין אני לי מי לי״ (אבות א, יד).

ב. משל עממי: משל שצמח מתוך העם, כמו שיר וסיפור עממי, ותוכנו הוא, בדרך כלל, מעשי יותר, מתיחס לחיי יום יום: ״משל הדיוט אומר: נתת פת לתינוק — הודע לאמו״ (במדבר רבה, יט). ״משנה מקום משנה מזל״.

1. מצא משלים בסיפור ונסה לקבוע לאיזה סוג הם שייכים.

2. המשך את הפתגמים הבאים וציין את מקורם וסוגם:

1. אחרון . . .
2. אין חכם . . .
3. יודע צדיק . . .
4. אין דין . . .
5. גם זו . . .
6. על טעם וריח . . .
7. כל הקודם . . .
8. נכנס יין . . .
9. אזנים ל . . .
10. מים גנובים . . .
11. דיה לצרה . . .
12. טובים השנים . . .
13. צרת רבים . . .
14. אל תדון אדם . . .
15. כל המרבה . . .
16. הדיוט קופץ . . .
17. לא דובים . . .
18. מרוב עצים . . .
19. הקדים רפואה . . .
20. שני חתולים . . .
21. אל תפתח פה . . .
22. איזהו חכם . . .

י. ענה על השאלות הבאות:

1. בחן ותאר את דמויותיהן של שתי האחיות לאור ההוה והעבר שלהן

ו. באחת מהיחידות הקודמות למדת על ההסגר, ומאחר שרבים ביטויי ההסגר בסיפור זה, מן הראוי להקדיש להם תשומת-לב נוספת.

1. עיין בסיפור ומצא את ביטויי ההסגר.
2. אילו הם ביטויי ההסגר המקובלים ל:
   1. הבעת שמחה ויחס חיובי?
   2. הבעת צער ויחס שלילי?
   3. הבעת מידת הבטחון של המדבר בדבריו?
   4. הבעת ברכה ומשאלה?
   5. ציון מקור הדיבור?
3. מה תוכל לומר על סגנון דיבור שבו רבים ביטויי ההסגר?

ז. אות־היחס ב׳ המצורפת למקור באה בדרך כלל בהוראת: כאשר — בשעה ש־: בבואו — כאשר בא; בלכתי — בשעה שהלכתי. באופן דומה גם המלה ״במלאת״, הנזכרת בסיפור, פרושה: כאשר הגיע הזמן, כאשר מלאו הימים.

1. בנה משפטים עם המלים הבאות:

בִּמְלֹאת
בְּצֵאת
בְּהִזָּדַקְנוֹ
בַּעֲלוֹתֵנוּ
בְּשָׁאֳלִי

בְּקָרְאוֹ
בְּצַלְצְלָהּ
בְּרוּצֵנוּ
בְּדָעְךָ
בְּעָבְרִי

2. בצרוף של ב׳ במקור יש לקחת בחשבון רווח־מה בזמן: לעתים ההוראה היא זמן־מה לפני הפעולה הנזכרת, ולעתים, זמן־מה לאחר מכן. לדוגמה:

א. לפני: סגרו את הדלת בלכתכם, בהיכנסכם פנימה השאירו את המגפים בחוץ.

ב. אחרי: בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, והיה באכלכם מלחם הארץ...״ (במדבר טו, יח—יט).
בבואכם אל הכתה פתחו את החלונות.

בנה שני משפטים שבהם ישמש צירוף של ב׳ ומקור בהוראת ״לפני״, ושנים בהוראת ״אחרי״, עם פעלים לפי בחירתך.

2. הסבר: נְקֻדָּתַיִם, מַחֲנַיִם, כִּלְאַיִם, בֵּינַיִם, בֵּינְתַיִם.

3. מה מיוחד לשמות הבאים? במה הם שונים מקבוצת השמות הראשונה? בחן כל מלה בנפרד:

1. בֵּין הָעַרְבַּיִם	7. קְרָבַיִם
2. שִׁבְעָתַיִם	8. מֵעַיִם
3. שָׁמַיִם	9. צִפָּרְנַיִם
4. מַיִם	10. מִשְׁפְּתַיִם
5. כִּירַיִם	11. צָהֳרַיִם
6. שִׁנַּיִם	12. יַרְכָתַיִם

4. לאיזו מקבוצות השמות שהופיעו בתרגיל זה תצרף את השמות הבאים: יְרוּשָׁלַיִם, מִצְרַיִם, אֲרָם נַהֲרַיִם.

5. הסבר את הביטוי "בדלתים סגורות" ושבץ גם אותו בקבוצה המתאימה.

6. מה ההבדל בין:

1. דוּ־שְׁנָתִי – שְׁנָתַיִם
2. דוּ־שָׁבוּעוֹן – שְׁבוּעַיִם
3. דוּ־קְרָב – קְרָבַיִם

ד. הפועל "עמד" בבניניו השונים הוא אחד מן הפעלים המרכיבים ביטויים רבים ושונים. בסיפור מופיעים שני ביטויים עם הפועל "עמד" בבנין הפעיל: "להעמיד את הדברים על אמיתותם", ו"העמידו על רגליו".

הסבר את הביטויים הבאים והשתמש בהם במשפטים:

1. העמיד בנים
2. העמיד לרשות פלוני
3. העמיד את פלוני על טעותו
4. העמיד פנים

ה. "אגיד נאמנה": צורת משפט זו הנה צורה מקראית, ואינה רווחת ביותר בשפת ימינו. עם זאת מהווה צורה זו אמצעי לגיוון הסגנון. הידועות לך דוגמאות נוספות? נתח משפט זה מבחינה תחבירית.

ב. החלף את הכתוב בסוגרים בביטויים מלשון המחבר:

1. (אומר בכנות): (ברצון רב) הייתי מספרת, אלא שאיני יודעת איך לפתוח ואיך לסיים.
2. אם אספר הכל (כמו שהיה) — ימים רבים לא יספיקו לי.
3. מעודן, כנראה, (לא דמו אחת לשניה).
4. אין פלא שהגביר (רצה בטובתו של) הילד והיה (נ׳תן) להם כל אשר יחסר לקטן.
5. אז החלו (מריבות) בין שתי המשפחות.
6. בכל עת (כשרק היתה יכולה) קראה לאחותה בשמה.
7. ועכשו היו המלאכים הרעים באים (לפגוע במקומות התורפה).
8. מאליו יובן שגם אחותה, מלכה, (לא שתקה).
9. (כאשר הגיע זמנה ללדת) הגיעה הבשורה הגדולה.
10. האומנת ובעלה (ריחמו מאד) על הגבירה (והסכימו) לחפצה.

ג. צורת הזוגי הנה צורת ריבוי מיוחדת במינה, שאינה קיימת בשפות רבות, והיא מיוחדת בעיקר למשפחת השפות השמיות.

צורה זו, כפי שהשם מורה, באה, בדרך כלל (אך לא תמיד!), לציין דברים הקימים בזוגות: ידים, רגלים, שפתים.

1. להלן רשימת שמות הקימים בריבוי זוגי. כתוב את צורת היחיד ואת המין של כל אחד מהם:

1. אָזְנַיִם
2. לְחָיַיִם
3. נְחִירַיִם
4. עֵינַיִם
5. שׁוֹקַיִם
6 יְרֵכַיִם
7. כְּתֵפַיִם
8. נַעֲלַיִם
9. גַּרְבַּיִם
10. מִכְנָסַיִם
11. קַרְנַיִם
12. סוּגְרַיִם
13. נְקֻדָּתַיִם
14. מַחֲנַיִם
15 חָדְשַׁיִם
16 שְׁבוּעַיִם
17. יוֹמַיִם
18. שְׁנָתַיִם
19. מָאתַיִם
20. שְׁתַּיִם
21. מְצִלְתַּיִם
22. אוֹפַנַּיִם
23. מָתְנַיִם
24. כִּלְאַיִם
25. בֵּינַיִם
26. שְׂפָתַיִם
27. חָפְנַיִם
28. כַּפַּיִם
29. מָחֳרָתַיִם
30. אַלְפַּיִם

the sources of his income were exhausted.	40. דָּלְלוּ מַעְיָנָיו	– פחתו ומעטו מקורות פרנסתו.
to become poor, be low, weak.	דָּלַל	– הלך ודל, התרושש, וחלש: ״וַיִּדַּל ישראל מאד מפני מדיָן״ (שופטים ו, ו).
to decrease, dwindle.		– התמעט, פחת, ירד: ״דללו וחרבו יאורי מצרים״ (ישעיה יט, ו). דללו מקורות פרנסתו.
spring, fountain, source, well.	מַעְיָן (מַעְיָנִים, מַעְיָנוֹת)	– מקור, עין, מים נובעים מן הארץ, או כל נוזל הנובע מן האדמה. כגון: מעינות נפט.
to wonder, be astonished, amazed.	41. הִשְׁתָּאָה	– (משורש ״שָׁאָה״) השתומם, נדהם ונבוך מהפתעה, תמה: ״והאיש משתאה לה, מחריש לדעת אם הצליח ה׳ דרכו אם לא״ (בראשית כד, כא).

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים ושבץ בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. בֵּין הָעַרְבַּיִם
2. הִתְלוֹנֵן
3. קוֹרוֹת
4. מִשְׁתַּמְּטִים
5. רָאוּי
6. נָהִיר
7. יַעֲמֹד לִי כֹּחִי
8. עִקָּר
9. סֵרֵב
10. גּוֹרָל
11. בְּפֶה מָלֵא
12. זָכוּרְנִי
13. נִצְרָכִים
14. מַעֲנִיק
15. מְחַבֵּב
16. לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ
17. עָלוּב
18. טֶרֶם
19. עַד כְּדֵי כָּךְ
20. שָׁעָה אֲרֻכָּה
21. בִּגְלוּי
22. לְרַנֵּן
23. רְכִילוּת
24. מָנַע

to be willing, to agree to, to consent.	33. נֵאוֹת	– הסכים, התרצה: ״אך בזאת נאות לכם״ (בראשית לד, טו). האם נאותה לבקשת הילד.
secretly.	34. בְּהֶסְתֵּר	– בסתר, בחשאי, בצנעה: הוא עשה את מעשהו בהסתר. ההיפך: בגלוי, בפומבי.
hiding, concealing.	הֶסְתֵּר	– כיסוי, העלמה, החבאה: דברים אלה צריכים הסתר.
May it not happen!	35. לא יָבוֹא וְלֹא יִהְיֶה	– שלא יקרה הדבר. ביטוי זה בא בדרך כלל כמו ״לא עלינו״ ו״רחוק מעמנו״.
secrets, hidden secrets.	36. צְפוּנוֹת	– סודות, דברים נסתרים: פלוני מומחה לגילוי צפונות.
hidden.	צָפוּן	– טמון, נסתר, חבוי: ״וצפון לצדיק חיל חוטא״ (משלי יג, כב). סוד צפון בלב.
he did not live through the year.	37. לא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ	– לא זכה לחיות עד סוף השנה. ״ולא הוציא שנתו״ (ערובין, סג, עא).
bereaved of offspring, bereft.	38. שַׁכּוּל	– מי שבניו מתו בחייו, מי שקפח את בני ביתו: ״ותהיינה נשיהם שַׁכֻּלות ואלמנות״ (ירמיה יח, כא).
trouble, weariness, hardship, suffering.	39. תְּלָאָה	– (מן ״לָאָה״) עמל ויגיעה, פגע, צרה, יסורים: ״כל התלאה אשר מצאתם בדרך״ (שמות יח, ח). תלאותיו של הפליט.

to overcloud, to cover with clouds.	28. הֵעִיב (עוב)	– כיסה בענן, הקדיר, החשיך.
		– בהשאלה: הקדיר, הזעים, הזעיף: הידיעה הרעה העיבה את פני האיש.
to divide, separate, partition.	29. חָצַץ	– הבדיל, הפסיק על־ידי מחיצה, יצר חיץ: ״שלא יהא דבר חוצץ בין בשר למים״ (ערובין ד ע״ב). חוסר ידיעת הלשון חצץ בין הזר ובינינו.
to be destined to.	30. מֻנָּה	– נועד ל־: ימים קשים מונו לפליט. ירחי עמל ולילות נדודים מונו לחוקר (ביטוי מקובל, על־פי איוב ז, ג: ״ולילות עמל מִנּוּ לי״).
to be appointed, assigned.		– הופקד, הוטל עליו תפקיד: ״ממונים על הכלים״ (דברי־הימים־א ט, כט). פלוני מונה למשׂרה חדשה.
melancholy, depression, morbidness.	31. מָרָה שְׁחוֹרָה	– מחלת־רוח או מצב־רוח של דכאון ממושך.
		– בלשון הדיבור: עצבות, שעמום, פסימיות, ראית שחורות: פלוני הוא בעל מרה שחורה. אל נא תטיל עלינו בדאגותיך מרה שחורה.
gall, bile.	מָרָה	– מְרֵרָה, מיץ המופרש מן הכבד והוא מסייע לעיכול השומנים במזונות שנאכלו.
gallbladder.		– השלפוחית הקטנה שבה נמצאת המרה, כיס המרה.
to have birth pangs.	32. חָל	– כאב, חש כאבים ככאבי אשה בלדתה: ״כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה״ (ישעיה כו, יז). ״כיולדה יחילון״ (ישעיה יג, ח).

(here) not to.		– כאן משתמש בורלא במלה ׳לבלי׳ כמו במלה ׳לבל׳, שפירושה: לבלתי, שלא: היזהר לבל תיתקל במכונית בעברך את הרחוב. המלה ׳לבל׳ תופיע בדרך כלל עם פועל בעתיד (לבל תתקל), ואילו בורלא משתמש במקור (לבלי התהלך), שהוא שימוש לא רגיל.
without, excluding, except for.	בְּלִי	– מלת־שלילה: בלא, באין, באפס: ׳ערום הלכו בלי לבוש׳ (איוב כד, י). אבוא אליך בלי ספק, שלח את המכתב מיד בלי דיחוי.
not.		– לא, בל: ׳יצמח בלי יעשה קמח׳ (הושע ח, ז).
(fig.) to add insult to injury, to annoy (lit.: to pour salt on wounds).	26. זָרָה מֶלַח עַל פְּצָעָיו	– בהשאלה: הרבה להרגיז, הוסיף יגון על מכאובו, פגע במקום התורפה: אל תזרה מלח על פצעי!
to scatter, to disperse.	זָרָה	– פיזר, הפיץ: ׳ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים׳ (שמות לב, כ). ׳יזרוני לרוח אבותי׳ (ביאליק).
when her time (days) came to deliver.	27. בִּמְלֹאת יָמֶיהָ לָלֶדֶת	– בהגיע שעתה ללדת.
his time came, his days were fulfilled.	מָלְאוּ יָמָיו	– הגיעה שעתו למות: ׳כי ימלאו ימיך ושכבת את אבותיך׳ (שמואל־ב ז, יב). ׳וימלאו ימיה ללדת׳ (בראשית כה, כד).

to become known, to be made famous.		– נגלה, נעשה ידוע: ״אכן נודע הדבר״ (שמות ב, יד).
secret, anonymous almsgiving.	22. מַתָּן בַּסֵּתֶר	– נתינת כסף לצדקה באופן שלא ייודע מי התורם (על־פי משלי כא, יד).
giving.	מַתָּן	– נתינה: ״מתן שכרן של צדיקים״ (אבות ב, טז). מתן צדקה לעניים.
present, gift.		– מתנה (ביחוד מוהר), מה שנותן החתן להורי הכלה או לאחיה: ״הרבו עלי מאד מוהר ומתן״ (בראשית לד, יב).
to add fuel to the fire, to pour oil on the blaze; (fig.) to complicate matters, to increase annoyance.	23. הוֹסִיף שֶׁמֶן לַמְּדוּרָה	– בהשאלה: הגדיל את הרוגז או הריב, הרבה לסבך את הענין: דבריו של האיש הוסיפו שמן למדורה.
smouldering brand (also fig.).	24. אוּד עָשֵׁן	– אוד המעלה עשן בלי להבה, אוד בוער במסתרים.
(fig.) good-for-nothing.		– כינוי לאדם הפשוט, חלש וחסר־ישע.
firebrand, firestick.	אוּד	– בול־עץ שנחרך בו האש אך עדיין לא נשרף כולו.
without.	25. לִבְלִי	– ללא, לאין, בלי: ״יתעו לבלי אוכל״ (איוב לח, מא). עשוי לבלי חת (על־פי איוב מא, כה).

anyhow, at any rate.	18. בֵּין כֹּה וָכֹה, בֵּין כֹּה וּבֵין כֹּה	– כך או אחרת, בכל אופן: ויתרתי על כל הענין כי בין כה וכה לא יתגשם.
so, thus.	כֹּה	– כן, כך, באופן זה: ׳הבט נא השמימה וספר הכוכבים... כה יהיה זרעך׳ (בראשית טו, ה).
now.		– עתה, עכשיו: ׳והנה לא שמעת עד כה׳ (שמות ז, טז).
here.		– פה, כאן, במקום זה: ׳שים כה נגד אחי׳ (בראשית לא, לז).
(fig.) to slander, speak ill of.	19. רִנֵּן	– בהשאלה: השמיע דברים על מישהו (בעיקר בגנותו), הלעיז, סיפר דברי רינון ושמועה: ׳מפני מה הבריות מרננות אחריך, והלא כל דרכיך אמת ויושר׳ (תוספתא חגיגה ג, לו). רבים התחילו לרנן אחר מעשה של מנהל פלוני.
to sing, give praise.		– שר, זמר, צהל: ׳נרננה לה׳ נריעה לצור ישענו׳ (תהלים צה, א).
to eat up, to consume, to destroy, to annihilate.	20. לִחֵךְ	– בִּער, השמיד, כִּלָּה: ׳ואת המים אשר בתעלה לחכה האש׳ (מלכים־א יח, לח). פועל זה מתאר פעולה של אכילה של בעלי־חיים.
		– אכל, לעס, ליקק: ׳ילחכו עפר כנחש׳ (מיכה ז, יז).
to be informed.	21. נוֹדַע	– קיבל ידיעה, הדבר נעשה ידוע לו: ׳ואחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך׳ (ירמיה לא, יח). השתדלתי להיוודע מה פשר הדבר.

(Ladino) a title for a distinguished man, senior.	11. סִינְיוֹר	– תואר־כבוד לאיש עשיר ומכובד. המקור: איספניולית.
(fig.) wholeheartedly, unhesitatingly.	12. בְּפֶה מָלֵא	– בהשאלה: בלב שלם, בלא פקפוק, בודאות גמורה: ״צריך אדם ליתן שלום לחברו בפה מלא״ (תנחומא, נשא). פלוני הבטיח את הדבר בפה מלא. ההיפך: ״בחצי פה״.
a very rich man. master, lord.	13. גְּבִיר	– עשיר גדול, בעל הון. – אדון, מושל: ״הֱוֵה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך״ (בראשית כז, כט).
God knows what He is doing.	14. הוּא יוֹדֵעַ דְּרָכָיו	– ״הוא״ – הכוונה לאלהים. מעשיו של אלהים ברורים רק לו; אלהים יודע את אשר הוא עושה.
to go bankrupt.	15. פָּשַׁט אֶת הָרֶגֶל	– חדל לשלם את חובותיו, איבד את כל כספו: ״הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל״ (כתובות יג, ה). בית־הדין הכריז על פלוני כעל פושט רגל.
needy, indigent.	16. נִצְרָךְ	– זקוק לעזרה, שרוי בדוחק; חלוקת מצות לנצרכים.
to set a person on his feet, to sustain.	17. הֶעֱמִיד אֶת פְּלוֹנִי עַל רַגְלָיו	– חזק (אמץ) את פלוני, נתן לו קיום: ״זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו״ (פסחים קיט). הסיוע שניתן לאיש העמידו על רגליו.

things as they are.	5. דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם	– דברים כפשוטם, כמו שהם ממש, דברים קימים ואמיתיים: ספר דברים כהויתם.
existence, being.	הֲוָיָה	– מציאות, ישות, קיום: ״הויה אחת לכולן״ (בבא בתרא קכ ע״א). הויה וחדלון. אמונה בהוית הבורא.
with all his might.	בְּכָל הֲוָיָתוֹ	– בכל ישותו, בכל נפשו ומאודו.
customs, manners.	הֲוָיוֹת הָעוֹלָם	– הליכות העולם, מנהגי בני־האדם.
to stand firm, to retain one's strength, to be able to.	6. כֹּחוֹ עָמַד לוֹ	– כוחו ושאר עמו, הוא החזיק מעמד, היה מסוגל ל־.
to help, be the support of.	עָמַד לִפְלוֹנִי	– עזר לפלוני, הגן על פלוני, תמך בו: ״והיא שעמדה לאבותינו ולנו״ (הגדה של פסח).
their characters were alike, one took after the other.	7. ״לָקְחָה אַחַת מִדּוֹתֶיהָ שֶׁל רְעוּתָהּ״	– האחת היתה דומה באופיה לשניה, היו להן מידות (תכונות) דומות.
May it not happen to us!	8. רָחוֹק מֵעִמָּנוּ	– לא עלינו, שלא יקרה לנו. הביטוי ״רחוק מעמנו״ בא בדרך כלל, כמו ״לא עלינו״, במאמר מוסגר. ביטוי זה הוא תרגום שאילה מערבית.
(Ladino) a title for distinguished woman.	9. בּוּלִּיסָה	– גבירה. תואר־כבוד לאשה עשירה ומכובדת. המקור: איספניולית.
to be successful, to reach a high social position.	10. הָיָה לְאִישׁ	– הצליח, צבר נכסים והגיע לעמדה מכובדת.

ערבית — יהודה בורלא
(חלק ב׳)

א. הערות ומילון:

twilight, dusk.	1. בֵּין הָעַרְבַּיִם	– בין השמשות, הזמן שבין ראשית שקיעת השמש ובין הופעת כוכבי הלילה: ״בין הערבים תעשו אותו (את הפסח) במועדו״ (במדבר ט, ג).
events, happenings.	2. קוֹרוֹת	– דברים שקרו, מאורעות, תולדות: ״ויגידו לו את כל הקורות אותם״ (בראשית מב, כט). מלה זו קיימת בצורת הרבים בלבד.
abbreviation of כְּבוֹד which means: His Honor.	3. כ׳	– קיצור של ״כְּבוֹד״.
it appears to me.	4. דּוֹמֶה אֲנִי	– נדמה לי, חושב אני, נראה לי, אך איני בטוח בכך: ״דומה אני שהותר לי נדרי״ (ספרי ג ע״ב).
to be like, resemble.	דָּמָה	– היה כמו, נראה כמו: ״זאת קומתך דמתה לתמר״ (שיר השירים ז, ח).
to imagine.		– ראה בדמיונו, חשב, צייר לו: ״הנוה והמעונגה דמיתי בת ציון אליה יבואו רועים ועדריהם״ (ירמיה ו, ב—ג).

3. ערך ההפלגה — כאשר עצם אחד עולה בתכונתו על כל שאר העצמים: היפה בנשים, הטוב ביותר, החכם מכל אדם.

4. קרא את הסיפור שנית ומצא בו דוגמאות לדרכי ההשואה הנזכרות.

5. השתמש בתארים הבאים לפי שלוש דרכי ההשואה הנזכרות: עצל, זקן, נקי, עשיר, חזק, פחדן, יפה, נאמן, ישר, חמוץ.

ו. ״ואיש איש מהם יראה עצמו כנודד עולם״.

כפל־לשון זה בא לציין: כל איש, כל אחד מהם. בנה משפטים עם הצמדים הבאים:

ילד ילד, שורה שורה, בית בית, כלי כלי, עתון עתון.

ז. בסיפור נזכר הביטוי ״אין ידך מגעת״, המזכיר לנו שורה שלמה של ביטויים שבהם מופיעה המלה ״יד״. הסבר ושנן את הביטויים הבאים:

1. יד חזקה
2. יד רחבה
3. כיד המלך
4. ידו על העליונה (התחתונה)
5. כלאחר יד
6. אזלת יד
7. קצרה ידו
8. הוציא מתחת ידו
9. כבדה ידו על
10. סמך ידו על
11. עוד ידו נטויה
12. עשו יד אחת
13. שם יד על פיו
14. יצא וידיו על ראשו
15. לא מצא ידיו ורגליו
16. קיבל אותו בשתי ידיו
17. רפו ידיו

ג. בתחילת הסיפור מדבר בורלא על אנשים העולים ארצה "בערבית חייהם", כלומר לעת זקנה, בשלב האחרון של חייהם.

1. מהו היפוכו של הביטוי "בערבית חייהם"? כלומר, מהו הביטוי המסמל את השנים שבהן האדם צעיר?
2. הלשון העברית מכירה שני ביטויים נוספים המתארים שני שלבים אלה בחיי האדם, בהקבלה לעונות השנה. אילו הם הביטויים?
3. מה הם הביטויים המקובלים לתאור השנים שבהן האדם הוא: ילד, איש צעיר, אדם מבוגר, זקן?

ד. הפעלים "הזיל" ו"הרעיף" מופיעים בסיפור בהשאלה. היסוד המשותף להוראתם המקורית הוא תנועה של דבר נוזלי.

1. לפניך שורה של פעלים דומים. הסבר את ההבדלים ביניהם והשתמש בהם במשפטים:

הִזִּיל
הִרְעִיף
זָלַף
הִשְׁקָה
הִזָּה
קָלַח

נָטַף
טִפְטֵף
הִטִּיף
שָׁפַךְ
דָּלַף
זָרַם

הִזְרִים
קָלַח
זָב
רִבֵּץ
זָלַג
הֵצִיף

נִגַּר
שָׁטַף
נִתַּךְ

2. הפעלים: הדליף, הטיף, הציף מקובלים גם בהוראה מושאלת. הסבר את המשפטים הבאים:
   1. לא ידוע מי הדליף את הידיעה.
   2. האב הטיף לבנו מוסר.
   3. החקלאים הציפו את השוק במוצריהם הזולים.

ה. השוואת תכונותיהם של דברים שונים נעשית בשלוש דרכים:

1. ערך הדמיון — כאשר התכונות של שני הדברים דומות ושוות בטיבן: ערום כשועל. לבן כשלג. טוב כאחיו.
2. ערך היתרון — כאשר עצם אחד עולה בתכונתו על האחר (או נופל בערכו ממנו): מתוק מדבש. חכם יותר מאחיו. גרוע ממנו.

85. בְּרַם but, however. – אבל, אך: ״דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי, ברם כך אמרו״ (שבת סג ע״ב).
המקור: ארמית.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם המלים והביטויים הבאים:

1. בִּיחִידוּת
2. בְּצַוְתָּא
3. וַדָּאוּת
4. טִלְטוּלִים
5. טְרָדוֹת
6. שֶׁרֶךְ דַּרְכּוֹ
7. מִחוּץ חֶפְצוֹ
8. אֹרַח חַיִּים
9. בְּהִדּוּר
10. מְנַת חֶלְקָם
11. חָשַׁד
12. הִתְנַכְּרוּת
13. יֵשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ
14. שְׂבִיעוּת רָצוֹן
15. אֱמֶת לַאֲמִתָּהּ
16. אָמִיד
17. תְּמוּרָה
18. דֻּגְמָה חַיָּה
19. שְׁרִירוּת לֵב
20. כְּהֵנָּה וְכָהֵנָּה
21. בְּלִי הֲפוּגוֹת
22. הָמָה
23. בְּכָל עֵת מְצוֹא
24. הִתְקִין עַצְמוֹ

ב. להלן רשימת מלים בהן משתמש המחבר בסיפורו. מצא מלים נרדפות או ביטויים אשר יבואו במקומן:

1. חֶדְוָה
2. דִּיצָה
3. אֲרֻחוֹת
4. סַמִּים
5. הָמוֹן
6. רֶשֶׁת
7. חַכְלִילִי
8. תָּדִיר
9. בַּקָּשָׁה
10. בִּדְאָבָה
11. לִסְעֹד
12. הֲלִיכוֹת
13. אֲגֻדּוֹת
14. סוֹקֵר מִשְׁנֶה
15. מָזוֹן
16. אֲפֵלוּלִי
17. תְּשׁוּרָה
18. שְׁתִיקָה
19. אַחֲרִית
20. מַתֶּכֶת
21. גִּיל
22. הוֹקָרָה
23. מְחוֹלוֹת
24. לָשׂוּחַ דְּבָרִים עִם־
25. מִלֵּל דִּבְרֵי בְּדִיחוּת
26. הֶחֱזִיק טוֹבָה לְ־
27. הָיָה כָּרוּךְ אַחֲרֵי־

robe, covering.	תַּכְרִיךְ	– מעטה, כיסוי.
prayer for the dead, requiem.	78. ״הַשְׁכָּבָה״	– תפילה לנשמת המת, ביחוד בשעת הקבורה.
the words came easily to him.	79. כִּלְשׁוֹנוֹ הַטּוֹבָה עָלָיו	– הצליח לומר דברים יפים וטובים, הדברים עלו על לשונו בקלות, כי שרתה עליו הרוח המתאימה.
shawl.	80. סוּדָר	– מטפחת לעיטוף הצואר או לכיסוי הראש (כלים כט, א). המקור: לטינית.
angel.	81. אֶרְאֶל	– מלאך, שליח (לפי הבוה זו בישעיה לג, ז).
to impart.	82. אָצַל	– חלק מן־, הפריש מאשר לו: ״ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם״ (במדבר יא, יז).
superior, supreme.	83. עִלָּאִי	– עליון, נעלה ביותר, שבדרגה הגבוהה ביותר: שמחה עילאית. משחקו הנפלא של השחקן גרם לכולנו הנאה עילאית. כפי שניתן לראות בדוגמאות, צורת הנקבה של ״עלאי״ היא בדרך כלל ״עִלָּאִית״, ולא ״עִלָּאָה״. המקור: ארמית.
Talmudic expression: a man of good deeds.	84. אִישׁ מַעֲשֶׂה	– בתלמוד: אדם המדקדק בקיום המצוות, המרבה לעשות מעשים טובים (סוטה ט, טו).

to talk with; to enter into conversation with. to roll.	70. גִּלְגֵּל עִמּוֹ בְּשִׂיחָה, גִּלְגֵּל דְּבָרִים עִם גִּלְגֵּל	– שוחח אתו על דא ועל הא, שוחח אתו על דברים שונים, כשדבר מתגלגל מדבר. – גלל, הסיע ממקומו על־ידי סיבוב: גלגלתי אבן מראש ההר.
to be grateful to someone; to be obliged to someone.	71. הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה	– הכיר לו טובה, הודה לו על הטובה שעשה למענו: ״אדם צריך להחזיק טובה למקום שיש לו הנאה ממנו״ (בראשית רבה עט).
to talk to somebody, to consult somebody.	72. לָקַח דְּבָרִים עִם	– שוחח עם, התיעץ עם־.
(here) living room (to receive guests).	73. ״יְשִׁיבָה״	– כאן: חדר שבו הרב מקבל אורחים ויושב עמהם.
a coin.	74. נַאפּוֹלְיוֹן	– מטבע.
a decorated covering for the Torah. bag, file.	75. תִּיק	– כאן: מעטה מקושט שהיו מקשטים בו את התורה בבית־הכנסת. – נרתיק, מעטפה.
mistake, fault, error.	76. מְשׁוּגָה	– שגגה, טעות, שגיאה: ״ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי״ (איוב יט, ד). הוכחתי לו את משוגתו על פניו.
(pl.) shroud, cerement.	77. תַּכְרִיכִים	– (ביחוד בריבוי) בגדים לבנים שכורכים ועוטפים בהם את המת קודם קבורתו.

full of—.		– בהשאלה: מלא, מושלם ב־: פלוני ספוג תורה וחכמה.
taking, holding.	66. נְקִיטָה	– אחיזה, תפישה: נקיטת אמצעים חריפים, נקיטת עמדה כלפי ענין מסוים.
so much more, more and more.	67. כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה	– פי כמה וכמה, עוד ועוד: ״ואם מעט ואֹספה לך כהנה וכהנה״ (שמואל־ב יב, ח). ״ארכו כבר הדברים, יכול הייתי להוסיף עליהם כהנה וכהנה״ (למדן).
like them.	כָּהֵנָּה	– כהן, כמוהן.
to pay one's debt.	68. סִלֵּק חוֹב (חֶשְׁבּוֹן)	– שילם את כל המגיע ממנו, פרע את חובו.
to remove, to clear.	סִלֵּק	– הסיר, העביר: יש לסלק את המכשולים מִן הדרך.
training for obedience and responsibility.	69. לִמּוּד צַוָּאר	– הקנית התכונות של אחריות, התמדה וכוח סבל.
neck.	צַוָּאר	– חלק הגוף המחבר את הראש אל הגוף: ״על ידיו ועל חלקת צואריו״ (בראשית כז, טז). הוראתה הקדומה של המלה ״צואר״ היתה – העול והצמד הקשורים על צואר הבהמה. מכאן אפשר להבין מדוע משמש הצואר כסמל לעצמאות ולחופש בניבים רבים ושונים. לדוגמה: נתן צוארו בעול פלוני, המיש צוארו מן־. נרדף על צוארו, תלה את הקולר בצואר פלוני, עלי ועל צוארי, ריחום של צוארו ועוד.

to be strong, to be of undiminished vigor.	60. כֹּחוֹ בְּמָתְנָיו	– בהשאלה: הוא גיבור וחזק, כוחו רב לעשות הרבה (על־פי איוב מ, טז).
hip, loin, waist.	מֹתֶן, מָתְנַיִם	– הצד הימני והשמאלי בגוף האדם, בין צלעות החזה ובין עצם הירך.
attached to, clinging.	61. כָּרוּךְ אַחֲרֵי	– נמשך אל־, דבק ב־: ״אל תהיו כרוכים אחר תענוגים״ (רש״י לישעיה ל, כ). הילד כרוך אחרי אמו.
spoiling the dish.	62. הַקְדָּחַת הַתַּבְשִׁיל	– קלקול מאכל על־ידי חריכתו באש.
burning, spoiling.	הַקְדָּחָה	– חריכה, קלקלה.
coffee, especially Turkish coffee.	63. קַהְוָה	– קפה: כוס קהוה, בית־קהוה. בימינו מציינים בשם זה ביחוד קפה ערבי או תורכי, שהוא חריף מאד ומתוק מאד. המקור: ערבית.
refreshments, treat.	64. כִּבּוּד	– תקרובת שמגישים לאורח, מיני מתיקה וכדומה: המסובים טעמו מן הכיבוד שהגיש להם המארח.
honoring, respect.		– מתן כבוד, הוקרה, התנהגות בנימוס רב כלפי־: ״כיבוד אב ואם״ (פאה א, א).
full of contentment and pleasure.	65. סְפוּגָה כֻּלָּהּ מַעֲדָנִים	– שבעת נחת, מלאת עֹנֶג.
permeated with, saturated, soaked.	סָפוּג	– שנקלט ונבלע בתוכו: תחבושת ספוגת דם, צמר־גפן ספוג רטיבות.

	מקובלת רק בתוספת ב׳, כתואר הפועל. תופעה דומה מצויה בתארי הפועל: בהחלט, בהקדם.	
55. ח׳	– ראשי־תיבות של ״חכם״ או ״חבר״.	member or friend.
56. חֵן יְקָרוֹת	– חן, זוהר, יופי רב. מליצה מקבילה למליצה ״אור יקרות״, אשר נבעה מהבנה מוטעית של הכתוב בזכריה יד, ו: ״והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות יקפאון״.	splendor, beauty.
57. ״אֵשֶׁת נְעוּרִים״	– כינוי חיבה בפי הבעל לאשתו שנִשאה לו בצעירותה: ״יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך״ (משלי ה, יח). הכינוי המקובל לבעל בפי האשה הוא: ״אלוף נעורים״.	wife of one's youth, beloved wife.
58. ״יוֹדֵעַ צַדִּיק״	– מתוך משלי יב, י: ״יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי״. משמעותו המקורית של הפסוק היא: מבין אותה ומתחשב בה; אולם הביטוי ״יודע צדיק נפש בהמתו״ נשתרש בלשון במשמעות מורחבת ומושאלת, והיא: אדם מכיר את אלה הכפופים לו, או את החיים לידו.	from Proverbs 12:10: "A righteous man regardeth the life of his beast". Here: a man knows his subordinates, or those who live with him.
59. ״אָנָה אֲנִי בָא״	– מה יהיה עלי? מה אעשה? מתוך בראשית לז, ל: ״וישב (ראובן) אל אחיו ויאמר: הילד איננו, ואני אנה אני בא״.	Where shall I go? What shall I do? (see Genesis 37:30).

package, bundle.	49. צְרוֹר	– חבילה, אגודה: צרור פרחים. ״צרור הכסף לקח בידו״ (משלי ז, כ). במלה ״צרור״ נוהגים לציין גם את הכסף שאדם חוסך ושומר אתו כשהוא צרור במטפחת או כדומה. וזהו המובן כאן.
intermission, pause, cessation. truce, ceasefire.	50. הֲפוּגָה	– הפסקה, שקט זמני: ״עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות״ (איכה ג, מט). הפוגה בפעולות הקרב בחזית המלחמה.
incessantly.	לְלֹא הֲפוּגָה, לְלֹא הֲפוּגוֹת	– (תואר הפועל) בלי הפסקה, ללא הרף, ללא חשך.
to find shelter with.	51. הִסְתּוֹפֵף בְּצֵל פְּלוֹנִי	– מצא מחסה אצל פלוני, מצא מקלט ארעי אצלו.
to visit frequently.	הִסְתּוֹפֵף	– (מילולית: עמד על הסף) בא לעתים קבועות, ביקר מפעם לפעם: פלוני בא להסתופף בבית־המדרש למדעים.
to die.	52. הִסְתַּלֵּק לְעוֹלָמוֹ – הִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם	– מת, נפטר: ״ששמחה היא לפני הקדוש־ברוך־הוא כשהרשעים מסתלקין מן העולם״ (מגילת תענית יא).
appropriately, as it should be.	53. עַל אָפְנָיו	– כראוי, כהוגן, לפי דרכו: ״דבר דבור על אפניו״ (משלי כה, יא).
mode, manner, way.	אֹפֶן	– דרך, שיטה, צורה: אין לך שני בני־אדם שיעשו דבר בדיוק באותו האופן.
quietly.	54. בְּהֶשְׁקֵט	– בשקט. ״הֶשקט״ על משקל הֶבדל, הֶסגר. אולם בניגוד לשמות אלו אין המלה ״השקט״ קימת בלשון כשם עצמאי, והיא

the next world, the after life (lit. the world of truth).	42. עוֹלַם הָאֱמֶת	– כינוי לעולם הבא.
mother, lady.	43. מַדְרוֹנָה	– אם, גברת. המקור: איספניולית.
that it is worthwhile waiting for her death.	44. כְּדַאי לָהֶם לְחַכּוֹת לָהּ	– כדאי להם לחכות ליום מותה.
he cannot afford.	45. אֵין יָדוֹ מַגַּעַת אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת	– בגלל אמצעיו הדלים אין בכוחו וביכולתו להשיג, אין לו האפשרות להשיג: ״ואם לא תגיע ידו די שה, והביא... שתי תֹרים״ (ויקרא ה, ז).
community (especially Jewish community in Palestine of people from a particular country).	46. ״הַכּוֹלֵל״	– ציבור, עדה, קהל. כינוי מקובל בארץ ישראל לקבוצה של יהודים, ביחוד מאנשי הדור הישן, יוצאי ארץ אחת, שישבו ברובם במרוכז במקום אחד בארץ, כגון: כולל וארשה, כולל הונגריה וכו׳.
valuables.	47. שָׁוֶה כֶּסֶף	– דבר בעל ערך, שאינו כסף מזומן. ״שום כסף ושוה כסף״ (בבא קמא א, ג). התשלום במזומנים או בשוה כסף.
to be too difficult, be withheld from, to be beyond someone's ability.	48. נִבְצַר	– נמנע, נשגב מיכולתו, היה קשה: ״ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות״ (בראשית יא, ו). הדבר נבצר ממני.

root.	עִקָּר	– (ארמית: שורש) שורש הצמח, חלקו התחתון של העץ או הצמח הנתון באדמה.
essence, basis.		– בהשאלה: יסוד, בסיס, להבדיל מן ״טפל״, ״נספח״: ״לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה״ (אבות א, יז).
principle.		– עקרון, כלל יסודי בדבר: ״לעיין בעיקרי הדת״ (מורה נבוכים ג, נא).
Ladino (Latina) — a Jewish-Spanish dialect spoken by the exiled from Spain.	39. אִיסְפַּנְיוֹלִית	– לאדינו, לשון יהודית־ספרדית המדוברת בפי הצאצאים של גולי ספרד. יסודה של לשון זו הוא הניב הספרדי־קאסטיליאני מהמאה ה־12, אליו נוספו מלים רבות מלשונות הארצות שבהן ישבו גולי ספרד: תורכית, ערבית, יוונית וכן גם עברית.
consecration; liturgical doxology, a prayer recited by the son after his parents' death.	40. קַדִּישׁ	– כינוי לתפילה, שרובה ארמית, הפותחת במלים: ״יתגדל ויתקדש שמה רבא״. היא נאמרת על־ידי החזן במקומות שונים בשעת התפילה. כן נאמר ה״קדיש״ על־ידי יתום לזכרון נשמת הוריו.
holy.		– קדוש. המקור: ארמית.
paragraphs of the Mishna.	41. מִשְׁנָיוֹת	– פרקי משנה.
	לִמּוּד מִשְׁנָיוֹת	– לומדים פרקי משנה לזכר מת או בשעות שנשקפת סכנת־מות לאדם.

to be decided.	35. נֶחְתַּךְ	– הוחלט, נחרץ: ״שבעים שבעים נחתך על עמך״ (דניאל ט, כד). גורלו נחתך.
to be cut.		– נגזר, נכרת: הבשר נחתך בסכין.
the new moon, the first day of the month.	36. רֹאשׁ חֹדֶשׁ	– לראש חודש נודעה חשיבות רבה עוד בשחר התרבות. ביהדות התבטא הדבר בחגיגות ובתפילות מיוחדות הנותנות משנה־תוקף לדת. ראש חודש היה מעין יום כיפור בזעיר אנפין, והיתה הרגשה שיש להתחיל את החודש טהור ונקי מחטאים. כאן מדובר על מנהג בקרב הקהילה הספרדית באותו מקום, שהנשים חוזרות על 13 העיקרים בכל ערב ראש חודש, וזוהי ה״מודעה״.
notice, advertisement, poster, announcement.	37. מוֹדָעָה	– ידיעה שמפרסמים בציבור, הודעה כתובה על ניר: לוח המודעות ברחובות; יש מודעה בעתון על ההצגה הקרובה.
statement.	מְסִירַת מוֹדָעָה	– (בהלכה) – הודעה שאדם מודיע בפני עדים שהוא עושה מעשה מסוים (מכירת רכושו, מתן גט וכדומה) מתוך אונס והכרח (על־פי ערכין כא ע״ב).
Thirteen Principles of Faith formulated by Maimonides.	38. י״ג עִקָּרִים	– שלושה־עשר היסודות של דת ישראל, לפי הרמב״ם, אשר נקבעו בסידור התפילה בסוף תפילת ״שחרית״. כל עיקר פותח במלים: ״אני מאמין באמונה שלמה...״.

שיזול: ״מים מצור הזיל למו״ (ישעיה מח, כא). הילד הזיל דמעות רבות.

at any time; whenever opportunity offers.	31. בְּכָל עֵת מְצֹא	– בכל הזדמנות מתאימה, בכל שעת־כושר: ״שי הם לעת מצוא״ (י.ל. גורדון). ״אל תזרוק את החפץ, הוא יכשר לך לעת מצוֹא״ (ניב שאול מתהלים לב, ח: ״על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא״). ״מצוא״ הוא צורת מקור. צורת המקור קצרה וזמנה אינו מוגבל, ולפיכך ניתן להשתמש בה באופן מקורי ומגוון: כרחוק מזרח ממערב; יפה לאין ערוך; ללא ספוֹר; בלי נוֹע. בדרך כלל מופיע המקור בבינוניים ובצרוף אותיות־היחס: בבואי, בלכתי וכו׳.
unceasingly, without restraint.	32. בְּלִי חָשָׂךְ	– ללא כל הפסקה, בלי הרף: ״מוֹרדף בלי חשׂך״ (ישעיה יד, ו). התינוק בכה בלי חָשָׂך.
cessation, intermission.	חָשָׂךְ	– הפסק, הפסקה.
to look out for prey.	33. שִׁחֵר לַצַּיִד	– תר אחרי צידו, ארב לצוד את מישהו.
to inquire, to seek eagerly (diligently).	שִׁחֵר	– השכים לראות את־, חיפש ודרש אל–, מיהר לפנות אל–: ״ודרשוהו ושבו ושִׁחרוּ אל״ (תהלים עח, לד).
(Ladino) father.	34. פָּאדְרִינוֹ	– אב. המקור: איספניולית.

		התפקידים במשפט (הנושא הופך למושא או להיפך) אין הענין משתנה. אין זו תופעה רגילה בלשון העברית. בדרך כלל משתנה הענין עם שינוי תפקיד המלה במשפט. עם זאת, מצויות דוגמאות לתופעה זו כבר במקרא ובתלמוד. דוגמאות נוספות הן: ״אחז״ – ״חיל אחז יושבי פלשת״ (שמות טו, יד), לעומת ״אחז בשרי פלצות״ (איוב כא, ו). ״לבש״ – ״ורוח ה׳ לבשה את גדעון״ (שופטים ו, לד), לעומת ״וילבש צדקה כשריון״ (ישעיה נט, יז), ועוד.
to decrease, to diminish.		– פחת, נתמעט, נעשה פחות משהיה לפני כן: ״וישובו המים מעל הארץ... ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום״ (בראשית ח, ג).
to be absent.		– נעדר, לא היה במקום, לא היה די הצורך: בשיעור חסרו שלושה תלמידים.
cabbalist, mystic.	28. מְקֻבָּל	– עוסק בקבלה, חכם בחכמת הקבלה, בקי בחכמת הנסתר: תנועת המקובלים בישראל.
to be weary, exhausted, tired.	29. לָאָה	– היה עיף, היה יגע: תנועותיו של הזקן היו לֵאות.
she said many wise words (see Deuteronomy 32:2).	30. תַּזִּיל אֲמָרִים	– היא תרבה דברי חכמה. השוה דברים לב, ב: ״יערוף כטל לקחי תזל כטל אמרתי״.
to drop, shed.	הִזִּיל	– (הפעיל משורש ״נזל״): טפטף, גרם

sociable person.	22. מְעֹרָב עִם הַבְּרִיּוֹת	– אדם אוהב חברה, שיש לו קשרי ידידות עם רבים.
sorrow, grief, anxiety.	23. דְּאָבָה	– יגון, צער, דאגה (איוב מא, יד).
to chance, happen.	24. נִקְרָה	– (בנין נפעל): נזדמן, בא למקום בלא כוונה תחילה: ״אולי יקרה ה׳ לקראתי״ (במדבר כג, ג).
in the capacity (sense) of, like.	25. בְּחִינַת, בִּבְחִינַת	– בתורת–, במובן של–, דומה ל–: האיש עמד נבוך ונכלם, בחינת תינוק שסרח.
examination, test.	בְּחִינָה	– חקירה ועיון בדבר.
analysis, experiment.		– ניסוי, בדיקת נכונותו של דבר.
aspect, point of view.		– נקודת־ראות, מובן, צד.
from the point of view of—.	מִבְּחִינַת־, מִבְּחִינָה שֶׁל	– מנקודת־ראות, מצד–, בשים לב ל–: הספר מצא מאד חן בעיני מבחינת תוכנו וסגנונו.
Isaiah, 65:24.	26. ״טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה״	– ישעיה סה, כד.
to lack, to want.	27. חָסַר	– לא היה לו, חש בהעדרו של דבר־מה: ״ה׳ רועי לא אחסר״ (תהלים כג, א). ״די מחסורו אשר יחסר לו״ (דברים טו, ח). אני חסר שלושה ספרים, או: חסרים לי שלושה ספרים. דוגמאות אלו מראות כי, למרות שינוי

(Ladino) "Busa" — title for simple and usually poor old women, short for "Bulisa" — a title for distinguished women.	16. בּוּסָה	– כינוי לנשים זקנות פשוטות. קיצור מ״בוליסה״, שהוא כינוי־כבוד הבא לפני שמן של נשים מכובדות ומיוחסות. המקור: איספניולית (או לאדינו), ראה ערך 39).
What is the meaning of this?	17. מַה זֶּה עוֹשָׂה	– מה פשר הדבר? מה ענינו לכאן? ״ולשמחה מה זה עושה״ (קוהלת ב, ב).
there is something (a reason) in it; Not in vain was this done.	18. יֵשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ	– יש טעם וסיבה לדבר, לא לחנם נעשה דבר זה.
(Aramaic) inside, interior.	גֵּו	– תוך, פנים (בארמית).
to be separated, to be discriminated against, to be set apart.	19. נִפְלָה	– (בנין נפעל): נבדל, נפרש מאחרים (לטובה או לרעה): ״ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה״ (שמות לג, טז).
(here) behavior. walking, move, distance.	20. מַהֲלָךְ	– כאן: הליכות, אופן התנהגות. – הליכה, מעבר מרחק, מרחק.
reddish.	21. חַכְלִילִי	– אדמדם, אדום מעט: ״חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב״ (בראשית מט, יב).

honouring, respect.		– כיבוד, מתן כבוד: הדור פני זקן.
fulfilment of precept in accomplished or embellished form.	הִדּוּר מִצְוָה	– קיום מצוה מתוך הקפדה על צורתה ההדורה ושמירת כל פרטיה ודקדוקיה (בבא קמא ט ע״ב).
(here) national costume.	12. מַדִּים	– כאן: תלבושת המיוחדת לארץ המוצא.
uniform.		– בגדי־שרד, לבוש אחיד של אנשי צבא, או של פקידים רשמיים העוסקים במקצוע אחד: מדי חיילים, מדי שוטרים וכו׳.
clothing, dress, garment.	מַד	– בגד, לבוש.
(fig.) mark, impression.	13. חוֹתָם	– בהשאלה: רושם, חתימה, עקבות: דבריו של האיש טבועים בחותם של אמת.
seal, stamp.		– מכשיר שבו טבועה צורה או כתובת לשם חתימה.
(fig.) origin, nation (lit.: rock one's quarry).	14. צוּר מַחְצַבְתּוֹ	– בהשאלה: מקורו, גזעו, העם והמולדת שמהם יצא אדם, המקום ממנו ״חצבו״ אותו: פלוני התנכר לצור מחצבתו והמיר את דתו (ניב מטאפורי שאול מישעיה נא, א: ״הביטו אל צור מחצבתם״).
rock, cliff.	צוּר	– סלע גדול, צוק: ״ונצבת על הצור״ (שמות לג, כא).
distress, pressure.	15. מָצוֹק	– לחץ, מצוקה, דחק: ״במצור ובמצוק אשר יציק לך אויבך״ (דברים כח, נג).

vault, dome.	5. קִמְרוֹן	– כיפה, בליטה בתבנית חצי כדור: קמרון התקרה בבתים ישנים. קמרון החלונות והפתחים בכנסיות הגדולות.
twisted, bent, curved.	6. מְפֻתָּל	– מעוקם, לא ישר: דרך מפותלת בין הרים. זרם הירדן מפותל הוא.
inside and outside, from within and from without.	7. מִבַּיִת וּמִחוּץ	– גם מן הצד הפנימי וגם מן הצד החיצון, מבפנים ומבחוץ (על־פי בראשית ו, יד).
deliverance, salvation.	8. יֶשַׁע	– הצלה, עזרה בצרה, ישועה: ״יצאת לישע עמך״ (חבקוק ג, יג).
to drip, to drop.	9. הִרְעִיף	– הטיף, הזיל: ״הרעיפו שמים ממעל״ (ישעיה מה, ח).
(fig.) to impart, to confer upon, to shed.		– בהשאלה: השרה, אָצל, השפיע: דבריו הטובים של האיש הרעיפו ניחומים על האומללים.
to prepare, to arrange.	10. הִתְקִין	– הכין, הכשיר, סידר: ״מסמר שהתקינו להיות פותח בו את החבית״ (כלים יב, ה). ״התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין״ (אבות ד, טז). ברוח מימרה זו הזקנים בסיפור מכינים את עצמם לקראת העולם הבא.
adorning, beautifying.	11. הִדּוּר	– יפוי, קישוט, פאר: העלמה התלבשה בהידור רב.

ע ר ב י ת — יהודה בורלא

(חלק א׳)

א. הערות ומילון:

bedroom, small room, chamber.	1. קִיטוֹן	– חדר־שינה, חדר קטן בדירה. המקור: יוונית.
certainty.	2. וַדָּאוּת	– בטחון גמור, חוסר ספק: הוא יודע את הדבר בודאות.
going, walking. manners, conduct.	3. הֲלִיכָה	– צעידה ממקום למקום. – אופן התנהגות, דרך, מנהג (יבוא לרוב בצורת רבים): הליכותיו עם הבריות נעימות ונאות.
society manners, behavior.	הֲלִיכוֹת הַחַיִּים (הָעוֹלָם)	– מנהג העולם, אורח חיי החברה.
house management.	הֲלִיכוֹת הַבַּיִת	– משק הבית, אופן ניהול הבית: ״צופיה – הליכות ביתה״ (משלי לא, כז).
to go very slowly, to plod.	4. שָׂרַךְ דַּרְכּוֹ (נְתִיבוֹ)	– הלך לאט לאט: העגלה שרכה דרכה בְמעלה ההר. ״והוא, גלמוד כשהיה, שרך נתיבו״ (ביאליק, ״אבי״).
to plod (one's way), to trudge.	הִשְׂתָּרֵךְ	– נגרר, נסחב, הלך בכבדות: הזקן השתרך בדרכו אט אט.

10. מדוע נקרא הסיפור ״שברירים״ ?

11. מהו המיוחד לדרך ההבעה והסגנון של המספרת ?

12. בסיפור ״שברירים״ נמצא מוטיב סנטימנטאלי וכמעט באנאלי. האם מצליחה המספרת להתגבר על מוטיב זה ? ואם כן, כיצד היא מצליחה לעשות כן ?

1. חָמִים
2. חָבִיב
3. אָסִיף
4. טָעִים
5. שָׂעִיר
6. חָדִישׁ
7. יָעִיל
8. אָבִיב
9. סָמִיךְ
10. חָרִיף
11. אָפִיק
12. צָעִיר
13. פָּרִיךְ
14. כָּפִיל
15. זָמִיר
16 חָסִיד
17. סָבִיר
18. עָשִׁיר
19. גָּמִישׁ
20. יָחִיד
21. שַׁלִּיט
22. קָרִיא
23. פָּלִיט
24. גָּלִיל

ט. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמות האשה כפי שהיא מצטיירת מתוך הסיפור.

2. הסבר את ההתפתחות החלה בחיי האשה מדמותה של נערה עזובה, מיותמת ומפוחדת, עד לדמות של צדקת בעלת בטחון פנימי ואושר.

3. האם שינו הנישואין את מצבה וחייה של האשה? נמק דעתך.

4. בשלושה דברים מוצאת האשה תחליף ליחסי־האנוש שנמנעו ממנה. הסבר את מקומם ומשמעותם בחיי האשה.

5. מהם הקווים האופייניים לחברה האנושית המתוארת בסיפור, ומה הוא יחסה של המספרת לחברה זו?

6. לאחר ששברה הילדה את הרגל נמצאו רבים אשר טיפלו בה "מתוך זריזות של עושי מצווה". האם ניתן להבין מלים אלו כפשוטן? כיצד מתיחסת ד. בארון למנהג עשיית המצוות?

7. "והם לא ידעו אשר אפילו אדמת המדבר המלוחה, אם רק תשוטף ותדושן, ומי המעין החיים ירווה, סופה שתשתבח ותתחיל להצמיח צמח". מלים אלו מגלות את השקפת־עולמה של המספרת. מה הם לפי פסקה זו, ולפי הסיפור כולו, התנאים ההכרחיים להתפתחותו של אדם ולמיצוי יכולתו האנושית?

8. מה חלקו ומה חשיבותו של הנוף בסיפור?

9. בחן את הדימויים המופיעים בסיפור. האם תוכל להבחין בתחומים שמהם נשאבו?

הוראת בנין נפעל של פעלים עומדים. בעוד שבנין קַל מורה על פעולה מסוימת, מועבר הדגש בבנין נפעל להתחלת הפעולה, כמו שׁכב, לעומת נשׁכּב.

התוכל למצוא דוגמאות נוספות?

5. ישנם כמה וכמה פעלים עומדים המצויים בבנין קל ובבנין נפעל כאחד, בדרך כלל בלי הבדל במשמעות, כמו כבה — נכבה. מצא כאלה בסיפור.
6. הבינוני של בנין נפעל משמש לפעמים גם כתואר המייחד תכונה מסוימת. הסבר את התארים הבאים ומצא את שורשיהם:

1. נֶאְדָּר
2. נָאוֹת
3. נֶאֱלָח
4. נֶאֱמָן
5. נֶאֱצָל
6. נָכוֹן
7. נִבְזֶה
8. נִבְעָר
9. נִדְכָּא
10. נִדָּף
11. נוֹשָׁב
12. נֶחְמָד
13. נוֹתָר
14. נֶחְפָּז
15. נֶחֱרָץ
16. נֶחְשָׁל
17. נִכְבָּד
18. נִלְעָג

ח. המלים וָתיק, זריז, עשיר וכיוצאות בהן הן שמות תואר המציינים סגולה או תכונה. יש והן מציינות תכונה קיימת, ויש שהן מציינות מצב או תכונה העתידה לבוא.

1. הבחן בהוראות של התאורים הבאים:

1. שָׁבִיר
2. קָרִיר
3. סָדִיר
4. מָהִיר
5. דָּבִיק
6. רָגִישׁ
7. דָּלִיק
8. חָדִיר

2. במקרא נמצא כמה דוגמאות של בינוני פעול ופעיל המציינים אותו מצב. כגון:

אָסוּר – אָסִיר
שָׁלוּחַ – שָׁלִיחַ

האם תוכל למצוא דוגמאות נוספות?

3. ברשימה הבאה תמצא תארי סגולה ושמות הבאים במשקל פעיל. הבחן בין שתי הקבוצות:

2. מה פרוש ״קדימה״? מהי המשמעות המקורית של מלה זו?
מה פרוש ״ימה ונגבה״? מהי המשמעות המקורית של מלים אלו?

ה. ״עמד״ הוא פועל הבא עם מלות־יחס שונות בהוראות שונות. בסיפור מופיע הפועל ״עמד״ בשני ניבים שונים: ״לעמוד על נקיונם של החפצים״, ו״לא יכלה לעמוד בפני רעבתנותה הגדולה״.

1. הסבר את המובאות הללו.
2. מצא ביטויים אחרים שבהם מופיע הפועל ״עמד״.

ו. ד. בארון כותבת ״במבוא האחורני״ במקום ״במבוא האחורי״. שניהם אפשריים, אם כי ״אחורי״ מקובל יותר. הוספת הסיומת —ני היא אחת הדרכים ליצירת התואר מן השם. לדוגמה: שם התואר הנגזר מגוף — גופני, מחולה — חולני, וכו׳.

1. אילו תארים נוספים בעלי הסיומת —ני ידועים לך?
2. לעתים קרובות כובשת הסיומת —י (תרבותי) את מקום הסיומת —ני. לפעמים ממשיכות השתיים להתקיים זו בצד זו ללא הבדל (תורתי־תורני), אך יש ונוצר הבדל־מה במשמעותן. לדוגמה: התארים ״קולי״ ו״קולני״ נגזרים שניהם מן השם ״קול״. הסבר את ההבדל בין קולי וקולני והשתמש בהם במשפטים.

ז. חזרה על בנין נפעל:

1. חזור על בנין נפעל בכל הזמנים לפי השורש ״שבר״.
2. כתוב את השורש, הזמן והגוף של הפעלים הבאים:

1. נֶחְבָּטִים
2. נִתְלֵית
3. נִכְרַת
4. נִמְנָע
5. נִתַּן
6. נִזְקְקוּ
7. נִרְתְּעָה
8. נַעֲשׂוּ
9. נֶעֶנְתָה
10. נִקְבָּע
11. נֶעֱרַךְ
12. נִדְמֶה
13. נִגְּשָׁה
14. לְהִפָּטֵר
15. לְהֵחָלֵץ
16. נִמְלָא
17. נִרְאֵית
18. תֵּהָנִי
19. יִלָּקְחוּ
20. נִטָּל

3. לא תמיד משמש הנפעל בהוראה סבילה. אילו מהפעלים הנזכרים למעלה אין הוראתם סבילה?
4. בעברית החדשה יש לפעמים הבחנה דקה בין הוראת בנין קל לבין

17. הֵד
18. הִתְנַכְּרוּת
19. מְפַלֵּג בִּזְקְנָה
20. הִתְקִינָה
21. לְקִנּוּחַ סְעֻדָּה
22. מָדַד בְּמַבָּטוֹ
23. לְתֻמּוֹ
24. לְהוּטִים

ב. מצא מלים נרדפות למלים אשר לפניך:

1. צִנָּה
2. פֵּאָה
3. קֻרְטוֹב
4. אַחֲוָה
5. סָתוּר
6. רֶטֶט
7. נֵאוֹתָה
8. נוֹבֶרֶת
9. עוֹטֶה
10. רֶגֶן
11. לֶאֱחוֹז
12. נֶאֶבְקָה
13. עָגוּם
14. מַחֲלֹקֶת

ג. "והרצפה לא באו בני הבית לדרוך עליה, אלא אם כן השילו מעל רגליהם את הנעלים".

משפט זה אינו משפט רגיל מבחינה תחבירית: המושא הוצא ממקומו והובא לראש המשפט, ובמקומו נשארה מלת־היחס עם כינוי החוזר עליו. ד. בארון משתמשת הרבה בתכסיס סגנוני זה.

1. מהי, לדעתך, התכלית והמטרה של מבנה משפט כזה?
2. מצא בסיפור עוד דוגמאות לכך ובנה משפטים לפי הסדר המקובל.

ד. בסיפור נאמר: "נשאה שמה את עיניה": "שמה" במקום "לשם". הסופית ה׳ הנוספת לשם כדי לציין ולהדגיש כיוון מסוים נקראת ה׳ המגמה.

1. איך תאמר במקום:
   1. לְתֵל־אָבִיב
   2. לִירוּשָׁלַיִם
   3. לַבַּיִת
   4. לָעִיר
   5. לָהָר
   6. לַגַּן
   7. לְדָרוֹם
   8. לַיָּם
   9. לְאָחוֹר
   10. לַצַּד
   11. לְיָמִין
   12. לִפְנִים
   13. לַחוּץ

gallery in synagogue.		״עזרת נשים״ שבמקדש, מדות ב, ה).
	עֲזָרָה	– מקום גדור, חצר: ״וקם על בית מרעים ועל עזרת פועלי און״ (ישעיה לא, ב).
Temple Court.		– כך נקראה במקרא ובתלמוד חצר בית־המקדש, שהיו בה מדורים לכהנים (״עזרת כהנים״), לגברים מישראל (״עזרת ישראל״) ולנשים (״עזרת נשים״) (מידות ב, ה־ו).
to echo, to resound.	76. הֵדֵד	– הדהד, השמיע הד, צלצל: קול צעדי אנשים הדהד בדממת הרחוב. נמצא בשימוש רק בגזרת הכפולים: הדהד.
city dweller.	77. כְּרַכִּי	– עירוני, יושב כרך.
(adj.) backward, of the rear.	78. אֲחוֹרַנִית	– אחורי, שפונה לאחור.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם הביטויים הבאים:

1. לְהַקְצוֹת מָקוֹם
2. לַעֲמֹד עַל (טיבו של דבר)
3. זִלְזוּל
4. עָמַד בִּפְנֵי
5. אַדְ ָיה
6. אַכְסַנְיָה
7. בְּשֶׁפַע
8. אַחֲוָה
9. חֵרֶם
10. חָלָל
11. הִסְתָּעֲרָה
12. נַעֲנָה
13. לְהִתְיַחֵד
14. לְעוֹלָם
15. אֲוִירָה
16. בָּחַל

existence, being.	69. הֲוָיָה	– מציאות, ישות, קיום: אמונה או כפירה בהוית הבורא.
repair, correction, amendation. improvement, reform.	70. תִּקּוּן	– מילוי הפגם או הליקוי בדבר־מה, החזרת דבר למצבו השלם או הנכון. – שינוי לטוב, שיפור, השבחה, רפורמה.
good deed.	71. צְדָקָה	– זכות, מצוה: והאמין בה׳ ויחשבה לו לצדקה״ (בראשית טו, ו).
charity.		– גמילות חסדים, נדבה לנצרכים: ״מרבה צדקה – מרבה שלום״ (אבות ב, ז). פלוני תרם מכספו לצדקה.
scarf, shawl.	72. סוּדָר	– מטפחת לעיטוף הצוואר או לכיסוי הראש (כלים כט, א).
(others) pullover, sweater.		– יש מיחדים שם זה ל״סֶודר״, אפודת־צמר שלובשים בימות־הקור (על שום דמיון הצלצול לשם הלועזי ״סֶודר״).
to be transferred to, pass to.	73. קָם דְּבַר־מָה לִפְלוֹנִי	– עבר לרשות מישהו, היה לקנינו הפרטי: ״ויקם השדה... לאברהם לאחוזת קבר״ (בראשית כג, כ).
purchase, possession.	74. מִקְנָה	– קניה, רכישת דבר בכסף, קנין: ״ויקם שדה עפרון... לאברהם למקנה״ (בראשית כג, יז).
women's court in Temple; women's	75. עֶזְרַת נָשִׁים	- כינוי למדור בבתי־הכנסת המיועד לנשים הבאות להתפלל (שאול מן המונח

		ד); ויש טוענים כי מקורו של הביטוי הוא בהימנעות מכוונת מאמירת הרע הגמור – תופעה ידועה בעברית ובלשונות השמיות בכלל (לדוגמה: אשתו של איוב אומרת לו: ״עודך מחזיק בתמתך? ברךְ אלהים ומות״ [איוב ב, ט]; אבל היא מתכוונת לומר: קלל אלהים ומות). מכאן הביטוי: בלשון סגי נהור.
euphemistically.	בִּלְשׁוֹן סַגִּי נְהוֹר	– בהוראה מהופכת; שימוש במלה באופן שהאומר אותה מתכוון להוראתה ההפוכה. למשל: פלוני חכם גדול הוא, בלשון סגי נהור (כלומר, הוא שוטה גמור). ויש ששמים מרכאות במקום לכתוב את המלים ״סגי נהור״: פלוני ״חכם גדול״ הוא – כלומר טיפשותו עצומה...
(Aramaic) enough, sufficiently.	סַגִּי	– (ארמית) די, רב, מספיק.
to fulfill one's duty; to bear the burden.	68. נָשָׂא עֹל	– מילא את המוטל עליו, לא השתמט ממילוי חובותיו: ״טוב לגבר כי ישא עֹל בנעוריו״ (איכה ג, כז).
yoke. (fig.) burden.	עֹל	– כלי־רתמה לבקר עובד. – בהשאלה: נטל, מעמסה, שעבוד, חובה: ״כל המקבל עֹל תורה מעבירין ממנו עֹל מלכות ועֹל דרך ארץ״ (אבות ג, ה).
to carry the burden.	מָשַׁךְ בָּעֹל	– בהשאלה: מילא את החובה המוטלת עליו; נשא את סבל העבודה שנתחייב בה (שאול מדברים כא, ג).

rye.	63. שִׁפּוֹן	– אחד ממיני הדגנים המשמש להכנת לחם שחור. השפון נזכר במשנה (כלאים א, א) בין מיני השעורים.
buckwheat, pelt.	64. כֻּסֶּמֶת	– אחד ממיני הדגן או החיטה; מגריסי גרגריו המשולשים מכינים בעיקר דיסות, עוגות וכו׳. פרחיו משמשים מקור לדבש.
songs.	65. זְמִירוֹת	– מנגינות, שירים.
hymns, Sabbath hymns.		– פזמונים ומזמורים ששרים בשעת הסעודה בשבתות ובמוצאי שבתות.
abstemious, ascetic.	66. פָּרוּשׁ	– מתבדל, הפורש מן החברה ומתענוגות הגוף, נזיר: ״משחרב בית־המקדש רבו פרושים בישראל ולא היו אוכלין בשר ולא היו שותין יין״ (תוספתא סוטה טו, יא).
Pharisee.		– בימי הבית השני: כינוי לאיש מן הכת הגדולה של חכמים תופשי תורה, שתמכו בתורה שבעל־פה (הפרושים), בניגוד לבני הכת האחרת – הצדוקים.
recluse (a Jew who left his home and wife to study Torah).		– בישראל בדור שעבר: כינוי ליהודי שפרש מאשתו ומביתו כדי ללמוד תורה בבתי־מדרשות בערים אחרות.
blind (lit.: full of light).	67. סַגִּי נְהוֹר	– (ארמית: רב האור) כינוי בלשון הפוכה או נקיה לעיוור, סומא. יש משערים כי הכינוי ״סגי נהור״ ניתן לעיוור בעין אחת, שלעומת העיוור הגמור הריהו ״רב אור״ (בראשית רבה

		ידועה לו. דומה לזה בצורתו הביטוי ״ידוע חולי״, שפרושו: חולה הרבה, חלוש, חולה כרוני: ״איש מכאובות וידוע חולי״ (ישעיהו נב, ג).
dumbness.	אֵלֶם	– אילמות, העדר כוח הדיבור.
silence.		– שתיקה.
to charm, fascinate, arouse love in someone.	58. לִבֵּב	– משך את הלב, הקסים, עורר רגשות אהבה וחיבה בלב פלוני אליו: ״לבבתני אחותי כלה, לבבתני באחת מעיניך״ (שיר השירים ד, ט).
Graf, Count.	59. גְּרָף	– רוזן, דוכס, תואר אצילות בארצות שונות.
to estimate something with a look (with a glance).	60. מָדַד בְּמַבָּטוֹ	– בהשאלה: הביט עליה מקצה אל קצה, כמודד: קבע במבטו ערכו של דבר.
to measure.	מָדַד	– קבע מדתו ושיעורו של דבר.
unintentionally, innocently.	61. לְתֻמּוֹ	– בלא כוונה מיוחדת, לא בצדיה: ״ואיש משך בקשת לתומו״ (מלכים־א כב, לד).
wholeness, perfection.	תֹּם	– שלימות.
innocence, simplicity, naiveté.		– תמימות (בעיקר במובן המוסרי), יושר: ״הולך בתם ילך בטח״ (משלי י, ט).
fresh.	62. חַי	– רענן, טרי: מים חיים.
raw.		– לא מבושל ולא אפוי: ירק חי. ״ולא יקח ממך בשר שבושל כי אם חי״ (שמואל־א ב, טו).

the seven days of mourning for a near relative.	51. ״שִׁבְעָה״	– שבעת ימי האבל לאחר מות אדם קרוב.
(here) a group of ten adult male Jews, the minimum for congregational prayer.	52. מִנְיָן	– עשרה יהודים לפחות הדרושים לשם תפילה בציבור (על יסוד כתובות ז, עב – ח, עא). וזהו המובן כאן.
number.		– מספר, כמות: ״אין תורמין לא במידה ולא במשקל ולא במנין״ (תרומות א, ז).
counting (vote, score).		– מנייה, ספירה, חישוב הכמות: מנין הקולות שבקלפי לאחר הבחירות.
at the same time, while doing something.	53. בְּתוֹךְ כָּךְ	– תוך כדי כך, באותו זמן.
chamberpot.	54. עָבִיט	– כלי־קיבול למי־שפכין, גָרף.
isolation.	55. הִתְיַחֲדוּת	– התבדלות, ישיבה ביחידות.
communion, unification.		– התאחדות, התחברות: התיחדות האיש עם בוראו.
together.	56. בְּצַוְתָּא	– ביחד, יחדו, בחברותא: בלינו בצותא ערב נעים.
crew, group, team.	צַוְתָּא	– (מארמית) צות, חברה, חברות.
one who is usually silent.	57. יְדוּעַ אֵלֶם	– מי שהאלם או השתיקה היא מנת חלקו התמידית, מי שרגיל בשתיקה, שהשתיקה

to divert. to set sail, to depart.		– נטה הצידה, התרחק מן־, הלך. – ביחוד: יצא בספינה בים: התיירים הפליגו באניה לישראל.
blind, blind in one eye.	47. סוּמָא, סוּמֵא	– עוֵּר בעין אחת או בשתי עיניו: ״אִלם או סומא או חרש״ (סנהדרין ח, ד). המלה ״סומא״ מופיעה כאן בהוראה שאולה, מליצית, אך יש לה גם משמעות סמלית, שכן אותם קירות סומאים, חסרי החלונות, הנם עדות חיצונית לקשיחותם של הגרים בינותם ולחוסר המגע ביניהם לבין גיבורת הסיפור. צורת הרבים של ״סומא״ – סומים.
bowl.	48. אַגָּן	– ספל, כלי עגול, קערה.
a woman giving birth to first child. an animal giving birth of first off-spring.	49. מַבְכִּירָה	– יולדת בכור, יולדת לידה ראשונה (ירמיה ד, לא). – בהמה ממליטה לראשונה: פרה מבכירה.
to flicker dimly.	50. דִּמְדֵּם	– נצנץ מעט, שלח אור כהה וקלוש: יום אפור דמדם מבעד לווילאות המורדים (מכאן: דמדומים – שעת בין הערביים, האור הקלוש המדמדם בשמים סמוך לשקיעת השמש). ״דמדמו״ מופיע כאן בהוראה שאולה. ״מלים שדמדמו עוד בה מימי ילדותה״ – מלים שזכרה אותן באופן קלוש.

(here, fig.) wide open.	41. קָרוּעַ	– כאן: בהשאלה: פתוח לרווחה (על עינים, דלת ועוד).
torn, tattered.		– כרות וחתוך.
to flutter, to float.	42. רִפְרֵף, הִתְרַפְרֵף	– פרח ופירכס, ריחף מעל: ״כעוף הזה שהוא מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות״ (בראשית רבה ב). הפועל מופיע כאן בבנין התפעל, אך השימוש בו אינו רב.
	43. ״הוֹשָׁבָה״	– טקס הושבת הכלה על כסא מורם, לפני שהיא הולכת אל החופה. האורחים ניגשים בזה אחר זה לברך אותה, הבדחן אומר לה דברי־מוסר בניגון ובנוסח, הכליזמרים מנגנים ניגון עצוב והנשים בוכות. אף הכלה בוכה אם היא יתומה והבדחן מעלה את זכר הוריה. לבסוף ניגש החתן עם השושבינים ומגביה את הצעיף של הכלה, כי על־פי דין חייב החתן לראות את הכלה קודם שיקדשנה.
to spread.	44. פָּשָׂה	– התרחב, התפשט (ביחוד דבר מזיק או לא נעים): ״לא פשה הנגע בעיר״ (ויקרא יג, ה). הספסרות פשתה במדינה בתקופת החרום.
nothingness, naught.	45. בְּלִימָה	– (בלי־מה) אין, אפס: ״תולה ארץ על בלימה״ (איוב כו, ז).
to remove.	46. הִפְלִיג	– הטה הצידה, הסב, הרחיק.

to complement or add to someone's words.	מִלֵּא אַחֲרֵי פְלוֹנִי	– הוסיף והשלים דברים אחרי דברי פלוני: היושב־ראש מילא אחרי המרצה. כאן: מילאו את דבריה, במקום מילאו אחרי דבריה, שהוא הניב השגור.
to peck, to dig with the beak or snout, to gnaw.	36. נָבַר	– חיטט, חפר, וניקר בדבר־מה בחוטמו או במקורו. ״חזיר שהיה נוֹבר באשפה״ (בבא קמא יז, עב).
a set of gems or precious stones (to be set).	37. מִלּוּאִים	– משבצת אבני־חן: ״ואבני מילואים לאפוד״ (שמות לה, ט).
chequered work or embroidery.	38. תַּשְׁבֵּץ	– מעשה משבצות, או רקמת ארג־משבצות (בערבית ענינו קליעה, ובסורית ענינו ערבוב): ״וכתונת תשבץ״ (שמות כח, ד). דבורה בארון משתמשת במונח ״מילואים ממעשה תשבץ״ למשטחי רקמה המשובצים בתוך בד הציפיות.
crossword puzzle.		– בימינו: כינוי מקובל לחידון־מלים.
marriage.	39. קִדּוּשִׁין	– קישור בברית הנישואין, נשיאת אשה: ״מקדש ישראל על־ידי חופה וקדושין״ (כתובות ז, עב). הרב מסדר את הקידושין.
fast.	40. צוֹם	– תענית, הימנעות מאכילה ומשתיה מחמת אבל או מטעמים דתיים. מנהג הוא בדת היהודית שהחתן והכלה צמים ביום החופה כדי לכפר על חטאים שחטאו או כדי להזכיר להם את מדת הצניעות, המתינות וכיבוש היצר.

		המלה מעוררת גם אסוציאציה של עזיבה והזנחה, במדה מסוימת גם אי־נקיון ועיפוש. הפועל ״נטחב״ (משם העצם ״טחב״) אינו מקובל בשפה. לעומת זאת נמצאת בשימוש צורת בינוני פעול: ״טחוב״, ולאחרונה גם הפועל בבנין הפעיל (הטחיב) והופעל (הוטחב).
watermelon field, cucumber (and other vegetables) field.	31. מִקְשָׁאָה, מִקְשָׁה	– שדה קישואים, אבטיחים וכדומה: ״כמלונה במקשה״ (ישעיה א, ח). במקורה נגזרה המלה מ״קשוא״ או ״קשואה״.
kneading (dough) trough.	32. מִשְׁאֶרֶת	– ערבה, כלי שלָשים בו בצק ומשהים אותו בו עד שיחמיץ (שמות יב, לד).
to agree, to be willing.	33. נֵאוֹת	– הסכים, התרצה: ״אך בזאת נאות לכם״ (בראשית לד, טו). הפועל ״נאות״ מופיע בבנין נפעל ושורשו ״אות״.
out of, because of.	34. מִתּוֹךְ	– על־ידי־, בגלל.
to complete, to fill in.	35. מִלֵּא	– השלים: ״את מספר ימיך אמלא״ (שמות כג, כו).
to fill.		– שם דבר־מה בתוך בית־קיבול עד שפתו.
to fulfil.		– קיים: ״ימלא ה׳ כל משאלותיך״ (תהלים כ, ו).

הפועל ״הגיע״ מופיע בדרך כלל בשימושו כפועל עומד. כפועל יוצא הוא נדיר ביותר.

baker's shovel or peel.	25. מַרְדֶּה	– דף ארוך שהאופה שם עליו את ככרות הלחם כדי להכניסם אל התנור ולרדות אותם מתוכו לאחר שנאפו (תענית כה, עא).
block of wood.	26. בּוּל עֵץ	– גזיר־עץ בלתי מעובד: ״לבול עץ אסגוד״ (ישעיה מד, יט).
(col.) an unintelligent person, block head.		– בלשון הדיבור: כינוי־גנאי למי שהוא קשה־תפיסה, מטומטם.
block, lump.	בּוּל	– גוש, חתיכה: ״בּוּל של מלח״ (שבת קכח, עב).
to yearn for, to long for.	27. נָהָה	– נמשך אל־, השתוקק אל־, נכסף אל־.
to pray.	28. פִּלֵּל	– התחנן, ביקש, עמד בתפילה: ״ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה״ (תהלים קו, ל).
to think, to expect.		– העלה על הדעת, חשב, האמין: ״ראה פניך לא פללתי״ (בראשית מח, יא). כאן: מפללות – מתפללות, מתחננות.
unclear, faint, vague, obscure.	29. מְעֻמְעָם	– מטושטש, מעורפל, בלתי־נהיר.
to become damp.	30. נִטְחַב	– נעשה לח, רטוב, ספוג טחב.

– הבעת פני אדם לטוב או לרע, יחס.	סֵבֶר פָּנִים	appearance, countenance.
– בלשון הדיבור: יחס של רצון (קיצור המימרה המקובלת: ״סבר פנים יפות״): האיש קיבל את אורחו בסבר פנים.		kindness, cordiality.
– נוהגת בה ידידות.	20. עוֹשָׂה אִתָּהּ בְּאַחֲוָה	she treats her nicely, she is friendly to her.
– התנהג, נהג.	עָשָׂה	to behave, to act.
– גרם הנאה, הסב נחת־רוח.	21. הִנְאָה	to give pleasure.
– יחסים הדדיים, יחס, עזרה הדדית.	22. יַחֲסֵי גוֹמְלִין	mutual relationship.
– הדדיות בעזרה, בתמיכה וכד׳: ״הם מעידים זה על זה ואין חוששין לגומלין״ (פוסקים).	גּוֹמְלִין, גּוֹמְלִים	reciprocity, mutuality.
– השפעה הדדית.	הַשְׁפָּעַת־גּוֹמְלִין	mutual influence.
– פרוע, בלתי מסודר: שערות סתורות.	23. סָתוּר	disarranged, dishevelled.
– קירבה והושיטה את אצבעותיה, עד שנגעה.	24. הִגִּיעָה אֶת אֶצְבְּעוֹתֶיהָ	(she) stretched out her finger.
– בא עד, קרב אל דבר והשיגו ממש: ״שטף ועבר עד צואר הגיע״ (ישעיה ח, ח).	הִגִּיעַ	to reach.
– (פועל יוצא) הביא, גרם שיבוא: ״שהחיָנו וקיְמָנו והגיענו לזמן הזה״ (ברכות נד).		to bring (up to), to cause to come.

to set a pot on the fire.	14. שָׁפַת	– שם קדרה על אש לבישול: ״שפֹת הסיר הגדולה ובשל נזיד״ (מלכים־ב, ד, לח).
samovar, tea-kettle.	15. מֵחַם	– כלי־מתכת שבמרכזו עובר צינור שמבעירים בתוכו אש לשם חימום המים הנתונים בו. המיחם המקובל ביותר בימינו הוא ה״סָמוֹבָר״ הרוסי. – בימי המשנה: כלי לחימום מים, מעין קומקום הנתון על אש.
tub.	16. עֲרֵבָה	– כלי גדול, כעין שוקת או גיגית, ששמים בו נוזלים לשימושים שונים (שבת כח, ועוד).
kneading (dough) trough.		– משארת, כלי־עץ ללוש בו את הבצק.
to cast off, to slough off, to remove.	17. הִשִּׁיל	– השיר, הפיל, הוריד, הסיר: הנחש השיל את עורו, עצים משילים פירותיהם. בפסוק ״של נעלך מעל רגלך״ (יהושע ה, טו) מופיע הפועל בבנין קל (נשל), ואילו כאן משתמשת ד. בארון בבנין הפעיל.
extra strength.	18. שְׁאָר־כֹּחַ	– יתרון כוח. צרוף הבנוי על יסוד הניב ״שאר־רוח״.
remnant, remainder.	שְׁאָר	– מותר, יֶתֶר, מה שנשאר: ״ויואב יחיה את שאר העיר״ (דברי־הימים־א יא, ח).
nobility of spirit.	שְׁאָר־רוּחַ	– יתרון־רוח, רוח נעלה, עומק המחשבה והדעה: חוקר ומלומד בעל שאר־רוח.
appearance, countenance.	19. סֵבֶר	– מראה, הבעה.

		קל מקובלים יותר ויש שדווקא אלה שבבנין נפעל מתבלטים. לעתים קרובות משמשים שניהם באותה משמעות בהבדלים קלים. וכך הדבר בפועל שלפנינו.
the pious worshippers (people who pray very early and very conscientiously).	10. מִתְפַּלְלֵי הַ־וְתִיקִין־	– המתפללים הותיקין (המזדרזים לקיים מצות תפילה). הצרוף מלמד כאילו יש פה לשון סמיכות, אולם למעשה לא קיימת פה סמיכות. במקורות נמצא מקרים רבים שבהם מופיעה צורת סמיכות ואילו ההוראה היא נפרדת. לדוגמה: ״שלושת ימים״, ״מלאכי רעים״.
name given to pious Jews zealous to fulfil the precepts.	וְתִיקִין	– כינוי ליהודים יראי שמים ומחבבי מצוות, המדקדקים במצוות וזריזים לקיימן: ״ותיקין היו גומרים אותה (את קריאת שמע) עם הנץ החמה״ (ברכות ט, עב).
children of the street, waifs, street urchins.	11. נַעֲרֵי־רְחוֹב, יַלְדֵי־רְחוֹב	– כינוי לילדים עזובים, המסתובבים ברחובות הכרך ללא חינוך וללא עבודה.
instead of.	12. תַּחַת	– במקום־, תמורת־, חלף־: ״רעה תחת טובה״ (תהלים לה, יב).
to find, to achieve.	13. הֵפִיק	– מצא, השיג: ״אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה״ (משלי ג, יג).
to yield, send forth.		– הוציא: ״מלאים זיו ומפיקים נגה״ (אל אדון, שחרית לשבת).
to please someone, to give someone satisfaction.	הֵפִיק רְצוֹן פְּלוֹנִי	– השביע את רצונו של פלוני, גרם שפלוני יהיה מרוצה בו: ״כונת כל אחד משניהם להפיק רצון חברו״ (רמב״ם, אבות א, ו).

scant and ill-arranged, sparse and entangled.	5. מְדֻבְלָל	– מדולדל ומבולבל, קלוש ומרופט. שערות מדובללות הן שערות קלושות ודלילות אך מסובכות זו בזו.
a small quantity, a pinch of something.	6. קֻרְטוֹב	– בהשאלה: משהו, שמץ: אין בדבריו אף קורטוב של אמת.
very small measure of liquid.		– מדה קטנה, ביחוד לנוזלים, אחד מששים וארבעה בלוג (שמונה גרם וחצי). (הרחבה מן ״קורט״, שפרושו גרגר קטן, חלק קטן מְדָבָר).
to cause someone to gain.	7. זִכָּה	– גרם לאחר שיזכה: ״אשריך שזכית וברוך המקום שזכך לכך״ (שבת קיט, עא).
that.	8. אֲשֶׁר	– שֶׁ–. במקרים רבים מבכרת ד. בארון את השימוש במלת־הקשר ״אשר״, לעתים כדי למנוע את הישנותה של הקידומת ״ש״ יותר מאשר במלה ״אשר״. במרבית המשפטים בהם משתמשת ד. בארון במלה ״אשר״ תופיע בימינו ״ש״. לדוגמה: ״ודאי אשר היו גם טרדות ודאגות״; ובימינו: ״ודאי שהיו גם טרדות ודאגות״.
to slip, totter, stumble.	9. נִמְעַד	– מעד, הוחלק ונכשל: רגלו נמעדה בקרח והוא נפל. פעלים עומדים בבנין נפעל מצויים במקרא ואף לאחר מכן: היה – נהיה, זעק – נזעק, חלה – נחלה, כשל – נכשל, כבה – נכבה ועוד. יש שהפעלים בבנין

שברירים — דבורה בארון

א. הערות ומילון:

splinter.	1. שַׁבְרִיר	– שבר, פלח, רסיס: שברירי אבנים שברירי כלי. ״והעם בכללו אינו זוכה אלא לשברירים המועטים״ (ביאליק, ״לכינוסה של אגדה״).
sunrays, sunbeams penetrating the darkness.	שַׁבְרִירֵי הַשֶּׁמֶשׁ	– קרני אור השמש החודרות דרך הסדקים למקום אפל: ״שברירי אור שמש״ (ביאליק, ״זוהר״).
(here) some (see unit 2 item 13, unit 11 item 3).	2. אֵיזוֹ, אֵיזֶה	– כאן: אי־אלו, אלה, כמה (ראה גם יחידה 2 ערך 13, יחידה 11 ערך 3).
useless, unwanted (article, person).	3. כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ	– דבר או אדם שאין בו צורך ואין איש מתענין בו (על־פי הושע ח, ח).
bench fixed to wall. shelf.	4. אִצְטַבָּה	– ספסל ליד קיר. – מדף, לוח מחובר אל הקיר (או בתוך ארון, כונית וכו׳) לשים עליו דברים שונים: ספרים, כלים וכו׳. המקור: יונית.

3. מהו הדבר המקנה לתפוזים ערך רב כל כך בחיי המשפחה הליטאית ?
4. לקט ובחן את הביטויים והתארים המופיעים בקשר לתפוחי־הזהב. מאילו תחומים לקוחים דימויים אלו, ומה הם באים להבליט ולייחד ?
5. מהו מקומו של המספר בסיפור זה ?
6. בסיפור מצויות הזכרות רבות ודימויים במנהגים וחגים יהודיים. לקט אותם והסבירם.
7. בפתיחת הסיפור מציין המספר: ״ובכן, הבה נראה גורלם של מי עלה יפה... נראה ונקח מוסר!״. מה מקומה של פסקה זו במסגרת הסיפור כולו, וכיצד היא מבהירה את מבנה הסיפור ומטרתו ?
8. מדוע נקרא הסיפור ״אלמותו של תפוזהב ?״
9. הסיפור ״אלמותו של תפוזהב״ הנו פרק אחד מן הפרקים המרכיבים את היצירה ״אנשי שקלוב״. מהו היחס בין פרק זה לבין הפרק הראשון שאותו למדת וקראת ?
10. מהו היסוד ההומוריסטי בצורה שבה מתאר שניאור את תפוחי־הזהב, ואת התנהגותם של בני המשפחה כלפיהם וסביבם ?

לשמ׳ת בלשון נקבה). משמות שסיומם ״—ון״ הבאים ממקור יוני — ריבוים תמיד ״ות״: וילון — וילונות; דורון — דורונות, ועוד.

מה תהיה צורת הרבים של המלים הבאות:

1. הָמוֹן
2. פַּעֲמוֹן
3. פִּתְרוֹן
4. קִמְשׁוֹן
5. זִכָּרוֹן
6. פִּקָּדוֹן
7. מָזוֹן
8. נִסָּיוֹן
9. שִׁרְיוֹן
10. קִלְשׁוֹן

ח. התפתחותם של ניבים ופתגמים שונים נעוצה בעובדה, שדוברי לשון מסוימת מייחדים ומדגישים תכונה אחת (לאו דוקא עיקרית) של עצם מסוים, או מציינים שימוש אחד מכלל שימושיו של אותו עצם.

שימושי המלה ״מלח״ והופעתה בניבים שונים עשויים לשמש דוגמה נאה להתפתחות מעין זו. על יסוד המנהג העממי המצוי בכמה ארצות, לצאת לקראת שליט ונכבד ולכבדו בככרות לחם ומלח, נמצא את הביטוי ״לקדם פני פלוני בלחם ומלח״, שפרושו: לקבל פני פלוני בסבר פנים יפות. לעומת זאת מבוסס הביטוי ״נהפך לנציב מלח״ על העובדה שהמלח נוטה להתגבש בגושים מוצקים, כפי שאירע בשעתו לאשת לוט.

מהי משמעותם של הניבים הבאים, המייחדים אחת מתכונותיו או שימושיו של המלח בחיי האדם:

1. פת במלח.
2. אין בו מלח.
3. זרע מקום מלח.
4. ברית מלח.
5. זריז וממולח.
6. ילך לים המלח.

ט. ענה על השאלות הבאות:

1. מדוע ולשם מה נפתח הסיפור בתאור שני ארגזי תפוחי־הזהב, ובהשוואת ורשה לשקלוב?
2. תאר את דמותה ואופיה של משפחת הדוד אורי והדודה פייגה.

(שמות מפלגות: מפא״י, מפ״ם וכו׳). אולם נוסף לכך נמצא גם מלאכת הרכבה במלים רבות, כאשר צרוף של שתי מלים הופך למלה אחת. לדוגמה: בינלא:מי (ולא: בין־לאומי); עדלידע (ולא: עד דלא ידע); וכן נמצא שמות שנוצרו בהשמטת אותיות של אחת המלים או שתיהן. לדוגמה: ברנז (בר־אוז); כדורגל (כדור־רגל) וכו׳.

הסבר את המלים הבאות, והפרד אותן לאיבריהן:

1. אַלְחוּט
2. בַּרְנָשׁ
3. קוֹלְנוֹעַ
4. רַמְקוֹל
5. דוּקְרָב
6. דוּ־שִׂיחַ
7. חַדְגּוֹנִי
8. רַבְגּוֹנִי
9. מַדְחֹם
10. קַרְנַף
11. חֲרוּמַף
12. מִגְדַּלּוֹר
13. דַּחְפּוֹר
14. חַמְשִׁיר
15. רַמְזוֹר

4. מה יהיה הפועל הקשור בצרופים:

1. מַצַּב־רוּחַ
2. עַד כָּאן
3. בֵּינְלְאֻמִּי
4. דִּין־וְחֶשְׁבּוֹן

ו. רבים מן המקצועות והמלאכות היו בימי קדם נחלת הגבר בלבד, ולכן רבים הם שמות בעלי־המקצוע הקיימים בלשון זכר בלבד: דיג, גלב, דין, חרש וכו׳ (לעומת זאת יש כמעט תמיד שם מקביל בזכר לשם בעלת־מקצוע. לדוגמה: חוֹבֶשֶׁת – חוֹבֵשׁ; אוֹמֶנֶת – אוֹמֵן וכו׳).

המלה ״בשמית״ או ״בשמת״ היא צורת הנקבה של ה״בשם״. מהי צורת הנקבה של שמות בעלי־המקצוע הבאים:

טַיָּס, קָצִין, חַיָּל, פְּסַנְתְּרָן, כַּנָּר, שַׁדְּכָן, פַּסָּל, מְתוֹפֵף, מְנַצֵּחַ, חַיָּט, פּוֹעֵל, פָּקִיד, אוֹפֶה, נֶהָג, מַזְכִּיר.

ז. שמות בלשון זכר, שסיומם ביחיד ״—וֹן״, יופיעו בריבוי באחת משתי הצורות הבאות: שהרון — שהרונים; או: ארמון — ארמונות. למעלה ממחצית כל השמות בסופית ״—וֹן״ במקרא באים בסיום ״—ים״ ברבים, ופחות ממחציתם — בסיום ״—ות״. אולם בלשון חז״ל בלבד באים שמות אלו לרוב בסיום ״—ות״. בימינו נהוג לרבות שם מעין זה בסיום ״—ים״, אם לא השתרש ריבויו בסיום ״—ות״ (כיון שהסיום ״—ות״ אופייני, בדרך כלל,

2. מְכוֹנָה — מופיעה במקרא בהוראת כן ובסיס.
3. מַסֵּכָה — מופיעה במקרא בהוראת פסל יצוק וגם מכסה להתכסות בו.
4. שֶׁלֶט — מופיע במקרא בהוראת מגן וצינה.
5. לַבָּה — מופיעה במקרא בהוראת להבת־אש.

ה. המלה "תפוזהב", או "תפוז", הנה דוגמה לתופעה המצויה בעברית: צירופן של שתי מלים או ראשי־תיבות, והרכבתן למלה אחת בעלת משמעות חדשה (נוטריקון).

שמות המורכבים משתי מלים שונות נמצאים במקרא, רבים מהם בשמות פרטיים.

1. הפרד את איבריהם של השמות הבאים והסבירם:

1. אַבְרָהָם
2. רְאוּבֵן
3. בִּנְיָמִין
4. גִּלְעָד
5. יוֹנָתָן
6. יִשְׂרָאֵל
7. אֲרִיאֵל
8. גֵּיהִנּוֹם
9. אֵיפֹה
10. אַלְמָוֶת
11. דוּכִיפַת
12. בְּלִיַּעַל
13. אַבְנֵר
14. בְּלִימָה

2. בימי חז"ל ניכרת יצירת נוטריקון בעיקר במלות יחס וחיבור ובמספר מועט של שמות עצם. הפרד את איבריהן של המלים הבאות והסבירן:

1. אֵימָתַי
2. לְפִיכָךְ
3. מִנַּיִן
4. אִלּוּלֵא
5. אֶשְׁתָּקַד
6. מַשֶּׁהוּ
7. עַבְדְּקָן
8. תְּרֵיסָר
9. לְהַלָּן
10. הָשַּׁתָּא

3. בימי־הביניים נעשתה מלאכת ההרכבה של נוטריקון כמעט רק בשמות פרטיים, הכוללים את ראשי־התיבות של שם איש מסוים, אולם הם נקראים ככתיבתם ולא כראשי־תיבות. לדוגמה: רש"י, רמב"ם, חז"ל, להד"ם וכו'.

תופעה מעין זו קיימת גם בדורנו, בעיקר עקב רצונם של בני־אדם לקצר ולקרוא את ראשי התיבות ככתיבתם, מבלי לפענח את סימניהן

העברית, נמצא כי שפות זרות אחרות שימשו את השפה העברית כמקור לשאילת מלים ומונחים. בימי חז״ל גברה מאד שאילת מלים זרות, ביחוד מינָנית ומרומית. בדרך כלל נמצא שאם המלה הזרה היא בת שתים או שלוש אותיות לא נרגיש בזרותה, כיון שהיא מתאימה ודומה לנהוג בעברית (לדוגמה: ״דת״ או ״סגן״, השאולות מפרסית).
לעומת זאת בולט מקורן הזר של מלים ארוכות יותר (כגון ״מלצר״, ״פרדס״ וכו׳). ניתן לראות כי חלק גדול מן המלים הזרות שהשתרשו בעברית, מבלי לדחוק את המטבע העברי המקורי, העשירו את השפה, אם כי קיימת לפעמים גם השפעה זרה ומזיקה, המתבטאת בנטיה לחיקוי השפה הלועזית.

1. מצא בסיפור מלים שמקורן בשפה היוָנית.

2. לפניך רשימת מלים שאולות מיוָנית. מצא את מובנן ובנה עמן משפטים:

1. פִּנְקָס
2. קַתֶּדְרָה
3. סִיטוֹנַאי
4. מוּזִיקָה
5. מוּזֵיאוֹן
6. אֻכְלוֹסִיָּה
7. קַלְפִּי
8. פּוֹרְנוֹגְרַפְיָה
9. פִּיּוּט
10. פֻּלְמוּס

3. ההשפעה הלשונית של שפה אחת על רעותה היא דו־צדדית. באמצעות התעתיקים היוָניים של האבנגליון, והתרגום היוָני למקרא, הועברו כמה וכמה מלים שמקורן עברי או ארמי לשפות האירופיות של ימינו. לדוגמה: יובל, אָמן, הללויה, שרפים וכו׳. לעתים נמצא כי מלים מסוימות חדרו מלשון לא־נודעת הן לתוך העברית ושאר הלשונות השמיות, והן לתוך לשונות הודו־אירופיות, ואז נמצא דמיון צלילים בין מלה עברית ומלה זרה. נוסף לכך נמצא גם מלים עבריות ששאלו העמים מאוצר הלשון העברית, והרחיבו את משמעותן, ולבסוף אותה משמעות מתלווה למלה העברית גם בלשוננו.

לפניך רשימת מלים מעין אלו. הוסף את המשמעות הנרחבת של כל מלה בעברית, ואת המקבילה שלה באנגלית.

1. יוֹבֵל — מופיע במקרא בהוראת שנת החמישים, ובתלמוד — כציון לתקופה של חמישים שנה.

8. הדודה פייגה אומרת: אילו עשירה מופלגת...., היתה אוכלת תפוח־זהב שלם.
9. אומר הדוד אורי: אילו עשיר מופלג... היה סוחט את עסיסם של שלושה תפוזים.
10. מקליפות מקומטות...., שחרחרות למראה.

6. יש מקרים שבהם יחסרו במשפט נושא, נשוא, או שניהם כאחת, ואף־על־פי־כן המשפט קיים, שכן קל לו לקורא להבין על מה מדובר במשפט. לדוגמה: "שקט!". מלה זו היא, לאמיתו של דבר, בבחינת משפט שלם, שהוראתו היא, בערך: "אני דורש שקט!" "יהי שקט!". במשפט "ידע שור קונהו, וחמור — אבוס בעליו", הפועל "ידע", המופיע כנשוא בחלקו הראשון של המשפט, חסר בחלקו השני ("וחמור (ידע) אבוס בעליו"). בנין משפט מעין זה אופייני מאד ללשון המקרא ומצוי בעיקר בשירות הקדומות (מבנה זה מקנה לשירות אלו משקל ומקצב מסוים, כיון שכל משפט מחולק לשני חלקים בעלי מספר מלים שוה). משפט מעין זה נקרא משפט חסר, או משפט חיסור.

לפניך רשימת משפטים חסרים. ציין את הנושא או את הנשוא החסרים במשפטים אלו (חלקם לקוח מן הסיפור, וחלקם — מן התורה):

1. "לא כדאי היה לספוג ימים רבים את נגהה של שמש אפריקי, לילות ארוכים — את טלליה של ארץ אלג׳יר".
2. "ריקים שכמותכם! זוללים ומלחכי פנכה!"
3. "רוצים היו לזכות ולהציץ קצת אל פנים הקליפה. ולא זה בלבד — אלא גם לטעום!"
4. "אל בא בחטיפין!"
5. "ובדמיונם — כוס מלאה של עסיס ורוד של תפוחי־זהב..."
6. "נטלה הדודה פייגה את סכין המטבח הממורט, וחתכה אותן ל׳אטריות׳, ואת אלו — לפתי פתים..."
7. "שמח זבולון בצאתך, ויששכר — באהליך".
8. "לא יסור שבט מיהודה, ומחוקק — מבין רגליו".
9. "כבס ביין לבושו, ובדם ענבים — כסותו".

ד. בניגוד לארמית, שהיא השפה הזרה היחידה שהשפיעה גם על דרכי ההבעה

המלים ״אשת־החיל״ באות כשם נרדף לנושא ״זוגתו״, והן יכולות לשמש תמורה מלאה לנושא, כיוָן שאפשר אף להשמיט את הנושא, ועם זאת לא ייפגם קיומו העצמאי של המשפט (בניגוד למשפט שבו מופיע לואי רגיל).

מלה או קבוצת מלים מעין זו נקראת תמורה.

1. מצא בסיפור משפטים שבהם מופיעה תמורה.
2. כתוב עשרה משפטים שבהם תצטרף לנושא מלת לואי או תמורה.

לדוגמא: 1. ״ירושלים עיר הקודש, היא חלק ממדינת ישראל״ (תמורה).
2. ״ירושלים העתיקה אינה נמצאת בגבולות ישראל״ (לואי).

5. מלת־קשר המצטרפת לנשוא (כשהנשוא הוא שם או פועל בהווה) כדי לקשרו אל הנושא נקראת אוגד. לדוגמה: ״ואלהים הוא היודע לידיהם של אי־אלו אביונים יתגלגלו בסוף דרכם״. המלה ״הוא״, הבאה כאוגד, היא בעצם חוזרת על הנושא, לפיכך תתאים תמיד למין ולמספר של הנושא.

בתפקיד אוגד משמשים על־פי רוב הפועל ״היה״, שמות הגוף (הוא, היא, הם, הן), וכן הפעלים ״נעשה״ ו״הפך״. עם זאת עליך לזכור כי הפעלים ״היה״, עשה״ ו״הפך״ באים גם כנשואים ממש. לדוגמה: הים היה סוער (אוגד), לעומת הדבר היה לפני שנים רבות״.

במשפטים הבאים חסר האוגד. הוסף אותו בהתאם למין ולמספר של הנושא שאליו הוא מתקשר:

1. ההמון... בולע את התפוחים תוך כדי הליכה.
2. אלי הבשם... מפרק ארגזים מומחה.
3. הבשמית יודעת כי אין לדודה פיגה מקום אחר. אף־על־פי־כן ...מושכתה בקצה הסודר.
4. שיחה רחבה... משתפכת והולכת בענין תפוחי־הזהב.
5. הילדים... מאובנים כנציבי מלח.
6. צבען של הקליפות האדומות... רענן ומבהיק.
7. אך החתן, בן שקלוב הגנו, יודע... כי תפוח־זהב לא נוצר כדי שחתנים יזללוהו.

מצא בסיפור עשרה משפטים הפותחים בנושא, ועשרה משפטים הפותחים בנשוא.

2. לפניך רשימת משפטים הלקוחים מן הסיפור. נסה לשנות את סדרן של המלים המופיעות בהם, בכל הדרכים האפשריות.
   1. מתפארים תפוחי־הזהב שבארגז הראשון.
   2. עמד החנוני וצברם לראוה, זה על גב זה, בדמות פירמידות קטנות.
   3. הרחוב הזולל והרועש בלעם ברעבתנות גסה.
   4. כעבור שעה מועטת מופיעים תפוחי־הזהב בצוהר היחידי שבחנות.
   5. הפרי הסגלגל, הריחני והלוהט חי בדמיונם של הילדים כחלום מתוק.
   6. הילדים ניצבים מסביב לשלחן ונועצים עיניהם באבא מתוך יראת כבוד.
   7. בתוך היי״ש מתעוררות החתיכות היבשות והחומות לתחיה.
   8. כשלשה, ארבעה בני עלים מחודדים בקעו ויצאו מכל חרצן לאור העולם.
   9. מחג הפורים של אשתקד עוד נשאר בלבם צל ריח וצל מראה של פרי עץ הדר.
   10. כעשרה ימים לאחר חג הפורים מתנים ״תנאים״ בביתה של הדודה פייגה.

3. יש שנמצא כי הנושא, או כל שם עצם אחר המופיע במשפט, מלווה במלה, או בקבוצת מלים, המתארת או מגדירה אותו. לדוגמה:

״ידים חומות ומהירות של נשים כושיות־לבנות קטפו אותם״. קבוצת המלים ״חומות ומהירות של נשים כושיות־לבנות״ מתארת את הנושא: ״ידים״. מלה, או קבוצת מלים מעין זו, נקראת לואי, על שום שהיא מלווה את שם העצם ומגדירה או מתארת אותו.

מצא בסיפור עשרה משפטים שבהם יופיעו הלואי כתאור לנושא או לכל שם עצם אחר במשפט.

4. יש מקרים בהם הלואי משמש כשם נרדף או כתחליף לנושא (או לכל שם עצם אחר). לדוגמה:

״זוגתו, אשת־החיל, עומדת על גבו ומטיפה עצות״.

2398

16. תִּקְוָה
17. עָבַר (זמן)
18. קְרוֹבִים
19. הֶחָג קָרֵב וּבָא
20. רֵיק
21. נִצְחִיּוּת
22. עֲרֵמוֹת
23. לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם
24. נֶעֱלָם
25. סֵתֶר

ג. אחד התחומים החשובים ביותר בלימוד שפה הוא התחביר (Syntax), המלמדנו את תורת החיבור של מלים בודדות למשפט שלם.

בדרך כלל נמצא כי כדי שמשפט יהיה בעל תוכן או בעל רעיון מסוים עליו להכיל שני חלקים עיקריים: 1. החלק שעליו מסופר או מדובר במשפט — הנושא. 2. חלק שני המספר מה מעשהו, תכונותיו או מצבו של הנושא — הנשוא.

1. סדר המלים הוא אחד העיקרים החשובים ביותר במבנה משפט. בדרך כלל נמצא כי הסדר הרגיל של המלים במשפט הוא: נושא, נשוא ושאר החלקים; אולם למעשה רבות הסטיות מסדר זה. על־פי רוב נקבע סדר המלים במשפט בהתאם לחשיבותו של ענין מסוים שאותו אנו חפצים להדגיש. בדרך הטבע נפתח את המשפט באותו חלק שהוא העיקר בעניננו ברגע הדיבור או הכתיבה. לדוגמה:

1. ״הארגז הראשון של תפוחי־הזהב הגיע לעיר״ — משפט הפותח בנושא.
2. ״הגיע לעיר הארגז הראשון של תפוחי־הזהב״ — משפט הפותח בנשוא.
3. ״לעיר הגיע הארגז הראשון של תפוחי־הזהב״ — משפט הפותח בתאור מקום.

יש לזכור שאם המשפט פותח במושא, תואר פועל או מלת שאלה — והנשוא הוא פועל בעבר או בעתיד, יקדם תמיד הנשוא לנושא (ראה דוגמה 3). אם המשפט פותח במושא או בתאור והנשוא הוא פועל בצורת בינוני, יקדם לפעמים הנושא לנשוא.

למשל: ״על שלושה דברים העולם עומד״ (אפשר גם: ״על שלושה דברים עומד העולם״).

לבוא״ (תוספתא שבת, יז, ו). ראה, הזהרתיך! לעתיד לבוא אל תוסף לעשות כן!

– כינוי לאחרית הימים, ימות המשיח: ״ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא״ (אבות ב, טז). end of days, millennium.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים ושלב בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. גְּוָנִים
2. נָעֲצוּ שִׁנַּיִם
3. גּוֹרָלוֹ עָלָה יָפֶה
4. עִיר נִדַּחַת
5. מַזָּלוֹ שִׂחֵק לוֹ
6. מִרְפָּשׂ
7. לְרַבּוֹת
8. בְּשָׁעָה מֻצְלַחַת
9. נְשָׁמָה עַרְטִילָאִית
10. מִינֵי מְתִיקָה
11. מְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת
12. כִּבּוּד
13. לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי
14. מְלַחֵךְ פִּנְכָּה
15. הֶעֱמִיד פָּנִים
16. נִיתּוּחַ
17. בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ
18. מְתִינוּת
19. גְּזַר־דִּין
20. מוּסַר־הַשֵּׂכֶל
21. הָלַךְ לְטִמְיוֹן
22. נָס לֵחוֹ
23. בְּלִי עַיִן הָרַע
24. שְׁיָרִים

ב. מצא את המלים הנרדפות (בהן משתמש המספר) למלים שלפניך:

1. עָמוּס
2. מְתִיקוּת
3. מִכְתָּם
4. שֶׁמֶשׁ שׁוֹרֶפֶת
5. מְנַצְנֵץ
6. עֲבוֹדַת אֳמָנוּת
7. הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה
8. מַגֶּבֶת
9. הִבִּיעַ דַּעְתּוֹ
10. חַנְפָן
11. כִּבּוּד
12. נְעוּרִים
13. קוֹסֵם
14. הִקְשִׁיבוּ
15. תְּפִישָׂה

(fig.) divine voice.		– בהשאלה: קול השכינה, קול האלהים המגיע אל אדם: ״בכל יום ויום בת־קול יוצאת מהר חורב ואומרת...״ (ברכות יז, עא).
rumor.		– שמועה שפשטה בקהל, קול ההמון: בעיר נפלה בת־קול בענין... שניאור משתמש במלה בהוראתה הראשונה, ועם זאת יש מקום גם לאסוציאציות הקשורות בהוראתה השניה.
to excite, irritate, stimulate.	172. גֵּרָה	– הפעיל את החושים או את הרגשות: עוגת־הדבש גרתה את תאבונו של הילד. האור החזק גרה את עיני.
to tease, to stir up.		– שיסה, הסית, וורחר: ״איש חמה יגרה מדון״ (משלי טו, יח).
May he rest in peace! Peace to him.	173. עָלָיו הַשָּׁלוֹם	– דיבור של כבוד בהזכרת שמו של אדם יקר שנפטר: ״אברהם אבינו עליו השלום״ (אבות ה, ג). אמי עליה השלום (נכתב גם בראשי־תיבות: ע־ה).
juice of plants.	174. שְׂרָף	– מיץ צמחים, עסיס: ״הפוצע זיתים שיצא מהם השרף״ (מעשרות ד, א).
resin.		– נוזל הנפרש מתוך צמחים שונים במקום הפצעם, כופר, גומי: ״שרף הנוטף מעצי הקטף״ (כריתות ו, עא).
in the future, in the days to come.	175. לֶעָתִיד לָבוֹא	– לימים הבאים, להבא, בעתיד – ההפך (״לשעבר״): ״מחשב אדם יציאותיו (בשבת) ...מן לשעבר אבל לא מן לעתיד

...ישב לו כדרכו ומספר בנחת״ (ח. נ. ביאליק).

oversoul (the extra soul every Jew acquires on Sabbath, according to legend).	167. ״נְשָׁמָה יְתֵרָה״	– הרגשה חגיגית ומיוחדת, התעלות רוחנית שהאדם נתון בה. נאמר בעיקר על שבת, על־פי הכתוב: ״נשמה יתרה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו״ (ביצה טז, עא).
to refresh, revive.	168. הֶחֱיָה נַפְשׁוֹ	– השיב נפשו, סעד את לבו, החזיר לתחיה. בלשון הדיבור: ציון משהו שאכילתו מקנה לאדם הנאה מרובה: משקה זה טוב מאד – מחיה נפשות!
remnants, remainders.	169. שְׁיָרִים (שְׁיָר)	– שארית, מותר, מה שנשאר מאיזה דבר שהוא: ״הקמץ קרב לעצמו והשישים קרבים לעצמן״ (מנחות ו, א). שירי הסעודה.
survivors, last.		– אחרונים, שרידים: ״שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה״ (אבות א, ב). במשמעות הזאת המלה מקובלת בצורת הרבים בלבד.
hollow, empty.	170. נָבוּב	– חלול, שתוכו ריק: השפופרת והצינור הם נבובים.
echo.	171. בַּת־קוֹל	– הד, הקול העמום החוזר בשעת השמעת קול רם בחדר ריק, בין הרים וכדומה: ״כשאדם קורא לחברו יש לקול בת־קול״ (מד״ר לשמות כט).

		נוהגות לחבוש פאה נכרית לאחר נישואיהן במקום מטפחת, משום שאסור להן להיראות בשער־ראשן המגולה.
to evaporate.	163. פָּג (פוג)	– התנדף: "כדי שלא תפוג ריחה" (כריתות ו, עב).
to disappear.		– בטל, חלף ועבר: "על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט" (חבקוק א, ד).
to be benumbed, grow faint.		– דמם, נמס: "ויגידו לו לאמר: עוד יוסף חי... ויפג לבו כי לא האמין להם" (בראשית מה, כו).
his natural forces (vitality) declined.	164. נָס לֵחוֹ	– יבש לשדו, פסקה חיוניתו ורעננותו: "לא כהתה עינו ולא נס לחו" (דברים לג, ז).
	לֵחַ (לֵיחַ)	– רטיבות, רעננות, כוח החיוניות בצמח או בחי.
lair.	165. רֵבֶץ	– מרבץ, מקום משכב של בעלי־חיים: "והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר" (ישעיהו סה, י). הרעש העז החריד את החיה מרבצה.
"Havdalah": benediction over wine at the conclusion of Sabbaths and festivals.	166. "הַבְדָּלָה"	– ברכה בתפילת "שמונה עשרה" הנאמרת במוצאי שבת וחג להבדיל ביניהם לבין ימות־החול הבאים (ברכות ב, ה).
		– ברכת "המבדיל" הנאמרת על כוס היין במוצאי שבת וחג ("בורא פרי הגפן", "בורא מיני בשמים", "בורא מאורי האש", "המבדיל בין קדש לחול..."): "ובמוצאי אותה שבת אחרי הבדלה

on the eve of Pessah.		לבדוק את החמץ בבית לאור הנר אור לי״ד בניסן, ולשרפו למחרת בבוקר.
flaxen.	159. פִּשְׁתָּנִי	– (שם תואר) – עשוי כעין סיבי פשתה; או: בעל צבע צהוב כעין הפשתה. וכאן: שערות בהירות וחלקות כאניצים של פשתן.
linen, flax.	פִּשְׁתָּן	– צמח שמגבעוליו טווים חוטים וסיבים לאריגת בד. – שם כולל לזרע הפישתה, לסיבים ולאריג המיוצר מן הפשתה: ״כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן״ (שבת ב, ג).
a prohibition on the enjoyment of something.	160. אִסּוּר הֲנָאָה	– איסור ליהנות מדבר מסוים: ״אלו דברים של עובד גלולין אסורין, ואסורן אסור הנאה״ (עבודה זרה ב, ג). ״חמץ שעבר עליו הפסח״ אסור לא רק באכילה אלא גם בהנאה (אסור למכור אותו וליהנות מן הכסף).
(Aramaic) thick bearded man.	161. עַבְדְּקָן	– בעל זקן עבה ומגודל (סנהדרין ק, עב). להבדיל מן ״זלדקן״, שהוא בעל זקן דליל. המקור: ארמית (דקן – זקן).
wig.	162. פֵּאָה נָכְרִית	– קפלט, מקלעת של שערות זרות ששמים על הראש לכיסוי קרחת (שבת ו, ה), או לנוי (בין האצילים באירופה בדורות שעברו). נשי ישראל החרדות בכמה מקהילות ישראל – במזרח אירופה, וגם בישראל –

approaching, forthcoming, around the corner.	157. מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא	– הולך וקרב, מתקרב: ״התחיל החשך ממשמש ובא״ (בראשית רבה יא). חג הפורים ממשמש ובא.
leavened (bread).	158. חָמֵץ	– לחם שהחמיץ בצקו קודם לאפייתו. מאפה שתסס על־ידי שאור וקיבל טעם חמוץ מעט, בניגוד ל״מצה״: ״לא תאפה חמץ״ (ויקרא ו, י).
any bread or vessel not kosher for Pessah — "Hametz".		– כינוי לכל מזון או כלי שיש בו חשש של חמיצות, ולפי הדין אסור לאכלו או להשתמש בו בפסח.
the fictitious sale of "Hametz" to a gentile on the eve of Pessah (and therefore it can be bought back and used after Pessah).	מְכִירַת חָמֵץ	– התורה אסרה אכילת חמץ בפסח ואף אסרה החזקתו בבית (שמות יב). לפיכך, חמץ שהיה ברשות אדם מישראל בימי חג הפסח אסור בהנאה גם אחרי הפסח. אולם ניתן למכור את החמץ לנכרי ולקנותו חזרה אחרי חג הפסח, ואז הוא מותר בהנאה (על־פי פסחים ב, ב). יהודים רבים נוהגים למכור לנכרים דברי חמץ שבהם הם מעתינים להשתמש אחרי חג הפסח. למעשה אין זו אלא מכירה למראית עין, כיון שברור למוכר ולקונה שהעצם העומד למכירה ישוב לבעלות המוכר לאחר שבעת ימי חג הפסח. ״מכירת חמץ״ הוא מעין ניגוד ל״ביעור חמץ״, שמטרתו שריפת כל חמץ.
removal of leavened (bread)	בִּעוּר חָמֵץ	– הטקס של טיהור הבית מכל מזון או כלי שהוא בבחינת חמץ. החכמים תיקנו

(fig.) loss, destruction.		– (השימוש העיקרי) בהשאלה: כליה, חדלון, אבדון (בדרך כלל בצרוף לפעלים הלך, יצא וכו׳): ״מסביב הכל הולך לטמיון, או כבר הלך״ (מ. י. ברדיצ׳בסקי). ״להתנוון ולהרקב ולירד לטמיון״ (אליעזר שטיינמן).
(Aramaic) a cock and bull story, a figment of the imagination (lit.: "the raven has flown away!").	154. עוֹרְבָא פָּרַח	– (ארמית: עורב פרח) כינוי לדבר שאין בו ממש, הבל וריק: מכל הבטחותיו והכרזותיו של אותו איש לא יצא אלא – עורבא פרח (שאול ממסכת ביצה כא, עא, מתשובתו של רב הונא לחכם אחד שהטרידו בשאלות, עד שהשיאו רב הונא לדבר אחר על־ידי הקריאה ״עורבא פרח״).
deserted (abandoned) wife, whose husband has disappeared without divorcing her.	155. עֲגוּנָה	– אשה שבעלה עזבה ונעלם בלא שנתן לה גט, ולפי הדין הריהי קשורה אליו ואינה רשאית להינשא לאחר, אלא אם כן יתן לה גט או יתברר כי הוא מת (גיטין כו, עב).
hair net, head dress.	156. שָׁבִיס	– כיסוי ראש של נשים, כעין צניף, עשוי על־פי רוב מאריג דק או קלוע, מעשה סבכה: ״שביס של סבכה״ (נגעים יא, יא).
hair ornament.		– אחד מתכשיטי־הראש של הנשים בימי קדם. סבורים שהיה כעין ציץ בתבנית עיגול השמש (ישעיה ג, יח).

as soon as, from the time that...	מִשֶּׁ־	– (מן אשר) – משעה ש־, אחרי ש־: ״מאימתי קורין את שמע בשחרית – משיכיר בין תכלת ללבן״ (ברכות א, ב). משגמרתי, קמתי והלכתי.
"Shehakkol": benediction over water or foods not grown: "Blessed are you, O Lord, our God ... by whose word all things exist".	151. ״שֶׁהַכֹּל״	– שמה של ברכה מברכות הנהנין שמברכים על בשר, על מים ועל שאר הדברים שאין גידולם מן הארץ: ״ברוך ...שהכל נהיה בדברו״.
they plan to reveal her secrets.	152. מִתְנַכְּלוֹת לֵירֵד לְסוֹף סוֹדָהּ	– מחבלות תחבולות לגלות ולהבין את כל סודותיה. נראה ששניאור יוצר משפט זה בהשפעתו של הביטוי: ״ירד לסוף דעתו״, שפרושו: העמיק להבין את כוונת דבריו.
to conspire, devise against, plan evil.	הִתְנַכֵּל	– זמם רעות, חיבל תחבולות להרע למישהו: ״ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו״ (בראשית לז, יח).
(fig.) to be lost, to go to the dogs, to go down the drain.	153. הָלַךְ (יָרַד, יָצָא) לְטִמְיוֹן	– הלך לאיבוד, אבד לגמרי.
government treasury.	טִמְיוֹן	– (מיונית) אוצר הממשלה, קופת הממשלה: ״שלח המלך גבאי־טמיון לגבותה״ (בראשית רבה א).

המזלות שבשמים שולטים על גורל האדם, כל מזל בשעה אחרת): למזלי הטוב (לאושרי) השגתי את מבוקשי. בסימן טוב ובמזל טוב! כיום משמשת המלה ״מזל״ בעיקר לחיוב, היינו לציון מזל טוב.		
– קבוצת כוכבי־שבת.		constellation, a group of fixed stars.
– כינוי לכל אחד מכוכבי־הלכת.		planet.
– סתר, חשאיות: ״דברים של צנעא נוהג״ (כתובות ד, עא). המקור: ארמית.	148. צִנְעָה	secrecy, privacy.
– בסתר, בחשאי, ההפך מן ״בגלוי״: ״היגע תלמודו בצנעה לא במהרה הוא משכח״ (ירושלמי ברכות, ט, א).	בְּצִנְעָה	secretly, privately.
– כאן: ארון־אוכל, רהיט־בית ששומרים בו כלי אכילה, צורכי מזון וכדומה.	149. מִזְנוֹן	(here) sideboard, cupboard.
– חדר, פינה, שולחן וכדומה בבנין ציבורי, שמוכרים בו מיני מזון קלים – משקאות, עוגות וכדומה. כגון: מזנון בבנין קולנוע, מזנון בבית העם, וכו׳.		buffet, snack-bar, refreshment room.
– (כמו: מכבר הימים): לפני ימים רבים, לפני עידן ועידנים: ״ומשכבר הימים על אחד הכוכבים, או בחלום קדומים, עברתי עליך״ (ח.נ. ביאליק); ״הפנים ידועים לי משכבר הימים״ (ברקוביץ).	150. מִשֶּׁכְּבָר הַיָּמִים	long ago, in bygone days.

lifting.	מַשָּׂאָה	– (משורש ״נשא״) הרמה, נשיאה: ״תכון תפלתי קטרת לפניך, משאת כפי מנחת ערב״ (תהלים קמא, ב).
till Elijah comes; till Messiah comes.	143. עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ	– ביטוי המורה על זמן רב שיחלוף ויעבור לפני שתתקים שאיפה מסוימת. הביטוי שגור בספרות התלמודית ולאחריה לגבי ענין שקשה להכריע בו, ולכן מוטב לדחותו לאחרית הימים, לימות המשיח, כי אז תיפתרנה כל השאלות ויותרו כל הספקות: ״יהא מונח עד שיבוא אליהו״ (בבא מציעא א, ח).
(here) polished.	144. מְמֹרָט	– כאן: מצוחצח ומלוטש: פלדה ממורטת, כפתורי־מתכת ממורטים.
worn, shabby.		– שחוק, ממורטט, משופשף ובלה, עשוי כסמרטוט: בגד ישן וממורט.
plucked (feather).		– שנמרטו ונתלשו נוצותיו או שערותיו: עוף שחוט ממורט, נוצות ממורטות.
macaroni, noodles.	145. אִטְרִיּוֹת	– מיני חוטים וסיבים של בצק שמבשלים אותם במרק. כאן: חתיכות צרות ומאורכות. המקור: ארמית.
water bottle, jar.	146. צַפַּחַת	– כלי־קיבול קטן לנוזלים, פך, כד משוטח: ״צפחת המים״ (שמואל־א כו, יא). ״צפחת השמן״ (מלכים־א יז, יד).
(fig.) luck, fortune, fate.	147. מַזָּל	– בהשאלה: גורל, מנת חלקו של אדם בחיים (על יסוד אמונת הקדמונים, כי

stream, flow.	136. זֶרֶק	– זרם, שטף חד הפורץ אל על. (במגילות מדבר יהודה מופיעה המלה כשם כלי־מלחמה, כגון חץ, חנית וכדומה. אולם נראה כי שניאור גוזר את המלה על משקל ״זרם״ מן השרש ״זרק״, ובמשמעות דומה).
to suffer from purulent eyes, to emit pus (from the eyes).	137. לְפַלֵּף	– הפריש נוזל מן העינים, דמע: עינים המלפלפות תדיר.
misdeed, a thing better not done.	138. מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר לֹא יֵעָשֶׂה	– מעשה רע ביותר שיש בו משום הפרת חוק ונימוס (על־פי בראשית כ, ט).
to fry.	139. טִגֵּן	– בישל מזון בתוך מחבת בשמן או בשומן וכיוצא בזה: המבשלת טגנה בשר לארוחת הצהרים.
jam.	140. רִבָּה	– ממרח מתוק עשוי מפירות מבושלים בסוכר או בדבש: ריבת תפוזים, ריבת שזיפים. מקור: ערבית (رب רֻבּ – מיץ פירות, עסיס).
May it be so next year! Congratulations!	141. כֹּה לֶחָי	– כן להבא! ולואי יהיה לך כך לשנה הבאה! (קריאת ברכה מקובלת על־פי שמואל־א כה, ו).
ideal, yearning.	142. מַשְׂאַת־נֶפֶשׁ	– אידיאל, דבר שאדם נושא אליו את נפשו: ״משאת נפש״, מאת מ. צ. מאנה.

perception, conception, grasp.	131. הַשָּׂגָה	– תפיסה, הכוח הנפשי לתפוש ולהשיג דבר בשכל: הדבר הוא למעלה מהשגתי.
reaching, attaining, obtaining.		– הגעה אל־, קבלת דבר לאחר מאמץ להשיגו: השגת הספר עלתה בקושי רב.
criticism, objection.		– קושיה, טענה לסתור, הערת ביקורת: האיש יצא בהשגות על דברי המרצה.
pharynx, pharyngo — (in compound words).	132. לֹעַ	– החלק העליון של צינור העיכול, הנמצא בין חלל הפה לושט.
mouth of wild animal.		– כינוי לפיהן הגדול של חיות טורפות: לוֹע האריה, לוֹע הנמר.
crater (of a volcano).		– כינוי לשקע העמוק שבראש הר־געש, שהלבה נפלטת דרכו מבטן האדמה: לע הרזוב עשן.
to squeeze, press out.	133. סָחַט	– מצה, לחץ דבר־מה לח או עסיסי כדי להוציא ממנו את תמציתו: ״וסוחטין ענבים לעשותן צמוקים״ (תוספתא שביעית ו, כט). הכובסת סחטה היטב את הלבנים.
a pillar of salt.	134. נְצִיב מֶלַח	– עמוד של מלח (בראשית יט, כו).
pillar, column.	נְצִיב	– עמוד, גוש מאורך עומד: ״ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח״ (בראשית יט, כו).
(fig.) petrified, dumbfounded.		– בהשאלה: אדם מופתע ונדהם המתאבן למשמע דבר מסוים.
God willing; with God's help and will.	135. אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם	– ביטוי מקובל בהוראה של ״בעזרת השם״, בעזרתו ורצונו של אלהים.

spoiling, sin, corruption.	126. קַלְקָלָה	השחתה, כשלון, התנהגות שלילית, מעשה רע: ״ואל תשתדל לראותו (את חברך) בשעת קלקלתו״ (אבות ד, יח).
tongs, pliers.	127. צְבָת	– מלקחים, מכשיר עשוי שתי זרועות הנעות על גבי ציר, ועשויות לתפוש ולהחזיק בין ״שפתיהן״ דבר־מה: צבת של נפחים להחזיק בה את הברזל, צבת של נגרים וכו׳. כאן הכוונה לצבת שחולצים בה מסמרים. ובפרקי אבות ה, ו: ״אף צבת בצבת עשויה״.
because of our manifold iniquities; our sins have brought it on us, unfortunately.	128. (בַּעֲווֹנוֹתָיו) בַּעֲווֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים	– מפני חטאינו. דיבור מקובל בהבעת צער, כעין צידוק הדין על דבר־מה שלילי: ״בעוונותינו הרבים גלינו מארצנו״.
if not, were it not for—.	129. אִלְמָלֵא, אִלְמָלֵי	– מלה המציינת תנאי בטל לחיוב או לשלילה: – אילולי, לולי, אם לא (בעיקר לפני שם): ״אלמלא (מוראה של מלכות) איש את רעהו חיים בלעו״ (אבות ג, ב).
if.		– אילו, אם, לוּ (בעיקר לפני פועל): ״אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים״. (שבת קיח, עא).
moral, instructive lesson.	130. מוּסַר־הַשְׂכֵּל	– לקח להועיל, רעיון לימודי או חינוכי הנובע מתוך משהו המשלים יש בהם מוסר־השכל.

his fate was decided, judgment was given against him.	121. נֶחְתַּם (נֶחְתַּךְ) גְּזַר־דִּינוֹ	– נחרץ משפטו, יצא פסק־הדין (בדרך כלל לרעתו), וכבר חתמו עליו.
verdict, judgment, decree.	גְּזַר־דִּין	– פסק־דין, החלטת השופטים.
ancestral (paternal) merits, hereditary title.	122. זְכוּת־אָבוֹת	– צדקת אבותיו של אדם; השכר המגיע לאדם בזכות מעשיהם הטובים של אבותיו.
to embitter someone's life, to torment.	123. יָרַד לְחַיֵּי	– הציק והזיק מאד לפלוני: ״השעמום יורד לחייו וחונק אותו״ (אליעזר שטיינמן).
	124. כִּנּוּי־בִּישׁ	– שם־לואי רע, שם־גנאי.
(Aramaic) bad.	בִּישׁ	– רע, לא טוב: ביש־מזל, עסק־ביש. המקור: ארמית (בישא).
a flavor that improves the taste of food, good taste.	125. טַעַם לִשְׁבָח (לְשֶׁבַח)	– טעם המשביח את המאכל או המשקה: ״אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח״ (עבודה זרה סז, עב).
(fig.) a pleasant feeling.		– בהשאלה: הרגשה טובה ונעימה מאיזה מעשה או ענין: ״יסוד התמימות שבצביעות הנותן בה מכאן טעם לשבח״ (א. שטיינמן).
sound (good) reasoning.		– נימוק נכון, נימוק המתקבל על הדעת, תוספת חיובית לדבר כל שהוא: ״הוסיף א. על דבריו ואמר טעם לשבח״ (ח. הזז). בקטע הנדון מופיע הביטוי בשתי הוראותיו הראשונות.

right of possession, established claim.	117. חֲזָקָה	– זכות קנין של אדם על דבר־מה לאחר שהיה ברשותו זמן מסוים: יש לו לאריס זה חזקה על אדמתו.
presumption, supposition, accepted opinion.		– דעה מקובלת, דבר שהוא ברור ומוסכם, סברה היא: ״חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן״ (פסחים ט, עא).
dessert (sweetmeats).	118. תַּרְגִּימָא, תַּרְגִּימָה	– דברי־מאכל קלים לקינוח סעודה, פרי מגדים, פרפראות: ״הביאו לפניו מיני תרגימא״ (תוספתא ברכות ד, ד). האורחים נתכבדו במיני תרגימא. המקור: יונית (טרגמא – בשר מתוק).
gluttonous.	119. גַּרְגְּרָנִי	– שיש בו מן הגרגרנות והלהיטות אחרי אכילה ושתיה מרובה: ״מפני שהנשים גרגרניות הן, שהיא חשודה לגלות את הקדרה של חברתה לידע מה היא מבשלת״ (טהרות ז, ח).
glutton, voracious.	גַּרְגְּרָן	– זולל וסובא, מי שלהוט אחרי אכילה ושתיה: ״השותה כוסו בבת אחת, הרי זה גרגרן״ (פסחים פו, עב). (במשמעות מורחבת תבוא מלה זו גם כתואר למי שלהוט אחרי תאוות אחרות, ולאו דווקא תאות הזלילה).
hastily, quickly, in a hurry.	120. בַּחֲטִיפִין	– בחטיפה, במהירות, מתוך חפזון: ״שואל הוא למצב בריאותו של אביו בחטיפין ובתכלית הקיצור״ (שניאור).

– כרוז, קריאה פומבית, הכרזה בפומבי של דבר־מה, במטרה לעורר את הציבור למשהו; הצירה פרסמה קול־קורא לציבור (הדיבור שאול מן: ״קול קורא במדבר פנו דרך״ (ישעיה מ, ג).	111. קוֹל־קוֹרֵא	proclamation, public notice, public appeal.
– גרעין של התמר או פרות דומים לו. – זרע הענבים; כל אחד מן הגרעינים שבתוך הציפה הרכה של הענב.	112. חַרְצָן	kernel. grape-pip.
– בשם אלוהים! ראה השבעתיך! קריאה נרגשת להזהיר את מישהו מעשיית דבר, או להיפך, להמריצו לעשותו: למען השם! אל נא תלך בדרך הזאת! קיים את דבריך!	113. לְמַעַן הַשֵּׁם!	For Heaven's sake! For goodness' sake!
– שיקוע דבר־מה בנוזל במשך זמן מסוים, כדי להרטיבו היטב: ״שרה פתו ביין״ (שיר ז, א).	114. שָׁרָה	to soak, to immerse.
– כאן: קבלת אחריות וכו׳, או קבלה, מלשון לקיחה ובעלות. – קבלת עבודה באחריות ובתשלום קבוע מראש בעד כל העבודה, ולא בשכר יומי, חודשי וכו׳: ״כאן בשכירות וכאן בקבלנות״ (בבא מציעא קיז, עב). הפועל הסכים לבצע את העבודה בקבלנות.	115. קַבְּלָנוּת	(here) responsible undertaking, contractorship, contracting.
– הוא עצמו, ולא אחר (שליח) במקומו [illegible]	116. בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ	he himself, in person.

cutting. (surgical) operation.	105. נִתּוּחַ	– חיתוך וכריתה לחלקים, ביתור. – חיתוך בגוף החי, לשם ריפוי או לשם מחקר.
magic arts, sorcery.	106. לְהָטִים	– מעשי כשפים, קסם, אחיזת־עינים: "ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן" (שמות ז, יא). מעשה להטים.
pole, axis.	107. קֹטֶב	– קצה הציר (בעיקר כינוי לקצה הצפוני של הציר המדומה שכדור־הארץ סובב עליו [״הקוטב הצפוני״] ולקצהו הדרומי [״הקוטב הדרומי״]). – כאן הכוונה לקטבים של התמונה.
to lend an ear, to be attentive.	108. הִטָּה אֹזֶן	– (משורש נטה): האזין, הקשיב היטב: "בני לדברי הקשיבה, לאמרי הט אזנך" (משלי ד, כ).
to turn away (aside), to bend.	הִטָּה	– (הפעיל מ״נטה״): הסב, הזיז, כפף.
to move, to stir.	109. רָחַשׁ	– (פעל עומד) נע, זע, התנועע, וכן (רחש שקט) השמיע קול נמוך, ״רחש״).
to whisper, to express.		– (פעל יוצא) לחש, הביע: "רחש לבי דבר טוב" (תהלים מה, ב).
crescent, meniscus (crescent-shaped body).	110. שַׂהֲרֹן – שַׂהֲרוֹן	– תכשיט בתבנית הסהר־ירח (סהר – ירח), מן התכשיטים שהיו נהוגים בימי־קדם: "והשביסים והשהרנים" (ישעיהו ג, יח). – כאן הכוונה לגוף שהוצא מתוך החלקים שונים, שהיתה להם צורה של הסהר־ירח.

to pretend, to feign, to make believe.	98. הֶעֱמִיד פָּנִים	– עשה את עצמו כאילו", התחפש: "למה תעמיד פני תם ומתחסד?"
shy, timid, diffident.	99. "שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל"	– כינוי לאדם ביישן מטבעו, עד כי נדמה שאינו יודע לפתוח את פיו. מקורו של הביטוי בהגדה של פסח, שם זוהי תכונתו של הבן הרביעי מארבעת הבנים שכנגדם דיברה תורה בענייני פסח: חכם, רשע, תם, ושאינו יודע לשאול (מכילתא בא, הגדה של פסח).
to tiptoe.	100. הָלַךְ עַל בְּהוֹנוֹת רַגְלָיו	– הלך בשקט ובזהירות, על ראשי אצבעותיו.
thumb, bigtoe.	בֹּהֶן	– אגודל, האצבע העבה ביד או ברגל.
(fig.) nonense! this is a cock and bull sory!	101. "לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא וְרַק מָשָׁל הָיָה"	– דיבור רוח בהוראה: לא היו דברים מעולם, כל המעשה בדוי מתחילתו ועד סופו (על-פי הביטוי: "איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה", בבא בתרא טו, ע"א).
cross-eyed, squinting.	102. פּוֹזֵל	– מביט באלכסון, בלתי-ממוקד במבטו: עיניים פוזלות. פלוני פוזל כשהוא בלי משקפיים.
strong, soli, firm.	103. מוּצָק	– איתן, מבוסס, מחוזק: [illegible]
penknife, poket knife.	104. אוֹלָר	– סכין קטן ומתקפל, סכין-כיס.

dish, plate.	פִּנְכָּה	– קערה, צלחת. המקור: יונית (פינקס – טבלה, צלחת).
one should not try to find logic in this matter.	93. "אֵין מַקְשִׁין"	– אין לשאול על ענין זה ואין לחפש בו סתירות, אלא יש לקבלו כנתינתו והויתו; על־פי הביטוי: "אין מקשין באגדה" ("מורה נבוכים", פתיחה), שפרושו: אין לחפש באגדה סתירות שבהגיון ובמציאות, אלא יש לקבלה כנתינתה.
this young man.	94. הֶחָתָן דְּנַן	– הצעיר הזה, הבחור הזה.
(Aramaic) this, the one in question.	דְּנַן	– זה (בארמית).
larynx, Adam's apple.	95. פִּקַּת הַגַּרְגֶּרֶת	– הבליטה הבולטת בגרון, ביחוד אצל גברים. נקראת בלשון הדיבור גם: "תפוח אדם הראשון" (חולין י׳, ד).
cap, protuberance.	פִּקָּה	– (מן "פקק"): בליטה, זיז, פין: "פקה של מתכת" (כלים יא, ו); פקה לסתימת חור. פקה של כדור־רובה.
neck, throat.	גַּרְגֶּרֶת	– גרון, צוואר.
gullet, wind pipe.		– הקנה העובר מן הריאה אל הגרון.
roundish, oval.	96. עֲגַלְגַּל	– עגול מעט, נוטה לעגל, עגול מאורך: כובע עגלגל.
youth, youthfulness, youthful vigor.	97. עֲלוּמִים	– ימי הנער, נעורים, התקופה שבה אדם הוא עלם: "הקצרת ימי עלומיו" (תהלים פט, מו). בחור מלא כוח עלומים.

swallow . . . some of this red, red pottage".		מן הנזיד שבישל: ״הלעיטני נא מן האדום האדום הזה...״. יש בביטוי זה משום רמז לתאוה יתרה.
(benediction) : "Blessed . . . who has kept us alive and sustained us to reach this present time". It is said at the beginning of certain holidays, and also over any fruit or vegetable that was not available for a long time. Also said over new clothes or a new home.	90. ״שֶׁהֶחֱיָנוּ״	– ברכה הנאמרת בקידוש לשלוש רגלים, בתקיעת שופר לראש השנה, בנטילת לולב, בקריאת המגילה, בהדלקת הנר הראשון של חנוכה ובטקס פדיון הבן. כמו כן נאמרת ברכה זו על פרי חדש, בגד חדש, ובחנוכת בית חדש: ״ברוך אתה ה׳ ...שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה״. כאן הכוונה לברך על הפרי החדש, שלא אכלו ממנו במשך שנה שלמה.
empty-headed, good-for-nothing. (in the Bible) vain and light fellow, irresponsible.	91. רֵיקִים	– פוחזים וקלי־דעת. מעין הכינוי הארמי ״ריקא״, שבא בהוראת ״שוטה שכמותך״. – במקרא: אנשים חסרי אחריות וחסרי כל, אנשי נקלים: ״ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים״ (שופטים יא, ג).
flatterer, yes-man, bootlicker (lit.: "dishlicker").	92. מְלַחֵךְ פִּנְכָּה	– מלקק צלחות: [illegible] מקובל בהוראה של חנף, המתרפס לפני גדול או חזק ממנו (עי׳ פסחים מט, ע״א).

		בבנינים פיעל פועל, והתפעל, ולא נמצא בבנין הפעיל.
(Aramaic) of a good family, high-born.	85. בַּר־אֲבָהָן	– (ארמית: בן־אבות) בן למשפחה מיוחסת תכבדה (מנחות נג, עא).
lamp, lantern.	86. עֲשָׁשִׁית	– כינוי למנורת־נפט גדולה העומדת על השולחן, או נתלית אל התקרה באמצע החדר: בטרם נפוצה התאורה החשמלית הרבו להשתמש בעששיות.
oil lamp.		– אחד מטיפוסי המנורות, או הפנסים, שהשתמשו בהם בימי התלמוד למאור בנרות או בפתילות של שמן (שבת כג, עא).
to resign (from office).	87. יָצָא בְּדִימוֹס	– התפטר ממשרתו, ויתר על כהונתו: שר־הפנים יצא בדימוס.
resignation.	דִּימוֹס	– שחרור, פטורים (כרגיל מופיעה המלה בביטוי ״יצא בדימוס״).
amnesty.		– חנינה כללית, ביטול עונש: ״מלך בשר ודם יושב ודן; כשהוא נותן דימוס, הכל מקלסין אותו״ (ירושלמי ברכות ט, ה). המקור: יוונית.
in my humble opinion; if I may suggest.	88. לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי	– לפי דעתי, אף שאינה מוסמכת ביותר (דיבור של ענווה בפי המביע דברי־מה).
based on Genesis 25:30: "Let me	89. ״לְעָטֵם מִן הָאָדֹם הָאָדֹם״	– ביטוי המעלה את זכר הכתוב בבראשית כה, ל, כאשר עשו מבקש מיעקב להלעיטו

to state, make known, pronounce.	79. חִוָּה (דַּעְתּוֹ)	– הגיד, אמר, הודיע, הביע: ״אחווה דעי אף אני״ (איוב לב, י). כל אחד מן הנאספים חיווה את דעתו בשאלה הנדונה.
opinion.	חַוַּת דַּעַת	– הבעת דעה, גילוי מחשבתו של אדם בשאלה מסוימת.
to be overfamiliar with something or someone.	80. לִבּוֹ גַּס בְּמִישֶׁהוּ אוֹ בְּמַשֶּׁהוּ	– הוא רגיל ומקורב אליו ביותר, עד שאינו שם לבו אליו ואינו מתביש מפניו (יבמות ד, י).
sour, unripe.	81. קֵהֶה	– גורם לתחושת חומץ וכיווץ בשינים: ענבים קהות״ (אבות ד, כ). פרות־בוסר – קהים הם.
blunt.		– לא חד, פגום בחודו: סכין קהה, גרזן קהה.
With the beginning of Adar we must multiply our rejoicing.	82. ״מִשֶּׁנִּכְנַס אֲדָר מַרְבִּים בְּשִׂמְחָה״	– שמחת חג הפורים אינה מוגבלת ליום שבו חל החג, אלא מתחילה בראשית חודש אדר, שבארבעה־עשר בו חל חג הפורים (הביטוי לקוח מתוך תענית כט, א).
engagement, wedding agreement, formal betrothal.	83. ״תְּנָאִים״	– כינוי עממי לטקס הארוסין: הסכם מוקדם בין הארוס ובין הארוסה לקביעת הנישואין: ״עמדו וכתבו ׳תנאים׳ והגבילו את יום החתונה״ (ביאליק: ״החצוצרה נתבישה״, א).
to engage (transitive).	84. מְאָרִיסָה	– מביאה בברית הארוסין. בדרך כלל מופיע השורש ארס (ארש)

– עוגה, רקיק, תופין (דעה אחרת: נֹפת): ״וטעמו (של המן) כצפיחית בדבש״ (שמות טז, לא). פרושה המדויק של המלה צפיחית לא נתברר.	74. צַפִּיחִית	wafer, cake, flat cake; (others) nectar.
– כינוי מקובל לדבר מצוין, ביחוד למאכל מתוק וערב ביותר, כעין הדיבור: ״טעם גן־עדן״ (על יסוד שמות טז, לא).	כְּצַפִּיחִית בִּדְבָשׁ	delicious, ambrosial, like wafers in honey.
– גוש של תאנים מיובשות (שמואל־א ל, יב).	75. דְּבֵלָה	fig cake, fig roll.
– השתרע על גבו, שכב על גבו בפישוט ידים ורגלים: התפרקדתי להנאתי על העשב הרך. המקור: ארמית, ששאולה מיונית.	76. הִתְפַּרְקֵד	to lie on one's back (supine).
– תקרובת ומיני מאכל ומשקה, שמגישים לאורח, מיני־מתיקה וכדומה: המסובים טעמו מן הכבוד שהגיש להם המארח.	77. כִּבּוּד	refreshment, treat.
– מתן כבוד, הוקרה, התנהגות בנימוס רב כלפי־: ״כיבוד אב ואם״ (פאה א, א). כיבוד האיש בעליה לתורה.		honoring, respect.
– דברי מאכל ומשקה לאורחים: ״ולא ירבה לו (לאורח) בתקרובת, ויודע בו שאינו מקבל״ (חולין צד, עא). האורחים נתכבדו בתקרובת של משקאות ופירות.	78. תִּקְרֹבֶת	refreshment.
– קרבן, מנחה לעבודת אלהים: ״אף תקרובת עבודה זרה מטמאה״ (עבודה זרה לב, עב).		gift, offering.

		השימוש בשם "אלמוג" ככינוי לאבן יקרה: "הייתי חושבת לקנות לי מחרוזת אלמוגים, אלמוגים טובים כבדים" (י. ד. ברקוביץ).
sandalwood.		– שם עץ הגדל באיי מלאיה ובהודו. משמש לתעשית רהיטים יקרים (מופיע גם בשם "אַלְגֻּם")
mosaic ornament.	69. תַּשְׁבֵּצֶת–מַשְׂכִּית	קישוט מצויר וערוך בצורות של ריבועים ומשבצות.
applique.	תַּשְׁבֵּצֶת	– קישוט כמעשה משבצות, תבנית העשויה ריבועים רבועים.
image, figure.	מַשְׂכִּית	– ציור, תמונה מצוירת על משהו: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה" (ויקרא כו, א).
mosaic ornamnt.		– פסיפס, מוזאיקה: רצפת משכית.
towel.	70. אֲלֻנְטִית	– מגבת או סדין שמשתמשים בהם אחרי הרחצה: "מסתפג אדם באלונטית" (שבת קמז, עב). המקור: יונית.
beloved, favoite, needing compassion.	71. מַחְמַל נֶפֶשׁ	– דבר אהוב ויקר לאדם: "מחמד עיניכם ומחמל נפשכם" (יחזקאל כד, כא).
roll up (sleeves), fold up.	72. הִפְשִׁיל	– קיפל והעלה כלפי מעלה (שרוול).
throw (something) behind.		– השליך והטיל דבר־מה למעלה או לאחור.
deceiver.	73. [illegible]	– כינוי לרמאי: "שאינו חש בהפסדים [illegible] ...של [illegible] ומתחסדים" (י. קלצקין).

this time next year.	62. כָּעֵת חַיָּה	– לשנה הבאה בזמן הזה (על־פי הבנה זו בכתוב בבראשית יח, יד: ״למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן״).
It has disappeared entirely, neither visible nor findable, into thin air.	63. ״לֹא יֵרָאֶה וְלֹא יִמָּצֵא״	– (ביטוי דומה לניב המקובל: ״בבל יראה ובבל ימצא״) הדבר נעלם כליל, ואין הוא נמצא כלל וכלל (שאול מפסחים ג, ג, שם נאמר בענין החמץ ״שמוזהרים עליו בבל יראה ובבל ימצא״ בפסח, על־פי לשון הכתוב: ״לא יראה לך חמץ״ (שמות יג, ז); ״שאוֹר לא ימצא בבתיכם״ (שמות יב, יט).
child born in old age. the youngest son.	64. בֶּן־זְקוּנִים	– בן שנולד להוריו בזקנתם (בראשית לז, ג). – צעיר הבנים.
commode, chest drawers.	65. קוֹמוֹדָה	– שידה, מין ארון ובו מגירות להחזקת כלי־בית ושאר חפצים. המקור: אידיש (שאול מגרמנית).
honey cookie.	66. דֻּבְשָׁנִית	– עוגת־דבש קטנה.
a sweet candy or cookie, made out of sugar.	67. סֻכָּרִיָּה	– מין ממתק או עוגה עשויה מסוכר.
(here) coral.	68. אַלְמֹג – אַלְמוֹג	– כאן: קורל. בעל־חיים זעיר עשוי כעין שקיק, ממערכת בעלי־החיים הנבוביים. שלדו של האלמוג האדום משמש לעשיית תכשיטים, מחרוזות וכדומה. מכאן

– כינוי עממי לאדם או ילד בעל תחבולות, זריז וממולח ביותר, המסוגל לבצע דברים קשים ביותר: ״מזיק״ שכמותו! שום דבר לא יקשה בעיניו! ויש שנימה ביקורתית קמעה מצטרפת למלה, ואז פרושה: שובב, פרחח.	59. מַזִּיק	(col.) unruly person, a "devil", mischief maker.
– משחית, מחבל, מי שגורם נזק: ״וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ״ (בבא קמא א, א).		one who causes damage or injury, harmful.
– כינוי לשד, לרוח רעה: ״אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין״ (ברכות ו, עא).		demon, evil spirit.
– בשנה שקדמה, בשנה שעברה: ״מי שלא שקל אשתקד, שוקל לשנה הבאה״ (שקלים ו, ה). המקור: ארמית (קיצור מן: שתא קדמאה – השנה החולפת).	60. אֶשְׁתָּקַד, אֶשְׁתְּקַד	(Aramaic) last year.
– (שם) תבנית דבר, או צורת דבר, שהוא סגלגל (ר׳ ערך 37); אליפטיות או עגלגלות. שניאור גזר שם זה משם התואר ״סגלגל״ על משקל שמות כמו ״צמרמורת״ או ״סחרחורת״, ששורשיהם בעלי חמש אותיות. בדרך כלל נגזר שם עצם מתואר, במשקל עגלגלות, אריכות וכו׳, ולכן נמצא גם את השם ״סגלגלות״ באותה הוראה. לדוגמה: ״דבר שלא הועיל כלום להמעיט סגלגלות כרסו הזקופה״ (ס. יזהר: ״שיירה של חצות״).	61. סְגַלְגֹּלֶת	ovalness, ellipticity.

– נער שהגיע ללימוד גמרא (תלמוד). זהו שלב גבוה יותר מלימוד התורה של התלמידים הצעירים ב״חדר״.	54. ״בַּחוּר הַגְּמָרָא	a youngster who studies the Talmud.
– (דרדקים): ילדי בית־ספר למתחילים, ילדים צעירים מאד שזה עתה החלו ללמוד.	55. תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית־רַבָּן	school children.
– ילדותי, תינוקי, של דרדק: ״מהחדר הדרדקי של חמש לחדר הגמרא״ (נחום סוקולוב); ״עצה דרדקית אשר אין בה טעם״ (יוסף אבן־אודם).	56. דַּרְדָּקִי, דַּרְדְּקָאִי	childish.
– ילד צעיר, טירון: ״ילדון, דרדק דבי רב״ (דוד שמעוני).	דַּרְדָּק	pupil, beginner, child.
– הכאה, חבטה, נקישה: נתקלתי באבן ונחבטתי חביטה קלה ברגלי. חביטת זיתים.	57. חֲבִיטָה	blow, beating.
– ביטוי המציין תענוג גדול. בדרך כלל יופיע בצירוף ״נהנה מזיו השכינה״, כביטוי המתאר תענוג רוחני עליון: ״צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה״ (ברכות יז, ע״א). ״כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה״ (ברכות סד, ע״א). על־ידי כך שהביאור משתמש בביטוי ״ליהנות מזיו קדושתו״ הוא יוצר צירוף קומי ואירוני בעצם.	58. נֶהֱנָה מִזִּיו	to enjoy the glory, or splendor of—.

superfluous, excessive.	49. יָתֵר	– עודף, נוסף, שיש בו יותר מן הרגיל או מן הראוי. ההיפך – חסר: ״קדרה זו חסרה מלח, יתרה מלח, חסרה תבלין, יתרה תבלין״ (עבודה זרה סז, עא).
great, advantageous.		– מרובה, רב, גדול: ״חבה יתרה נודעת להם״ (אבות ג, יד). התלהבות יתרה.
(she) wraps, covers.	50. מַעֲטִיפָה	– עוטפת ומכסה. בדרך כלל לא נמצא צורת הפעיל להוראה זו של השורש.
sweets, candy, sweetmeats.	51. מִינֵי־מְתִיקָה	– פירות מתוקים, ממתקים שונים: ״דבש וכל מיני מתיקה״ (יומא פג, עב). סוכריות, שוקולד וכדומה הם מיני מתיקה.
artistic work, master work, master piece.	52. מְלֶאכֶת־מַחֲשֶׁבֶת	– עבודה אמנותית, מלאכה הדורשת מומחיות והבנה מרובה (שמות לה, לג): הצורף, הרוקם וכדומה – מלאכתם מלאכת־מחשבת היא. נגר זה – מלאכתו מלאכת־מחשבת היא.
to assemble, to congregate.	53. צָבָא	– (פועל): התאסף, התקהל: ״הנשים הצבאות פתח אהל מועד״ (שמואל־א ב, כב). קהל רב צבא על הכניסה לאולם האספה.
to wage war, to take the field.		– התאסף ויצא למלחמה, צר על האויב: ״ויצבאו (ישראל) על מדין״ (במדבר לא, ז).

המקור: יונית (פּורפירה – לבוש ארגמן).

galosh, rubber shoe.	44. עַרְדָּל	– נעל של גומי שנועלים על הנעל בימות הגשמים כדי לשמור על הרגל מרטיבות. (השם שאול מן התלמוד: ביצה טו, עא, שם הוא נזכר כמין גרב או נעל של צמר או עור).
woven basket.	45. סַל־הַסּוֹרָג (הַסֹּרֶג)	– סל סרוג וקלוע, מעשה רשת, מחוטים או חבלים.
transfiguration (transmigration) of soul, metamorphosis.	46. גִּלְגּוּל	– לפי האמונה, נשמת המת המתגלגלת לפעמים ונכנסת לתוך גוף אחר, גוף אדם או בהמה או צמח. מקור המונח באמונה שנשמות המתים חוזרות לעולם הזה ומתגלגלות בגופים חדשים בשביל לתקן מה שעיותו בחייהן: ״שרוב הנולדים חוטאים במקצת וצריכים גלגול לתקן את אשר עוותו״ (שד״ל).
a Russian coin.	47. קוֹפֵּיקָה	– מטבע רוסי, כעין פרוטה. ברובל יש מאה קופיקות.
scarf, shawl.	48. סוּדָר	– מטפחת לעיטוף הצוואר או לכיסוי הראש (כלים כט, א).
(others) sweater, pullover.		– יש מיחדים שם זה ל״סודר״, אפודה של צמר שלובשים בימות הקור (על שום דמיון הצלצול לשם הלועזי: ״סודר״ או ״סויטר״). המקור: לטינית.

humid, damp.	37. טָחוּב	– לח, רטוב, ספוג טחב: ״אותו כּוֹתל היה מחציו ולמטה טחוב ועבש ושופע מין זעה ירוקה״ (ביאליק, ״ספיח״, ה).
window, aperture.	38. צֹהַר	– חלון, אשנב (לפי ההבנה המקובלת בבראשית ו, טז: ״צהר תעשה לתבה״).
(here) pile, heap.	39. צִבּוּר	– כאן: גל, ערמה, אוסף: ״ציבּוּרי פּרוֹת, ציבּוּרי מעות״ (בבא מציעא ב, ב).
congregation, public, community.		– קהל, עדה, חבורה, חברה, כלל: ״אל תפרש מן הצבּוּר״ (אבות ב, ד).
gutter, sewer.	40. בִּיב	– תעלה, צינור באדמה למשיכת מים ממקום למקום, ביחוד למי שפכים (ערובין ח, י).
patched.	41. מְטֻלָּא	– מתוקן על־ידי טלאים הרבה, שניתנו עליו טלאים במקומות הקרע: ״ונעלות בלות ומטוּלאוֹת״ (יהושע ט, ה).
to shed light.	42. הִקְרִין	– הציף אור: ״ישטפוך וחדשוך (זהרי גיל) והקרינו את עיניך״ (ביאליק, ״קוּמי צאי״).
to radiate, beam.		– הפיץ קרני חום או אור, או אנרגיה אחרת: השמש מקרינה חום.
purple robe (usually for a king or distinguished person).	43. פָּרְפּוּרְיָה	– (קרא: פּוֹרפּוּריה!) – לבוש־מלכות מצבע ארגמן (שיר השירים רבה ד): ״הקרע אלהים את הפרפּוּריה ויזר קרעיה לרוח?״ (ביאליק: ״מגילת האש״, א).

11270

		ולהשחיז בו כלי־ברזל (על־פי: ״והיתה הפצירה פים למחרשות״ (שמואל־א יג, כא).
sharp axe, hatchet.	32. כֵּילָף	– ממכשירי הנגר או הבנאי: גרזן קטן בעל להב חד ומאורך להקציע בו קרשים, קורות וכיוצא בהם.
pickaxe.		– בימי קדם: מין קרדום לחפירה ולהריסה; כעין מכוש או דקר: ״בכשיל וכילפות יהלמון״ (תהלים עד, ו).
tongs, pliers, pincers.	33. מֶלְקָחַיִם	– מכשיר בן שתי זרועות, כמין צבת, עשוי לקחת בו דבר־מה שאין לתפשו בידים: ״ובידו רצפה – במלקחים לקח מעל המזבח״ (ישעיה ו, ו). למנורה שבבית־המקדש היו מלקחים לאחוז ולמרוט את הפתילה (בבא מציעא א, ח).
goldsmith.	34. זֶהָבִי	– צורף זהב, עושה תכשיטים (שבת קכג, עא).
to flicker, to emit dim light.	35. דִּמְדֵּם	– נצנץ מעט, שלח אור כהה וקלוש: יום אפור דמדם מבעד לוילונות הכבדים.
to rave, to daze, to be bewildered.		– הזה, היה במצב של מבוכה, בלבול וערפול (מתוך קדחת, שכרות וכו׳). החולה דמדם כל הלילה מתוך חומו הרב.
oval, elliptical.	36. סְגַלְגַּל	– עגול, מארך, כתבנית ביצה, אליפטי: ״שמא ראשה נאה? אמרו לו: סגלגל!״ (נדרים סו, עב).

	עֲגָלָה מְחֻפָּה	– עגלה המכוסה כולה, מעין אוהל מקומר, להגנה מפני הגשמים והשמש.
perfumer, manufacturer of perfumes. (here: the wife of the perfumer).	27. בַּשָּׂמִית	– מוכרת או עושה מיני בשמים, אשתו של הבשׂם. בדרך כלל תהיה צורת הנקבה במשקל בעלי־מלאכה: בשׂמת, חיילת וכו׳. יתכן ששניאור משתמש בצורה ״בשׂמית״ על משקל ״רבנית״, שהיא אשת הרב, להורות שה״בשׂמית״ אינה בעלת־מלאכה ממש, אלא היא אשתו של הבשם. (בעבר נהגו אמנם לגזור את צורת הנקבה במשקל זה, כגון: כּנרית, זמרית, אולם צורה זו נדחקה מפני הצורה השלטת כיום, כגון: כּנרת, זמרת).
man of valour, brave.	28. אִישׁ־חַיִל	– גיבור, רב־פעלים, זריז, אמיץ־לב, ממולח (כמו כן: אשת־, בן־, בת־חיל).
Purim gifts.	29. מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת	– שליחת מתנות, כגון מיני מזון, מאיש לרעהו בפורים, לקיים את דברי הכתוב: ״ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים״ (אסתר ט, כב).
irony.	30. אִירוֹנְיָה	– לגלוג קל ומוסתר כלשהו, דיבור שהוא לכאורה תמים ורציני ולמעשה גלום בו היתול. המקור: יונית (אירוניה – חוסר־ידיעה מדומה).
file (instrument).	31. פְּצִירָה	– שופין, קנה־פלדה מחורץ עשוי לשוף

		קרקעית לנעל (על־פי כלים כו, ד). סוליה ועקב, סוליות עור וגומי. המקור: לטינית.
nailed, full of nails.	22. מְסֻמָּר	– מחובר במסמרים, שתקועים בו מסמרים: ״סנדל המסומר״ (שבת ו, ב).
bristly, echinate.		– זקוף וקשה כמסמר: שיער מסומר מפחד.
to hit, to strike.	23. הָלַם	– הכה, הקיש, פצע: ״והלמה סיסרא מחקה ראשו״ (שופטים ה, כו).
to beat, to smite.		– שעט, דפק: ״אז הלמו עקבי סוס״ (שופטים ה, כב). לבו הולם החזקה.
to stupefy, to stun.		– המם, בלבל, הדהים: ״שכורי אפרים ...הלומי יין״ (ישעיה כח, א). השמועה הרעה הלמה אותו.
to clear, remove (destroy, annihilate).	24. בִּעֵר	– פינה, סילק, טיהר, השמיד, עקר: ״וביערת הרע מקרבך״ (דברים יג, ו). – על חמץ: בערב פסח מבערים את החמץ (מסלקים אותו מן הבית).
to graze, to eat up entirely.		– לחך ואכל את צמח השדה, כילה את העשב: ״ושילח את בעירה ובער בשדה אחר״ (שמות כב, ד).
emerald.	25. אִזְמָרַגְד	– אבן יקרה שצבעה ירוק: שדות העשב העלו על פניהם צבע אזמרגדי עז. המקור: יונית.
to be covered.	26. חֻפָּה	– (פועל): צופה, כוסה: ״בית שאחד מצדדיו מחופה כמין סוכה״ (עגנון).

bamboo.	13. בַּמְבּוּס	– במבוק, צמח החזרן. ״סלי־במבוס״ – סלים העשויים מקני־במבוק דקים.
to be fortunate (lucky).	14. שָׂחַק לוֹ מַזָּלוֹ	– הצליח, היתה לו הצלחה.
to tear to pieces, split, crush.	15. רִטֵּשׁ	– ביקע, שיסע, פילח: ״ועולליהם תרטש והרותיהם תבקע״ (מלכים־ב ח, יב). הפגז ריטש את גוף האיש.
muddy.	16. מְרֻפָּשׁ	– מלוכלך ברפש, מלא בוץ: ״אנו הולכים בתוך החפירה הצרה והמרופשת״ (אביגדור המאירי, ״בגיהנום של מטה״).
lapel, flap.	17. דַּשׁ	– המשכו של קפל הצווארון מול החזה: ״בשני דשי בגדי תלויים פרחים״ (ד. פרסקי).
maculated, stained, spotted.	18. מְרֻבָּב	– מוכתם, שיש עליו רבב וכתם: בגד מרובב.
genealogy, descent (honor).	19. יַחַשׂ – יַחַס	– שיכות למשפחה מסוימת, ביחוד מכובדה; סדר תולדות משפחה, יחוס: יחשׂ אבותיה מגיע עד לדורות קדמונים.
burning, glowing.	20. יוֹקֵד	– בוער, דולק: ״אלה עשן באפי אש יקדת כל היום״ (ישעיה סה, ה). השמש יוקדת בצהרי יום קיץ.
sole (of shoe).	21. סֻלְיָה	– תחתית הנעל; העור העבה המשמש

pleasantness.		– נֹעם, טוב טעם, עסיסיות עריבה: מֹתק הפרי. ״החדלתי את מתקי ואת תנובתי הטובה?״ (שופטים ט, יא).
to hide, to cover.	9. כָּבַשׁ	– עצר, הסתיר, העלים: הוא כבש את הדבר בלבו.
to tread down, press.		– לחץ, דחס, דרך, סלל: החקלאי כבש את הקש. נראה כי שניאור בונה את הצרוף ״כבשו את לחייהם זה בזה״ על בסיס הביטויים ״כבש פניו״ או ״כבש חוטמו בקרקע״, שפרושם: הסתיר את עצמו מחמת בושה, פחד וכו׳.
		– ואולי יש פה משום משמעותו של הפועל ״כבש״ כ״הסתיר״ או ״לחץ״, כפי שהוסבר לעיל.
White Russia.	10. רַייסִין	– רוסיה הלבנה.
some, certain.	11. אֵי אֵלּוּ	– מי שהם, אחדים: פגשתי ברחוב אי אלו ממכרי.
which.		– ריבוי של ״איזה״: אי אילו ספרים קראת החודש?
By God! I swear that!	11א. הָעֲבוֹדָה	– לשון שבועה: ״העבודה שאיני זז מכאן״ (גיטין נח, עא).
brightness, light.	12. נֹגַהּ	– אור, זיו, זוהר: ״והלכו גויים לאורך ומלכים לנֹגה זרחך״ (ישעיה ט, ג).

– כאן: מלא, מכיל בתוכו: ״עננים טעונים גשמים״ (ספרי דברים, מג).	3. טָעוּן	(here) full, charged with.
– עמוס, שניתן עליו משא: ״גמל טעון פשתן או חבילי זמורות״ (בבא בתרא ב, יד). אילן טעון פירות.		burdened, loaded.
– צריך, חייב, מוטל עליו: ״דם חטאת שנתן על הבגד, הרי זה טעון כבוס״ (זבחים יא, א). הדבר טעון עיון.		requiring needing.
– צבע, מראה פני דבר: גון רהיטינו חום בהיר.	4. גָּוֶן	color.
– בן־צבע, הבדל דק, שוני קל בצבע העיקרי: בצבע אדום יש גונים שונים: ורוד, סגול וכו׳. (הסמיכות והנטיה: גון־, גוני, גונים, גוני־).		tone, hue, nuance.
– הבקרים (סמיכות רבים של ״בוקר״) של אפריקה.	5. בָּקְרֵי אַפְרִיקִי	Africa's mornings.
– יפה, נאה: ״יפה את רעיתי כתרצה, נאוה כירושלים״ (שיר השירים ו, ד).	6. נָאוֶה	comely, beautiful.
– ינק, שאב וספג בשפתיו ובלשונו: ״למען תינקו ושבעתם... למען תמצו והתענגתם״ (ישעיה סו, יא). הדבורים מוצצות צוף מן הפרחים.	7. מָצַץ (לָמֹץ, לִמְצֹץ)	to suck, drain out.
– מתיקות, טעם המתוק: מותק הסוכר.	8. מֹתֶק (מֶתֶק)	sweetness.

אלמותו של תפוזהב — ז. שניאור

א. הערות ומילון :

immortality, deathlessness.	1. אַלְמָוֶת	– (שם עצם) נצחיות, קיום לעולם: יש המאמינים כי נפש האדם היא בת אלמות. בנטיה – אלמותי, אלמותו.
immortal, everlasting.	אַלְמוֹתִי	– נצחי, קיים לעולם: ספר התנ״ך הוא יצירה אלמותית.
eternity, immortality.	אַלְמוֹתִיּוּת	– נצחיות: נפשו שוקקת לאלמותיות. מלה זו (שהיא שם פעולה) נגזרת משם התואר – אלמותי.
orange.	2. תַּפּוּזָהָב	– תפוח־זהב, תפוז. שניאור צרף את שני המרכיבים של השם ״תפוח־זהב״ למלה אחת. – צרוף זה לא התקבל בלשון ונדחק על־ידי השם ״תפוז״, שראשיתו כראשי־תיבות (תפו״ז – תפוח־זהב), וסופו כשם עצם ממש (לא רק על בסיס ראשי־התיבות, אלא גם מן השורש ״פוז״ בהוספת ת׳, כגון ״תנור״). באופן זה יש בסיס גם לצורת הרבים: תפוזים.

2. כתונת שלובשים על עור הגוף ?
3. סוכך המגן מקרני השמש הלוהטות ?
4. ממתק עשוי מסוכר ?
5. נשף קל, או חגיגה מצומצמת ?

ט. ענה על השאלות הבאות :

1. תאר את האופייני והמיוחד לדרך חייהם ותפישת עולמם של היהודים החיים בעיירה שקלוב.
2. מהו הדבר המייחד את תושבי העיר כיהודים?
3. מהו היחס שבין העיירה (בעבר) ובין החידושים של העת המודרנית?
4. במה שונה עיירה זו מן העיירה שתוארה על־ידי שלום־עליכם ? נתח את הבעיה לפי הנקודות הבאות :
   - א. מצבם ואורח חייהם של התושבים.
   - ב. מקומה של היהדות בחייהם.
   - ג. יחסם לחידושי העת המודרנית.
5. מהו השינוי שחל בעיירה, ומה הם הגורמים לכך ?
6. הסבר את יחסו של המספר אל העיירה ויושביה, ואל התקופה שבה הוא חי.
7. בסיפור ישנם שני חלקים הקשורים זה בזה — תאור העיירה בעבר, וסיפורו של המספר בהווה. מהו היחס בין שני חלקים אלו, וכיצד מגבש אותם שניאור ליחידה סיפורית אחת ? (במלים אחרות : הסבר את מבנה הסיפור).
8. שניאור המספר מתאר את מחוז ילדותו מתוך פרספקטיבה מסוימת. כתוצאה מכך נמצא בסיפור קטעי הומור המשובצים בתאור כולו. מהו האופייני להומור זה, וכיצד משתלבים קטעי ההומור בסיפור כולו ?

הטה את השורשים "רחק", "טהר", "תאר" בבנין פועל.

6. לפניך רשימת משפטים בהם מופיע הפועל בבנין פיעל. הפוך אותם לצורה סבילה, והשתמש בבנין פועל:
    1. צילמתי את ריקוד האנשים.
    2. נציגי העתון קיצרו את נאום ראש הממשלה.
    3. אתה תספר את כל פרטי המעשה.
    4. הבנים מחלקים ביניהם את ירושת אביהם.
    5. המשטרה פיזרה את ההמונים הזועמים.
    6. האם תיקנת את השיבוש בספר?
    7. המפקד ציין לשבח את החייל האמיץ.
    8. שילמנו את החוב לפני זמן רב.
    9. הכביש חיבר בין שני הישובים.
    10. הסופר גינה את מבקריו.
7. בשל היותו בנין סביל, לא נמצא בבנין פועל את צורת שם הפועל. עם זאת ניתן ליצור צרוף שיבוא במשמעות של שם הפועל.
   כיצד תעשה זאת בשורשים: "דבר", "צין", "ספר".

ח. הסיומת "יה" באה הרבה בשמות קיבוצים, כגון: ספריה, צמחיה, שלישיה וכו', וכן בשמות בתי־מלאכה.

1. איך תקרא בעברית למונחים הבאים:
    1. בית־המלאכה של הנפח?
    2. בית־המלאכה של הנגר?
    3. בית־המלאכה של הסנדלר?
    4. אוסף של עשבים?
    5. קבוצה של שבעה עצמים?
    6. קבוצה של ארבעה כלי־מיתר?
    7. חבר אנשים שנבחרו לנהל את כל עסקי העיר?
2. הסיומת "יה" גם מופיעה לפני מלים רבות שחודשו והוכנסו לשפה העברית כשמות עצם בנקבה. לדוגמה: מטריה, עגבניה וכו'.
   איך נקראים:
    1. מנורת החנוכה?

1. ״צְלוֹתָא״ — תפילה. מה שם ייקרא לאיש־כמורה העולה לרגל למקומות הקדושים ?
2. ״קַיְטָא״ — קיץ. איך נקראים בעברית :
   - א. נופש הקיץ ?
   - ב. מקום מרגוע לבני־אדם הבאים לנוח ולהחליף כוח בחיק הטבע ?
   - ג. אדם השוהה במעון־קיץ מעין זה ?
3. ״אֲתַר״ — מקום. איך נקרא בעברית :
   - א. בידד או הגביל במקום אחד ?
   - ב. קביעת דבר והגבלתו במקום קבוע ?
4. ״אֲמַד״ — טבל. איך נקרא בעברית אדם שמלאכתו לצלול אל מתחת למים ?
5. ״גְּרַס״ — למד, שינן. איך נקרא בעברית טקסט או לימוד או לשון הכתוב ?
6. ״סַסְגּוֹנָא״ — תחש, חיה בעלת כמה צבעים.
   איך נקרא בעברית דבר שהוא מרובה צבעים ורב־גוני ?
7. ״שְׁפְרָא״ — יופי, תפארת, מיטב. איזו מלה נרדפת עברית יש לתיקון ושכלול ?
8. ״שְׁרַבְרוּבֵי״ — צינורות. איך נקרא בעברית מי שמתקין מערכת צינורות להספקת מים וכו׳ ?
9. ״זַבֵּן״ — מכר. איך נקרא בעברית איש המוכר או העוסק במכירת סחורה בבית־מסחר או בחנות ?

ז. הפועל ״מצומקים״ המופיע בסיפור הנו צורת הבינוני של השורש ״צמק״ בבנין פועל. בנין פועל הוא הבנין הסביל של בנין פיעל, ובניגוד לבנין נפעל, שיש לו הוראות שונות, יופיע בנין זה כבנין סביל בלבד.

1. חזור על בנין פועל לכל צורותיו, על־פי השורש ״צמק״.
2. מצא בסיפור פעלים נוספים המופיעים בבנין פועל.
3. מה הם הסימנים האופיניים לבנין זה ?
4. מדוע נמנה בנין זה על הבנינים ה״כבדים״ ?
5. מה תהיה נטייתם של שורשים שבהם ע׳ הפועל היא גרונית ?
   במה שונה נטייתם בבנין פועל מנטייתם בבנין פיעל והתפעל ?

2. מצא את ההפכים של התארים הנזכרים בתרגיל 1 ואת שמותיהם.

ו. השפה הארמית שימשה ומשמשת מקור שופע להרחבת הלשון העברית והעשרתה במלים, ניבים, משקלים ודרכי תצורה. לשון חז״ל נתעשרה עושר רב בהשפעת הארמית, ולא פחות משש מאות וחמישים (650) פעלים חדשים (שאינם במקרא) מצויים בתלמוד ובתרגומים. רובם חדרו לעברית עוד בימי קדם, אולם תהליך החדירה הזאת נמשך עד היום. כמו כן נמצא בלשון ימינו שמות עצם רבים שמקורם ארמי, ולא חל בהם אלא שינוי קל של חילוף א׳ בה׳ ומעבר מזכר לנקבה, כגון: עובדה מ״עובדא״, בעיה מ״בעיא״ וכו׳. נוסף לכך מרובים מאד הצרופים הארמיים הקיימים בעברית עד היום, כגון: זעיר־אנפין, בר־מינן וכו׳. רבים מאלה השתרשו מאד בעברית, ובמקרים רבים קשה למצוא להם ביטוי מקביל בעברית.

1. מצא בסיפור מלים וצרופים שמקורם בשפה הארמית.
2. ביטויים וניבים ארמיים רבים השתרשו בלשון העברית והפכו לחלק בלתי־נפרד מאוצר המלים שלה, ואם גם ניתן למצא להם תמורה בעברית הנה בכל זאת יש בהם עסיסיות מיוחדת החסרה בתרגומם העברי. לפניך רשימה של ביטויים וניבים מעין אלו. מהי משמעותם?

1. בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ
2. מַאי נַפְקָא מִינָּהּ
3. אַגַּב אוֹרְחָא
4. רַחֲמָנָא לִיצְלָן
5. סִטְרָא אַחֲרָא
6. צַפְרָא טָבָא
7. בְּעָלְמָא
8. סַגִּי נְהוֹר
9. אִפְּכָא מִסְתַּבְּרָא
10. אַדְּרַבָּא
11. עוֹרְבָא פָּרַח
12. בַּר אוֹרְיָן
13. טָבִין וּתְקִילִין
14. מֵחַד גִּיסָא... וּמֵאִידָךְ גִּיסָא...
15. שַׁקְלָא וְטַרְיָא

3. השפעת הארמית ניכרת לא רק בשאילת מלים, אלא גם בדרכי התצורה של מלים ומשקלים חדשים בשפה. לדוגמה: ״חקלא״ בארמית פרושו: שדה, וממנו נגזרה ״חקלאות״.

לפניך רשימת מלים מעין אלו. האם תוכל למצוא מלים עבריות שנגזרו מהן ונבנו על־פיהן?

12. ״כשיהודים שותים ״לחיים״, אין הם שותים אלא לעתים רחוקות, (בלחש חרישי) ובקצור (מוחלט)״.

ג. הבחן בין המלים הבאות:

1. טָפֵל – תָּפֵל
2. הַתְרָאָה – הַתְרָעָה
3. כְּמֵהִין (שם עצם) – כְּמֵהִים (פועל)
4. מַלְמָד – מְלַמֵּד
5. מַדְרֵגָה – דַּרְגָּה
6. פְּלִיטָה – פְּלִיטָה (שם פעולה)
7. קוֹפִּיוֹת – קוֹפִּיוֹת

ד. קטעים אחדים בסיפור עוסקים בטעמים וריחות של מאכלים שונים. ״תבלינים״ הם מיני צמחים או חלקי צמחים (עלים, זרעים וכו׳), שמערבים אותם במזונות לשם תוספת טעם או ריח. לדוגמה: קנמון, פלפל וכו׳.

1. מנה תבלינים נוספים שאתה מכיר (מצא אותם גם בסיפור).
2. באיזה תבלין נשתמש כדי לתת למזון את הטעם הבא:
   1. חריף
   2. מתוק
   3. חמוץ
   4. מלוח
   5. מפולפל
3. מהי צורת השם הנגזרת משמות תואר אלו?
4. באילו תארים תשתמש לתאור ריח?

ה. שמות רבים קשורים קשר הדוק לתארים, ופעמים רבות נמצא כי שם עצם ייגזר על־פי שם תואר.

1. מצא את השם השייך לתארים הבאים (כולם נזכרים בסיפור):
   1. זָעִיר
   2. קָטָן
   3. נָקִי
   4. עַרְטִילַאי
   5. פָּשׁוּט
   6. טוֹב לֵב
   7. קוֹפִּי
   8. דַּקָּה
   9. נְכֵאָה
   10. חָצוּף

ב. תרגילים:

א. כתוב משפטים ושלב בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. תְּרוּעָה
2. מְשָׁרֵךְ רַגְלָיו
3. בִּגְדֵי שְׂרָד
4. מוֹשֵׁל בַּכִּפָּה
5. הַכֹּל בָּא עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם
6. נִדָּח
7. קֶרֶן זָוִית
8. הַקָּזַת־דָּם
9. יְמֵי הַבֵּינַיִם
10. בִּזְעֵיר אַנְפִּין
11. פּוֹשֵׁט רֶגֶל
12. כִּתַּת רַגְלָיו
13. מַר־נֶפֶשׁ
14. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ
15. סְעֻדַּת מִצְוָה
16. לִכְאוֹרָה
17. קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה
18. הוֹלֵךְ מֵחַיִל אֶל חַיִל
19. שְׁאֵר־בָּשָׂר
20. עָלָה עַל הַמּוֹקֵד
21. אֱמוּנָה תְּפֵלָה
22. פִּרְחָחִים
23. גָּוַע בָּרָעָב
24. עֵין הָרָע

ב. מצא את המלים שבהן משתמש המספר במקום המלים הכתובות בסוגריים (כל המשפטים לקוחים מן הסיפור עצמו):

1. ״שלהבת הנר (אינה בוקעת) וגם עשן אינה מעלה״.
2. ״ימי הביניים והמצאות (התקופה המודרנית) נצטרפו כאן לחיים של שלום ואין אלו (מקפחים את זכותם) של אלו״.
3. (מאז ומתמיד) נוצר אגם זה כדי לנפול אל עמק הדניאפר ולהסב גלגל מים ענקי של תחנה גדולה״.
4. ״ואם פרה שחורה תרוץ לפני העדר, סמן (ברור) הוא שמחר ירד גשם״.
5. ״אין בן שקלוב מעז (לגנות) תרופה נעלה זו העולה חנם אין כסף״.
6. ״(תבשיל גריסים) עם פולים ירוקים (ופטריות) אתם מכירים?״
7. ״זקן זלדקן אחד... עומד (ומתאונן) על נכדו המפונק״.
8. ״יהודים (חולניים) קוגים עשב זה ושורין אותו ביין שרף״.
9. ״שפחות (שאינן צעירות) באות אליו (לפנות ערב)... לשאל את פי הנביא באות הן״.
10. ״לרואה הזה קויתי כל הזמן, (לבוא) אליו לפנות ערב כדי (שינבא לי... וינחש לי את מזלי לעתיד הקרוב, (בארצות זרות)״.
11. ״בחתונות שלהן ובגיטין שלהן... לא יתערב (רב המקום) ואפילו הוריהן (וקרוביהן)״.

evil eye; disfavor; ill will.	116. ״עַיִן הָרָע״	– מבט רע מתוך קנאה, שלפי האמונה יש בו כדי לפגוע ולהזיק: ״זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם״ (ברכות כ, עא). האשה נתנה בו עין רעה. מכאן מקורו של הביטוי העממי: ״בלי עין רעה״, או: ״בלי עין הרע״, הרווח בפי אדם המביע התפעלות מיופיו, חכמתו, גדולתו וכו׳ של פלוני, כאומר: לא דיברתי כן, חלילה, מתוך קנאה וצרות עין, ולפיכך אין לחשוש שמא יינזק על־ידי כך. במקום הביטוי ״בלי עין הרע״ המקובל אצל האשכנזים, אומרים הספרדים: ״בן פורת יוסף״.
broken spirit.	117. רוּחַ נְכֵאָה	– מצב־רוח עגום ומדוכא.
gloomy, grieved, depressed.	נָכֵא	– מדוכא, עגום, מוּכּה ומדוכדך: ״לב שמח ייטיב גהה ורוח נכאה תיבש גרם״ (משלי יז, כב). נפש נכאה.
with God's help!	118. בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (יִתְבָּרַךְ)	– בעזרתו ובסיועו של אלוהים. דיבור שגור בפי יהודים אדוקים. משמש גם כפתיחה במכתביהם. נכתב בראשי־תיבות ב״ה, בעזה״ש או בעזהשי״ת (בעזרת השם יתברך).
there, below.	119. לְהַלָּן (הַלָּן)	– הלאה, לא כאן, במקום אחר: ״מה דיבר האמור להלן... אף כאן״ (סוטה ו, ג).
as follows, later, afterwards.		– אחרי כן, לאחר מכן: המרצה סיפר על מראה עיניו בחזית המלחמה, ולהלן עבר לתאר את ההרגשה בעורף. המקור: ארמית.

284:89

so, consequently, then.	111. אֵיפוֹא (אֵפוֹא)	– מלה להטעמת הדיבור: אם כן, ובכן, כיוון שכך: ״אם כן אפוא זאת עשו״ (בראשית מג, יא). דע איפוא כי לא אוסיף לסלוח לך.
(fig.) eminent, distinguished, dignitary (person) (lit.: “golden pipe”).	112. צַנְתָּר זָהָב	– מנורה של זהב, כינוי לאדם מכובד ומיוחס, אדם חשוב. המקור: ארמית (צנתרא דדהבא).
thin pipe, tube.	צַנְתָּר	– צינור דק, שפופרת לצקת בה שמן מן הפח אל המנורה: ״צנתרות הזהב המריקים מעליהם הזהב״ (זכריה ד, יב).
U.S.S.R.	113. מַמְלֶכֶת הַמּוֹעָצוֹת	– ברית המועצות, שמה הרשמי של רוסיה.
a still (small) voice.	114. קוֹל דְּמָמָה דַקָּה	– קול חרישי מאד, לחש קל (על יסוד מלכים־א ט, יב: ״ואחר האש קול דממה דקה״. אך הביטוי הזה ידוע יותר מתפילת ״ונתנה תוקף״).
with utmost brevity, most succinctly.	115. בְּקִצּוּר נִמְרָץ	– בקיצור רב, בקיצור שבקיצור.
definite, forceful.	נִמְרָץ	– מוחלט: ענה על השאלות בקיצור נמרץ.
strong, vigorous, strict.		– קשה, עז, תקיף: ״והוא קללני קללה נמרצת״ (מלכים־א ב, ח). הודעתי לו על הפקודה באופן נמרץ.

28598

urchin, youngster, hooligan, hoodlum.	106. פִּרְחָח	– נער צעיר, ביחוד כינוי זלזול מקובל לצעיר ריק ונבער: פרחח שכמותו! (על יסוד איוב ל, יב: ״על ימין פרחח יקומו רגלי שלחו״).
Russian Secret Police.	107. ג.פ.או.	– (ברוסית: ראשי־תיבות של ״מחלקה מיוחדת של משטרה פוליטית״): המשטרה החשאית הסובייטית; מקודם – ״צ׳קה״. לג.פ.או. היו סמכויות כמעט בלתי־מוגבלות. היא בוטלה בשנת 1934.
monkeyishness, having monkeyish qualities.	108. קוֹפִיּוּת	– התנהגות או מראה המזכירים את דמות הקוף, או הימצאותן של תכונות הדומות לתכונות הקוף. השם ״קופיות״ נגזר משם התואר ״קופי״, שפרושו: כשל הקוף, או כמעשה הקוף.
physiognomy, visage, countenance, complexion.	109. קְלַסְתֵּר פָּנִים	– זיו פנים, תווי פניו של אדם, דמות פנים: ״מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם״ (בבא מציעא פו, עא).
physiognomy.	קְלַסְתֵּר	– דמות, צורה.
brightness.		– זיו, זוהר.
descendants, offsprings, the fruit (issue) of one's lions.	110. יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ	– צאצאיו, זרעו, בניו ובני בניו של אדם (בראשית מו, כו).
thigh, hip, loin.	יָרֵךְ	– החלק העליון של הרגל, מן הברך ועד המותן.

– שרידים מעטים, שארית דלה: ״ויכו את שארית הפלטה״ (דברי־הימים־א ד, מג).	שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה	the few survivors.
– נשחת, נתקלקל: ״היין שקרם ופירות שהרקיבו״ (מעשר שני ד, ב). בעברית החדשה נוהגים להשתמש בצורת הנפעל: ״נרקב״, לציון אותה משמעות.	101. הִרְקִיב	to rot, decay.
– מות בלתי־טבעי, מות לא בדרך הטבע, לא אחרי מחלה אלא כתוצאה מתאונה, רעב, רצח וכדומה (שבת קנו, עב).	102. מִיתָה מְשֻׁנָּה	unnatural (unusual), violent death.
– יום שבו מזג־האויר גשום וקר, או יום של סופת גשמים.	103. יוֹם סַגְרִיר	rainy day.
– גשם עז, מטר סוחף: ״דלף טורד ביום סגריר״ (משלי כז, טו). המקור: סורית (סגרא – גשם).	סַגְרִיר	heavy rain.
– אמונה בדברים שאין להם שחר, כגון האמונה במעשי כשפים, בשדים ורוחות וכדומה: רבים הם האנשים המאמינים באמונות טפלות.	104. אֱמוּנָה תְּפֵלָה (טְפֵלָה)	superstition.
– לקח לידו את הנהגת הממשלה, השתלט על הממשלה.	105. לָקַח אֶת רֶסֶן הַמֶּמְשָׁלָה	to take the reins of government.
– חלק של רתמת הבהמה, מערכת הרצועות ששמים על ראשה.	רֶסֶן	bridle, curb.
– בהשאלה: בלימה, מניעה: ״רסן כל התאוות – היא התפילה״ (אבן וירגא, שבט יהודה).		(fig.) restraint, rein, check.

Russian politician (b. 1881). Member of the "Duma" in 1912. One of the leaders of the February Revolution in 1917. He was elected as Head of the Government, but was defeated by the Bolsheviks in the October Revolution.	97. קֶרֶנְסְקִי	– מדינאי רוסי (נולד: 1881). נבחר ל״דומה״ ב־1912. קרנסקי היה ממארגני מהפכת פברואר ב־1917, ולבסוף מונה לראש ממשלה. הוא לא הצליח לעמוד בפני הבולשביקים, ובפרוץ מהפכת אוקטובר נמלט מפטרוגראד, ניסה לעלות עליה בראש צבא, אך נוצח.
to take a lengthy and tiring walk; to trudge needlessly, 'to pound the pavement' (col.).	98. כִּתֵּת אֶת רַגְלָיו	– הלך הרבה, התיגע בהליכתו המרובה: ״אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה״ (בבא בתרא ח, עא).
to pound, beat, crush.	כִּתֵּת	– ניפץ, שבר, נתץ, השמיד: ״וכתתו חרבותם לאתים״ (ישעיה ב, ד).
to be burnt, to go up in flames.	99. עָלָה עַל הַמּוֹקֵד	– נשרף או הועלה באש.
fire, heat, pyre.	מוֹקֵד	– מדורה, מקום אש בוערת (השורש: ״יקד״ – בער).
remnant, survivor.	100. פְּלֵטָה, פְּלֵיטָה	– שארית, שריד: ״והנה נותרה בה פלטה״ (יחזקאל יד, כב).

– קרוב משפחה, קרוב קרבת בשר: ״או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו״ (ויקרא כה, מט).	94. שְׁאֵר־בָּשָׂר	relative, kinsman, blood relation.
– בשר: ״הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו״ (תהלים עח, כ).	שְׁאֵר	flesh, meat.
– בהשאלה: קרוב משפחה, אדם שהוא בשר מבשרו: ״ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו״ (במדבר כז, יא).		(fig.) relative.
– בהרחבה: מזון: ״שארה כסותה ועונתה לא יגרע״ (שמות כא, י).		food nourishment.
–(בעיקר לפני פועל בעתיד) לאחר ש־, אחרי ש־: ״אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה״ (אבות ב, ד). ההבדל בין ״לכש־״ ו״כש־״ המופיעים לפני פועל הוא בזמן עשיית הפעולה: ״לכשיתערבו״ פרושו לאחר שיתערבו, ואילו ״כשיתערבו״ פרושו כאשר יתערבו.	95. לִכְשֶׁ־	after.
– כלל התושבים בני המקום, אזרחים (ביחוד: האכרים עובדי האדמה): ״וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצוצרות״ (מלכים־ב יא, יד).	96. עַם הָאָרֶץ	inhabitants, natives.
– בהשאלה: כינוי לאדם בור ופשוט, הדיוט, אחד מן ההמון שאינו יודע תורה, בניגוד ל״תלמיד חכם״: ״גדולה שנאה ששונאים עמי־הארץ לתלמיד־חכם״ (פסחים מט, עב).		(fig.) ignorant, boorish, illiterate.

the Torah headers in synagogue.		כסימן מדריך בקריאת ספר התורה בבית־הכנסת
rolling (folding) up. fig.: cigarette. cloak, robe.	90. גְלוֹם	– קיפול, ובהשאלה: סיגריה: ״ואת הניצוץ מלבבך זרה ויהי למו להצית גלום הקטרת אשר בפיהם״ ח. נ. ביאליק). – גלימה, מעטה רחב להתעטף בו: ״רוכליך (צור) במכללים בגלומי תכלת ורקמה״ (יחזקאל כז, כד).
names of large governmental shops and forest business in soviet Russia.	91. ״גּוֹסְטוֹרְג״ ״לֵיסְטוֹרְג״	– שמות מקוצרים (מעין ראשי־תיבות) של חנויות ממשלתיות גדולות (״גוסטורג״) ועסקי יער (״ליסטורג״) ברוסיה הסובייטית. והכוונה לבנות העובדות שם במשרדים.
use of letters as numerals, numerology.	92. גִּימַטְרִיָּה	– חשבון של אותיות לפי ערכיהן המספריים (א–1; י–10 וכו׳): ״תורה בגימטריא – שש מאות ואחת עשרה״ (מכות כג, עב). דוד בגימטריה – 14 (4 + 6 + 4). – בשיטה זו דרשו חכמינו דרשות שונות וחידודי פרושים של שמות ומלים. למשל־ ״יין״ בגימטריה – 70, וכן ״סוד״ – 70. ומכאן מעין חיזוק למאמר חז״ל: ״נכנס יין יצא סוד״ (ערובין סה, עא). המקור: יוונית (מן הצרוף ״גמא טריא״, שפירושו: האות גמא היא שלוש).
the local rabbi. (Aramaic) town, place.	93. הָרַב דְּמָתָא מָתָא	– רב העיר, רבה של העיר. – בארמית: עיר, מקום.

to be very successful, to go from strength to strength, from success to success.	86. הָלַךְ מֵחַיִל אֶל חַיִל	– הלך מהצלחה להצלחה, עלה והצליח בכל דרכיו (על־פי תהלים פד, ח).
power, strength, valour, courage.	חַיִל	– כוח, אומץ, גבורה: ״קשת גבורים חַתִּים ונכשלים אזרו חיל״ (שמואל־א ב, ד). בן חיל.
wealth.		– עושר, הון: ״עשית לך חיל ותעש זהב וכסף באוֹצרוֹתיךָ״ (יחזקאל כח, ד).
gird on strength, i.e. to become strong.	אָזַר חַיִל	– התחזק (שמואל־א ב, ד).
a man (woman) of valour, brave.	אִישׁ חַיִל	– (אשת־, בן־ בת־): רב־פעלים, זריז, אמיץ לב, ממולח.
to devote one's energy to—, to spend one's money on—.	נָתַן חֵילוֹ לְ־	– הוציא את כוחותיו ל־; בזבז את כוחו ורכושו בשביל־: ״אל תתן לנשים חילך״ (משלי לא, ג).
to succeed greatly.	עָשָׂה חַיִל	– הצליח מאד: ״רבות בנות עשו חיל״ (משלי לא, כט).
including, inclusive of.	87. לְרַבּוֹת	– (תואר הפועל) להכניס לכלל, לצרף למנין גם את־: הכל השתתפו באסיפה, לרבות הנשים והילדים.
Styrax, birch, white poplar.	88. לִבְנֶה	– עץ־יער נשיר בעל פרחים לבנים ריחניים, הגדל בר בארץ ישראל. מכינים ממנו שמן אתרי (styrax).
a tool for guiding	89. ״יַד הַחַיִּים״	– מעין יד, העשויה כסף או זהב, המשמשת

sphere, that was captured by evil forces after the destruction of the Temple and the exile).		– בספרות הקבלה מקבל המונח ״שכינה״ משמעות נוספת, כשם לספירה האחרונה בין עשר הספירות. וכאשר ישראל נמצאים בגלות, משתקף הדבר גם בעולם הספירות, כיון שספירת ה״שכינה״ משתעבדת לעולם הרע והשטן (הנקרא בשם ״סטרא אחרא״).
(here) the sixth sphere (according to the Kabbalah). see also item 31.	83. זְעֵיר אַנְפִּין	– ראה ערך 31. כאן (לפי הקבלה): שם לספירה הששית בין עשר הספירות המפרידות בין אלוהים והעולם הארצי.
quite shortly, very soon.	84. עוֹד מְעַט מִזְעָר	– בעוד זמן מועט, בקרוב מאד, עד מהרה: ״עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל״ (ישעיה כט, יז).
little.	מִזְעָר	– מצער, מעט: ״ונשאר אנוש מזער״ (ישעיה כד, ו).
very little.	מְעַט מִזְעַר	– מעט מן המעט, כמות זעומה ביותר: ״ושאר מעט מזער לוא כביר״ (ישעיה טז, יד).
('Shehakkol') — benediction over water or foods not grown.	85. ״שֶׁהַכֹּל נִהְיָה״	– שמה של אחת הברכות מברכות הנהנין שמברכים על בשר, על מים או על שאר דברים שאין גידולם מן הארץ: ״ברוך ...שהכל נהיה בדברו״ (משנה, ברכות). – ויש מנקדים: ״שהכל נהֶיָה בדברו״, בלשון הווה, שכן ברכות הנהנין בדרך כלל הן בלשון הווה.

– בספרות בימינו: שינויים ותיקונים בסדרי החיים, שיפור המשטר או הפיכתו למשטר רצוי יותר. – ״לתקן עולם במלכות שדי״ – מתוך תפילת ״עלינו לשבח״: הכוונה לזמן שיהיה אלוהים לבדו מולך על כל העולם, כלומר ימות המשיח.		reforming the universe.
– מעמד, שלב בהתפתחות. בספרות הקבלית והחסידית, וכן בפילוסופיה היהודית, נמצא את התפיסה, שהעולם בנוי ״מדרגות־מדרגות״, או שלבים־שלבים, וככל שעולים במדרגות מתקרבים יותר ויותר לעולם האלהי ומתרחקים מעולם־החומר הארצי. התעלות זו היא תוצאה של הכוונה שמשקיע האדם במעשיו, בתפילותיו ובכל אורח חייו.	81. ״מַדְרֵגָה״	grade, step.
– כאן: ספירת שכינה, הקרובה ביותר לעולם האנושי. – (ארמית: השכינה שרויה בגלות). בספרות חז״ל נמצא את המלה ״שכינה״ כשם לרוח־הקודש או כבוד אלוהים (על־פי שמות כה, ח; כט, מה, וכו׳). לעתים נמצא כי השכינה היא מעין כוח אלוהי המלווה את העם בכל אשר ילך: ״בוא וראה כמה חביבים ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו – שכינה עמהן״ (רשב״י מגילה, כט, עא).	82. ״שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא״	(here) the last sphere, the closest to the world. (Aramaic) disappearance of divine inspiration (Shekhinah) as a result of the captivity and the exile (in the Kabbalah, the name of the last

on the face of it, apparently, at first sight.	76. לְכְאוֹרָה	– ממבט ראשון ומרפרף, לפי הנראה בסקירה ראשונה: לכאורה הדבר תמוה, אבל לכשתעיין בו תמצא כי נכון ופשוט הוא (על־פי כתובות נד, עא).
whatever be your opinion; what do you think about? think as you wish; either ... or: anyhow, in all events, in either case.	77. מִמַּה נַּפְשָׁךְ מַה נַּפְשָׁךְ	– חשוב לך כאשר תחשוב, אחת משתי אלה: ״מה נפשך, אם הראשונים יום הן, אף האחרונים יום הן״ (ירושלמי, ברכות ב, ב).
		– באיזה אופן שתרצה, בכל אופן שהוא: ״העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך״ (שבת לה, עב). נראה כי שניאור משתמש בביטוי הזה לפי משמעותו בלשון הדיבור של תלמידי־חכמים באידיש, ומובנו כאן: הואיל וכך – בבקשה!
little, tiny, miniature.	78. זָעִיר	– קטן, פעוט. צורת הנקבה של ״זעיר״ היא ״זעירה״, ו״זעיריה״ באה לשם הקטנה נוספת.
crumb.	79. פֵּרוּר	– גרגר קטן של דבר־מה: פרורי לחם. שם זה מופיע בצורת זכר בלבד. יתכן שצורת הנקבה תהיה: פרורית או פרוריה. גם כאן קיימת המגמה של הקטנה יתרה.
"putting the world aright" (in the Talmud).	80. ״תִּקּוּן הָעוֹלָם״	– שמירה על סדרי החיים המקובלים בעולם: ״התקין רבן גמליאל שלא יהו עושין כן, מפני תיקון העולם״ (גטין ד, ב).

– כינוי עממי ליין חריף ומשכר, יין שׂרף: ״הבו לנו משקה״ (פזמון).	72. ״מַשְׁקֶה״	strong beverage (drink), liquor.
– כינוי לבית־תפילה של חסידים בעיירות היהודים במזרח אירופה. המקור: אידיש. שטוב, שטיבל – בית, חדר. בראשית התנועה החסידית לא נתנו לחסידים להתפלל לפי נוסח־התפילה המיוחד שלהם בבתי־הכנסת הכלליים, והם ייסדו להם ״מנינים״ בחדרים פרטיים.	73. ״שְׁטִיבְּל״	(Yiddish) house of prayer, in Jewish communities in Eastern Europe.
– ארוחה חגיגית שבעל שמחה עורך לקרוביו ולידידיו בעקבות מאורע בעל ערך וטעם דתי, כגון: סעודה של ברית־מילה, פדיון הבן, נישואים וכדומה (על־פי פסחים מט, עא).	74. סְעוּדָה שֶׁל מִצְוָה	meal at religious ceremony (such as: wedding, circumcision, redemption of the first-born, or completion of the study of a Talmudic treatise).
– תלוש, אסוף מן העץ: פירות קטופים. ״עוללות קטופים״ (פרקי דרבי אליעזר כט).	75. קָטוּף	plucked.
– מלים מגומגמות וחטופות שאינן מתקשרות לרצף אחד.	מִלִּים קְטוּפוֹת	broken words.
– ברכת ״אמן״ שנאמרה בחפזון, בהבלעת הנו״ן שבסופה – (ירושלמי ברכות, יב, ג).	אָמֵן קְטוּפָה	shortened ‘Amen’.

strong alcoholic drink.	יֵין שָׂרוּף	מכוהל של סלק, מדגים או מתפוחי־אדמה.
to lie on one's back (supine).	68. הִתְפַּרְקֵד	– השתרע על גבו, שכב על גבו בפישוט ידים ורגלים: התפרקדתי להנאתי על העשב הרך. המקור: ארמית (ששאלה מיונית).
lying on one's back, supine (adverb, adj.).	פְּרַקְדָּן	– שכוב על הגב: ״פרקדן לא יקרא קריאת שמע״ (ברכות יג, עב). (המלה ״פרקדן״ עשויה לבוא כתואר או כתואר הפועל).
to transpose, place crosswise.	69. שִׂכֵּל	– שילב, החליף את הסדר הרגיל: ״וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה, שׂכל את ידיו״ (בראשית מח, יד). המקור: כנראה ערבית (شكل שכל – בלבל, סיבך).
bookmark, stick of the "melamed".	70. מַלְמָד	– מחוה, מקלון קטן, שהמלמד מראה בו לילד כל אות ואות בשעת לימוד ה״עברי״.
goad, ox-goad.	מַלְמַד הַבָּקָר	– מרדע, מקל ארוך ובקצהו דרבן לכוון ולזרז בו את הבהמה החורשת (שופטים ג, לא).
prophet, seer, visionary.	71. רוֹאֶה	– כינוי בימים קדומים לנביא, חוזה (על שום שהוא ״רואה מראות״): ״כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה״ (שמואל־א ט, ט). כאן ״הרואה״ הוא ״מגיד עתידות״, עממי, מנחש.

בני ישראל... והשקצים של הפרבר״ (ביאליק: ״מאחורי הגדר, ז).		Jewish boy, or a boy who does not study the Torah.
– פיזור, זרה: ״בוזקין מלח על גבי הכבש״ (ערובין י, יד). המבשלת בזקה מלח על הבשר.	62. בָּזַק	to sprinkle, spread, scatter.
– שים את עצמך במצב הנדון, כלומר, שער נא בעצמך, צא וחשוב: ״הגע עצמך שחל יום טוב הראשון בשבת״ (ירושלמי חגיגה עו, ב). הגע עצמך, כלום יכולתי לעשות אחרת?	63. הַגַּע עַצְמְךָ (בְּעַצְמְךָ)	imagine! suppose... put yourself in the position.
– שפה זרה, לא עברית: ״קורין אותה (את המגילה) ללועזות בלעז״ (מגילה ב, א). יש הדורשים מלה זו כראשי־תיבות: לע״ז – לשון עם זר. וכך בסיפורנו. אולם אין זו אלא אטימולוגיה עממית.	64. לַעַז	a foreign language. (note: it is popularly, but erroneously, thought that לעז is an acrostic of לשון עם זר)
– שערה קשה, ביחוד שערת חזיר: ״זיפי החזיר״ (ירושלמי, שבת יא, ב). המברשת עשויה זיפים.	65. זִיף	bristle.
– שיקע דבר־מה בנוזל למשך זמן מסוים, כדי להרטיבו היטב: ״שרה פתו ביין״ (נזיר ו, א).	66. שָׁרָה	to immerse, soak, saturate.
– משקה חריף ומשכר שמכינים ביחוד	67. יַיִן שָׂרָף	brandy, spirits,

wall of vessel.		– דופן הכלי: ״קערה גלדה עב, מזרק גלדו דק״ (במדבר רבה יג).
horseradish.	56. חֲזֶרֶת	– ירק, ששורשיו הבשרניים משמשים תבלין לבשר, לדגים וכו׳. החזרת עצמה מרה ומשמשת סמל למרירות (״כתולעת בחזרת״), אבל בתוספת סלק אדום ותבלים שונים היא ״מאכל־תאוה״.
sparsely-bearded (person).	57. זַלְדְּקָן	– דל זקן, איש שזקנו דל ושערותיו מעטות. ההיפך – עבדקן (סנהדרין ק, עב). המקור: ארמית.
bleary-eyed.	58. טָרוּט (עֵינַיִם טְרוּטוֹת)	– עינים חלושות או חולניות שרוב ריסיהן נשרו (תענית כד, עא ועוד).
to complain, to cry out against.	59. קִבֵּל	– התאונן, צעק חמס על־, טען כנגד: ״מעשה באדם שנגנבה טליתו והלך לקבול לדין עליה״ (דברים רבה ב). המקור: ערבית (قاول קאול – רב, התוכח).
it is unbelievable. it is incredible, it staggers belief.	60. ״לֹא יַאֲמֵן (יְאֻמַּן) כִּי יְסֻפַּר״	– הדבר נראה מוגזם ביותר וקשה להאמין בו. על־פי חבקוק א, ה: ״לא תאמינו כי יסופר״.
(coll.): a young devil (demon); usually a non-	61. שֶׁקֶץ	– כינוי־גנאי עממי לנער חצוף ושובב, פורק עול תורה ומצוות, וביחוד לנער מנערי הגויים: שקץ שכמותו! ״נערי

		על משקל ״כּוּתית״, מן השורש ״כתש״ שפרושו: שחק ופורר לפירורים קטנים ודקים.
broth, pottage, stew.	52. נָזִיד	תבשיל חם של ירקות: ״ויזד יעקב נזיד״ (בראשית כה, כט).
grits, pounded grain, wheat groats.	53. רִיפוֹת	– גרגירי חטה מיובשים וכתושים לגריסים (יש סבורים כי הם ידועים באזור הים התיכון בשם ״בורגול״): ״ותפרש את המסך על פני הבאר, ותשטח עליו הריפות״ (שמואל־ב יז, יט).
truffle (kind of edible mushroom).	54. כְּמֵהָה	–(צורת הרבים: כמהין) מין ממיני פטריות־המאכל. הכמהה דומה בצורתה לתפוח־אדמה.
like mushrooms (which spring up overnight).	כִּכְמֵהִין וּכְפִטְרִיּוֹת	– משל לדברים הצצים ומתרבים מהר ובשפע.
fritters.	55. גִּלְדֵי שֻׁמָּן	– חתיכות קטנות של בשר או עור הנשארות בשומן של עופות לאחר שהורתח. נקראים גם ״שויסקים״.
skin.	גֶּלֶד	– עור הקליפה המכסה את בשר האדם ובעלי־החיים (איוב טז, טו).
scab, crust, rind.		– קרום העולה על פצע כשהוא מתחיל להירפא (להגליד): ״גלד שעל המכה״ (מקואות ט, ד).
skin of onion.		– עלים מעובים ובשרניים שמהם בנוי הבצל.

sugar candy, rock sugar.	49. סֻכַּר־קַאנְד	– סוּכּר גבישי, מזוקק ושקוף קצת, המתגבש מתמיסה חמה על גבי חוט, בדומה לנר עם פתילה. המקור: אידיש.
cane sugar.	סֻכַּר־קָנִים	– סוכר הנמכר בצורת מלבנים דקים וארוכים וקשים, והוא עשוי מקני־סוּכּר.
(here) the authorities.	50. תִּשְׁחֹרֶת	– כאן, נציגי השלטון, משטרה. על־פי המשמעות ששוב אינה משמשת: שׂררה, שלטון: ״הוה קל לראש ונח לתשחורת״ (אבות ג, יב).
early manhood (youth).		– כינוי לימי הנוער והבחרות. בדרך כלל אין המלה ״תשחורת״ מופיעה באופן עצמאי. היא מקובלת בצרוף ״בני תשחורת״, שפרושו: בני הנעורים, הצעירים.
a dish of ground vegetables formed in balls.	51. קַנְבּוּס כָּתִישׁ	– מין תבשיל שמכינים אותו תוך כדי כתישה וקיצוץ. יתכן שזהו מין תבשיל העשוי ממיני עלים של ירקות הכתושים יחד ועשויים ככדורים.
hemp, cannabis indica (and, may be, trimmed leaves of vegetables, known as קְנֹבֶת).	קַנְבּוּס, קַנָּבוֹס	– צמח סיבים חד־שנתי ממשפחת התותיים. מגבעולי צמח זה עושים חוטים וחבלים חזקים מאד (נזכר במשנה: כלאים ב, ה ועוד). יתכן שהכוונה ל״קנֹבת״, שמשמעה עלים של ירקות (״קנב״ בארמית פרושו קיצוץ וחתיכה או הסרת עלים מיותרים מירקות).
pounded, crushed, ground.	כָּתִישׁ	– דבר כתוש, כתות ושחוק. נראה כי שניאור בונה את המלה ״כתיש״

– ״שור הים״ הוא שמה של חיה אגדית החיה בים (לפי אליעזר בן־יהודה).	42. ״שׁוֹר הַמַּיִם״	legendary bull that lives in the sea.
– רשת גדולה שהדייגים פורשים על פני המים לדוג דגים: ״ופרשי מכמרת על פני מים״ (ישעיה יט, ח).	43. מִכְמֹרֶת, מִכְמֶרֶת	net, fishing net, trawl.
– ברור, בולט, ניכר ונודע ביותר, מצוין: ״סימן מובהק״ (בבא מציעא כז, עב).	44. מֻבְהָק	clear, obvious, outstanding, par excellence.
– הוט דק רירי שהעכביש פולט וטווה לשם ציד חרקים שונים, וכן חוט דק שזחלים שונים אורגים ומתגלמים בו: ״וקוּרי עכביש יארוֹגו״ (ישעיה נט, ה).	45. קוּר, קוּר עַכָּבִישׁ	web, spider's web, thread.
– בהשאלה: כינוי לדבר רופף וחלש שאין לו כל קיום: הכל נהרס כקורי משי.		(fig.) flimsy, weak.
– תפח, התנפח: הבשר מסביב לפצע צבה הרבה (״צבה״ נקבה היא צורת ההווה של הפועל, בעוד ש״צבה״ לזכר היא צורת העבר).	46. צָבָה	to swell, distend, puff.
– גנאי, חסרון, פגם: לא נמצא בו כל דֹּפי.	47. דֹּפִי	fault, blemish, scorn.
– חרף וביזה אותו, גינה אותו (תהלים נ, כ).	נָתַן בּוֹ דֹּפִי	to defile, to tarnish reputation, to criticize.
– כינוי למי שבית־הדין הכריז עליו שנכשל ואין ביכולתו לפרוע את חובותיו לנושים.	48. פּוֹשֵׁט רֶגֶל	bankrupt.

		״צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים״ (חגיגה טו, עא). שניאור משתמש בביטוי ״מים עליונים ומים תחתונים״ בהוראת מים הזורמים למעלה (מעל לגלגל המים), ומים הזורמים למטה (מתחת לגלגל המים); אולם עם זאת מעורר ההקשר שבו מופיע הביטוי את זכרו של השימוש התלמודי.
to scratch oneself.	38. הִתְקַרְצֵף	– שפשף וגרד את עצמו, סרק את בשרו במגרד.
one who listens to advice.	39. מְיֹעָץ	– מי שקיבל עצה ממישהו. פועל זה הוא צורה סבילה של הפועל יעץ. בדרך כלל לא מקובל להשתמש בצורה זו.
toad.	40. קַרְפָּדָה	– בעל־חיים הדומה לצפרדע. המקור: ארמית (״קרפדאי״: חולין סג, עא).
disembodied soul (in the Kabbalah, of sinners, roaming the world until forgiven).	41. נְשָׁמָה עַרְטִילָאִית	– נשמה שאין לה גוף. כינוי בספרות הקבלה לנשמת חוטא, התועה בעולם התוהו עד שימצא את תיקונו.
(Aramaic) naked, bare, denuded.	עַרְטִילַאי	– עירום, חשוף, שאינו לבוש: גוף ערטילאי.
(fig.) abstract.		– בהשאלה: מופשט, שאינו מוחש: תבנית ערטילאית. המקור: ארמית.

302-0

sewer, aqueduct.	34. אַמַּת־מַיִם	– תעלה להעברת מים ממקום למקום, צינור של מים וכד׳ (פאה ב, ב).
from very old times.	35. מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית	– מימים קדומים ביותר, מימי קדם.
the six days of creation.	שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית	– ששת הימים שבהם נברא העולם.
(cholent) Sabbath food of the Jewish communities in Eastern Europe. It is some kind of meat stew.	36. טְשׁוֹלֶנְט	– חמין, כל התבשילים החמים שטומנים אותם בערב שבת בתנור, כדי לאכלם בסעודת הצהרים של יום השבת. ובין יהודי אירופה המזרחית שבאמריקה ובישראל נתייחד השם ״טשולנט״ למאכל אחד מיוחד, המורכב מתערובת של בשר, תפוחי־אדמה וכו׳.
an idiom used in the Midrashim to express the difference between earthly and divine creatures.	37. ״עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים״	– כינוי במדרש לכל הדברים או היצורים השמימיים, מלאכים וכו׳, להבדיל מן היצורים שעל פני הארץ, הדברים הארציים. הביטוי ״מים עליונים ומים תחתונים״ מעורר את זכר הכתוב בספר ״בראשית״ על בריאת הימים והיבשה: ״ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע״ (בראשית א, ז). ואמנם נמצא מספר מקורות המתיחסים למים עליונים ותחתונים בהוראה זו: ״הקב״ה פתח להם מעינות תחתונים ועליונים כדי לאבדם״ (ספרי דברים מג).

Polesia, a region in Ukraina.	30. פוֹלֶיסְיָה	– שמו של חבל־ארץ מכוסה יערות וביצות בדרומה של רוסיה הלבנה ובצפונה של אוקראינה. המקור: רוסית, פולנית (לאחר היער).
(Aramaic) minute, miniature very small.	31. זְעֵיר אַנְפִּין	– צורה מוקטנת, מדה קטנה, מיניאטורה: תמונה בזעיר אנפין. המקור: ארמית (״זעיר״—קטן; ״אנפין״—פנים).
chip, cut wood, timber.	32. קֶצֶץ	– גזיר־עץ, ענף שנגזר מעץ: ״טֹל את הקצצין ותן לי את הנטיעות״ (תוספתא בבא קמא ג, ב).
apart.	33. מֻקְצֶה	– מופרש, מרוחק, מסולק, מוצא מכלל שימוש.
things that are set apart during Sabbath and holiday and should not be used or eaten.	מֻקְצֶה מֵחֲמַת אִסּוּר	– דבר שהוא מופרש ומובדל מן השימוש בשבת וביום טוב, או דבר שאסור באכילה ובטלטול בשבת וביום טוב.
untouchable, a thing that should not be used, because of dirt etc.	מֻקְצֶה מֵחֲמַת מִאוּס	– דבר שאין משתמשים בו עוד מכיון שהוא מאוס, כגון עביט ישן של שופכין (שבת קנז, עא).
(fig.) loathsome (thing or person).		– בהשאלה: כינוי לדבר או לאדם נבזה או מזוהם ביותר, שכל שומר נפשו ירחק ממנו.

– מעשה קליעה, חוטים או שערות או רצועות וכד׳, שנקלעו זה בזה מעשה צמה: ״מקלעות שׂערךְ תכתרנה ראשכי״ (יל״ג: ״חנה״). מקלעות חבלים.	25. מִקְלַעַת	net, braid, plait.
– אדם שדמו הוקז (שהקיזו ממנו דם).	26. מֻקָּז	bleeder, one who went through the process of cupping.
– דם הוצא מתוך עורקיו, לשם רפואה.	הֻקַּז, הֻקַּז דָּמוֹ	
– הוצאת דם מן העורקים לשם רפואה.	הַקָּזַת דָּם	cupping.
– רוח הנושבת באופן רגיל, רוח בינונית; להבדיל מ״רוח שאינה מצויה״ – רוח חזקה ובלתי־שכיחה.	27. רוּחַ מְצוּיָה	ordinary wind.
– התקופה בתולדות העמים למן סוף המאה החמישית לספירה הכללית ועד סוף המאה החמש־עשרה.	28. יְמֵי הַבֵּינַיִם	Middle Ages.
– העתיק והרחיק את הגבול שבין אדמתו ואדמת שכנו, כדי להוסיף משטח שכנו לשטחו: ״לא תסיג גבול רעך״ (דברים יט, יד).	29. הִסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ	to encroach (trespass) upon, to remove one's neighbor's landmark.
– בהשאלה: קיפח את פרנסתו של רעהו, נכנס לתוך אומנותו, התחרה ברעהו בדרך שאינה הוגנת.		(fig.) to compete unfairly with.
– (משורש ״נסג״ בבנין הפעיל) הרחיק, העתיק הצידה.	הִסִּיג	to remove.

wing (of a bird, of a building).	21. אֲגַף	– כנף עוף; חלק בבנין הבולט מן הבנין העיקרי. למשל: האגף הדרומי של הבית.
		– מחלקה, מדור במשרד או במוסד ציבורי: אגף החינוך הדתי במשרד החינוך והתרבות.
		– כאן הכוונה לחלק הבולט מן היסוד של הבית לכל אורך חזיתו, שהנשים היו יושבות עליו כמו על ספסל.
bees.	22. דְבוֹרוֹת	– ריבוי המלה ״דבורה״ הוא ״דבורים״; יתכן שהסופר שינה את הצורה כדי להדגיש שהמדובר בבנות ישראל.
wandering.	23. נִדָּח	– (בנין נפעל משורש נדח): תועה: ״את האובדת אבקש ואת הנדחת אשיב״ (יחזקאל לד, טז).
banished, exiled.		– מגורש, מוגלה, מסולק: ״ונשא נס לגויים ואסף נדחי ישראל״ (ישעיה יא, יב).
out of the way, remote.		– מרוחק ביותר, רחוק ממרכזי הישוב, בודד: מקום נדח, כפר קטן ונדח.
cupping glasses.	24. קֶרֶן אוּמָן	– ״כוסות־רוח״ המשמשות לרפואה. אלו הן כוסות מיוחדות, שרופאים מצמידים אותן למקום מסוים בגופו של החולה לשם ריכוז הדם באותו מקום (כל כוס נצמדת לעור על־ידי יצירת ריקנות חלקית בתוכה באמצעות חימום בנר וכדומה).
a glass used for cupping (at the time of the Talmud).		– כלי שלתוכו היה הרופא מקבל את הדם שהקיז מן הגוף באיזמל (שבת קנד, עב, ושם בארמית ״קרני דאומנא).

a thin flat cake or bread.	חֲרוּרִית, חֲרָרָה	– עוגה דקה ועגולה, האפויה בדרך כלל על גבי גחלים.
all will be well (come right) in the end!	17. ״הַכֹּל יָבוֹא עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם״	– בהשאלה: הכל יסתדר בכי טוב, ייגמר באופן משביע רצון (שאול משמות יח, כג, אולם שם בא הביטוי כפשוטו: ״כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום״).
in there, of that place.	18. דְּהָתָם	– של שם, של המקום ההוא.
(Aramaic) there.	הָתָם	– שם, במקום ההוא (היפוכו של ״הכא״ – כאן). המקור: ארמית. ד׳ – של.
from here to there.	מֵהָכָא לְהָתָם	– מכאן לשם.
cumin (plant or spice).	19. כַּמּוֹן	– צמח־גינה שזרעיו משמשים כתבלין ללחם, ירקות וכדומה.
berries, the berries of a tree called sumach.	20. סֻמְקִיּוֹת יַעַר (סוּמָקִיּוֹת)	– גרגרי (תותי) יער. גרגרים אדומים שהם פריו של עץ הנקרא בשם ״אוֹג״ (Rhus). לפי מילונו של אליעזר בן יהודה נקרא הפרי ״סומק״: ״כל טעם מחומץ מרבה את המרירה והדם, חוץ מיין הרמונים והסומקים״ (אסף 32). ״סומק״ הוא גם שם אילן. שניאור משתמש בשם סומקיות בצורת נקבה לכנות בו גרגרים אדומים ומרים הגדלים על שיחים ביער. וקראם כך על שום צבעם האדום (סמוק).

(in the Bible) the official robes of the priests, or covers for the things inside the Tabernacle.		– במקרא: בגדי שרת, בגדים מיוחדים שלבשו הכהנים לשם עבודת הקודש, או מעטפות מיוחדות לכיסוי הכלים במשכן (שמות לא, י).
to rule over the world, (to rule the roost).	14. מָשַׁל בַּכִּפָּה	– משל על כל העולם כולו (על־פי מגילה יא, עא).
	כִּפָּה	– הקטנה ביותר היא זו ששמים על הראש; גדולה ממנה הכפה שעל בית־כנסת או מסגד; והגדולה ביותר – כפת השמים. המושל בכפה מושל בכל מה שיש מתחת לכפת השמים.
to find a way to distinguish oneself, to find an opportunity to show one's capacity.	15. מָצָא מָקוֹם לְהִתְגַּדֵּר בּוֹ	– מצא ענין להצטיין בו ולגלות בו את יכולתו.
to distinguish oneself.	הִתְגַּדֵּר	– נבדל מאחרים, הצטיין בדבר: האיש מצא לו ענין להתגדר בו.
to pride oneself.		– התפאר, התגאה: ״אינו מתגדר במלאכתו״ (ברכות יז, עא).
a thin and round slice of bread (Halla).	16. חֲרוּרִית שֶׁל חַלָּה	– פרוסה קטנה ועגולה של חלה.

		״קיטור״. כאן התרועה (הצפירה) היא קיטורית, מפני שהיא נוצרת על־ידי פתיחת שסתום הקיטור (האד).
steam, vapour.	קִיטוֹר	– אד, ההבל הסמיך הנוצר על־ידי התאידות מים רותחים: מכונת קיטור, אנית קיטור.
column of smoke, thick smoke.		– עשן של שרפה, עמוד עשן: ״והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן״ (בְּראשית יט, כח).
seven thirty.	11. חֲצִי הַשְּׁמִינִית	– שעה שבע וחצי. כך נהגו לכתוב ולומר בהשפעת הלשונות הסלאביות והגרמניות. כיום אומרים: שבע וחצי.
eight o‘clock.	הַשְּׁמִינִית	– השעה השמינית, שעה שמונה.
to go slowly, to plod (trudge) along.	12. שֵׂרֵךְ רַגְלָיו, שֵׂרֵךְ דַּרְכּוֹ	– נגרר, נסחב, הלך לאט לאט, בכבדות: העגלה שׂרכה דרכה במעלה ההר.
to twist, to twine.	שֵׂרֵךְ	– פיתל, עיקם, סיבך: ״בכרה קלה משׂרכת דרכיה״ (ירמיה ב, כג).
to go astray, to deviate from the right path, err.	שֵׂרֵךְ דְּרָכָיו	– שוטט לכאן ולכאן, הלך בדרכים עקלקלות, לא הלך בדרך הישרה (על־פי ירמיה ב, כג).
official hats.	13. כּוֹבְעֵי שְׂרָד	– כובעים שחובשים אנשים בעלי תפקיד רשמי מסוים (במקרה זה: כובעים של שוטרים).
service, office.	שְׂרָד	– שרות, פקידות. השם מצוי רק בצרופים.
official uniform or clothes.	בִּגְדֵי שְׂרָד	– מדים רשמיים, כגון: בגדי שרד של שוטרים.

generality.		– כלליות, דרך כלל, חוסר ייחוד: ״סתם מיתה האמורה בתורה – זו חנק״ (ספרי דברים קעה).
(adv.) without expressed condition, merely inplied, just like that.		– (תואר הפועל): בלי קביעות, בלי תנאי מפורש או בלי כוונה מפורשת: ״יהושע יושב ודורש סתם״ (יבמות צו, עב).
to sound an alarm, to warn.	8. הִתְרִיעַ	– (מן המלה ״תרועה״): הריע, השמיע קול תרועה בחצוצרה או בשופר (ביחוד לאות אזעקה): מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה עובדי כוכבים״ (תענית ג, ז).
(fig.) to protest vehemently against.		– בהשאלה: ערער, מחה נמרצות, צעק חמס, התמרמר קשות: הנואם התריע על הקיפוח. שניאור משתמש במקור ״התריע״ בהוראת ״השמעת קול תרועה״. בימינו נדחקה הוראה זו על־ידי הפועל ״צפר״ (מן ״צופר״), וצורת ההפעיל ״התריע״ תבוא בעיקר בהוראתה השניה, המושאלת.
(fig.) a deep growl.	9. נְהִימָה רָוָה	– בהשאלה: נהימה שׂבעה, מלאה ורוויה.
quenched, saturated, well-watered.	רָוָה	– מושקה די צורכו, ששתה לרויה, ספוג מים: ״כגן רוה״ (ירמיה לא, יא). נפש רוה. רוה הוא ההפך מן צמא, כמו ששבע הוא ההפך מן הרעב.
steamy, vapourish.	10. קִיטוֹרִי	– ספוג עשן ואדים, או: מיתמר בעמוד עשן. התואר ״קיטורי״ נגזר מן המלה

to save, to economize.		– קיבץ, צבר.
naptha, mineral oil.	5. נֵפְט	– שמן האדמה, נוזל אורגני דליק הנובע במקומות שונים מתוך מעמקי האדמה, ומשמש כחומר־דלק משובח. הנפט היה ידוע כבר בימים קדומים כחומר־דלק: ״ומדליקין בשמן פקועות ובנפט״ (תוספתא שבת ב, ג).
kerosene.		– קרוסין, נוזל דליק המיוצר על־ידי זיקוק שמן האדמה והמשמש בימינו כדלק למנורות, לתנורים ולמנועים.
to break forth, to part.	6. הִפְצִיעַ	– חדר והבקיע, התפצל: ״שחר זה מפציע לכאן ולכאן״ (יומא כט, עא). קרני השמש הפציעו מבין העננים.
to wound, to injure.		– פצע, חבל: ״ומפציעין את מוחו בגזירין״ (סנהדרין ט, ו). הרגיל – פוצעים, בבנין קל, והשימוש בבנין הפעיל במשמעות זו אינו מקובל כיום. בהוראה הראשונה הפועל ״הפציע״ הוא פועל עומד, ואילו בהוראה השניה הוא פועל יוצא.
a simple man.	7. סְתָם בֶּן אָדָם	– אדם מן הציבור, ללא עמדה מכובדת או תכונה יוצאת דופן, אדם פשוט. כאן הכוונה לאדם שאינו עשיר.
vagueness, lack of definiteness.	סְתָם	– חוסר בהירות, דבר בלתי־ברור, מעשה שאינו מסוים ומוגדר, ענין שלא פורש: ״אין דנין ימים סתם מימים שנאמר בהן חדש״ (כתובות נז, עב).

א. הערות ומילון:

who knows the one and only one (town)?	1. ״אַחַת מִי יוֹדֵעַ״	– מי יודע (עיר) אחת ויחידה? – שניאור פותח את ספרו בפתיחה המפורסמת של השיר ״אחד מי יודע״ המופיע בהגדה של פסח. ״אחת״ היא, לפיכך, מלה הבאה בהוראת ״אחת ויחידה״ (כשם ש״אחד״ הוא תאור וכינוי לאל אחד ויחיד).
Hebrew, reading in Hebrew.	2. ״עִבְרִי״	– (עברית) ראשית הלימוד ב״חדר״, ידיעת הקריאה הטובה בלשון הקודש. על עם הארץ היו אומרים, שאינו יודע אפילו עברי.
to be inflamed, to catch fire, to flare up. to spread.	3. הִתְלַקֵּחַ	– נאחז, נתפש (בהשאלה על האש): התלהב, השתלהב: ״ואש מתלקחת בתוך הברד״ (שמות ט, כד). – התעורר, התפשט: לאחר דין־ודברים התלקחה קטטה גדולה.
(fig.) to be parsimonious, to be stingy.	4. קִמֵּץ	– בהשאלה: חסך, מנע בזבוז, לא פיזר, שמר לעצמו: ״עשירין מקמצין״ (חולין מו, עא).

עָלָה, גֵּרָה, הִפְרָה, הִפְלָה, הוֹדָה, צִוָּה, גָּבָה, נִכָּה,
מִנָּה, רָאָה, בָּנָה, כִּנָּה, פִּתָּה, הִלְוָה, הוֹרָה, הִרְצָה,
שָׁנָה, צִפָּה, קִוָּה, הָיָה.

ט. ענה על השאלות הבאות:

1. העלילה, הדמות והבעיה (או הנושא) הם שלושה יסודות המצויים בכל יצירה ספרותית. הסיפור הקצר מגבש ומאיר בדרך כלל רק נקודה אחת מבין אלו (עלילה, דמות, נושא). מהו המוקד והגרעין שסביבו נבנה הסיפור "החג' מחפצי־בה"? בחן בעיה זו לפי הענינים הבאים:
    1. מקום העלילה בסיפור.
    2. מקום הדמות.
    3. מקום הנושא.
2. בסיפור "החג' מחפצי־בה" הנוף הוא יותר מאשר רקע או תפאורה גרידא; הנוף הוא בו חלק חיוני ובלתי נפרד מהסיפור עצמו.
    1. מהי חשיבותם של הרי אפרים והשומרון וכיצד משתלבים בהם עבר, הווה ועתיד?
    2. בחן את הקשר בין המספר וחבריו לבין הנוף והסביבה שבה הם נמצאים.
3. מהי הבעיה אשר מציקה למספר?
4. מהו, לדעתך, תפקידו של החג' בסיפור?
5. ניתן למצוא הקבלה בין החג' לבין המספר. האם ההקבלה היא שלמה או חלקית? היכן מתחילות והיכן נפגשות דרכיהם?
6. שטינברג רואה את הלילה באור מיוחד, שונה במקצת מזה שאנו רגילים אליו. מהו המיוחד והשונה בתפישתו? אילו תכונות מיוחדות יש ללילה של שטינברג לפי הסיפור הזה, ומהי חשיבותו בסיפור?
7. בסיפור מתפתחת אוירה מיוחדת במינה של סוד ומסתורין, זרות ונכר. באילו אמצעים בונה שטינברג את האוירה המיוחדת הזאת?

2. מה מציין משקל זה ?
3. הסבר את השמות הבאים :

מְרִירוּת, כְּפִילוּת, סְחִיטוּת, קְרִירוּת, זְחִיחוּת, צְנִיעוּת, בְּהִילוּת,
קְשִׁיחוּת, תְּדִירוּת, מְתִיקוּת, תְּלִישׁוּת, צְלִילוּת, זְקִיפוּת רְגִישׁוּת,
שְׁקִיפוּת, סְמִיכוּת, קְבִיעוּת, מְתִינוּת, קְלִילוּת, עֲשִׁירוּת.

4. מה הם התארים הקשורים לשמות הנ״ל ?

ו. הבחן בין הוראות הפעלים הבאים והסבר את ההבדל ביניהם :
שָׁכְבוּ, הִשְׂתָּרְעוּ, נִטְּשׁוּ, הָיוּ סְרוּחִים, הִתְפַּלְּשׁוּ.

ז. נתח את הפעלים הבאים (צורה, בנין, שורש) :
הֲצִיקוֹתִי, סַבּוֹתִי.

ח. גזרת ל״ה :

1. חזור על נטית גזרת ל״ה לפי השורש ״מנה״ — בבנינים קל, נפעל, פיעל ופועל, ולפי השורש ״פנה״ — בבנינים הפעיל, הופעל והתפעל.
2. סכם את הכללים והסימנים האופיניים של פעלי ל״ה בבנינים השונים.
3. הטה את השורש ״היה״ בבנינים קל ונפעל.
4. מהו השינוי החל בפעלי ל״ה כשפ׳ הפועל היא גרונית ?
5. אתר את היוצא דופן ברשימת הפעלים הבאה, נמק את בחירתך :
   גָּלָה, קָנָה, בָּדָה, רָוָה, צָלָה, כָּלָה, רָאָה.
6. הפוך מעבר לעתיד ולהיפך :

בְּזֹתָה, יֶהְגֶּה, הִתְוַדָּה, יִדֶּה, יַכֶּה, תִּמְנֶה, תְּחַזֶּינָה, בְּכִיתֶן,
יֶהֱמוּ, לָוִיתִי, נִזְדָּהָה, גֹּרוּ, הִטְעֵיתָ, אֲחַכֶּה, תִּרְדִּי, תִּשְׁתַּחֲוֶה,
הִפְרָה, יִקְצוּ, פְּנִיתֶם, תְּבַלִּי, נִלְאֵיתִי, זָהָה.

7. מה יהיה שם הפועל של הפעלים הנ״ל ?
8. מצא בסיפור פעלים מגזרת ל״ה ונתח אותם.
9. נקד את הפעלים הבאים בכל הצורות האפשריות : מפנית, תרצינה, הטעה, נשוה, תשנה, תגלינה, נראה.
10. גזור את השמות הקשורים בפעלים הבאים :

6. זאת קדמות אושר אשר הויה בה בראשונה הגורל, תואר מולדת נחמד אשר נמוג בלא עת.
7. האנשים... לא הסכינו במקום הזה לצאת ולבוא.
8. שולחן האוכל, שהיה דומה לשולחן אבות אשר במשפחה רבת צאצאים.
9. הם מדמים את מראה עיניהם לבמת חזיון.
10. רק קול ענות אחד היה הולך ובא במקום.
11. הוא נסך עליהם לפעמים תמהון אשר אין לו שחר.
12. נעורה אהבה לא ברורה למולדת נכריה כמעט, אשר חדלה את גורלה בלא עת.
13. אתה מחוה לעצמך שמץ מתיקות של אם.
14. באישון אפלה יודע הדמיון לשער על נקלה חוק אחד, גורל תמיד, מולדת אחת מצורפת.
15. היו משיחים בנקודות ישוב.
16. היו מחשבים במעוף עין את רבוי הברכה של צורת חיים יחידה.
17. רזיה המהלכים אימה כיללה.
18. שבתי בעוד זמן מה אל יצועי.

ד. פועל יוצא ופועל עומד.

1. מהו, בדרך כלל, יחודם של הפעלים העומדים ובמה הם שונים מהפעלים היוצאים?
2. אילו בנינים הם בטבעם בנינים "יוצאים"?
הבא דוגמאות.
3. מצא בסיפור פעלים שהם עומדים ויוצאים כאחד. הוסף גם דוגמאות משלך.
4. הפעלים המופיעים בבנין קל נחלקים לפעלים יוצאים ופעלים עומדים. הדגם את ההבדל בנטיתם על־פי הפעלים: ישן, גדל, כתב, שמר.

ה. משקל "פעילות" (שליחות):

1. מאיזה בנין נגזר משקל פעילות?

9. הוֹזֶה
10. הֵעִידָה בּוֹ
11. תַּעֲלוּמָה
12. הִלֵּךְ עָלָיו
13. בְּלֹא עֵת
14. מָהוּל
15. בְּאִישׁוֹן לַיְלָה
16. פּוֹרִיָּה
17. מִתְפַּלֵּשׁ
18. כְּכָל... כֵּן
19. רַחַשׁ
20. מוּזָר
21. דּוּמִיָּה
22. מִתְנַכֵּר
23. לֵיל שִׁמּוּרִים
24. קֶסֶם

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. גַּלְמוּד
2. מִפְתָּן
3. תַּעֲלוּמָה
4. סַהַר
5. אֲפֵלָה
6. מִדְרוֹן
7. נָפָה
8. בָּלוּי
9. עֲלָטָה
10. נָאוֹת
11. הִסְכִּין
12. עָרַג
13. טָמִיר
14. הָלַם
15. רוֹטֵט
16. כִּרְבֵּל
17. זָע
18. נָדַם

ג. פעמים רבות, לאורכו של הסיפור כולו, משתמש יעקב שטינברג בביטויים מסוגננים ופיוטיים. לפניך רשימת משפטים הלקוחים מן הסיפור. החלף את המלים המודגשות במלים פשוטות ורגילות יותר:

1. המקום... נראה לי כה גלמוד וכה מסותר, *באין אף כברת ארץ* בינו ובין חדרה הנטועה.
2. רצועת המים המשחירה, *הכפופה* אל הים.
3. לא *נועזתי* כמעט לרדת אליהם.
4. אף הוא נראה לי בימים ההם כהוד ללא־אדונים, כלוית עוז או תפארת אשר נקרעה לפני *עידן ועידנים* מאת אדמת אבות קדמונים.
5. בשעות הזיה כאילו לא *הילכה נפשי את אהבתה במלוא הארץ*.

– היזה, זרק למרחק: ״השוחט והתיז דם על הדלעת״ (חולין לו ע״ב). המכונית התיזה בוץ על עוברי הרחוב. הילד התיז מים על חברו.		to sprinkle, spray.
– עטף, כיסה: האם כירבלה את ילדה במעיל גדול וחם ביום השלג. בדרך כלל מכרבלים מישהו במעיל, בשמיכה וכד׳, ולא מכרבלים את המעיל או השמיכה על מישהו.	92. כִּרְבֵּל	to wrap up, cover.
– במהירות רבה ביותר.	93. בִּמְהִירוּת הַבָּזָק	as quick as lightning; off like a shot.
– ברק (יחזקאל א, יד), ניצוץ חשמל החולף על פני השמים בהתנגש עננים טעוני חשמל זה בזה.	בָּזָק	lightning.
– כרוך, מחותל, מעוטף: ״ויוצאות (הרחלות) מלופפות במטלניות כדי שיהיה הצמר שלהן נקי״ (רמב״ם, שבת ב, יב). התיל מלופף על היתד.	94. מְלֻפָּף	wrapped, swathed.

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים שיכילו את המלים הבאות:

1. כִּבְרַת אֶרֶץ
2. גַּלְמוּד
3. נִשְׁקָף
4. מוֹרָד
5. תָּלוּל
6. הֵד
7. הִשְׁתָּרַע
8. מְשֹׁעָר

		להתאפק לכל הנצבים עליו...״ (בראשית מה, א).
(fig.) to cease, stop.		– בהשאלה: חדל, נעצר: ״איה קנאתך וגבורתך המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו״ (ישעיה סג, טו).
bone.	89. גֶּרֶם	– עצם, החומר הקשה שממנו עשוי שלד האדם והחי: ״גרמיו כמטיל ברזל״ (איוב מ, יח).
body (celestial).		– גוף, חֹמר בעל צורה ונפח הנמצא בחלל העולם: השמש והירח הם גרמי השמים.
strong-boned ass.	חֲמוֹר גָּרֶם	– חמור בעל עצמות חזקות (בראשית מט, יד).
(fig.) very stupid, an absolute ass.		– בהשאלה: טיפש גמור.
angry, raging, furious.	90. שׁוֹצֵף	– כועס ורוגז, מעלה קצף על שפתיו מרוב כעס: האיש התהלך כולו שוצף וסוער. הפועל ״שצף״ ושם התואר ״שוצף״ מקורם בביטוי ״בשצף קצף״.
in violent (slashing) anger, in flaming fury.	בְּשֶׁצֶף קֶצֶף	– ברוגז רב, בחימה שפוכה (על־פי הבנה זו בישעיהו נד, ח: ״בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך״): האיש הסתער על אויבו בשצף קצף. המלה ״שצף״ (שטף, זרם) כמעט ואינה נמצאת בשימוש כמלה עצמאית.
(fig.) to stress (especially the letter s).	91. הִתִּיז	– בהשאלה: ביטא בהדגשה יתרה, השמיע, הגה בהבלטה יתרה: צריך להתיז (את ההגה ז׳ שבמלת) למען תזכרו״ (ירושלמי ברכות, ד, ד).

– שאלת נחוש, הצעת שאלה המכילה בתוכה כמה רמזים לדבר־מה, ולפיהם על הנשאל למצוא את הדבר.		riddle.
– דבר משל ומליצה. דיבור שאינו מפורש.		proverb.
– ליל של שמירה וכוננות: ״ליל שמורים הוא (ליל פסח) לה׳ להוציאם מארץ מצרים״ (שמות יב, מב).	84. לֵיל שִׁמּוּרִים	watch night.
– בהשאלה: ליל של ערות וחוסר שינה: ליל הכרזת המדינה היה ליל שמורים לתושבים.		night of vigil.
– שמירה, השגחה: ״מצה שצריכה שמור״ (ירושלמי, פסחים כט, ב).	שִׁמּוּר	watching, guarding.
– התקנת פירות או ירקות או מזונות באופן שיישמרו ויעמדו ימים רבים: בית־חרושת לשימורי בשר.		conservation, preservation.
– תל, קיר: ״נצבו כמו נד נוזלים״ (שמות טו, ח).	85. נֵד	wall, heep.
– לסרוגין, בסדר מתחלף, פעם זה ופעם אחר: ״וישלחם לבנונה עשרת אלפים בחדש חליפות – חדש יהיו בלבנון, שנים חדשים בביתו״ (מלכים־א ה, כח). חברי ואני עסקנו חליפות בעבודת החפירה.	86. חֲלִיפוֹת	in turn, by turns.
– רעד, נע, זע: ״נשבר לבי בקרבי, רחפו כל עצמותי״ (ירמיה כג, ט).	87. רָחַף	to tremble, shudder, shake.
– עצר בעד חפצו ורגשותיו, שלט ברוחו וכבש בכוח את תשוקתו: ״ולא יכל יוסף	88. הִתְאַפֵּק	to restrain (control) oneself.

to prepare oneself, make oneself (get) ready.		– עסק בהכנות, עשה את כל הדרוש לשם מטרה מסוימת: התלמידים התכוננו לבחינות.
first love.	76. רֵאשִׁית אַהֲבָה	– אהבה ראשונה.
(here) big and impressive.	77. רַבָּה	– כאן: גדולה, אולי גם מרשימה.
	78. עִגּוּל	– כאן: עגאל, מין טבעת שזורת חוטים שחורים שהערבים שמים על ראשם, מעל לצעיף הלבן (כפיה) העוטף את הראש.
(Arabic) Peace be upon you also!	79. עַלֵיְכוּם סַלָם	– עליכם השלום, תשובה לברכת ״סלמו עליכום״ (שלום עליכם). המקור: ערבית.
bewitches himself.	80. קוֹסֵם אֶת עַצְמוֹ	– עושה מעשה כישוף בעצמו, מכשף את עצמו.
he wakes up and wakes the night.	81. מְעוֹרֵר חֲצוֹת	– מתעורר ומעורר, כביכול, את הלילה.
secret, hidden, latent, occult.	82. טָמִיר	– נסתר, בלתי־מוכר, סודי: בלבו של הילד קינן פחד טמיר מפני החושך. מחשבות טמירות. רגש טמיר.
the puzzle was solved.	83. נִהְיָה דְבַר הַחִידָה	– נפתרה החידה.
(here) puzzle, enigma.	חִידָה	– כאן: דבר סתום ומופלא שקשה להבינו: דבריך חידות המה לי. הדבר היה לחידה בעיניו.

to be confused, to stagger.		– נתבלבל, נטרפו חושיו: ״כהתעות שכור בקיאו״ (ישעיה יט, יד).
one from the East.	70. בֶּן־הַקֶּדֶם	– בן המזרח.
East.	קֶדֶם	– צד מזרח: ״ויהי בנסעם מקדם״ (בראשית יא, ב).
ancient days, yore.		– הזמן הקדום, הימים שהיו לפנים: ״חדש ימינו כקדם״ (איכה ה, כא).
watchman, guard.	71. נוֹטֵר	– שומר, אדם שנתמנה לתפקידי שמירה מסוימים.
vengeful, vindictive.		– שומר את כעסו על מישהו במשך זמן רב: אל תהא נוקם ונוטר.
till death comes.	72. עַד בּוֹא עֵת	– עד הגיע זמן המות.
a temporary blindness due to blinding light etc. a sudden blindness.	73. סַנְוֵרִים	– ליקוי הראיה מחמת אור חזק וכדומה. – עורון, סימוי פתאומי: ״ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים״ (בראשית יט, יא). סנורים היא מלת רבים ששורשה הוא ״נור״ בתוספת ס׳ בראשיתה, ופרושה: הארה, ובלשון סגי נהור: עורון.
profound love.	74. אַהֲבַת־נֶפֶשׁ	– אהבה חזקה, אהבה עזה (שמואל־ כ, יז).
a people being established.	75. עַם מִתְכּוֹנֵן	– עם מתבסס ומקים את עצמו.
	הִתְכּוֹנֵן	– הוקם, התבסס: ״בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן״.

all the advantages.	63. רִבּוּי הַבְּרָכָה	– כל הטוב, כל היתרונות.
the silence of the night; cessation of all activities.	64. הַרְחָקַת הַחַיִּים שֶׁל חֲצוֹת	– הדממה של שעת חצות הלילה, כשקולות האדם וכל רחש הפעילות היומיומית נפסקים, הפסקת כל פעילות.
wailing, sobbing, cry.	65. יְלֵל	– יללה, יבבה, זעקה מרה, בכי מר.
howling.		– קול נוגה ממושך, כעין קול בכי: ״יללת תנים נוגה״ (פזמון ישראלי). יללת החתול ״בתהו ילל ישימון״ (דברים לב, י).
to disappear, hide oneself, be concealed.	66. הִתְעַלֵּם	– נעלם, הסתתר, לא נראה עוד: ״לא היו זזין שם עד שהוא מתעלם מהן״ (ירושלמי יומא, ג, ז). האניה התרחקה עד שנתעלמה כליל. הפועל בהוראה זו מקובל ביותר בבנין נפעל: נעלם.
to overlook, ignore, disregard.		– התנכר, עשה עצמו כלא רואה או כלא יודע: ״האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם מתחנתי״ (תהלים נה, ב). הוא מנסה להתעלם מהמציאות.
thousand years ago.	67. בִּימֵי אֶלֶף שָׁנִים	– בימים שלפני אלף שנים.
(here) the principle of the faith.	68. אֱמֶת	– כאן: עיקרי האמונה.
to be deceived, persuaded, led astray.	69. נִתְעָה	– הטה מן הדרך, פותה, הודח: ״אל יאמן בשוא נתעה״ (איוב טו, לא).

– במוזיקה: כל אחד מן החלקים הקטנים והשוים שהיצירה השירית מתחלקת בהם – לפי מספר ההטעמות או ההדגשות: יצירה בקצב של שלושה רבעים.		(in music) tempo, rhythm.
– בתורת השירה: משקל, מספר ההטעמות המסוים בכל שורה.		(in poetry) rhythm, metre.
– פעימה, חלק אחד במערכת של פעולות קצובות ומדודות: קצב פעולתו של המנוע, קצב הדופק של הלב.		
– בהשאלה: שיעור המהירות בפעולה כל שהיא: העבודה התנהלה בקצב מהיר. יש להגביר את הקצב.		(fig.) speed, rate.
– בלה, משומש, מרופט: העני לבוש בגדים קרועים ובלויים. התואר ״בלוי״ בא לתאר דברים שבשימושו של האדם, בעיקר בגדים.	61. בָּלוּי	worn out, ragged, tattered.
– במהירות, במהירות של הראיה.	62. בִּמְעוּף עַיִן	quickly, at the speed of the sight.
– טיסה, רחוף באויר: מעוף הצפור.	מָעוּף	flight.
– בהשאלה: כנפי הדמיון, מרחב המחשבה, ראיה למרחוק, אופק רחב: לשם יצירת תכנית גדולה יש צורך במעוף. הצעתו מעשית ונכונה, אך חסר בה מעט מעוף.		(fig.) sweep of vision, imagination.
– מלמעלה, לפי המראה המתגלה כשמביטים מגבוה על דברים הנמצאים על האדמה: צילום העמק ממעוף הצפור.	מִמְּעוּף הַצִּפּוֹר	bird's-eye view.

wanderer, passer-by.	55. הֵלֶךְ	– עובר־אורח, נודד: ״ויבא הלך לאיש עשיר״ (שמואל־ב יב, ד).
to spread, to turn aside, to extend. to surround, to assemble. to be transferred.	56. נָסַב	– פנה, נטה הצידה: ״לא יסבו בלכתן, איש אל עבר פניו ילכו״ (יחזקאל א, ט). – הקיף, התקהל מסביב, נערך מסביב. – הועבר, נמסר מרשות לרשות. (״נסב״ היא צורת הנפעל של השורש ״סבב״).
	57. הָפְכָה לִהְיוֹת הֲמוֹן שְׁכֵנִים טוֹבִים וּכְבוּדִים	– הפכה להיות המון של...; הפכה להיות קהל של אנשים רבים הגרים בשכנות.
an incomplete number (group of people).	58. פְּגוּמִים בְּמִסְפָּר	– שמספרם איננו מלא, שחסרים מהם כמה חברים.
defective, notched, blemished, spoiled, incomplete.	פָּגוּם	– שיש בו פגם, מגרעת או מום, מקולקל קצת, לקוי, טעון תיקון: המכשיר שקניתי היה פגום: ״השוחט בסכין ונמצאת פגומה״ (חולין י ע״א). תכנית פגומה. סגנון פגום.
crescent moon.	יָרֵחַ פָּגוּם	– כינוי לירח כשאינו במלואו ואינו נראה כעיגול שלם.
to mention, name, specify.	59. נָקַב	– קבע, ציין, אמר בפרוש: ״נקבה שכרך עלי ואתנה״ (בראשית ל, כח).
measure, form, pattern.	60. קֶצֶב	– מדה, שיעור, גזרה, תבנית: ״מדה אחת וקצב אחד לשני הכרובים״ (מלכים־א ו, כה).

region, subdistrict.	49. נָפָה	– פלך, מחוז, גליל (שם שאול מן יהושע יא, ב: ״ובנפות דור מים״, בהבנה זו).
clear and shiny.	50. שְׁקוּפַת יְקָרוֹת	– צלולה ונוצצת באור־יקרות.
brightness, pleasant light.	אוֹר־יְקָרוֹת	– אור נעים לעין (מליצה על יסוד הבנה מוטעית של הכתוב בזכריה יד, ו).
crystal.	51. בְּדֹלַח	– מין משובח של זכוכית זכה עשויה גבישים.
to emanate, impart.	52. שִׁוָּה	– נסך, השרה, אצל: ״הוד והדר תשוה עליו״ (תהלים כא, ו).
to compare, liken.		– דימה, הקביל, גרם שיהא שוה: ״משוה רגלי כאילות״ (תהלים יח, לד).
to place, set.		– שם, העמיד, הציג: ״שויתי ה׳ לנגדי תמיד״ (תהלים טז, ח).
(obsolete) opportune, destined, appointed.	53. עִתִּי	– מיועד, מזומן למועד קבוע: ״ושלח (את השעיר) ביד איש עתי המדברה״ (ויקרא טז, כא). אינו מקובל בשפת ימינו.
(adj.) periodical.		– פריודי, היוצא לאור לעתים מזומנות: כתב־עתי. מכתבים עתיים.
(here) to wander, roam, rove.	54. שָׁט (שׁוּט)	– כאן: התהלך, הלך לכאן ולכאן, תר, שוטט: ״שטו העם ולקטו (את המן)״ (במדבר יא, ח).
to sail, cruise.		– הפליג במים, עבר במים, חתר במשוט: ״ספינה שהיא שטה על פני המים״ (אהלות ח, ה).

		אבן־שתיה במדיניותה של מדינת ישראל.
foundation of the earth.		– כינוי לאבן־היסוד בארמה; הסלע שממנו מתוח העפר על־ידי [illegible] [illegible].
crushed, crumbled, loose (of earth).	45. תָּחוּחַ	– רך, שנעשה מפורר על־ידי עידור או חרישה; האדמה התחוחה אחרי החרישה.
to show, show with a gesture.	46. הֶחֱוָה	– הראה, גילה, הביע, הראה על־ידי מחוה: ׳ולמד שהיתה מחוה כלפי אחוריו ובא מלאך ושבר ידו כלפי הגג׳ (מגילה טו ע״ב).
middle (of the night, usually), darkness.	47. אִישׁוֹן	– אמצע, תוך: ׳באישון לילה ואפלה׳ (משלי ז, ט).
pupil (of the eye), eyeball.		– החור העגול במרכז הקשתית שבגלגל העין, שדרכו חודרות קרני האור (דברים לב, י): שמר אותו כאישון עינו. מכאן: אמצע, תוך.
one whole and united homeland.	48. מוֹלֶדֶת אַחַת מְגֻבֶּשֶׁת	– מולדת אחת שלמה ומאוחדת, שכל חלקיה מחוברים ומאורשים יחד.
attached, enclosed.	מְגֻבָּשׁ	– מחובר: [illegible] [illegible] אל המכונה. [illegible] מגובש אל הקיר. המכונה הגדול מגובש מחשבונות קטנים.
refined, purified, of one piece.		– טהור ומזוקק, עשוי מקשה אחת. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

thorn, nettle.	40. חָרוּל	– קוץ. שם כולל לקוצים למיניהם (איוב ל, ז).
mourning of few people. mourning for an only son.	41. אֵבֶל יְחִידִים	– אבל של אנשים יחידים. – אבל על מותו של יחיד (למשל: בן יחיד): "אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים" (ירמיה ו, כו). נראה ששתי המשמעויות הן בנות תוקף בקטע הנידון.
from Jeremiah 31:19.	42. אֶפְרַיִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים	– מתוך ירמיה לא, יט: "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'". המשורר הוא שבח התשלוחה של שבט אפרים.
spotted, mottled, dotted, variegated. multicolored.	43. מְנֻמָּר	– מנוקד. בעל חברבורות: "עור הנמר מנומר". – מגוון. בעל צבעים שונים: "בגד מנומר" (בבא קמא קיט ע"ב).
foundation stone (in the temple; rock on which the Ark stood). (fig.) foundation, basis.	44. אֶבֶן־שְׁתִיָּה	– אבן־יסוד. כך נקראת אבן שהיתה בקרקע בבית־המקדש בירושלים, ועליה עמד ארון־הברית: "אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים, ושתיה היתה נקראת" (יומא ה, ב). לפי דברי חז"ל "נקראת כך על שם שממנה הושתת (נוסד) העולם" (ירושלמי יומא מב, ג). – בהשאלה: יסוד, עיקר, מקור, הנחה יסודית לדבר־מה: הגבורה הצליחה היא

״כי לא יחדל אביון מקרב הארץ״ (דברים טו, יא).
״חדל״ מצוי יותר כפעל עומד.

(here) life, existence.	37. גֹּרָל	– כאן: חיים, קיום.
fate, fortune, chance, destiny.		– מזל, מנת חלקו של אדם: ״מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו״ (תפילת השחר).
result.		– תוצאה: עדין לא נודע מה גורל תביעותיו מן ההנהלה.
lot.		– כל אחת מן הפתקאות, האבנים וכיו״ב, שמוציאים מקלפי להחליט על־פיהן דבר: שבטי ישראל חלקו ביניהם את הארץ בגורל. ״ויפל הגורל על יונה״ (יונה א, ז). פלוני זכה בגורל וקיבל פרס.
meaning, explanation.	38. פִּתְרוֹן	– פשר, באור של ענין סתום, הסבר הניתן לדבר נעלם: ״זה פתרונו״ (של החלום) (בראשית מ, יב). פתרון החידה.
solution.		– מוצא מצוקה מסבך, התרת קשי מסוים: סוף סוף נמצא פתרון לבעית השיכון.
(here) to be imposed, laid upon.	39. נִטַּל	– כאן: הוטל על־, הושם על־: ניטל (הוטל) עליך לעשות את הדבר. וכאן – האנשים היו צריכים, חובתם היתה לעשות זאת.
to be taken, removed.		– המשמעות המקובלת של ״ניטל״ היא: הוסר, סולק או נלקח: ״ניטל הכבד ולא נשתייר הימנו כלום״ (חולין ג, א). ניטל טעמו של המאכל.

about.	לִכְדֵי	–לערך, עד בערך: מספר האנשים בעיר עולה לכדי מאה אלף.
beyond what is required, more than.	מִכְּדֵי	– ממדת־, מן הדרוש ל־: ״יותר מכדי חסרונך״ (בבא מציעא לה ע״א).
without any effort.	32. בְּלִי עָמָל	– בלי מאמץ, בלי טרחה רבה.
shaken out, stirred, empty.	33. נָעוּר	– מנוער מכל אשר בו, ריק: ״ככה ינער האלהים... וככה יהיה נעור (נחמיה ה, יג).
to cause, cast upon a person (tediousness etc.).	34. הֵלֵךְ עַל פְּלוֹנִי	– הטיל על פלוני, גרם לפלוני מצב־רוח של־: השודד הילך על הציבור אימים (על יסוד איוב כ, כה). הספר הרע הילך עליו שעמום.
meaningless, senseless, absurd; has no sense or foundation.	35. אֵין לוֹ שַׁחַר	– אין לו כל יסוד של אמת או הגיון, הוא נטול כל בסיס: אין כל שחר לשמועה.
meaning, sense, significance.	שַׁחַר	– פשר, מובן, טעם: ״אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר״ (ישעיה ח, כ).
to stop, cease (trans. and intrans.).	36. חָדַל	– פועל יוצא: הפסיק, נמנע מלהמשיך איזה דבר: ״החדלתי את מתקי ואת תנובתי״ (שופטים ט, יא). – פועל עומד: פסק, שבת, לא היה עוד: ״יחדל המטר״ (שמות ט, לד).

		– ״זוג״ משמש גם כמלה נרדפת לפעמון (וכן גם ״ענבל״).
the grave, the lowest hell, the nether regions.	28. אֶרֶץ תַּחְתִּית	– כינוי לשאול וקבר שבמעמקי האדמה: ״והורדת... אל ארץ תחתית״ (יחזקאל לא, יח).
the noise of the feet.	29. הַשָּׁאוֹן הָרַגְלִי	– השאון (הרעש) של הרגלים.
(adj.) man on foot, infantry man, foot soldier. (adv.) on foot.	רַגְלִי	– תואר השם: הולך ברגל, שאינו נוסע או רוכב: ״כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף״ (שמות יב, לז). – תואר הפועל: ברגל, לא בנסיעה או ברכיבה: ״ואותן שהולכין רגלי״ (רש״י, שופטים ה, י). ״אמא... הלכה רגלי בצדי הדרך״ (ביאליק, ״החצוצרה נתבישה״, ד).
to spread.	30. נִטַּשׁ	– התפשט, השתרע על פני: ״ופלשתים באו וינטשו בעמק רפאים״ (שמואל־ב, ה, יח). – התנהל, נערך: הקרבות ניטשו בכל שחם. – נעזב (נטש – עזב).
to the extent of lying.	31. כְּדֵי שְׁכִיבָה	– במדה או בשיעור המספיקים לשכיבה.
to the extent of, according to the measure of —.	כְּדֵי	– במידת־, בשיעור המספיק ל־: ״והכהו לפניו (השופט את הרשע) כדי רשעתו״ (דברים כה, ב). אכילה שיש בה כדי שביעה.

330

– (תואר הפועל) במשך: ״שבן־לילה היה ובן־לילה אבד״ (יונה ד, י); ״בן־יום ובן־לילה״ (אברהם שלונסקי).	בִּן	during.
– סמיכות מן ״בן״: ״יהושע בן־נון״ (יהושע א, א).		son of.
– שאון, רעש, צליל: ״ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה״ (שמות לב, יח). השורש – ענה (שר, זמר).	25. עֲנוֹת	tune, sound.
– השמעת קול זמרה, תרועת שירה: ״קול ענות אנכי שומע״ (שמות לב, יח). השורש – ענה (שר, זמר, כמו ענה). – שים לב להבדל בין ״ענות״ שהוא המקור של עָנָה (בניין קל), ו״עַנּוֹת״ שהוא המקור של עִנָּה (בנין פיעל).	עַנּוֹת	singing, shouting.
– אשר תורו הגיע; אשר זמנו הגיע, לפי סדר שנקבע מראש.	26. אֲשֶׁר לוֹ הַתּוֹר	whose turn it was.
– מועד, זמן קבוע, עידן: ״ובהגיע תור אסתר... לבוא אל המלך״ (אסתר ב, טו). עדיין לא הגיע תורו של פלוני להתיצב לצבא.	תּוֹר	turn, era, epoch, age.
– בהשאלה ובלשון הדיבור: שורת בני־אדם העומדים זה מאחורי זה לשם קבלת דבר־מה או לכניסה למקום מסוים, אגב שמירה על הכלל ״כל הקודם זוכה״. תור ארוך התמשך ליד הכניסה לאוטובוס. פלוני נדחק לראש התור.		line, queue.
– החלק החיצון בפעמון, דפנות הפעמון: ״החיצון זג והפנימי ענבל״ (נזיר ו, ב).	27. זג	the sound bow of the bell. bell gong.

posite) side, beyond.		מלה שהתואר המלוה אותה מופיע בצרוף הא הידיעה, צריכה להיות מיודעת גם היא. ויתכן שזוהי סתם טעות־דפוס או פליטת־קולמוס.
quiet and peaceful meal.	22. אֲכִילַת הַנַּחַת	– אכילה הנעשית תוך שלוה, מנוחה ומתינות.
peace, tranquillity, rest.	נַחַת	– (מן נוח, מנוחה): שלוה, מנוחה, מתינות: ״דברי חכמים בנחת נשמעים״ (קוהלת יז).
satisfaction, contentment, gratification, pleasure.		– קורת־רוח, הנאה, תענוג: ״טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח״ (קוהלת ד, ו). נחת בנים. שבע נחת.
(poet.) theatrical stage.	23. בָּמַת־חִזָּיוֹן	– במת הצגה.
drama, play.	חִזָּיוֹן	– מחזה, דראמה, יצירה ספרותית ערוכה להצגה על הבימה: הסופר כתב חזיון בארבע מערכות.
vision, revelation.		– מראה, ראיה (ביחוד: מראה נבואה): ״יֵבֹשו הנביאים איש מחזיונו״ (זכריה יג, ד).
phenomenon.		– תופעה, התגלות: המרצה הסביר לשומעיו חזיונות רבים בחיי הנפש. חזיונות הטבע.
in a moment, instantly, immediately.	24. בֶּן־רֶגַע	– כהרף עין, תיכף ומיד, לאלתר: בן־רגע אשוב. פלוני גמר את עבודתו בן־רגע.

to spread.		– היה רווח, התפשט: "מדה מהלכת על פני כל הדורות" (רש"י, ישעיה יז, יב). הפועל "הלךְ" הוא פועל עומד, חוץ מאשר במקרים מסוימים, כמו: הלך את בני מעיו (הפעיל את מעיו). גם שטיינברג משתמש כאן בפועל זה כפועל יוצא. יש להניח כי הוא בכר את צורת הפיעל על פני ההפעיל (הוליך) כיון שהוא חזק יותר ומוסיף עצמה לנאמר.
to lean on, cling to, nestle against.	18. הִתְרַפֵּק	– נשען ונסמך על־ (ביחוד מתוך התפנקות ואהבה): "מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת על דודה?" (שיר השירים ח, ה).
(fig.) to yearn, long for.		– בהשאלה: נכסף, התגעגע.
the present form (fem. sing.) of the verb "to be".	19. הוֹיָה	– הוה (בינוני יחידה של הפועל "היה"). הבינוני של הפועל "היה" בשתי צורותיו (הוה והויה) נמצא בשימוש לעתים נדירות, ובדרך כלל יבוא במקומו הבינוני של הפעלים "נמצא" ו"התקים" כדי להביע הימצאות או התקיימות, והמלה "יש" תבוא כדי להביע השתייכות והימצאות ברשות".
to be accustomed, in the habit of, used to.	20. הִסְכִּין	– התרגל, היה רגיל, היה מנהגו: "ההסכן הסכנתי לעשות לך כה?" (במדבר כב, ל).
on the other (op-	21. מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי	– צריך להיות: מהעבר השני.

wreath, garland.	14. לִוְיָה	– תכשיט לראש, כעין זר או עטרה: ״כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך״ (משלי א, ט).
		– תוספת, דבר־מה המלוה דבר אחר, הנלוה עליו.
(fig.) ornament, additional charm.	לִוְיַת חֵן	– בהשאלה: תוספת יופי, תוספת נוי: שמלת הקיץ הבהירה הוסיפה לוית חן לנערה.
a long long time.	15. עִדָּן וְעִדָּנִים	– זמן רב, ימים רבים (שאול מדניאל ז, כה). לא נפגשנו זה עדן ועדנים.
time, period.	עִדָּן	– זמן, עת, עונה: ״עד זמן ועדן״ (דניאל ז, יב). ״נצאה נורה שאננים כתום עדן קרח וכפור״ (טשרניחובסקי: ״נצאה״).
(geology) era, epoch.		– בגיאולוגיה: כל אחת מן התקופות הארוכות בתולדות האדמה: ארץ ישראל הגיחה מן הים בעדן השלישוני.
peak, hummock, rounded summit.	16. גַּבְנוּן, גַּבְנֹן	– בליטה בהרים הנראית מרחוק כחטוטרת המזדקרת על פני הסביבה: ״הר בשן הר גבנונים (תהלים סח, טז).
hunch, hump.		– חטוטרת, בליטה בגב: הגיבן הוא בעל גבנון.
as if my soul did not embrace the whole country.	17. כְּאִלּוּ לֹא הִלְּכָה נַפְשִׁי אֶת אַהֲבָתָהּ בִּמְלוֹא הָאָרֶץ	– כאילו לא אהבה נפשי את כל הארץ. כאילו לא הובילה נפשי את אהבתה בארץ כולה.
to walk, to be on the go.	הִלֵּךְ	– הרבה ללכת, התמיד בהליכה: ״זה הים גדול ורחב ידים... שם אניות יהלכון״ (תהלים קד, כה–כו).

crevice, cleft, ravine, gorge.	9. נָקִיק	– בקיע, סדק גדול, נקרה, חגו: ״וטמנהו (את האזור) שם בנקיק הסלע״ (ירמיה יג, ד).
ease, comfort.	10. שִׁפִי	– נחת, שלוה ונוחות: חייהם של התושבים עברו בשפי ונחת. המשמעות היא איפוא: רצועת המים נראית כנתונה באוירת שלוה ונוחות.
the characteristic and accepted signs of homeland.	11. הַסֵּדֶר הָרָגִיל שֶׁל רִמְזֵי מוֹלֶדֶת	– הקווים האופיניים והסימנים המקובלים של מולדת, מה שכל אחד מתאר לעצמו כשהוא חושב על מולדת.
hint, sign, allusion, implication, suggestion.	רֶמֶז	– סימן ואות הניתנים לא במפורש, אלא באופן סתום במקצת, בתנועת יד, עין וכיו״ב, או בהערה קלה ודקה: ״אני אמית ואחיה – זה אחד מן המקומות שניתן להם רמז לתחית המתים״ (ספרי דברים שכט).
when the day waned, as evening approached.	12. בִּרְפוֹת הַיּוֹם	– ברדת היום, בשעות שלפנות ערב.
to be weakend	רָפָה	– נחלש, פג כוחו: ״רפתה דמשק... ורטט החזיקה״ (ירמיה מט, כד). רפה היום לערוב.
to stream, swarm, flow, rush, crowd.	13. נָהַר	– נמשך והלך, זרם והתקדם: ״ונהרו אליו כל הגוים״ (ישעיה ב, ב). המונים נהרו אל האצטדיון לחזות בתחרות הגדולה.

plot of land; an old measure of distance.	5. כִּבְרַת אֶרֶץ (כִּבְרָה)	– מרחק מסוים, מדת־אורך קדומה של דרכים (לדעת חוקרים, מאה אמה בקירוב): ״ויסעו מבית־אל ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה״ (בראשית לה, טז).
a small plot of land.	כִּבְרַת אֲדָמָה	– שטח אדמה לא גדול: המתישב קיבל כברת אדמה לבניית בית ולגינה.
to covet, desire, lust for.	6. מָחַד	– התאוה, השתוקק להשיג, התעורר בלבו חשק לדבר־מה שאינו שלו: ״לא תחמד בית רעך... וכל אשר לרעך״ (שמות כ, יז). ״וחמדו שדות וגזלו״ (מיכה ב, ב).
the perception of things by being more accustomed to them.	7. הֶרְגֵּל־תְּפִיסָה	– הבנה מתוך הרגל. תפיסת אופיו של דבר כתוצאה מהסתגלות והתרגלות אליו. – הביטוי ״הרגל־תפיסה״ אינו ביטוי מקובל, ושטינברג בונה אותו לפי המתכונת של הביטוי ״הרגל־לשון״, שפרושו: רגילות ורהיטות בלשונו של אדם.
goes down to the sea.	8. כְּפוּפָה אֶל הַיָּם	– יורדת אל הים.
bent, bowed, hunched up.	כָּפוּף	– מעוקם, בלתי זקוף, שחוח: ״היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי״ (שבת יז ע״א). גב כפוף, קומה כפופה.
subject to, subordinate.		– נכנע, נתון למרותו של פלוני: ״(לא מכם אני נוטל רשות) ואתי כפוף לכם״ (רש״י סנהדרין ה ע״א). הפקיד הנמוך כפוף למנהלו.

"ההג' מחפצי־בה"

יעקב שטיינברג

א. הערות ומילון:

Haj, one who has made the pilgrimage to Mecca. Moslem pilgrimage.	1. חַגִ'	– תואר למי שעלה למכה ולמדינה (הערים הקדושות למוסלמים) לחוג שם את החגים. – עליה לרגל אצל המוסלמים.
thicket, grove.	2. חֹרֶשׁ	– מקום שגדלים בו שיחים ועצים נמוכים, שגבהם אינו עולה, על־פי רוב, על קומת אדם.
collective group in Israel, working a farmstead cooperatively on national land.	3. קְבוּצָה	– (בהתישבות העובדת בארץ־ישראל) ישוב חקלאי־חלוצי המבוסס על שיתוף בעבודה וברכוש.
group, team, squad.		– חבורה, חברה, קהל: קבוצת ילדים, קבוצת כדורגל.
an uneven land with cracks and heaps, hills etc.	4. נוֹף־שְׁבָרִים	– משטח לא חלק, שטח עם בקיעים, תלים, גבעות וכדומה.

אנחנו מקבלים את החיים כמו פקעת של חוטים מרובי צבעים, ההולכת ומתגוללת בלי הפסק...״. בחן ותאר פסקה זו לאור המשבר החל בתפישתם והרגשתם של יוס׳לה, הסבא והזקנה.

6. הלילה מעורר ומחדד את חושיהם של הגיבורים; הם פתוחים לעולם שמחוץ להם, וקולטים כל שינוי קל בתוכם ומסביבם. הם שומעים, חשים ורואים. מצא דוגמאות לתחושות אלו, והסבר את הקשר שביניהן לבין המצב הנפשי ודרגת ההכרה שבה הם נמצאים.
7. נאמר בסיפור: ״ליל שבת שלא היה כמותו״. מה מיוחד בליל שבת זה? מה אנו למדים על מחשבתו וגישתו היסודית של שטיינברג?
8. נתח את המבנה הזמני של הסיפור. אילו מסקנות ניתן להסיק מן המבנה הזמני על אופיו של הסיפור? אל מה מַפנה שטיינברג את תשומת לב הקורא?
9. הסופר מרבה לתאר מצבים שבין התחומים, ומשתמש לצורך זה במלים כגון: כל שהוא... נדמה לו... כעין... כמו... כאילו... כמעט, וכו׳. מצא דוגמאות לשימושים כאלו וכדומים להם. מהי ההרגשה הנוצרת בקורא כתוצאה מן השימוש בביטויים אלו, ומדוע בוחר הסופר בדרך־תאור זו?
10. המצבים המתוארים בסיפור מלוּוים פעמים רבות בתארים, כמו: מעולף, רופף, מרפרף, נאלם, ו־רך וכו׳. בחן את משמעותם ושימושיהם בסיפור, והסבר מדוע משתמש בהם הסופר, וכיצד הם משתלבים באוירה ובמגמה של הסיפור.
11. קרא את הסיפור בעיון והבא דוגמאות רבות ככל האפשר למשחק האור והחשכה בסיפור. ציין את חשיבותו הסמלית.
12. בסיפור רבים הדימויים והמאמרים המוסגרים, העוסקים בזקנה ובילדות. מצא דימויים אלו, וקבע לפיהם את יחס המספר עצמו אל הנושאים הללו.

1. נָתַן
2. עָצַר
3. רָצָה
4. כָּמַס
5. בָּדָה
6. שָׁכַח
7. שָׁמַר
8. יָדע
9. כָּבָה
10· נָשָׂא

6. מדוע לא קיים בינוני פעול בפעלים הבאים: גונח, צועד, עובד, עומד?

7. בדרך כלל לא קיים הבדל גדול בין הוראת הבינוני הפעול לבין הוראת הבינוני של הנפעל:

נִגְזָר – גָּזוּר
נִשְׁמָר – שָׁמוּר
נִשְׁלָף – שָׁלוּף

אולם לעתים ישנם הבדלים: יש שמלה מקבלת משמעות נוספת, שבמשך הזמן נעשית מקובלת ושליטה בלשון, ואילו המשמעות המקורית נדחקת הצדה ונשכחת במקצת. כך קרה לכמה וכמה פעלים בבינוני פעול. עיין בזוגות המלים הבאות ומצא את ההבדלים:

1. נִמְסָר – מָסוּר
2. נִסְמָךְ – סָמוּךְ
3. נִקְרָא – קָרוּא
4. נֶחְשָׁב – חָשׁוּב
5. נִרְאֶה – רָאוּי
6. נִדְחָף – דָּחוּף
7. נֶחְלָץ – חָלוּץ
8. נִמְצָא – מָצוּי

8. אין הבדל בין התארים שורה ושרוי. הידועות לך דוגמאות נוספות?

ה. ענה על השאלות הבאות:

1. הרהורי יוס׳לה השוכב על מטתו הגם מסכת מתפתחת של הכרת עולם ותפישה חדשה מבוגרת, השונה מזו שהיה רגיל לה כילד. הסבר ותאר את אופיה של תפישה זו, התגבשותה ומקורה.
2. מה ההקבלה שרואה הנער בין מעשה המשחק באגוזים לבין הקורה בסיפור?
3. סבתא חיה מתוארת בפרק הראשון של הסיפור. בחן ותאר את דמותה, מקומה וחשיבותה בסיפור.
4. תאר את העובר ברוחו של הסבא לאחר שכבו לישון.
5. ״לזקנה, כמו לילדות, ניתנים הימים בלי קשר... ורק בתקופת הגבורה

9. מִסְתַּגֶּפֶת
10. רָפֶה
11. נֶחְפָּזִים
12. עִוָּרוֹן

ג. השלם את מלות־היחס החסרות:

1. לְהֵעָנוֹת – בַּקָּשָׁה
2. מְקַדֵּשׁ – הַיַּיִן
3. חָשׁ – רָע
4. נֶהֱנָה – הַמַּחֲזֶה
5. הִבִּיט – שִׁוְיוֹן נֶפֶשׁ
6. הִבִּיט – אִמּוֹ
7. סָקַר – פָּנֶיהָ
8. הִסְתַּכֵּל – הַזְּקֵנָה
9. מְטַפֵּל – יְלָדִים
10. בָּחַן – הַמַּנְעוּל
11. הִבְחִין – דְּמוּת
12. הִשְׁקִיף – הַחַלּוֹן

ד. לבינוני הפעול שימוש רב בעברית, ורבות לכך הדוגמאות בסיפור זה:
„העלטה היתה ספוגה פרישות של ליל״.
„הפתיחה החשופה מחלב״, ועוד.

1. מהי הוראת הבינוני הפעול ומה תפקידו במשפט?
2. עיין ברשימה הבאה ואתר את היוצאים דופן (כל הדוגמאות המובאות בתרגיל לקוחות מהסיפור):

1. עָצוּם
2. פָּרוּשׂ
3. מְלוּחִים
4. מָצוּי
5. יָחוּשׁ
6. כָּחוּשׁ
7. צְמוּדָה
8. פְּקוּחָה
9. צְנוּעִים
10. סָמוּי
11. גָּמוּר
12. טְעוּנָה
13. גְּלוּיִים
14. כָּפוּת
15. עָמוּם
16. קָלוּשׁ
17. תָּקוּץ
18. עָרוּץ
19. שָׂרוּי
20. נְסוּכִים
21. נְעוּלוֹת
22. שְׁחוּפוֹת
23. כָּלוּא
24. חֲבוּיָה
25. פָּתוּחַ
26. גָּחוּן
27. מָרוּט
28. מָרוּת
29. שָׁהוּת
30. אָרוּר

3. מאיזה בנין נגזר הבינוני הפעול?
4. מה צורת הבינוני הפעול בשרשים שבהם ל׳ הפועל היא: ה׳, א׳, ח׳, ע׳?
5. בנה את הבינוני הפעול מהשרשים הבאים:

marrow of the bones, sap.	לְשַׁד הָעֲצָמוֹת	– לח העצמות, מח העצמות.
(fig.) one's vigor, one's sap.		– בהשאלה: כוחו ואונו של אדם, חלבו ודמו: פלוני עמל והקריב את לשד עצמותיו למען המולדת.
secret.	22. רָז	– סוד, דבר סתר, תעלומה: ״אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי״ (תפילת יום הכפורים).
to cover up, to swath.	23. הֵלִיט	– כיסה, עטף, עטה: ״וילט פניו באדרתו״ (מלכים־א יט, יג).

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים עם הביטויים הבאים:

1. לִכְפּוֹת
2. אֵין גְּבוּל
3. בַּת צְחוֹק
4. הִרְהוּרִים
5. אוֹר קָלוּשׁ
6. נֶעֱלַם כָּלִיל
7. כִּדְבָעֵי
8. מְרִירוּת
9. הִפְקִיר אֶת עַצְמוֹ
10. בִּכְפִיפָה אַחַת
11. לְרֶגֶל
12. לְקַבֵּל מָרוּת
13. לַשָּׁוְא
14. לְהַקְנִיט
15. מִשְׁתּוֹקֶקֶת
16. פָּרָשַׁת דְּרָכִים

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. כָּלִיל
2. כְּחוּשׁוֹת
3. בַּחֲשַׁאי
4. בִּפְאַת
5. זָקוּק
6. יִדְאַב
7. אִוְשָׁה
8. כִּדְבָעֵי

– מרוחק, בניגוד ל״סמוך״. – בהשאלה: נעלה, נבחר, מומחה: חכם מופלג.		(fig.) distinguished, eminent, excellent.
– לחש, הביע: ״רחש לבי דבר טוב״ (תהלים מה, ב).	17. רָחַשׁ	to whisper.
– הגה, הרגיש: הנני רוחש אמון מלא לפלוני. הכל רוחשים לו כבוד.		to sense, to feel.
– נע, זע, התנועע.		to move, to stir.
– זחל, רמש, שרץ.		to creep.
– נקיק, חריץ, מעבר צר בין הרים המשמש אפיק לנחל: ״בערוץ נחלים״ (איוב ל, ו).	18. עָרוּץ	ravine, fissure.
– שהתקשה, שנעשה קשה: צוארון נוקשה. לחם נוקשה.	19. נֻקְשֶׁה	hardened, stiffened.
– בהשאלה: גס, לא עדין: אדם יבש ונוקשה.		hard, coarse.
– מעט, משהו, כלשהו: ״לולי ה׳ צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדם היינו״ (ישעיה א, ט).	20. כִּמְעַט	a little, somewhat.
– עוד מעט קט ו־, עוד משהו ו־, לא חסר הרבה שיקרה (בעיקר לפני פועל): הוא כמעט נפל; כמעט קרה אסון.		almost, nearly.
– בהשאלה: כוח וחיוניות.	21. לְשַׁד	(fig.) vigor, vitality.
– שומן, שמנונית: ״והיה טעמו כטעם לשד השמן״ (במדבר יא, ח).		fat, fatness.

342

	– שבט, מקל, וביחוד שבט מושלים, מקל־נוי שהמלך או השולט נושא בידו לאות שלטון: ״יושיט לו המלך את שרביט הזהב״ (אסתר ד, יא).	sceptre.
	– קנה שמנצח תזמורת או מקהלה אוחז בידו למתן קצב למנגנים או לזמרים.	conductor's baton.
11. פְּלֵטָה, פְּלֵיטָה	– שארית, שריד: ״והנה נותרה בה פלטה״ (יחזקאל יד, כב).	remnant, survivor.
12. לְרֶגֶל	– משום ש־, בגלל. – בזכות: ״ויברך ה׳ אותך לרגלי״ (בראשית ל, ל).	in view of, owing to.
13. בִּכְפִיפָה אַחַת	– בסל אחד, כלומר – במסיבה אחת, בצוותא, יחדו (על יסוד אמרת חז״ל: ״אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת״ – יבמות קיב ע״ב).	together, in the same circumstances (lit.: "in the same basket").
כְּפִיפָה	– טנא, סל קטן קלוע מכפות תמרים.	basket made of palm leaves.
14. אֵפֶר	– החומר האפור הדק כאבק הנשאר לאחר שריפת עץ, פחם, צמחים, בעלי־חיים וכדומה.	ashes.
15. נִדָּף	– נהדף, נזרה, מופל: ״העלה נדף תערוץ״ (איוב יג, כה).	scattered, dispersed.
16. מֻפְלָג	– גדול, רב (בכמות, בשנים וכדומה): ״מופלג בזקנה״ (רמב״ם, תלמוד תורה ו, ט).	great, loftly. distant.

power, strength.		– תוקף, חוזק.
courage, heroism.		– כוח, עוז, אומץ לב.
old age, the age of 80 and over (octogenary).	גְבוּרוֹת	– זקנה מופלגת, גיל השמונים. על יסוד הכתוב: ״ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה״ (תהלים צ, י), ״בן שמונים לגבורה (לגבורות)״ (אבות ה, כא).
to reach the age of 80.	הִגִּיעַ לִגְבוּרוֹת	– מלאו לו שמונים שנה (על יסוד הפסוק הנ״ל: תהילים צ, י).
rustle.	6. אִוְשָׁה	– רשרוש, שאול קל, המולה: אושת הרוח בין העלים. המקור: ארמית (אוש – השמיע קול – חולין עב: ״ריאה דאוושא״).
span, hand breadth.	7. טֶפַח	– רוחב כף היד, רוחבן של ארבע אצבעות; זוהי מידת־אורך קטנה שהיתה נהוגה בימי התנ״ך והתלמוד.
to cover up more than one reveals.	מְגַלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם	הוא מעלים יותר ממה שהוא מגלה (על־פי ברכות כג ע״ב).
properly, as it should be.	8. כִּדְבָעֵי	– כמו שצריך, כדרוש, כהלכה, כראוי: פלוני עשה את מלאכתו כדבעי. המקור: ארמית.
sickness, disease, pain.	9. מַדְוֶה	– כאב, מחלה: ״והסיר ה׳ ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים... לא ישמם בך״ (דברים ז, טו).
shoot, twig.	10. שַׂרְבִיט	– ענף, זמורה, גבעול.

מות הזקנה — יעקב שטיינברג

(חלק ב׳)

א. הערות ומילון:

tasteless, saltless. lacking principal ingredient.	1. תָּפֵל	– מחוסר מלח, נטול טעם, שאינו נעים לחך: ״היאכל תפל מבלי מלח״ (איוב ו, ו). – חסר דבר עיקרי.
(fig.) unimportant, nugatory.		– בהשאלה: חסר טעם, של הבל, שאין בו ממש: ״נביאיך חזו לך שוא ותפל״ (איכה ב, יד). דברים תפלים ונטולי הגיון; אמונה תפלה.
vanity, emptiness, nothingness.	2. הֶבֶל	– שוא, אפס, תוהו: ״הבל הבלים הכל הבל״ (קהלת א, ב). – אד העולה מן הפה אגב נשימה באויר קר, או מגוף חם.
reduction, diminution, decrease.	3. הַפְחָתָה	– המעטה, הקטנה, הורדה.
spread out.	4. פָּרוּשׂ	– פרוס, מתוח, נתון על גבי.
mighty deeds.	5. גְּבוּרָה	– עלילות גדולות, פעולות חשובות: ״כל דברי אסא וכל גבורתו וכל אשר עשה״ (מלכים־א טו, כג).

ג. בסיפור שלפנינו יש דוגמאות רבות למשפטי־לואי הממלאים תפקיד של תואר הפועל. לדוגמה: ״יוסלה הולך וצועד ליד הסבא, כשהוא מנקש מתוך רצון ומקור במגפיו הכבדים משלג״. חלקו השני של משפט זה הוא משפט־לואי המתאר את הנשוא בחלק הראשון; כלומר הוא תואר פועל.

1. מצא בסיפור משפטים נוספים כאלה.
2. ציין את הצורה האופינית למשפטים אלו.
3. לאיזה סוג מסוגי תואר הפועל השונים אפשר לשייך משפטים אלו?
4. האפשר להביע אותו הדבר גם בצורה אחרת? מה, איפוא, עדיף לדעתך?
5. מה אנו לומדים על אופיו של הסיפור על־פי אמצעי סגנוני־תחבירי זה?

ד. כמה פעלים בסיפור מופיעים בצרוף עם הפועל ״הלך״: הולך וגווע, הולכים ופותחים, הולך וחוור.

1. מה מציין צרוף זה?
2. הסבר את ההבדל בין הצרופים הנ״ל לבין הצרוף הבא: ״היה יוסלה הולך וצועד ליד הסבא״.
3. הבא דוגמאות נוספות מסוג זה (רצוי שתהיינה משובצות במשפטים).

ה. ישנם מקרים שבהם מעדיף שטיינברג את השימוש ב״של״ על השימוש בסמיכות. למשל: פרישות של ליל־שבת.
מצא דוגמאות נוספות בסיפור ונסה להסביר את הטעם לשימוש זה ואת חשיבותו.

57. בְּלִיל	– תערובת של דברים שונים, ערבוביה.	mixture, medley.
	– מספוא מעורב ממינים שונים.	mixed fodder.

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים עם הביטויים הבאים:

1. סָמַר בְּשָׂרוֹ
2. בְּפֶה מָלֵא
3. מִשּׁוּם מָה
4. שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ
5. מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא
6. חֲשָׁאִי
7. בַּחֲשַׁאי
8. בִּשְׁלִיחוּת
9. שֶׁלֹּא מִדַּעַת
10. קְצַר־רוּחַ
11. בְּבַת אַחַת
12. בְּשִׁוְיוֹן נֶפֶשׁ
13. בִּשְׁלֵמוּת
14. אֲחוּז תְּנוּמָה
15. הֲמֻלָּה
16. לְהַבְחִין
17. תִּמָּהוֹן
18. תַּרְעֹמֶת

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. מִסְדְּרוֹן
2. עֲלָטָה
3. תְּשִׁישׁוּת
4. גְּנִיחָה
5. הַמְתָּנָה
6. דְּמָמָה
7. שָׁאוֹן
8. נֶאֱלַם
9. גָּחוֹן
10. מְעֻלֶּפֶת
11. סָמוּי
12. כּוֹפֶה
13. לֵאוּת
14. יַעֲרֹג
15. תְּנוּמָה
16. כָּפוּת
17. הִסְכִּין
18. תֵּבֵל
19. מוֹרָא
20. רָז
21. כְּמוּשִׁים
22. נֶעְתַּק

spread wide, opened astride, open (on both sides), punctured from end to end.	49. מְפֻלָּשׁ	– שיש בתוכו מעבר חפשי מצד אל צד, מקצה אל קצה, מפושק, מפורד לצדדים: ״מבוי המפולש״ (ערובין ט, ד).
lying on the back.	50. אַפְּרַקְדָּן, פְּרַקְדָּן	– (תואר הפועל) שכוב על הגב: ״פרקדן לא יקרא קריאת שמע״ (ברכות יג ע״ב). המקור: יוונית.
rest.	51. מַרְגֵּעָה	– מרגוע, מנוחה: ״זאת המנוחה... וזאת המרגעה״ (ישעיה כח, יב).
hindrance, obstacle, fault, mishap.	52. תַּקָּלָה	– מכשול, גורם לכשלון (ביחוד במובן המופשט או המוסרי: ״אני מתפלל שלא תארע תקלה על־ידי״ (ברכות ד, ב). תקלה שאין לה תקנה. המקור: ארמית (תקל – כשל).
return, repetition. repentance. remedy, improvement.	53. חֲזָרָה	– שיבה, חזירה, ביאה למקום היציאה. – חרטה, הינחמות על חטא. – תקנה.
lasting.	54. בַּר קְיָמָא, בַּת קְיָמָא	– מתמיד, שנמשך זמן רב.
to be removed, shifted, displaced.	55. נֶעְתַּק	– זז, הוזז, הורחק: הסלע נעתק ממקומו.
partition, wall.	56. חַיִץ	– מחיצה, קיר המבדיל בין חדר לחדר, בין חצר לחצר וכדומה.

		ת״ו באה הרבה במקום ה״א. למשל בסמיכות נקבה: חכמה – חכמת, שמחה – שמחת. ובלשון השמית הקדומה היתה בעברית ת״ו בסיומי הנקבה, כפי שמוכיחה הלשון הערבית, וכפי שמוכיחות צורות קדומות בעברית המקראית – כמו ״שנת״.
separate, detached, aloof.	43. בָּדֵל	– נבדל, מתרחק, פורש.
hiding place, secret place.	44. נֵבֶךְ	– סתר, מחבוא, מקום נעלם: ״הבאת עד נבכי ים״ (איוב לח, טז).
as much as —.	45. כְּדֵי	– במדת־, כשיעור המספיק ל־.
sufficient, sufficiently.	דֵּי	– כמות מספקת, כפי הצורך.
to abhor, to loathe, to detest.	46. קָץ	– מאס, בחל, נמאס עליו: ״נפשנו קצה בלחם הקלוקל״ (במדבר כא, ה).
to twist, distort, pervert.	47. עִוָּה	– עיקם, עיות, סיבך: ״גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה״ (איכה ג, ט).
to distort one's face, to make grimaces.	עִוָּה אֶת פָּנָיו	– עיקם והניע את שרירי פניו, עשה העויות בפניו לאות בוז, שלילה וכדומה: הילד מעוה את פניו כאשר הוא בוכה (ניב שאול מישעיה כד, א: ״ועוה פניה״).
being, existence.	48. יֵשוּת	– הויה, מציאות, עצם מהותו של דבר, תכונה של דבר הקיים בעולם: לכל עצם בטבע יש ישות משלו. מחיתי בכל ישותי נגד העול הגדול.

– בטל, פסק, בא קצו: ״מנשמת אלוה יאבדו ומרוח אפו יכלו״ (איוב ד, ט).	כָּלָה	to be cut off, cease.
– נגמר, תם, נשלם: ״עבר קציר כלה קיץ״ (ירמיה ח, כ).		to end, to be finished.
– השתוקק ונכסף מאד ל־, תקפוהו געגועים עזים על־, (כאילו יצאה נפשו מרוב געגועים).	כָּלְתָה נַפְשׁוֹ לְ־	to yearn.
– כוסה, צופה, נעטף: ״עשת שן מעולפת ספירים״ (שיר השירים ה, יד).	38. עֻלַּף	to be wrapped, to be covered.
– מובחר, מצוין, משובח ביותר: תלמיד מעולה, סחורה מעולה.	39. מְעֻלֶּה	excellent, choice.
– יצור, בריה: ״אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא״ (פיוט).	40. יְצִיר	creature.
– חילופי וי״ו ויו״ד אינם תופעה נדירה בשפה העברית. כך למשל מופיעה וי״ו במקום יו״ד בכל פעלי פ״י בבנין הפעיל: ידע – הודיע; ישב – הושיב; יצא – הוציא.		
– שקע בשינה, ישן שנה חזקה.	41. נִרְדַּם	to fall asleep, to be asleep.
– הצרוף של פועל בבנין נפעל עם מושא ישיר אינו מקובל בעברית. נראה ששטינברג הגיע לצרוף זה בעקבות הביטוי הקיים: ״ישן את שנתו״.	נִרְדַּם אֶת	
– שנה, תרדמה: ״אם אתן שנת לעיני, לעפעפי תנומה״ (תהלים קלב, ד).	42. שְׁנָת	sleep, slumber.

		״אלולא מוראה (של מלכות) איש את רעהו חיים בלעו״ (אבות ג, ב). המקור: ארמית.
featherbed.	34. כֶּסֶת	– שק ממולא נוצות או מוֹך או צמר־גפן וכדומה, לשכיבה עליו או להתכסות בו כבשמיכה בלילות הקור.
God, the Merciful One. (the first word in one of the benedictions over food).	35. ״הָרַחֲמָן״	– תואר לה׳, שהוא אל רחום וחנון: ״הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד״ (ברכת המזון).
to force, to compel.	36. כָּפָה	– הכריח, אילץ, דחק בפלוני כי יעשה דבר־מה שאינו לרצונו.
"like one possessed by a devil" — said of someone compelled to do something.	כְּמִי שֶׁכְּפָאוֹ שֵׁד	– דיבור־משל על מי שעשה מעשה בעל־כורחו, שלא מרצונו.
to force someone to do something.	כָּפָה עַל פְּלוֹנִי הַר כְּגִיגִית	– הכריח את מישהו לעשות דבר־מה.
to force someone to obey.	כָּפָה מָרוּתוֹ עַל פְּלוֹנִי	– השתלט על פלוני, הכריחו למלא את רצונו.
great yearning for something.	37. כִּלְיוֹן לֵב	– געגועים עזים, תשוקה וכיסופים לדבר־מה (כלות הנפש).
longing, yearning, impatience.	כִּלְיוֹן עֵינַיִם	– געגועים וקוצר־רוח, ציפיה ממושכת הגורמת לאדם סבל: חיכיתי למכתב בכליון עינים.

hidden, concealed.	29. כָּמוּס	– גנוז, צפון, טמון: ״הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי״ (דברים לב, לד).
hidden, unseen, invisible.	30. סָמוּי	– נעלם, נסתר, בלתי־נראה: ״אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין״ (תענית ח ע״ב).
blind.		– עור, מוכה בעורון: ״רגלו קטועה ועינו סמויה״ (תוספתא ערכין ד, ב).
water used for washing the hands before reciting Grace after meals.	31. מַיִם אַחֲרוֹנִים	– כינוי למים שמשתמשים בהם לנטילת ידים אחרי הסעודה ולפני ברכת המזון (ברכות מו ע״ב).
water used for washing hands between courses.	מַיִם אֶמְצָעִיִּים	– מים לנטילת ידים באמצע הסעודה, כגון: בין אכילת דגים לאכילת בשר (חולין קה ע״א).
a part of the eighteen benedictions of the daily prayer ("Shmone Esre"). This is the seventeenth benediction.	32. ״רְצֵה״	– ברכה י״ז של תפילת ״שמונה עשרה״; נקראת בשם ״עבודה״ (ראש השנה פ״ד, מ״ה; תמיד פ״ה, מ״א): ״רצה ה׳ אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם״.
(here:) if.	33. אִלְמָלֵא, אִלְמָלֵי	– כאן: אילו, לו (בעיקר לפני פועל): ״אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין״ (שבת קיח ע״א).
were it not for . . .		– אלולי, לולא, אם לא (בעיקר לפני שם):

to intend.	23. כִּוֵּן	– חשב, היה בדעתו, היתה כוונתו: ״שניכם לא כיונתם אלא לכבוד״ (מכילתא ״בשלח״ יב).
to direct.		– הפנה, הטה למקום או לצד מסוים: השוטר מכוון את תנועת כלי־הרכב.
to fix, to adjust, to regulate.		– הניע מחוג או מנוף במכשיר למקומו הנכון: כיונתי את שעוני אשר פיגר מאד.
one of the Sabbath hymns.	24. ״כָּל מְקַדֵּשׁ״	– מתוך זמירות ליל שבת: ״כל מקדש שביעי כראוי לו״.
high spirits, contentness.	25. הַרְחָבַת הַדַּעַת	– מצב־רוח מרומם, רגש של רווחה ונחת.
to shield, shade, cover.	26. הֶאֱהִיל	– סוכך, כיסה: האיש האהיל בידו על עיניו מחמת אור השמש.
to pitch a tent.		– נטה אוהל, הקים אוהלים.
to happen, to chance, to be.	27. נִקְרָה	– נזדמן, נקלע, בא למקום בלא כוונה תחילה: ״נקריתי בהר הגלבע״ (שמואל־ב א, ו).
web (network) of thoughts and reflections.	28. מַסֶּכֶת הִרְהוּרִים	– רשת או שרשרת של רעיונות ומחשבות הקשורים זה בזה.
web, web of the loom, net.	מַסֶּכֶת	– ארג, מטוה, מערכת אחת של חוטים בודדים הנארגים זה בזה.
(fig.) tractate (of Talmud), chapter.		– (בהשאלה) ״טרקטט״, חיבור עיוני גדול הבנוי ממערכת של דיונים, מחקרים והשגות; כגון: מסכתות התלמוד והמשנה.
web of lies.	מַסֶּכֶת שְׁקָרִים	– שורה או רשת של שקרים.

mediator, arbitrator.	16. מְפַשֵּׁר	– מתווך, בורר, מי שבא למצוא דרך פשרה בין שני צדדים.
name of benediction over bread.	17. ״הַמּוֹצִיא״	– שם ברכה שמברכים על אכילת לחם: ״ברוך... המוציא לחם מן הארץ״.
(col.) piece of bread on which the above benediction is said.	פְּרוּסַת ״הַמּוֹצִיא״	– כינוי לפרוסת־לחם קטנה שהאוכל ממנה מברך עליה את ברכת ״המוציא״.
while still day.	18. מִבְּעוֹד יוֹם	– בשעה שעדין יום, לפני רדת הלילה.
still, yet.	עוֹד	– עדין, עד הנה, גם עתה.
so long as.	בְּעוֹד	– כל זמן ש־: בעוד מועד.
(here:) crust.	19. כּוֹתֶרֶת	– כאן: קרום קשה העוטף את הלחם.
capital of pillar.		– ראש עמוד בבנין, החלק העליון בעמיד, שהוא על־פי רוב מחוטב ומקושט יותר.
perception, grasp.	20. הַשָּׂגָה	– תפיסה: הכוח הנפשי לתפוס ולהשיג דבר בשכל: התלמיד הצטיין בשכל ובהשגה טובה.
achievement, attainment.		– הגעה אל־, קבלת דבר לאחר מאמץ להשיגו: האיש זכה להשגת שאיפתו.
criticism, comment.		– קושיה, טענה לסתור הערת־ביקורת, טענה נגד דעת אחר.
to annoy, to vex.	21. הִקְנִיט	– עקץ, הרגיז, הכעיס: לא נתכונתי להקניטך. ״והקניטתו אשתו״ (ברכות יח ע״ב).
to grow dumb, to grow silent.	22. נֶאֱלַם	– נעשה אילם, נשתתק: ״נאלמתי דומיה החשתי מטוב״ (תהלים לט, ג).

person arriving from a distant journey.		על־פי ״שלום עליכם, מלאכי השלום״ בזמירות ליל שבת).
flowing, poured out or spilt.	12. נִגָּר	– נוזל, נשפך.
scale (of fish).	13. קַשְׂקַשׂ, קַשְׂקֶשֶׂת	– כל אחד מחיפויי העור בצורות שונות על פני גופם של דגים, זוחלים, עופות וחרקים.
hidden, restrained.	14. כָּבוּשׁ	– עצור, נסתר, נעלם: הוא כבש את הדבר בלבו.
subjugated, conquered.		– לכוד, משועבד: עיר כבושה.
compressed.		– לחוץ, דחוס, מצופף.
restraint of one's anger, self-control.	כִּבּוּשׁ הַכַּעַס	– הבלגה; התאפקות מלהגיב באופן קשה על מעשה מרגיז.
admonition, reproof.	דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין	– דברי תוכחה ומוסר, דברים שיש בהם לכבוש את לב האדם ולהשפיע עליו. נראה שנפלה כאן טעות־דפוס, ובמקום ״דברים כבושין״ צריך להיות כאן ״דברי כבושין״.
to hurt, injure, cut, split.	15. צָרַם	– פגע ופגם, פצע, חיבל, הכה: השובב צרם את אוזן חברו. ״נטל פגיון וצרם באזנו של איל״ (בכורות ה, ג). וזהו המובן כאן.
(fig.) to grate (the ear).		– בהשאלה: פגע בחוש השמיעה; הרגיז את הרגש המוזיקלי המפותח: השירה המזויפת. צרמה את אוזני.

dog's kennel.		– בנין קטן לכלב בחצר.
Sabbath greeting.	6. שַׁבְּתָא טָבָא	– (בארמית: שבת טובה) שבת שלום.
to be anxious, to fear, to worry.	7. חָשׁ (מִן ״חָשַׁשׁ״)	– דאג, חרד, ירא מעט: ״כשאדם אוחז המגן, אפילו חצים ואבנים נזרקים עליו אינו חושש״ (תנחומא לך לך יד). ״אל תחש להן״ (תוספתא יום טוב ב, טז).
rebellion, hostility, opposition.	8. קְרִי	– (בהפסק ובצרופים נקרא: ״קֶרִי״) מרי, מרדות, התנגדות תקיפה: ״ואם בזאת לא תשמעו לי... והלכתם עמי בקרי, והלכתי עמכם בחמת קרי״ (ויקרא כו, כז–כח).
to treat someone with hostility, to treat rudely.	הָלַךְ עִם פְּלוֹנִי בְּקֶרִי	– הכעיס את פלוני, מרה את פיו, נהג עמו בגסות (על־פי ויקרא כו, כז).
to forbid someone to.	9. הִדִּיר אֶת פְּלוֹנִי מִן	– אסר על פלוני בנדר ליהנות מדבר־מה. ״הדיר לעצמו״ המופיע כאן אינו רגיל. פרושו – אסר על עצמו.
to turn over pages.	10. עִלְעֵל	– (מן ״עלה״): דפדף, הפך את העלים בספר לשם עיון מרפרף וכדומה: עלעלתי בספר החדש, אבל עדין לא הספקתי לקראו כראוי.
one of the Sabbath hymns.	11. ״שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם״	– מזמירות ליל שבת.
peace be upon you! greeting a		– נוסח של ברכה למי שבא מדרך רחוקה (על־פי ירושלמי שביעית לה, ב, וכן

מות הזקנה — יעקב שטיינברג

(חלק א׳)

א. הערות ומילון:

abstemiousness, abstinence, self-restraint.	1. פְּרִישׁוּת	– הינזרות מתענוגות העולם הזה, חיי צניעות יתרה.
closed with bar.	2. הִבְרִיחַ	– הכניס את הבריח במקומו, סגר ונעל בבריח.
to clasp, to embrace tightly.	3. לָפַת	– תפס ואחז בזרועותיו, חיבק והחזיק בחזקה: ״וילפת שמשון את שני עמודי התוך״ (שופטים טז, כט).
to become hard, to become stiff.	4. נִסְמַר, סָמַר	– הזדקף, נעשה כמסמר, התקשה, התאבן: ״סמר מפחדך בשרי״ (תהלים קיט, קכ). השורש ״סמר״ מקובל בבנינים קל, פיעל, פועל והתפעל. דוגמאות של ״סמר״ בבנין נפעל אינן ידועות. ״סמר״ מופיע כאן בבנין נפעל, אולם במשמעות של בנין קל. הדבר אינו מפליא, כיון ש״סמר״ בבנין קל מכיל בתוכו יסוד של בנין נפעל: נעשה כמסמר.
watchman's hut.	5. מְלוּנָה	– סוכת שומר בגן או בפרדס.

זו ? איזו דמות מצטיירת מתוך תאור זה, ומהי החשיבות הסימפטומאטית שלה ?

9. הסיפור "כרת" מתרחש באמריקה, אולם הוא מתאר בעקיפין את עולם העירה הליטאית ממנה באה הזקנה. מלבד ההבדל בהתפתחות הטכנית של שני המקומות, ניתן למצוא ביניהם גם הבדל מהותי בתפיסת הדת והיהדות (היחס לכשרות, לתפילה, למות וכו'). בחן ותאר את עולם הערכים ותפיסת העולם של העירה לעומת הישוב באמריקה, והסבר את רקעו ומקורו של ההבדל.
10. מהו היסוד הקומי בסיפור ? מדוע נזקק המספר ליסוד זה ?
11. בחן את תאורי הנוף שבסיפור, ואת הקשר שביניהם לבין עולם התחושות וההרגשות של הזקנה.
12. מדוע נקרא הסיפור "כרת" ? למה ולמי מתכוון המספר ? האם ניתן לתפוש את המונח במשמעותו המקובלת (מות בידי שמים כעונש על עבירות) ?
13. סיפורו של ברקוביץ, בדומה לסיפורי ברנר וברדיצ'בסקי, מתאר משבר ערכים בחיי העירה היהודית ותפיסת עולמה. מהו ההבדל בין קוי התלישות המתוארים על־ידי ברקוביץ ובין אלו של שני הסופרים האחרים ?
14. האם הנך מכיר סיפורים אחרים משל ברקוביץ ? התוכל למצוא מוטיבים חוזרים ונשנים בסיפוריו ?

י. בסיפור זה מופיעים כמה וכמה פעלים הנגזרים משורשים מרובעים (כגון: עפעפה, מנמנמת, נתערפל וכו׳).

1. לקט את הפעלים המרובעים המופיעים בסיפור והוסף לכל אחד מהם את שם הפעולה המתאים לו.
2. באילו בנינים מופיעים, בדרך כלל, השורשים המרובעים?
3. מה הן, בדרך כלל, ההוראות של השורשים המרובעים? הבא דוגמאות.
4. בגזרת המרובעים נמצא גם פעלים הנגזרים משמות עבריים ולועזיים בעלי ארבע אותיות. כיצד תגזור את הפועל של השמות הבאים להלן, באחד מן הבנינים הידועים לך:

1. חַשְׁמַל
2. טֶלֶפוֹן
3. כַּפְתּוֹר
4. קִטְרוּג
5. אֶגְרוֹף
6. אֶזְרָח
7. אַקְלִים
8. עֲרָפֶל
9. פִּזְמוֹן
10. קִנְטוּר

יא. ענה על השאלות הבאות:

1. הזקנה ״רואה את עצמה עזובה ובודדה בחשכת קבר, כרותה מאלהים ומזכרון משפחה, שוקעת ואובדת לעולמים...״ הסבר והדגם את תחושת הזקנה.
2. חלום הזקנה, המתארת את חזרתה לעירה היהודית, שזור בקטעי מציאות שתוארו בסיפור. בחן והסבר את מקורו של החלום וקטעיו השונים, ונסה למצוא את משמעותו הסמלית־כללית.
3. בתאור הרגשתה של הזקנה נמצא את השימוש בדימוי תהום. כיצד משתלב תאור זה ברקע ובמגמה הכללית של הסיפור?
4. מהי המשמעות הסמלית של אפיזודת בית־הקברות?
5. הסבר את יחסו של הבן לאמו. מדוע לא הצליח לתת לה את ההרגשה כי הוא באמת שמח לבואה ודואג לה?
6. תאר את דמותו של הבן. מה מייצגת דמותו, לדעתך?
7. בחן את היחסים שבין הבן ואשתו והסבר את ההבדל ביניהם.
8. תאור מצבה של הזקנה בבית בנה הנו ביטוי לחויה החד־פעמית של צער היחיד, אך יחד עם זאת הוא מורה על מציאות מסוימת. מהי מציאות

שזרחה הבקר, הסתתרה מאחורי העננים. משפט כזה נקרא משפט־לואי או משפט־זיקה.

1. על איזו שאלה עונה משפט־הלואי ?
2. מהם סימני־ההיכר של משפט־הלואי ?
3. מצא משפטי־לואי בסיפור.
4. ״הילד סיפר את הדבר לאמו, שהרגיעה אותו״. האם, לדעתך, בנוי משפט זה כהלכה ? נמק.

ו. ״כתמתם״ — הוא לשון הקטנה של כתם.

1. מה תהיה לשון ההקטנה של: לבן, שחור, אדום, צהוב, זהוב, ירוק, ורוד, אפור ?
2. מה פרוש: עגלגל, חלקלק, מתקתק, כלבלב, חמצמץ ?
3. מה הפרוש ומה השורש של השמות הבאים: חפרפרת, חברבורה, חמרמר, חורור, חלקלקות, סחרחר ?

ז. בסיפורנו מופיע הביטוי ״הבטח הבטיח״, שהוא צרוף של מקור ופועל.

1. מה תפקידו של המקור המופיע לפני הפועל ?
2. בנה משפטים אחדים שידגימו שימוש זה.

ח. בסיפור מופיעה פעמים אחדות המלה: שאנן. מה המיוחד במלה זאת ?

ט. חזרה על בנין התפעל:

1. מצא בסיפור דוגמאות של פעלים בבנין התפעל וציין את סימניו האופייניים של בנין זה.
2. מה דינם של פעלים בהם פ׳ הפועל היא ד, ז, ט, ס, צ, ש, ת ?
3. מהן ההוראות של בנין התפעל ? הבא דוגמאות.
4. מצא את השורש של הפעלים הבאים: התבוננה, התבודד, התלוצץ, נתלהבו, התנועע, מתחננות, נסתלק.
5. מצא והסבר את שמות הפעולה שנגזרו מבנין התפעל של השורשים הבאים: ראה, עלף, חמק, צמצם, עור, שקף, כתב, חכך, בדל, יחד, מצא, צחצח, זעזע, שקע.

ב. החלף את המלים הלועזיות בסיפור במלים עבריות.

ג. החלף את הכתוב בסוגריים בניבים מלשון המחבר:

1. הפקידים (במדים) חקרו עליה מפי אנשים טובים (שעזרו לה במצבה הקשה).
2. וכי (האמנת), אמא יקירה, למצוא כלה נאה כזו?
3. הלה פרש מן החבורה, כמי (שנמאס לו) כל הענין הזה.
4. (הרבה עבר עלי) עד אשר הגעתי לעמידתי זאת.
5. את ארגז הספרים העמידו בחדרה הקטן של הזקנה (שהועידו לה) בפינת הבית.
6. הימים היו ימים מעוננים (של סוף הקיץ).
7. השתמטה מפני בנה בהתנצלות, (כי ראשה כואב).
8. עשי בו (מה שאת רוצה).
9. ריח הלפתן החם והשמן (עורר בה גועל-נפש).
10. היא (תארה לעצמה בדמיונה) את דמות דיוקנו של אותו היהודי האומלל.

ד. תואר הפועל "כאשר" (המתאר זמן בדרך כלל) יופיע במשפט לפני הפועל. לדוגמה: כאשר הלכתי לבית הספר... כאשר נשמעו הדברים... אותו כלל יחול גם על הקידומת (prefix) "כש-" המשמשת באותה הוראה ובאותו תפקיד. לדוגמה: כשהיה הילד בחצר...

1. קרא את הסיפור בעיון ובחן את המקרים בהם יופיעו "כאשר" או "כש-". האם כל המקרים מתאימים לכלל הנ"ל?
2. באילו מקרים תופיע בסיפור הקידומת "כש-" כתאור מצב ולא כתאור זמן?
3. כיצד ניתן לבטא באופן שונה את המשפטים בהם מופיע "כש-" כתאור מצב?

ה. הלואי הוא חלק המשפט, המלווה את שם העצם, מתארו, מידעו ומגדירו מכל בחינה שהיא: העגלה הגדולה, שלושת הילדים.
לעתים קרובות יופיע הלואי כמשפט טפל בתוך משפט מורכב: השמש,

holy.		– קדוש.
liquor (juice) of cherries.	86. מִשְׁרַת דֻּבְדְּבָנִים	– יין (מיץ) סמיך של דובדבנים.
juice, tincture.	מִשְׁרָה	– נוזל ששרו בו עשבים או פירות וכד׳ ״משרת ענבים״ (במדבר ו, ג).
lamenation, wailing.	87. נְהִי	– בכי, מספד, קינה.
in this world and in the world to come.	88. בָּזֶה וּבַבָּא	– בעולם הזה ובעולם הבא.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם המלים והניבים הבאים:

1. מְאֹרָעוֹת
2. בְּאֹרַח פֶּלֶא
3. עַל אֵם הַדֶּרֶךְ
4. מִתְלַכֵּד
5. בְּדִידוּת
6. בֵּין עַרְבַּיִם
7. צִבְיוֹן
8. שַׁאֲנָן
9. מִתְּהוֹם הַנְּשִׁיָּה
10. הַכָּרָה
11. זְחִיחוּת דַּעַת
12. סַעַד
13. סִיּוּעַ
14. פֵּשֶׁר
15. לִהְיוֹת לְמַעֲמָסָה
16. חוֹשַׁשְׁנִי
17. הַרְפַּתְקָאוֹת
18. בְּתִמָּהוֹן
19. מַקְפִּידָה
20. לְלַמֵּד פֶּרֶק
21. עָגְמַת נֶפֶשׁ
22. בַּרְבָּרִים
23. יִרְאַת כָּבוֹד
24. חִלּוֹנִי
25. עַל בֻּרְיָהּ
26. מֻמְחֶה

362

nothingness, naught.	בְּלִימָה	– (בלי מה), אין, אפס: ״תולה ארץ על בלימה״ (איוב כו, ז).
uprooted.	82. עָקוּר	– מוצא מן האדמה, מוצא על שורשיו: צמחים עקורים, עצים עקורים בסערה.
to uproot, to eradicate, to pull out.	עָקַר	– תלש דבר־מה עם שורשו, הוציא דבר־מה בשלמותו ממקום גידולו.
justification prayer (at a burial, acknowledging the rightness of divine judgment).	83. צִדּוּק הַדִּין	– תפילה שמתפלל אדם בשעת קבורת מת הקרוב לו, שבה הוא מקבל ומצדיק את דין המות שפגע בו.
justifiication of heavy penalty.		– הודאה כי העונש הקשה שהוטל על אדם מגיע לו בצדק.
name of hymn recited on Pentecost.	84. אַקְדָּמוּת	– שם פיוט ארמי הפותח במלים ״אקדמות מלין״ (בראשית מלים) ונקרא בניגון מיוחד בחג השבועות. נושא הפיוט: גדולת אלהים, חשיבות התורה ושכר הצדיקים בעולם הבא.
name of prayer recited by the son after his parent's death. It is also a part of the everyday prayers recited by the cantor.	85. קַדִּישׁ	– כינוי לתפילה שרובה ארמית הפותחת במלים ״יתגדל ויתקדש שמה רבא״. היא נאמרת על־ידי יתום לזכרון נשמת הוריו, וכן תיקרא על־ידי חזן במקומות שונים בשעת תפילת ציבור.

youngster.	76. עוּל־יָמִים	- צעיר, רך בשנים.
baby, suckling, infant.	עוּל	- תינוק, עולל: ״התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה״ (ישעיה מט, טו).
to be grieved, to become sad (lit. to darken his face).	77. הִקְדִּיר פָּנָיו	– הצטער, העלה על פניו הבעה של צער ודכדוך.
to darken, to become dark.	הִקְדִּיר	– האפיל, החשיך: ״וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי את כוכביהם״ (יחזקאל לב, ז); עננים הקדירו את פני השמים.
(fig.) to grieve, depress, sadden.		– בהשאלה: צער, דכדך: ״רע אשה ישחיר מראה איש ויקדיר פניו״ (בן סירא כה, כ).
curtain, curtain before Ark of the Law.	78. פָּרֹכֶת	– מסך, וילון; ביחוד: מסך של קדושה: פרוכת במשכן ובמקדש, פרוכת של ארון־הקודש.
faded, pale, faint in colour.	79. דֵּהֶה	– דבר שצבעו נחלש, שניטלה מצבעו בהירותו.
to pursue, to run after.	80. דָּלַק	– רדף אחרי־, רץ כדי להשיג: ״על ההרים דלקונו״ (איכה ד, יט); השוטרים דלקו אחרי השודדים.
ill-founded, hung by a hair.	81. תָּלוּי עַל בְּלִימָה	– שאין לו אחיזה בשום מקום.
(fig.) questionable, dubious.		– בהשאלה: שאין לו יסוד איתן, שקיומו מפוקפק, שאין לו אחיזה ממשית.

convivial gathering.	66. מוֹשַׁב־לֵיצִים	– חברת ליצנים, חוג של עליזים והוללים (תהלים א, א).
without.	67. בִּלְתִּי	– בלי, זולת, בלעדי: ״כי אין בלתך״ (שמואל־א ב, ב).
skull, head.	68. גֻּלְגֹּלֶת	– שלד ראש של בעלי־חיים השייכים למערכת בעלי־החוליות.
(adv.) clean, smooth, cleanly.	69. לְמִשְׁעִי	– (תואר הפועל) באופן נקי: ״ובמים לא רוחצתי למשעי״ (יחזקאל טז, ד); הוא מגולח למשעי.
cemetery.	70. סֶמֶטֶרִי	– (אנגלית) בית־קברות.
exaggeration, overstatement.	71. גֻּזְמָא, גֻּזְמָה	– הפרזה, תאור דבר בצורה מופרזת, בצורה מוגדלת ביותר. המקור: ארמית.
knocking of the knees, trembling.	72. פִּיק בִּרְכַּיִם	- רעידת הברכים, מפחד או מחולשה יתרה: ״ולב נמס ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים״ (נחום ב, יא).
trembling, shaking.	פִּיק	– רעדה, חלחלה.
buttoned, fastened, clasped, pinned together.	73. פָּרוּף	– מרוכס, מחובר: חולצה פרופה, שערות פרופות: ״ערביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות (שבת ו, ו).
veiled.	74. רָעוּל	– מכוסה בצעיף, מצועף.
talks on the phone at length.	75. וּמְדַבֵּר אֲרֻכּוֹת עַל פִּי הַטֶּלֶפוֹן	– מדבר לתוך פי השפופרת של הטלפון. בדרך כלל מקובל לומר: מדבר בטלפון, ולא על פי הטלפון.

coachman, waggoner.		– עגלון, רכב.
to conduct, to supervise, to direct.	62. נַצֵּח	– ניהל, פיקד, פיקח: ״לנצח על עושי המלאכה בבית האלהים״ (עזרא ג, ט).
(fig.) strange fervour, strange enthusiasm (see next items for the negative connotation of the word ״זר״).	63. אֵשׁ זָרָה	– בהשאלה: ביטוי המסמן התלהבות שלא ממקור טהור (ראה להלן את שני הביטויים הבאים, המבליטים את הקשר בין המלה ״זר״ ובין טומאה).
strange fire (not from altar), idolatrous fire.		– אש שלא מעל המזבח: ״ויקריבו לפני ה׳ אש זרה אשר לא צוה אותם״ (ויקרא י, יא).
idolatry.	עֲבוֹדָה זָרָה	– עבודת אלילים.
idol, strange god.	אֵל זָר	– אליל, אלהים אחרים (תהלים פא, י).
musicians (coll.).	64. כְּלֵי־זֶמֶר	– כינוי בפי העם למנגנים עממיים המנגנים בחתונות, במסיבות שמחה וכדומה.
musical instruments.		– כלי המנגנים, כלים לנגינה בתזמורת.
prayer recited on the Eve of the Day of Atonement.	65. כָּל נִדְרֵי	– תפילה חגיגית הנאמרת בציבור קודם תפילת מעריב בליל יום הכיפורים. תוכנה הוא הודעה על ביטול הנדרים והשבועות וכד׳, שהנודר עלול לשכחם במשך השנה.

(Aramaic) great.	רַבָּה, רַבָּא	– רב, גדול. המקור: ארמית.
loathing, nausea.	55. זָרָא	– גועל־נפש, בחילה: "והיה לכם לזרא" (במדבר יא, ב).
fenced area.	56. קַרְפִּיף	– שטח גדור לשמירת דברים שונים, לנטיעות וכדומה, חצר נרחבה מוקפת גדר.
white clothes. linen, underclothes.	57. בִּגְדֵי־לָבָן	– בגדים עשויים בד או אריג לבן. – לבנים – שם כולל לבגדים תחתונים, גופיות, סדינים וכו'.
car, automobile.	58. אַבְטוֹמוֹבִּיל	– מכונית. כיום תפסה המלה "מכונית" את מקום האוטומוביל.
here: to drive. to lead, to direct.	59. הִנְהִיג	– כאן: נהג בכלי־רכב, הוביל. – הוליך, זרז ללכת: "ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביום טוב" (ביצה צ, ה). כיום אין משתמשים בביטוי "הנהיג את המכונית". הביטוי המקובל הוא: נהג במכונית.
sock, stocking.	60. פֻּזְמָק	– גרב, כסות לכף הרגל ולחלק מן השוק (שבת י ע"א). המקור: פרסית.
(here) driver of car.	61. בַּעַל עֲגָלָה	– כאן: בעל מכונית, נהג.

cycle, circulation.		– הקפה, תנועה הולכת וחוזרת, סיבוב: מחזור הירח מסביב לארץ, מחזור הכספים במדינה, מחזור הדם בגופנו וכו׳.
here: off colour, yellow, saffron-hued.	51. מְכֻרְכָּם	– כאן: צהוב מיושן. צבוע בצבע כרכום (צהוב או כתום־אדמדם).
gloomy look, yellow (green) face.	פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת	– פנים שהצהיבו מצער או מבושה וכד׳ (בראשית רבה צט).
ten penitential days between the New Year and the Day of Atonement.	52. יְמֵי תְשׁוּבָה	– עשרת הימים שמראש השנה עד יום הכיפורים, שבהם היהודי חוזר בתשובה על חטאים שחטא במשך השנה.
return.	תְּשׁוּבָה	– שיבה, חזרה, ביאה אל מקום המוצא.
(fig.) repentance.		– בהשאלה: חזרה למוטב, חרטה.
to undress oneself, to uncover one's body.	53. הִתְעַרְטֵל	– התפשט, גילה את מערומיו, נחשף.
abyss, infinite depth.	54. תְּהוֹם רַבָּה	– מעמקים, עומק שאין לו סוף.
deep waters, interior of the earth.	תְּהוֹם	– כינוי למים שבמעמקי האדמה, מצולה.
(fig.) abyss, depth.		– בהשאלה: מעמקים, עומק שאין לו סוף.

adorned, painted.	43. מְפֻרְכָּס	– מקושט, מגונדר, צבוע.
corset.	44. מָחוֹךְ	– חגורה רחבה שנשים חוגרות ומהדקות הרבה למתניהן ולחזן כדי לשוות לגופן גזרה דקה ונאה.
to your heart's desire.	45. כְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ	– ככל שלבך חפץ, כמה שאתה רוצה.
lust, craving, strong desire.	אַוָּה	– חשק, רצון עז: ״בכל אות נפשך תאכל בשר״ (דברים יב, כא).
By your life!, Upon your life!	46. חַיֶּיךָ	– לשון שבועה: הריני נשבע או משביעך בחייך: ״חייך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה״ (שמואל־ב יא, יא).
wig.	47. פֵּאָה נָכְרִית	– קפלט, מקלעת של שערות זרות ששמים על הראש לכיסוי קרחת (שבת ו, ה) או לנוי. בכמה מקהילות ישראל נוהגות נשי ישראל החרדות לחבוש פאה נכרית לאחר נשואיהן, לשם יתר צניעות.
secular, profane.	48. חִלּוֹנִי	– לא קדוש, שאינו קשור בדת או בשאר דברים שבקדושה: לימודים חילוניים, מוסיקה חילונית.
lay.		– זר, שאינו כוהן, הדיוט.
adorned, bedeked, bejewelled.	49. עָדוּי	– מקושט, נתון בעדיים ובתכשיטים: גברת עדויה ומפורכסת.
(here) festival prayer book.	50. מַחֲזוֹר	– כאן: סדר התפילות והפיוטים לימים הנוראים ולשלוש רגלים.

to search, to scrutinize, to examine well.	38. פִּשְׁפֵּשׁ	– בדק, חיפש היטב, חיטט: ״פשפש ולא מצא״ (ירושלמי כתובות כה, א).
to teach somebody to do something, to teach him a lesson.	39. לִמֵּד פֶּרֶק בְּ־	– בהשאלה: חינך אותו, לימדו בינה, לימד אותו לעשות דבר־מה. במקורו: לימד פרק בתנ״ך.
the end of summer.	40. שִׁלְהֵי קַיִץ, שִׁלְהֵי דְקַיְטָא	– סוף הקיץ, גמר תקופת החום.
end, termination, (used in the above mentioned idiom).	שִׁלְהֵי	– סוף, סיום. השם רווח בניב ״שלהי קיץ״ ובניבים דומים, ובדרך כלל אינו עומד בפני עצמו. מקורו בביטוי התלמודי: ״שלהי דקיטא קשיא מקיטא״ (יומא כט ע״א) (החום שבסוף הקיץ קשה מן החום שבקיץ).
successful, prosperous.	41. צוֹלֵחַ	– (תואר) מצליח, עושה חיל. בדרך כלל משתמשים בבנין הפעיל ליצירת תואר זה או הפעלים הקשורים בהוראה זו. במקרא יופיע השורש ״צלח״ בבנין קל בהוראת: הופיע, שרה. במקרים רבים נמצא את הפועל בהוראתו ובצורתו זו כאשר מדובר ברוח נבואה או רוח אלהים השורה על אדם מסוים: ״ותצלח רוח ה׳ אל דוד״ (שמואל־א טז, יג).
to rule, to reign.	42. שָׂרַר	– משל, שלט, היה שׂר: ״להיות כל איש שורר בביתו״ (אסתר א, כב).

to be worthy, to be fit.	32. שָׁוָה	– היה ראוי, היה כדאי: ״ואת דת המלך אינם עושים ולמלך אין שווה להניחם״ (אסתר ג, ה).
to be worth.		– היה כערך־, היה מחירו כ־: ״כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה״ (משלי ח, יא).
to be like, to be equal.		– דמה, היה כמו, היה דומה ל־: ״אל תען כסיל באולתו פן תשווה לו גם אתה״ (משלי כו, ד).
to count.	33. הִרְצָה	– ספר, מנה.
hardship, trouble.	34. תְּלָאָה	– עמל ויגיעה, פגע, צרה, יסורים: ״הגם שם תרבינה הרעות, התלאות?״ (ביאליק, אל הצפור).
(adj.) excited, moved, throbbing, pulsating.	35. נִפְעָם	– נרגש, שלבו הולם בחזקה מתמהון או מהתרגשות: הכל הקשיבו ברוח נפעמת לידיעות המרעישות.
samovar, teakettle.	36. מֵחַם	– כלי־מתכת שבמרכזו עובר צינור, שמבעירים בתוכו אש לשם חימום המים הנתונים בו. המחם המקובל ביותר בימינו הוא ה״סמובר״ הרוסי. – בימי המשנה: כלי לחימום מים, מעין קומקום הנתון על אש (שבת ג, ה).
(here [n.]) depression, poverty, wretchedness.	37. מָרוּד	– כאן (שם): דכאון, דכדוך, דלות: ״זכֹר עניי ומרודי״ (איכה ג, יט).
(adj.) wretched.		–(תואר) מדוכא, מדוכדך: ״ועניים מרודים תביא בית״ (ישעיה נח, ז).

– מאס, בחל, נמאס עליו.	27. קָץ	to abhor, to loath, to detest, to be sick of.
– התארך, נמתח ויצא ממקומו: ״והשתרבבו לשונות אש״ (ביאליק, מגילת האש א).	28. הִשְׁתַּרְבֵּב	to be prolonged, to be extended.
– סמל לדבר חסר־ערך, חלש ואפסי: ״אדם יסודו מעפר... משול כחרס הנשבר״ (ונתנה תוקף, מוסף לימים נוראים). ההבחנה בחרס כדבר חסר־ערך נתנה מקום לביטוי ״העלה חרס בידו״, שפרושו השתדל ולא הצליח, וזאת על יסוד המאמר התלמודי ״צללת במים אדירים (לדלות פנינים) והעלית חרס בידך״ (בבא קמא צא ע״ב).	29. כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר	valueless thing (lit: like a broken potsherd).
– חומר, טיט דביק שעושים ממנו קדירות וכו׳: כלי־חרס.	חֶרֶס, חֶרֶשׂ	clay.
– שבר של כלי־חומר: בימי קדם היו נוהגים לכתוב בדיו על גבי חרסים של כדים.		potsherd.
– להפך: האומנם נכשל יעקב בבחינה? אדרבה, הוא הצליח יפה! מקור הביטוי בצירוף הארמי א־דרבה, שפרושו גדולה מזו. בתלמוד מופיע מונח זה כפתיחה לקושיה: ״אדרבה, איפכא מסתברא!״ – הרי היפוכו של דבר מסתבר! (בבא קמא קיד ע״א).	30. אַדְּרַבָּה	on the contrary.
– אירופה.	31. יוֹרוֹפְּ	Europe.

to wink, to blink.	21. עִפְעֵף	– מצמץ בעיניו, הניע במהירות את העפעפיים.
expression used when a dead and a living person are mentioned at one and the same time (lit.: "May he be separated or set apart for life").	22. יִבָּדֵל לְחַיִּים	– דיבור רגיל שמוסיפים לשמו של אדם חי אם הזכירו לפניו את שמו של אדם אחר שכבר מת (יש מוסיפים: יבדל לחיים ארוכים).
to withdraw oneself, to separate oneself.	נִבְדַּל	– התרחק מאחרים, פרש.
to be different from, to be set apart.		– היה שונה, נשתנה מאחרים, נבחר.
Mrs.	23. מִיסִיס	– באנגלית: גברת.
pride, conceit.	24. זְחִיחוּת, זְחִיחוּת הַדַּעַת, זְחִיחוּת הַלֵּב	– גאוה, יהירות. נגזר מן השורש זוח, והפועל יהא: זח – התגאה.
to debate, to quarrel, to protest against.	25. הִתְרִיס	– מיחה, התנצח, התקומם ל־, התפלמס: המקופח התריס על העוול שנעשה לו.
support, assistance.	26. סַעַד	– תמיכה, סיוע, עזרה: משרד הסעד לפליטים.

to be born, to see the light of day.	14. יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם	– נולד, ראה אור.
chimney, funnel, smokestack.	15. מַעֲשֵׁנָה	– ארובה שהעשן יוצא בעדה מן התנור החוצה.
in procession.	16. בַּסָּךְ	– בהמון חוגג, בתהלוכה מאורגנת.
crowd.	סָךְ	– קהל רב, המון.
smoke.	17. עָתָר	– עשן, אד המתנשא מעל לשרפה.
powerful scream, strong shriek.	18. צְרִיחַת אֵיתָנִים	– צריחה חזקה מאד, צווחה חדה מאד.
strong, firm.	אֵיתָנִים	– חזקים, מוצקים: יסודות איתנים.
(fig.) great forces of nature.		– בהשאלה: איתני הטבע, כוחות הטבע הגדולים, כגון: סערות ורעש־אדמה.
headdress for women, hairnet.	19. שָׁבִיס	– כיסוי־ראש לנשים, כעין צעיף העשוי על־פי רוב מאריג דק או קלוע מעשה סבכה: ״שביס של סבכה״ (נגעים יא, א).
head ornament for women.		– אחד מתכשיטי־הראש של הנשים בימי קדם. סבורים שהיה זה כעין ציץ בתבנית עיגול השמש (ישעיה ג, יח).
(fig.) to hesitate.	20. חָכַךְ	– בהשאלה: הסס, פקפק, התקשה להחליט: חככתי בדבר ולא ידעתי מה להחליט.
to rub, to scratch.		– גרד, שפשף: הסוס חכך את עורו בגזע עץ.

dim eyesight.	10. עֵינַיִם קָמוֹת	– עינים כהות, שאינן רואות את אשר לפניהן. במקרא קיים הביטוי ״קמו עיניו״ (מלכים־א יד, ד) במובן: עיניו כהו ופסקו לראות. הביטוי קיים גם בערבית: عين قائمة – עינון קאאימתון, באותה הוראה: עינים שהתעורו ופסקו לראות. קשה לדעת מהו מקור הביטוי, אך יתכן שהוא נעוץ באחת ההוראות של השורש قام (קאמא) בערבית, שפרושו: להפסיק, להעצר; כלומר, ראיתו נעצרה, הפסיקה לפעול.
crooked, perverse.	11. נִפְתָּל	– עקום, מעוות, מסולף: ״בצדק כל אמרי פי, אין בהם נפתל ועקש״ (משלי ח, ח).
struggling.		– נאבק, נלחם.
twisted.		– נשזר, נקלע.
to flash, glitter.	12. הִבְהֵב	– נצנץ: אורות מבליחים ומהבהבים מרחוק.
to flicker, scintillate.		– בער באש קטנה, דלק בקושי.
people wearing official uniform.	13. לְבוּשֵׁי שְׂרָד	– לבושים מדים רשמיים, לבושים בגדי־שרד.
official uniform or clothes.	בִּגְדֵי שְׂרָד	– מדים רשמיים, כגון: בגדי־שרד של שוטרים. במקרא: בגדי־שרת, בגדים מיוחדים שלבשו הכהנים לשם עבודת הקודש, או מעטפות מיוחדות לכיסוי הכלים במשכן (שמות לא, י).

mourning and weeping (see: Jeremiah 31:15).		אפרתה״ (בראשית לה, טז–יט). היא נעשתה סמל לאהבת אם החשה בסבלם של בניה, בני העם הגולים והנרדפים: ״רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו״ (ירמיה לא, טו).
crossroads.	אֵם הַדֶּרֶךְ	– פרשת דרכים, מקום שמצטלבות בו דרכים בכיוונים שונים. הדרכים מתיחסות אל מקום מוצאן כבנות אל אמן, כיוצאות ירכה (יחזקאל כא, כו).
image.	7. בָּבוּאָה	– דמות, דיוקן.
reflection.		– דמות הגופים המשתקפת במים, במראה או בשטח מלוטש אחר: בבואת העץ השתקפה במי הנחל.
form, appearance.	8. צִבְיוֹן	– דמות, קלסתר: ״כל מעשי בראשית בקומתן נבראו, בדעתן נבראו, בצביונם נבראו״ (חולין ס ע״א).
character.		– בהשאלה: צורה, אופי: לפעולה ניתן צביון פוליטי.
desire, pleasure.		– חפץ, רצון, תשוקה. המקור: ארמית (צבי: רצה, השתוקק).
(fig.) was recalled from oblivion (a past event), was revealed.	9. עָלָה מִתְּהוֹם הַנְּשִׁיָּה	– דיבור מליצי: עלה מן השכחה, התגלה דבר שהיה נעלם או נשכח ימים רבים. הביטוי רווח בעיקר בצורה: העלה מתהום הנשיה.
forgetfulness.	נְשִׁיָּה	– שכחה.
the grave, oblivion.	אֶרֶץ נְשִׁיָּה	– כינוי לשאול, קבר: ״היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה״ (תהלים סח, יג).

נתיבות ניצבה״ (ושם יבוא בהוראה של: אם דרכים, פרשת דרכים).		
– נתיב, דרך, אורח: ״הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה״ (ישעיה מג, טז).	נְתִיבָה	path, pathway, road.
– שמו של ספר עממי הכולל הרצאה של התורה, המגילות, ההפטרות ומעשה החורבן, בלשון עברי־טייטש (יהודית־אשכנזית), בשילוב אגדות מן התלמוד והמדרשים וכו׳. חובר בידי יעקב מיאנוב בראשית המאה ה־17. שימש במשך דורות כספר־קריאה קבוע (ביחוד בשבתות) לנשים. שמו ניתן לו על שום פתיחתו בפסוק משיר השירים (ג, יא) ״צאינה וראינה בנות ציון״.	3. ״צְאֶינָה וּרְאֶינָה״	a Yiddish book read mostly by women; contains a popular and simplified presentation of the stories.
– בני הדור שבנו את מגדל בבל. כעונש על כך הפיץ אותם אלהים על פני כל הארץ ובלל את שפתם (ערבב את לשונותיהם). אחר־כך פלג והפיץ אותם אלוהים (בראשית יא), ומכאן שמם. מאז אין לבני־האדם שפה אחת.	4. דּוֹר הַפְּלַגָּה	the generation of the Tower of Babel. (lit.: the generation of separation).
– קצין בצבאו של נבוכדנאצר מלך בבל. לאחר שתפס מלך בבל את צדקיהו מלך יהודה, בא נבוזראדן ״רב־טבחים״ לירושלים עם צבא, שרף את העיר והגלה את התושבים בבלה.	5. נְבוּזַרְאֲדָן	Babylonian commander, executioner of Nebuchadnezzar the king of Babylon.
– על־פי ירמיה לא, טו. רחל מתה לאחר שילדה את בנימין, ונקברה ״בדרך	6. רָחֵל הַמְבַכָּה עַל אֵם הַדֶּרֶךְ	Rachel, the Jewish-mother figure is

כרת — י. ד. ברקוביץ

א. הערות ומילון:

extermination, annihilation. On the basis of its Biblical context it was interpreted as death by heavenly agency or divine punishment by premature death.	1. כָּרֵת	– אבדון, השמדה. הכרתת נפש מעדת ישראל (שמות יב, יט) או הכרתת איש מקרב עמו (ויקרא כ, ג–כ) על־ידי מות ממש או על־ידי ערירות (מצבו של אדם גלמוד וחשוך בנים). בכל מקרה זהו ענשו של חוטא. התורה מזכירה ״מיתת כרת״ בשלושים וששה ענינים שונים. הפרשנים פירשו זאת כמיתה בידי שמים הבאה על אדם החוטא בעיקר על עבירות שבין אדם למקום (עבירות שעליהן כתוב בתורה ״ונכרת האיש ההוא מעמיו״, או ביטויים דומים).
to be cut off. (fig.) to be destroyed, to be exterminated.	נִכְרַת	– נגזר, נחתך. – בהשאלה: נשמד, אבד: ״אחרית רשעים נכרתה״ (תהלים לז, לח). על־פי רוב ימצא במקרא בלשון: ״ונכרת מעמיו״ (שמות ל, לג).
railway station.	2. בֵּית־נְתִיבוֹת	– תחנת־רכבת, התחנה לנוסעים ברכֶבת ולמשאות המוּבלים בה. שם שאול ממשלי ח, ב: בראש מרֹמים עלי דרך, בית

ה. ״ושירו נעשה, משהכיר את שניהם, עמוק משהיה״.

1. במשפט הנ״ל (מתוך ״זוטו של ים״) מופיעה פעמיים הקידומת (prefix) ״מש־״. מהו ההבדל בין שתי ההופעות?
2. חבר שני משפטים לכל אחד משני השימושים.

ו. ״דוקא בימי הקיץ אתה מוצא אותו לעתים קרובות... נטול יצרים״.
״נטול״ הוא תואר, ופירושו: חסר, מחוסר, שאין לו: המים הנקיים נטולי צבע הם.

הבא חמש דוגמאות בהן יופיע ״נטול״ + שם כצרוף של סמיכות.

ז. ענה על השאלות הבאות:

1. האם ניתן לצייר מתוך רשימות אלו את דמותו של המשורר כאדם? בחן את הבעיה על־פי הנקודות הבאות:
   א. מהו יחסו אל העולם הסובב אותו?
   ב. מה הוא מצב־הרוח השולט ברשימותיו?
   ג. מה הם הדברים או התכונות שאותן הוא מעריץ?
2. הרשימה ״סתיו״ בנויה על הקבלה בין הים והאשה. האם, לדעתך, ההקבלה היא מהותית?
3. מהי דמות האשה העולה מתוך הרשימות: ״יופי מזקין״ ו״סתיו״? מהו יחסו של פיכמן לאשה זו?
4. תאר את יחסו של המספר לסתיו ולסתיו־החיים לפי הרשימות.
5. תאר את מערכת היחסים של המספר עם הים.
6. האם, לדעתך, חיונית ההאנשה (הפרסוניפיקציה) של הים ברשימות: ״זוטו של ים״ ו״נשמת ים״, או שהיא בעלת חשיבות סגנונית בלבד?
7. האם ניתן להבדיל בין הרשימות שקראת ובין שירה?
   מדוע נכתבו רשימות אלו בפרוזה?
   מה הם הקווים האופיניים לרשימות פיכמן, ואיך הוא מגדיר אותן?

קרא את הרשימות ולקט מתוכן את המטאפורות השונות. הסבר את בחירתך ונמק מדוע ציור מסוים הנו מטאפורה. לדוגמה: ״הים מהרהר ארוכות״, לעומת הביטוי הרגיל: האדם מהרהר בדבר.

ד. הרשימה ״סתו״ פותחת במשפט: ״תשרי. נשימת סתו״, שהוא משפט בלתי־רגיל מבחינת תחבירית. משפט מעין זה נקרא ״משפט חסר״. במשפט חסר חסרים הנושא, הנשוא או שניהם כאחד.

משפטים מסוג זה שכיחים בשירה יותר מאשר בפרוזה. הם עוקפים את דרכי ההבעה המקובלות ומביעים בצמצום מקסימאלי את אשר מובע, בדרך כלל, במשפט שלם. לדוגמה: ״לבדד. לעולם בין דלים וזרים״ (״לבדד״, ישורון קשת, במקום אני בודד, או: אני חי בבדידות, לעולם אני שרוי בין דלים וזרים.

1. הסבר מה מתארים המשפטים החסרים הבאים, ונסה להביעם במשפט שלם:
   1. חלל ריק.
   2. שדרת עצים.
   3. לא לי.
   4 סורגים בינינו.
   5. סוף פסוק.
   6. שוב אַת.
   7. שקועים בעלטה.
   8. פתע — חרחור.
   9. דממה מעיקה.
   10. כן, על כרחי.
   11. רעש מסביב.
   12. ירושלים.
   13. עת לעזוב.
2. מהו חלק־המשפט החסר במשפטים הנ״ל?
3. ״המשפט החסר״ הוא יחידה העומדת בפני עצמה, אך בדרך כלל אין הוא תלוש לגמרי מהמשפט, או מהמשפטים, הבאים לפניו או אחריו. איזה משפט יבוא אחרי משפט חסר כגון הדוגמאות שראינו? באיזו צורה מתבטא הקשר ביניהם?
4. כיצד תסווג את המשפטים הבאים? נמק!
   1. נֶעֱלַמְתָּ.
   2. כֵּן, כְּתַבְתִּיו.
   3. שָׁלְחֵנִי!
   4. בָּא סְתָיו.
   5. עוֹדְךָ חַי?
   6. עָזוּב לְנַפְשׁוֹ.
   7. וַיְהִי כֵן.
   8. אֵין בְּשׂוֹרָה.
   9. לֹא כְּדַאי.
   10. וְזֶהוּ סְתָיו.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם המלים הבאות:

1. קַדְרוּת
2. צִפִּיָּה
3. כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם
4. עוֹמֵד בְּעֵינוֹ
5. בְּלִי מֵשִׂים
6. אֲרֻכּוֹת (תה״פ)
7. בִּמְלוֹא
8. מַעֲקֶה
9. נִשְׂגָּב מִבִּינָתוֹ
10. חָזוּת
11. הִבְהוּב
12. נִרְעָשׁ
13. לְאִטּוֹ
14. לְרַוּוֹת
15. פְּגָם
16. חָבוּי
17. לְפַיֵּס
18. לְהִתְאוֹשֵׁשׁ
19. נֶאֱלַם
20. שֶׁפַע
21. לַחֲלוּטִין
22. לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת
23. דּוֹמֶה שֶׁ־
24. צוֹנֶנֶת
25. כְּמִנְהָגִי
26. הִתְיַשְּׁבָה עָלָיו דַּעְתּוֹ
27. עָמַד עַל סוֹד הַדָּבָר
28. שְׁוֵה־רֶגֶשׁ
29. יֵשׁ וְ־
30. הֲוָיָה

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. מְבֻתָּר
2. יִתְרַחֵשׁ
3. עוֹטֶה
4. אוֹן
5. שְׁוֵה־נֶפֶשׁ
6. רְנָנָה
7. הוֹגֶה
8. צוֹנֵן
9. יָגֵעַ
10. מְרֻפָּט
11. לַחֲלוּטִין
12. עָג
13. לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת
14. עָנֹג

ג. לשונו של פיכמן היא מטאפורית מאד. הוא מרבה להשתמש בפעלים ובתארים על דרך ההשאלה כדי ליצור תמונה מסוימת. לדוגמה: ״הרחק מן החוף מעבר לסלעים המרופטים, הוא (הים) מוטל שותק בעלבונו״. השימוש המושאל בפועל ״שותק״ (המציין אי־דיבור) ובתואר ״מרופט״ (המתאר בעיקר דברים הנמצאים בשימושו של אדם, כגון בגדים או נעלים) מקנה לתאור הפיוטי מימד נוסף ומשמעויות חדשות. יש וההשאלה תבוא על דרך ההאנשה (פרסוניפיקציה) ויש ותנצל ענינים או שטחים אחרים לייחודו והעמקתו של התאור. לדוגמה: תאור הים כחיה הרובצת על ארבע.

	44. אֶת כָּל כֹּבֶד	– המבנה אינו ברור לגמרי. בדרך כלל תופיע מלת היחס ״את״ לפני מושא ישיר מיודע. הידוע מתבטא בצרוף ה׳ הידיעה, בצרוף כינויי קנין ובשימוש בשם עצם פרטי. במקרה שלפנינו השימוש חורג מן המקובל, מכיון שהמושא הישיר אינו מיודע באחת מן הדרכים המקובלות.
stern, afterpart, hindpart, rear, depth.	45. יַרְכָה, יַרְכָתַיִם	– קצה, סוף הגבול: ״זבולן לחוף ימים ישכן... וירכתו על צידן״ (בראשית מט, יג), ״וקבצתים מירכתי ארץ״ (ירמיה לא, ז). המלה נמצאת בשימוש בעיקר בלשון רבים.
abaft, stern (of ship).	יַרְכְּתֵי סְפִינָה	– החלק האחורי של ספינה.
sandbank, shoal.	46. שִׂרְטוֹן	– משקע רב של חול או טיט או אבן (סלע) שנוצר על־ידי סחיפת המים ונצטבר על קרקע הים: ״ירד גבריאל (המלאך) ונעץ קנה בים והעלה שרטון״ (סנהדרין כא ע״ב); הספינה עלתה על שרטון ולא יכלה להחלץ ממנו.
to run aground.	עָלָה עַל שִׂרְטוֹן	– בהשאלה: נתקל במעצורים ובמכשולים בדרכו ולא יכול לזוז.

to understand oneself.	38. עָמַד עַל עַצְמוֹ	– הבין את עצמו, הבין את מהותו.
to understand, apprehend, grasp.	עָמַד עַל דָבָר	– השיג והבין את הדבר, תפש את מלוא משמעותו של דבר: ״דברים שאין בני אדם עומדין עליהן״ (שבת קכ ע״א). אל נא תטרח לבאר לי זאת, כי כבר עמדתי על כך מעצמי.
deal with.		– התעכב על ענין, הזכיר ופרט דבר מסוים: המרצה עמד בהרצאתו על בעית האבטלה.
to be formed, devised, designed, to take shape.	39. הִתְרַקֵּם	– התהוה, נוצר: ״ביצת עוף טמא שהתחיל האפרוח להתרקם בה״ (רמב״ם, ״מאכלות אסורות״). תכנית נועזה התרקמה במוחו של החוקר.
the ends of the horizon.	40. אַפְסֵי אֹפֶק	– קצוות השמים, סופי האופק.
end.	אֶפֶס	– קצה, סוף: ״אליך גויים יבֹאו מאפסי ארץ״ (ירמיה טז, יט).
rhythmic.	41. מָדוּד	– מדויק, קצוב, ריתמי.
measured.		– שנקבע שיעור ממדיו.
to surround, compass, encircle.	42. אָפַף	– הקיף, כיתר, סובב: ״אפפוני מים עד נפש״ (יונה ב, ו).
bluishness.	43. כַּחֲלוּלִית	– צבע כחלחל, כצבעם של השמים התכולים. השם ״כחלולית״ נגזר מן התואר ״כחלולי״, על משקל ״אדמומית״, שהוא צבע אדמדם.

withered leaves.	31. נֹבֶלֶת	– כלל העלים הנובלים והנושרים מן העץ בתקופת השלכת.
unripe fruit.		– פרי בוסר שנשר מן העץ: ״וכנובלת מתאנה״ (ישעיה לד, ד).
alga, seaweed.	32. אַצָּה	– צמח מן הקבוצה הגדולה של צמחי־מים חסרי פרחים ופירות (גטין סט ע״ב).
kingfisher.	33. שַׁלְדָּג	– קיצור מן ״שולה דג״. עוף ממשפחת־עופות יבשה המצוינים במקורם הארוך ובצבעי נופם הבולטים: לבן, שחור, חום, ירוק, כחול. מזונו – צפרדעים, דגים, סרטנים וכו׳.
to be stupefied, shocked, depressed.	34. הִשְׁמִים	– נדהם, נבוך, הוכה יגון, היה מדוכדך: ״ואשב שם... משמים בתוכם״ (יחזקאל ג, טו).
departure of Divine Presence.	35. סִלּוּק שְׁכִינָה	– התרחקות רוח הקודש (איכה רבה א).
Divine Presence, holy inspiration.	שְׁכִינָה	– רוח הקודש: ״אין השכינה שורה אלא באהלי שם״ (יומא י).
indifferent, unconcerned.	36. שְׁוֵה־נֶפֶשׁ	– אדיש, שאין הדבר נוגע לו.
to be quieted, to be clearminded.	37. הִתְיַשְּׁבָה עָלָיו דַּעְתּוֹ	– הוא נח מרוגזו, נרגע, חזר למנוחתו: ״הבא מן הדרך והוא עיף או מצר אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו עליו״ (רמב״ם, תפילה: ד, טו).

– תחתית של כלי או דבר: ״חרמון זה כל טובו נתון בזוטו״ (שיר השירים רבה, אתי מלבנון).	זוט	
– התחזק, התעודד, התגבר: ״זכרו זאת והתאוששו״ (ישעיה מו, ח). האיש היה במצב־רוח מדוכא, אך לבסוף התאושש.	27. הִתְאוֹשֵׁשׁ	to gain courage, come to oneself, regain strength.
– על ארבע הרגלים שלו, כלומר, כמו כלב. דימוי מקובל, בעיקר בלשון הדיבור, כדי להביע את ירידתו ואת המצב העלוב של הנושא שבו מדובר: הוא בא על ארבע – הוא השפיל את עצמו והתחנן בעד דבר־מה.	28. עַל אַרְבְּעוֹתָיו	on his four legs (like a dog).
– מדולדל, בלה, מעוך וקרוע: ״במנעל מרופט״ (שבת קמא ע״ב). בגד ישן ומרופט. מרופט הוא תואר המצטרף בדרך כלל לדברים הנמצאים בשימושו של האדם, דברים המתבלים ונקרעים או מתרפטים מרוב שימוש.	29. מְרֻפָּט	shabby.
– שן סלע, כף.	30. שׁוּנִית	cliff.
– חוף הים שהמים עולים עליו ומציפים אותו: ״ואיזו היא השונית? כל מקום שהים עולה בזעפו״ (אהלות יח, ו). המקור: ארמית (שוניתא).		beach.

influenced, inspired.		– מושפע, המקבל השפעה והשראה מכוח מסוים: ״החומר הראשון הנאצל מאצל הבורא״ (מורה נבוכים תרגום אלחריזי: א, כז).
strengthening oneself.	22. הִתְאַזְּרוּת	– התחזקות, התאמצות, התנערות לקראת מעשה: התאזרות עוז למפעל החדש.
to be grieved, sad, gloomy.	23. עָגַם	– הצטער, היה עצוב: ״אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון״ (איוב ל, כה).
things that happened formerly, in the past or in old times.	24. רִאשׁוֹנוֹת	– דברים שקרו לפני זמן רב, בעבר הרחוק ובתחילת היות דבר־מה (למשל: בתקופת הנעורים).
to fulfill one's task or share; to complete one's task.	25. הִשְׁלִים אֶת חֻקּוֹ	– סים את אשר קיבל על עצמו, מילא את חובתו, או את המוטל עליו.
portion, share.	חֹק	– מדה קצובה, שיעור מסוים: ״הטריפני לחם חקי״ (משלי ל, ח). התלמיד השלים את חוק לימודיו.
law.		– דין, תקנה הנקבעת על־ידי רשות עליונה והיא חובה על הכל.
bottom of the sea, seabed.	26. זוּטוֹ שֶׁל יָם	– קרקע הים: ״המציל מן הארי... ומזוטו של ים״ (עבודה זרה מג ע״ב).
ebb, low tide.		– שפל מי הים (ההפך – גאות). אינו מקובל כיום.

– כאן: היה לגוף, התגשם: במאמר אלהים נתגלמה הארץ ומלואה.	.15 הִתְגַּלֵּם	(here) to be embodied.
– התגלגל מזחל והיה לגולם (בדרך הגלגולים בחיי בעלי־חיים מסוימים).		to pupate.
– בליה, נבילה, הצטמקות: כמישת העלים בשלכת. כמישת הפרי שהיה מוטל זמן רב לאחר שנקטף.	.16 כְּמִישָׁה	withering, fading, wilting.
– בעירה חלשה, החלשה והתגברות של האש לסרוגין: הבהוב שלהבת הנר.	.17 הִבְהוּב	flickering.
– נסער, נפחד, נרגש מאד: ״הנני העני ממעש נרעש ונפחד״ (תפילה לחזן לפני ״מוסף״ ימים נוראים).	.18 נִרְעָשׁ	excited, agitated.
– עונג, תפנוק, נעימות: ״אחרי בלותי היתה לי עדנה״ (בראשית יח, יב). עדנת החיים.	.19 עֶדְנָה	pleasure, rejuvenation.
– כינוי לימי הבחרות: ״עבר זמן עדנה וקפץ זמן זקן״ (רמב״ע: ״אני גבר״).		(in poetry of the Middle Ages) youth.
– התגונן, התאמץ להגן על חייו בפני תוקפים: ״להקהל ולעמֹד על נפשם״ (מגילת אסתר ח, יא).	.20 עָמַד עַל נַפְשׁוֹ	to fight for one's life, to defend oneself.
– מעודן, נעלה, שיש בו אצילות: תכונות נאצלות.	.21 נֶאֱצָל	noble.

to drip, drop, drizzle.	10. רָעַף	– הטיף, הזיל: ״ושחקים ירעפו טל״ (משלי ג, כ).
(here) the tension and the pulse of youth.	11. לַחַץ הַדָּם	– כאן: מתח הנעורים.
blood pressure.		– המובן המקובל: מידת הדחיקה והלחץ של הדם על דפנות העורקים.
while, in the course of, in the midst (middle) of.	12. תּוֹךְ כְּדֵי	– במשך, בשעת־: ״תוך כדי דבור״ (בבא קמא עג ע״ב). הספקתי להציץ בעתון תוך כדי עבודה.
to make turbid, to befoul.	13. עָכַר	– הדליח, זיהם נוזל באופן שלא יהא צלול: העדר עכר ברגליו את מימי המעין הזך. ״מים צלולים... עוכרן ברגליו״ (ברכות כה ע״ב).
to disturb, trouble, afflict.		– הביא במבוכה, המיט צרה, סכסך ובלבל: ״עכר אבי את הארץ״ (שמואל־א יד, כט). הידיעה הרעה עכרה את רוחנו.
appearance.	14. חָזוּת	– מראה, צורה: ״כל אחד מביא ספר תורה מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים״ (יומא ע ע״א).
vision, prophecy, revelation.		– חזון, מחזה נבואי: ״חזות קשה הגד לי״ (ישעיה כא, ב).
his appearance discloses, or gives evidence.	חָזוּתוֹ מוֹכִיחָה עָלָיו –	מראהו מעיד עליו כי אמנם כן הוא.

yesterday.	תְּמוֹל	– אתמול: ״גם תמול גם שלשם״ (שמואל־ב ג, יז).
(fig.) the past.		– בהשאלה: העבר: המחר יהא טוב מן התמול.
unaltered, as before, (in status quo).	5. עָמַד בְּעֵינוֹ	– נשאר במצבו הקודם, לא השתנה במצבו או בצבעו.
unaltered.	בְּעַיִן	– כמות שהוא, בצורתו המדויקת, ללא שינוי: ״כל גזילה שהיא בעינה ולא שנה אותה מבריתה״ (תוספתא בבא קמא. י, ד).
eye.	עַיִן	– אבר הראיה.
look, appearance.		– מראהו של דבר.
Nile.	6. נִילוּס	– הנהר הראשי החוצה את מצרים.
unintentionally, inadvertently.	7. מִבְּלִי מֵשִׂים	– בלא תשומת־לב, שלא בכוונה תחילה, מבלי שנודע הדבר: ״מבלי משים לנצח יאבדו״ (איוב ד, כ). נגעתי מבלי משים בבעיה הכאובה.
to place, to put.	הֵשִׂים	– שם, ערך, קבע: ״אין אדם משים עצמו רשע״ (יבמות כה ע״ב).
parapet, guard-rail, railing. lower cose.	8. מַעֲקֶה	– גדר או קיר נמוך מסביב לגג, מדרגות. גזוזטרה וכדומה, כדי למנוע סכנה של נפילת אדם למטה, או כדי לשמש לו למשען.
promenade, esplanade, boardwalk.	9. טַיֶּלֶת	– רחבה לטיול, רציף שמרבים לטיל עליו: טילת לאורך שפת הים.

״סתו״; ״יופי מזקין״; ״זוטו של ים״; ״נשימת ים״

מאת: י. פיכמן

א. הערות ומילון:

heaven.	1. שַׁחַק, שְׁחָקִים	– מרום, או שמים: ״כי מי בשחק יערך לה׳ ידמה לה׳ בבני אלים״ (תהלים פט, ז).
(Bib.) clouds.		– כינוי מליצי־מקראי לענני השמים: ״הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו ממך״ (איוב לה, ה). מצוי בשימוש בדרך כלל ברבים: שחקים.
cut, cleft.	2. מְבֻתָּר	– חתוך, מחולק לבתרים: ההר מבותר על־ידי גיאיות ואפיקי נחלים.
distorted, full of errors.	3. מְשֻׁבָּשׁ	– מוטעה, מסולף, שיש בו שגיאות ושיבושים: לשון משובשת, חיבור משובש.
confused, disorganized.	מְשֻׁבָּשׁ	– מבולבל, מקולקל: ״שהמדינה משובשת בגיסות״ (יבמות טז, ז). הדרך משובשת וסכנה לעבור בה. השדה משובש בעשבים רעים.
as of yore, formerly, as heretofore.	4. כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם	– כבימים עברו, כלפני כן, כאשר עד כה: ״איננו עמו כתמול שלשום״ (בראשית לא, ב). פניו אינם כתמול שלשום.

ו. חזרה על הפועל: ציווי:

1. בסיפור הזה רב השימוש בצורת הציווי. מצא את כל צורות הציווי בסיפור וקבע את השורש והבנין של כל אחד מהם.
2. לאילו בנינים אין ציווי?
3. מהי צורת הציווי בשלילה?
4. כתוב את הציווי בכל הבנינים האפשריים לפי השורש "פטר".
5. ציין את צורת הציווי (יחיד, יחידה, רבים ורבות) של הפעלים הבאים, הלקוחים מתוך הסיפור:

הַגִּישָׁה
נֶאֱבְקָה
הוֹכִיחַ
יָשִׁיר
הִתְנַשֵּׂא
אֲחַרְתִּי
מְרַמֵּז
נוֹסְדָה

תָּגֵל
יִרְבּוּ
מֵעֵז
נִשְׁקֶפֶת
מִתְחַקִּים
פּוֹסֵעַ
הֶחֱרִיד
זוֹחֲלִים

תָּמֵהָּ
נוֹלַד
מְעַכְּבִים
נוֹכָח
לְהַקִּיף
מוֹחֶה
צִפְצְפָה
נוֹדְעָה

ז. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמותו של אברמזון לפי הקווים הבאים:
   א. יחסו אל אביו ואל העירה היהודית.
   ב. התנועות השונות שאחריהן נטה.
   ג. נטית לבו למטורפים.
2. בחן את המשמעות הסמלית של אפיזודת המדבר בחלומו של אברמזון.
3. בחלומו עובר אברמזון דרך מקוואות של זעה, שלג וים של קרח, מדבר וילל ישימון. על מה מורים (או מה מסמלים) מצבים קיצוניים אלו? איזה תאור בתחילת הסיפור מהווה ניגוד למצבים אלו?
4. מה הן הגישות השונות של בני החבורה אל הפרעות? במה נבדלת גישתו של אברמזון מגישות אלו?
5. תאר את דמות האב.
6. בחן את היחס שבין דמות האב והרב.
7. חשוב על תקופתו של ברנר ונסה להסביר את המשמעות הטראגית של הפרעות לגבי בני דורו.

2. הידועים לך ביטויים נוספים כאלה?
3. הידועים לך ניבים הקשורים לאברי־גוף אחרים?

ד. המלים "בעל" ו"בן" מצויות בצרופי סמיכות רבים. המלה "בעל" מורה, בדרך כלל, על בעלות, והמלה "בן" מורה, בעיקר, על המוצא. לדוגמה: בעל־בית; בן־אדם.

1. מצא בסיפור צרופי "בעל" ו"בן" והסבירם.
2. באר את הניבים הבאים:

בֶּן־אַלְמָוֶת
בֶּן־גִּיל
בֶּן־טוֹבִים
בֶּן־עִיר
בֶּן־כְּפָר
בַּעַל־בָּשָׂר
בַּעַל־דְּבָרִים
בַּעַל־זִכָּרוֹן
בַּעֲלֵי־חֲלָיוֹת
בַּעַל־מוּם
בַּר־סַמְכָא
בַּר־פְּלֻגְתָּא

בֶּן־לְוָיָה
בֶּן־תְּמוּתָה
בֶּן־תּוֹרָה
בֶּן־בַּיִת
בֶּן־בְּלִי־שֵׁם
בַּעַל־מְלָאכָה
בַּעַל־נִסָּיוֹן
בַּעַל־קוֹמָה
בַּעַל־נֵס
בַּר־עוֹנְשִׁין
בַּר־מַזָּל

ה. ריבוי:

1. הריבוי של "מקוה" הוא "מקואות". מצא שמות נוספים בעלי צורת ריבוי דומה.
2. למלה "פרעות" אין יחיד, והיא משמשת בלשון רבים בלבד. אילו שמות עבריים נוספים, המשמשים בלשון רבים בלבד, ידועים לך?
3. כתוב את צורת הרבים של המלים הבאות:

מַחֲזֶה
בְּרִית
הִתְפַּתְּחוּת
תַּכְלִית
קַיִץ

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים ושלב בהם את המלים הבאות:

1. הֶעָרוֹת עוֹקְצָנִיּוֹת
2. סִיַּע
3. אֵין זֵכֶר
4. כֹּבֶד־רֹאשׁ
5. הִשְׂתָּרְרָה דּוּמִיָּה
6. בְּחִפָּזוֹן
7. תַּכְלִית שִׁנּוּי
8. כַּהֲלוֹם־רַעַם
9. מְמַלֵּא מָקוֹם
10 מִתְחַקֶּה
11. לְלֹא הוֹעִיל
12. הֶכְרֵחַ
13. אֵימָה
14. הֲמוּלָה
15. תָּמֵהַּ
16. לְאַחֵד
17. מִסְּתָמָא
18. תּוֹעֶה
19. סֶרֶק
20. צִפִּיָּה
21. אֵין מַעֲבָר
22. מֵעֵבֶר לַגְּבוּל
23. נִמְשַׁךְ
24. טֵרוּף

ב. החלף את המלים הכתובות בסוגרים במלים מלשון המחבר:

1. היא (לא רצתה) לדבר עתה על אודותיה.
2. את מתבקשת (להשתתף) במעשי חברתנו.
3. לא, (ברצינות), זו כל החדשה?
4. (קדרו) פני יוה איסאקובנה.
5. גריגורי ניקולאיביץ שתק (זמן־מה) ואחר פתח את פיהו.
6. פניו נשתנו (לגמרי) ויהיו לאחרים.
7. הגבאים (עוקבים) אחרי כל איש.
8. (כנראה), צריך אתה ללכת.
9. הוא (מתאמץ) לעבור מעבר לגבולה.
10. הוא חש בו, והוא (יכול) להסירו.

ג. רבים בעברית הביטויים הקשורים במלה "לב". ביטויים אלו מבטאים, בדרך כלל, מצבים נפשיים או תכונות.

1. מצא ביטויים כאלה בסיפור.

atavism.	73. אַטָאוִיזְם	– תורשת קדומים. התגלות תכונות של אבות רחוקים אצל בנים ובני בנים. המקור: לטינית (אַטַבוּס – הורה, אב).
to weep profusely.	74. בָּכֹה בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ	– במליצה: שפך דמעות לרוב, בכה בכי רב (על־פי תהלים פ, ו: ״ותשקמו בדמעות שליש״).
dry measure, one third of Eipha.	שָׁלִישׁ	– מדת היבש, שליש האיפה, סאה.
(Aramaic) Weltschmerz.	75. יִסּוּרִים דְּכֻלֵּי עָלְמָא	– צער העולם. המקור: ארמית.
of the whole world.	דְּכֻלֵּי עָלְמָא	– של כל העולם.
very thin gauze, veil, curtain.	76. דֹּק	– עור דק, קרום או מעטה: ״הנוטה כדק שמים״ (ישעיה מ, כב). דק שבעין – עור דק המכסה את העין ומפריע לה לראות. וכאן בהשאלה: דק שעלה על המוח ומפריע לו לחשוב.
darkness, gloom.	77. אֹפֶל	– חושך, אפלה.
to become clear.	78. הִתְלַבֵּן	– נעשה לבן, התבהר.

howl, lament, wailing.	יְלֵל, יְלָלָה	– קול נוגה ממושך כעין קול בכי: יללת תנים.
weak, feeble, faint.	66. עָטוּף	– חלש, רפה: ״עולליך העטופים ברעב״ (איכה ב, יט).
tree bearing no edible fruit.	67. אִילַן־סְרָק	– עץ שפירותיו אינם טובים למאכל בני־אדם. למשל: הברוש, השיטה וכד׳.
(fig.) a worthless person, one who failed to achieve any worthwhile end.		– בהשאלה: כינוי לאדם ריק מחכמה וממעשים טובים.
cliff, rock.	68. כֵּף	– סלע, צוק, גוש־אבן גדול הבולט מסלע ההר.
cape, headland.		– ראש יבשה, קצה יבשה החודר לפנים הים, כגון: כף התקוה הטובה שבדרום אפריקה.
to take heart (courage).	69. אָזַר (שְׁאֵרִית) כֹּחוֹתָיו	– התאמץ וריכז את כל כוחותיו, התחזק.
to gird, put on.	אָזַר	– חגר, קשר את החגורה.
the same, unchanged.	70. בְּעֵינָהּ	– כמות שהיא, ללא שינוי. עין – צבע. בעינה – בצבעה הראשון, בלי שינוי.
closed, barred.	71. שַׂכָּה	– סככה, הסתירה, גדרה.
(here:) Pale of Residence (in Czarist Russia).	72. תְּחוּם	– כאן: תחום המושב – חלק מסוים ברוסיה האירופית, שרק בו בלבד היתה מותרת הישיבה ליהודים.

from the Passover Haggadah.	60. [illegible] וְחֵירוּת [illegible]	– מתוך הגדה של פסח.
Freidrich Wilhelm Nietzsche — German philosopher — (1844—1900). (Author of: "Thus Spake Zarathustra").	61. פְרִידְרִיךְ וִילְהֶלְם נִיטְשֶׁה	– פילוסוף גרמני (1844–1900). בז לנצרות ולמוסר המקובל, כשם שבז לכל גילוי של חולשה או הקרבה. יצר את דמות האדם העליון אשר, לדעתו, נוצר לשלוט. הידוע מבין ספריו הוא הספר: "כה אמר זרתוסטרא" (תורגם לעברית בידי דוד פרישמן).
culture.	62. קוּלְטוּרָה	– תרבות; כינוי משמש בביטוי הלועזי מתוך אירוניה.
(Aramaic) apparently, obviously.	63. מִסְתַּמָּא	– מן הסתם, כנראה, בודאי; אם הוא עושה כך, מסתמא הוא יודע מה הוא עושה. המקור: ארמית.
to be softened, to be battered.	64. הִתְמַקְמֵק	– התמסמס, התרכך, נמחה מתוך רקבון.
howling wilderness (s. Deuteronomy, 32:10).	65. יְלֵל יְשִׁימוֹן	– מדבר שומם (מתוך דברים לב, י: "ובתהו ילל ישימון").
wilderness, desolation.	יְשִׁימוֹן	– ציה, שממה, ארץ שוממה ונטולה כל צומח.
Bib.: the desert around the Dead Sea.		– במקרא: כינוי לאזור השומם הסמוך לים המלח.

overcoat, worn by the Jews in Eastern Europe.	53. רוּשְׁקָה	– קאפוטה, מין מעיל עליון מקובל בין יהודי מזרח אירופה.
to flee in a hurry or in panic (ironically, possibly taken from Isaiah 52:12).	54. ״בִּמְנוּסָה תֵּצְאוּ״	– ״ברחו ורצו בבהלה״; יתכן שבדרך משתמש בלשון אירונית של נבואת נחמה: ״ובמנוסה לא תלכון״ (ישעיה נב, יב).
flight, escape.	מְנוּסָה	– מנוס, בריחה, מפלט.
hidden thing, hidden treasure.	55. מַצְפּוּן	– דבר צפון ונסתר, מחשבה נסתרת, מטמון; ״נִבְעוּ מצפוניו״ (עובדיה א, ו).
conscience, scruple.		– רגש המוסר והיושר שבלב האדם, חובת הלב.
ritual bath.	56. מִקְוֶה	– בריכה של מים שטובלים בה כדי להיטהר מטומאה. המקוה נמצא על־פי רוב בבית־המרחץ.
workshop, smithy, forge.	57. סַדְנָה	– בית־מלאכה, בית־חרושת בקנה־מידה קטן; מקום לנפחות, מקום למסגרות.
middle finger.	58. אֶצְבַּע צְרֵדָה	– האצבע האמצעית ביד. כאן: [illegible] קלה בבוהן המשתחררת מתחת לאצבע הצרדה.
stocks (instrument of torture).	59. סַד	– כלי־עינויים עשוי מן־העץ, שמכניסים בו את רגלי האסיר: ״ותשם בסד רגלי״ (איוב יג, כז).

to investigate.	47. הִתְחַקָּה (עַל)	– חקר והתבונן, חקר ודרש אחרי־.
to investigate something thoroughly.	הִתְחַקָּה עַל שָׁרְשֵׁי הַדָּבָר	– בחן ובדק את הדבר לעומקו ולכל היקפו.
a small book.	48. בִּיכְל	– ספר קטן; בוך – ספר. ביידיש הבחינו בין ספרי־קודש, שנקראו "ספר" ו"ספרים", ובין ספרי־חול, שנקראו בוך, ביכער. ובביטוי "ביכל" כאן יש לא רק הקטנות, אלא גם זלזול.
a novel by L. Tolstoy.	49. "הַתְּחִיָּה"	– רומן של ל. טולסטוי. על צעירי הישיבות נאסר לקרוא ספרים שלא מספרות־הקודש. רבים מהם קראו ספרים מעין אלו בסתר.
saving an endangered life.	50. פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ	– הצלת נפש, כשיש באדם בשעת סכנה; "פקוח נפש דוחה שבת" – לשם הצלת אדם ממות, או לשם שחולה בו בהיותו במצב אנוש, מותר לחלל את קדושת השבת (על־פי שבת קלב ע"א).
the third of the three meals obligatory on the Sabbath (eaten on the termination of the Sabbath).	51. הַסְּעֻדָּה הַשְּׁלִישִׁית	– הסעודה הנאכלת עם צאת השבת. הארוחות הנאכלות בשבת (יום שישי בערב, שבת בצהרים והשלישית) רק בבחינת חובה וזכות לציין מיוחד. נהגו לציין את הסעודה השלישית, שלפני סעודת "מלוה מלכה", גם בשם "שלש סעודות".
to chew, to grind with teeth.	52. כָּסַס	– כרסם, טחן בשנים.

Num. 15:38.		בגדיהם: ״ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם״ (במדבר טו, לח).
unfit, blemished (ritually).	40. פָּסוּל	– בלתי כשר, אינו ראוי לפי הדין.
(Aramaic) of.	41. דְּ־	– של (ארמית).
Rabbinic Emissary.	42. שַׁדַּ״ר	– ראשי־תיבות של ״שלוחא דרבנן״ – שליח של רבנים; כינוי למשולח לחוץ־לארץ העוסק באיסוף תרומות ונדבות ל״ישיבות״ ולעניי ארץ־ישראל. המקור: ארמית.
a Holy Community.	43. קָ״ק	– ראשי־תיבות של ״קהילה קדושה״.
May the Lord establish it. Amen (blessing on mentioning a place-name).	44. יָצַ״א	– ראשי־תיבות של: יכוננה עליון. אמן (דיבור־ברכה אחר הזכרת שם עיר או מקום־ישוב).
ducat.	45. ״אָדֹם״	– כינוי עברי למטבע של זהב (דוקאט) שהיה נהוג במדינת פולין בדורות שעברו.
warden of synagogue or charity institution. collector of taxes (or charitable contributions).	46. גַּבַּאי	– מנהל של בית־כנסת, חברה או מוסד חסד, וכו׳: גבאי בית־הכנסת הגדול, גבאי חברה קדישא. – גובה כספים, מסים (ביחוד גובה כספי צדקה, תרומות, וכו׳).

to strike, to hit. to stupefy, to stun.	הָלַם	– היכה, פצע. – הִמם, בלבל, הדהים: ״שכורי אפרים... הלומי יין״ (ישעיה כח, א).
perplexed, bewildered. confused. (here) a symbolic name of a town.	35. נָבוֹךְ (נְבוֹכָה)	– הנמצא במבוכה, אובד עצות, שאינו יודע מה לעשות. – תועה, אינו מוצא מוצא מן המבוך. ברנר בוחר בשם התואר כשם עיר. שם סמלי זה מתאר את אופיה של העיר.
vegetables eaten with bread.	36. לֶפֶת	– שם כולל לירק, וכיוצא בו, הנאכל עם הלחם. – ירק, מין כרוב.
fringed.	37. מְצֻיָּץ	– בעל ציציות, שיש בו ציציות: טלית מצויצת.
L. Tolstoy — (1828 — 1910). ("War and Peace"; "Anna Karenina").	38. לֶיְב טוֹלְסְטוֹי	– גדול סופרי רוסיה (1910–1828). טולסטוי היה סופר ריאליסטי והוגה־דעות בעל שיעור קומה, (״מלחמה ושלום״; ״אנה קרנינה״). הטיף לאהבת האדם ולאמונה באלהים, אך ראה בכנסיה מוסד שלילי והתנגד לכל דוגמה. כמו כן שלל טולסטוי את קיום הממשלות והלאומים והטיף לביטולם (אידיאל אנארכיסטי). הוא העדיף חיי פשטות ויתר על נכסיו הרבים שבאו לו בירושה.
ritual fringes, commanded in	39. צִיצִית	– קווצת חוטים, וביחוד: מערכת חוטים שנצטוו בני ישראל לשים בארבע כנפות

joyous festivities, festivity and dancing, merrymaking.	30. הִלּוּלָא וְחִנְגָּא	– חג שמחה וריקודים (גטין נז ע־א).
festivity.	הִלּוּלָא, הִלּוּלָה	– חיגגה גדולה, שמחה וששון. המקור: ארמית.
joyous festivity.	חִנְגָּא, חִנְגָּה	– מחול, שמחת ריקוד, חגיגה. המקור: ארמית.
to escape.	31. נִמְלַט	– נס ונצל, ברח על נפשו.
to run.		– רץ: ״אמלטה נא ואראה את אחי״ (שמואל־א כ, כט).
field of slaughter, battlefield (s. Jeremiah 7:32).	32. גֵּיא הַהֲרֵגָה	– שדה המלחמה, שדה הקטל (ירמיה ז, לב).
complete change, total change.	33. תַּכְלִית שִׁנּוּי	– שינוי עז ביותר, שינוי מוחלט וקיצוני.
aim, purpose.	תַּכְלִית	– קיצוניות שאין למעלה ממנה, ללא שיעור, מטרה.
totally, completely, absolutely.	בְּתַכְלִית	לגמרי: ״תכלית שנאה שנאתים״ (תהלים קלט, כב); הדבר פשוט בתכלית הפשטות.
utmost (bitterest) hatred.	תַּכְלִית שִׂנְאָה	– שנאה עזה ביותר.
thunderstruck.	34. הֲלוּם־רַעַם	– נפגע ונדהם על־ידי רעש הנפץ של הרעם.
(fig.) shocked, overwhelmed.		– בהשאלה: מאובן, נדהם מאוד.

slaughter, killing, massacre.	טִבְחָה	– שחיטה, המתה: ״התקם כצאן לטבחה״ (ירמיה יב, ג).
public assembly (of official or sacred nature).	24. עֲצָרָה	– אסיפת־עם לשם דיון בדבר חשוב, או לציון מאורע חגיגי: ״קדשו צום, קראו עצרה״ (יואל א, יד).
agitation.	25. אַגִיטַאצְיָה	– תעמולה, הסתה.
propaganda.	26. פְּרוֹפַּגַאנְדָה	– תעמולה, הפצת דעות.
(German) “Lump-proletariat” — “Proletariat of rags”.	27. לוּמְפּ־ – פְּרוֹלֶיטַארְיָאט	– ״פרוליטריון של סחבות״. מעמד המשולל כל אמצעי־יצור וכל רכוש, והחי רק מעבודתו השכירה אצל אחרים, על־פי רוב בתנאי ניצול. ״פרוליטריון סחבות״ הוא כינוי לבני מעמד זה שהיו, נוסף לכך, גם משוללי כל השקפת־עולם מהפכנית, לעומת אנשים מהפכניים ששאפו לשינוי פני העולם. המקור: גרמנית.
to grow dumb, to grow silent.	28. נֶאֱלַם (לְהֵאָלֵם)	– נשתתק, נעשה אילם.
shooting a stubborn and rebellious look, or an admonishing glance.	29. מֵעִיף מַבָּט מוֹרֶה	– מעיף מבט מתמרד וסרבני, או מעיף מבט מוכיח ומייסר.
rebellious, rebel.	מוֹרֶה	– ממרה, מורד.

– שמו המדומה של הנהר, על שום שהיה, כנראה, מעורב ברפש, בוץ וטיט. שם הנהר בנוי לפי משקל גיחון, פישון, סמבטיון וכו׳.	15. רִפְשׁוֹן	mud, mire.
– ועדה.	16. קוֹמִיסְיָה	commission.
– מוסד נבחר המוציא לפועל את הוראות המוסד המחוקק.	17. וַעַד פּוֹעֵל	executive committee.
– ועד. (קומיסיה, ועד פועל וקומיטט אינם כאן אלא שמות נרדפים, לציין את המשחק במלים ריקות מתוכן).	18. קוֹמִיטֶט	committee.
– השתתף ב־.	19. לָקַח חֵבֶל בְּ־	to take part in.
– חלק. בימי קדם היו מחלקים קרקע על־ידי מדידה בחבל.	חֶבֶל	
– סרוס מן הביטוי: ״למען השם״.	20. לְמַעַנְשֵׁם	for God's sake!
– הוקדר, הוחשך: השמים הועבו בעבים. – בהשאלה: נזעם, זועף: פניו של האיש הועבו, נתכסו עבים, עננים.	21. הוּעַב (שורש: עוב)	to be darkened, to be overcast. (fig.) to be gloomy.
– הפרעת סדרים, מהומות, וביחוד: פוגרומים. התנפלויות על תושבים שלוים לשם שוד, גזל ורצח.	22. פְּרָעוֹת	riots.
– צאן המובל לשחיטה ללא התנגדות.	23. צֹאן־טִבְחָה	cattle led to slaughter.

command, order.		– פקודה, צו, תקנה: הצבא נתן הוראה לתושבים להישאר בבתיהם. יש לציית להוראות שניתנו.
meaning, significance.		– מובן, משמעות, פרוש: במילון ניתנות ההוראות של כל המלים. וכאן הכוונה לשיעורים הפרטיים, שעות הוראה של המורה בבתים פרטיים.
(German) library.	9. בִּיבְּלְיוֹתֵיקָה	– ספריה, בית־עקד ספרים. בימיו של ברנר השתמשו הרבה במלים לועזיות, שנלקחו בעיקר מרוסית או מגרמנית, כדי לבטא מושגים חדשים שלא נמצאו להם באותה תקופה מלים עבריות. ולפעמים משתמש ברנר במלה לועזית גם במקום שיש עברית, כדי להדגיש את דיבורם המשכילי־המנופח של גיבוריו.
to cause sorrow, to cause pain, to distress someone.	10. הֶדְאִיב	– ציער, העציב, הכאיב. מדאיב–מכאיב, מצער.
town.	11. קַרְתָּא	– עיר, קריה.
object, purpose.	12. תְּעוּדָה	– ייעוד, מטרה תכלית: המוסד היה נאמן לתעודתו.
poetry.	13. פּוֹאֶזְיָה	– שירה.
fishing boat.	14. דּוּגָה	– סירת־דייגים קטנה.
small boat.		– דוגית, סירה קטנה להעברת נוסעים.

		מפלגה זו ניהלו מלחמה נגד השלטון האוטוקרטי ברוסיה, ולכן נמנע ברנר מלקרוא למפלגה בשמה, והוא בוחר בשם ״ברית״ כדי להטעות את הצנזורה.
to pay attention to.	4. הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְ־	– העביר (הרחיק) את דעתו, שם לבו אל־. בדרך כלל מופיע הביטוי ״הסיח את דעתו״ בצרוף מלת־היחס ״מן״ בהוראה שלילית: לא שם לבו אל־.
(Russian) "Labor and grief, drops of sweat, mixed with tears" — from a poem by Nikrasov, a Russian poet.	5. ״עָמָל וְצַעַר נִטְפֵי יֶזַע / וּבְדֶמַע מְהוּלִים...״	– מתוך שיר של ניקראסוב, משורר רוסי.
to help, to participate.	6. הֶחֱזִיק עַל יָדוֹ	– תמך, עזר, השתתף עמו. ״החרה החזיק״ (נחמיה ג, כ).
to strengthen (to hold).	הֶחֱזִיק	– חיזק, הגביר (בדרך כלל אחז, תפש).
to mourn, to lament.	7. קוֹנֵן	– ספד, השמיע דברי אבל וינון, או שירי אבל על מת או על חורבן.
(here) teaching, instruction.	8. הוֹרָאָה	– כאן: לימוד, הקנית ידיעות, הדרכה בלימודים: המורה עוסק בהוראה ובחינוך. הוראת חשבון. מלה זו שימושה רק ביחיד. צורת הרבים תופיע בשתי ההוראות האחרות של המלה.

מסביב לנקודה — י. ח. ברנר

א. הערות ומילון:

(here:) party, ball.	1. נֶשֶׁף	– כאן: חגיגה, מסיבה חגיגית הנערכת בערב או בשעות הלילה: נשף פורים, נשף ריקודים.
night, evening.		– ערב, לילה.
(Aramaic) a scholar and a warrior, a scholar and man of the world.	2. סָפְרָא וְסַיָּפָא	– סופר וסיף. כינוי מקובל לאדם שכוחו רב בדברי תומר ובדברי רוח גם יחד. המקור: ארמית.
writer, intellectual, scholar.	סָפְרָא	– איש ספר, סופר.
sword's man, warrior.	סַיָּפָא	– סיף, לוחם בחרב (סיף – חרב).
"Bund" — The Jewish Laborer Association. A Jewish Socialist party, formed in Eastern Europe in 1897.	3. הַ״בְּרִית״	– תנועת ה״בונד״ (ברית הפועלים היהודים בליטא, פולין ורוסיה) – מפלגה יהודית סוציאל־דמוקרטית, נוסדה ב־1897. היתה מסונפת לתנועה הסוציאליסטית הבין־לאומית ולא הכירה בקיום העם היהודי כגוף שלם ומאוחד. לפיכך נאבקה באופן מתמיד בתנועה הציונית. הברי

נזולו״. או ״...יפרפרו־נא לבותיכם...״ וכו׳. נסה לתאר את דמות המספר ומקומו בסיפור.

9. תאר את העולם המצטייר מתוך הרשימות ״בטרם אות הארגעה״ ו״נתיב החלב״.
10. גרשון שופמן הנו אמן הרשימה הקצרה. מה הן תכונותיו של סוג יצירה זה, ומה הם ההבדלים בין רשימה קצרה לבין סיפור?

5. גִּבֵּחַ
6. פִּגֵּר
7. פִּסֵּחַ
8. קִפֵּחַ
9. גִּדֵּם
10. חִוֵּר

3. לפניך רשימה של חסרונות ומומים. גזור את שמות בעלי־המום הנגועים במומים אלו:

1. אִטְּרוּת
2. אִלֵּם
3. עִוָּרוֹן
4. טִפְּשׁוּת
5. חֵרְשׁוּת
6. עִקְּשׁוּת
7. חִגְּרוּת
8. קְשִׁיחוּת
9. חִוָּרוֹן
10. קֵרְחוּת

ז. ענה על השאלות הבאות:

1. חלקו הראשון של הסיפור ״תלוי״ משמש כרקע מכין לסיפור מציאת התלוי וכל הכרוך בו. כיצד מבשר תאור הנוף והעיר את העתיד לבוא בבוקר יום המחרת?
2. תאר את דמות אנשי העיר בה נמצא התלוי.
3. מה תפקידו ומקומו של העלם הצעיר (המתבונן בגוית התלוי) בסיפור?
4. מה מקומן ומשמעותן של ההערות אודות ה״חבל״, במסגרת הסיפור?
5. בקטע המתאר את פינוי גופת התלוי משתמש המספר במונח ״חלל״ (ולא במונח מת, גויה וכו׳). מונח זה מופיע בתנ״ך ובמקומות אחרים בהוראת הרוג או מת במלחמה. האם תוכל להסביר מדוע משתמש הסופר במונח זה, ומה הן המסקנות המתבקשות מכך לגבי יחסו אל המת ואל סביבתו?
6. בתורה (דברים פרק כא) נמצא פרק הדן במקרה דומה לזה שעליו מספר ג. שופמן. השווה בין שני הסיפורים, ונסה להסביר לאורה של השוואה זו את גישתו ועמדתו של ג. שופמן כלפי החברה שאותה הוא מתאר.
7. בחן ונתח את מבנה הסיפור ״תלוי״.
8. דמות המספר עצמו מתבלטת בכמה קטעי פסקאות שבסיפור, כגון: ״המולדת, בית־האב הרחוק... המחשבות הישנות... כל אלה... התנדפו,

9. הַר
10. תַּכְלִית
11. מַעְגָּל
12. הָמוֹן
13. גָּן
14. אֹפֶק
15. סִילוֹן
16. מַהוּת

2. מצא את השמות הקשורים בתארים הבאים:

1. אֱנוֹשִׁי
2. מְשַׁעֲמֵם
3. אָפֵל
4. סָבוּךְ
5. רָחוֹק
6. שַׁאֲנָן
7. עַלִּיז
8. סָמוּךְ
9. צְלִילִי
10. שָׁמֵן
11. קַל
12. רַךְ
13. זַךְ
14. צָלוּל
15. עָמֹק
16. נֶהְדָּר
17. מְטֻשְׁטָשׁ
18. שָׁחוֹר
19. קָרוֹב
20. מְגֻחָךְ

3. מצא את ההפכים של התארים הבאים:

1. מְסַגֵּר
2. מְטֻשְׁטָשׁ
3. סָמוּךְ
4. לַח
5. מְעֻקָּל
6. מְסֹאָב
7. מְסֻתָּר
8. שַׁאֲנָן
9. צָלוּל
10. פָּשׁוּט

ה. ברשימה ״בטרם אות הארגעה״ מופיעה המלה ״אֲדַמְדָּמִי״, שפרושה: אדום מעט.

מצא תארים נוספים הבאים באותו משקל וציין את התואר שממנו נגזרו (אדמומי — אדום).

2. ציין את השמות הקשורים לתארים הנ״ל.

ו. בסיפור ״תלוי״ מופיעות המלים ״עורים״ ו״קטעים״.

השפה העברית מיחדת את המשקל ״קִטֵּל״ לשמות בעלי־מום או בעלי חסרון מסוים.

1. מצא מלים נוספות במשקל זה המורות על בעלי מום או חסרון.
2. הבחן בין השמות והפעלים ברשימה הבאה והסבירם בעברית:

1. סִפֵּר
2. חִוֵּר
3. אִטֵּר
4. גֵּרֵשׁ

13. נִתְהַוָּה
14. בְּסֵתֶר לִבּוֹ
15. מְיַבֵּב
16. צָחִיחַ
17. אֲרֶשֶׁת פָּנִים
18. בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת
19. אֹפֶק
20. שְׂדֵרָה

ב. החלף את הכתוב בסוגריים בביטויים מלשון המחבר :

1. מהדק (תוך כדי ריצה) את שרוך נעליו.
2. תכלת השמים (התכסתה רטיבות) ורודה.
3. כי זה (זמן רב) נמשכת ריצה זו.
4. כשהחלל הורם לבסוף מן הארץ... וכוסה במכסה הבד הכהה, (הוקל לו).
5. רק אנקורים מצייצים בשיחים (מלאי הטל).
6. בקולי קולות אנושיים (מיללים) התנים בשדות הסמוכים.
7. חצות בפרבר. האיפול (מוחלט).
8. מבעד (לפטפוט) הרב קולטת האוזן כעין זמזום דק.
9. הנה (נרעד הענף) לאחר שהאנקור חרד מעליו.
10. מה נהדר (העולם) בטרם ארגעה.

ג. הבחן בין המלים הבאות (המלה הראשונה בכל צמד מלים מופיעה בסיפור):

1. עֶלֶם – אֵלֶם
2. הִתְכַּוְּצוּ – הִתְקַבְּצוּ
3. גְּוִיָּה – גְּבִיָּה
4. עָפָר – אֵפֶר
5. עֲרָבוֹת – עֲרָבִים
6. מַכְבִּידִים – מְכַבְּדִים
7. בְּעָתָה – בְּעִיטָה
8. שֶׁבֶר – סֵבֶר
9. רָחֲשׁוּ – רָכְשׁוּ
10. סָחַף – סָחַב
11. כִּשְׁכֵּשׁ – קִשְׁקֵשׁ
12. תַּנִּים – תַּנִּין
13. מִקְלָט – מַקְלֵט
14. נוֹהֵר – נוֹעֵר
15. עִדָּן – אֶדֶן
16. נְסוּכִים – נְשׁוּכִים
17. לַהַג – לַעַג
18. טְלוּלִים– תְּלוּלִים
19. נֶהְדָּר – נֶעְדָּר
20. עֲגָלָה – עֶגְלָה

ד. 1. צור תארים מהשמות הבאים :

1. שֵׂעָר
2. שָׁרָב
3. אֲוִיר
4. שִׁגָּעוֹן
5. עֲרָפֶל
6. יַלְדוּת
7. גּוֹרָל
8. תְּכֵלֶת

– האפלה, החשכה: אפול אולם התיאטרון בשעת הצגה יומית.	45. אִפּוּל	darkening.
– מניעת האור שלא יחדור החוצה: אפול הבתים בלילות בימי מלחמה מפחד מטוסי האויב.		blackout.
– בהשאלה: כיסוי, שמירה בסוד: הושם אפול מלא על המצב בחזית.		(fig.) obscuration, obfuscation.
– בעל־חיים טורף ממשפחת הכלבים. בלילות יוצאים התנים לחפש טרף, בהשמיעם קול יללה מבהיל.	46. תַּן (תַּנִּים)	jackal.
– עד כדי אכזבה, עד כי קצרה רוחו: "ויפצירו בו עד בוש" (מלכים־ב ב, יז). חכיתי לחברי עד בוש.	47. עַד בּוֹשׁ	a long while (Lit.: till they were ashamed), till they were tired of waiting.
– נכלם, התביש.	בּוֹשׁ	to be ashamed.
– התאכזב, יצא במפח־נפש.		to be disappointed.

ב. תרגילים:

א. שלב את המלים הבאות במשפטים:

1. שָׁרָב
2. הִתְחַכֵּךְ בְּ־
3. חַבְלֵי שֵׁנָה
4. מִקְרִיּוּת
5. מַהוּת
6. הֵעִיק
7. הִסֵּס
8. צַמֶּרֶת
9. הוֹלֵלוּת
10. הִפְצִיר
11. עִדָּן וְעִדָּנִים
12. בְּאַקְרַאי

411

closed.	36. חָתוּם	– סגור, סתום: ״גל נעול, מעין חתום״ (שיר השירים ד, יב).
sealed.		– שיש עליו חותמת, סגור על־ידי חותם.
signed.		– שיש בסופו חתימתו של הכותב.
well, good, so be it, (here: comfortable).	37. נִיחָא	– נוח, טוב, שפיר: רצונך בכך? ניחא, יהי כדבריך.
all-clear (signal).	38. אוֹת אַרְגָעָה	– מתן אות כי הסכנה חלפה. ההפך: אזעקה.
quieting, relief.	אַרְגָעָה	– הרגעה, השקטה.
silly talk, nonsense.	39. לַהַג	– ריבוי דברים חסרי טעם, פטפוטי מלים: למה תרבה להג, אם אינך בקי בדבר?
dewy, full of dew, bedewed.	40. טָלוּל	– שיש בו טל, מלא טל: ״אם שחונה (השנה) תהא גשומה וטלולה״ (תענית כד ע״ב).
sudden blindness, temporary blindness through strong light.	41. סַנְוֵרִים	– עורון פתאומי: ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים״ (בראשית יט, יא).
slender branch, tendril (vine).	42. זַלְזַל	– ענף דק.
sparrow.	43. אַנְקוֹר	– צפור קטנה הידועה גם בשם ״דרור״.
The Milky Way, galaxy.	44. נְתִיב הֶחָלָב	– אחד מן הכינויים לקבוצת הערפילים הגדולה החוצה את השמים.

– רבע, חלק רביעי מהשלם: ״למחצה, לשליש ולרביע״ (פאה ה, ה).	28. רְבִיעַ	quarter.
– כאן: חזיה, בגד קצר ללא שרוולים המכסה את החזה. – אחד מן הבגדים שנשא הכהן הגדול על חזהו (שמות כח, ד), כעין כיס או קפל שהיה נתון על האפוד.	29. חֹשֶׁן	(here:) vest, waistcoat. breast plate.
– הבקיע לעצמו דרך, הצטופף ונלחץ: ״היה מ. מדחק ועובר בעב הענן של הריחות השונים״ (א. שלונסקי).	30. הִתְדַּחֵק, הִדַּחֵק	to push oneself through, to thrust oneself.
– נע, זע, התנועע.	31. רָחַשׁ	to move, to stir.
– פרוצה, זונה, אשה מופקרת.	32. בַּת־הֶפְקֵר	prostitute, licentious woman.
– פריצות, פריקת עול של הוק ונימוס. – דבר שאין לו בעלים.	הֶפְקֵר	licentiousness, lawlessness. unclaimed (ownerless) property.
– הלצה, דיבור חריף, בדיחה עוקצנית.	33. חִדּוּד	sarcasm, jest, joke.
– בלע.	34. גִּמֵּא	to gulp, to swallow.
– הרוג, מת ממכות: ״כי ימצא חלל... לא נודע מי הכהו״ (דברים כא, ב).	35. חָלָל	dead, slain.

burning coal ember.	19. גַּחַל, גֶּחָל	– גחלת, שריד של אוד בוער, פחם בוער: ״ויעבר את הנחל אשר היה בוער כגחל״ (ספרות ימי־הבינים).
prank.	20. מְשׁוּבָה	– מעשה שובבות, תעלולים, סטיה מדרך הישר: ״עשתה משובה ישראל״ (ירמיה ג, ו).
to totter.	21. פָּק	– (מן השרש ״פוק״) התנודד, כשל: ברכיו פקו מרוב עיפות.
trembling of the knees.	פִּיק בִּרְכַּיִם	– רעידת הברכים מפחד או מחולשה יתרה.
to stick in, to be driven into.	22. הִתְחַדֵּק	– (מן השורש ״חדק״) נתקע, ננעץ, נלחץ בחוזקה אל משהו: ״הקוץ מתחדק בבשר״ (פסיקתא רבתי לג).
thorn, thornbush.	חֵדֶק	– צמח קוצני.
thistle, thorny plant.	23. קִמְּשׁוֹן	– (לפי נוסח אחר: קמשון)–קמוש, צמח קוצני: ״על שדה איש עצל עברתי... והנה עלה כולו קמשונים״ (משלי כד, ל–לא).
thorn.	24. חָרוּל	– קוץ, שם כולל לקוצים למיניהם (איוב ל, ז ועוד).
branch.	25. בַּד	– ענף של עץ, זמורה.
pus, matter, discharge.	26. מֻגְלָה	– לחה לבנה המתהוית בפצע.
lying on the back.	27. פְּרַקְדָּן	– שכוב על הגב.

(here:) the present time.	11. אֶמְצַע	– כאן: ההווה, ההויה שבין עתיד ועבר.
carbolic acid.	12. קַארְבּוֹל	– כינוי לנוזל ארסי ומאכל, מעובד על־ידי זיקוק זפת־פחם. משמש כחומר מחטא ומעקר.
kite.	13. נְחַשׁ־נְיָר	– עפיפון.
to terrify, frighten.	14. הִבְעִית	– הבהיל, הפחיד, הפיל אימה ופחד.
(here:) vaulted roof, dome.	15. גֻּלָּה	– כאן: גג דמוי כיפה: מגדלים, בתי־כנסיות וכו׳.
decorative ball on top of column.		– כדור עשוי אבן נתון בראש עמוד, לכותרת ולקישוט.
small ball.		– כדורית, כדור קטן.
place of worship (for non-Jews: e.g. church, mosque).	16. בֵּית־יִרְאָה	– בית־תפילה ללא־יהודים, כנסיה, מסגד.
to become dim.	17. עָמַם	– לא היה בהיר, נטה לכבות: גחלים עוממות (פסחים כז ע־א).
crescent of moon.	18. חֶרְמֵשׁ הַיָּרֵחַ	– כינוי פיוטי ללבנה אחרי המולד, כשהיא נראית בדמות פס צר ועקמומי הדומה לחרמש.
sickle.	חֶרְמֵשׁ	– כלי לקצירת תבואה.

		שיבושי מעתיקים ומדפיסים, ובמקומם מופיע בכתב־יד מינכן הביטוי ״אלו״.
to leap, to be thrown.	4. נִזְקַר	– קפץ ופרץ, נזרק: ״נזקר בחמה אל הדלת והתחיל מכה בכל כוחו״.
wail.	5. יְלֵל	– יללה־יבבה, זעקה מרה, בכי מר.
poor, unfortunate, wretched person.	6. חֵלְכָה (חֶלְכָּאִים)	– עני, מסכן מדוכא.
ballot box.	7. קַלְפֵּי	– תיבה או קופסה שמטילים בה גורלות או פתקים לבחירה: ״טרף בקלפי והעלה שני גורלות״ (יומא ד, א). תחנות הקלפי להצבעה ביום הבחירות.
closeness, affinity. contact, relationship.	8. קִרְבָה	– קרבה, מגע קרוב. – יחס, קשר. צורה זו אינה מקובלת בלשון הדיבור. עדיפה עליה הצורה קִרבה.
foul, polluted.	9. דָּלוּחַ	– עכור, לא צלול, נרפש: מים דלוחים, מעין דלוח.
to be shaken, to quake, quiver.	10. נָזֹל	– (נפעל משורש זלל) הזדעזע, חרד: ״מפניך הרים נזלו״ (ישעיהו סג, יט; סד, ב). לדעת ש. מנדלקרן ב״היכל הקדש״ המלה בישעיהו באה בהוראת ״נתמוגגו״ או ״נמסו״. לעומת זאת גורס תרגום יונתן: ״זעו כזלזל״, בהוראת רעידה.

תלוי — ג. שופמן

א. הערות ומילון:

dampness, moisture. freshness.	1. לַחְלוּחִית	– רטיבות קלה, לחות: לחלוחית הצמח. לחלוחית הקירות בבית ישן. – רעננות: ״בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה״ (סנהדרין צב ע״ב).
willow.	2. עֲרָבָה	– עץ הגדל בגדות נחלים. עליו תמימים, פרחיו ערוכים בעגילים. ענפי הערבה הם מארבעת המינים שנוטלים בחג הסוכות.
(here:) some. who, which ? (see unit 2, item 13).	3. אֵיזוֹ	– כאן: יחיד במקום רבים: אי אילו, אחדים, כמה. – מלת גוף לנקבה: ״איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם?״ (אבות ב, ד); (ראה הסברים נוספים בסיפור ״שמע ישראל״, יחידה 2, ערך 13). ג. שופמן משתמש בביטוי ״איזו״ בצרוף ל״גושי ענים״, שהוא ריבוי של שם עצם זכרי. בתלמוד נמצא אמנם ״איזה״ ו״איזו״ בלשון רבים (״ואיזו הן שנים נביאים״, סנהדרין יז), אך נראה שאלו הם

שואל את עצמו ? ״ההיה כל אותו בינתיים מר וקשה ורק חלום ?״ נסה להסביר מהו אותו דבר שאוריאל ניסה לעקור מלבו, ומהו אותו ״בינתיים מר וקשה״. בחן את הקשר בין שני אלו ואת מקומם בסיפור כולו.

4. האם ניתן להבין, על־פי הפרק הנתון, מהו מקור המתח והזרות בין אוריאל לבין האב ? כיצד מתאר א. נ. גנסין זרות זו, וכיצד הוא ממחיש את המתח בין האב והבן ?
5. האם והאב מגיבים באופן שונה על ביקורו של אוריאל. כיצד תסביר את ההבדל בתגובותיהם ? במה נבדלת תגובת האם מתגובת האב ?
6. תאר את האוירה השלטת בסיפור, ונסה להסביר כיצד מפתח גנסין אוירה זו (מבנה המשפטים, השימוש במלים ובחלקי־דיבור מסוימים וכו׳).
7. במבנה הסיפור שלפנינו נמצא שני יסודות המשתלבים זה בזה: המונולוג הפנימי של אוריאל, שעיקרו המשך אסוציאטיבי־פסיכולוגי, לעומת המסגרת הכרונולוגית־עלילתית של הפרק. בחן את היחס בין שני יסודות אלו, נסה להסביר כיצד משלב אותם הסופר זה בזה, ומהו היסוד שאותו הוא מפתח ומדגיש. האם תוכל לקבוע על־פי תשובתך זו, מהו הזרם הספרותי שעליו נמנה גנסין ?
8. מהו יחודה של תפישת הזמן בסיפור ?
9. הסיפור שלפנינו הנו פרק אחד מתוך יצירה הנקראת ״בטרם״. מה היחס בין השם הזה לסיפור ?
10. פרק זה, מתוך ״בטרם״, והפרק מתוך ״מסביב לנקודה״ של ברנר, שניהם עוסקים במוטיב ״שיבת הבן אל בית הוריו״. השווה בין שני הפרקים.

4. נסה להסביר את ההבדל בין זוגות המלים הבאות:
   1. תּוּגָה – יָגוֹן
   2. יִסּוּרִים – כְּאֵב
   3. אֵימָה – חֲרָדָה
   4. גַּלְמוּד – בּוֹדֵד
   5. נִלְאֶה – חֲסַר אוֹנִים
   6. שִׁמָּמוֹן – יֵאוּשׁ
   7. אָסוֹן – צָרָה
   8. עֶצֶב – צַעַר
   9. גָּנַח – נֶאֱנַח
   10. בָּכָה – נֶאֱנַק

5 הסבר את הצרופים הבאים:
יָגוֹן אִלֵּם
יָגוֹן טָמִיר
יָגוֹן קוֹדֵר
יִסּוּרֵי גֵיהִנּוֹם
יִסּוּרֵי אִיּוֹב
יִסּוּרֵי חֲרָטָה
יִסּוּרֵי שְׁאוֹל
יִסּוּרֵי תֹּפֶת

ט. עְנה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמותו של אוריאל על־פי הקווים הבאים:
   1. יחסו להוריו ולביתו.
   2. כיצד הוא רואה את עצמו?
   3. יחסו לנשים.
   4. יחסו לעולם הטבע והעצמים הדוממים שמסביבו.
2. מדוע שב אוריאל אל בית הוריו?
3. באחד המקומות מהרהר אוריאל ומרגיש, כי "דבר אחד קרוב... שקולו כבר נשכח התחיל פתאם תוהה ומטיח דברים שנונים... — אח, בכדי שרשתי מלב — באמונה, אוריאל, בכדי...", ומיד לאחר מכן הוא

מצא בסיפור דוגמאות לשימושים מעין אלו במלה ״את״ על כינוייה.

3. השימוש בכינוי הרומז קיים ונחוץ בכל לשון שהיא. עם זאת נראה, לאחר עיון מדוקדק בסיפור שלפנינו, כי גנסין מרבה להשתמש בכינוי הרומז גם כאשר אין הוא בבחינת הכרח או צורך ממש. על־ידי כך הוא הופך את השימוש בכינוי הרומז לאמצעי סגנוני היוצר אוירה מיוחדת ומתאר יחס מיוחד של הגיבור אל סביבתו.

נסה לקבוע מהי השפעת שימוש זה בסיפור כולו. בחן את הדבר על־פי עיון בשני הקטעים הבאים:

״אוריאל קם ונטל את אמתחתו; אבל בטרם הספיק לגשת אל הדלת החומה... נפתחה *זו* מבפנים, *וזה* שפתח אותה, לא הביט אפילו אל *אותו* שבא... אוריאל נשאר נצב בפתח, הוא הביט אל קומתו של *זה* שהיתה גבוהה במקצת... ובלבו שנלאה נדפה... והתחילה לוחצת חריפות... *אותה* חמימות שבשלוה תמימה... חמימות שלוה ורוויה *זו* שנפשו הרכה, *זו* שהיתה תמיד חרדה ומתלבטת...״.

״בקרוב היה כבר אוריאל נושק לאמא, *שכזו* שוכבת במיטתה... בתחילה היה *זה* אוחז ארוכות את ראשה החם... אבל פתאם היה כאילו נפתרה לו... חידתם הכמוסה של *אלו* הפנים... ושל הספיחים הגנוזים והלבנים *הללו*... *אלו* שהיו מבצבצים מתחת לכבולה... והוא... הגיש את פניו אל *אלו* שקר... אבל *זו*, היו ידיה הקטנות והצפודות במשהו חרדות ומתלבטות לו בפניו״.

ח. העברית, כמו כל שפה אחרת, מייחדת מלים רבות לתאור עולם הרגשות והתחושות, אשר מתגוונות מאדם לאדם וממקרה למקרה. בתחום הרגשות הקשורים לצער וכאב נמצא שמות ופעלים רבים המבטאים גוונים שונים של רגשות אלו. לדוגמה: יגון, תוגה, עצב, אימה, יסורים וכו׳.

1. מצא בסיפור שמות ופעלים המתארים צער וכאב.
2. מצא בסיפור ניבים, או מלים שאינן קשורות ישירות בתחומי הצער והכאב, אולם מופיעות בסיפור בהקשר זה. לדוגמה: ״דבר צובט בחזה שנלאה...״.
״אותו בינתיים מר וקשה״, וכו׳.
3. כיצד משתלב אוסף המלים והניבים, שליקטת מן הסיפור, באוירה השוררת בסיפור, ובתחום הרגשות השליט בסיפור?

9. כף קטנה.
10. רכּות כל שהיא, חוסר מוצקות.
11. קערה קטנה.
12. פח קטן.
13. מכּה קטנה.
14. כּוס קטנה.
15. צלחת קטנה.

2. דרך נוספת המשמשת להגדלה או הקטנה של שמות כלליים היא הסופית "וֹן" (בהקטנה תשמש לעתים להבעת זלזול). מהו מקורם ומהי משמעותם של השמות הבאים:
טִפְּשׁוֹן, יַלְדּוֹן, סִפְרוֹן, צְרִיפוֹן, אִישׁוֹן, טִפּוֹנֶת, שִׁירוֹן,
דֻּבּוֹן, פִּילוֹן.

ז. המלים "זה — זו", "אלה — אלו" הנן מלות רמז, שתפקידן לרמוז לעצם קרוב ולייחד אותו מסביבתו הכללית. לדוגמה: האיש הזה, ולא כל איש אחר; הבתים האלו, ולא כל בית אחר, וכו'.
הרמיזה לעצם רחוק מובעת במלים: הלזה והלזו, הלז, הלה והללו, וכן באמצעות כינויי גוף שלישי (בדרך כלל בצרוף ה' הידיעה). לדוגמה: ביום ההוא ובעת ההיא, האיש הלז, הנרות הללו, וכו'. גם מלת־היחס "את" בגוף נסתר משמשת לתכלית זו. לדוגמה: אותו יום ואותה שעה, במקום: ביום ההוא בשעה ההיא, וכו'.

1. מצא בסיפור דוגמאות לשימושי גנסין בכינוי הרומז לקרוב ולרחוק.
2. למלים: אותו, אותה, אותם, אותן — הוראות אחדות:
   1. זה, זאת, אלה: "לא הביט אפילו אל אותו שבא"; "חזר אבא אל משנתו ואל אותה הנהימה".
   2. ההוא, ההיא, ההן: "האפלה היתה אפרורית מחמת אותו תריס" "ובקרוב נשארה נצבת אצל אותה גיגית הכניסה הירוקה".
   3. ההוא עצמו, ההיא עצמה, ההם עצמם, ההן עצמן:
   "בת'קה הנוגה, אותה ילדה נפלאה". "אותה חתולה מנומרה".
   4. בהוראת שויון: "אותו דבר"; "אותו האולם הגדול... אותה המנורה הנצבת...".

באים בהוראת: מעט, משהו, שמץ. האם תוכל להסביר מדוע נזקק גנסין לתוארי פועל אלו, ומהו תפקידם הסגנוני?

12. באופן כללי ניתן לומר כי תוארי פועל מציינים מקום (כאן, הלאה, היכן...), זמן (להבא, תמיד, עולמית...), ואופני פעולה ומצב (בקושי, בשמחה, לשוא, לאט...). נסה לקבוע, לפי עבודתך בתרגיל זה, מה מטרתם ותפקידם של רוב תוארי הפועל שבהם משתמש גנסין בסיפורו. האם ניתן ללמוד מכך על מגמתו הכללית ועל מקומו של גנסין בדרכי העיצוב הספרותי?

ה. אחת מהוראותיו של בנין פיעל היא היפוכה של פעולה, או סילוק ועקירה. דוגמה לכך משמש הפועל "שֵׁרֵשׁ", שהוראתו: עקר מן השורש.
בחן את ההבדל בין הפעלים הבאים והשתמש בהם במשפטים:

חָטָא – חִטֵּא
סָקַל – סִקֵּל
הִזְדַּנֵּב – זִנֵּב
הִסְתָּעֵף – סֵעֵף
הִדְשִׁין – דִּשֵּׁן

ו. "אפלולית תרד ותקום דממה" — זאת אומרת: אפלה מועטת תרד. השם "אפלולית" הוא הקטנה והמעטה של המלה "אפלה". צורה זו של סיום "ית" (עם כפל אות או בלעדיו) היא אחת הדרכים העיקריות הנהוגות בהקטנת עצמים כלליים. על־פיה אפשר ליצור גם תארים, כגון: אפלולי, לבנוני, וכו'.

1. איך תאמר במקום:
   1. מעט אודם.
   2. אֶפר מעט.
   3. גבעת־עפר קטנה.
   4. זעיר מאד.
   5. דומה לעפר או כעין עפר.
   6. מים זורמים שנקוו ממי הגשם.
   7. תל קטן.
   8. כר קטן.

מצא מקרים נוספים מעין אלו, ונסה להסביר מדוע נזקק גנסין לדרך זו.

6. תוארי פועל הנבנים על־ידי תוספת אות־היחס ב׳ לשמות, תארים או צורת הבינוני, שגורים מאד בשפה ובספרות. לדוגמה: באיבה, בחסד, בראשית, בנעימים, במתכוון, וכו׳.

מצא בסיפור תוארי פועל מעין אלו, ונסה לקבוע מהו המיוחד לשימושו של גנסין בהם.

7. יש שמות שכל עצם שימושם אינו אלא בתוספת ב׳, כתואר הפועל. לדוגמה: באקראי, בפרהסיה וכו׳.

בנה משפטים בעזרת תוארי הפועל הבאים:

בַּעֲצַלְתַּיִם, בְּפֻמְבֵּי, בְּהֶחְלֵט, בַּעֲקִיפִין, בְּמֵזִיד.

8. מהי הוראתם של תוארי הפועל הבאים:

בִּזְהִירוּת יְתֵרָה; בְּכַוָּנָה יְתֵרָה.

מהו תפקיד התואר ״יתר״ בתוארי פועל מעין אלו ואחרים?

9. מהו תפקידה של אות־היחס כ׳ ביצירת תוארי הפועל הבאים:

כְּאֶחָד, כִּמְעַט, כְּבָרִאשׁוֹנָה, כִּבְיָכוֹל, כְּבַתְּחִלָּה, כַּהֲלָכָה, כָּרָאוּי, כַּנִּרְאֶה.

נסה לבנות תוארי פועל נוספים באמצעות אות־היחס כ׳.

10. תואר הפועל ״קדורנית״ מספק דוגמה נוספת לאחת הדרכים הנהוגות ביצירת תואר הפועל: סיום ״ית״. למשל:

הוא פנה אלי אישית.

הוא שוחח עמו טלפונית, וכו׳.

הצד השווה בתוארי פועל שסיומם ״ית״ הוא, שרובם ככולם נגזרו מתוארי־יחס שיש יו״ד בסופם (תואר־יחס הוא תואר הנגזר משם כללי וי׳ בסופו, כגון: רפואי, שבועי וכו׳).

כתוב את המשפטים הבאים בעזרת תוארי פועל בסיומת ״ית״:

1. הוא הודיע באופן רשמי.
2. הסכמתי לכך מבחינה עקרונית.
3. קבענו זאת באופן סופי.
4. הם שווים מבחינה יחסית.
5. הוא מדבר בשפה ארמית.

11. גנסין מרבה להשתמש בתוארי הפועל ״קצת״ ו״כל שהוא״, ששניהם

9. כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל הַלֵּב – ״תופש את עצמו בעת שמשמיע בקול רם דברים שהם מכבשונו של הלב״.

10. כָּבַשׁ בְּלִבּוֹ – ״היא לא השיבה לה אלא היתה כובשת הכל בלבה״.

ד. בשפה העברית נמצא שימוש מגוון ועשיר במלים ובביטויים המופיעים כתוארי פועל. בניגוד לשפות אחרות, נמצא כי רק מלים מעטות יחסית הן תוארי פועל ממש (לאט, פתאום, יחד, חרש, דומם וכו׳), ולעומת זאת מציעה השפה דרכים רבות ליצירת תוארי פועל באמצעות שמות, תארים, הוספת אותיות־יחס לשמות, וכו׳ (כפי שיוסבר להלן).

1. מצא בסיפור מלים המשמשות כתוארי פועל בלבד.
2. הגיוון ביצירת תוארי פועל מצוי, בעיקר, בדרכי התאור של אופני פעולה ומצב, שהם עיקר תפקידו של תואר הפועל. שתי הדרכים הפשוטות ביותר בכיוון זה הן הוספת אותיות־יחס לשם עצם, בינוני או תואר, וכן הוספת שם לתואר. לדוגמה: ״הוא עונה באופן שלילי״, או: ״הוא עונה בשלילה״. גנסין מרבה להשתמש בדרך נוספת: יצירת תואר פועל באמצעות שם תואר ברבות (סיום ״ות״).
   דרך זו מצויה במקרא ובתלמוד בכמה וכמה מקומות. כגון: ״וידבר אותו טובות״. ״וילך מעדנות״; ״הולך צדקות״; ״מטייל ארוכות וקצרות״, וכו׳.
   מצא בסיפור תוארי פועל מסוג זה, ונסה למצוא דרכים אחרות שבהן ניתן לבטא תוארי פועל אלו. לדוגמה: ״מתונות״ לעומת ״במתינות״.
3. האומנם ניתן לבטא את כל תוארי הפועל הנ״ל בדרך שונה? נסה להסביר את התארים שאינם מאפשרים דרך־ביטוי נוספת.
4. האם ניתן להסביר מדוע מרבה גנסין להשתמש בתוארי פועל מסוג זה, גם כאשר הלשון ״מציעה״ לו דרכים אחרות? במלים אחרות: האם קיים הבדל סגנוני בין: ״פרה רובצת ונושמת כבדות ורצופות״, ובין: ״פרה רובצת ונושמת בכבדות וברציפות״.
5. גנסין משתמש כמה וכמה פעמים בתוארי פועל מורכבים, כגון:
   ״היו נושמים באיזו רוח קרה ופסקנית״.
   ״הפסיק אותה באיזו קלילות קודחת שבמשובת גדולים פורצת״.

הבאים וציין מהי ההוראה של השורש "כבש" במשפטים אלו. נסה להסביר מדוע מרבה גנסין להשתמש בשורש זה, ודוקא בהוראה מסוימת.

1. "גינת הפרחים ... הכובשת את נשימתה".
2. "המצילות ... תבכינה גלמודות וכבושות".
3. "השטח יכבש ויכבש את נשימתו".
4. "(הוא) דחפה בכוונה יתירה שברוגזה כבושה".
5. "(הוא) ירק ונקם כבושות".
6. "חשב באותה הנאה ... מחמת שאט כבוש שבנפש".

2. ריבוי הצורות הדקדוקיות בלשון העברית נותן מקום להרחבת הוראותיו של השורש העברי, הסתעפותו על פני ענינים שונים ויצירת מלים חדשות. במקרים מעין אלו לא הקשר ההגיוני־עניני בלבד קובע את הוראת המלה, אלא צורה קבועה אשר התיחדה להוראה אחת, או אספקט אחד, של השורש.

מהי הוראתן של המלים הבאות, ומהי המשמעות שממנה נגזרו ?

1. כְּבִישׁ
2. מַכְבֵּשׁ
3. כִּבְשׁוֹן
4. כֶּבֶשׁ
5. כִּבְשָׁן
6. כְּבוּשִׁים
7. (דִּבְרֵי) כְּבוּשִׁין

3. לפניך רשימת צרופים שונים שבהם מופיע השורש "כבש".
מהי משמעותם של צרופים אלו, ומהי ההוראה המקורית של המלה, אשר נתנה מקום לצרופים אלו :

1. כָּבַשׁ דִּמְעוֹתָיו – "אל נא תבכי אמי ... אומר אני לה ומשדלה בדברים שתכבוש דמעותיה".
2. כָּבַשׁ זַעְמוֹ – "עוד מתאפקים הם וכובשים זעמם רגע".
3. כָּבַשׁ אֶת חָטְמוֹ, או פניו, בקרקע.
4. כָּבַשׁ יִסּוּרָיו – "ראיתיו על ערש דוי כובש יסוריו".
5. כָּבַשׁ יִצְרוֹ – "איזהו גבור — הכובש את יצרו".
6. כָּבַשׁ נְשִׁימָתוֹ – "דומיה, כבש העולם נשימתו".
7. כָּבַשׁ אֶת לִבּוֹ – "דברים שכובשים את הלבבות להחזירם למוטב".
8. כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם – "דברים שהם כבשונו של עולם, שֶׁכִּסָּם עתיק יומין".

ב. תרגילים:

א. כתוב משפטים ושלב בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. בִּמְתִינוּת
2. אַפְלוּלִית
3. בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים
4. לִפְרָקִים
5. תּוּגָה
6. חֲרָטָה
7. לְהַוָּתִי
8. פַּאֲתֵי שָׁמַיִם
9. מִתְחַטֵּא
10. כָּמוּס
11. כִּרְכֵּם אֶת פָּנָיו
12. מְגֻחָךְ
13. סוֹדוֹת טְמִירִים
14. שָׁאַל לְפֵשֶׁר הַדָּבָר
15. צְמַרְמֹרֶת
16. פַּסְקָנִי
17. אֵינוֹ נוֹשֵׂא פָּנִים לְאִישׁ
18. קֹצֶר רוּחַ
19. בְּחָפְזָה
20. רֹגֶז כָּבוּשׁ
21. חֵלְכָה
22. חִידָה כְּמוּסָה
23. אַחַת הִיא
24. חֲסַר אוֹנִים
25. מֵסִיחַ לְפִי תֻמּוֹ
26. בְּנִיחוּתָא
27. בְּפֵרוּשׁ
28. בַּד בְּבַד
29. שְׁאָט נֶפֶשׁ
30. רוּחַ תְּזָזִית

ב. מצא מלים נרדפות (המופיעות בסיפור) למלים הבאות:

1. מְנִיעִים בְּזַנְבוֹתֵיהֶם
2. לַשָּׁוְא
3. דְּמָמָה
4. אֲפֵלָה קַלָּה
5. מֶרְכָּז
6. בֶּעָבָר
7. לִפְעָמִים
8. פִּסְקָה
9. עֶצֶב
10. הִדְלִיק
11. מְלֵאִים טַל
12. לְצַעֲרִי
13. פַּעֲמוֹנִים
14. מַנְגִּינָה מִתְפַּנֶּקֶת וּמִתְנַצֶּלֶת
15. מַדְרֵגוֹת
16. נִסְתָּר
17. דָּלִיל
18. סְעָרָה
19. תְּרִיס סָגוּר
20. פִּתְרוֹן
21. מֻחְלָט
22. סָגוּר
23. חוֹשֵׁב
24. הֵם עַצְמָם

ג. לשורש העברי יש, לרוב, משמעות יסודית וראשונית, המקבלת גונים חדשים או אף משתנה לגמרי בהתאם להקשר ההגיוני והעניני שבו מופיעה מלה מסוימת. השורש "כבש" עשוי לשמש דוגמה מענינת לתופעה זו. הוראתו הראשונית של "כבש" היא: לכד ותפש בכוח; וממנה נסתעפו שאר המשמעויות: הכניע, לחץ ודחק, הסתיר וכו'.

1. גנסין משתמש בשורש "כבש" בכמה וכמה משפטים. בחן את המשפטים

426

	בצרוף ״שאט נפש״, אולם גנסין משתמש בה כמלה נפרדת העומדת בפני עצמה.	
158. כַּהֲלָכָה	– כראוי, כפי שצריך: ״שואל כענין ומשיב כהלכה״ (אבות ה, ז). הוא עשה את הדבר כהלכה. בחור כהלכה.	properly.
159. אַדְרֵיסָה	– כתובת. המקור: צרפתית.	address.
160. כֶּתֶם אוֹפִיר	– במקרא: כינוי לזהב מובחר שמוצאו מארץ אופיר (ישעיה יג, יב).	gold of Ophir (fine gold).
כֶּתֶם	– זהב מובחר; שם מליצי לזהב: ״איכה יועם זהב ישנה הכתם הטוב״ (איכה ד, א).	(poet.) fine gold.
161. לֹא יְסֻלָּא	– רב־ערך, ערכו גדול כל־כך עד כי אי אפשר להעריכו או למדדו.	invaluable, priceless.
סֻלָּא, סֻלָּה	– נשקל, נערך: ״בני ציון היקרים המסלאים בפז״ (איכה ד, ב). ״לא תסולה (החכמה) בכתם אופיר״ (איוב כח, טז).	to be weighed, valued, evaluated.
162. כָּל הֵיכָן שֶׁ־	– בכל מקום ש־.	everywhere.
163. רוּחַ תְּזָזִית	– טרוף הדעת, רוח של מבוכה וטרוף: ״נכנסה רוח תזזית באותו האיש״ (פסיקתא רבתי יד).	spirit of madness, craziness.

427

sofa, couch.	153. סוֹפָה	– ספה. המקור: גרמנית.
forthcoming rest or tranquillity.	154. מְנוּחָה מְמַשְׁמֶשֶׁת	– מנוחה מתקרבת ובאה.
approaching, forthcoming.	מְמַשְׁמֵשׁ	– הולך וקרב, מתקרב: ״התחיל החושך ממשמש ובא״ (בראשית רבה יא). חג הפסח ממשמש ובא.
touching, examining.		– נוגע באצבעותיו בדבר־מה כדי לחוש אותו או לבחנו.
to burst forth, sprout.	155. בִּצְבֵּץ	– נדחק ויצא, התפרץ והופיע: ״היה דם מבצבץ ויוצא״ (גיטין נו ע״ב). אחרי הגשם התחילו פרחים מבצבצים ויוצאים מתוך האדמה.
it has something of different perfumes.	156. יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּשָׂמִים שׁוֹנִים	– יש בו משהו, שמץ דבר מבשמים שונים.
(Aramaic) name.	שׁוּם	– (ארמית:) שם ״שכל מעשיו לשום שמים״ (ירושלמי, בבא בתרא ה, א).
something, any, with negative.		– משהו, כל־שהוא (ביחוד במאמר שלילה): ״שלא היה בו שום דפי״ (יומא כב ע״ב). אין לי שום אפשרות לבצע את הדבר.
abhorrence, disgust, repugnance.	157. שְׁאָט (שְׁאָט נֶפֶשׁ)	– בוז, בזיון, סלידה: ״בשאט נפש למען מגרשה לבז״ (יחזקאל לו, ה). הנני דוחה את העלילה הזו בשאט־נפש. המלה ״שאט״ מופיעה בדרך כלל

(fig.) to meditate on a problem.	יָשַׁב עַל הַמְּדוֹכָה	– בהשאלה: התחבט הרבה בפתרון בעיה, או התקשה בענין (לפי יבמות טז ע״א).
(Aramaic) Dean of (Rabbinical) College.	148. רֵישׁ מְתִיבְתָּא	– (ארמית) ראש ישיבה.
"Yeshivah", Rabbinical college, religious (theological) seminary.	מְתִיבְתָּא	– (ארמית) ישיבה, בית־מדרש ללימוד דברי־הלכה (יבמות קה ע״ב).
rug, carpet, wallpaper.	149. טַפִּיט	– ניר או צבעוני לציפוי קירות. המקור: יונית, וממנה לגרמנית.
pettiness, triviality, small-mindedness.	150. קַטְנוּנִיּוֹת	– תשומת־לב לקטנות, דקדוקי עניות: פלוני גילה קטנוניות בהתנהגותו.
drawers? other small parts?		– משמעות המלה כאן אינה ברורה. ייתכן שהכוונה למגרות (היחיד – קטנונית), או לחלקים אחרים של הארון.
commode, chest of drawers.	151. קוֹמוֹדָה	– מלתחה, ארון בעל מגרות לשמירת בגדים, כלי־לבן ושאר כלי־בית. המקור: צרפתית.
(here:) guitar. "Gittit" (name of a musical instrument).	152. גִּתִּית	– כאן: גיטארה. – שם אחד מכלי־הזמר הקדמונים שנזכר בתנ״ך (תהלים ח, א).

הסבא הזקן היא: איזהו הגדי שאותו עליו להקדיש לאלהים.

– ראה ״צמרמרת״ (ערך 81).	144. סְמַרְמֹרֶת	see item 81.
– פניית אדם אל רב או חכם בבקשה לפתור לו דבר שהוא בחזקת ספק. מנהג זה היה נפוץ ברוב הקהילות היהודיות החל מתקופת גלות בבל. ספרות רבנית גדולה ועניפה נכתבה על־ידי פוסקים ורבנים שונים בצורת תשובות על שאלות שנשאלו בענינים שונים של הלכה ואגדה. ענף ספרותי זה נקרא בשם ״שאלות ותשובות״.	145. ״שְׁאֵלָה״	consulting a rabbi about an unclear question regarding the Law and its applications in everyday life.
– דבר קטן, דבר קל־ערך: ״אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא?״ (ברכות לג ע״ב). המשימה שהטלת עלי אינה מלתא זוטרתא. המקור: ארמית (מלתא – מלה או דיבור; זוטרתא – קטנה, זעירה).	146. מִלְּתָא זוּטַרְתָּא	(Aramaic) trifle, a small matter, bagatelle.
– מכתש או כלי שדשים או כותשים בתוכו דברים יבשים כדי לפוררם, כגון: מדוכה למצות.	147. מְדוֹכָה	mortar.
– בהשאלה: בעיה או שאלה קשה.		(fig.) problem.
– אוכף נשים לרכיבה (על שום צורתו הדומה למכתש) (כלים כג, ב). גנסין משתמש במלה ״מדוכה״ בהוראתה המושאלת (בעיה או שאלה קשה). הוראה זו מקורה בביטוי ״ישב על המדוכה״.		saddle (mortar-shaped, esp. for women). seat.

		מזכירה בצלצולה את המלה "נבלה", שפרושה: פגר, גוית בעל־חיים שמת.
dirty, soiled, filthy.	140. מְסֹאָב	– מלוכלך, מזוהם: ידים מסואבות.
like mushrooms (which spring up overnight).	141. כִּכְמֵהִין וּכְפִטְרִיּוֹת	– משל לדברים הצצים ומתרבים מהר ובשפע.
truffle.	כְּמֵהָה (כְּמֵהִין, כְּמֵהוֹת)	– מין ממיני פטריות־מאכל. הכמהה דומה בצורתה לתפוח־אדמה.
grown-up naughtiness.	142. מְשׁוּבַת גְּדוֹלִים	– שובבות של אנשים מבוגרים, שובבות מבוגרת (על משקל "משובת פתיים", משלי א, לב).
naughtiness, boisterousness, backsliding, capriciousness.	מְשׁוּבָה	– מעשה שובבות, תעלולים, סטיה מדרך הישר: "מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת" (ירמיה ח, ה).
opening.	143. פֶּטֶר	– פתיחה, פריצה.
(Bib.). firstling, first birth.		– במקרא: כינוי לולד הבכור היוצא הראשון מרחם אמו: "קדש לי כל בכור, פטר כל רחם בבני ישראל" (שמות יג, ב). "פטר שור ושה ופטר חמור" (שמות יד, יט–כ). – לפי חוקי התורה (שמות לד, יט–כ; יג, ב) חייב האדם להקדיש לאלהים בכור כל בהמה טהורה. מכאן ברור כי הבעיה שבה מתלבט

like him.	136. שֶׁכְּמוֹתוֹ	– כמוהו, בדומה לו: ״גברתן שכמותך״ (ספרי דברים שה). חכם שכמותו.
like, as.		– כמות – כמו, כ־: ״שלוחו של אדם כמותו״ (ברכות ה, ה).
blasted, scorched.	137. שָׁדוּף	– שהוכה במחלת השדפון, שגרגריו הצטמקו על־ידי רוח חמה ויבשה: ״שבלים דקות ושדופות קדים״ (בראשית מא, ו).
(fig.) empty.		– בהשאלה: ריק, נבוב, חסר תוכן: יצירה קלושה ושדופה. מליצות שדופות.
in equal parts.	138. בַּד בְּבַד	– חלק כחלק, מנות שוות: ״קח לך סמים נטף ושחלת... בד בבד יהיה״ (שמות ל, לד).
at the same time as, together with.		– יחד עם־, במדה שוה ל־: הנער התקדם בנגינה בד בבד עם התקדמותו בלימודים הכלליים.
portion, part.	בַּד	– חלק, מנה.
to wither, wilt, fade, decay.	139. נָבַל	– בלה, כמש, יבשו חלקיו הרעננים: ״יבש חציר נבל ציץ״ (ישעיה מ, ז).
(fig.) to perish, degenerate, wear away.		– בהשאלה: תש כוחו, נחלש, התנוון: ״לא טוב הדבר אשר אתה עושה, נבל תבל... כי כבד ממך הדבר״ (שמות יח, יז–יח). נראה שגנסין משתמש כאן בפועל ״נבל״ בהשאלה, אך לא בהוראה של ״נחלש״, אלא בהוראת ״מת״, ״כלה״. יתכן שבחירתו נפלה על מלה זו משום שהיא

nous prophecies, lest he overhears and (wishes to carry them out).		אל תוציא מפיך נבואה רעה, פן ישמענה השטן ויקיימנה.
touch wood!		
he has his reason.	133. נִמּוּקוֹ אִתּוֹ	— (טעמו ונימוקו עמו) — – יש לו הסברה משלו לדבר (על־פי גיטין סז ע״א).
reason, argument, ground.	נִמּוּק	– טעם, סברה, סיבה: ״ר׳ יוסי נימוקו עמו״ (גיטין סז ע״א). האיש הביא את נימוקיו לתכניתו.
reasoning.		– הנמקה, מתן טעם וראיה לדבר: המרצה עבר לנימוק הצעותיו.
explicitly.	134. בְּפֵרוּשׁ	– בברור, באופן גלוי ומובן, בדברים מפורשים וברורים: ״וכולן בפרוש אסורין״ (שביעית ה, ח). ״אמור מה ששמעת בפרוש״ (סנהדרין ז, ה). הודעתי לך בפרוש לבל תעשה את הדבר!
it appears (seems) to me that —.	135. כִּמְדֻמֶּה לִי (כִּמְדֻמֶּה אֲנִי)	– נראה לי, כסבור אני, אני חושב כי־.
to appear (seem), to be understood.	דָּמָה	– נראה בדמיון, הובן, שוער: דבר זה לא ידומה כלל!
to be like.		– הושווה ל־, נמשל ל־.
to be imagined, to be fictitious.		– נראה כמו־, נראה דומה ל־: מחלה מדומה, חולה מדומה.

ואל תהי ראש לשועלים״ (אבות ד, טו), שפרושו: מוטב להיות הקטן בחברת גדולים וחכמים מלהיות הראש לפחותי־מעלה. הביטוי שגור כלשון צניעות וענווה, והוא מופיע בראשו של ספר הפילוסופיה או המוסר (שבו מעיין אוריאל) כתאור לדמותו של כותב הספר.		lions. Expression based on : "Be a tail to lions and be not a head to jackals" (Aboth 4:15).
– הריבוי הרגיל של ארי או אריה הוא אריות, וכאן בא אריים, שיהיה חרוז לפרוויים ומים שלאחר מכן.		
– (קיצור:) הקטן, כינוי של ענווה וצניעות לפני חתימותיהם של רבנים וצדיקים.	130. הק׳	the small, unimportant (An abbreviation once affixed to a signature as a mark of modesty).
– (קיצור:) הקדוש.		the Holy.
– פילוסוף גרמני שחי בשנים 1788–1860. בעל השקפת־עולם פסימיסטית. יצירתו הידועה ביותר היא ״העולם כרצון וכדימוי״.	131. אַרְטוּר שׁוֹפֶּנְהָוֶר	Arthur Schopenhauer (1788—1860), German pessimistic philosopher.
– שלא אפתח פה לשטן. ביטוי מקובל על־פי: ״אל יפתח אדם פה לשטן״ (ברכות יט ע״א), שפרושו: אל יתן אדם לשטן פתחון־פה להזיק.	132. שֶׁלֹּא אֶפְתַּח פֶּה לַ...	Give the devil no chance to harm you! (by uttering omi-

see item 53.	נָדַף	– ראה ערך 53.
to ring, sound, tingle.	125. צָלַל	– צלצל, השמיע קול: ״תצלנה שתי אזניו״ (מלכים־ב כא, יב). ״שמעתי ותרגז בטני לקול צללו שפתי״ (חבקוק ג, טז). (צורת העתיד: ״תְצלנה״, וגם: ״תצלינה״).
to sink.		– שקע במים, שחה אל מתחת למים.
to become unclean, foul, to be spoiled.	126. הִתְפַּגֵּל	– (מן ״פגול״, שהוראתו: באוש וסרחון, או: דבר מוקצה מחמת מאוס). נעשה פגול, נפסל: ״שלמים מפגלים ומתפגלין״ (זבחים כח ע־ב).
(Aramaic) well! good! So be it! convenient.	127. נִיחָא	– (ארמית: נוח) טוב! שפיר: רצונך בכך? ניחא, יהי כדבריך!
fine gold, gold of Parvayim (place).	128. זְהַב פַּרְוַיִם	– אחד ממיני הזהב הטוב (דברי־הימים־ב ג, ו). (יש משערים כי ״פרוים״ הוא שם מקום). ביטוי זה, וכן קבוצת הביטויים הבאים לפניו ואחריו, לקוחים ברובם מן המקרא, והם שימשו כפתיחה אופינית לספרי פילוסופיה ומוסר שהודפסו במאות הי״ז–י״ח באירופה ונפוצו בבתי יהודים.
from me, who is the tail to	129. מֵאִתִּי זְנַב הָאֲרָיִים	– ממני, הדומה לזנב שבאריות. ביטוי המבוסס על הפתגם: ״הוי זנב לאריות

(Aramaic) gently.	119. בְּנִיחוּתָא	– בנחת, בלא התרגשות: הוא מדבר בניחותא.
(Aramaic) pleasantness, calm, gentleness.	נִיחוּתָא	(ארמית: ניחות) נוֹחוּת, שקט, נחת, מנוחה.
to sip, drink, swallow up.	120. גָּמָא	– בלע משקה, שתה ובלע, גמע: ״מקפלת שפתיה... וגומאת גמיאה קטנה״ (מנדלי מוכר ספרים).
incidentally, casually.	121. אַגַּב אוֹרְחָא (אַגַּב אוֹרַח)	– בהזדמנות של־, לא מתוך כוונה מיוחדת, תוך כדי מעשה אחר: הלכתי אל הספריה ואגב אורחא נכנסתי אל חברי הגר בקרבת מקום (על־פי בבא קמא ב ע״ב). מקור: ארמית.
hoarsely.	122. נִחָרוֹת	– בקול ניחר, בצרידות. תואר הפועל ״ניחרות״ נגזר מן התואר ״ניחר״, שפרושו יבש, ובהשאלה צרוד.
gentile.	123. אֲרַמִּי	, לא יהודי, גוי: ״עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא ארמי״ (מנחות מב ע״א).
Aramean, Aramaic.		– של ארם, שמוצאו מארם: ״רבקה בת בתואל הארמי... אחות לבן הארמי״ (בראשית כה, כ).
smell of dust and old paper.	124. נוֹדְפִים בְּאָבָק וּבִנְיָר שֶׁנִּתְקַלְקֵל	– מעלים ריח אבק וניר ישן.

innocently, naively.	115. לְפִי תֻמּוֹ	– בתמימות, ללא כוונה, סתם: ״במסיח לפי תמו״ (יבמות קכא ע״ב). הילד גילה את הסוד לפי תומו.
innocence, simplicity, naivety, wholeness, purity.	תֹּם	– שלמות, תמימות (בעיקר כמובן המוסרי), יושר: ״הולך בתֹם ילך בטח״ (משלי י, ט). ״שפטני ה׳ כצדקי וכתמי עלי״ (תהלים ז, ט).
unintentionally, innocently; (also) aimlessly.	לְתֻמּוֹ	– בלא כוונה מיוחדת, לא בצדיה: ״ואיש משך בקשת לתומו״ (מלכים־א כב, לד). עשיתי את הדבר לתומי.
hastily, quickly, in a hurry.	116. חֲטוּפוֹת	– בחטיפין, במהירות, מתוך חפזון: ״בנשמה חטופות בפיה הרחב... היתה נ. פורשת ונעלמת אל הבקתה״ (א. שלונסקי). נגזר מן התואר ״חטוף״, שהוראתו: מהיר מאד, מתוך חפזון.
sofa, couch, divan.	117. דַּרְגָּשׁ	– ספה נמוכה, ספה המשמשת גם כמיטה: הנודר מן המטה מותר בדרגש״ (נדרים ז, ה). ״לערב היה מוצא אותי מוטל בחדרו על הדרגש״ (י. ח. ברנר).
mixed, confused.	118. טָרוּף	– מעורב, מבולבל: קלפים טרופים למשחק. ״נהימה טרופה״ – נהימה עמומה, לא ברורה.

(euph.) : the Jewish people or person. (lit. the enemies of Israel. Expression used when mentioning a bad thing about the Jewish people or a Jewish person).	110. שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל	– כינוי בלשון נקיה לישראל. בשעה שרוצים להביע קללה או דבר רע על ישראל או על אדם מישראל: ״לבנה לוקה – סימן רע לשונאיהם של ישראל״ (כלומר לישראל) (סוכה כט ע״א). בקטע זה מבקשת האם לדבר רעות בבתה, ולכן היא בוחרת לדבר על ״אותה מטורפת, שונאי ישראל״, במקום לומר את שמה.
anarchy, lawlesseness, licentiousness.	111. הֶפְקֵרוּת	– פריצות, פריקת כל עול של מוסר ונימוס: מעשה הפקרות.
maiden, lass, girl.	112. רִיבָה	– נערה צעירה, עלמה: ״מעשה בריבה אחת״ (יבמות נט ע״ב). ריבה נאה.
together, with, and.	113. אֵת	– עם, יחד עם״: ״יוסף... היה רועה את אחיו בצאן״ (בראשית לז, ב). הלכתי אתו. בית־מסחר של ירקוני את כהן. ״את״ אינה מקובלת בנפרד, אלא עם כינויי גוף: אתי, אתו, אתכם.
that (m. and f.).	114. הַלָּה	– (כאן) ההיא: ״אשתו עמו והלה תצא משום אחות אשה״ (יבמות ג, ה). – ההוא, אותו האיש, הלז: ״זה אומר... והלה שותק״ (בבא קמא צז ע״ב).

– חלש, בלא כוח.	106. חֲסַר אוֹנִים	helpless, powerless.
– כוח, חוזק, גבורה: ״הנה נא כוחו במתניו ואונו בשרירי גופו״ (איוב מ, טז). ובעיקר כוח־גברא: ״ראובן בכורי אתה, כוחי וראשית אוני״ (בראשית מט, ג).	אוֹן	strength, power, potency.
– הון, עושר: ״עשרתי מצאתי און לי״ (הושע יב, ט).		wealth, substance.
– זרע, בן, נין ונכד: ״יהי רעב אונו״ (איוב יח, יב).		offspring, son.
– נדחף, הוטרד, גורש והורחק: ״מעוף צוקה ואפלה מנודח״ (ישעיה ח, כב).	107. נִדַּח	to be harassed, frightened, expelled.
– ראשי־תיבות: תהי נשמתו צרורה בצרור החיים. כתובת שחורתים על גבי מצבות, על־פי לשון הכתוב: ״והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים״ (שמואל־א כה, כט). – כמו כן נמצא בתפילת ״אל מלא רחמים״: ״ויצרר בצרור החיים את נשמתו״.	108. תַּנְצְבָ״ה	May his soul be bound up in the bond of everlasting life! (Inscription on tombstones; benediction for the dead. (R.I.P.)
– הפנה את דעתו לענין אחר, הסיח את דעתו מענין זה והעבירו לענין אחר (עבודה זרה ב, ה).	109. הִשִּׂיאוֹ לְדָבָר אַחֵר	to divert someone's attention.
– העביר, נשא וטלטל ממקום למקום: ״והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים״ (שמואל־ב יז, יג).	הִשִּׂיא	to transfer, transport.

to favor, pity.	101. חָנַן (חָן)	– הטה חסד, רחם: ״וחנותי את אשר אחון, ורחמתי את אשר ארחם״ (שמות ל, יט).
to grant amnesty.		– מחל, נתן חנינה, ויתר על העונש: המושל חנן את האסיר ופקד לשחררו.
to bestow grant, endow.		– נתן במתנה, העניק: ״הילדים אשר חנן אלהים את עבדך״ (בראשית לג, ה). ״כי חנני אלהים וכי יש לי כל״ (בראשית לג, יא). שתי ההוראות הראשונות הן בנות תוקף בהקשר שלנו.
my son.	102. בַּר בִּטְנִי	– בני: ״מה ברי ומה בר בטני״ (משלי לא, ב).
(Aramaic) son.		– בר – בן בארמית.
to obey.	103. צַיֵּת	– טעות־דפוס או טעות־סופר, וצריך להיות: ״שתהא מציית להם לאבא ולאמא״.
it is all the same.	104. אַחַת הִיא	– אין כל הבדל, היינו הך: הנצא לטייל בגן או בשדה? אחת היא לי, ובלבד שנטייל.
(here) in vain.	105. הֶבֶל	– (כאן תואר הפועל): לשוא, לחינם: ״למה זה הבל איגע״ (איוב ט, כט).
vanity, emptiness.		– שוא, אפס, תוהו: ״שקר החן והבל היופי״ (משלי לא, ל). ״הבל הבלים הכל הבל״ (קהלת, א, ב).
steam, vapor, breath.		– אד העולה מן הפה אגב נשימה באויר קר או מגוף חם: ״מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם״ (שבת פח ע״ב). הבל בית־המרחץ.

poor, wretched, miserable, dejected.	95. חֲלֵכָה	– דל, עני, מסכן, מדוכא: ״עיניו (של הרשע) לחלכה יצפנו״ (תהלים י, ח). ״קום התנערה עם חלכה״ (שיר האינטר־נציונל, תרגום א. שלונסקי). בדרך כלל מופיע תואר זה בצורת זכר בלבד. כאן חלכה היא מין נקבה.
to stretch oneself.	96. הִתְמוֹדֵד	– מתח את עצמו לכל אורכו, השתרע, השתטח: ״ויתמודד על הילד שלש פעמים״ (מלכים־א יז, כא).
after-growth.	97. סָפִיחַ	– קבוצה דלילה של תבואה העולה וצומחת מעצמה, בלא חרישה וזריעה, מתוך גרגרים שנשרו בשעת הקציר בשנה שעברה: ״את ספיח קצירך לא תקצר״ (ויקרא כה, ה).
(here, fig.) sparse locks of hair.		– כאן, בהשאלה: קבוצות־שער דלילות.
forehead, front part of head.	98. פַּדַּחַת	– החלק הקדמי של הגולגלת, מצח (שבת קנא ע״ב, ועוד).
hairnet.	99. כָּבוּל	– אחד מקישוטי־הראש של הנשים (בעיקר בימי קדם). מעין רשת או סרט שקושרים בהם את השער כדי שלא ייפרע ולא יכסה את המצח והעינים (שבת ו, א).
dried, shrivelled, wrinkled.	100. צָפוּד	– יבש, מצומק, מקומט: עור צפוד. ״לוח העץ הצפוד והנקשה״ (ביאליק, אלמנות).

– (ארמית) תוך כדי מהירות וחפזון: פלוני טעה בכתיבה אגב רהטא.	89. אַגַּב רְהָטָא	(Aramaic) through haste.
– (ארמית) רהיטות, מהירות, חפזון. ״אם נמלטה לנו בעת הכתיבה מלה או מלות בעבור שכחה או רהטא״ (ריב״ג, ספר השרשים, חתימת המתרגם).	רְהָטָא	(Aramaic) fluency, speed, haste.
– במליצה: ל־, אל: ״לי שמעו ויחלו וידמו למו עצתי״ (איוב כט, כא).	90. לְמוֹ	(poet.) to.
– מעיכה, שפשוף (״מלל״ – שפשף, מעך).	91. מְלִילָה	squeezing, crushing.
– (תואר פועל) שיש עליה שׂריגים (=סריגים), כלומר הורידים נראים עליה וצורתם כרשת מסורגת.	92. מְשׂוֹרָגוֹת	latticed.
– מֵחַם, כלי שמרתיחים בו מים על־ידי פחמים שמכניסים לתוך ציגור העובר דרך בית־הקיבול שלו. הסמובר נפוץ ביחוד ברוסיה ובארצות הסמוכות אליה והוא משמש להרתחת מים לשתית תה. המקור: רוסית (״מבשל מעצמו״).	93. סָמוֹוָר, סָמוֹבָר	(Russian) samovar.
– גורם צרות, לוחץ, מציק: ״כל המצר לישראל נעשה ראש״ (סנהדרין קד ע״ב).	94. מֵצַר	oppressor.
– מצטער, מדוכא: ״הלך ומצאו ר׳ עקיבא מצר״ (ראש השנה ב, ט). וזהו המובן כאן.		sorry, depressed.

– החלטי, של פסק־דין, של חריצת משפט: עמדה פסקנית. הוא הביע דעתו בצורה פסקנית.	83. פַּסְקָנִי	decisive, definite.
– הכיר את פלוני לטובה, הטה את הכף לטובתו שלא כדין: ״לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול״ (ויקרא יט, טו).	84. נָשָׂא פְּנֵי־פְלוֹנִי	to discriminate in favor, to favor, be partial.
– הטה חסדו לפלוני, נענה ברצון לבקשתו: ״הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה״ (בראשית יט, כא).		to show favor, to treat with kindness.
– מצוחצח ומלוטש: פלדה ממורטה. כפתורי מתכת ממורטים.	85. מְמֹרָט	polished.
– שחוק, משופשף ובלה, עשוי כסמרטוט: בגד ישן וממורט.		worn, shabby.
– שנמרטו ונתלשו שערותיו: עוף שחוט וממורט, נוצות ממורטות.		plucked.
– בהחלטיות, בצורה פסקנית. תואר הפועל ״פסקנות״ נגזר מן התואר ״פסקני״ ומשקלו דומה למשקל רוב תוארי הפועל שבהם משתמש גנסין.	86. פַּסְקָנוּת	decisively.
– (תואר פועל) כנראה, אל נכון, בודאי: אם פלוני עשה כן, מסתמא הוא יודע מה עשה. המקור: ארמית (מן הסתם).	87. מִסְתָּמָא	(Aramaic) apparently, probably, very likely.
– (ארמית) עד כה וכה, בינתים.	88. אַדְּהָכֵי	(Aramaic) meanwhile.

		המקור – יונית: טריס – שלוש, פעמים גאמה–שלוש.
meaning, explanation, interpretation.	79. פֵּשֶׁר	– פתרון, פרוש, באור: ״ומי יודע פשר דבר?״ (קוהלת ח, א). מה פשר מעשהו זה? לא אדע פשרו.
clear, bright.	80. נָהִיר	– ברור, בהיר, מחוּור: ״נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא״ (ברכות נח ע־ב). הדברים נהירים לי בהחלט. אין הבעיה נהירה לו כל־כך.
shuddering, fever.	81. צְמַרְמֹרֶת	– רעדה העוברת באברי הגוף מחמת קור חזק או מחמת חום של קדחת: ״וכמין צמרמֹרת אוחזין אותה״ (נדה ט, ח). החולה חש צמרמֹרת עזה בגופו.
shiver.		– זעזוע, הזדעזעות, רטט: צמרמֹרת אחזתני למראה ההרס האיום.
		– יש שמופיעה ״סמרמֹרת״ במקום ״צמרמֹרת״, במשמעות קרובה, בחילופי סמ־ך וצד־י. וזאת על־פי תהלים קיט, קכ: ״סמר מפחדך בשרי״ (ראה ערך 144).
(poet.) limb, organ of a human body.	82. יְצִיר	– כינוי פיוטי לאבר מאברי הגוף, כמו יצור (החילופין בין בינוני פעיל ובינוני פעול מצויים למדי. לדוגמה: אסור – אסיר; עצור – עציר וכו׳).
creature, being.		– יצור, בריה, נברא: ״אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא״ (פיוט).

– דימוי ציורי: כתבים מתחבטים ומתחמקים, כתבים שקשה להאחז בהם (להסבר נוסף ראה ערך 32).	74. ״כְּתָבִים מְפַרְכְּסִים״	(fig.) elusive writing (see item 32).
– נסתר, בלתי־מוכר, סודי: בלבו של הילד קינן פחד טמיר מפני החושך. מחשבות טמירות. רגש טמיר.	75. טָמִיר	secret, hidden, latent, intimate.
– ארמית: התגלות; התגלות האל.	76. אִתְגַּלְיָא	(Aramaic) revelation (of the divine spirit).
– ארמית: העלמות והסתתרות, התכסות; העלמות האל. המונחים ״אתגליא״ ו״אתכסיא״ מצויים בעיקר בספרות הפילוסופיה והקבלה, בענינים העוסקים בהתגלות השכינה אל האדם או בהתרחקותה ממנו, או בהקשר לענינים כלליים הדנים בדברים גלויים או סמויים מן העין.	77. אִתְכַּסְיָא	(Aramaic) hiding, concealing (of the divine spirit).
– חשבון של אותיות לפי ערכיהן המספריים (א–1, ב–2, י–10 וכו׳). ״התורה בגימטריה שש מאות ואחת עשרה״ (מכות כג ע״ב). דוד בגימטריה 14 בשיטה זו דרשו חז״ל דרשות שונות וחידודי פרושים של שמות ומלים. למשל: ״יין״ בגימטריה – 70, וכן ״סוד״ – 70. ומכאן מעין אסמכתא למאמר חז״ל: ״נכנס יין יצא סוד״ (ערובין סה ע״א).	78. גִּימַטְרִיָּה	use of letters as numerals, numerology.

book case.	67. קֻפַּת הַסְּפָרִים	– ארון הספרים.
money (cash) box, safe.	קֻפָּה	– ארון או תיבה לשמירת כסף.
fund, treasury.		– אוצר.
basket.		– סל, טנא.
gloomily, mournfully, sadly.	68. קְדוֹרַנִּית	– בפנים קודרים, ברוח נכאה, בעצבות: ״הלכנו קדורנית״ (מלאכי ג, יד). האבל התהלך קדורנית.
divan, couch.	69. קַנַּפֵּי	– ספה נמוכה או ספסל מרופד המשמש כמיטה; דרגש. המקור: יונית־לטינית־צרפתית: conape
chest of drawers.	70. שִׁדָּה	– ארון נמוך ובו מְגֵרות להחזקת לבנים, חפצי־בית קטנים וכדומה.
upholstered, covered.	71. רָפוּד	– מרופד, שציפוהו בחומר רך ובאריג.
upholstering, lining.	72. רְפִידָה	– ריפוד, מתיחת אריג על גבי רהיטים המיועדים לישיבה או לשכיבה.
carpet, covering.		– מצע, ריפוד.
support, struts, arms (of a chair, sofa).	73. סוֹמְכוֹת	– משענות, עמודים התומכים בדבר־מה. בדרך כלל מקובל להשתמש בהוראה זו במלה ״סמוכה״ (או ״סמוכות״): ״סמוכות המטה״ (כלים טז, ז). סמוכות לכסא. סמוכה לעץ צעיר.

– מואס, מתעב, חש גועל כלפי־. התינוק בחל באוכל שהכינה לו אמו.	63. בּוֹחֵל	loathing, detesting.
– מאוס, מבחיל, מעורר בחילה. וזהו המובן כאן.		loathsome, repulsive.
במקרא נמצא כמה וכמה מקרים שבהם מתחלפות צורות בינוני פועל ופעול זו בזו (כגון: אוחז – אחוז, כואב – כאוב וכו׳). בדרך זו כותב גנסין ״בוחל״ בהוראת ״בחול״, ״מאוס״.		
– היא עצמה, עיקרה של אותה...	64. אוֹתָהּ גּוּפָא	she (it) herself.
– עצם הענין, הגוף, העיקר.	גּוּפָא	body, the very thing.
– מלה נהוגה בתלמוד כפתיחה לחזרה אל הענין שנטו ממנו במהלך הויכוח. מעין: נשובה אל גוף הענין. המקור: ארמית.		let us return to the essential subject (Talmud).
– מן המקום הסמוך ל־, מן־: ״ודוד קם מאצל הנגב״ (שמואל־א כ, מא).	65. מֵאֵצֶל	from the place of, (near to).
גנסין משתמש במלה ״שמאצל״ בהוראת: שבקרבת מקום, או: אשר נמצא בסמוך. הוא הופך את מלת־היחס לתואר פועל.		
– (שם עצם) ענינים ישנים ועתיקים השייכים לעבר הרחוק, ענינים שעבר עליהם כלח.	66. נוֹשָׁנוֹת	(n.) old (outmoded, passe) ideas or customs.
– (תואר) ישן מאד, שנתיישן: בגד ישן, בדיחה נושנה.	נוֹשָׁן	very old, obsolete, passe.
– ממושך, שמזמן רב: ״צרעת נושנת״ (ויקרא יג, יא).		chronic.

to be engraved.		– נחקק, נחרת: ״ויעשו את אבני השוהם... מפותחות פתוחי חותם״ (שמות לט, ו). – שתי ההוראות הנן בנות תוקף בהקשר שלנו.
oval, elliptical.	59. סְגַלְגַּל	– עגול־מאורך, כתבנית ביצה, אליפטי: ״שמא ראשה נאה? אמרו לו: סגלגל״ (נדרים סו ע״ב).
thin (opp. of "dense"), sparse, scanty.	60. קָלוּשׁ	– דליל, לא סמיך, שאינו מעובה, בלתי צפוף: ״היין עב והמים קלושין״ (רש״י לברכות מא ע״א). מברשת בעלת שערות קלושות.
meagre, scanty (superficial).		– בהשאלה: חלש, שטחי, פגום: ידיעותיו בחשבון קלושות. תוכן חיבורו קלוש במקצת.
sparse (wispy) beard.	61. זָקָן מְדֻבְלָל	– זקן ששערותיו קלושות ודלילות ועם זאת הן מסובכות זו בזו.
sparse, loose, thin.	מְדֻבְלָל	– מדולדל ומבולבל, קלוש ומרופט.
to paint yellow or orange, to yellow. (fig.) to make a sour face.	62. כִּרְכֵּם	– צָבע בצבע כרכום (צבע כתום־אדמדם) (כלים כב, ט). – בהשאלה: עיות מעט את פניו מתוך אי־שביעות רצון, רוגז או בחילה וסלידה ממשהו; החמיץ את פניו.
yellow (green) face, shamefaced, gloomy look.	פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת	– פנים שהצהיבו או האדימו מתוך צער, בושה, רוגז וכו׳.

to scatter, disperse.		– הדף, דחף, הפיץ: ״כמוץ אשר תדפנו רוח״ (תהלים א, ד). נראה כי גנסין משתמש בפועל בהוראת ״התפשט״, אולם יתכן שהכוונה לפועל ״נדף״ (בנין נפעל), שפירושו: ״נזרה״, ״התפזר״.
secretly.	54. כְּמוּסוֹת	– בסתר, בצנעה, בהחבא. תואר הפועל ״כמוסות״ נגזר מן התואר ״כמוס״, שפרושו: גנוז, צפון, טמון.
lower part, extremity.	55. שְׁפּוּלִים	– קצוות, החלק התחתון, ירכתים, תחתית: ״שפולי אהלין״ (תוספתא אהלות, יג, ט). השמש שקעה בשיפולי הרקיע.
skirt, train (of robe).		– שובל, שולים, סרח: ״למה משכן דומה? לאשה שמהלכת בשוק ושפוליה מהלכין אחריה״ (שבת צח ע״ב).
(here) collar.	56. צַוָּאר	– כאן: צווארון.
fringe, fringed garment (see Num. 15, 38); "Zizith".	57. צִיצִית	– קבוצת חוטים, ביחוד מערכת החוטים שנצטוו בני ישראל לשים בארבע כנפות בגדיהם: ״ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם״ (במדבר טו, לח). היהודי נושק את ציציות טליתו כשהוא מתעטף בה.
to be opened.	58. פֻּתַּח	– נפתח לרווחה: ״והיו שתי עיניו של דג כחלונות מפותחות מאירות ליונה״ (תנחומא ויקרא ח).

		שתי ההוראות של המלה הן בנות תוקף בהקשר שלנו. גנסין משתמש בצורת הבינוני כשם תואר.
(here) chalk, lime (obsolete).	50. נֶתֶר	– כאן: מין גיר לבן שחוצבים אותו מן האדמה ומשתמשים בו לכתיבה ולסימון. המלה בהוראתה זו אינה מקובלת בימינו.
nitre, natrium (used in ancient times for cleaning and purification).		– אחד ממלחי הנתרן שהיה ידוע בימי קדם כחומר מנקה ומטהר: ״אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית״ (ירמיה ב, כב).
soda, carbonate of soda.		– סודה, פחמת הנתרן, משמשת בימינו לניקוי כלים, לכביסה ולתרופות שונות.
(fig.) cross.	51. צֶלֶם	– בהשאלה: כינוי לצלב של הנוצרים.
image, form.		– דמות, צורה, תבנית: ״נעשה אדם בצלמנו כדמותנו״ (בראשית א, כו).
idol.		– תבנית של אליל שהקדמונים היו משתחווים לה: ״ויתצוהו את מזבחותיו (של הבעל) ואת צלמיו שיברו היטב״ (מלכים־ב יא, יח).
(here) shelf, step.	52. שְׁלִיבָה	– כאן: שלב, מדרגה בסולם: ״סולם ששליבותיו פורחות״ (ערובין עז ע״ב).
folding, crossing, joining together.		– שילוב, קשירה, קליעה: שליבת אותיות זו בזו; שליבת חוטים ברקמה.
to spread, carry, evaporate (odor).	53. נָדַף	– התפשט (בעיקר ריח): ״עצי ירושלים... ריחן נודף בכל ארץ־ישראל״ (שבת פג ע״א).

– זבל, דומן, שיריים של מזונות וכד׳: ״מאשפות ירים אביון״ (שמואל־א ב, ח).	45. אַשְׁפָּה	dirt, dung, garbage.
– קליעת קלעים או פגזים מכלי־נשק, חצים מקשת וכדומה.	46. יְרִיָּה	shooting, shot.
– תיאטרון. המקור: רוסית, ששאלה מיונית.	47. תֵּיאַטְר	theatre.
– התזמורת השמיעה קול נגינה.	48. הִכְּתָה מַקְהֵלַת הַמְנַגְּנִים אֵיזוֹ מַנְגִּינָה	the band played some melody.
– הקיש, דפק: ״המכה בקורנס על הסדן״ (שבת יב, א).	הִכָּה	to beak, knock.
הפועל ״הכה״ הבא בצרוף לכלי־נגינה שונים פרושו: השמיע קול מנגינה. למשל: ״הך, הך, הך בתוף וחלל בחליל״ (שיר לחג הביכורים). ״החליל מכה לפניהם״ (ביכורים ג, ג).		
– הלקה, הלם ופגע: ״למה תכה רעך״ (שמות ב, יג).		to strike, hit, hurt.
– המית: ״ויך את המצרי ויטמנהו בחול״ (שמות ב, יב).		(Bib.) to kill, murder, slay.
– התרפק, התפנק: ״מה אעשה לך, שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו״ (תענית ג, ח).	49. הִתְחַטֵּא	to act like a spoiled child, to lean on, to yearn.
– בהשאלה: התנצל: התחטאתי לפניו והבטחתי לו לבוא למחרת (מלה המקובלת בספרות בלבד, לא בלשון הדיבור).		(fig.) to apologize.

(plant) “forget-me-not”.	40. ״זְכְרִינִי״ (זְכְרִיָּה)	– צמח – נוי על־פי־רוב בעל פרחים כחולים.
cornflower.	41. דְּגָנִיָּה	– שם עממי ל״דרדר כחול״, פרח הגדל כעשב־בר בשדות הדגן.
fine (pure) gold.		– כינוי לזהב מובחר: ״הנחמדים מזהב ומפז רב״ (תהלים יט, יא). ״עטרת פז״ (תהלים כא, ד).
gold.	42. פָּז	– זהב
golden, sparkling.		– סמל לדבר מזהיר ונוצץ כזהב: ״קוי פז״ (מאפו, אהבת ציון, ו). ״את נשמתי הצילה קרן־פז רחמניה״ (ביאליק, ״ואם ישאל״).
border, facet, region.	43. פֵּאָה	– צד, עבר: ״שמש אביב נטה ימה עד לפאת שמים״ (מאנה: ״משאת נפשי״).
edge, corner.		– קצה, פינה, זוית: ״ארבע הפאות אשר לארבע רגליו (של השולחן)״ (שמות לז, יג).
to entreat (implore) someone, to beseech.	44. דִּבֵּר תַּחֲנוּנִים	– התחנן והתרפס, שאל בלשון רכה ביותר: ״תחנונים ידבר רש״ (משלי יח, כג).
prayer for mercy, plea, entreaty.	תַּחֲנוּן	– (במקרא רק בריבוי: ״תחנונים״): בקשת רחמים: ״בכי תחנוני בני ישראל״ (ירמיה ג, כא). ״שמעת קול תחנוני בשועי אליך״ (תהלים לא, כג).
mercy.		– חנינה, רחמים: ״ושפכתי רוח חן ותחנונים״ (זכריה יב, י).
prayer of supplication (“Tahanun”).		– כינוי לתפילות שונות שאומרים ב״שחרית״ וב״מנחה״ בימי החול אחרי ״שמונה עשרה״.

– שיח־נוי נשיר בעל פרחים ריחניים סגולים, הערוכים באשכולות גדולים. יש גם לילך לבן. זהו צמח נפוץ באירופה, ובארץ ישראל הוא נדיר.	34. לִילָךְ (לִילָכִים)	lilac.
– לאסוני, לגודל צרתי.	35. לְהַוֹּתִי	unfortunately.
– צרה, אסון, פגע: ״כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות״ (תהלים צא, ג).	הַוָּה	trouble, destruction, mischief.
– מזימה רעה, מחשבת עוול: ״והות רשעים יהדוף״ (משלי י, ג). ״ודורשי רעתי דברו הוות ומרמות כל היום יהגו״ (תהלים לח, יג).		evil device.
– דבר טפל וחסר־ערך, או: דבר לא עיקרי וצדדי. זהו חידוש של גנסין. הוא גוזר את השם ״טופל״ מן התואר ״טפל״, על משקל ״טופס״, ״כותל״ וכו׳.	36. טֹפֶל	unimportant or valueless act.
– (שם מן ״צלל״, ״צלצל״): פעמון, וביחוד כל אחד מן הפעמונים הקטנים שתולים בצוואר הסוס, החמור, הגמל ובהמות אחרות, כדי שיקשקשו בלכתם. גנסין משתמש במלה ״מצילה״ בהוראת פעמון ממש, וכאן – הפעמון הגדול הקבוע בראש הכנסיה.	37. מְצִלָּה	bell, chime.
– בית־תפילה למוסלמים. נראה כי כאן הכוונה לכנסיה.	38. מִסְגָּד	mosque (here it is a church).
– מין צמח. אולי גנסין התכוון לשרך, הגדל במקומות צל, ביערות, והוא מתאים לנופו של גנסין, אירופה.	39. שרחש	a plant.

מקורו של הביטוי שבסיפורנו הוא בירמיה לא, יד: ״קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה...״. בדרך כלל מפרשים את המלה ״ברמה״ המופיעה בפסוק זה כשם פרטי של מקום; אולם ניתן להבין ״קול ברמה״ גם במשמעות: קול מורם בצעקה. וקרוב לזה הביטוי: ״בקול רם״.		
– (תואר פועל): ברשלנות, בעצלנות. תואר הפועל ״נרפות״ נגזר מן התואר ״נרפה״, שהוראתו ״עצל״, אוהב בטלה, רשלן: ״נרפים אתם נרפים״ (שמות ה, יז).	30. נִרְפּוּת	lazily, slothfully.
– מעשן סיגריה, מוצץ סיגריה.	31. יוֹנֵק בַּפַּפִּירוֹסָה	smokes, sucks a cigarette.
– ספג, קלט אל תוכו מזון, לחות וכו׳: הצמח יונק בשורשיו מן האדמה.	יָנַק	to absorb.
– מצץ חלב מן השד: התינוק ינק.		to suck.
– פרפר, התחבט והתלבט, הניע אבריו לכאן ולכאן: הדגים הוצאו מתוך המים כשהם מפרכסים בכל גופם. ״בשעה שהיתה עוברת על בתי־כנסיות ובתי־מדרשות יעקב מפרכס לצאת״ (בראשית רבה סג).	32. פִּרְכֵּס	to move convulsively (spasmodically), to struggle.
– החלק הרחב והשטוח של העלה, או של עלה הכותרת: טרף העלה פתוח. טרפי העלים מתנופפים בשדרות וברחובות.	33. טֶרֶף	leaf, blade.

to be tired, wearied.		״והיה בלבי כאש בוערת, עצור בעצמותי ונלאיתי כלכל ולא אוכל״ (ירמיה כ, ט). ״טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו״ (משלי כו, טו).
to be uprooted.	26. שֹׁרַשׁ	– נעקר על שורשו: ״אזרעה... וצאצאי ישורשו״ (איוב לא, ח). העץ שורש.
to be eradicated.		– בהשאלה: בוער, נעקר ללא שריד: שגיאות רבות יש לשרש מלשון הדיבור.
(Bib.) to strike roots.		– במקרא גם בהוראת ״השריש״ – הכה שורשים: ״אף בל שורש בארץ גזעם״ (ישעיה מ, כד).
to light, set on fire, ingnite.	27. הִצִּית	– הבעיר, הדליק, שרף: האיש הצית את הגפרור. ״וימהרו ויציתו את העיר באש״ (יהושע ח, יט).
cigarette.	28. פַּפִּירוֹסָה	– סיגריה, לפי הצורה הרוסית, ובפולנית – פפירוסה, מלשון פפירוס, נייר, על שום הגלימה של הסיגריה העשויה נייר.
snored loudly.	29. נָחַר... בְּרָמָה	– נחר בקול רם, נחר בקול הנשמע למרחוק.
high place.	רָמָה	– אזור הררי גבוה. השם רווח בעיקר בשמות מורכבים של ישובים הנמצאים במקום מורם, כגון: ״רמת המצפה״ (יהושע יג, כו). ״רמות גלעד״ (מלכים־א כב, ג). ״רמת גן״ וכו׳.

imperforated.		– מלא, לא נבוב, שאינו חלול: ״הארץ היא כדור אטום״ (ר׳ יצחק הישראלי, ב, א).
opaque.		– לא שקוף: זכוכית אטומה.
evil spirit, devil.	22. שֵׁד מְשַׁחַת	– שד, רוח רעה או מלאך־חבלה, שבא מן השאול. בדרך כלל משמש הביטוי ״שד משחת״ ככינוי לאדם מהיר וזריז ביותר במלאכתו, מעין הכינוי ״מזיק״; אולם גנסין משתמש בביטוי במשמעותו הראשונית. גיבור הסיפור מפליט את הביטוי בשמץ אירוניה, כאומר: אמנם ידו של שד משחת היתה בדבר הזה.
pit, pitfall.	שַׁחַת	– פחת, בור, שוחה: ״כורה שחת בה יפל״ (משלי כו, כז).
grave.		– בהשאלה: קבר, שאול: ״מה בצע בדמי ברדתי אל שחת״ (תהלים ל, י).
poison, venom.	23. אֶרֶס	– רעל, סם מות: נחשים וצמחים רבים מפרישים ארס. ״כל השרצים יש להן ארס״ (עבודה זרה לא ע״ב).
sharp, sharpened.	24. שָׁנוּן	– חד, מושחז: ״וחרב וחץ שנון״ (משלי כה, יח).
(fig.) sharp-witted, shrewd, clever.		– בהשאלה: חריף, מחודד, הפוגע במטרה: דברים שנונים. בדיחה שנונה. פלוני הוא בעל שכל שנון.
to be unable to,	25. נִלְאָה	– לא עצר כוח, לא יכול, נחלש עד מאד:

– לכד, תפש בכוח: הצבא כבש את עמדות האויב בהסתערות. ״ומלאו את הארץ וכבשוה״ (בראשית א, כח).		to conquer, to occupy.
– הכניע, שעבד: ״ויכבשום לעבדים ולשפחות״ (ירמיה לד, יא).		to suppress, subdue.
– לחץ, דרך, דחס, סלל: המכבש כבש יפה את האדמה. החקלאי כבש את הקש במכבש.		to press.
– התקין ירק או פרי או מזון אחר בציר (חומץ, מי מלח, שמן וכדומה) כדי לשמרו לזמן רב: ״האשה שהיתה כובשת ירק בקדרה״ (טהרות ב, א). כרוב כבוש, מלפפונים כבושים.		to preserve, pickle.
– פרפר, פרכס, התאמץ להחלץ ממשהו: הדגים התחבטו בתוך הרשת.	20. הִתְחַבֵּט	struggle, move convulsively.
– התלבט, התאמץ בכל כוחו לפתור ענין קשה, למצוא מוצא וכדומה: כל הפרשנים נתחבטו בבאור הפסוק הקשה. הממשלה התחבטה הרבה בשאלת חוסר העבודה.		to exert oneself, to try hard.
– (תואר פועל): תוך כדי השמעת צליל עמום או אטום. תואר הפועל ״אטומות״ נגזר מן התואר ״אטום״.	21. אֲטוּמוֹת	unclearly, obtusely.
– לא צלילי, עמום: הגה אטום.	אָטוּם	obtuse, dim, unclear.
– סגור, סתום: חדר אטום. ״ויעש לבית חלוני שקופים אטמים״ (מלכים־א ו, ד).		shut, solid, impermeable.

in bygone days, long ago.	15. בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים	– לפני ימים רבים, לפני עידן ועידנים: דבר זה קרה בשכבר הימים.
in the long run.		– במשך הזמן, ברבות הימים: ״בשכבר הימים הבאים הכל נשכח״ (קהלת ב, טז).
spotted, mottled.	16. מְנֻמָּר	– מנוקד, בעל חברבורות: עור הנמר מנומר.
multicolored.		– מגוון, בעל צבעים שונים: ״בגד מנומר״ (בבא קמא קיט ע״ב). צורת התואר ״מנומרה״ מקבילה לצורה ״מנומרת״, השכיחה יותר בשפה. גנסין מדבר על ״חתול״ בהוראת נקבה ״חתול מנומרה״); בדרך כלל ״חתול״ הוא זכר ו״חתולה״ נקבה.
sharpness, point.		– עוקץ, הקצה החד: חוד העפרון, חודה של חרב.
(fig.) edge, top.	17. חֹד	– בהשאלה: קצה של דבר: ״חודו של אילן״ (בבא קמא פא ע״א), במשמעות צמרתו של אילן.
(here) to drag, to stretch.	18. סָרַח	– כאן: גרר, סחב.
to be dragged, to spread out.		– נגרר, נסחב: ״חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן״ (שמות כו, יב).
to conquer, to occupy.		– השתרע, התפשט: ״ויהי לגפן סורחת״ (יחזקאל יז, ו). הפועל ״סרח״ הוא פועל עומד. כאן הוא מופיע כפועל יוצא.
to hide.	19. כָּבַשׁ	– עצר, הסתיר, העלים: הוא כבש את הדבר בלבו. וזהי ההוראה כאן.

– כאן: מיד לאחר־מכן, כעבור זמן קצר.	10. בְּקָרוֹב	(here) shortly after.
– בעוד זמן־מה, במהרה. בדרך כלל מתאר תואר הפועל ״בקרוב״ ענין העתיד להתרחש. בתאור ענינים שהתרחשו בעבר, זה לאחר זה, נשתמש בדרך כלל בביטויים כגון: ״כעבור זמן־מה״ או ״מיד לאחר מכן״.		soon, shortly.
– אפלה מועטת, דמדומים של בין־השמשות: אין לקרוא באפלולית.	11. אַפְלוּלִית	dusk, dimness.
– שלו, יושב לבטח, שוקט: ״נוה שאנן״ (ישעיה לג, כ). משכנות שאננים.	12. שַׁאֲנָן	tranquil, calm, secure.
– נטול דאגה, הבוטח בשלוותו ובעושרו, המתעלם מצרת אחרים, אדיש: ״הוי השאננים בציון והבוטחים בהר שומרון״ (עמוס ו, א). הנוכל להיות שאננים כשאנו יודעים מה רב סבלם של אחינו במרחקים?		carefree, undisturbed.
– המקום השקוע בעור הבטן והנראה ככפתור: העובּר קשור לבטן אמו קודם הלידה ב״חבל הטבור״.		navel.
– בהשאלה: מרכז, אמצע: ״הנה עם יורדים מעם טבור הארץ״ (שופטים ט, לז). טבור החדר.	13. טַבּוּר	(fig.) center.
– נסגר, ננעל: התריסים מוגפים בלילה. (מוגף – שורש ״גוף״ בבנין הופעל).	14. הוּגַף	to be shut, closed.

		פיעל, בהוראת: הטה מן הדרך. לדוגמה: מטוס־הקרב ירט את מטוס־הנוסעים מדרכו.
to wag his tail quickly (hastily).	6. חָפַז זְנָבוֹ (בִּזְנָבוֹ)	– כשכש בזנבו, הניע זנבו במהירות: כארי ביער נוהם בעברתו, שואג לטרף, יחפוז זנבו, וכמו דם יאדימו עיניו״ (רמח״ל).
to be in a hurry, to hasten.	חָפַז	– מיהר, אץ (ביחוד מתוך בהלה): ״אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם״ (דברים כ, ג). ״חפז ונטל את ידיו ונתרגש״ (מנדלי מוכר ספרים).
to cause to hurry, to urge.		– האיץ, דחק, גרם לו לעשות דבר במהירות: ״דברים החופזים אותו כיצד? אם היה צריך לנקביו לא יתפלל״ (רמב״ם, הלכות תפילה, ד, י).
patiently, in restraint.	7. מְתוּנוֹת	– מתוך ישוב הדעת ולא בחפזון, במתינות.
slowly.		– באיטיות ובחוסר מהירות. תואר הפועל ״מתונות״ נגזר מן התואר: ״מתון״.
so what?	8. אֶלָּא מַאי?	– וכי מה?
(Aramaic) why? how?	מַאי	– מלת־שאלה: מה? ״מאי אברך? – אברך״ (ספרי דברים א). המקור: ארמית.
in vain.	9. בִּכְדִי	– לשוא, לחינם, סתם: אין אדם זורק כספו בכדי. המקור: ארמית.

הפועל ״שאן״. שם העצם הוא ״שאון״.		
– רעש, הקים קול שאון והמולה: הכל שאנו ורעשו בשוק.	שָׁאַן	to make a noise, roar.
– התרומם, גבה: ״ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים״ (יחזקאל א, יט).	3. נִשָּׂא	to rise up, to raise oneself.
– בהשאלה: היה רם ונכבד, היה במעלה גבוהה: ״הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד״ (ישעיה נב, יג).		(fig.) to be lofty, respected.
– ניטלטל, הועבר על גבי מישהו או משהו ממקום למקום: ״והביאו בניך בחֹצן ובנֹתיך על כתף תנשאנה״ (ישעיה מט, כב).		to be carried.
– (תואר הפועל): נגד, מול: ״וישם את המנורה באהל מועד נוכח השלחן״ (שמות מ, כד).	4. נֹכַח	opposite, in front (the face) of.
– היו משבשים את דרכו.	5. הָיוּ יוֹרְטִים אֶת־דַּרְכּוֹ	they disrupted his way.
– נפגם, נשחת: ״מה ירט דרכך״ (יל״ג).	יָרַט	to be spoiled, defective.
– ירד, נטה, סטה: ״מן הדרך לא ירט״ (ספרות ימי הבינים).		to go down, to go astray.
– העלה, הפריח: נער יורט עפיפון לרקיע. מקורו של הפועל ״ירט״ בניב המקראי: ״ירט הדרך לנגדי״ (במדבר כב, לב), שפירושו: הדרך היתה רעה בעיני. פועל זה הוא פועל עומד, אולם גנסין משתמש בו כבפועל יוצא. בלשון ימינו מופיע הפועל ״ירט״ כפועל יוצא בעיקר בבנין		to cause to fly, to raise.

בטרם — א. נ. גנסין

א. הערות ומילון:

(adverb) in a bothering way.	1. טוֹרְדוֹת	– באורח טורדני: ״מיד אחר זה זזה המרכבה ולבו התחיל צוהל טורדות״. א. נ. גנסין גוזר את תואר הפועל ״טורדות״ מן הפועל ״טרד״ בהוראת טלטל, הפריע. תוארי פועל בצורת בינוני רבות שכיחים מאד בסיפור שלפנינו.
to bother, to annoy.	טָרַד	– טלטל וערבב, הפריע: ״טורד אדם חבית של יין, יינה ושמריה״ (שבת קלט ע״ב). רעיון טורד.
to push.		– דחף, הדף: ״גל טרדני לחברו, וחברו לחברו עד שהקיאני ליבשה״ (יבמות קכא ע״א).
to drive out, to expel.		– גרש, הרחיק: ״אדם שכעס על בנו וטרדו מביתו״ (מכילתא בשלח ב, ג).
with noise, noisily.	2. שׁוֹאֲנוֹת	– ברעש, בקול שאון והמולה. ״שואנות״ הוא תואר פועל הנגזר מן

4623

2. המוכסן, ר׳ גצי, ובעל האכסניה, פייבקא, הנם שני יהודים פשוטים ועממיים, המייצגים ציבור גדול של יהודים שאינם תלמידי־חכמים ובקיאים בתורה, ועם זאת הם מנסים לשמור על קשרם וזיקתם ליהדות. תאר את דמותם ומצא את המשותף לשניהם ביחס לעולם המצוות, המסורת והדת.

מהי משמעותו של עולם המצוות, כפי שהוא מצטייר מתוך הסיפור?

4. בפרק הראשון של הסיפור קובע ביאליק כי הוא עומד לספר "סיפור נורא". מהו "הנורא" שבסיפור?

5. תאר ובחן את יסודות ההומור שבסיפור.

6. במבנה הסיפור ובסגנון שבו משתמש ביאליק ניתן להבחין ביסודות פולקלוריסטיים רבים. בחן את מבנה הסיפור ומצא כיצד אורג ביאליק את היסודות העממיים בסיפור המעשה ובסגנון הסיפור.

7. האם ניתן להבחין ביחסו של ביאליק — המספר — אל סיפור המעשה?

8. האם תוכל לנסות ולהוסיף לסיפור סיום קורותיו של ר׳ ליפא, לאחר אותה נקודה בה סיים ביאליק?

ט. יש ונמצא צורת בינוני המשמשת כמשקל לבעלי־מקצוע. לדוגמה: מחבר, מנצח, תופרת וכו׳.

1. ציין בעלי־מקצוע נוספים ששמם יופיע בצורת בינוני.
2. צור את שמות בעלי־המקצוע העוסקים במקצוע הגזור מן הפעלים או השמות הבאים:

1. חָלִיל
2. נְגִינָה
3. בַּשֵּׁל
4. יְצִירָה
5. נְאוּם
6. רִגּוּל
7. נִהֵל
8. שֵׁרֵת
9. מִשְׁפָּט
10. הִזְכִּיר
11. פְּקוּדָה
12. הַדְרָכָה
13. הַמְצָאָה
14. כְּרִיכָה
15. שְׁמִירָה
16. מְכִירָה
17. קְנִיָּה
18. תֹּף
19. טָחַן
20. בִּקֹּרֶת

י. ביאליק ידוע בעיקר כמשורר, ונראה שהמשורר שבו מטביע את חותמו גם על התאורים הפרוזאיים בסיפור שלפנינו, בו נמצא תאורים רבים של טבע ועצמים דוממים המקבלים תכונות אנושיות (personification), וכן להיפך. לדוגמה: ״צווחה פתאום הדלת״, או ״אותו זקן מופלג... האורלוגין העתיק״, או ״אורה חוורת זועפת״, או ״הרי חוטמו השופר״.

1. מצא בסיפור תאורים נוספים המנצלים טכניקה זו של האנשה.
2. מצא דימויים ותאורים של בני־אנוש מתוך עולם הדומם והחי.
3. מהו ערכה וחשיבותה של טכניקה זו בסיפור שלפנינו או בכל סיפור אחר?

יא. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמותו של ר׳ ליפא:
   1. יחסו לדת ולמסורת היהודית.
   2. יחסו לאלהים.
   3. יחסו לעגלון ולמוכסן.

ו. בסיפור נמצא ביטויים רבים השאובים מעולם המנהגים היהודיים ומן התנ״ך והמסורת. ברר את מוצאם של הביטויים הבאים:

1. שִׁנֵּס אֶת מָתְנָיו
2. כְּיַד הַמֶּלֶךְ
3. שְׁאָר יְרָקוֹת
4. הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ
5. דָּבָר אַחֵר
6. יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר
7. חָם בֶּן חָם
8. עֵשָׂו
9. עֵרֶב רַב
10. פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת

ז. בסיפור נמצא כמה וכמה ניבים הבנויים סביב המלה ״לב״, כגון: לִבּוֹ הגיד לו, לבו עליו דוי וכו׳.

1. מצא ניבים אלו בסיפור והוסף דוגמאות משלך.
2. הסבר את הניבים הבאים:
   1. לבו טוב עליו.
   2. לבי נכמר.
   3. לבי נחמץ בקרבי.
   4. כבד לב.
   5. רך לב.
   6. לבו היכה אותו.
   7. לבו נחרד ונסער.
   8. אני ישנה ולבי ער.
   9. הוא עשה את הדבר בלב שלם.
   10. לבה נשבר בקרבה.
   11. הוא ערב את לבו לגשת אל הנערה.
   12. הוא שפך את לבו.
   13. לבו טוב עליו.
   14. הוא דיבר על לב הנער.
   15. הוא נתן את הדבר אל לבו.

ח. פעמים רבות נמצא כינוי־גוף המצטרף לבינוני פועל או פעול. כגון: סבורני — סבור אני, מוחלני — מוחל אני.

צור צרופים מעין אלו בפעלים הבאים:

1. חושש אני.
2. מקובלים אנו.
3. אני מסופק.
4. אני גוזר.
5. סבורה אני.
6. אני תמה.
7. אנו זוכרים.
8. אני חושב.
9. אני יודע.
10. אני בטוח.

7. כֶּבֶשׂ 9. פַּח

8. הַפָּקִיד 10. עֲרֵבָה

ד. לעתים קרובות מוסיף המדבר או המספר את יחסו האישי לדברים שאותם הוא מתאר, על-ידי הוספת הערה צדדית המתיחסת אל הענין המתואר בגוף המשפט. לדוגמה:

1. "והרב — רבי ליפא, שיחיה.... התחיל להתחמם לנגד יום ששי הקצר".
2. "ונמצא נכנס לשבת שלא מתוך דעה צלולה, חס ושלום!"

הערה צדדית כזו נקראת: הסגר.

1. מצא בסיפור משפטים המכילים הערות-הסגר.
2. ציין את מלות-ההסגר במשפטים הבאים והסבר את יחסו של המדבר אל המדובר בכל משפט.
   1. יש לי שמונה בנים, יחיו.
   2. הנשיא חיים ויצמן, זכרונו לברכה.
   3. לאויב יש שבעה גברים, בלא עין הרע.
   4. צרות רבות באו על העולם, לא עליכם.
   5. המן הרשע, ימח שמו.
3. בנה משפטים עם המלים הבאות:

1. הַלְוַאי 4. אוֹי וַאֲבוֹי

2. חָלִילָה 5. לְהַבְדִּיל

3. בִּמְחִילָה

ה. בדרך כלל אנו משתמשים בוי החיבור כדי לצרף צירופים שונים זה לזה, אם במשפט כולל שמחוברים בו חלקים דומים (כגון: חן אשכל ושוחט) או במשפט מחובר שיש בו מספר חלקים עצמאיים שמחוברים זה לזה כדי להביע רעיון מקיף (כגון: השמש זורחת, הציפורים צורחות והפרחים פורחים). בסיפור "יום הששי הקצר" נמצא כי ביאליק משתמש פעמים רבות בוי החיבור בתחילת המשפטים, כגון: "והשמש, כיון שהרגישה את עצמה בת חורין...", או: "והרי ליפא והשמש נתונים בידיו כחומר ביד...". האם תוכל להסביר מדוע משתמש ביאליק בצורה מגוונת זו?

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם המלים והביטויים הבאים:

1. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה
2. חָלִילָה
3. בְּעוֹד שַׁחַר
4. פַּרְפְּרָאוֹת
5. בָּשָׂר וָדָם
6. תְּגָרָה
7. הִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי
8. דְּמָמָה צְלוּלָה
9. נִמְלַךְ בְּדַעְתּוֹ
10. קְרוּאִים
11. קָרְטוֹב
12. מֵיטִיב אֶת לִבּוֹ
13. חֶבְלֵי שֵׁנָה
14. דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר
15. פַּרְנָס
16. כָּבַשׁ פָּנָיו
17. מִכָּאן וְאֵילָךְ
18. הִתְלַבֵּט
19. אֲחִידַת עֵינַיִם
20. עַל בֻּרְיוֹ

ב. מצא במספר מלים נרדפות לכל אחת מן המלים הבאות:

1. בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי
2. דִּבְרֵי שַׁעֲשׁוּעַ
3. הִתְגַּבֵּר וְהִתְאַמֵּץ
4. חָכְמָה
5. יִתְפָּרֵר
6. אַךְ
7. מִכְתָּב
8. [illegible]
9. חָגַר אֶת מָתְנָיו
10. אוֹרְחִים
11. הִשְׁתַּגֵּעַ
12. עֶלְיוֹן
13. עַפְעַפֵּי עֵינָיו
14. שָׁנָה
15. בֵּית־קְבָרוֹת
16. עֲרֵפָה
17. בְּשׁוּם אֹפֶן
18. מִגְרָשׁ
19. עַרְטִילַאי
20. יוֹנָה

ג. לכל אחת מן המלים המופיעות להלן יש משמעות כפולה. לדוגמה: לשון — (1) שפה, (2) איבר בפה. הבחן בין המשמעויות השונות של כל מלה ומלה.

1. פִּנָּה
2. חֶבֶל
3. גִּיל
4. גַּן
5. מַרְאָה
6. כֵּן

pardon.		בתורה מוחלין לו על כל עוונותיו" (ברכות ה ע"ב).
to renounce, to yield.		– ויתר, לא תבע את המגיע לו והניחו אצל אחר: "האב שמחל על כבודו, כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו, אין כבודו מחול" (קידושין לב ע"א). "מחל לו על הקרן ולא מחל לו על החומש" (בבא קמא ס, ו).
(fig.) a smooth road.	151. דֶּרֶךְ לְטוּשָׁה	– בהשאלה: דרך חלקה ללא מכשולים.
to whet, to sharpen, to polish.	לָטַשׁ	– השחיז, חישל ועיבד, שפשף, החליק.
to deposit for safe keeping.	152. הִפְקִיד	– מסר דבר־מה לשמירה, נתן בתורת פקדון.
to appoint.		– מינה, מסר תפקיד.
to be extricated, to escape, to be delivered, to be pulled out.	153. נֶחֱלַץ	– הוצא, ניצל, נמלט.
to be ready for, to pioneer.		– יצא מוכן (לקרב, למפעל וכו'), התייצב בראש, היה חלוץ: "ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל" (במדבר לב, יז).
narrow lane, alley.	154. מָבוֹי	– רחוב צר, סימטה.

day of twenty four hours.	142. ״מֵעֵת לְעֵת״	– כינוי לימְמה, יום ולילה, מחזור של עשרים וארבע שעות.
fear, awe.	143. אֵימָה	– פחד, מורא, בהלה: ״אימה חשכה גדולה נופלת עליו״ (בראשית טו, יב).
to embitter, to cause bitterness.	144. הֵמַר	– עשה מר, גרם צרות, הביא סבל ועינויים.
to break forth, to burst out.	145. הֵגִיחַ	– התפרץ, השתער לפתע, זינק.
hardened, stiffened.	146. נִקְשָׁה	– שהתקשה, שנעשה קשה.
hard, coarse.		– בהשאלה: גס, לא עדין.
retirement, separation.	147. פְּרִישָׁה	– התפרדות, התבדלות, התרחקות מן הכלל: ״בשעת פרישתן מאביהן״ (חולין עב ע״ב).
a part of the prayer and blessings of the "Kohanim".	148. ״יְבָרֶכְךָ״	– קטע מ״תפילת כהנים״: ״יברכך ה׳ אלהים וישמרך...״
parasang, Persian mile, about 4 miles.	149. פַּרְסָא, פַּרְסָה	– מרחק כדי ארבעה מילין בקירוב, שהם 8000 אמה, [illegible] בקירוב שישה וחצי קילומטר.
I yield to you.	150. מוחלני לך	– אני מוותר לך ואיני תובע ממך [illegible].
to forgive, to	מָחַל	– סלח, כיפר, נשא עון: ״כל [illegible]

connected, tied, fastened.		– מחובר, מרותק: "ולא יהיו אחוזים בקיר הבית" (יחזקאל מא, ו). בשתי ההוראות הנ"ל מופיע התואר "אחוז" בצורה ובהוראה של בינוני פעול (תאור של מצב מסוים שהוא תוצאה של פעולה שנעשתה לפני כן). אולם יש וצורת בינוני פעול תבוא במקום בינוני פועל. לדוגמה: "אחוזי חרב" (שיר השירים ו, ח) שהוראתו: תופשי או אוחזי חרב, או: אני סבור (סבורני), במקום אני סובר.
(Russian) tobacco.	.137 מַחוֹרְקָא	– טבק, טבק ממין פשוט. המקור: רוסית.
lips.	.138 שְׂפָתוֹתַיִם	– ריבוי "שפה", כמו שפתים ושפתות: "שפתותיכם דברו שקר" (ישעיה נט, ג).
a medley, a mixture, a whole mixture of.	.139 עֵרֶב רַב	– תערובת, ערבוביה, דברים שונים המעורבים יחד בלי סדר: היה בשוק ערב רב של סחורות וכלי־רכב ובני־אדם.
(fig.) mixed multitude.		– בהשאלה: אספסוף, המון בלתי־מאורגן ובלתי־מרוסן (שאול משמות יב, לח).
singing.	.140 עַנּוֹת	– השמעת קול וזמרה, תרועת שירה: "קול ענות אנכי שומע" (שמות לב, יח).
gloomy look.	.141 פָּנִים מְכֻרְכָּמוֹת, פָּנִים מְכֻרְכָּמִים	– פנים שהצהיבו או השחירו מצער או מבושה וכדומה (בראשית רבה צא).

– מים חמים (ביחוד תה חם).		warm drink (esp. tea).
– לאשורו, בשלמותו, כראוי: פלוני בקי בתנ״ך וידע אותו על בוריו.	130. עַל בֻּרְיוֹ	perfectly, completely.
– בריאות, מצבו של דבר בריא ותקין, איתנות: ״ויהי גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו״ (רמב״ם, דעות ד, כ).	בֹּרִי	health, soundness.
– ברור, ודאות, אמתות: ״העמידו הדבר על בוריו והודיעוני״ (גיטין פס ע״ב).		clearness, truth, certainty.
– גרף, כלי־קיבול למי־שפכין.	131. עָבִיט	chamber pot.
– כלי גדול כעין שוקת או גיגית, ששמים בו נוזלים לשימושים שונים.	132. עֲרֵבָה	tub.
– משארת, כלי־עץ ללוש בו את הבצק.		kneading through.
– שחור כפחם, או מושחר בפחם.	133. מְפֻחָם	blackened.
– הופעה, יציאה לפתע, התפרצות: ביצבוץ טפות זיעה על המצח.	134. בִּצְבּוּץ	sudden appearance, sprouting.
– צמר־גפן (שבת ו, ה).	135. מוֹךְ	cotton wool.
– הפלומה הדקה בין הנוצות של העופות.		down.
– אכרים אוחזים בשוט. יתכן לקרוא הצרוף זה גם באופן ציורי, בהוראה: אכרים הנשלטים בידי שוט.	136. אִכָּרִים אֲחוּזֵי שׁוֹט	peasants holding a whip.
– תפוש, כי שאחזו אותו: הילד אחוז ביד אמו, אחוז בחולי, אחוז שינה.	אָחוּז	taken hold of, seized.

to remove, to clear.	124. בִּעֵר	– פינה, סילק, טיהר: ״ובערת הרע מקרבך״ (דברים יג, ו). בערב פסח מבערים את החמץ. השימוש בפועל זה התיחד בעיקר לעניני קדושה וטומאה.
corruption, spoiling, failure, sin.	125. קַלְקָלָה	– השחתה, כשלון, התנהגות שלילית, מעשה רע: ״ואל תשתדל לראותו (את חברך) בשעת קלקלתו״ (אבות ד, יח).
to see a person in his shame.	רָאָה בְּקַלְקָלָתוֹ	– ראה אותו בחטאו או בכשלונו.
to hurry, to hasten, to make haste.	126. עָשׁ (עוּשׁ)	– חש, מיהר: ״עושו ובואו כל הגויים מסביב״ (יואל ד, יא).
large cattle.	127. בְּהֵמָה גַּסָּה	– בקר, פרים ופרות.
a name for a stupid and rude person.		– כינוי לאדם גס וטפש: ״הייתי תופש לך, בהמה גסה שכמותך, וסוטר לך על חטמך״ (א. שלונסקי).
small cattle.	בְּהֵמָה דַּקָּה	– צאן, עזים וכבשים.
to spur, to hasten.	128. מַהֵר אֶת	– החש, האץ, זרז. בדרך כלל תופיע המלה מהר כתואר פעל או כפועל עומד (מהר), אולם לעתים היא מופיעה אף כפועל יוצא. לדוגמה: ״ויאמר המלך: מהרו את המן״ (אסתר ה, ה).
Sabbath meal kept warm from Friday.	129. חַמִּין	– תבשיל חם שטומנים אותו בערב שבת בתנור, או בכירצא בו, כדי לשמור על חום התבשיל לסעודת השבת.

dried fig.	120. גְּרוֹגֶרֶת	– תאנה מיובשת.
dried fig. (based on a Talmudic tale).	גְּרוֹגֶרֶת דְּרַבִּי צָדוֹק	– תאנה יבשה שנמצץ ממנה כל עסיסה (על יסוד המעשה שמסופר בגיטין נו ע"א).
(fig.) lean gaunt person.		– כינוי לאדם צנום ורזה ביותר, "גל של עצמות".
Ham, one of Noah's sons.	121. חָם	– שם אחד מבני נוח.
(col.) a rude and ignorant person who does not follow the laws of the Torah.		– בלשון העם: כינוי לאדם בור ועם־הארץ שאינו ידע תורה ומצוות.
(col.) to fail, to fall into the trap.	122. נָפַל בַּפַּח	– בלשון הדיבור: נכשל, נלכד, נחל מפלה.
trap, snare.	פַּח	– מלכודת לצפרים ולבעלי־חיים קטנים אחרים, כעין רשת פרושה על הארץ: "כמהר צפור אל פח" (משלי ז, כג).
(fig.) stumbling block.		– בהשאלה: מכשול, תקלה: "נתנו רשעים פח לי" (תהלים קיט, קי).
	טָמַן פַּח לִפְלוֹנִי	– השתדל להכשיל את פלוני, זמם להביא עליו רעה.
Esau.	123. עֵשָׂו	– בן יצחק ואחי יעקב.
(col.) a gentile.		– בלשון העם: כינוי לגוי.

in the rabbinic legend, the angel set over the dead.	מַלְאַךְ דּוּמָה	– כינוי למלאך הממונה על השאול והמתים באגדות חז״ל (סנהדרין צד ע״א).
(Aramaic) matters of home.	115. מִילֵּי דְּבֵיתָא	– דברים שבבית. המקור: ארמית.
(Aramaic) things.	מִילֵּי	– (רבים של ״מילתא״) מלים, דברים. המקור: ארמית.
having the right for serving as the town rabbi.	116. חֶזְקַת הָרַבָּנוּת	– הזכות לכסא הרבנות.
holding, occupying.	חֲזָקָה	– אחיזה, תפישה: ״עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה״ (קדושין א, ג).
right of preemption.		– זכות, קנין על דבר־מה לאחר שהיה ברשותו זמן מסוים: יש לו לאריס זה חזקה על אדמתו.
supposition, accepted opinion.		– דעה מקובלת, דבר ברור ומוסכם, סברה היא.
(here:) cock.	117. גֶּבֶר	– כאן: תרנגול: ״היוצא לדרך קודם קריאת הגבר״ (יומא כא ע״א).
to be covered.	118. חֻפָּה	– צופה, כוסה: ״בית שאחד מצדדיו מחופה בשיש״ (נגעים יב, ע״ב).
conjuring, optical illusion.	119. אֲחִיזַת עֵינַיִם	– מעשי תעתועים ולהטים, הבנת דברים שאינם במציאות כלל המדומים על הטעית חוש הראיה (סנהדרין סז, ע״ב).

to ring, to sound	108. צָלַל	– צלצל, השמיע קול: ״שמעתי ותרגז בטני, לקול צללו שפתי״ (חבקוק ג, טז). ״תצלנה שתי אזניו״ (מלכים־א כא, יב).
(fig.) worthless (said of man of no consequence, a mere worm).	109. רִמָּה וְתוֹלֵעָה	– משל לאדם נטול ערך, שפל ונקלה (שאול מאיוב כה, ו: ״אנוש רמה ובן אדם תולעה״).
to be dazed, to be bewildered, to be in a daze.	110. דִּמְדֵּם	– הזה, היה במצב של מבוכה, בלבול וערפול (מתוך קדחת, שכרות וכו׳): החולה דמדם כל הלילה מתוך חומו הרב.
night liturgy of Shavuoth.	111. ״תִּקּוּן (לֵיל) שָׁבוּעוֹת״	– לקט תפילות הנאמרות בליל חג השבועות. הלקט הותקן על־ידי חבורת המקובלים של האר״י במאה השש־עשרה.
(Aramaic) religious, of heaven.	112. דִּשְׁמַיָּא	– של שמים, דתי. המקור: ארמית.
tortures after death, administered by evil angels, according to popular belief.	113. חִבּוּט הַקֶּבֶר	– יסורים שאחרי המות. לפי אמונת העם מלאכי־חבלה מכים את גוף האדם בקברו.
beating.	חִבּוּט	– הכאה, הקשה בחוקה.
the grave, Hades.	114. דּוּמָה	– קבר, שאול: ״לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה״ (תהלים קטו, יז).

one piece.	104. מִקְשָׁה אַחַת	חטיבה אחת, גוף אחד (על־פי שמות כה, לו).
hammered work, carved work.	מִקְשָׁה	תבנית מסוימת עשויה מגוש אחד של מתכת.
massiveness, solidity.		מסיביות, אטימות. חוסר חלל ונביבות בתוך.
from now on, henceforth.	105. מִכָּאן וְאֵילָךְ	– מעתה ולהבא: מכאן ואילך תהיה זהיר יותר.
further, afterwards.	אֵילָךְ	– הלאה, אחרי זה; מן היום ההוא ואילך היטיב האיש את דרכו. המקור: ארמית.
hither and thither, to and fro.	אֵילָךְ וְאֵילָךְ	– אנה ואנה, הנה והנה, לכאן ולכאן: שוטטתי בעיר אילך ואילך.
in no case, not by any means.	106. בְּשׁוּם פָּנִים	– (במשפט שלילה) לגמרי לא, לא! בכל דרך שהיא: "אין הענין כן בשום פנים" (מורה נבוכים א, נו).
something, aught, any (with negative).	שׁוּם	– משהו, כל שהוא, מאומה (ביחוד במאמר שלילה): "שלא היה בו שום דפי" (יומא כב ע־ב).
something, nothing.	שׁוּם דָּבָר	– משהו, דבר־מה, שמץ.
because of.	מִשּׁוּם	– מחמת־, מבחינת־, מטעם.
because, for the reason that.	מִשּׁוּם שֶׁ־	– מפני ש־, לפי ש־.
bar, ingot.	107. מְטִיל	– מוט, קנה גדול, גוש מארך עבה וגדול: "מטיל ברזל" (איוב מ, יח), מטילי עופרת.

to restrain, to restrict.		– עצר, הסתיר, העלים.
to restrain one's desires.	כָּבַשׁ יִצְרוֹ	– ריסן את תאוותיו, התגבר על נטיות לבו.
to master one's anger.	כָּבַשׁ כַּעֲסוֹ	– התאפק מלכעוס.
name of tree mentioned in the Bible.	102. בָּכָא (בְּכָאִים)	– שם עץ הנזכר בתנ״ך (שמואל־ב ה, כג) ועדיין לא זוהה בבירור על־ידי החוקרים. רוב החוקרים מסכימים כי שם העץ ״בכא״ בא לתאר את צורתו המיוחדת של העץ, שענפיו (או עליו) נכפפים ויורדים למטה כדמעות, או שיש לו מין שרף הנוטף כדמעות. שם העץ ״בכא״ מופיע גם בשם מקום: ״עמק הבכא״. נראה כי בראשיתו נקרא המקום כך בשל עצי הבכאים הצומחים בו, אולם במרוצת הימים קיבל השם משמעות נרחבת וסמלית של מקום סבל ועינויים, כינוי לגלות המרה של עם ישראל. לפיכך נראה כי יש בשימושו של ביאליק כוונה והוראה סמלית, והשימוש בשם העץ ״בכא״ אינו מקרי ואינו בא לתאר דווקא עץ הקיים במציאות.
(in its singular form only) weeping, mourning.	בָּכָא	–(בלשון יחיד בלבד): בכי, אבל.
rough, scaly.	103. מְחֻסְפָּס	– בלתי־חלק, עשוי גלישות גלישות.

may you be saved from this.	96. לֹא עֲלֵיכֶם	– אל נא תבוא עליכם (עליך וכו׳) רעה זו שאני מספר, ישמרכם אלהים מדבר זה.
to be prolonged, to be extended.	97. הִשְׁתַּרְבֵּב	– התארך, נמתח ויצא ממקומו: ״והשתרבבו לשונות אש״ (ביאליק, מגילת האש א).
loaded, burdened.	98. מְסֻבָּל	– טעון ועמוס דבר־מה (בשר, פירות וכדומה): ״אלופינו מסובלים״ (תהלים קמד, יד). ״ועצי הגן המסובלים״ (ביאליק, משירי הקיץ).
(Aramaic) the rabbi of the town, the local rabbi.	99. מָרָא דְאַתְרָא	– רב העיר, הרב הראשי בעיר. מקור: ארמית.
(Aramaic) master.	מָרָא	– האדון, מר.
(Aramaic) place.	אֲתַר, אַתְרָא	– מקום.
to dare.	100. מְלָאוֹ לִבּוֹ	– העז, הרהיב עוז בנפשו: ״מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן?״ (אסתר ז, ה).
to hide one's face in shame, to lower one's head in shame.	101. כָּבַשׁ פָּנָיו, כָּבַשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע	– הסתיר ראשו מתוך בושה, או מתוך פחד; נכלם ונבוך (סנהדרין יט ע״ב).
to conquer, to take by force.	כָּבַשׁ	– לכד, תפש בכוח.

ments, not die by them.		בהם. מקור הביטוי: ״מנין לפקוח נפש שדוחה את השבת?... אמר ר׳ יהודה אמר שמואל: ׳וחי בהם׳ (ויקרא יח, ה) – ולא שימות בהם״ (יומא פה).
to gnash one's teeth at, to grind one's teeth.	92. חָרַק שִׁנָּיו עַל פְּלוֹנִי	– חכך את טורי שניו אלה באלה מכעס וזעם על פלוני: ״זומם רשע לצדיק וחורק עליו שניו״ (תהלים לז, יב).
to scratch, to squeak, to grind, to gnash.	חָרַק	– השמיע קול צורם את האוזן אגב חיכוך ושפשוף.
to become hard, to become stiff.	93. סָמַר	– התקשה, קפא, התאבן: ״סמר מפחדך בשרי״ (תהלים קיט, קכ).
rest from occupations forbidden on Sabbath and Festivals by Rabbinical Law (but not mentioned in the Torah).	94. שְׁבוּת	– בהלכה: כינוי להלכה שפסקו חכמים לשבות בשבת גם מאותם מלאכות שאין איסורן מפורש בתורה. בדרך זו ניסו החכמים להתגבר על החשש שמא עבודה מותרת תגרור אחריה עבודה האסורה לפי התורה. לפיכך גזרו מנוחה שלמה גם מדברים שאינם מלאכה של ממש: ״ואלו הן משום שבות: לא עולין באילן ולא רוכבין על גב בהמה ולא שטין על פני המים וכו׳״ (ביצה ה ע״ב).
prayed to welcome the Sabbath (on the Sabbath Eve).	95. ״קִבֵּל שַׁבָּת״	– קיבל את השבת בתפילה, התפלל את תפילת השבת.

it is agreeable, it is accepted by all of us.	86. מְקֻבְּלַנוּ	– מקובל עלינו.
generally accepted.	מְקֻבָּל	– נהוג, רגיל, מוסכם: סדרים המקובלים במדינה.
accepted by tradition, conventional.		– שנמסר לו במסורת. שקיבל מאבותיו או ממוריו: ״מקובל אני מרבי מיאשה שקיבל מאבא״ (פאה ב, ו).
shapeless matter, amorphous mass.	87. גֹּלֶם	– גוש מחוסר צורה, גוף שלא נשלמה תבניתו.
human figure modeled in clay, snow etc.		– תבנית אדם עשויה חומר, שלג וכדומה. הריבוי המקובל הוא ״גלמים״. קשה להסביר מדוע ביאליק משתמש כאן בצורה ״גולמות״.
cemetery.	88. ״בֵּית עוֹלָם״	– כינוי לבית־קברות (על־פי הארמית: בית־עלמין).
to draw near, to approach.	89. מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא	– הולך וקרב, מתקרב: ״ראה עצים שממשמשין ובאין״ (שבועות ח, ד). ״התחיל החשך ממשמש ובא״ (בראשית רבה יא).
the duty of saving life overrides the Sabbath laws.	90. פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת	– לשם הצלת אדם ממות, או לשם טיפול בו בהיותו במצב אנוש, מותר לחלל את קדושת השבת (על־פי שבת קלב ע־א).
saving an endangered life.	פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ	– הצלת נפש, טיפול באדם בשעת סכנה.
the Torah says: Let us live by God's Command-	91. ״וָחַי בָּהֶם – וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם״	– חוקי התורה ניתנו כדי לחיות בהם ולא כדי למות בהם, על כן אין להטיל על אדם חובות ואיסורים שקשה לו לעמוד

of one's own accord, of oneself, automatically.	82. מֵאֵלָיו	– מעצמו, ממילא: הדבר מובן מאליו.
complaint.	83. קְבִלְנָא	– קובלנה, תלונה, טענה על מישהו. המקור: ארמית. בימינו מקובל גם הפועל ״קבל״, שפרושו: התאונן, צעק חמס על־, טען כנגד־.
the Jew should prefer death and not commit the sin. (There are three laws that should never be transgressed: idolatry, bloodshed, incest).	84. יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר	– ימות או ייהרג ובל יעבור על המצוה, יעדיף מוות על אי קיום מצוה. לפי דברי חז״ל קימות שלוש מצוות שאותן חייב אדם לשמור ואף למסור את נפשו עליהן, אם אינו יכול לקיימן: על שלושה דברים יהרג ואל יעבֹר – עבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות.
(fig.) to be carried out unconditionally.		–(בהשאלה) ענין שיש לקיימו בלא כל שינוי ובכל תוקף.
name of benediction recited on Saturday evening to differentiate between Sabbath and week days.	85. ״הַבְדָּלָה״	– ברכה בתפילת ״שמונה עשרה״ במוצאי שבת ויום טוב להבדיל בינם לבין ימי החול. – ברכה שאומרים על כוס היין במוצאי שבת ויום טוב (״המבדיל בין קודש לחול״). כאן הכוונה להבדלה הנאמרת על הכוס.

בצורתו זו רק בהוראה המושאלת, בעוד שההוראה המילולית תבוא בצורה: ״דרך ישרה״; אולם שתי ההוראות כאחת הן בנות תוקף לגבי הקטע הנדון.

euphemistic name for pig, pork.	75. ״דָּבָר אַחֵר״	– כינוי לחזיר. נהוג בפי יהודים דתיים הרוצים לשמור על ״לשון נקיה״.
crossroads.	76. פָּרָשַׁת דְּרָכִים	– מקום הצטלבות של דרכים אחדות. אם הדרך.
properly, as it should be.	77. כְּהֹגֶן	– כראוי, כהלכה, כדבעי: ״שוטה זה שעשה שלא כהגן״ (חולין צה ע״א).
(fig.) ashamed, abashed.	78. קְטוּפַת אָזְנַיִם	– מבֻיישת, נכלמת (בראשית רבא צט). בדרך כלל מקובל הביטוי ״יצא ואזניו מקוטפות״ בהוראה: יצא בחרפה ובבושת פנים.
(Aramaic) what is this?	79. הַאי מַאי	– מה זאת? זה מהו? מה ענין זה לכאן? מופיע בתלמוד בפתיחה לקושיה: ״האי מאי אי אמרת בשלמא...״ (יומא נה, ע״א). המקור: ארמית.
how? in what manner?	80. הָאֵיךְ – הֵיאַךְ	– מלת־שאלה: כיצד? איככה? באיזה אופן?
being, existence.	81. יֵשׁוּת	– הויה, מציאות, עצם מהותו של דבר: מחיתי בכל ישותי נגד העוול הגדול.

to chuckle.	67. צִחְקֵק	– צחק צחוק גרוני כבוש, השמיע קול חרחור קל כעין צחוק.
weary, tired.	68. יָעֵף	– עיף, יגע, חלש מרוב מאמץ...: על אלהים נאמר: ״נותן ליעף כח״ (ישעיה מ, כט).
companion, escort.	69. בֶּן־לְוָיָה	– מי שנלוה ונצטרף אל מישהו לחברה או בדרכו: הנשיא בא לטקס עם בני־לויתו.
sleigh, sledge.	70. עֶגְלַת־חֹרֶף	– מזחלת, עגלה שבמקום גלגלים יש לה שני פסי־ברזל המחליקים על פני השלג או הקרח.
eyelash.	71. שְׁמוּרָה	– ריס העין, אחת השערות שבעפעף השומרות על העין מפגיעה: ״אחזת שמורות עיני״ (תהלים עז, ה). שמורות עיניו נסגרות.
slumber, bonds of sleep.	72. חַבְלֵי תְנוּמָה	– תאור פיוטי לשינה או נמנום (שינה קלה, תנומה) התוקפים את האדם: ״ברוך המעביר חבלי שינה מעיני״.
deep sleep.	73. תַּרְדֵּמָה	– שינה חזקה, שינה עמוקה.
(fig.) the right way, upright conduct.	74. דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר	– בהשאלה: התנהגות טובה של אדם, שיש בה ברכה לו ולאחרים.
the straight path, the direct way.		– דרך שאינה נוטה לצדדים, דרך ללא סטיות. בדרך כלל מקובל להשתמש בביטוי

to become drunk.	62. הִתְבַּסֵּם	– השתכר, שתה לשכרה.
(fig.) to shed copious tears, to weep bitterly (lit.: with many tears).	63. בָּכָה בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ	– במליצה: שפך דמעות לרוב, בכה הרבה בכה (על־פי תהלים פ, ו: ״ותשקמו בדמעות שליש״).
dry measure.	שָׁלִישׁ	– מידת היבש, שליש האיפה, סאה.
very small measure of liquid.	64. קֻרְטוֹב	– מדה קטנה, ביחוד לנוזלים, אחד מששים וארבעה בלוג (תוספתא בבא בתרא ה, י).
(fig.) small quantity, a pinch of something.		– בהשאלה: משהו, שמץ, קרט: אין בדבריו אף קורטוב של אמת. ״קורטוב״ היא מלה מורחבת מן ״קורט״, שפירושו: גרגר קטן, משהו, חלק קטן מדבר.
donkey or horse driver, coachman.	65. מְחַמֵּר	– איש הנוהג בחמור או בבהמה, עגלון. זהו ההווה של בנין פיעל משורש ״חמר״, ראה להלן.
to drive an ass, to drive an animal.	חִמֵּר	– נהג חמור, הלך אחרי חמור (או בהמה אחרת) לזרזו בהליכתו.
to gird, to equip, to gird oneself.	66. נִתְאַזֵּר, הִתְאַזֵּר	– חגר את חגורו, שם עליו כלי־מלחמה. ״נתאזר״ – צורה סגנונית המצויה בתלמוד, בפעלים הבאים בבנין התפעל בעבר.
to gird.	אָזַר	– חגר, קשר את החגורה או האזור.

humid, viscous.	54. מְפֻלָּם	– לח, רטוב.
(Aramaic) from those kinds of stuffed meat.	55. מֵהַנְהוּ מִינֵי מוּלַיְתָא	– מאותם מיני בשר ממולא. המקור: ארמית.
dried up turnip (or another vegetable).	56. לֶפֶת מְצֻמֶּקֶת	– לפת או מין ירק מיובש.
turnip.	לֶפֶת	– מין כרוב בעל פקעת המשמשת למאכל ובעיקר למספוא.
vegetables eaten with bread.		– שם כולל לירק וכיוצא בו הנאכל עם הלחם.
spirits, strong alcoholic drink.	57. יַי״שׁ	– יין שרוף.
spirit or alcohol of 95% consistency.	58. ״תִּשְׁעִים וְחָמֵשׁ״	– יין המכיל תשעים וחמישה אחוז כוהל.
this is, that is, namely.	59. הַיְנוּ	– זה הוא, הרי זה, כלומר: ״היינו דכתיב״ (פסחים כ ע״א). המקור: ארמית.
on the contrary.	60. אַדְרַבָּא, אַדְרַבָּה	– להפך. המקור: ארמית (א־דרבה גדולה מזו).
"log" (liquid measure).	61. לֹג	– מידת־לח קטנה.

to be repeated again and again, to recur.	49. חָזַר חֲלִילָה	– הלך ונישנה, נעשה שוב ושוב (פסחים מח ע״ב).
behind the scenes.	50. מֵאֲחוֹרֵי הַקְּלָעִים	– בהשאלה: בסוד, בצנעה, בהסתר: המשא־ומתן בין המעצמות התנהל מאחורי הקלעים.
curtain, partition.	קֶלַע	– מסך, וילון, יריעה המשמשת מחיצה: ״כל קלעי החצר סביב שש משזר״ (שמות לח, טז).
curtain (on the stage), screen.		– פרגוד על בימת תיאטרון, יריעה המסתירה את צדי הבימה או ירכתיה מעיני הצופים: השחקן יצא מבין הקלעים.
sail.		– מפרש, יריעה מתוחה על תורן בספינות־מפרשים (נגעים יא, יא).
all the more so, certainly, the more so.	51. כָּל שֶׁכֵּן	– בודאי ובודאי, על אחת כמה וכמה: ״אין נותנים פרצה לפני הכשר, וכל שכן לפני הגנב״ (תנחומא מצורע יג). דיבור זה רווח גם בשלילה: ״לא כל שכן״, הבא באותה הוראה.
in plenty, lavishly, abundantly (lit.: according the king's capacity).	52. ״כְּיַד הַמֶּלֶךְ״	– לפי יכלתו של המלך, כלומר, באופן עשיר ביותר: ״ויין מלכות רב כיד המלך״ (אסתר א, ז).
fattened, well-fed.	53. אָבוּס	– מפוטם, שהלעיטוהו הרבה למען ישמן, כגון: שור אבוס, ברבורים אבוסים.

to gird, to belt.	שִׁנֵּס	– אזר, חגר.
stubble, wood splinters.	43. גְּבָבָא, גְּבָבָה	– חתיכות ענפים, גזרי־עץ, קסמים, קש וכיוצא באלה: ״כירה שהסיקוה בקש וגבבה״ (שבת ג ע״א).
miraculous shortening of journey.	44. קְפִיצַת הַדֶּרֶךְ	– קיצור הדרך בדרך נס, מעבר דרך רחוקה במהירות באורח פלא.
to lead the prayers (in synagogue).	45. יָרַד (עָבַר) לִפְנֵי הַתֵּבָה	– עמד ליד התבה או העמוד בבית־הכנסת והתפלל כשליח־ציבור (בבלי ברכות לד ע״א, משנה ברכות ה, ג).
Ark of Law in synagogue (Talmudic); readers' desk in synagogue.	תֵּבָה	– כינוי בתלמוד לארון־הקודש, ובימינו – לעמוד־התפילה של החזן: ״העובר לפני התבה״ (ברכות ה, ג).
A part of the “Shmone Esre” prayer.	46. ״מַשִּׁיב הָרוּחַ״	– חלק מתפילת ״שמונה־עשרה״ שנאמר בימים שבין שמחת תורה וערב פסח.
A part of the “Shmone Esre” prayer.	47. ״טַל וּמָטָר״	– חלק מתפילת ״שמונה־עשרה״ שנאמר בימים שבין שמחת תורה וערב פסח. שתי התפילות הללו מודפסות ב״סידור״ באותיות קטנטנות.
the prayer that closes all congregational services on week days, Sabbaths and Festivals.	48. ״עָלֵינוּ״	– התפילה המסיימת את תפילת הציבור בכל יום מימות השבוע, בשבתות וחגים.

– קשור בידיו או ברגליו, או בידיו וברגליו יחד.	36. כָּפוּת	shackled, bound hand and foot.
– מין ערדלים או מגפים. נראה כי ביאליק גזר מלה זו מן המונח הארמי ״קורדקיס״ או ״קורדקיסון״, שהוראתו: מין נעל רחבה שנועלים אותה בדרך כלל מחוץ לבית: ״לא יטיל אדם בקורדקיסין בתוך ביתו״ (יבמות קב ע״ב).	37. קוֹרְדִיקִין	boots, galoshes.
– חומר עשוי מצמר (או מתערובת של צמר ושער) שנכבש ונתחבר יחד בלחץ מכבש או בחום. משמש כביטנה לנעלים, לאנפילאות, לחיתולים וכדומה: כובע לבד, סנדלי לבד.	38. לֶבֶד	felt.
– שאל בעצת מישהו, התיעץ עם פלוני: ״אלך ואמלך בשרה שלי״ (י. ל. פרץ, ״שבע השנים הטובות״).	39. נִמְלַךְ (לְהִמָּלֵךְ) בְּ־	to consult someone, to take advice.
– מין מעיל עליון, שחור ארוך מקובל בין יהודי מזרח אירופה. המקור: פולנית.	40. זוּפִּיצָ׳א	overcoat, worn by the Jews in Eastern Europe.
– כפה. המקור: אידיש.	41. יַרְמוּלְקָא	skull cap.
– בהשאלה: התגבר, התחזק והתכונן במרץ (שאול ממלכים־א יח, מו).	42. שִׁנֵּס אֶת מָתְנָיו	(fig.) to endeavor, to overcome, to prepare for action. (lit.: to gird up ones loins)

48868

to read fluently.	31. רָץ הַקּוֹרֵא	– קרא בשטף ובקלות, לא נתקל בכל קושי בקריאה: ״כתוב חזון ובאר על הלוחות למען ירוץ קורא בו״ (חבקוק ב, ב).
silver ruble (Russian coins).	32. רו״כ	– רובלים כסף (ראשי־תיבות).
bundle, packet.	33. תַּכְרִיךְ	– צרור, חבילה, דברים אחדים כרוכים זה בתוך זה: ״מצא בחפיסה... תכריך של שטרות״ (בבא מציעא א, ח).
cloak, covering.		– מעטפה, מעטה, כיסוי.
		– (ברבים: תכריכים) בגדים לבנים שכורכים ועוטפים בהם את המת קודם קבורתו: ״ארון (למת) ותכריכים״ (שבת כג, ד).
not to be compared; not to be mentioned in one breath. expression used when mentioning name of important person or saint, and immediately afterwards that of an inferior person or thing.	34. לְהַבְדִּיל	– להדגיש הבדל, להפריד, שלא לערבב קודש וחול – דיבור רגיל בעת שמזכירים אדם או דבר חשוב או קדוש ומיד אחריו דבר או אדם בזוי או טמא, או להיפך.
potato.	35. בֻּלְבּוּס	– תפוח־אדמה. המקור: יונית.

– התרבה, נעשה רב ועצום: אש השרפה הלכה והתגברה.		to grow in intensity.
– כינוי לנוצרי, גוי: ״בא ערל אחד אל היהודי ואמר לו...״ (סיפור־עם).	25. עָרֵל	gentile.
– מי שלא נמול: ״וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו...״ (בראשית יז, יד).		uncircumcised.
– שם גנאי לנכרי שלא נימול: ״כי מי הפלשתי הערל הזה?״ (שמואל־א יז, כו).		gentile (ritually, unclean).
– כפפה, כסיה.	26. בֵּית־יָד	glove (obsolete).
– שרוול.		sleeve (obsolete).
המלה בית־יד, בשתי הוראות אלו, מצויה בספרות ההשכלה ונדירה מאד בלשון העברית של ימינו.		
– מוכס, חוכר מכס מן הממשלה.	27. מוֹכְסָן	tax collector.
– ברית מילה, כריתת הערלה לבן זכר ביום השמיני להולדתו, לאות הברית שכרת ה׳ עם אברהם.	28. ״בְּרִית״	circumcision.
– כינוי מקובל מסורתי למי שמחזיק על ברכיו את הרך הנולד, בשעת הכנסתו בבריתו של אברהם אבינו (קביעת האדם אשר ישמש כסנדק היא ביטוי לכבוד הניתן לאדם זה, או ביטוי לכבוד הניתן על־ידי הסנדק לרך הנולד ולהוריו).	29. ״סַנְדָּק״	person who holds the child on his knees during circumcision ceremony; godfather.
– דיבור של נימוס, בקשת סליחה ממישהו על דיבור או על הצעה שאינם נאים ביותר.	30. בִּמְחִילָה, בִּמְחִילָה מִכְּבוֹדוֹ	I beg your pardon!

to dine, to take a meal.	סָעַד אֶת לִבּוֹ	– אכל, חיזק את לבו על־ידי מזון: ״ואקחה פת וסעדו לבכם״ (בראשית יח, ה).
to support, to assist.	סָעַד	– תמך, עזר.
do dine, to feast.		– אכל (קיצור של הניב ״סעד את הלב״).
against one's will, perforce.	20. עַל כָּרְחוֹ, בְּעַל כָּרְחוֹ	– נגד רצונו, אף אם אינו רוצה בכך: ״שעל כרחך אתה נוצר... ועל כרחך אתה חי״ (אבות ד, כב).
	כֹּרַח	– הכרח, נחיצות רבה: לא אוכל לעשות את הדבר על אף הכורח שבו.
series, weekly portion of the Pentateuch.	21. ״סִדְרָה״	– פרשת השבוע, חלק מן התורה שקוראים אותו בציבור בשבת: סדרת בראשית, סדרת נח, סדרת לך־לך.
paring nails.	22. נְטִילַת צִפָּרְנַיִם	– קיצוץ צפרני האצבעות
taking, receiving.	נְטִילָה	– לקיחה, קבלה.
washing hands (especially before or after the meals).	נְטִילַת יָדַיִם	– רחיצת הידים, ביחוד לפני הסעודה ולאחריה (ברכות יט ע״א).
litigation before a Rabbinical Court.	23. ״דִּין תּוֹרָה״	– ברור משפט או סכסוך בין אנשים הנערך על־ידי רב ודיין לפי דיני ישראל: פלוני הזמין את שכנו לדין תורה.
to strengthen oneself.	24. הִתְגַּבֵּר	– התחזק, התאמץ: היהודי התגבר כארי לעבודת הבורא.

light entertainment, light reading.		– בהשאלה: דברים קלים ומשעשעים, דברים המוסיפים טעם לענינים רציניים: בסוף החוברת ניתנו דברי פרפראות – חידות, בדיחות, שאלות, משחקים וכד׳.
Code of Jewish Laws (written by Joseph Caro, 1575—1488).	17. ״שֻׁלְחָן עָרוּךְ״	– שמו של ספר־הלכות נודע שחיברו ר׳ יוסף קארו והדפיסו לראשונה בשנת 1565 על־פי ספר ״הטורים״. הספר כולל את כל הדינים שיהודי שומר מצוות נוהג לפיהם.
reading the scriptural portion of the week twice in Hebrew and once in Aramaic.	18. שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם	–(על־פי ברכות ח ע״א) שיטת לימוד וקריאה בכתבי הקודש: קריאת כל פרשה בעברית, בארמית ושוב בעברית.
reading (especially in the Bible).	מִקְרָא	– קריאה בספר וביחוד בספר התורה או בתנ״ך כולו.
the Scriptures.		–כינוי כללי לספרי תורה נביאים וכתובים, לחלק מהם או לכללם: ״מלמד הוא את בניו... מקרא״ (נדרים ד, ג).
Aramaic version of the Scriptures; Aramaic.	תַּרְגּוּם	–כינוי ללשון הארמית, על שום התרגום הארמי לתורה שהיה נפוץ ביותר בעם.
translation.		– העתק מלשון ללשון: יצירה ספרותית שנתרגמה והעתקה אל לשון אחרת.
(Aramaic) meal.	19. סַעֲדָא דְּלִבָּא	– סעודת הלב. המקור: ארמית.

while.	בְּעוֹד	– בשעה ש־, כל זמן ש־: ״אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי״ (תהלים לט, ב).
after.		– לאחר, אחרי עוד; אודיעך את התוצאות בעוד שלושה ימים.
dawn.	שַׁחַר	– דמדומי בוקר, נצנוצי האורות העולים ובוקעים לפני זריחת השמש.
darkness of night.		– שחור הלילה שלפני הזריחה: ״כשחר פרוש על ההרים״ (יואל ב, ב).
midnight prayers in memory of the destruction of the Temple and the restoration of Israel.	12. תִּקּוּן חֲצוֹת	– כינוי לפרקי תהלים וקינות על חורבן בית־המקדש ועל גלות השכינה, שיהודים חסידים ואנשי מעשה נוהגים לקרוא בקומם משנתם בחצות הלילה: ״יהודי קם לתקון חצות״ (ביאליק, ״תקון חצות״).
part of the Tikun Hatzot prayer.	13. ״תִּקּוּן רָחֵל״	– אחד מחלקי התפילה ב״תקון חצות״. חלק זה קודש על־ידי הקבלה והוא כולל קטע מן ה״תחנון״, ״וידוי״ ו״קינות״.
	14. ״תִּקּוּן לֵאָה״	– חלק אחר מ״תקון חצות״.
daily portion of Scriptures (to be read after the morning prayer).	15. מַעֲמָדוֹת	– כינוי לסדר לימוד לכל יום מימות השבוע הכולל קטעים מן התנ״ך, המשנה והתלמוד וכן תפילות שונות: ״המעמדות״ מצורפים על־פי רוב לספר ״תהלים״.
	16. פַּרְפֶּרֶת	– מאכל לקינוח סעודה או לתיבול הפת, תוספת למזון העיקרי (ברכות ו, ה).

to, unto.		– אל, לידיו של־: מסרתי את החבילה לידי השליח.
desecration of the Sabbath.	6. חִלּוּל שַׁבָּת	– עבירה על אחת מהלכות מנוחה בשבת; עשית השבת לחול על־ידי עשית מלאכה האסורה בשבת.
desecration, profanation.	חִלּוּל	– ביזוי, הפיכת דבר קדוש לחול: חילול שבת על־ידי עשית מלאכה בה; חילול השם; חילול כבוד האדם.
to accuse, to prosecute.	7. קִטְרֵג	– האשים, לימד חובה, הטיל אשמה (ההפך: ״סנגר״): ״אין השטן מקטרג אלא בשעת סכנה״ (ירושלמי שבת ה, ב). התובע קטרג על הנאשם.
and so.	8. אֵפוֹא, אֵיפוֹא	– מלה להטעמת הדיבור: אם כן, ובכן, כיון שכך: ״אם כן, אפוא, זאת עשו״ (בראשית מג, יא).
may he live.	9. שֶׁיִּחְיֶה	– כינוי עממי של ברכה, אגב הזכרת שם אדם.
as compared with, in comparison with.	10. לְנֶגֶד	– לעומת, בהשואה אל: ״אין חכמה ואין עצה לנגד ה׳״ (משלי כא, ל).
opposite, facing.		– מול, נוכח: ״וירא והנה איש עומד לנגדו״ (יהושע ה, יג).
before (at) sunrise, while it is still dawn.	11. מִבְּעוֹד שַׁחַר	– לפנות בוקר, בשעה שעדין השחר עולה.

יום השׁשי הקצר — ח. נ. ביאליק

א. הערות ומילון:

the shortest Friday; falls in the winter (around the month of December) when the days get shorter.	1. יום הַשִּׁשִּׁי הַקָּצָר	– יום הששי הקצר מכל ימי הששי האחרים. חל בתקופת החורף (בחודש דצמבר), שבו הימים קצרים משאר ימות השנה.
a fortiori: so much the more.	2. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה	– בודאי ובודאי, לא כל שכן! ״ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה״ (ברכות סא ע״ב).
to neglect, to be lazy.	3. הִתְרַשֵּׁל	– התעצל, נהג מתוך הזנחה וחוסר תשומת־לב: התלמיד התרשל בלימודיו.
heaven forfend! Far be it! don't.	4. חָלִילָה	– אל נא!, לא יתכן!, אין זה ראוי! חס ושלום, ישמרני ה׳: ״חלילה לך מעשות כדבר הזה״ (בראשית יח, כה). לא אעשה לך, חלילה, כל רעה!
to the condition of.	5. לִידֵי	– למצב של־: ״הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה״ (אבות ג, א).

ט. ענה על השאלות הבאות:

1. תאר את דמותו של הנער:
   - א. יחסיו עם בני־האדם שמסביבו.
   - ב. יחסיו עם העולם המקיף אותו.
   - ג. מקומם של הוריו והמינקת בחייו.
2. נסה לתאר את הוריו של הנער.
3. מהי חשיבותם הסמלית של האגודל והמראָה.
4. ביאליק מתאר את ילדותו כתקופה שיש בה חיוב ושלילה, אור וצל. בחן את הגוונים האלו המופיעים בסיפור, וקבע לפיהם את יחסו של ביאליק האיש אל תקופת ילדותו.
5. האם ניתן למצוא בסיפור את תודעת הייחוד והייעוד של ביאליק כמשורר?
6. קרא את השירה ״הברכה״ ונסה להשוות בינה ובין ״ספיח״. שים לב למוטיבים השונים המופיעים בשתי היצירות ולהבדילם ביניהם בקשר למוטיבים אלו (״המראה״ או רעיון ההשתקפות, היחס בין עולם פנימי וחיצוני, דמות המשורר וכו׳).

1. לקט את שמות הפועל המופיעים בקטע וציין את הבנין שבו הם מופיעים.
2. בנה שמות פועל המתאימים לשורש ולבנין של הפעלים הבאים (כולם מן הסיפור):

1. מִתְקַשֶּׁה
2. נָפַל
3. הִשִּׂיאוֹ
4. בֵּרְכָה
5. נוֹהֵג
6. תִּפְגַּע
7. נַעֲשָׂה
8. הִרְפֵּיתִי
9. קוֹרֵא
10. מְהַרְהֵר
11. מוּטִים
12. הוֹזֶה
13. יִצְלַח
14. הָיִיתִי
15. סוֹטֵר

3. מדוע אין שמות פועל ושמות פעולה בבנינים הופעל ופועל.
4. לקט את שמות הפעולה המופיעים בקטע. מה יהא שם הפועל המקביל להם?
5. בנה שמות פעולה המתאימים לשורש ולבנין של הפעלים הבאים:

1. נִתְיָאֲשׁוּ
2. אָבוֹא
3. צוֹוֵחַ
4. הִרְפֵּיתִי
5. פּוֹרֵשׁ
6. תּוֹהֶה
7. שׁוֹמֵעַ
8. אָכַל
9. הִשְׁגִּיחַ
10. מִתְלַחֲשׁוֹת
11. רוֹקְקוֹת
12. מֵצִיץ
13. מָחַל
14. קוֹרֵא
15. לוֹטֵשׁ

6. יש שמות פעולה המופיעים גם כשמות עצם. הסבר את ההבדל בין השמות הבאים:

1. חֲתִיכָה – חֲתִיכָה
2. צִיּוּן – צִיּוּן
3. כִּנּוּס – כִּנּוּס
4. צִיּוּר – צִיּוּר
5. יְשִׁיבָה – יְשִׁיבָה
6. זְרִיקָה – זְרִיקָה

ו. בקטע זה מופיעה פעמים רבות הצורה "היה" עם הבינוני של בנין קל (פועל) או עם הבינוני של בנינים אחרים. למשל: "הייתי צווח..." מה מציינת צורה זו? מצא עוד דוגמאות בסיפור.

ז. מצא וסווג את הדימויים שביאליק משתמש בהם.

ח. סכם את הקטע בעשרה משפטים.

13. הוֹזֶה בְּהָקִיץ
14. דּוֹמֶה שֶׁ־
15. בַּחֲשַׁאי
16. קֶרֶן זָוִית
17. שְׁלוֹם אֱמֶת
18. לֹא יִצְלַח
19. עַל בֻּרְיוֹ
20. וִיהִי מָה

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. מַזָּל
2. בֶּטֶן
3. חֹטֶם
4. נָכְרִי
5. דַּד
6. מְחִילָה
7. מִסְתָּמָא
8. אֲגוּדָל
9. הִרְהוּרִים
10. עֵת
11. רָז
12. כֹּתֶל
13. אוֹרְלוֹגִין
14. סָלַד

ג. תן את צורת הרבים של הפעלים הבאים והוסף לפניהם את שם המספר בעברית:

1. 2 וָלָד
2. 5 חֹטֶם
3. 8 אֲגוּדָל
4. 6 מַזָּל
5. 3 חִידָה
6. 11 כֶּרֶס
7. 9 זָוִית
8. 13 דְּמוּת
9. 7 מֵינֶקֶת
10. 10 גָּלוּת
11. 12 מִקְטֶרֶת
12. 4 אוֹרְלוֹגִין
13. 8 נְמָלָה
14. 3 חֲלוֹם
15. 16 צֵל
16. 6 כֹּתֶל

ד. המלים אורלוגין, מסתורין וזהרורין כולן מסתימות ב־ —ין. הסבר את ההבדל במשמעות הסיומת הזאת בשלוש המלים האלו.

ה. אנו מבחינים בין שם פועל (כגון: להפיל, ללכת) ושם פעולה (כגון: הליכה, הפלה). בדרך כלל נמצא כי שם הפועל או שם הפעולה יופיעו בצורות שונות, בהתאם לבנין ממנו נגזרו: ללכת — הליכה (בנין קל), להוליך — הולכה (בנין הפעיל), להלך — הילוך (בנין פיעל).

apparently, obviously.	63. מִסְתָּמָא	– מן הסתם, כנראה, אל נכון, בודאי: אם פלוני עשה כן, מסתמא הוא יודע מה עשה. המקור: ארמית.
damage, loss.	64. הֶזֵּק	– נזק, הפסד, קלקול.
religious school.	65. ״חֶדֶר״	– כינוי בישראל לבתי־ספר דתיים לקטנים. ״חדר תורה״.
teacher, tutor, particularly in “Heder”.	66. מְלַמֵּד	– מורה, מקנה דעת לתלמידים. ביחוד כינוי למורה ב״חדר״, שאין לו השכלה והכשרה פדגוגית מקצועית, והוא עוסק בהוראת קריאה, כתיבה, תורה, גמרא וכדומה לתלמידיו.
suburb.	67. פַּרְבָּר, פַּרְוָר	– שכונה בקצה העיר. אזור־מגורים מרוחק מן העיר.
wing of a building.		– אגף בבנין, מבנה צדדי בבנין.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם הביטויים הבאים:

1. עָמַד עַל הַמִּקָּח
2. בְּהֶסַּח הַדַּעַת
3. בֶּן זְקוּנִים
4. עָקַם אֶת חָטְמוֹ
5. טֶבַע שֵׁנִי
6. מִטִּבְעוֹ
7. שָׁקוּעַ בְּהִרְהוּרִים
8. הוּא בְּשֶׁלּוֹ וַאֲנִי בְּשֶׁלִּי
9. רַחֲמָנָא לִצְלָן
10. לְעֵת מְצֹא
11. בִּמְחִילָה
12. לָטַשׁ עֵינַיִם

slanting, oblique, inclined.	55. מְשֻׁפָּע	– אלכסוני, נוטה בשיפוע, שאינו ניצב: מורד־הר משופע.
to split, to crush.	56. פִּצַּע	– בקע, רוצץ.
to crack.		– פיצח, ריסק, שיבר.
to grow numb, to grow faint.	57. פָּג	– דמם, נמס: ״ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי... ויפג לבו כי לא האמין להם״ (בראשית מה, כו).
one who causes damage or injury.	58. מַזִּיק	– משחית, מחבל, מי שגורם נזק.
demon, evil spirit.		– כינוי לשד, לרוח רעה.
practical joker, unruly person.		– כינוי בדיחה עממי לאדם בעל תחבולות זריז וממולח ביותר, המסוגל לבצע דברים קשים ביותר.
magic.	59. לַהַט, לְהָטִים	– מעשה־כשפים, קסם, אחיזת־עינים.
to attack, to harm.	60. פָּגַע	– נגע לרעה, תקף, הכה. בדרך כלל יבוא הפועל פגע עם מלת־היחס ב־: לפגוע במישהו. לעתים רחוקות יופיע ״פגע״ עם ״את״ או עם כינויים.
to be withheld, to be beyond someone's ability.	61. נִבְצַר	– נמנע, נשגב מיכולתו, היה קשה: הדבר נבצר ממני.
to shrink from.	62. סָלַד	– נרתע, נסוג, קפץ לאחור.

squared, chequered.	48. מְשֻׁבָּץ	– עשוי משבצות, משורטט למשבצות: לוח שחמט משובץ.
inserted.		– נתון בתוך־.
inlaid, brocaded.		– ממולא: טבעתו משובצת אבנים יקרות.
mottled, multi-coloured.	49. מְנֻמָּר	– מגוון, בעל צבעים שונים: ״בגד מנומר״ (בבא קמא קיט ע״ב).
spotted, dotted, flecked.		– מנוקד, בעל חברבורות: עור הנמר מנומר.
whenever.	50. כָּל אֵימַת שֶׁ־	– בכל זמן ש־, בכל שעה ש־.
when ?	אֵימַת, אֵימָתַי	– מתי, באיזה זמן? ״ואם לא עכשו אימתי״ (אבות א, יד).
since when ?	מֵאֵימָתַי	– ממתי, מאיזה זמן ואילך?
transparent.	51. סָכוּי	– שקוף, שקרני השמש עוברות דרכו.
to look, see, observe.	סָכָה	– ראה, הביט, צפה, הסתכל: ״יסכה – שהכל סוכים ביפיה״ (ספרי במדבר צט). ״נביאים שסוכים ברוח הקדש״ (ויקרא רבה א).
reddish, glowing.	52. זַהֲרוּרִי	– אדמדם, מתנוצץ ומבריק באור אדמדם.
to prolong, to stretch.	53. שִׁרְבֵּב	– האריך, מתח: לשרבב לשון.
because his voice is not heard.	54. שֶׁאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע	– כי אין קולו נשמע.
because.	שֶׁ־	– מלת נימוק וסיבה, כהוראת כי, יען, הואיל ו־: ״פתחי לי... שראשי נמלא טל״ (שיר השירים ה, ב).

– הרחמן יציל אותנו, ישמרנו האל! לא עלינו! (ארמית).	41. רַחֲמָנָא לִצְלָן	Heaven forfend!
– ירק, פלט רוק מפיו.	42. רָקַק	to spit.
– כעין זר או כרכוב המקיף בנין מסביב (מלכים־א ו, כט).	43. מֵסַב	frieze, grinder. rim.
– שיפוע, מקום נטוי ומשופע, מורד: מדרון ההר.	44. מִדְרוֹן	slope, declivity.
– שיש בו קושי וסתירה, מלא קשיים, מעורר שאלות וקושיות: ענין זה מוקשה בעיני, הנחה מוקשית מעקרה.	45. מֻקְשֶׁה	questionable, hard and contradictory.
– שנעשה קשה, בלתי גמיש: צוארון מוקשה בעמילן, גוף מוקשה מחמת מחלה.		hardened, stiffened.
– בהזדמנות מתאימה, בשעת הכושר: ״אל תזרוק את החפץ, הוא יכשר לך לעת מצוא״ (ניב שאול מתהלים לב, ו: ״על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא״).	46. לְעֵת מְצֹא	when opportunity offers, at the right time.
– זמן, מועד.	עֵת	time.
– עונה, תקופה.		season, period.
– לאשורו, בשלמותו, כראוי: פלוני בקי בתנ״ך ויודע אותו על בוריו.	47. עַל בֻּרְיוֹ	perfectly.
– בריאות, מצבו של דבר בריא ותקין: ״ויהיה גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו״ (רמב״ם, דעות ד, כ).	בֹּרִי	health, soundness.
– ברור, ודאות, אמיתות: ״העמידו הדבר על בוריו והודיעוני״ (גטין פט ע״ב).		clearness, truth.

deep thought, consideration.			– נתינת הדעת והתעמקות בדבר־מה, חקירה.
secretly.	35.	בַּחֲשַׁאי	– כסוד, חרש, בצנעה.
silence, stillness.		חֲשַׁאי	– שקט, דממה, שתיקה.
to stare, to be all eyes.	36.	לָטַשׁ אֶת עֵינָיו	– אימץ את מבטו, הרחיב את אישוני עיניו, נעץ מבט חד.
to whet, to sharpen.		לָטַשׁ	– השחיז, חישל ועיבד, שפשף.
stuck in, inserted.	37.	תָּקוּעַ	– נעוץ, תחוב, נתון ב־.
ghost, evil spirit (possessing a person's body).	38.	דִּבּוּק	– באמונת העם: רוח רעה, נשמת אדם או חיה שמתו, שנתגלגלה ודבקה בגוף אדם.
joining, attachment.			– קישור, חיבור.
to be possessed by an evil spirit.		נִכְנַס בּוֹ דִּבּוּק	– דבקה בו רוח רעה, תקפה אותו רוח שגעון וטרוף.
(here:) alcove, niche, small and narrow corner.	39.	כּוּךְ	– כאן: חדר קטן וצר בלא חלונות, או פינה צרה ואפלה: "מתוך הכוכים האפלים נראים כדים גדולים מלאי דגן" (י. טברסקי).
crypt, pit, sepulcher.			– חלל מאורך וצר חצוב בסלע או חפור באדמה לשים בו ארונו של מת: כוכי קברים.
temple.	40.	צֶדַע	– רקה, כל אחד מצדי המצח ליד האוזן.

forsaken corner.	26. קֶרֶן זָוִית	– פינה נדחת, מקום צדדי (קידושין סו ע־א).
corner. (geom.) angle.	זָוִית	– פינה, קרן: בחדר ארבע זויות. – חלק המישור הנמצא בין שתי קרנים היוצאות מנקודה אחת.
lizard.	27. חֹמֶט	– לטאה שגופה מותאם להיטמן בעפר ובחול. צואר החומט קצר, קשקשיו קשים וחלקים, מבריקים ומהודקים היטב לגוף, רגליו קצרות.
sheath, case, bag.	28. נַרְתִּיק	– תיק, נדן, מעטה.
wonder, surprise, astonishment.	29. תִּמָּהוֹן	– השתוממות, פליאה.
beating, striking, rattling.	30. קִשְׁקוּשׁ	– נקישה, דפיקה, השמעת קול, צלצול.
clock.	31. אוֹרְלוֹגִין	– שעון גדול, שעון־קיר. המקור: ארמית (ירושלמי ראש השנה נז ע־ב).
dusk.	32. אַפְלוּלִית	– אפלה מועטת; דמדומים של בין השמשות.
glow.	33. זַהֲרוּר	– זוהר, קו־אור אדמדם.
glow of the setting sun.	זַהֲרוּרֵי חַמָּה	– אור דמדומים של השמש בשעה שהיא שוקעת (רש״י שבת לה).
deliberation, meditation.	34. עִיּוּן	– שימת עין על דבר־מה, התבוננות, קריאה.

to grind with the teeth, to chew.	18. כָּסַס	– כרסם, פרך וטחן בשיניו דבר־מה.
second nature, habit.	19. טֶבַע שֵׁנִי	– תכונה הנקנית לאדם או לבעל־חיים לא מבריתו, אלא מתוך הרגל, או על־ידי תנאי הסביבה: ״ההרגל טבע שני״ (״המעלות״ לר׳ שם־טוב פלקירא, ב).
to leave, to abandon, to desist.	20. הִרְפָּה	– הניח, עזב, סילק ידו מן־: ״הרפה לה כי נפשה מרה לה״ (מלכים־ב ד, כז).
to be put in. (fig.) to be immersed (in a subject in study).	21. שֻׁקַּע	– ניתן בתוך־, הוכנס לתוך־. – בהשאלה: נמצא בתוך־, רוכז והובלע בתוך־. כיום נהוג להשתמש בצורת בינוני פטול של שורש זה: ״שקוע בהרהורים״, במקום משוקע בהרהורים״ כפי שכתב ביאליק.
strict, pedantic, impatient.	22. קַפְּדָן	– מחמיר ביותר, מדקדק כחוט השערה, נוח לכעוס: ״לעולם יהא אדם ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי״ (שבת ל ע״ב).
to slap.	23. סָטַר	– הכה בכף היד.
tobacco pipe.	24. מִקְטֶרֶת	– כלי לעישון טבק.
to be concerned about.	25. חָשַׁשׁ לְ־	– דאג ל־, נתן דעתו על־.
to fear, to be apprehensive.	חָשַׁשׁ	– דאג, ירא מעט, חרד במקצת: האם חששה שמא קרה אסון לבנה.

a woman who has dry (lean) breasts, a woman who can not nurse a baby.	12. צְמוּקַת דַּדִּים	– אשה ששדיה יבשים, שאין בה חלב להנקת תינוק.
shrivelled, dried up.	צָמוּק	– מכווץ, מקומט, יבש.
breast, nipple.	דַּד	– שד; פטמת השד להנקת תינוק.
I beg your pardon.	13. בִּמְחִילָה, בִּמְחִילָה מִכְּבוֹדוֹ	– דיבור של נימוס – בקשת סליחה ממישהו על דיבור או על הצעה שאינם נראים לו ביותר.
pardon, forgiveness,	מְחִילָה	– סליחה, כפרה.
renunciation.		– ויתור: מחילת אדם על כבודו, מחילה על התביעה שהוגשה.
sucking, sucking out.	14. מְצִיצָה	– יניקה, ספיגת נוזל בשפתיים. הרגל של מציצת אצבע אצל ילדים.
said of child who sucks his thumb, sucker.	בַּעַל מְצִיצָה	– כינוי־גנאי לילד המוצץ את אצבעו.
belly.	15. כֶּרֶס	– בטן.
swollen.	16. נָפוּחַ	– תפוח, צבה (מחמת מחלה וכיוצא בזה).
blown up.		– ממולא אויר דחוס: שלפוחית נפוחה.
plaster.	17. טִיחַ	– תערובת של טיט, חומר מלט, סיד וכדומה, לציפוי קירות.

inadvertently, unexpectedly, unthinkingly.	5. בְּהֶסַּח הַדַּעַת	– במפתיע, בלי משים, באופן בלתי צפוי.
lack of attention, absentmindedness.	הֶסַּח הַדַּעַת	– חוסר תשומת־לב לדבר.
removal, diversion.	הֶסַּח	– הרחקה, העתקה, עקירה.
to give up hope, to lose faith in.	6. הִתְיָאֵשׁ מִן	– חשב את הדבר לאבוד, הגיע לידי הכרה כי לא ישיג עוד את הדבר.
to be despondent, to despair.	הִתְיָאֵשׁ	– בא לכלל יאוש, אבדה חקותו.
child, infant.	7. וָלָד	– ילד, תינוק שנולד.
young of animal.		– בעל־חיים שנולד.
son of one's old age.	8. בֶּן־זְקוּנִים	– בן שנולד להוריו בזקנותם.
youngest son.		– צעיר הבנים.
to turn up one's nose, to show one's dislike.	9. עִקֵּם (עָקַם) אֶת חָטְמוֹ	– בהשאלה: עיוה את פניו בהבעת בוז וזלזול.
nose, snout.	חֹטֶם	– אף, איבר הריח והנשימה אצל האדם ובעלי־החיים.
to speak, to say, to talk, to converse.	10. סָח	– דיבר, שח, הגיד, אמר: ״אין מסיחין בסעודה״ – מימרה של ר׳ יוחנן נגד הדיבור בשעת האכילה (תענית ה ע״ב).
wetnurse, foster mother, nanny.	11. מֵינֶקֶת	– אשה המכלכלת ילד בחלב שדיה.

אגודלי וחידות העולם — ח. נ. ביאליק

א. הערות ומילון:

thumb, big toe.	1. אֲגוּדָל	– בהן, האצבע העבה ביד וברגל.
it would appear, it seems.	2. דּוֹמֶה	– נדמה, נראה: דומה שהאיש שהובא לדין אינו אשם.
like, similar to.		– שוה, שיש לו דמיון ל־: ״משל, למה הדבר דומה״ (סוטה מ).
it appears to me, it seems to me.	דּוֹמֶה אֲנִי	– נדמה לי, נראה לי: דומה אני שראיתיך היום מרחוק. דומה אני – דומני.
merchandise.	3. מִקָּח	– סחורה, הדבר הקנוי: ״רוצה (המוכר) אומר לו תן לי מקחי״ (בבא מציעא נ ע״ב).
buying.		– קניה, לקיחת סחורה במחיר: ״שעשה שוקים של מקח וממכר״ (במדבר רבה כ).
taking, receiving.		– לקיחה, קבלה: ״ומשא פנים ומקח שחד״ (דברי־הימים־ב יט, ז).
implement, article, object of daily use.	4. תַּשְׁמִישׁ	– דבר שמשתמשים בו, מכשיר.
use, utility.		– תועלת מעשית, שימוש.

4. כיצד מתמרד הילד נגד הוית ה״חדר״? באילו מעשים סמליים מתבטא המרד?
5. בחן ותאר את דמות הרב. האם הצליח בן־ציון לצייר לפנינו דמות מלאה של הרב?
6. איזו חשיבות יש לתאור החום והמחנק בחדר?
7. מדוע נקרא הסיפור ״מרד ומרדות״?
8. ניתן להבחין בין אוטוביאוגרפיה וסיפור אוטוביאוגרפי. לאיזה סוג קרוב הסיפור ״מרד ומרדות״?
9. מהו המיוחד לסגנונו של בן־ציון? במה הוא נבדל מסגנון סופרי ההשכלה?

2. האם הדימויים מעשירים את הסיפור? נמק דעתך.

ז. לפניך רשימת מלים המצויות בסיפור. למלים אלו יש יותר ממשמעות אחת, למרות שהן נאמרות ונכתבות באותה דרך.

לדוגמה: חבל — חוט עבה.

חבל — אזור או חלקת אדמה.

1. הבחן שתי משמעויות לכל אחת מן הבאות.
2. הוסף מלים כפולות־משמעות מתוך ידיעתך שלך.

1. צִיר
2. הֶבֶל
3. קְלִפָּה
4. עַיִן
5. כָּבוּשׁ
6. טְלָאִים
7. פֶּלֶךְ
8. צַר
9. תֵּבָה
10. פַּעַם

ח. ענה על השאלות הבאות:

1. דמות הנער בסיפור:
   - א. מהו האופיני לנער, לפי הסיפור?
   - ב. האם הדמות שמעמיד בן־ציון היא דמות ריאליסטית שאינה קשורה דוקא למציאות העירה היהודית?
   - ג. האם הצליח בן־ציון לתאר דמות נער מתבגר בן שתים־עשרה? נמק דעתך.
2. מהו המקום שתופשת פרלי בחיי הילד, ומדוע הוא דבק בדמיונות אודותיה?
3. מה הם הדברים אותם מעמיד הילד כניגוד אידיאלי לחיו ב״חדר״ ובבית?

מלות חיוב ושלילה (כן, לא); מלים המתארות את הסיבה או את תכלית הפעולה.

בניגוד לשפות אחרות לא נמצא בעברית דרך קבועה לגזירת תוארי אופן ומצב (כמו למשל באנגלית, בה נגזרים תארים מעין אלו על־פי שם התואר בעזרת הסיומת -ly). השפה העברית יוצרת תארים מעין אלו בדרכים שונות ומגוונות. למשל: השימוש במלים מיוחדות שהן תוארי פועל ממש (לבד, חיש, למדי), השימוש בבינוני, הוספת אותיות בכל״ם לשמות עצם ושמות תואר, שם תואר ברבות (סיום —ות), צרופים שונים (בקוצר רוח, בהיסח הדעת), וכן גם ביטויים ארמיים המשמשים כתואר הפועל.

1. מצא תוארי פועל בסיפור ונסה לסווגם.
2. נסה לקבוע באיזו צורה מצורות תואר הפועל מרבה להשתמש ש. בן־ציון.

ה. אחת התכונות המיוחדות לתחביר השפה העברית (או שפות שמיות אחרות) היא האפשרות לשנות את מבנה המשפט לשם הבהרה, הבלטה או הדגשה של ענין מסוים. לדוגמה: ״החכם עיניו בראשו״ (קהלת ב, יד), במקום המבנה הרגיל של: עיני החכם בראשו.

משפט מעין זה (״החכם עיניו בראשו״) נקרא: משפט ייחוד. זהו משפט שאחד מחלקיו הטפלים הוצא ממקומו הרגיל והוצג בראש המשפט, ובמקומו בא כינוי החוזר עליו.

בפסוק ״החכם עיניו בראשו״ מופרד הלואי (חכם) של המשפט הרגיל והופך לנושא הגיוני המפנה אליו את תשומת לב הקורא. על־ידי כך מובלט ומודגש הנושא של המשפט.

לא רק הלואי, כי אם גם חלקי־המשפט האחרים עשויים להופיע כחלקי יחוד. לדוגמה: ״כל המרחם על הבריות, מרחמין עליו מן השמים״ (שבת, קנא, ע״ב), במקום: מרחמין מן השמים על כל המרחם על הבריות.

1. עיין בסיפור ומצא בו משפטי ייחוד.
2. הפוך משפטים אלו למשפטים רגילים מבחינה תחבירית.

ו. ערוך רשימה של הדימויים בסיפור.

1. נסה להבחין בתחומים השונים שמהם נשאבו דימויים אלו (לדוגמה: עולם הצומח, החי וכו׳).

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם המלים הבאות:

1. נִחַר
2. סִימָן מֻבְהָק
3. מַשְׁמָע
4. הִתְרָה
5. מִתְפַּתְּלִים
6. לְשַׁעְבֵּד
7. עֵרֶב־רַב
8. לֹא רָצוּי
9. שָׁגוּר עַל־פֶּה
10. נִתְרוֹקֵן
11. בְּמִתְכַּוֵּן
12. מִשְׁתּוֹמֵם
13. בְּבַת אַחַת
14. אֲמַתְלָה
15. מִי יִתֵּן וְ־
16. בִּשְׁאֵרִית כֹּחִי
17. לְאִטּוֹ
18. מְאֹרָע
19. עַד עוֹלָם
20. נוֹדֵף

ב. מצא מלים נרדפות:

1. זוֹעֶמֶת
2. כּוֹלֵל
3. חֵרוּת
4. נִמְלַט
5. חֶדְוָה
6. חֹטֶם
7. קֶרֶת
8. מְסֹאָב
9. אֹרַח
10. מִתְעַלֶּסֶת
11. כְּלִמָּה
12. אֲמַתְלָה
13. סָח
14. מַחֲמַת
15. נֶעְתַּק
16. מַשִּׂיאֵנִי
17. מַשְׂטֵמָה
18. תְּמָאֵן
19. מִתְיָרֵא
20. חֶמְלָה
21. מָחוֹל
22. שֶׁבֶר

ג. הסבר את הביטויים הבאים וציין את מקורם:

1. "סדרי בראשית".
2. "איש הישר בעיניו יעשה".
3. "שאָר ירקות".

ד. מלה או קבוצת מלים המתארת פעולה, נקראת תואר הפועל. סוגי תואר הפועל רבים ושונים: מלים המציינות זמן (אתמול) או מקום (פה, שם);

– מדבר בזכות פלוני.	141. מֵלִיץ	interceder.
– סנגור: ״באין מליץ ישר מול מגיד פשע״ (פיוט לימים נוראים).	מֵלִיץ יֹשֶׁר	defender.
– כינוי לה׳ בורא האדם ואדוניו: ״ששים ושמחים לעשות רצון קונם״ (סנהדרין מב ע״א).	142. קוֹנוֹ שֶׁל אָדָם	God, the creator of man and his master.
– צמח או בושם שמערבים במזונות לשם תוספת טעם או ריח, למשל: פלפל, נצנה ועוד. הריבוי הוא ״תבלים״, או ״תבלין״. אך בלשון הדיבור מקובל לומר ״תבלין״ בהוראת יחיד, ו״תבלינים״ בריבוי. ש. בן־ציון גוזר את צורת היחיד ״תבל״ על־פי צורת הרבים ״תבלין״.	143. תֶּבֶל	spice, seasoning.
– פרכס, הניע את אבריו, התנועע: הדג פרפר כשהוציאוהו מן המים. – רפרף, התעופף לכאן או לכאן: הפרפר מפרפר מפרח אל פרח.	144. פִּרְפֵּר	to quiver, to twitch. to fly about.
– השמיע קול רעש, השמיע שאון: הטרקטור מטרטר, מכונת־יריה מטרטרת.	145. טִרְטֵר	to hum (motor), to rattle.
– התערבב והתרומם, עלה: עמודי עשן התאבכו מן השרפה. המקור: אשורית (abâku – הפך).	146. הִתְאַבֵּךְ (אָבַךְ)	roll up (as volume of smoke); to rise, to soar.

(fig.) termagant woman, a shrew, a scold.	136. קְלִפָּה	– בהלצה, בלשון ההמון, כינוי לאשה הממררת את חיי בעלה.
skin, rind, peel.		– קרום, שכבה חיצונה שעל גבי צמחים או עצמים שונים, הניתנת להיקלף: קליפת תפוח־זהב, קליפה קשה.
evil, impure spirit (Kabbala).		– בקבלה – כינוי רוח לכוח החיצון, כוח הטומאה, דיבוק: צדיק פלוני נלחם בקליפה, הקליפה דבקה בו (מקור הביטוי בהשקפה הקבלית שלפיה כוחות הטומאה והרע עוטפים את העולם כמו קליפה).
sway, mastery, authority, rule.	137. מָרוּת	– (מן: מר – אדון) אדנות, שליטה משמעת: (שבת קו ע״ב). המושל החדש הטיל את מרותו על התושבים.
(here:) braid.	138. מִקְלַעַת	– כאן: צמה.
braiding.		– מעשה קליעה, חוטים, שערות או רצועות, וכדומה, שנקלעו זה בזה כמעשה צמה.
to tell, to describe.	139. תִּנָּה	– סיפר, תאר: ״שם יתנו צדקות ה׳״ (שופטים ה, יא).
to mourn.		– ספד, קונן: ״תלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח״ (שופטים יא, מ).
to clap, to strike.	140. טָפַח	– הכה, דפק: האיש טפח על כתפו של רעהו דרך חיבה.

– חלחל, פרץ וחדר, התפשט: ״באשר שם עוד יפעפע משהו חיים ועוד רותח קורטוב דם״ (ביאליק, משירי החורף, ה).	פִּעְפַּע	to spread, to penetrate.
– רחש, בצבץ ובעבע, עלה. בן־ציון משתמש בפועל כפועל יוצא.		to bubble, to rise.
– ראשי־תיבות של ״רבונו־של־עולם״.	129. רבש״ע	(abbrev.) God, Lord of the Universe.
– גבה, השערות שמעל לעינים, מתחת למצח.	130. גָּבִין (גְּבִינִים)	eyebrow.
– הניע לכאן ולכאן, שפשף.	131. מָלַל	to rub.
- חכך ומעך שבלים כדי להוציא מהן את גרגריהן.		to crush, to pound.
– ציצת שערות, מחלפה: ״שראשי נמלא טל, קוצותי רסיסי לילה״ (שיר השירים ה, ב).	132. קְוֻצָּה	tress of hair, plait.
– בלתי־חד, פגום בחודו: סכין קהה, גרזן קהה.	133. קֵהֶה	blunt.
– השחתה, כשלון, התנהגות שלילית, מעשה רע. ״אל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו״ (אבות ד, יח).	134 קַלְקָלָה	corruption, bad conduct, sin.
– התנשא, התפאר: ״אל תעשה (את דברי התורה) עטרה להתגדל בהם״ (אבות ד, ה).	135. הִתְגַּדֵּל	to boast, to aggrandize oneself.

reed fence, hedge.	122. גַּפָּה	– גדר של קנים קלועים.
communal hostel for poor and aged.	123. הֶקְדֵּשׁ	– בקהילות ישראל: בית־מחסה או בית־חולים לעניים ולזקנים.
lamp, lantern.	124. עֲשָׁשִׁית	– אחד מטיפוסי המנורות או הפנסים שהשתמשו בהם בימי התלמוד למאור בנרות או בפתילות של שמן (שבת כג).
oil lamp.		– בדורות האחרונים זהו כינוי למנורת־נפט גדולה העומדת על השולחן או נתלית על התקרה באמצע החדר. בטרם נפוצה ברבים התאורה החשמלית הרבו להשתמש בעששיות.
unclear, blurred.	125. מְטֻשְׁטָשׁ	– לא ברור, מעורפל, שקשה להבחין בפרטיו או לקראו: תמונה מטושטשת, כתב מטושטש.
tannery.	126. בֻּרְסְקִי	– בית־חרושת לעורות, מקום שמעבדים בו עורות. המקור: ארמית.
tar, resin (used for fuel).	127. עִטְרָן	– אחד ממיני הזפת או פסולתה, או שרף עץ, המשמש למאור ולשימושים אחרים (שבת ב, ב).
mineral oil, kerosene.	128. נֵפְט הַמְּפַעְפֵּעַ סִרְחוֹן	– נפט, דלק, המפיץ סרחון.
	נֵפְט	– שמן האדמה, דלק.

		החכמה (שהוא מקבל ב״חדר״) והתורה שעליה נאמרו במשלי הפסוקים הנזכרים למעלה.
yeast.	119. שְׁמָרִים (שֶׁמֶר)	– פטריות מיקרוסקופיות המשנות את הסוכר לכוהל ומעוררות תסיסה ביין או חמיצות בבצק.
lees, sediment of wine.		– משקע היין לאחר התסיסה.
by-name of Elisha Ben Avuyah, who deserted the Jewish faith. It is used as a name for heretical people.	120. אַחֵר	– כינוי לאלישע בן אבויה, רבו וחברו של רבי מאיר, לאחר שיצא לתרבות רעה והתפקר (חגיגה טו ע״א). מכאן כינוי לכל אלה היוצאים לתרבות רעה.
other, another.		– לא זה, שונה מזה.
stranger.		– נכרי, זר.
(fig.) to deteriorate, to become spoilt.	121. הִתְחַמֵּץ	– בהשאלה: התפקר, התקלקל, יצא לתרבות רעה.
to become fermented, to become leavened, to become sour.		– הפך חמץ, נעשה חמוץ.
someone who deserted the Jewish faith and way of life.	״פְּלוֹנִי הִתְחַמֵּץ״	– כך היו האדוקים אומרים על המשכילים, שעזבו את בית־המדרש.

112.	לָטַשׁ אֶת עֵינָיו	– נעץ מבט חד (מתוך תמהון, הפתעה, חמדה וכו׳).	to stare, to be all eyes, to sharpen one's eyes upon.
113.	מְזוּזָה	– כל אחד מן העמודים שמימין ומשמאל לפתח: המשקוף נשען על שתי המזוזות. – מגילת־קלף קטנה שכתובות עליה שתי הפרשיות: ״שמע״ (דברים ו, ד–ט), ״והיה אם שמע״ (דברים יא, יג–כא), ושקובעים אותה במזוזת־הפתח הימנית בכל בית יהודי.	doorpost. "Mezuzah", roll of parchment fixed on doorpost containing Det. 6, 4—9; 11, 13 — 21.
114.	כְּלִיל	– כתר, עטרה, זר: ״ויצאה אשה בכליל של זהב״ (רמב״ם, שבת יט, ו). המקור: ארמית (כלילא: זר של פרחים).	crown, wreath, garland.
115.	סָמַר	– התקשה, התאבן, קפא: ״סמר מפחדך בשרי״ (תהלים קיט, קכ).	to become hard, to become stiff (from fear).
116.	הֶסֵּט, הֲסָטָה	– הזזת דבר ממקומו על־ידי נגיעה בו: ״השרץ מטמא בהסט״ (ירושלמי שבת, ט, יא, ד).	moving, shifting.
117.	״לְיַד שְׁעָרִים	– מתוך משלי ח, ג: לְפִי־קָרֶת מְבוֹא פְּתָחִים תָּרֹנָּה״.	from Proverbs, 8, 3.
118.	״שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם וּמְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו בְּכָל עֵת	– מתוך משלי ח, ל. המספר מזכיר את ההכאות והבזיונות שזכה להם ב״חדר״ ושואל אם זוהי	from Proverbs, 8, 30.

– חבל או רצועה שקושרים בצואר בהמה או ברסנה כדי לנהוג בה.	106. אַפְסָר	rein.
– קוץ, שם כולל לקוצים למיניהם (איוב לז ועוד).	107. חָרוּל	thorn.
– מעטפה, תכריך: ״בשומי ענן לבושו וערפל חתלתו״ (איוב לח, ט). השימוש במלה ״חתלה״ נדיר בלשון הדיבור והספרות של ימינו, ובמקומו תבוא המלה ״חִתּוּל״.	108. חֲתֻלָּה	swaddling bands, wrapping.
– תכריך שעוטפים וכורכים בו תינוק, רצועות־בד שכורכים מסביב לשוק וכיו״ב.	חִתּוּל	swaddling bands, diaper.
– תחבושת, אגד שכורכים על פצע: ״לתת רפואות לשום חתול לחבשה לחזקה״ (יחזקאל ל, כא).		bandage.
– ענפים: ״עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים יתנו קול״ (תהלים קד, יב). בדרך כלל אין משתמשים בצורת היחיד.	109. עֳפִי־עֳפָאִים	branch, branches.
– (תואר הפועל) מְעט מזער, קצת. – עוד מעט, הנה הנה: ״רבו נגעי כמעט קט אני נספה״ (ר׳ אברהם אבן עזרא, ״יעלה״).	110. כִּמְעַט קָט	very little. very soon.
– נזדעזע, נרגש, נפעם.	111. הִתְפָּעֵם	to be agitated.
– הלם, דפק: לבו של אדם פועם במהירות.	פָּעַם	to beat, to strike.

a mountain that grows... (trans. meaning), a mountain full of plants.	101. הַר הַצּוֹמֵחַ	– הר מלא צמחי...; הר המצמיח. בדרך כלל יופיע הפועל ״צמח״ כפועל עומד. במקרא נמצא מקום אחד בלבד בו ניתן לקרא צרוף זה כפועל יוצא: ״יער צומח עצים״ (קהלת ב, ו).
crooked.	102. עָקֹב	– עקום, עקלקל: ״והיה העקב למישור״ (ישעיה מ, ד).
in the middle of life; in the midst of his days.	103. בִּדְמִי יָמָיו	– באמצע שנותיו, במיטב שנותיו: פלוני הלך לעולמו בדמי ימיו. מקורו של הביטוי ״בדמי ימיו״ הוא ״בדמי הליל״, שמשמעו בדממת הליל, אי לכך, בחצות לילה. מכאן, בדמי ימיו: באמצע שנותיו, במיטב שנותיו. כיום נשכח מקורו של הביטוי, ונוהגים לאמרו על אדם צעיר או אפילו על ילד שנפטר בגיל רך (לאו דוקא באמצע שנותיו).
silence, rest, quiet.	דָּמִי	– דומיה, מנוחה, שקט: ״ואל תתנו דמי לו״ (ישעיה סב, ז).
in the still of the night.	בִּדְמִי הַלַּיִל	– בדממת הלילה, בחצות לילה.
to place, to put.	104. שָׁת	– שת, הניח: ״ותשיתהו בחיקה״ (רות ד, טז).
to place permanently.		– עשה, קבע: ״ואשיתהו בתה, לא יזמר ולא יעדר״ (ישעיה ה, ו).
to jump, to hop, to leap.	105. נִתֵּר	– קפץ, דלג: הצפור מנתרת על הארץ.

– שעות אחרי הצהרים שיהודי מצווה להתפלל בהן תפילת מנחה.		the hours of the afternoon in which an orthodox Jew says the "minha" prayer.
– כינוי לתפילת הערב, תפילת מעריב. – ערב, תחילת הלילה (ירושלמי ברכות ב ג).	98. עַרְבִית	evening prayer, evening, early evening.
– כינוי לתפילת ״העמידה״ הנאמרת בלחש בשחרית, במנחה ובערבית בימי חול. נקראת כך על שום שמעיקרה כללה שמונה־עשרה ברכות: ״כל יום מתפלל אדם שמונה־עשרה״ (ברכות ד, ג).	99. ״שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה״	the Eighteen Benedictions recited thrice daily.
– בהשאלה: כינוי לתפילת ״העמידה״ בשחרית ובמוסף וכן במנחה ובערבית של ימים טובים.		the "Amida Prayer" recited on Sabbaths and Festivals.
– כאן: קדמי – הנמצא מלפנים, הפונה לצד הפנים, בניגוד ל״אחורי״ (דלת קדמית, רגלים קדמיות ואחוריות). נראה שבן־ציון משתמש בצרוף ״רגלים קדומות״ שלא בהוראתו המקובלת, ויש לקרא ״קדמיות״, (או קדומניות).	100. קָדוּם	(here:) front. (opp.: back).
– עתיק, של הימים מקדם, של הימים שעברו: ״כבר בארו הפילוסופים הקדומים״ (מורה נבוכים ג, כד).		ancient, of yore.

all at once.	92. בְּבַת־רֹאשׁ	– לפתע פתאום ובבת־אחת.
narrow lane, alley.	93. מָבוֹי	– רחוב צר, סמטה.
ludicrous, ridiculous.	94. נִלְעָג	– מעורר לעג, ראוי שיצחקו לו: פעולה נלעגת, לשון נלעגת.
robber.	95. לִסְטִים	– שודד, גזלן: ״לסטים מזוין בביתו של זה״ (בבא קמא פ ע״א). הצורה ״לסטים״ מופיעה ביחיד וברבים כאחת. המקור: יונית (ליסטיס – שודד).
plummet, plumb-line.	96. אֲנָךְ	– אבן בדיל, משקולת של בדיל, עופרת או מתכת אחרת, תלויה על חוט, שהבנאים בוחנים בה אם הקיר הנבנה הוא ישר ומאונך.
vertical line.		– בהנדסה: קו ניצב, קו היוצר עם קו אחר זוית ישרה (בת 90°). המדובר בסיפור הוא בדבר הדומה לאנך בצורתו אך שונה ממנו בתפקידו: חוט הפשתן עם צרור הדונג בקצהו נועד, כאמור, למשוך עכבישי־שדה מחוריהם.
name of afternoon prayer.	97. מִנְחָה	– התפילה שמתפללים אחרי הצהרים, לפני תפילת מעריב, בשעה שהיו מקריבים בבית־המקדש את התמיד של בין־הערבים.

Biblical king: from Genesis 14: 1.		– שם מלך עילם (בראשית יד, א) ששעבד את מלכי סדום ועמורה בימי אברהם.
to crush, to attack.	86. שָׁף (שוף)	– מחץ, התקיף: ״אך חשך ישופני״ (תהלים קלט, יא).
gymnasium, secondary school.	87. גִּימְנַזְיָה	– בית־ספר תיכון, המכין את תלמידיו לקראת הלימודים באוניברסיטה.
child, novice.	88. דַּרְדְּקָא	– דרדק – ילד צעיר, טירון. מופיע גם כביטוי למי שאינו מבין בהלכה (בבא מציעא סו ע״א).
children, who begin to study reading.	דַּרְדְּקֵי	– ילדים קטנים הלומדים את צורת האותיות (שבת קד ע״א).
to induce, mislead, to entice.	89. הִשִּׁיא	– פיתה, הדיח (ביחוד לשלילה): ״ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל״ (בראשית ג, יג).
Here it is probably the verb ״כסס״ which means; to grind with the teeth, to crunch.	90. כִּסְכֵּס	– כאן: נראה כי הכוונה לפועל ״כסס״, שמשמעו: כרסם, טחן בשיניו דבר־מה.
to rub clothes (in washing).		– שפשף חלק אחד של בגד בחלקו האחר בשעת כביסה, להסיר את הזוהמה שדבקה בבגד.
sleeve (obsolete).	91. בֵּית זְרוֹעַ	– כינוי לשרוול, בספרות ההשכלה.

5238

remedy.	79. סְגֻלָּה	– תרופה, אמצעי: רבים מאמינים בסגולותיהן של קמעות והשבעות.
peculiarity, characteristic property, virtue.		– תכונה, מדה מיוחדת הצפונה במשהו או במישהו: לעשב פלוני סגולת ריפוי.
give me a sign that you will help me (from Psalms, 86, 17).	80. ״עֲשֵׂה עִמָּדִי אוֹת לְטוֹבָה״	– (מתוך תהלים פו, יז): תן לי סימן שנכון אתה להיטיב עמדי.
ruin, destruction.	81. מִשְׁבָּת	– אסון, שבר: ״ראוה צרים שחקו על משבתיה״ (איכה א, ז).
eyes that are struck with blindness, dim eyesight.	82. עֵינַיִם קָמוֹת	– עינים משותקות או מוכות עורון: ״ועיניו קמה ולא יכול לראות״ (שמואל־א ד, טו). הפועל ״קם״ יבוא במקרה זה בהוראה של ״שבת״, ״חדל״ או ״היה משותק״.
to cleanse.	83. מֵרֵק	– נקה, טהר.
(fig.): to atone for.		– בהשאלה: כיפר, הסיר חטא: ״יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם״ (ברכות ה ע״א).
to polish.		– לטש, שפשף, צחצח.
to remove, to rinse, to wash out.	84. הֵדִיחַ	– הרחיק, הסיר, שטף במים, שפך עליו מים כדי לנקותו: להדיח כלים.
(here) a nickname.	85. כְּדָרְלָעֹמֶר	– כאן: כינוי לאדם.

מוציאה קמח בפני עצמו, סובין בפני עצמם״ (ספרי עקב פד ע״א).

fat.	72. פִּימָה	– חלב, שומן.
double chin.		– כינוי מקובל לכפל־בשר מתחת לסנטר, סנטר כפול.
leg (of animal).	73. כֶּרַע	– רגל, שוק, ביחוד רגל דקה (כגון רגל העוף או הצאן).
(here, fig.) : thin leg.		– כאן, בהשאלה: רגל דקה.
circle, ring.	74. מַעְגָּלָה	– מעגל. בדרך כלל מקובלת המלה ״מעגל״, ולא ״מעגלה״. למלה ״מעגל״ ריבוי כפול: זכר ונקבה – מעגלים, מעגלות. יתכן שבן־ציון הסיק מצורת הריבוי הנקבית על קיומה של צורת יחיד נקבית.
(abbre.) God Willing.	75. אי״ה	– ראשי־תיבות: אם ירצה השם.
samite.	76. סָאמִיט	– אריג־משי עבה, לפעמים שוזרים בו חוטי זהב או כסף. המקור: יונית.
covered.	77. קָרוּם	– מכוסה, עטוף.
in rabbinic legend: the angel set over the dead.	78. מַלְאַךְ דּוּמָה	– כינוי למלאך הממונה על השאול והמתים באגדות חז״ל (סנהדרין צד ע״א).
the grave, Hades.	דּוּמָה	– קבר, שאול.

כפי שנמצא בדניאל ד, לב: ״ולא איתי די ימחא בידא״. בפסוק זה הכוונה היא מילולית: להכות על יד פלוני כדי למנעו מלעשות דבר או מקחת דבר. וכך צמחה מן הצרוף הזה ההוראה של מחאה או התנגדות.

(adj.) a foreign word.	67. מִלָּה מַלְעִיזָה	– (שם תואר) מלה שיש בה זרות, מלה זרה.
to speak ill of someone, to slander.	הִלְעִיז	– לעז, דיבר בגנותו של־, הוציא שם רע.
to bring about the speaking of a foreign language.		– גרם שידברו לועזית, הביא לידי דיבור בלשון זרה.
to delight in, to rejoice. to make love.	68. הִתְעַלֵּס	– התענג, השתעשע: ״נתעלסה באהבים״ (משלי ז, יח). – תנה אהבים.
the largest city of the district.	69. עִיר־פֶּלֶךְ	– עיר־המחוז, העיר הגדולה, בירת האזור.
district, region.	פֶּלֶךְ	– נפה, מחוז, גליל.
freckles.	70. נְקֻדּוֹת־חַמָּה	– נמשים, כתמים זעירים המופיעים בפנים או בחלקי־גוף אחרים המגולים הרבה לאור השמש. בימינו מקובל להשתמש במלה ״נמשים״.
bran.	71. סֻבִּין	– קליפות של גרגירים טחונים שהבדילו מהם את הקמח על־ידי ניפוי: ״נפה זו

– זוהמה, חוסר טהרה, לכלוך על־פי דין התורה; דבר שיש בו כדי לזהם ולחלל את הטהרה לפי דין התורה: ״כל הנוגע במת... טמא יהיה עוד טומאתו בו״ (במדבר יט, יז).	64. טֻמְאָה	impurity, uncleanness, defilement.
– (בהשאלה) כינוי לחטא ולפשע.		(fig.) sin.
– דרגה שניה בטומאה, דרגה אחת נמוכה מ״אב הטומאה״.	וְלַד טֻמְאָה	secondary cause of defilement, as against ״אב טומאה״
– טומאה עיקרית המטמאת אדם וכלים במגע, כגון: טומאת מת, מצורע, שרץ (כלים א א). – כינוי־גנאי לרשע וחוטא.	אַב הַטֻּמְאָה	principal cause of defilement, source of evil. sinner.
– חולירע, כולירע – מחלה מידבקת מסוכנת הפורצת לרוב בצורה של מגפה, והגורמת לשלשולים רבים ולהקאות קשות. המקור: לטינית, ובה משמעות המלה היא: מחלה שבה נפגעת המרה (אינה פועלת כסדרה). למלה השאולה מלטינית נמצא בתקופת ההשכלה תחליף עברי הקרוב בצלצולו למלה המקורית: חלי־רע, והפרוש: מחלה קשה.	65. חֳלִי־רָע	cholera.
– הביע מחאה, התנגד לפלוני: ״יצאו לשוק נוטלין... ואין כל בריה מוחה בידם״ (מכילתא בשלח ד). נראה כי צרוף זה וכן הוראת ״מוחה בידם״ התפתחו מן הצרוף ״מחה ביד״,	66. מָחָה בְּיַד פְּלוֹנִי	to protest against someone.

בבא מציעא סד ע״א). ההוראה המילולית של הביטוי: לקיחה ונתינה. המקור: ארמית.		sion, debate (lit. taking and giving).
– לקיחה. שגור בצרוף שקלא וטריא.	שַׁקְלָא	(Aramaic) taking. (used in the phrase שקלא וטריא).
– קלע ופיתל שני חוטים לאחד.	60. שָׁזַר	to twine, to interweave, to twist.
– בהשאלה: אספסוף, המון בלתי־מאורגן ובלתי־מרוסן (שאול משמות יב, לח).	61. עֵרֶב־רַב	mixed multitude, mob.
– תערובת, ערבוביה, דברים שונים המעורבים יחד בלא סדר: היה בשוק ערב־רב של סחורות וכלי־רכב.		a medley, a whole mixture of.
– תערובת, בליל דברים ממינים שונים שנתערבו יחד: ערב של סחורות, ערב של מיני קמה.	עֵרֶב	mixture.
– אנשים שנתערבו בתוך אחרים: ״וגם ערב־רב עלה אתם (עם בני ישראל ממצרים)״ (שמות יב, לח).		mixed multitude.
– נקשר, נגרר.	62. נִסְרַךְ	to be dragged along.
– מיצה, עצר ולחץ דבר־מה לח או עסיסי כדי להוציא ממנו את תמציתו.	63. סָחַט	to squeeze, to wring, to press out.
– בהשאלה: הוציא דבר־מה (כסף, ידיעות־סתר וכד׳) ממישהו בלחץ, ברמאות ובאיומים.		to blackmail (fig.).

– (פועל עומד): הזדהם, התלכלך, העלה חלודה: ״ודלתות השער, אשר החליאו מרוב ימים, נפתחו לרווחה״ (ח. נ. ביאליק).	54. הֶחֱלִיא	(intr. verb) to be spoiled, to be polluted, to rust.
– (פועל יוצא) (צורה עתיקה של ״חלה״) החלה, גרם למחלה: מזונות רעים מחליאים את האדם.		(trans. verb) to cause sickness.
– נמרט הרבה, נעשה סמרטוט.	55. נִתְמַרְטֵט	to become threadbare, to become ragged.
– מוכרח, נאלץ.	56. אָנוּס	forced.
– מי שעשה דבר או שנעשה לו דבר מתוך כפיה, בעל כרחו.		a person forced to do a certain thing.
– יהודי שהמיר את דתו מתוך אונס בימי האינקויזיציה בספרד ובפורטוגל וקיבל את הנצרות למראית־עין בלבד.		Jew constrained to change his faith, Marrano.
– נגד רצונו: ״שעל כרחך אתה נוצר... ועל כרחך אתה חי״ (אבות ד, כב).	57. עַל כָּרְחוֹ, בְּעַל כָּרְחוֹ	against one's will, perforce.
– רגיל, רהוט, שוטף ומהיר: ״אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל (ברכות ה, ה).	58. שָׁגוּר	fluent.
– רווח, נפוץ וידוע לרבים: פתגם שגור, דיבור שגור.		customary, usual, well known.
– משא ומתן, עיון ודיון בדבר־מה: שקלא וטריא בתלמוד (על־פי: ״שקל וטרי״.	59. שַׁקְלָא וְטַרְיָא	(Aramaic) . negotiation, discus-

529

crooked, curved.	47. עֲקַלְקַל	– מעוקם, מתפתל, בלתי־ישר: ״חדלו ארחות והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות״ (שופטים ה, ו).
to be crooked.	48. הִתְפַּתֵּל	– התעקם, היה בלתי־ישר.
to be split up, to be subdivided, to branch off.	49. הִתְפַּצֵּל	– התפרד לחלקים: הדרך מתפצלת לשבילים; התכנית התפצלה לסעיפים רבים.
path, road.	50. אֹרַח	– דרך, נתיב.
mode, manner.		– דרך התנהגות, מנהג, מדה.
way of life.	אֹרַח חַיִּים	– דרך חיים, אפני החיים ותנאיהם.
traveller, wanderer.	עוֹבֵר אֹרַח	– הלך, עובר דרך, נודד.
to sprout, to make an appearance.	51. בָּצַץ	– בצבץ, בלט: ״ועיניו בוצצות ופיו פעור״ (ח. נ. ביאליק).
sinner, transgressor.	52. חַטָּא	– בעל עבירות, מרבה לחטוא: ״ואנשי סדום רעים וחטאים לה׳״ (בראשית יג, יג).
a very small area.	53. ד׳ אַמּוֹת	– כינוי לשטח קטן ומצומצם.
ancient length measure.	אַמָּה	– מדת־אורך קדומה ששיעורה בערך כמרחק מן המרפק ועד ראשי האצבעות אצל אדם מבוגר.
within the precincts of; in the immediate vicinity of.	בְּד׳ אַמּוֹתָיו שֶׁל	– בסביבתו הקרובה, בקרבתו.

juice, brine, sauce.	41. צִיר	– מיץ, רוטב של דגים כבושים או מבושלים, של בשר, של ירקות או של פירות כבושים: ״דג טמא צירו אסור״ (תרומות י, ח).
blindness, sudden blindness. temporary blindness through strong light.	42. סַנְוֵרִים	– עורון, סימוי פתאומי. – ליקוי הראיה מחמת אור חזק, וכד׳. שם זה מופיע בצורת רבים בלבד.
perceptible, felt.	43. מוּחָשִׁים	– (שורש: חוש – הופעל) – מורגשים.
written word. a box.	44. תֵּבָה	– מלה כתובה, צרוף של אותיות. – ארגז, קופסה גדולה.
abbrev. of "Rabbi Shlomo Itschaki". (the greatest interpreter of the Bible and the Talmud, lived in the 11th century).	45. רַשִׁ״י	– קיצור של: רבי שלמה יצחקי (גדול פרשני ישראל לתנ״ך ולתלמוד. חי במאה הי״א).
observation. deep thought, consideration. the matter requires consideration.	46. עִיּוּן	– (השורש: ״עין״) התבוננות. – נתינת הדעת והתעמקות בדבר־מה. – הדבר צריך עיון: יש לחקור הרבה בדבר ולתת את הדעת עליו.
books requiring deep study, philosophy books.	סִפְרֵי עִיּוּן	– ספרים העוסקים בנושאים הדורשים ריכוז רב של המחשבה (בפילוסופיה, במדעים שונים וכו׳).

warning.	הַתְרָאָה	– (שם עצם): הזהרה.
to move convulsively, to have spasms.	34. פִּרְכֵּס	– פרפר, התלבט והתחבט, הניע אבריו לכאן ולכאן.
howling, wailing.	35. יְבָבָה	– יללה, בכי מקוטע, גניחה.
potentially but not in reality.	36. בְּכֹחַ וְלֹא בְּפֹעַל	– באופן הקיים במחשבה בלבד ולא במציאות.
potentially, potential.	בְּכֹחַ	– ברעיון, במחשבה, ביכולת להיות.
actually, in reality.	בְּפֹעַל	– למעשה, במציאות.
cotton wool.	37. מוֹךְ	– צמר־גפן.
downy hair (of poultry).		– הפלומה הדקה בין הנוצות, בעוף.
to moisten, to dampen.	38. הִסְפִּיחַ	– גרם לרטיבות, הרטיב מקום על־ידי מגע של ידיים שנרטבו בנחלים (ברכות כב).
sidecurl.	39. פֵּאָה	– תלתל או ציצת־שער היוצאת משער הראש ונמשכת בין הרקה לאוזן ולמטה. היהודים החרדים נוהגים לגדל את פאותיהם: ״לא תקיפו פאת ראשכם״ (ויקרא יט, כז).
edge.		– קצה, פינה, זוית: ״לא תכלה פאת שדך לקצר״ (ויקרא יט, ט).
to be weakened.	40. תַּשׁ, תָּשַׁשׁ	– נחלש, נדלדל, רפה: תש כוחי מרוב עבודה.

to speak, to whisper. to cause to speak.	29. דּוֹבֵב	– (פועל עומד) דיבר, לחש: ״ומורשיו ילחשו לו עתידות וידובבו״ (יל״ג). – (פועל יוצא) עורר לדבר, גרם לשיחה: המורה השתדל לדובב את הילד הבישן.
the four labial sounds (letters).	30. בּוּמַ״פ	– ארבע האותיות שמוצאן מן השפתיים.
the four palatal sounds (letters).	31. גִּיכַ״ק	– ארבע האותיות שמוצאן מן החך.
to establish (implant) something very firmly, so it would not be forgotten.	32. נָטַע דְּבָרִים כְּמַסְמְרוֹת	– השריש וקבע דברים באופן יסודי ביותר, כדי שלא יישכחו.
nail.	מַסְמֵר	– קנה מתכת או עץ מחודד בקצהו האחד. תוקעים אוֹתו בתוך חומר כלשהו לשם חיבור חלקים או חיזוקם. למלה ״מסמר״ ריבוי כפול: מסמרים, מסמרות.
fixed, ("nailed down"), not to be changed.	כְּמַסְמְרִים נְטוּעִים	כינוי לדברים קבועים שאין לשנות בהם מאומה, הלכות פסוקות (על־פי קוהלת יב, יא).
to establish something as law.	קָבַע מַסְמְרוֹת בַּדָּבָר	– בהשאלה: קבע את הדבר כהלכה פסוקה, שאין לזוז ממנה.
to warn, to forewarn.	33. הִתְרָה	– הזהיר, הודיע למישהו מהו העונש הצפוי לו אם יעשה כך וכך: ״מתרין בו בפני שלושה ומלקין אותו״ (סנהדרין ח, ד).

to weaken.	22. רַשֵּׁל	– החליש, דלדל: ״הקדוש־ברוך־הוא משברו (את הרוח) בהרים ומרשלו בגבעות״ (ירושלמי ברכות, יג, ג).
(fig.) one's first love, one's wife, to whom he must be faithful (from Proverbs 5:19).	23. ״אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְּכָל עֵת״	– דימוי לאשת־הנעורים של אדם, שלה עליו להיות נאמן תמיד (מתוך משלי ה, יט). כאן: דימוי לגמרא.
filthy, soiled.	24. מְסֹאָב	– מלוכלך, מזוהם.
(fig.) to study diligently (from Proverbs 8:34).	25. ״לִשְׁקֹד עַל דַּלְתוֹתֶיהָ״	– בהשאלה: להתמיד, ללמוד בחריצות, שאול מן: ״אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי״ (משלי ח, לד).
from Proverbs, 9:5.	26. ״לְכוּ לַחֲמוּ בְּלַחְמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי״	– מתוך משלי ט, ה.
from Proverbs, 8:6.	27. ״שִׁמְעוּ כִּי נְגִידִים אֲדַבֵּר״	– מתוך משלי ח, ו.
abbrev. of: "Morenu Harav Rabbi Shmuel Aidels" — famous 17th century Talmudist.	28. מַהַרְשָׁ״א	– קיצור של: מורנו הרב רבי שמואל אידלש–מחבר נודע של חידושי הלכות ואגדות על התלמוד, איש המאה הי״ז.

– הארכה: הושטת לשון.	14. שִׂרְבּוּב	prolongation, extension, pouting (when followed by שָׂפָה)
– מי שמרבה בקושיות, האוהב להקשות על כל דבר שהוא שומע.	15. מַקְשָׁן	questioner.
– הצטער והתרגז מאד (תהלים עג, כא).	16. לְבוֹ הִתְחַמֵּץ	to be sorrow-stricken.
– התאונן, רטן.	17. נִרְגַּן	to complain, to murmur.
– שאף, נכסף, התאווה מאד אל־: ״כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערג אליך אלהים״ (תהלים מב, ב).	18. עָרַג	to long for, to languish.
– (שם עצם): כמיהה, כיסופים, געגועים עזים.	עֶרְגָּה	longing, yearning.
– במליצה: במקום המכובד ביותר בעיר (על־פי משלי ט, ג).	19. ״עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת״	(poet.) in the most honorable (important) place in town (from Proverbs 9:3).
– קריה, עיר, מקום ישוב.	קֶרֶת	town, city.
– השתוקק, ערג, התגעגע, שאף בכל לבו: ״נכסף נכספתה לבית אביך״ (בראשית לא, ל).	20. נִכְסַף	to yearn, to long for.
– פיס, שידל בדברים טובים.	21. רִצָּה	to appease.

some measure of consolation, little comfort.	נֶחָמָה פּוּרְתָּא	– נחמה־מה, הקלה כל שהיא.
a fixed and irrevocable law.	10. חֹק וְלֹא יַעֲבֹר	– פקודה שאין לבטלה, צו שאין להפרו (שאול מן ״ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור״, תהלים קמח, ו).
here: a nickname.	11. קַל וָחֹמֶר	– כאן: כינוי לאדם.
an argument a fortiori, an inference from minor to major.		– בהלכה ובתורת ההגיון: דרך הוכחה להסיק מן הדבר הקל את המסקנות לגבי הדבר החמור ממנו: ״יפה שתיקה לחכמים. קל וחומר לטפשים״ (תוספתא פסחים ט, ב).
(here:) a book of the Bible.	12. פָּסוּק	– כאן: אחד מספרי התנ״ך. ש. בן־ציון מדבר על פסוק כשם כולל ללימודי התנ״ך בחדר, כיון שכל תלמיד נקרא לקרוא ולפרש פסוק.
biblical verse.		– קטע קטן במקרא, מאמר קצר המכיל על־פי רוב משפט תחבירי שלם או מורכב, או משפטים אחדים כאלה: ״הלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד...״ (אבות ו, ג).
sentence.		– מאמר, משפט.
(adj.) false.	13. רְמִיָּה	– (תואר) לא ישרה, כוזבת: ״ולשונם רמיה בפיהם״ (מיכה ו, יב).
(noun) deceit, fraud.		– (שם עצם) מרמה, רמאות, זיוף.

– תמה, השתומם, התפלא: ״על אלו אתם מתמיהין״ (בראשית רבה צח).	הִתְמִיהַּ	to be surprised, to wonder.
– עורר תמהון, גרם השתוממות: הלהטוטן התמיה את הקהל בלהטיו.		to astonish, astound.
– כאן: כינוי לאדם.	5. שְׁאָר יְרָקוֹת	(here) a nickname.
– כל הירקות האחרים; כל אלה שאינם כלולים ברשימה הנזכרת: ״בכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, הלילה הזה כולו מרור״ (הגדה של פסח).		the others, those not included (lit.: the rest of the greens).
– בלשון הדיבור ובהלצה: תערובת של דברים שונים, כל מיני ענינים, ערבוביה (מתוך ההגדה של פסח; ר׳ לעיל).		(col.) a mixture of different things, et cetera.
– נהג בערמה כלפי־: המוכר הערים על הקונה.	6. הֶעֱרִים	to cheat someone, to act deceitfully towards.
– הודעה לשם התנגדות, להבעת מחאה. המקור: ארמית.	7. מוֹדָעָא, מוֹדָעָה	protest.
– ברכה על הבריאות התקינה של האדם (עיין: ברכות ס ע״ב); נאמרת בתפילת שחרית.	8. ״אֲשֶׁר יָצַר״	"who has formed man", blessing on washing hands after a bowel movement.
– הקלה חלקית, הקלה קטנה.	9. הֲקָלָה פּוּרְתָּא	slight relief.
– מעט, קצת, כמות קטנה. המלה רווחת בביטויים: מתוך פורתא, הקלה פורתא. המקור: ארמית.	פּוּרְתָּא	(Aramaic) a little, little bit.

מרד ומרדות — ש. בן־ציון

א. הערות ומילון:

chastisement.	1. מַרְדּוּת	— (שם שנגזר מן הפעל "רדה"): רדיה, מוסר, עונש, יסורים.
pangs of conscience, self-reproach.		— יסורים וחרטה על מעשה רע שנעשה, מוסר כליות, תוכחה עצמית: "יפה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות" (ברכות ז ע"א).
strokes inflicted by court for refractoriness.	מַכַּת מַרְדּוּת —	הלקאת אדם בידי בית־דין על חטא שחטא, כדי להרחיקו מחזרה על מעשה זה (נזיר ד, ג).
hoarse voice.	2. קוֹל נִחָר	— קול צרוד.
dry, parched (esp. throat or voice).	נִחָר	— (השורש: "חרר") יבש, ובהשאלה: צרוד (בעיקר קול או גרון): [illegible] (א. ג. [illegible]).
colonnade.	3. סְטָו, סְטָיו	— אכסדרה של עמודים, [illegible] ת ע"ב). המקור: יונית
express surprise (lit.: caused one's eyes to express surprise).	4. [illegible] עֵינַיִם	— מגלה בפניו הבעה של תמהון והשתוממות. ביטוי בלתי מקובל.

5. תאר את דמותו של המפקח ומקומו בסיפור.
6. נתח והסבר את מבנה הסיפור.
7. בלשונו וסגנונו של ברדיצ׳בסקי ניתן להבחין בשני מקורות שונים: סגנון המקרא מחד (השימוש בו׳ ההיפוך וו׳ החיבור, תקבולת, ניגוד וכו׳), וסגנון עממי־פולקלוריסטי מאידך (הערות־שוליים ושאלות של תמיהה, ההקדמה לקטעים השונים וכו׳). כיצד משפיע הדבר על הקורא? מה מקומו של המספר בסיפור ומה יחסו אל המסופר?

אמרתי" (דברים לב, ב). בתקבולת הניגודית מופיעים בשני חלקי המשפט רעיונות מנוגדים זה לזה: "בן חכם ישמח אב, ובן כסיל תוגת אמו" (משלי י, יא). מצא בסיפור משפטים הבנויים על דרך התקבולת, והסבר מדוע משתמש ברדיצ'בסקי באמצעי סגנוני זה.

ט. חזרה על הפיעל — בנין פיעל:

1. חזור על בנין פיעל על כל צורותיו לפי השורש: שבר.
2. מה הם הסימנים האופיניים לבנין זה?
3. מצא את כל הפעלים המופיעים בסיפור בבנין פיעל.
4. בנין פיעל מציין סוגים שונים של פעולה:
   א. פעולה חזקה (או כבדה): ביצר, קיבל, פיסל.
   ב. פעולה גורמת שמח — שימח.
   ג. שלילת התוכן היסודי של השורש: סקל — סיקל.
   ד. פעולה חוזרת או ממושכת: קפץ — קיפץ.
   נסה למיין את הפעלים שמצאת בסיפור לפי הוראות אלו.
5. מצא בסיפור עשרה פעלים בבנין קל, הפוך אותם לפיעל והסבר את הוראתם בשני הבנינים.
6. מהו משקל השם הנגזר מבנין זה? הבא עשר דוגמאות.

י. ענה על השאלות הבאות:

1. מהי הבעיה העומדת בפני הזר ומדוע אינו יכול להתגבר עליה ולפתור אותה?
2. מדוע מקפיד הזר לבקר בספריה מדי יום ביומו?
3. סיפורו של הזר כללי ומקוטע. אולם בכל זאת אנו מסוגלים להבחין בו כדמות אינדיבידואלית. כיצד מבליט המספר את הייחוד שבדמותו?
4. ברדיצ'בסקי הוא אחד מראשוני הסופרים העברים, המתאר גיבור "תלוש" (uprooted), איש אשר ניתק וקרע עצמו מעולם היהדות המסורתית ממורשת אבותיו. אולם לא הצליח לשכוח עולם זה ולהכות שורשים במציאות חדשה או אחרת.
   כיצד מתוארת תלישותו של "הזר" בסיפורנו? בחן ונתח את הקווים האופיניים לדמותו התלושה.

1. שָׂח־רָחוֹק
2. נַעַל־יָד
3. בָּתֵּי־יָדַיִם
4. בָּתֵּי־עֵינַיִם
5. עֵט־עוֹפֶרֶת
6. כְּתָב־אוֹר
7. מִגְבַּעַת־אֶצְבַּע
8. סֵפֶר־מִלִּים
9. מַקְהֵלַת־נוֹגְנִים
10. עֲצֵי־גָפְרִית
11. בֵּית־אֹכֶל
12. מִגְדָּל פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר
13. כְּתִיבַת הָאָרֶץ
14. עֲבוֹדַת־אֲדָמָה

2. המלים הבאות נוצרו על־ידי צרוף והשתרשו בלשון כמלה אחת. מצא את המרכיבים של מלים אלה והסבירן:

קוֹלְנוֹעַ, מַדְחוֹם, מִגְדַּלּוֹר, חֲדְגּוֹנִי, רַבְגּוֹנִי, דּוּשִׂיחַ, מַדְחֵן, רַמְקוֹל, רְאִינוֹעַ, מַחֲזֶמֶר, אוֹפַנּוֹעַ, תַּפּוּז.

ת. הקורא סיפור בעיון והשם לב לשפה ולאופן הכתיבה של המחבר יבחין בסגנון אישי של אותו מחבר, כלומר קוים מסוימים האופיניים למחבר זה בלבד. לדוגמה: בחירת מלים מסוימות, שימוש בנרדפים או הימנעות מהם, חיבה לדימויים או לניבים, העדפת פועל על שם, שימוש במלים מוחשיות או מופשטות, צורת משפט זו או אחרת — כל אלה מהוים אמצעים ליצירת סגנון אישי.

אמצעי־ביטוי מסוים הופך לסגנון כאשר הוא חוזר ונשנה ביצירתו של סופר מסוים והופך מתופעה בודדת לקו אופיני.

1. אחד הקוים האופיניים לברדיצ'בסקי, לפי סיפור זה, הוא השימוש בנרדפים לשם הדגשה. בדרך כלל יופיעו אלה כצמדי מלים, כמו:

הוד והדר, סר וזעף וכו'. הבא דוגמאות מן הסיפור.

2. קו אופיני נוסף בו ניתן להבחין על־פי סיפור זה הוא בנית משפטים על דרך התקבולת, לעתים נרדפת ולעתים ניגודית. התקבולת, השכיחה מאד בשירת המקרא, היא בנית משפט בשני חלקים מקבילים. התקבולת היא נרדפת כאשר החלק השני של המשפט חוזר ומבטא את הרעיון שהובע בחלק הראשון. לדוגמה: "יערף כמטר לקחי, תזל כטל

אלה יתאים הנשוא במין ובמספר לסומך: רוב הנאומים היו משעממים.

1. הבא דוגמאות לסמיכות מהסיפור.
2. הבא דוגמאות משלך.

ד. עיין ברשימת הפעלים הבאה וקבע אם המושא שיצטרף אליהם יהיה ישיר או עקיף (במקרה ששניהם אפשריים הסבר את ההבדלים ותן דוגמאות).

לדוגמה: החזיר: 1. מושא ישיר: הוא החזיר את האבדה.
2. מושא עקיף: העני החזיר על הפתחים.

1. הִפְרִיעַ
2. שָׁאַל
3. הִתְרוֹעַע
4. דּוֹלֵק
5. רוֹדֵף
6. פִּלֵּל
7. אוֹחֵז
8. קָרָא

ה. המלה ״דעת״ משמשת גרעין לכמה וכמה ביטויים, כגון: ״גמר בדעתו״, ״עמד על דעתו״ וכו׳. הוסף ביטויים אחרים הכוללים מלה זו והסבירם.

ו. המלה ״איזה״ מופיעה בחמשת המשפטים הבאים, אולם שימושה באחד המשפטים שונה מכל היתר. מהו המשפט היוצא דופן? נמק.

1. דבר לו עם איזו חברה נסתרה.
2. הוא עבר, מהלך איזה בתים, וחזר לשם.
3. איזו יד נעלמה דוחה אותו.
4. לו עבר עתה איזה מכר רחוק.
5. הוא קם ומישר את גוו באיזה אומץ.

ז. בסיפור זה נמצאים כמה צרופי מלים שנוצרו בתקופת ההשכלה, אולם נדחקו מן הלשון כאשר יצירת מלה אחת ביטלה את הצורך בצרוף. (לדוגמה: בית־מקרא — ספריה, בית־מועד — מועדון, וכו׳).

1. להלן רשימה של מספר צרופי מלים שיצאו מכלל שימוש. נסה למצוא את המלים שתפסו את מקומם של צרופים אלה:

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים עם המלים הבאות:

1. מְפַקֵּחַ
2. זָר
3. בְּכָל עִתּוֹת הַשָּׁנָה
4. בִּמְתִינוּת
5. בְּחִפָּזוֹן
6. פָּסַח
7. לְמַרְאִית עַיִן
8. תְּמוּרָה
9. פַּרְבָּר
10. לְלַוּוֹת
11. בִּימוֹת הַחוֹל
12. נָהִיר
13. יַמְרִיץ
14. בְּמַפְגִּיעַ
15. בְּשִׁוְיוֹן־נֶפֶשׁ
16. תָּמֵהַּ
17. חַיִץ
18. תְּהוֹם
19. תּוֹאֲנָה
20. פִּלֵּל
21. לְלֹא הוֹעִיל
22. בְּעִרְבּוּבְיָה
23. מַסְקָנוֹת
24. מִתְחָרֵט
25. בַּלָּאט
26. בְּפֵרוּשׁ
27. נִדְהַם
28. לְהִתְבּוֹנֵן

ב. מצא ביטויים נרדפים למלים:

1. הִתְרוֹעֵעַ
2. בִּתְמִידוּת
3. מוֹנֶה
4. דּוֹלֵק
5. תָּמֵהַּ
6. פִּלֵּל
7. לְפֶתַע
8. תּוּגָה
9. נִכְלַם
10. מְחִלּוֹת
11. בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים
12. מִקָּרוֹב

ג. סמיכות:

אם סמיכות מלווה על־ידי פועל, חייב זה להתאים במינו ובמספרו לנסמך, שכן הנסמך הוא הנושא שעליו מדובר. לדוגמה: קול ההתפוצצות נשמע למרחוק. יוצאים מכלל זה הם המקרים שבהם הסומך הוא נושא המשפט והנסמך הוא שם קיבוצי או שם הבא לציין את כמותו של הסומך. במקרים

543

cave.	84. מְחִלָּה	– חלל באדמה, מנהרה, מערה במעמקי האדמה, טבעית או חפורה בידי אדם.
burrow.		– חור ארוך ומפותל שמזיקים שונים מכרסמים וקודחים בגזעי עצים או בשורשים.
to do gymnastics.	85. הִתְעַמֵּל	– הוראה מקובלת בימינו: חילץ עצמותיו, עסק בתרגילי התעמלות.
(here:) to take pains and suffer.		– כאן: יגע וסבל, התענה. הפועל נגזר מן השם "עמל" בהוראת סבל, תלאות, מצוקה.
(here:) become dull and unreceptive after being prosperous.	86. שָׁמַן	– כאן: נעשה אטום, קשה הבנה וחסר רגש: "השמן לב העם הזה" (ישעיה ו, י).
to grow fat.		– נעשה שמן.
exhaustion, anguish.	87. שְׁבַץ הַצַּעַר	– אפיסת כוחות, כאב וענות הבאים מתוך צער.
convulsion, spasm, cramps.	שָׁבָץ	– עוית או אפיסת כוחות שלפני המות.
apoplexy, heart failure.	שְׁבַץ הַלֵּב	– התקפה פתאומית של שיתוק הגוף ואבדן ההכרה בשל שטף־דם פנימי במוח.
unceasingly, unremittingly.	88. בְּאֵין הֲפוּגוֹת, לְלֹא הֲפוּגוֹת	– בלי הפסק, ללא הרף.
pause, cessation.	הֲפוּגָה	– הפסקה, שקט זמני: "עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות" (איכה ג, מט).

to insist, to be obstinate, to stick to one's guns.	78. עָמַד עַל דַּעְתּוֹ	– הוראתו המקובלת של ביטוי זה היא: התעקש, לא רצה לוותר.
(here:) to reach the conclusion, begin to see things differently, or to begin to think.		– כאן יש לקרוא את הביטוי בהוראה שונה: מיום שהגיע להכרה החדשה, מיום שהתחיל לחשוב אחרת והגיע לדעתו הנוכחית, או מיום שהתבגר והחל לחשוב בעצמו.
to delineate, to outline.	79. הִתְוָה	– קבע קוים, רשם תכנית כללית לדבר־מה, נתן הוראות כלליות לעריכת דבר־מה.
to mark.		– רשם תו, ציין, סימן: ״והתוית תו על מצחות האנשים״ (יחזקאל ט, ד).
in days gone by, long ago.	80. בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים	– לפני ימים רבים, לפני זמן רב.
inheritance.	81. נַחֲלָה	– ירושה, חלק: ״העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו״ (בראשית לא, יד).
(Aramaic) denuded (disembodied) souls; lit.: souls going naked.	82. רוּחוֹת אָזְלִין עַרְטִילָאִין	– רוחות ההולכות בעירום – בלא לבוש. נראה כי הכוונה לנשמות ערטילאיות הנודדות בעולם. – המקור: ארמית (אזל – הלך: ערטילאי–ערום).
to roll, to wallow.	83. הִתְפַּלֵּשׁ	– התגלגל, התגולל: ״בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר״ (ירמיה ו, כו).

		״השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם״ (עמוס ו, ד).
overhanging, dangling.		– נגרר, נסחב, שיש לו עודף.
policemen (obsolete).	73. מְגִנֵּי־הַסֵּדֶר	– שוטרים. – צרוף זה אינו מקובל כיום.
prostitute, whore (lit.: soul hunter).	74. צוֹדֶדֶת נְפָשׁוֹת	– זונה. ברדיצ׳בסקי בונה את המונח על־פי משמעותן היסודית של שתי המלים המרכיבות אותו: לוכדת נפשות.
to hunt, to capture, to charm.	צוֹדֵד	– תפש, לכד, ביחוד בהשאלה, לקח לב, הקסים: ״לצודד נפשות, הנפשות תצודדנה לעמי״ (יחזקאל יג, יח).
offspring.	75. נֵצֶר	– בהשאלה: צאצא, זרע: פלוני הוא נצר ממשפחת רבנים.
young shoot.		– ענף רך היוצא מן השורש.
abominable, detestable, loathed.	76. נִתְעָב	– נמאס, שהיה לתועבה: ״הושלכת מקברך כנצר נתעב״ (ישעיה יב, יט).
(fig.) the emptiness of the end.	77. אֶפֶס הַקֵּץ	– ביטוי ציורי לתחושת האין והריקנות שבקץ ובאבדון.
nought.	אֶפֶס	– אין, לא כלום: הדבר הוא כאין וכאפס.
end.	קֵץ	– סוף, אחרית: ״ולשלום אין קץ״ (ישעיה ט, ו).
destruction, the end.		– כליון, אבדון: ״בא הקץ״ (יחזקאל ז, ו).

		בנרות או בפתילות של שמן (שבת כג ע־ב).
to storm.	65. נִגְרַשׁ	– התגעש, נסער: ״והרשעים כים נגרש״ (ישעיהו נז, כ).
(fig.) to be very excited.		– בהשאלה: התרגש מאד.
watch, clock (obsolete).	66. מוֹרֵה־שָׁעוֹת	– שעון. צרוף זה אינו מקובל כיום.
café, teahouse.	67. בֵּית־מִשְׁתֶּה־חַמִּין	– בית־קפה.
back.	68. גַּו	– גב, אחורי הגוף.
(Aramaic) middle, interior, inside.		– תוך, פנים. המקור: ארמית.
the depth of his soul.	69. שְׁאוֹל נַפְשׁוֹ	– בהשאלה: מעמקי נפשו הנסתרים מעין.
grave, underworld.	שְׁאוֹל	– כינוי במקרא לעולם־המתים שמתחת לאדמה, אבדון, בור־שחת: ״שאול מתחת רגזה לך״ (ישעיהו יד, ט).
(Aramaic) long.	70. אֲרִיכְתָּא	– ארוכה. מקור: ארמית.
pole, bar.	71. כְּלוֹנָס	– מוט, קורה ארוכה ודקה.
stretched, sprawled.	72. סָרוּחַ	– שרוע, שוכב בפישוט ידים ורגלים:

		המילולי הוא חסות או סוכך גשם. צרוף זה אינו מקובל כיום.
goes with.	59. הוֹלֵךְ אֶת	– הולך עם. מלת־היחס ״את״ תבוא גם בהוראת ״עם״ או ״יחד עם״: יוסף היה רועה את אחיו בצאן״ (בראשית לז, ב). הלכתי אתו.
speaks.	60. מְדַבֵּר וּמֵשִׂיחַ מְ־	– מקובל לומר משיח על־, מדבר על משהו ולא ממשהו. הביטוי ״מדבר מ־״ מקורו באידיש ובגרמניה.
deep meditation.	61. הָגִיג	– הגיון הלב, רגש עמוק, הרהור שבהתרגשות: ״אמרי האזינה ה׳, בינה הגיגי״ (תהלים ה, ב).
original idea, thought.		– מחשבה, רעיון מקורי.
distress, stress.	62. עָקָה	– לחץ, מצוקה: ״מקול אויב מפני עקת רשע״ (תהלים נה, ד).
scratching, laceration.	63. שָׂרֶטֶת	– שריטה, חתך בעור: ״ובבשרם לא ישרטו שרטת״ (ויקרא כא, ה).
oil lamp.	64. עֲשָׁשִׁית	– בדורות האחרונים: כינוי למנורת־נפט גדולה העומדת על שולחן או נתלית על התקרה או על עמוד. – אחד מסוגי המנורות או הפנסים שהשתמשו בהם בימי התלמוד למאור

stronghold.		להתבצר בו או להגן על הסביבה: ״וילכוד דוד את מצודת ציון, היא עיר דוד״ (שמואל־ב ה, ז).
refuge, shelter.		– בהשאלה: מגן, מקום מחסה: ״ה׳ סלעי ומצודתי ומפלטי״ (תהלים יח, ג).
net, snare.	מְצוֹדָה	– יתכן לקרוא את המלה בכתיב: מצודה, שפירושה רשת או מלכודת לחיות שונות: ״אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום״ (שבת א, ו). בהקשר שלנו ניתן לקרוא את המלה על כל משמעויותיה.
ta be guilty of an outburst of passion, to act in an unwanted manner, to go beside oneself.	56. יָצָא מִגֵּדְרוֹ	– התפרץ, התחיל נוהג לא לפי טבעו, ״יצא מכליו״.
fence.	גָּדֵר	– מחיצה, קיר של עצים, אבנים, צמחים וכדומה, להבדיל בין מקום למקום.
precaution, preventive law.		– סייג, איסור שאסרו חז״ל כדי לגדור (למנוע) את האדם מעבירה.
(Aramaic) space; the vault of heaven.	57. חֲלָלֵי דְעָלְמָא	– המרחבים שמחוץ לכדור־הארץ; מלוא תבל: ״ואילו שאלו ממנו חלל העולם כולו היה אומר לו״ (שבת עז ע״ב). עלמא – עולם בארמית.
umbrella (obsolete).	58. חָסוּת־הַגֶּשֶׁם	– מטריה. הביטוי מתורגם מן המלה הגרמנית: Regenschirm (רגנשירם), שמשמעה

to spy, to search.		– תר, ריגל, בלש, בדק בסתר: ״באו הנה הלילה... לחפר את הארץ״ (יהושע ב, ב).
to pick holes in, to peck.	51. חִטֵּט	– ניקר, נבר, חפר והוציא: התרנגול מחטט בגל האשפה.
to scratch.		– גרד, שרט.
(fig.) to delve into minute details.		– בהשאלה: טיפל בקטנות, עסק בקפדנות יתרה בפרטים ובפרטי פרטים: החוקר חיטט בערמות כתבי־היד.
pretext.	52. תּוֹאֲנָה	– עלילה, אמתלה, הזדמנות להעליל על מישהו: ״כי תואנה הוא (שמשון) מבקש מפלשתים״ (שופטים יד, ד).
H.H. Gretz (1817 — 1891) — a Jewish historian.	53. גְּרֶץ, הִירְשׁ הַיינְרִיךְ	– (1891–1817) היסטוריון של עם ישראל וחוקר מקרא. ספרו המפורסם ״תולדות היהודים״ מבטא את השקפת־עולמה של ההשכלה ו״חכמת ישראל״. זהו הנסיון המקיף הראשון לכתוב את תולדות היהודים כתולדותיו של עם חי ומנקודת־ראות יהודית.
brokenly, interruptedly, at intervals.	54. לִמְקֻטָּעִים	– לפרקים, בהפסקות. הוספת ל׳ הופכת את התואר לתואר הפועל.
cut down, fragmented, fractionated.	מְקֻטָּע	– מקוצץ, מקוצר, שאינו שלם, עשוי קטעים קטעים: דברים מקטעים.
fortress,	55. מְצוּדָה	– מבצר, בנין חזק ומבוצר שהוקם כדי

meeting house, club.	45. בֵּית־מוֹעֵד	– מקום התכנסות בני־אדם, מועדון.
to the east.	46. לִפְאַתֵי קָדִים	– לצד מזרח, לכיוון מזרח.
side, extremity.	פֵּאָה	– צד, עבר: ״ורוחב החצר לפאת ים קלעים חמישים אמה...״ (שמות כז, יב).
east.	קָדִים	– מזרח, קדם: ״השער לצפון ולקדים״ (יחזקאל מ, כג).
railway station.	47. בֵּית־נְתִיבוֹת	– כינוי מקובל בספרותנו בדור שעבר לתחנת־רכבת, לבנין ליד מסילת־הברזל שהרכבת חונה לידו לשם העלאת נוסעים והורדתם (שם שאול ממשלי ח, ב: ״בראש מרומים עלי דרך בית נתיבות נצבה״, ושם כנראה ההוראה: אם־הדרך, פרשת־דרכים).
some any.	48. אֵיזֶה	– סתמי, כל־שהוא: פלוני יש לו איזה עסק. השימוש ב״איזה״ במובן ״סתמי״ שגור כיום רק בלשון הדיבור.
several, few, some.		– אחדים, קצת, כמה: הוא קנה איזה ספרים. בסיפורו של ברדיצ׳בסקי נמצא את השימוש במלה ״איזה״ בשתי המשמעויות הנזכרות לעיל.
stage, grade, stair.	49. מַעֲלָה	– מדרגה, דרגה, שלב: ״לא תעלה במעלות על מזבחי״ (שמות כ, כג).
storey.		– קומה.
to dig.	50. חָפַר	– כרה, הוציא עפר מן הקרקע, באת או במעדר: חפרנו בקרקע.

upper arm.	38. אַצִּיל, אַצִּילָה	– הזרוע העליונה, מן המרפק ועד השכם: ״שים נא בלואי הסחבות... תחת אצילות ידיך״ (ירמיה לח, יב).
to pursue, to run after.	39. דָּלַק	– רדף אחרי־, רץ כדי להשיג: ״על הרים דלקנו״ (איכה ד, יט).
inn, tavern, pub.	40. בֵּית־מַרְזֵחַ	– מסבאה, בית למכירה ולשתיה של משקאות חריפים.
strong drink, intoxicating liquor.	41. שֵׁכָר	– משקה משכר: ״תנו שכר לאובד ויין למרי נפש״ (משלי לא, ו).
beer.		– משקה תוסס עשוי מתבואה או מפירות, בימינו הוא נקרא ״בירה״; ״תמונות מבית מבשל השכר״ – א. ברש.
it's all the same.	42. הַיְינוּ הָךְ	– אותו הדבר, ענין אחד הוא, אין הבדל בדבר.
this is it.	הַיְינוּ	– זה הוא, הרי זה: ״היינו דכתיב״ (פסחים כ ע״א). המקור: ארמית.
partition.	43. חַיִץ	– מחיצה, קיר המבדיל בין חדר לחדר, בין חצר לחצר וכד׳.
material, corporeal.	44. גַּשְׁמִי	– חומרי, גופני, פיסי: כוחות רוחניים וגשמיים באדם. שם התואר ״גשמי״ נגזר משם העצם ״גשם״, שאינו רווח עוד בלשון ימינו.
matter, substance (in medieval philosophy).	גֶּשֶׁם	– גוף, חומר, עצם, כל דבר מוחש בעל נפח (בלשון חכמי ימי־הבינים).

indifference, apathy.	30. שִׁוְיוֹן־רוּחַ	– שויון־נפש, אדישות, קרירות, חוסר התענינות.
traveller, wayfarer, wanderer.	31. עוֹבֵר־אֹרַח	– הלך, עובר־דרך, נודד, נוסע.
(here:) warm drink.	32. חַמִּין	– כאן: מים חמים (ביחוד תה חם).
Sabbath meal kept warm from Friday.		– תבשיל חם שטומנים אותו בערב שבת בתנור, כדי לשמור על חום התבשיל לסעודת השבת.
Scotland.	33. שׁוֹטְלַנְד	– סקוטלנד. השם שוטלנד מושפע מן המבטא הגרמני Schotland.
slowly, lazily.	34. בַּעֲצַלְתַּיִם	– בעצלות רבה, ברשלנות: ״בעצלתים ימך המקרה, ובשפלות ידים ידלוף הבית״ (קהלת י, יח).
"in slow motion"		– באטיות רבה, כמתוך עצלות: מי הנהר זורמים בעצלתים, עבודת הבנין התנהלה בעצלתים.
act of engraving.	35. פִּתּוּחַ	– חקיקה, חריתה בחומר: פיתוח באבן, פיתוח בעץ.
engraving.		– ציור חרות בחומר.
tramway.	36. מְסִלַּת הַבַּרְזֶל הָעִירוֹנִית	– חשמלית.
large house, mansion.	37. בֵּית־חוֹמָה	– בית־אבנים גדול (על־פי רוב בן קומות אחדות).

	דֵּעוֹת חָפְשִׁיּוֹת	– כינוי בפי החרדים להשקפת־העולם של אפיקורסים, יהודים שאינם מקיימים מצוות ומטילים ספק בעיקרי הדת.	(lit.) free views. (fig.) sceptic or atheistic views.
25.	מַסִּית וּמַדִּיחַ	– המעורר ומפתה את מישהו לסור מדרך האמונה (על־פי סנהדרין ו, ד).	seducer; one who agitates against faith and righteousness.
	מֵסִית, מַסִּית	– מפתה ומשיא את מישהו לעשות מעשה שלילי.	seducer, instigator, inciter.
	מַדִּיחַ	– מסית, מתעה, מטה מן הדרך הישרה.	seducer, one who incites, one who misleads, instigator.
26.	מוּחָשׁ	– הנתפס ונקלט על־ידי חוש או חושים; ממשי, מציאותי (בניגוד ל־מופשט־).	concrete, perceptible.
27.	בְּמַפְגִּיעַ	– (תואר הפועל); באופן נמרץ, בכל תוקף: הקהל נצטווה במפגיע לעזוב את המקום (לפי איוב לו, לב).	emphatically, forcibly, categorically.
28.	שִׂיחַ	– כאן: טיב, מצב, אורח חיים.	(here:) condition, state.
29.	צְדָקָה	– כאן: הצדקה, נתינת צדק לדבר: אין כל הצדקה להתנהגותך הרעה.	(here:) justification, excuse.
		– צדק, יושר, כנות.	justice, right.
		– זכות, מצוה.	good deed.
		– גמילות־חסדים, נדבה לנצרכים.	charity.

in himself, within himself (inside).	18. בְּחֻבּוֹ	– בקרבו, בתוכו: האיש שמר את הכעס בחובו.
bosom.	חֹב	– חיק. הרווח שבין החזה ובין הבגד.
(Aramaic) holiday, vacation.	19. יוֹמֵי־דְפַגְרָא	– ימי בטלה, ימי החגים, חופש. המקור: ארמית.
stopped coming.	20. חָשַׂךְ רַגְלוֹ מִבּוֹא	– הפסיק לבוא, הפסיק לבקר.
to withhold to keep back.	חָשַׂךְ	– מנע, עכב, עצר: ״כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני״ (בראשית כב, יב).
social gathering. party.	21. מְסִבָּה	– חברה. – קיבוץ אנשים המסובים לאכילה או להתרועעות.
clear, bright, lucid.	22. נָהִיר	– ברור, בהיר, מחוור: הדברים נהירים לי בהחלט. אין הבעיה נהירה לו כל כך.
the High Holidays (the New Year and the Day of Atonement). lit. Days of Awe.	23. ״יָמִים נוֹרָאִים״	– כינוי לימי ראש השנה ויום כפור שהם ימי הדין לכל אדם.
irreligious Jew, who does not observe Jewish laws and does not believe in them.	24. בַּעַל דֵּעוֹת חָפְשִׁיּוֹת	– חפשי, מי שאינו מקיים מצוות מעשיות ומזלזל בעיקרי הדת היהודית.

suburb.	13. פַּרְוָר, פַּרְבָּר	– שכונה בקצה העיר, אזור־מגורים מרוחק מן העיר.
to return in the same way.	14. שָׁב עַל עֲקֵבָיו	– חזר באותה דרך.
heel of foot.	עָקֵב	– החלק האחורי של כף הרגל: ״ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו״ (בראשית כה, כו).
heel of shoe.		– החלק האחורי, המעובה בסולית הנעל: הנשים נועלות, על־פי רוב, נעלים בעלות עקבים גבוהים.
footprint.		– רישום כף הרגל או הנעל, הנשאר על האדמה, תבנית מדרך הרגל.
that one there.	15. הַלָּז	– מלת רמז לזכר או נקבה הנראים מרחוק, ההוא, ההיא: ״קח... והנח אל הסלע הלז״ (שופטים ו, כ).
insane, mentally ill.	16. אֵין רוּחוֹ שָׁלֵם אִתּוֹ	– מי שהוא חולה ברוחו, מי שיצא מדעתו.
whole, complete, intact.	שָׁלֵם	– תמים, שאינו פגום, שלא חסר בו כלום.
healthy, sound, safe.		– בריא, ללא מחלה וללא תקלה (קיצור הניב ״שלם בגופו״): בריאים ושלמים.
relation, connection.	17. יַחַשׂ, יַחַס	– קשר, נטיה נפשית כל שהיא אל דבר מסוים: יחס התושבים היה חברי וחם.
noble lineage.		– שיכות למשפחה מסוימת, ביחוד מכובדה. נראה כי ברדיצ׳בסקי משתמש במלה זו בהוראת הבעה וארשת פנים המעידות על יחש, או על מוצא מכובד.

– תחוב, נתון בתוך: מסמר נעוץ בקיר.	נָעוּץ	fixed (stuck) in, inserted.
– בהשאלה: תלוי ב־, נובע מ־: הבעיה נעוצה ביחסים המדיניים בעולם.		(fig.) inherent, derives from.
– מכללה או בית ספר גבוה להוראת המדעים (אוניברסיטה). מקור המונח הזה מצוי במקרא. שם נמצא: ״יושב בשבת תחכמוני״ (שמואל־ב כג, ח). תחכמוני (שם) הוא שם אדם ופירושו: בן חכם; ואילו ״יושב בשבת״ מתאר את מעמדו של האיש: היושב על המשפט, או היושב במושב חכמים. נראה כי ברדיצ׳בסקי בונה צרוף זה כדי להימנע מן השימוש במונח ״ישיבה״, המלווה באסוציאציות דתיות, או מן המונח אוניברסיטה, שאינו עברי. זוהי דוגמה נוספת לדרך שבה יצרו סופרי ההשכלה מושגים ומונחים חדשים בלשון העברית; אולם מונחים מעין אלו לא נקלטו, בדרך כלל, בשל היותם מורכבים ומאולצים יתר על המדה.	11. בֵּית שֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִי לְמַדָּעִים	university, academy.
– בהשאלה: התמיד לבוא אל המקום.	12. (שָׁקַד) עַל דַּלְתוֹתָיו	(fig.) to go there regularly (persistently).
– היה ער וזריז, שמר, מיהר לבצע דבר־מה: ״שוקד אני על דברי לעשותו״ (ירמיה א, יב).	שָׁקַד	to be alert, keep watch.
– התמיד במעשיו, עשה בחריצות: ״שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל״ (כתובות ב, ע״א). התלמיד שוקד על לימודיו.		to be industrious, diligent, persistent.

to begin, to commence.	4. הֵחֵל	– התחיל, פתח בדבר.
(here:) to finish, to complete.	5. כִּלָּה	– כאן: גמר, סים, השלים: ״בגדול החל ובקטון כלה״ (בראשית מד, יב).
to destroy, to annihilate.		– הכרית, השמיד, הביא קץ על.
from beginning to end.	הָחֵל וְכַלֵּה	-- מתחילה ועד סוף (שמואל־א ג, יב).
(adj.) inclined, slanting.	6. מֻטֶּה	– (השורש: ״נטה״), נטוי, לא זקוף: ״לא עומד ולא יושב אלא מוטה״ (מכות ג, יג).
early newspaper.	7. עִתּוֹן מֻקְדָּם	– עתון שהקדים לבוא.
(here:) to be seen by others (not usually used in this way).	8. לְמַרְאִית עַיִן	– כאן: כדי שיראו, כדי שיבחינו (בהם) האנשים. ברדיצ׳בסקי משתמש בביטוי זה כפשוטו, אולם אין זו ההוראה המקובלת בימינו.
apparently, ostensibly.		– כלפי חוץ, הנראה כך בעיני הבריות, אם כי אין זה נכון.
on the face of it.		– לכאורה, מתוך סקירה מרפרפת, ראשונה.
appearance, semblance.	מַרְאִית עַיִן	– מראה עינים, מה שעין הבריות רואה, הנראה לעיני הכל.
change, permutation.	9. תְּמוּרָה	– שינוי, חוסר יציבות.
his eyes are fixed on . . .	10. עֵינָיו נְעוּצוֹת בְּ	– עיניו תקועות ומתבוננות ב־; הוא מסתכל בדבר במבט חודר ונוקב.

הזר — מ. י. ברדיצ׳בסקי

א. הערות ומילון:

library.	1. בֵּית־מִקְרָא	– ספריה. צרוף מקובל בידי סופרי תקופת ההשכלה.
thoughtful face, face that expresses thought.	2. פָּנִים מְפִיקִים מַחֲשָׁבָה	– פנים מלאי מחשבה, ארשת פנים המגלה מחשבה.
to find, to achieve.	הֵפִיק	– (השרש ״פוק״), מצא, השיג: ״אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה״ (משלי ג, יג).
to yield.		– הוציא: ״מלאים זיו ומפיקים נגה״ (אל אדון, שחרית לשבת).
kind of cymbals.	3. צִלְצְלֵי־שָׁמַע (שֶׁמַע)	– סוג מסוים של מצלתים קדומים (תהלים קנ, ה).
(here:) the rings of the clock or bell.		ברדיצ׳בסקי משתמש במונח ״צלצלי שמע״ בהוראת צלצולי שעון־פעמון.
cymbal (ancient musical instrument).	צֶלְצָל	– כלי־נגינה קדמון כעין מצלתים שהיה משמיע קול צלצול אגב הקשה על מיתריו: ״מיריחו היו שומעים קול הצלצל״ (תמיד ג, ח).

(מושי — משה) מרמז על קרבה והקבלה, אם כי אלו נעלמות בהמשכו של הסיפור. מדוע יצר פרישמן הקבלה ראשונית זו ומהי משמעותה בסיפור ?

4. מהו השינוי שחל בדמותם של מושי ופועה וביחסיהם ? מהו מקורו של שינוי זה ?
5. כיצד משתמש פרישמן במוטיב של אדם וחוה (בראשית, פרקים ב—ג) בסיפור של מושי ופועה ?
6. בסיפור זה — שלא כבסיפור התנ"כי — אין כל זכר לנחש או לטעימה מעץ הדעת כגורמים לתהליך "היפקחות עיניהם" של מושי ופועה. במקום שני אלו נמצא בסיפור את רעם קולו של ה׳ והדם של עשרת הדברות, החודרים להכרתם של מושי ופועה וגורמים לשינוי מוחלט בחייהם. מדוע בחר פרישמן לתאר את תהליך ההתעוררות של מושי ופועה בדרך זו ? האם, לדעתך, זהו תאור משכנע ?
7. "לכדה התורה את עצם החיים ותכניעם..."
    - א. מה פרושו של משפט זה ?
    - ב. משפט זה מזכיר השקפה מסוימת ששלטה באירופה במאה השמונה־עשרה. התוכל להרחיב על כך את הדיבור ? בשמו של איזה פילוסוף קשורה השקפה זו ?
8. לפניך שתי מובאות מן הסיפור. בחן את עמדתו של פרישמן והשקפתו לאור שתי אלו ובהקשר לסיפור כולו:
    - א. "לכדה התורה את עצם החיים ותכניעם..."
    - ב. "אם נפקחו עיני האדם לראות, לא יועיל לו כי ישוב לסגור אותן. המראות אשר ראה רגע לא יעזבוהו עוד...".

לעתים קרובות תבוא ו׳ החיבור במקום מלות סיבה, תכלית, תנאי וכו׳ (כי, אשר, למען, אם, לו), המדגישות את התלות של חלקי המשפט אלו באלו. יחד עם זאת ברור כי בהכרח תהיינה לו׳ החיבור משמעויות שונות שתאפשרנה לה למלא את מקומן של מלים אלו. למשל: ״ויהי הבל רועה צאן, **ו**קין היה עובד אדמה״ (ו׳ הניגוד=אך, אבל). ״אל קין ואל מנחתו לא שעה, **ו**יחר לקין מאד״ (ו׳ התוצאה=לפיכך, לכן). ״לא נוכל לראות את פני האיש, **ו**אחינו הקטן איננו אתנו״ (ו׳ הנסיבה, מתארת מצב=כש —). ״...והנער איננו אתנו, **ו**נפשו קשורה בנפשו; והיה כראות כי אין הנער, ומת״ (ו׳ הסיבה=מכיון, כי). ״לא יוכל הנער לעזוב את אביו, **ו**עזב את אביו ומת״ (ו׳ התנאי=אם).

1. נסה לנתח את השימוש בו׳ החיבור בסיפור של פרישמן, וציין אלו תפקידים היא ממלאת.
2. בדוגמאות הנזכרות למעלה מופיעה ו׳ החיבור בחמישה תפקידים שונים. בנה עשרה משפטים בהם תופיע ו׳ החיבור במשמעויותיה השונות.

ט. יחודו של הסגנון המקראי אינו רק במבנהו הצורני והתחבירי, אלא גם בחומר המלים עצמו. מלים וצרופים שונים ורבים מעידים בדרך כלל על מקורם המקראי.

1. האם תוכל למצוא באוצר המלים של פרישמן עדות ללשון המקרא?
2. ערוך רשימה נפרדת של מלים שתפקידן הוא דרמטיזציה של סיפור המעשה.

י. ענה על השאלות הבאות:

1. הסיפור פותח בציון התאריך ומקום ההתרחשות. מה היתה, לדעתך, מטרתו של פרישמן בציון זה? לשם מה עשה זאת?
2. הגיבורים:
   - א. מה הם הקווים האופיניים לשני הגיבורים ומהו הכוח המפעיל אותם?
   - ב. איזה סוג של גיבורים הם מושי ופועה? נמק דעתך.
   - ג. מהו מקומו של הגורל בחיי הגיבורים?
3. ראשית חייו של מושי, כפי שהיא מתוארת בסיפור, מזכירה ביסודה את ראשית חייו של משה הנביא (שמות, פרקים א—ב). גם הדמיון בשמות

וחשוב איך ניתן לבטאו בצורה אחרת, ומה הוא יתרונו של השימוש במקור.

ה. הוספת כינויי־גוף לפועל בצורותיו השונות מקובלת במקרא יותר משהיא מקובלת היום, וחבל, שכן צורה זו קצרה ונאה: ״אל תראוני שאני שחרחורת, ששזפתני השמש...״ (שיר השירים א, ו).

1. קרא את הסיפור ובחן אם פרישמן משתמש בצורה זו. הבא דוגמאות.
2. מתי ניתן להשתמש בפועל בצרוף כינויי־גוף ?

ו. הפועל ממלא גם את החסר בתוארי פועל, שבהם עניה השפה העברית. פעלים הבאים במקום תואר הפועל מצטרפים בדרך כלל לפועל העיקרי של המשפט. לדוגמה: ״פועה השתערה ממקומה ותקום״ (במקום: קמה ממקומה בהשתערות). יש מספר פעלים קבועים הממלאים תפקיד זה (למשל: החל, הוסיף), אך למעשה ניתן לעשות זאת באמצעות כל פועל: ״ותמהר ותורד כדה״ (הורידה כדה במהירות); ״ויחל נח... ויטע כרם״ ״וישבו ויבכו״, ״ויען אחימלך את המלך ויאמר״, וכו׳. במקרים רבים מתארים הפעלים שתי פעולות הנעשות בעת ובעונה אחת, כשהאחד מתאר את המצב בו נעשתה הפעולה השניה (וישבו ויבכו). כיום יש בידנו אפשרויות שונות לביטוי תואר הפועל, אך אצל פרישמן — המשתדל להיות נאמן ללשון המקרא — רבות הדוגמאות לשימוש הנ״ל. בחן כיצד הוא עושה זאת, והבא דוגמאות.

ז. באחד הקטעים בסיפור אנו נתקלים בצורה מיוחדת במינה, המורכבת מהפועל ״היה״ ופועל נוסף המופיע בבינוני: ״ויהיו שואבים בחפני כפיהם את המים״; ״ויהיו צוהלים בקול גדול״; ״ויהיו משחקים בקול גדול״.

1. מהו, לדעתך, התפקיד הסגנוני של הצורה הזאת ?
2. איך היית מתרגם זאת לאנגלית ?
3. חבר משפטים אחרים אשר יכללו צורה מעין זו (צורת ו׳ ההיפוך אינה הכרחית).

ח. לו׳ החיבור נודעת חשיבות מרובה במשפט המקראי. בעזרתה מצטרפים משפטים וחלקי משפטים למשפט אחד מבלי להיות תלויים זה בזה. כלומר,

מצא דוגמאות בסיפור וחשוב איך היית מנסח אותם משפטים בעברית חדשה.

3. במשפטי־שאלה (שבהם מופיעה ה׳ השאלה) ניתן להשתמש בצורת העתיד במקום בהווה. לדוגמה: ״התשמע, התשמע מושי״? ״הבסוד אלוה תשמע ותגרע אליך חכמה״? (איוב טו, ח).
    1. הבע את משפטי־השאלה הבאים בדרכים המקובלות כיום:
        1. התראה את השיירה המתקרבת?
        2. התבין את אשר אמרתי לך?
        3. התנסה לרמותני?
    2. גם כיום ניתן למצוא בספרות או בלשון הדיבור משפטי־שאלה שבהם מופיע פועל בעתיד במקום פועל בהווה. תופעה זו מצייה בעיקר במקרים שבהם השואל מבקש להביע את שאלתו, ועוד יותר ממנה את בקשתו, בנימוס. לדוגמה: התשמע לעצתי? התוכל לומר לי היכן הספר? (במקום: האם אתה שומע... האם אתה יכול...).

    חבר פניות של נימוס לפי הדוגמאות הנ״ל עם הפעלים הבאים: רצה, הואיל, בא, ידע, ישב.
4. במשפטי־שאלה ניתן להשתמש גם בעבר במקום הווה. לדוגמה: ״הידעת מושי״?; ״הידעתם את לבן בן נחור?... השלום לו?״ (בראשית כט, ה—ו).
    1. חבר משפטי־שאלה לפי מתכונת זו עם הפעלים: חשב, שמע, ראה, הבין, גמר.
    2. תרגם את המשפטים שחיברת לאנגלית, וציין מה תהא צורתו של הפועל באנגלית.

ד. צורת המקור היא אחת מצורות הפועל שנודעת להן חשיבות סגנונית רבה במקרא ובעברית בכלל. צורה זו מאפשרת לתפוש מרובה במעט. המקור יכול להופיע עם כינויי־גוף או בלעדיהם, בצרוף אותיות־היחס או כמקור מוחלט. שימושיו אף הם מגוונים. ניתן להשתמש בו למטרות צמצום, גיוון, קישוט או הדגשה.

עיין בסיפור ואסוף מספר מקרים בהם מופיע המקור. בדוק כל מקרה ומקרה

1. הוספת ו׳ ההיפוך לפועל בעתיד תהפוך אותו לפועל בעבר:
   וַיֹּאמֶר ה׳ – ה׳ אָמַר.
2. הוספת ו׳ ההיפוך לפועל בעבר תהפוך אותו לפועל בעתיד:
   וְלָקַח הַכֹּהֵן – הַכֹּהֵן יִקַּח.
3. פועל בעתיד הופך לפועל בעבר כאשר הוא מתאר פעולה תדירה, או אחרי מלים כגון: אז, טרם, עד. לדוגמה:
   וְאֵד יַעֲלֶה מן הארץ – אד עלה מן הארץ.
   אז ישיר משה — אז שר משה.

1. הפיכת־זמנים באמצעות ו׳ ההיפוך:
   1. הבא דוגמאות אחדות מתוך הסיפור לשימוש בו׳ ההיפוך.
   2. מהו הניקוד של ו׳ ההיפוך עם פועל בעבר ועם פועל בעתיד?
   3. צרף את ו׳ ההיפוך לפעלים הבאים מבלי לשנות את משמעות המשפטים (לדוגמה: אברהם לקח את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם — ויקח אברהם את שרי אשתו...):
      1. הילד שט על פני המים.
      2. אמו קשרה לו חוט ארגמן על צוארו.
      3. שניהם ביקשו איש את אחיו.
      4. הם נתנו בשחוק קולם.
      5. תשוקה עזה עברה עליהם לעלות על ראש התמר.
      6. נבוא ונסתתר בין השיחים.
      7. את שמלותינו נפשוט מעלינו.
      8. הציצים ירעדו ברוח מדי רוצנו.
      9. שניהם רצו ממעין אל מעין.
      10. הם נחפזו לבוא אל התמרים.
      11. הם היו צוהלים בקול גדול.
      12. פתאם ניתך הגשם השוטף ארצה.
2. כאמור, ניתן להפוך את זמני הפועל גם ללא ו׳ ההיפוך. יש והעבר מופיע במקום הווה בדו־שיח: ״אהבתי את אדוני״ (שמות כא, ה); ״לבבתני אחותי כלה... מה יפו דודיך אחותי כלה מה טטובו דודיך מיין״ (שיר השירים ד, ט—י).

ב. מה כותב פרישמן במקום:

1. אשה פחדנית
2. הערבה רובצת מול עיניהם
3. הם אכלו והשאירו קצת
4. יער סבוך
5. עובר אורח
6. ויקחו בעד מה שנתנו לו
7. מבוערים
8. מי זה העיז
9. באמצע היום
10. מדבר
11. היא לא יכלה לסבול אותו
12. תגוי הסלעים פתחו לרוחה את פיהם הנורא

הסגנון המקראי הנו רובו ככולן נחלת העבר ובדרך כלל אינו רווח בלשון העברית החדשה שבדיבור. לעומת זאת נמצא תופעה שונה במידת־מה בתחום הספרות. לשון המקרא משמשת לסופרים שונים כאמצעי סגנוני המשפיע על היצירה ומושפע ממנה כאחת. כך משבץ מנדלי ביצירתו שימושי־לשון מקראיים המנוגדים בדרך כלל למסופר ביצירה כולה, ולפיכך הם יוצרים מתח אירוני המאיר את היצירה באור שונה. דוגמה שונה מזו נמצא בסיפורי ״במדבר״ של ד. פרישמן: כאן משתמש המספר בסגנון ובלשון מקראית בכללה, כדי ליצור מציאות ספרותית דומה או מקבילה לסיפורי המקרא.
בתרגילים הבאים נבדוק מספר קווים אופיניים ללשון המקרא כפי שמשתמש בהם ד. פרישמן בסיפור ״בהר סיני״.

ג. אחד הקווים המיוחדים והאופיניים לסגנון המקראי הוא השימוש העשיר והמגוון בפעלים. שימוש זה אפשרי הודות לגמישותו של הפועל ורבגוניות צורותיו השונות. ראשית, יש לזכור כי לכל פועל יש תכונה דו־ערכית (אמביוואלנטית): פועל בעבר עשוי להביע את העתיד, ולהיפך, פועל בעתיד יביע גם את העבר. הפיכת־זמנים זו נעשית (בעיקר באמצעות ו׳ ההיפוך) לפי הדוגמאות שלפניך:

(fig.:) suffering, pain.		– בהשאלה: משא של דאגות או צרות ויסורים, מועקה חמרית או נפשית: סבל ההורים על אבדן בנם. סבל הפליטים בנדודיהם.
day dream. awaking dream.	68. חֲלוֹם בְּהָקִיץ	– הזיה, דמיון־שוא.
while awake, wakeful.	בְּהָקִיץ	– במצב של ערות, לא בשינה: חלומות בהקיץ (על־פי תהלים עג, כ, ושם: ״כחלום מהקיץ״).
ability of speech, word, saying.	69. דִּבֵּר	– כוח הדיבור, כוח הביטוי בפה: ״והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם״ (ירמיה ה, יג).
to tie wrap up, bind.	70. צָר (צור)	– צרר, ארז, קשר, כרך בחבילה: ״צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת״ (חולין ח, ב).

ב. תרגילים:

א. חבר משפטים עם המלים הבאות:

1. מִפְלָט
2. מֶרְחַקִּים
3. צְרוֹר
4. נִתַּךְ
5. בְּלִי קֵץ
6. נֶחְפְּזוּ
7. מוֹשָׁב
8. הָיָה כְּלֹא הָיָה
9. לְמַעֲמָסָה
10. הָיָה לְשָׂטָן
11. הִתְמַרְמְרוּ
12. חֻקִּים
13. תֹּכֶן חַיֵּיהֶם
14. הִתְרַפֵּק
15. הִתְלַקַּח
16. מְהַבְהֲבִים
17. עֲרָפֶל
18. אִישׁ אִישׁ
19. מַעֲרָכוֹת מַעֲרָכוֹת
20. כָּל מִלָּה וּמִלָּה
21. מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ
22. הִתְחַמֵּק
23. כְּפַעַם בְּפַעַם
24. לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא

566

to cause to lie down.	62. הִרְבִּיץ	– השכיב, הבריך בעל־חיים, גרם לו שירבץ: ״רועים מרביצים צאן״ (ירמיה לג, יב). פרישמן משתמש במלה זו בהשאלה.
to melt, dissolve, soften.	63. מוֹגֵג	– המס: ״תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה״ (תהלים סה, יא).
(fig.:) small cattle flock.	64. קְצוּבוֹת	– כינוי לצאן: ״שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה״ (שיר השירים ד, ב).
to cut.	קָצַב	– גזר, חתך: ״ויקצב עץ וישלך״ (מלכים־ב ו, ו).
to allot.		– יעד, קבע, פסק את המדה והשיעור לדבר: ״דבר הקצוב מן התורה״ (תוספתא תרומות, א, י).
papyrus, bulrushes.	65. גֹּמֶא	– סוג של צמחים הגדלים לרוב בגדות נחלים או בביצות. אחד ממיני הגומא – ״גומא הפפירוס״ – גדל באפריקה הטרופית והיה נפוץ גם בארץ ישראל, ביחוד בביצת החולה – עד שיובשה. מגומא זה הכינו הקדמונים מעין נייר לכתיבה.
curve, bend.	66. חַמּוּק	– כפיפה, התעגלות: ״מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים״ (שיר השירים ז, ב).
burden, load.	67. סֵבֶל	– משא, מעמסה, נטל: ״הבונים בחומה והנושאים בסבל״ (נחמיה ד, יא).

אחר הכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו״ (ויקרא יג, נה). צורה זו – בנין הפעל או התפעל – מצויה במקומות אחדים במקרא, אך אינה קיימת עוד היום. בדרך כלל לא נמצא את צורת שם הפועל או המקור בבנין הפעל. פרישמן מסתמך על המובאה המקראית הנזכרת למעלה כדי לשוות גון מקראי לסגנונו.		cleaned.
– גמגם, התבלבל, הסתבך בלשונו ובדיבורו (משכרון, מבהלה וכדומה): ״על כן דברי לעו״ (איוב ו, ג).	58. לָעָה	to stammer.
– ינק, שאב וספג בשפתיו ובלשונו: ״למען תינקו ושבעתם... למען תמצו והתענגתם״ (ישעיה סו, יא). הילד מצץ את אגודלו. צורת העתיד של הפעל ״מצץ״ תבוא בשתי דרכים: ימצץ או ימץ. ימצץ היא על דרך גזרת השלמים, וימוץ על דרך גזרת הכפולים.	59. מָצַץ	to suck, drain out.
– מזיגת בשמים, מעשה מרקחת: ״אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני״ (שיר השירים ח, ב).	60. רֶקַח	spicing, spice.
– הביא לידי שכרות, השקה לשכרה: ״והשכרתי שריה וחכמיה״ (ירמיה נא, נז).	61. הִשְׁכִּיר	to make drunk, intoxicate.

– אמצע, תוך: ״ויעמד השמש בחצי השמים״ (יהושע י, יג). בחצי ימיו.			middle.
– שופר עשוי מקרן איל: ״והיה במשך בקרן היובל... יריעו כל העם תרועה גדולה״ (יהושע ו, ה).	קֶרֶן יוֹבֵל	55.	shofar, ram's horn.
– כינוי לשופר, כלי־תקיעה (על שום שהוא נעשה מקרן איל).	קֶרֶן		horn.
– איל. לכאורה יש בביטוי ״קרן יובל״ כפילות מסוימת, שכן כל מלה בנפרד יכולה להביע באותה מדה את מה שמובע בצרוף. ואמנם בכתובים רבים מופיעות מלים אלו בנפרד. אף־על־פי־כן, אין הכרח לראות כפילות בביטוי: שכן אם המלה ״יובל״ באה במשמעה הראשון (איל), אין כאן אלא צרוף פשוט: קרן איל. – יובל, שנת החמישים, הבאה אחרי שבע שמיטות.	יוֹבֵל		ram.
– רגלי ההר, החלק הנמוך של ההר (להבדיל מן ״ראש ההר״): ״ויתיצבו בתחתית ההר״ (שמות יט, יז).	תַּחְתִּית הָהָר	56.	the foot of the mountain, downhill.
– החלק התחתון של דבר, קרקעית: תחתית המכשיר. תחתית ההר.	תַּחְתִּית		bottom, lowest place.
– כינוי לצלחת קטנה ושטוחה ששמים מתחת לכוס או לספל.			saucer.
– נוקה במים, כוּבס, התכבס: ״וראה הכהן	הִכָּבֵּס	57.	to be washed,

to be excited, agitated; to quake, to tremble.	51. רָגַז	– חרד, רעד, הזדעזע: ״ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים״ (שמואל־א יד, טו).
to be afraid.		– פחד: ״שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת״ (שמות טו, יד).
to be sorry, to be angry, enraged.		– הצטער מאד, כעס, התמרמר: ״וירגז המלך ויבך״ (שמואל־ב יט, א).
in the middle of the day.	52. בְּעֶצֶם הַיּוֹם	– באמצע היום.
in the middle of, in the very... of.	בְּעֶצֶם	– בתוך, באמצע, בו גופו, בדיוק ב־: ״בעצם היום הזה (ביום הזה ממש) בא נח אל התיבה״ (בראשית ז, יג). הדבר קרה בעצם החורף.
object, thing.	עֶצֶם	– גוף, כל דבר הקיים בטבע, ישות: אבן, אדמה, עץ, צפור – כל אלה הם עצמים. עצם חי, עצם דומם.
essence, substance.		– תוך דבר, תמצית, יסוד: עצם הרעיון נכון הוא.
an angel.	53. שָׂרָף	– כינוי למלאך: ״שרפים עומדים ממעל לו״ (ישעיה ו, ב).
(biblical) poisonous serpent.		– כינוי במקרא לנחש ארסי: ״וישלח ה׳ בעם את הנחשים השרפים״ (במדבר כא, ו). ״אפעה ושרף מעופף״ (ישעיה ל, ו).
in the middle of the sky.	54. בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם	– באמצע השמים.
half.	חֲצִי	– מחצית, חלק אחד מדבר שנחלק לשנים.

from one end of the earth to the other.	46. לְמִקְצֵה הָאֲדָמָה הָאֶחָד	– למן קצה האדמה האחד – מקצה האדמה האחד. הלמ״ד ב״למן״ מיותרת ומשמעות המשפט לא תשתנה אם נוותר עליה. למ״ד יתרה מצויה במקרא וכן בביטויים מסוימים: ״וכל אשר לא ידרש לה׳ אלהי ישראל יומת למן קטן ועד גדול״ (דברי־הימים־ב טו, יג). ואם באה הלמ״ד הנוספת הזאת לפני ״מן״, תבוא וא״ו נוספת לפני ״עד״: ״למן״... ״ועד״.
nose ring, ring, hook.	47. חָח	– טבעת־ברזל שנותנים באף או בלחיים של בהמה או חיה לקשרה בחבל ולהוליכה.
plenty, abundance.	48. רֹב	– כמות גדולה, שפע, ריבוי: ״ורב דגן ותירוש״ (בראשית כז, כח). ״והתענגו על רב שלום״ (תהלים לז, יא).
majority.		– החלק הגדול יותר, מספר מכריע בגודלו: ההצעה נתקבלה ברב קולות. ״רב ישראל שבחוץ־לארץ שמותיהן כשמות נכרים״ (גיטין יא ע״ב).
to cleanse oneself.	49. הִתְקַדֵּשׁ	– טיהר את עצמו, הרחיק ממנו כל דבר טומאה: ״התקדשו, כי מחר יעשה ה׳ בקרבכם נפלאות״ (יהושע ג, ה). – ומזה ״מתקדשים״ – מתכוננים לדבר־מה.
prepared, ready.	50. נָכוֹן	– מוכן, מזומן: ״והיו נכונים ליום השלישי״ (שמות יט, יא).

״רץ״ היא מלה שמוצאה ומשמעה אינם ברורים לגמרי, ואינה מצויה כלל ביחיד.

to act the adversary, to interfere, to interrupt someone's action.	41. הָיָה לְשָׂטָן לִפְלוֹנִי –	הפריעו קשה, התנגד לו, ניצב כצר נגדו (במדבר כב, כב; שמואל־א כט, ד).
trampling, stamping, beating of hooves.	42. שְׁעָטָה	– דריכה וצעידה חזקה, דפיקה בקרקע בפרסת הרגל: ״מקול שעטת פרסות אביריו״ (ירמיה מז, ג).
to dare, to venture (lit.: "pledge one's heart").	43. עָרַב אֶת לִבּוֹ –	העז, הרהיב עוז, מצא עוז בנפשו: ״מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי?״ (ירמיה ל, כא).
to guarantee, to be responsible, to vouch for.	עָרַב	– קיבל על עצמו אחריות למישהו או למשהו, התחייב להיות אחראי לדבר: ״אנכי אערבנו מידי תבקשנו״ (בראשית מג, ט). ערבתי לידידי שקיבל הלואה מן הבנק.
to climb, to strive upwards, to dare.	44. הָרַס	– העפיל, העז ועשה דבר־מה שלא היה צריך לעשות: ״רד העד בעם פן יהרסו אל ה׳ ונפל ממנו רב״ (שמות יט, כא). ״הרסו מרום הרים״ (ספרות הפיוטים הקדומה).
lair, fold, resting place.	45. רַבֶץ	– מרבץ, מקום משכב של בעלי־חיים: ״והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לִרבץ בקָר״ (ישעיה סה, י).

– העמיד את פלוני בפני מצב שבו יקשה לו להתגבר על חולשותיו: ״ואל תביאני לא לידי חטא... ולא לידי נסיון״ (ברכות ס ע״ב).	38. הֵבִיא (אֶת פְּלוֹנִי) לִידֵי נִסָּיוֹן	to tempt someone.
– תפקיד קשה שהוטל על מישהו כדי לבחון אותו אם יעמוד בו ויקיימהו: ״עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו״ (אבות ה, ג).	נִסָּיוֹן	trial, probation, temptation.
– בדיקה, שימוש בדבר־מה כדי לראות אם הוא כשר ומתאים: לקחתי את מקלט הראדיו לנסיון לשבוע.		test.
– מעשה הניסוי, עריכה מכוונת של חמרים בתנאים ובמצבים מסוימים על מנת לאשר הנחה מדעית משוערת או לשלול אותה: נסיונות בפיסיקה וכימיה.		experiment.
– מומחיות וידיעה שקנה לו אדם בדבר מסוים מתוך טיפול רב וממושך בו: רופא בעל נסיון.		experience.
– הצד החד של להב החרב: ״חרב ולה שני פיות״ (שופטים ג, טז). והואיל וחוד החרב נקרא ״פה״, רגיל הביטוי ״חרב אוכלת״.	39. פִּי הַחֶרֶב	edge of the sword.
– כאן: מטאור, כוכב נופל המסמן קו של אור כסוף בשמי הלילה.	40. רַץ כֶּסֶף	(here:) meteor, falling star.
– רצועה, קו (על־פי הבנה זו בתהלים סח, לא: ״מתרפס ברצי כסף״). ״ישליך (הירח) רצי כספו מרום ושפל״ (י. ל. גורדון: ״דוד, ומיכל״, ז).		strip, bar.

to hold, contain.	34. כִּלְכֵּל	– הכיל, החזיק: ״והיה בלבי כאש בוערת עצורה בעצמותי ונלאיתי כלכל ולא אוכל״ (ירמיה כ, ט).
to endure, to bear. The verb is usually used in negation: to be unable to bear.		– סבל, נשא: פועל זה מופיע בדרך כלל בשלילה: לא אוכל כלכל – אינני יכול לסבול.
to brighten.	35. הִצְהִיר	– האיר והבריק: ״שמן שהוא משיר את השער ומצהיר את הגוף״ (ויקרא רבה ה); שימוש זה אינו מקובל כיום.
to declare, to proclaim, to state.		– הכריז, גילה את דעתו: עליך להצהיר גלויות.
(fig.) pungent, stinging (as spurs or nails).	36. כְּדָרְבוֹנוֹת	– משל לדבר העוקץ, ממריץ ומכוון: ״דברי חכמים כדרבנות״ (קהלת יב, א).
spur.	דָּרְבוֹן	– מכשיר בעל קצה חד או שיניים דוקרניות הקשור לנעלו של הרוכב ומשמש לדקור בו את הסוס, כדי לזרזו במרוצתו.
dim, opaque, unclear.	37. עָמוּם	– כהה, שאינו מבריק, בלתי־בהיר: אור עמום, צבעים עמומים.
indistinct, unclear (sound or voice); dull (sound).		– אטום, שאינו צלול: קול עמום, התוף משמיע צלילים עמומים.
(here:) obscure, full of secrets.		– כאן: אפל, לא ברור, מלא סודות, שסגולותיו חבויות ואינן נראות.

		פרישמן גוזר צרוף זה על משקל הביטוי ״מוצאי שבת״.
East (where the sun comes out in the morning).	מוֹצָא	– כינוי לצד מזרח, שהשמש יוצאת בו בבוקר: ״ממוצא וממערב״ (תהלים עה, ז).
exit, way out.		– יציאה, מקום לצאת בו (גם בהשאלה): ״צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו״ (יחזקאל מג, יא). מצאתי מוצא מן הסבך.
origin, source.		– מקום שממנו יוצא דבר־מה, מקור (גם בהשאלה): מוצאו של הירדן הוא לרגלי החרמון. אסתר לא גילתה לאחשורוש את מוצאה היהודי.
to stare, to look with puzzled and bewildered eyes.	32. בָּהָה	– תמה, תהה, הסתכל בתמהון וחוסר־הבנה, הסתכל במבט מנותק כלשהו מן המציאות: ״תוהה ובוהה״ (בראשית רבה ב).
dull.	בֵּהֶה	– בוהה, חסר ברק והבנה, חסר הבעה וחיות. תואר זה אינו קיים בעברית ופרישמן בונה אותו מהפועל ״בהה״, כנראה על משקל ״כהה״. – וייתכן שיש כאן טעות־דפוס, וצריך להיות: ״שתי אבנים כהות״.
clear, plain. (here in a negative sense) simple, dull, boring.	33. בָּהִיר	– ברור, לא מסובך. כאן באה המלה במובן שלילי: פשוט, לא מורכב ומסובך; ומכאן – משעמם ובלתי־מענין.

נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח״ (קהלת ד, ו).

twig (of palm tree).	26. סַנְסִן	– בסיסה של כפת התמר: ״אעלה בתמר אחזה בסנסניו״ (שיר השירים ז, ט).
ravine, cleft.	27. חָגָו	– נקיק, נקרה, סדק: ״יונתי בחגוי הסלע״ (שיר השירים ב, יד).
prey.	28. טֶרֶף	– דבר שטורפים אותו, בעל־חיים: ״הישאג אריה ביער וטרף אין לו?״ (עמוס ג, ד).
(fig.) food.		– בהשאלה: צידה, מזון.
leaf.	טָרָף	– עלה, וביחוד עלה קטוף או נשור: ״ואת פריה יקוסס ויבש, כל טרפי צמחה תיבש״ (יחזקאל יז, ט). וכאן יש תוקף לשתי המלים, גם טרף־מזון וגם טרף־עלה.
to have plenty of.	29. הִשְׂפִּיק	– היה מספיק, היה עשיר בדבר, היה לו רב: ״ובילדי נכרים ישפיקו״ (ישעיה ב, ו).
for, instead, in exchange, in return for.	30. חֵלֶף	– תמורת־, במקום־, בשביל־: ״ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבודתם״ (במדבר יח, כא).
at sun rise, at the time the sun comes out.	31. לְעֵת מוֹצָאֵי שֶׁמֶשׁ	– בעת (בשעה) שבה השמש זורחת, בשעת יציאת השמש או הופעתה לעיני בני־האדם.

		פרישמן משתמש כאן במלה ״הבי״ כמלת זרוז, אך בדרך כלל אין מטים את מלת הזרוז ״הבה״ (אין אומרים ״הבי״ לנקבה), אף אין מוסיפים לה את המלה ״נא״, כפי שפרישמן כותב. המלה ״הבה״ בצורתה זו מצטרפת גם לפועל בעתיד בגוף ראשון ברבים: הבה נלך, הבה נרקוד וכו׳.
to give.	יָהַב	– נתן. – (במקרא ובלשוננו מצוי רק הצווי: הב! או הבה! הבי! הבו!).
green pasture, meadow.	22. נְוַת הַדֶּשֶׁא הַיָּרֹק	– מקום הדשא הירוק. בדרך כלל קוראים למקום כזה נאות דשא (בא מ״נאה״ – מקום בנוף טבעי) (במדבר יז, כג).
dwelling place.	נָוֶה	– מעון, משכן: ״נות צדקך״ (איוב ח, ו).
flower blossom.	23. צִיץ	– פרח, עלי־הכותרת בפרח: ״ויוצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים״ (במדבר יז, כג).
every time that, as often as.	24. מִדֵּי	– כל פעם ש־, בכל עת ש־: ״ויהי מדי עברו יסור שמה״ (מלכים־ב ד, ח).
daily, day after day.	מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ	– בכל יום (נמצא הרבה במקרא).
handful.	25. חֹפֶן (חָפְנַיִם)	– כף־היד כשהיא קמוצה; נפח בשיעור השקע שבין כף היד ובין האצבעות, כשהן כפופות וצמודות.
handful.	מְלֹא חָפְנַיִם	– נפח כשיעור החלל שבין שתי כפות־הידים הצמודות זו לזו.
(fig.) plenty.		– בהשאלה: שפע, ריבוי: ״טוב מלא כף

palm branch.	16. כַּפָּה	– כף, עלה של התמר, כף־תמרים.
palm (of the hand).		– כף, כף־היד.
snare, pit, trap.	17. פַּחַת	– חפירה עמוקה באדמה, ביחוד כמלכודת לחיות: ״הנס מקול הפחד יפל אל הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח״ (ישעיה כד, יז–יח). ״נחבא באחת הפחתים״ (שמואל־ב יז, ט).
to be poured out (down), to be spilled.	18. נִתַּךְ	– נשפך, ירד בזרם: מטר סוחף נִתך ארצה.
to flow out.		– בהשאלה: ירד כזרם שוטף, בא בשפע: ״הנה אפי וחמתי ניתכת אל המקום הזה״ (ירמיה ז, כ).
sceptre, wand.	19. שַׁרְבִיט	– שבט, מקל, וביחוד: שבט מושלים, מקל נוֹי שהמלך או המושל נושא בידו לאות שלטון: ״יושיט לו המלך את שרביט הזהב״ (אסתר ד, יא).
rod.		– ענף, זמורה: ״שרביט של תמרה״ (עוקצין א, ה).
arm (of a person).	20. אַצִּיל, אַצִּילָה	– החלק העליון של הזרוע, מן המרפק ועד השכם: ״שים נא בלואי הסחבות... תחת אצילות ידיך״ (ירמיה לח, יב).
Give!	21. הָבָה	– תן: ״הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך״ (בראשית מז, טו).
Come! Let us!		– קריאת זרוז, בואו נא: ״הבה נבנה לנו עיר״ (בראשית יא, ד).

end.	11. אֶפֶס	– קצה, סוף, ירכתים: ״אליך גוים יבואו מאפסי ארץ״ (ירמיה טז, יט).
eatable (not poisonous) mushrooms.	12. פַּקּוּעוֹת־שָׂדֶה בְּרִיאוֹת	– מיני פטריות בלתי־ארסיות.
name of poisonous mushroom mentioned in the Bible.	פַּקּוּעַת־שָׂדֶה	– אחד ממיני הפטריות הארסיות שנזכרו במקרא (מלכים־ב ד, לט).
gourd.	פַּקּוּעָה	– צמח־בר השיך לסוג האבטיח. פריו מר ואינו נאכל, אך משתמשים בו ברפואה.
here: not poisonous.	בְּרִיאוֹת	– הכוונה כאן: לא ארסיות.
to set ablaze, burn.	13. לָהַט	– שרף, הבעיר: ״כי אש אכלה נאות מדבר ולהבה להטה כל עצי השדה״ (יואל א, יט). רוח קדים יוקדת ומלהטת.
burning heat, (currently) Khamsin — heatwave.	14. שָׁרָב	– חום רב ויובש, להט רב, חרבוני קיץ: ״ולא יכם שרב ושמש״ (ישעיהו מט, י); לפנות ערב פג השרב. (בלשון ארץ־ישראל מרבים לקרוא לשרב בשם ״חמסין״, שמקורו בערבית).
daytime; daily.	15. יוֹמָם	– בשעות היום, בעת שעדין יום, ביום: ״והגית בו (בספר התורה) יומם ולילה״ (יהושע א, ח). העבודה בבית־החרושת מתנהלת יומם ולילה בלא הפסק.

– פחד, רעד, נבהל פתאם: ״וירא שאול את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד״ (שמואל־א כח, ה). ״חרדה כף־השידים...״ – רעדה ידו וכף־הסידים הורעדה ונפלה.	6. חָרַד	to be afraid, tremble, be frightened.
– דאג: חרדתי לשלומו.		to be worried about someone or something.
– מכשיר של הסייד או של הטייח שבו הוא מערבב את הסיד או את הטיח, שף את הקירות, מושח סיד וכדומה (שבת ח, ה).	7. כַּף־שַׂיָּדִים, כַּף־סַיָּדִים	plasterer's trowel.
– אומן במלאכת הסיד והסיוד: טייחים וסיידים.	סַיָּד	plasterer.
– מקלט, מנוס, מקום לנוס ולהימלט שמה, מחבוא לנס מפני רודפיו: ״ארחיק נדוד.. אחישה מפלט לי מרוח סעה מסער״ (תהלים נה, ט).	8. מִפְלָט	refuge, escape, shelter, asylum.
– כינוי פיוטי לאבר מאברי הגוף: ״ותכה מכעס עיני ויצורי כצל כלם״ (איוב יז, ז). הקסם הנובע מיצורי גוו.	9. יְצוּר (יְצוּרֵי גֵו)	(poet.) limb, part of the body.
– גוף: ״גוי נתתי למכים ולחיי למורטים״ (ישעיה נ, ו).	גֵּו	body.
– גב, אחורי הגוף.		back (of body).
– חסם את הדרך בפני פלוני, מנע ממנו את המעבר או את המוצא, הקיף אותו מכל הצדדים: ״סגר עליהם המדבר״ (שמות יד, ג).	10. סָגַר עַל פְּלוֹנִי	to close in on someone.

בהר סיני — ד. פרישמן

א. הערות ומילון:

length of time of three, e. g., three months, weeks etc.	1. מִשְׁלֹשׁ	– זמן של שלושה: משלש חדשים וכד׳: ״ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה...״ (בראשית לח, כד). מלה זו אינה שגורה עוד בעברית החדשה.
quarter.	2. רְבִיעִית	– רבע, רביע, חלק אחד מארבעה: ״רביעית היום״ (נחמיה ט, ג).
to cause to reach.	3. הִגִּיעַ	– הביא, גרם שיבוא: ״שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה״ (ברכות נד ע״א).
to reach, to arrive.		– בא עד־, קרב אל הדבר והשיגו ממש: ״והנה (סולם מוצב) ארצה וראשו מגיע השמימה״ (בראשית כח, יב). הגענו למחוז חפצנו בשלום.
from then on.	4. מִנִּי אָז	– מאותו יום ואילך.
(poet.) since, from.	מִנִּי	– מן; צורה פיוטית הדומה ל־״מן״: אחד מני אלף (על־פי איוב לג, לג).
to be interwoven, twined, twisted.	5. הָשְׁזַר	– נשזר, נקלע חוט בחוט לאחד: ״שש משזר״ (שמות כו, א).

ו. ענה על השאלות הבאות:

1. כיצד תגדיר את היהודי הכתריאלי לאור תאוריו של שלום עליכם?
2. מהו מקומה ותפקידה של הדת היהודית בחיי הכתריאלים?
3. תאר את היחס שבין העירה כתריאליבקה ובין העולם ה״חיצוני״ המודרני.
4. שלום עליכם מתאר את בתיה של כתריאליבקה כמצבת עתיקות בבית־עלמין. בחלק האחרון של הסיפור מופיע בית־הקברות כנכס היקר ביותר של כתריאליבקה, המשמש גם מקור פרנסה להרבה יהודים. נושא זה נודעת לו חשיבות רבה והוא מופיע אצל סופרים עבריים רבים. מה משמעותו?
5. בתאורי כתריאליבקה משתמש שלום עליכם פעמיים בפסוקי תנ״ך. פעם אחת מופיעה ואריאציה על הפסוק: ״ירושלים הרים סביב לה״: ״כתריאליבקה הרים סביב לה״, ובפעם השניה מובא פסוק כלשונו: ״מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל!״
   - א. מהו הגרעין ההומוריסטי בשני פסוקים אלה בהקשר שבו הם באים בסיפור?
   - ב. לשם מה משתמש כאן שלום עליכם בפסוקים אלה?
   - ג. איזה סופר הרבה להשתמש באמצעי זה?
6. ישנן בסיפור שתי אפיזודות המבטאות יפה את ההומור המפורסם של שלום עליכם.
   - א. אילו הן האפיזודות?
   - ב. מהו היסוד ההומוריסטי שלהן? באיזה אמצעי משתמש כאן שלום עליכם?
7. מהו יחסו של שלום עליכם לעיר כתריאליבקה ויושביה?
8. קיימת קרבה מסוימת בין שלום עליכם ומנדלי מוכר ספרים. נסה להעמידם זה מול זה ומצא את המשותף והמפריד ביניהם, לפי הנקודות הבאות:
   - א. העירה היהודית ותושביה.
   - ב. המספר ומקומו בסיפור.
   - ג. יחס המספר אל המתואר על ידיו.

זה כמה וכמה צרופי סמיכות אידיומאטיים המקובלים בלשון הדיבור כמלה אחת, ובהם מצטרפים כינויי הקנין לסומך. למשל: כף־ידך, בית־ספרי, ועוד. אפשר למצוא דוגמאות נוספות במקרא, בספרות התלמודית ובספרות ימינו. (פרק — "עברית כהלכה").
מצא צרופי סמיכות בסיפור ונסה לנתחם: באילו מקרים אפשר לצרף כינויי קנין לסומך, ובאילו אין הדבר אפשרי?

2. שם התואר בצרופי הסמיכות:
התואר חייב להתאים במינו ובמספרו לחלק הסמיכות שאליו הוא מתיחס:

תמונת אחי הקטנה — התואר מתיחס לנסמך.
תמונת אחי הקטן — התואר מתיחס לסומך.

בדיבור מראה גם הטעם לאן משתייך התואר.
נסה לצרף תארים לצרופי הסמיכות בסיפור.

3. אין הסמיכות מורה על קנין בלבד; משמעותה רחבה הרבה יותר. לעתים מציינת הסמיכות סגולה מסוימת, לעתים תפקיד, וכדומה. נתח את צרופי הסמיכות הבאים וציין את הוראתם:

1. תחום־המושב
2. עמידת דל
3. דברי־זמר
4. טרוף־הדעת
5. דרך־ארץ
6. ספינת־אויר
7. מסילת־ברזל
8. יום השבת
9. בית־מדרש
10. בית־מרחץ
11. כנפי קפוטתו
12. פושטי־יד
13. מלאכת הקודש
14. פת־קיבר
15. סיפורי־מעשה
16. מדינת אמריקה
17. חכמי הכתריאלים
18. תחום־שבת
19. בתי־חמר
20. אמת־בנין
21. בתי־מרכולת
22. טבור העיר
23. בגדי־צבעונין
24. בתי־קברות
25. בעל האכסניה
26. בעלי־מום

21. נוֹהֲרִים
22. בִּירוּשָּׁה
23. אַדְּרַבָּא
24. דֶּרֶךְ־אֶרֶץ

1. בניב ״בלא עין־הרע״ מופיע דימוי העין. מנה לפחות שלושה ניבים אחרים שבהם אברי גוף הם חלק מן הדימוי.
2. האם מכיר אתה ניבים אחרים הלקוחים מעולם החיות, כדוגמת ״עורבא פרח״?

ג. ״עוֹטיה״ היא צורה מקראית עתיקה של הבינוני. הידועים לך פעלים נוספים המקובלים בצורה זו גם היום?

ד. ״אומרים עליך במקומותינו, שברך אלהים מעשיך ומצבך איננו רע, בלא עין הרע — הלואי שיהא חלקו עמך, אם ירצה השם, כשאשוב לביתי והייתי שלו במעוני״.

״בלא עין הרע״ ו״אם ירצה השם״ הן הערות צדדיות בתוך המשפט. הערה צדדית כזאת נקראת הסגר.

1. מה תפקידו של ההסגר במשפט?
2. באיזה סגנון מרבים להשתמש בביטוי ההסגר?
3. עם אילו סימני־פיסוק יבוא ההסגר?
4. בשפה העברית מקובלים הרבה ביטויי הסגר קבועים. הבא דוגמאות לכך.

ה. סמיכות:

1. צרוף כינויי הקנין לסמיכות אפשרי כאשר הסמיכות אינה אידיומאטית, כשצרופה הוא מקרי וכשאפשר להפריד בין הנסמך לסומך וליחס את כינויי הקנין לסומך בלבד. למשל: אלה ספרי אשתי, הוא בן גילי.

אם הסמיכות היא אידיומאטית, כלומר, אם הצרוף מקובל כמושג אחד ואין להפריד בין הנסמך לסומך, מתיחסים כינויי הקנין לא לסומך בלבד, כי אם לסומך ולנסמך גם יחד; לפיכך לא יצורפו כינויי הקנין לסומך, אלא למלת הקנין ״של״ הבאה אחריו: בית־החרושת שלנו, חדר־האוכל שלך, מעיל־הגשם שלה, יוצאים מכלל

92. "מַה טֹּבוּ — במדבר כד, ה.
אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב,
מִשְׁכְּנֹתֶיךָ
יִשְׂרָאֵל"

from: Numbers 24:5.

ב. תרגילים:

א. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. טַבּוּר
2. שָׁאוֹן
3. מוֹנִיטִין
4. מַשָּׂא
5. חֶסְרוֹן
6. שׁוֹטָה
7. בְּמָטוּתָא
8. בֵּית־עָלְמִין
9. עַתִּיק־יוֹמִין
10. מָבוֹא
11. קַפֶּנְדַּרְיָא
12. בְּלְבּוּסִין
13. כְּרַךְ
14. פִּרְעָנוּת
15. עֲפָאִים
16. לְשַׁעֵר

ב. בנה משפטים ושלב בהם את המלים והניבים הבאים:

1. יָדוּעַ לַכֹּל
2. כְּדָגִים מְלוּחִים
3. לֹא־יִצְלַח
4. בְּלֹא עַיִן־הָרָע
5. עוֹמֵד עַל תִּלּוֹ
6. הַשְׁעָרָה בְּעָלְמָא
7. דִּבְרֵי־הֲבַאי
8. עוֹרְבָא פָּרַח
9. לַהֲנָאָתָם
10. מָרָה שְׁחוֹרָה
11. יָצְאוּ לָהֶם מוֹנִיטִין
12. לִכְאוֹרָה
13. כַּהֲלָכָה
14. בִּשְׁעַת הַדְּחָק
15. סָמוּךְ וּבָטוּחַ
16. מוֹתָרוֹת
17. הִתְרַגֵּשׁ וּבָא
18. כְּבָבַת עֵינוֹ
19. יֵשׁ לְשַׁעֵר
20. תְּכוּנָה

to pray at the grave of (a relative, saint etc.) (lit. to prostrate oneself at a grave of).	86. הִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרוֹ שֶׁל־	– התפלל על קברו של קרוב־משפחה, צדיק וכו׳.
to stretch (prostrate) oneself, to fall flat.	הִשְׁתַּטַּח	– השתרע, פשט את גופו, שכב מלוא קומתו.
to tell, to describe, to recount (particularly sad stories).	87. תִּנָּה	– סיפר, תיאר, העלה: האיש תינה לפני את צרות לבו. ״ונתנה תקף קדושת היום״ (תפילה לראש השנה וליום הכיפורים).
to mourn.		– ספד, קונן.
to faint, to be weakened, to be overcome with weakness.	88. הִתְעַטֵּף	– התעלף, נחלש, תקפהו רפיון: ״רעבים גם צמאים נפשם בם תתעטף״ (תהלים קז, ה). מצוי כיום בשימוש ספרותי בלבד.
falling, about to give way, shaky.	89. דָּחוּי	– נוטה לנפול, רעוע: ״כקיר נטוי גדר הדחויה״ (תהלים סב, ד).
drawn out, prolonged, permanent.	90. מְמֻשָּׁךְ	– הנמשך זמן רב.
worn, shabby	91. מְמֹרָט	– שחוק, משופשף ובלה: בגד ישן וממורט.
polished.		– מצוחצח ומלוטש: פלדה ממורטת, כפתורי־מתכת ממורטים.

great treasure.	81. אוֹצָר בָּלוּם	– אוצר מלא וגדוש.
fig.: a person's most precious possession (the apple of the eye).	82. בָּבַת עֵינוֹ	– אישון עינו, סמל לדבר היקר לו ביותר: ״כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו״ (זכריה ב, יב).
apple of the eye, pupil (of the eye).	בָּבַת עַיִן	– אישון, צוהר. החור שבקשתית העין המתרחב ומצטמצם לפי כמות האור החודרת לתוך העין.
Chmelnitzky — a leader of a Cossack uprising against Poland. Led a series of pogroms against the Jews.	83. חְמֶלְנִיצְקִי	– מנהיג מרד הקוזאקים שניסו לשחרר את אוקראינה מעול פולין (1648–9). הוא קרא להשמדת היהודים, המסייעים ועוזרים לפולנים בדיכוי אוקראינה. בעת המרד אירעו פרעות והרג ביהודים בממדים שלא נודעו כמותם קודם לכן: כשלוש מאות אלף יהודים נרצחו והושמדו. מאורע זה נקרא ״גזירות ת״ח–ת״ט״.
branch.	84. עֳפִי (עֳפָאִים)	– ענף: ״ובדקל בין עפאיו תשכן לה דוכיפת זהב״ (ביאליק: ״בין נהר פרת״). מצוי כיום בשימוש ספרותי בלבד.
faction, group.	85. סִיָּעָה, סִיעָה	– חבורה, קבוצת אנשים: ״סיעה של בני־אדם״ (שבועות לה ע״א).

נראה שהמתרגם יצר את הצורה ״סיעה״ על משקל ״שירה״, כדי להמחיש את תנועתן של הסיעות.

in Talmud: maritime cities of the Mediterranean.	76. כְּרַכֵּי הַיָּם	– כינוי בתלמוד לערים גדולות שבמדינות הים התיכון (שבת כא ע״א).
city.	כְּרַךְ	– עיר גדולה, עיר רבת־אוכלוסין.
the burial service is over. fig.: all is over and done.	77. נִסְתַּם הַגּוֹלֵל	– נגמר טקס הקבורה. בהשאלה: תם ונשלם, חסל.
stone put on the grave.	גּוֹלֵל	– אבן או לוח־עץ ששמים על גבי ארון המת.
(originally) burial stone covering the entrance of a burial cave.		– (במקור) לוח־אבן לסתימת המבוא למערת־קבר.
province, town, government.	78. אִפַּרְכְיָה, אִפַּרְכְיָא	– מחוז, גליל, נפה: ״וארץ מולדתך זו אפרכיא שלך״ (מדרש רבה, רות ה). המקור: יונית. המלה מצויה במדרשים.
to take by storm, to rage.	79. הִתְרַגֵּשׁ	– הסתער ובא, התרחש, בא בהמון: ״רעות המתרגשות לבוא בעולם״ (ברכות יז ע״א).
was excited, stirred.		– נתעוררו בלבו רגשות עזים.
live comfortably, not cramped.	80. יוֹשְׁבִים רְוָחִים	– יושבים ברוחה, מתוך הרחבה, לא בצמצום. בחיקוי לנאמר במשנה (אבות ה, ה): ״עומדים צפופים ומשתחווים רווחים״).
spacious, roomy, wide.	רָוֵחַ	– מרווח, שיש בו הרבה רווח.

בהרבה מלים חדשות. המשכילים השתדלו ליצור מלים חדשות מתוך שורשים עבריים או על־ידי צרופים. במקום שלא היה בידי השורש העברי לעזור ליצירת המלה החדשה, ניסו ליצור צרוף של מלים, ובמקום שגם דרך זו לא היתה אפשרית נלקחה המלה הלועזית כמות שהיא. נהגו לכתוב את התעתיק של המלה הלועזית ״המאומצת״ בתוך מרכאות כפולות (כיום אין נוהגים לעשות זאת).

למלה ״אלקטרי״א״ היתה תקופת־חיים קצרה, ומאוחר יותר היא הוחלפה במלה התנ״כית ״חשמל״: ״ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש״ (יחזקאל א, ד).
מקורה של המלה ״חשמל״ בשורש הערבי ״חשם״ (היה שמן ומבריק), ומשמעה המקורי הוא: נגה אש להבה, זוהר אש מתלקחת.

luxuries.	75. מוֹתָרוֹת	– דברים שהם עודפים על הצורך, דברי תפנוקים, דברים שאין בהם הכרח לחייו של האדם ובאים רק להרחבת דעתו ולתענוגותיו.
remainder, surplus.	מוֹתָר	– עודף, שארית, מה שנותר.
advantage, superiority.		– יתרון, עדיפות: ״מותר האדם מן הבהמה – אין״ (קוהלת ג, יט).

		וילדי ישראל רוכבים עליו ומתקלסים בו. משום קדושתו אסור להטיל בו מום בכוונה, ודינו ש״ירעה עד שיסתאב״. אבל אם הוטל בו מום מעצמו נפסל לקרבן ומותר לשחוט אותו. על־פי רוב היה מאריך ימים ומוסיף קדושה שבאמונה־טפלה (״גלגול״ הוא) על קדושתו לפי הדין. ובמותו היו מטמינים אותו בבית־הקברות מאחורי הגדר.
he (billy) goat.	תַּיִשׁ	– הזכר בעזים.
religious elementary school.	70. ״חֶדֶר״	– כינוי בישראל לבתי־ספר דתיים לקטנים; חדר־תורה.
to be set aside, to be allocated.	71. הֻקְצָה	– הופרש, הובדל דבר־מה משלם; המגרש הוקצה על־ידי העיריה לגן ציבורי.
communal hostel for poor and aged.	72. הֶקְדֵּשׁ	– בקהילות ישראל: בית־מחסה או בית־חולים לעניים ולזקנים.
sewers.	73. צִנּוֹרוֹת שׁוֹפְכִין	– צינורות ביוב.
sewage, liquid refuse, dirty water.	שֳׁפָכִין, שׁוֹפְכִין (צורת היחיד: ״שֶׁפֶךְ״)	– מים לאחר השימוש בהם, מים מזוהמים ששופכים אותם: ״ושאר כל המשקין... וכל השפכין״ (שבת ח, א); מי שופכין.
electricity.	74. אֶלֶקְטְרִי־א	– חשמל. בתקופת ההשכלה, תקופת ההתחדשות של השפה העברית, התעשרה לשוננו

		בתלמוד משמשת בעיקר המלה ״אינו״, ״שאינו״. השימוש ב״בלתי״ פשט בעיקר בימי־הבינים (י. אבינרי: יד הלשון). בימינו מקובל לצרף את המלה אל שם תואר, לשם שלילתו (לדוגמה: בלתי מתאים).
it may be supposed that he... one can be sure that he...	64. חֲזָקָה עַל פְּלוֹנִי שֶׁ־	– ניתן לשער שפלוני...; יש לבטוח בפלוני ש־.
accepted opinion.	חֲזָקָה	– דעה מקובלת, דבר ברור ומוסכם: ״חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן״ (פסחים ט ע״א).
merchandise.	65. מַרְכֹּלֶת	– מסחר, סחורה (יחזקאל כז, כד).
slaughter house.	66. מָקוּלִין, מַקּוּלִין	– בית־מטבחיים, מקום ששוחטים שם בהמות לבשר (חולין צה ע״א).
butcher shop.		– אטליז, מקום ממכר בשר.
potato.	67. בֻּלְבּוּס	– תפוח־אדמה. המקור: יונית.
trade, merchandise.	68. פְּרַקְמַטְיָה	– סחורה, מסחר (תנחומא משפטים ה).
	69. תַּיְשֵׁי הַקְּהִלָּה	– תיש שנולד בכור לאמו קודש הוא ואסור לשחוט אותו. על־כן בעליו מפקיר אותו, אינו דואג למזונותיו והוא הופך ל״תיש הקהילה״, ניזון ממה שהוא מוצא ברחוב,

to be confident, to be absolutely certain.	59. לִבּוֹ סָמוּךְ וּבָטוּחַ, הוּא סָמוּךְ וּבָטוּחַ	– אין לו כל חשש ופקפוק, הוא משוכנע בדבר (שאול מתהלים קיב, ז–ח).
dependent, leaning, standing on firm base.	סָמוּךְ	– נשען, נתמך, עומד על בסיס חזק, איתן.
confident, trustworthy, secure.	בָּטוּחַ	– מלא בטחון, מאמין באמונה שלמה ב־.
short cut, abridgement of one's way.	60. קַפֶּנְדַּרְיָא	– דרך קצרה, מעבר המקצר את הדרך בין שני מקומות: "לא יעשנו (את הר־הבית) קפנדריא" (ברכות ט, ה).
indirectly, round about.	61. דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן, בַּעֲקַלָּתוֹן	– בעקיפין, לא בדרך ישרה, סחור־סחור.
winding, crooked	עֲקַלָּתוֹן	– מתפתל, מעוקל.
labyrinth.		– מקום שמסתעפות בו דרכים עקלקלות ומתפתלות, מבוך.
fenced area.	62. קַרְפִּיף, קַרְפֵּף	– שטח גדור לשמירת דברים שונים, לנטיעות וכדומה, חצר נרחבת מוקפת גדר.
in order not.	63. לְבִלְתִּי	– שלא, למען לא: "המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת?" (בראשית ג, יא).
not, except, without.	בִּלְתִּי	– לא, אי־, אין: דבר זה בלתי־אפשרי הוא. – זולת, בלי, בלעדי: "כי אין בלתך" (שמואל־א א, ב).
		"בלתי" מופיע מעט במקרא, ואילו

592·8

to exert very strong pressure on (lit.: to hang a mountain over him like a pale).	הַר כְּגִיגִית	(דיבור שאול מן שבת פח ע״א: ״שכפה הקדוש־ברוך־הוא עליהם את ההר כגיגית״). לצורך התמונה משתמש כאן שלום עליכם בביטוי פשוטו כמשמעו.
- to force, to compel.	כָּפָה	– הכריח, אילץ, דחק בפלוני כי יעשה דבר־מה שאינו לרצונו.
a pale.	גִּיגִית	– קערה רחבה, עביט. – כעין חבית קטועה עד מחציתה – בעיקר לכביסה ולצרכי בית אחרים.
broken, tottering (fig.:) weak, frail.	54. רָעוּעַ	– מעורער, מט לנפול, פגום. – בהשאלה: רופף, חלש, בלתי־מבוסס.
cemetery.	55. בֵּית־עָלְמִין	– בית־עולם, כינוי לבית־קברות. מקור: ארמית.
builder's cubit.	56. אַמַּת־הַבִּנְיָן	– אמה שמשתמשים בה הבנאים למדידה.
ancient measure; cubit roughly from elbow to finger tips.	אַמָּה	– מדת־אורך ששיעורה בערך כמרחק מן המרפק ועד ראשי האצבעות אצל אדם מבוגר.
- lower arm, from elbow downwards.		– החלק התחתון של היד, מן המרפק ועד ראשי האצבעות, ומכאן המדה ״אמה״ הנ״ל.
compasses, dividers.	57. מְחוּגָה	– מכשיר־שרטוט להתוות בו מעגלים וקשתות, למדידת קטעים וכדומה.
from: Isaiah 45:18.	58. ״לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ״	– מתוך ישעיה מה, יח.

ע־א). ועל יסוד המאמר הזה נהוג אצל היהודים הספרדים לומר ״בן פורת יוסף״ (במקום: ״בלא עין רעה״).

to link one's fate with —, to participate.	48. הָיָה חֶלְקוֹ עִם־, שָׂם חֶלְקוֹ עִם־	– השתתף עם, נמצא במחיצתו של־: ״ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך ושים חלקנו עמהם״ (תפילת שמונה־עשרה), ״שלא שם חלקנו עמהם״ (תפילת ״עלינו״), ״יהי חלקי עמכם, ענוי עולם״ (ביאליק).
eternal life. eternity.	49. חַיֵּי נֶצַח נֶצַח	– חיים ללא קץ, חיים לעולם, עד אין סוף. – אורך ימים, אין־סוף.
noisy.	50. הוֹמֶה	– רועש, סואן: רחוב הומה מאנשים. ״עיר הומיה״ (ישעיה כב, ב). אשר לצורת הנקבה ״הומיה״ ראה ״עושיה״ (12).
action, deed.	51. מַעֲלָל, מַעֲלָלִים	– מעשה, פעולה: ״הסירו רע מעלליכם מנגד עיני״ (ישעיה א, טז). מצוי בדרך כלל בצורת הריבוי ״מעללים״.
taken from: Psalms 125:2 (ironically).	52. ״כַּתְרִי־אֵלִיבְקָה הָרִים סָבִיב לָהּ״	– פארודיה על הפסוק ״ירושלים הרים סביב לה״ (תהלים קכה, ב).
to force someone to do something.	53. כָּפָה עַל פְּלוֹנִי	– הכריח את מישהו לעשות דבר־מה; לא נתן לפלוני ברירה אלא לעשות כך וכך

43. כִּתֵּת אֶת רַגְלָיו	– הלך הרבה, התיגע בהליכתו המרובה.	to be footsore with walking, to take a lengthy and tiring walk.
44. כִּלְכֵּל דְּבָרָיו	– ערך את דבריו, סידר אותם: ״טוב איש חונן ומלוה, יכלכל דבריו במשפט״ (תהלים קיב, ה); התלמיד כלכל את דבריו בהגיון רב.	put one's words in order, marshal one's words.
כִּלְכֵּל	– פרנס, זן, סיפק את הצרכים העיקריים.	to feed, to sustain, to support.
45. נִמְלַךְ	– התייעץ עם עצמו, חשב ושקל בדבר, עיין והחליט.	to consider, to take counsel.
46. בְּמָטוּתָא מִמְּךָ	– בבקשה ממך, אנא: עשה נא זאת במטותא.	please, I beseech you.
מָטוּתָא	– (ארמית) בקשה, בקשת סליחה.	(Aramaic) asking forgiveness, pardon.
47. בְּלִי עַיִן רָעָה, בְּלֹא עַיִן־הָרָע	– ביטוי עממי רווח, הנאמר בפי אדם המביע דברי התפעלות מיופיו, מחכמתו או מהצלחתו של פלוני, כאומר: לא דיברתי כן, חלילה, מתוך קנאה וצרות־עין, ולפיכך אין לחשוש שמא ייזוק על־ידי כך...	"May the evil eye have no influence" (said when praising someting, so that no harm or bad luck befall its owner).
עַיִן רָעָה, עַיִן־הָרָע	– מבט רע מתוך קנאה, שלפי האמונה יש בו כדי לפגוע ולהזיק: ״זרעו של יוסף אין עין־הרע שולטת בהם״ (ברכות כ	ill will, malevolence, (lit.:) evil eye).

– דברי מסורת, דברים שנמסרו מדור לדור, ממורה לתלמידו, מאב לבנו וכדומה: ״וזה הפרוש קבלנוהו מרבותינו קבלה״ (רבנו חננאל, שבת קכט ע״ב). ״זה היה קבלה בידינו״ (בספרות הגאונים).	38. קַבָּלוֹת	traditions.
– במבט ראשון, לפי הנראה, בסקירה ראשונה. במשפט בו מופיעה המלה ״לכאורה״ תבוא אחר־כך מלת ניגוד: אבל, אלא: לכאורה הדבר תמוה, אבל לכשתעיין בו יפה תמצא כי נכון ופשוט הוא. – באשר למקורה של המלה חלוקות הדעות. יש אומרים שמקור הביטוי הוא ״אורה״, כלומר, לפי הארה ראשונה: ״לכאורה כשמואל רהיטא״ (כתובות נד, א). – (י. אבינרי). ויש אומרים (בהשוואה לארמית ולסורית) שמקורו במלה ״כעור – לכעור״ (לכאורה – לכעורה), כלומר: לגנותך (ח. ילון). – (י. פרץ, ״עברית כהלכה״).	39. לִכְאוֹרָה	apparently, at first sight.
– תאר לעצמך, שים את עצמך במצב הנדון, כלומר: שער נא בעצמך, צא וחשוב: הגע בעצמך, כלום יכולתי לעשות אחרת?	40. הַגַּע בְּעַצְמְךָ, הַגַּע עַצְמְךָ	place yourself in that position, imagine . . .
– מגרעת, פגם, ליקוי.	41. חַסְרוֹן	drawback, defect, disadvantage.
– גלימה, מעיל עליון ארוך.	42. קַפּוֹטָה	robe, coat.

running back and forth.	32. רָצוֹא וָשׁוֹב	– רוץ וחזור, ריצה לכאן ולכאן: ״והחיות רצוא ושוב״ (יחזקאל א, יד).
to run (only in this phrase).	רָצָא	– רץ, מהר. הפועל מצוי בצורה זו רק בצרוף: רצוא ושוב.
to cause to meet, to make (let) happen.	33. הִקְרָה	– זימן, גרם שיקרה: ״כי הקרה ה׳ אלהיך לפני״ (בראשית כז, כ).
to be put to shame, to be ashamed.	34. חָפַר	– חור, בוש, נכלם.
lit.: as the skin of the garlic; valueless, worthless	35. כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם	– משל לדבר שאינו שווה כלום הנטול כל חשיבות (בכורות נח ע״א).
brown bread, whole-wheat bread.	36. פַּת־קִבָּר	– לחם פשוט וזול, לחם פשוט ומלא סובין.
coarse flour.	קִבָּר	– סובין, קמח גס, שאינו מנופה כל צרכו.
life has its ups and downs; history repeats itself.	37. ״גַּלְגַּל הוּא הַחוֹזֵר בָּעוֹלָם״	– תמורות של עליה וירידה חלות במצבם של בני־האדם. מקור הביטוי הוא בתלמוד (שבת קנא ע״ב): ר׳ אלעזר הקפר אומר: לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם הוא לא בא – בנו. ואם בנו לא בא – בן בנו בא, שנאמר: כי בגלל הדבר הזה (יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשיך) – תנא דבי ר׳ ישמעאל: גלגל הוא שחוזר בעולם״.

bile, gall.	מָרָה	– מררה, מיץ המופרש מן הכבד והוא מסייע לעיכול השומנים במזונות שנאכלו.
to become famous, to be renowned.	28. יָצְאוּ לִפְלוֹנִי מוֹנִיטִין	– בהשאלה: יצא שמו בעולם, פלוני נתפרסם והוכר במקומות רבים (על־פי בראשית רבה לט). המקור: יצקו מטבעות לכבודו.
coin.	מוֹנִיטִין	– מוניטה, מטבע, חתיכת מתכת שהוטבע בה חותם מוכר ומקובל. יש סוברים כי ״מוניטין״ היא ריבוי עברי מהמלה moneta, שפרושה ברומית ״מטבע״.
fame, repute.		– שם טוב, פרסום, תהילה.
sarcasm, wit.	29. חִדּוּד	– שנינה, הלצה, דיבור חריף, בדיחה עוקצנית.
sharpness, acuteness.		– עוקץ, דקירה, פגיעה נוקבת.
sharpening.		– עשיית דבר שיהא חד, השחזה.
sharp, whetted, sharpened.	30. שָׁנוּן	– חד, מושחז.
sharp-witted, clever, shrewd.		– בהשאלה: חריף, מחודד, הפוגע במטרה: דברים שנונים, בדיחה שנונה, שכל שנון.
against one's will, perforce.	31. עַל כָּרְחוֹ, בְּעַל כָּרְחוֹ	– נגד רצונו, אף אם אינו רוצה בכך: ״שעל כרחך אתה נוצר... ועל כרחך אתה חי...״ (אבות ד, כב).
necessity.	כֹּרַח	– הכרח, נחיצות רבה.

to dare, to be bold, to venture.		הֵעֵז	–(משורש ״עזז״) הרהיב עוז, נתמלא אומץ־רוח.
to be whitened, to be bleached.	23.	הִתְלַבֵּן	– נעשה לבן על־ידי ניקוי וכיבוס.
(fig.) to be clarified.		נִתְלַבֵּן	– בהשאלה: נצרף, זוקק, הובהר: הדברים נתבררו ונתלבנו למדי בשעת הדיונים.
to tell just part of the story.	24.	סִפֵּר וְשִׁיֵּר	– לא סיפר הכל, סיפר משהו והשאיר משהו שלא סיפר עליו. חיקוי לביטוי התלמודי: ״תנא ושייר״ (למד והשאיר: בבא קמא טו ע״א).
to leave over.		שִׁיֵּר	– השאיר, הותיר.
to reject someone's request.	25.	פְּטָרוֹ בְּלֹא כְּלוּם	– דחה את מבוקשו של פלוני, השיב את פניו ריקם: ״לפטרו בלא כלום אי אפשר״ (חולין כז ע״ב).
here, fig.: to deny, to ignore.			– כאן בהשאלה: להכחיש, להתעלם לחלוטין מהעובדה.
to dismiss, to send away.		פָּטַר	– שלח, נתן ללכת.
down to the smallest detail.	26.	לְכָל פְּרָטָיו וְדִקְדּוּקָיו	– כולו בתכלית הדיוק, שום פרט לא נעדר.
precision, exactness.		דִּקְדּוּק	– דיוק, עשית דבר כראוי ולכל פרטיו.
melancholy.	27.	מָרָה שְׁחוֹרָה	– מחלת־רוח או מצב־רוח של דכאון ממושך.
(coll.) depression, melancholia, morbidness.			– בלשון הדיבור: עצבות, שעמום, ראיית שחורות.

false matter, fabricated story.	17. בְּדוּתָא, בְּדוּתָה	– דבר בדוי, דבר שקר.
imaginary report, fairy tale, fiction.		– בדיה, אגדה בדויה, מעשיה.
		מלה ארמית מהשורש בדי (או בדה – בדא), שהוראתו לברוא מן הדמיון.
without any special motive, vague.	18. בְּעָלְמָא	–(ארמית: בעולם) סתם, בלי כוונה מיוחדת, שאין בו ממש: הוא מדבר דברים בעלמא.
exaggeration.	19. הֲבַאי	– גוזמה, הפלגה, תאור דבר בצורה מופרזת.
meaningless talk, vain talk, nonsense.	דִּבְרֵי־הֲבַאי	– דברי־הבל, דברים שאין בהם ממש, דברים בטלים.
nonsense! nothingness, Stuff! No such thing! (Lit. the raven has flown).	20. עוֹרְבָא פָּרַח	– עורב פרח. כינוי לדבר שאין בו ממש, דברי־הבאי, דברים שלא היו ולא נבראו. המקור: ארמית (שאול מן ביצה כא ע״א).
to sing.	21. רִנֵּן	– שר, זימר, צהל.
(fig.) to slander, to speak ill of.		– בהשאלה: השמיע דברים על מישהו (בעיקר בגנותו), הלעיז, הלך רכיל: לרנן אחרי מישהו.
to be insolent, to be impudent, to be brazenfaced.	22. הֵעֵז פָּנָיו	– התחצף, ענה בחוצפה ובעזות־פנים: ״עד כאן העזת פניך ברבך״ (ברכות סב ע״ב).

mourning, wandering astray.	12. עוֹטֶה (עוֹטְיָה)	– אבל, נוגה, תועה: ״שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך״ (על־פי שיר השירים א, ז). עוטיה היא צורה קדומה של הבינוני המופיעה במקרא, ומקורה כנראה בלשון הכנענית.
connection, relation.	13. שַׁיָּכוּת	– יחס, קשר: מה השיכות שבין שני הדברים?
good manners.	14. דֶּרֶךְ־אֶרֶץ	– נימוסין, מנהגים מקובלים, התנהגות נאה ומתוך כבוד: ״לימדה תורה דרך־ארץ, שלא יאמר אדם דבר לחברו אלא אם כן קורהו״ (יומא ד ע״ב).
airship, zeppelin.	15. סְפִינַת־אֲוִיר	– כינוי לכלי־הטיס הגדולים מטיפוס ה״צפלינים״ – הפורחים באויר בכוח כלי־קיבול עצומים הממולאים מימן או הליום.
railway, railroad.	16. מְסִלַּת־בַּרְזֶל	– קו הרכבת, דרך מתוקנת למהלך קרונות־רכבת, עשויה פסי־ברזל מונחים על גבי אדנים. בימי המשכילים הרבו לחדש מלים על דרך הצרוף, כגון צרוף זה וקודמו. לעתים קרובות תורגמו הצרופים תרגום שאילה משפות אחרות, כמו הגרמנית, שבה צרופי המלים שכיחים מאד. ״מסילת־ברזל״ היא תרגום מלולי של המלה הגרמנית Eisenbahn, והכוונה היא לא רק לפסי הרכבת אלא גם לרכבת עצמה.

inverted commas, quotation marks.	מֵרְכָאוֹת כְּפוּלוֹת, מֵרְכָאוֹת	– זוג של ״פסיקים״ לפני מלה או מאמר וזוג שני לאחריהם (״—״), להורות כי המלה או המאמר הם דיבור ישיר של מישהו או מובאה ממקור אחר. כן מקיפים במרכאות מלה או צרוף־מלים שאין להבינם כפשוטם אלא בהוראה הפוכה, כגון הדיבור ״חכם גדול״ המוסב על שוטה מופלג.
a luckless person, a good-for-nothing.	8. לֹא־יִצְלַח	– כינוי לאדם ביש־מזל, שכל מה שהוא עושה אינו עולה יפה בידו (על־פי ירמיה כב, ל). הכינוי העממי הוא: לא־יוצלח.
to disgrace, to disfigure.	9. נִוֵּל	– ניבל, כיער, השחית את היופי: ״בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנולתן״ (נדרים ט, י).
on the contrary. (col.) let it be!	10. אַדְּרַבָּה	– להיפך, יתרה מזו. – בלשון הדיבור: הלואי וכך היה! מקור: ארמית.
to stand in its place.	11. עוֹמֵד עַל תִּלּוֹ	– נמצא במקומו הקבוע, בנוי על מכונו (יהושע יא, יג).
mound, hillock.	תֵּל	– גבעה מלאכותית, מקום שהוגבה מעל פני סביבתו על־ידי ערמות חול, עפר, אבנים, שרידי בנינים וכו׳.
heap.		– גל, ערמה, ציבור רב של דברים.
large amounts of; heaps of.	תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל–	– בהשאלה ובדרך גוזמה: ערמות ערמות, שפע, ריבוי: בחצר נערמו תלי תלים של גרוטאות.

הארץ״ (בראשית א, כה). נאמר על בני־אדם ובעלי חיים.		
– צמח, גדל, שגשג.	פָּרָה	to thrive.
– עשה פרי, הצמיח יבול, הניב.		to produce fruit, to be fruitful.
– כהן מדין וחותן משה.	4. יִתְרוֹ	Jethro — Mose's father-in-law and priest of Midian.
– הפרשות העוסקות ביתרו מכנות אותו בשמות נוספים, אשר העסיקו את חז״ל והפרשנים. רש״י בפירושו לשמות יח, א עוסק בענין זה ואומר: ״שבע שמות נקראו לו: רעואל, יתר, יתרו, חובב, חבר, קני, פוטיאל״ (ראה גם שמות רבה כז).	שְׁמוֹת יִתְרוֹ	Jethro's names (according to a legend Jethro had seven names).
– בהשאלה: שמות רבים מדי, אדם בעל שמות אחדים.		(fig.) too many names, a person who has many names.
– דל, עני, מסכן מדוכא (תהלים י, ח). רבים: חלכאים.	5. חֵלֵכָה, חֵלְכָה	poor, unfortunate, wretched person.
– מצאנו. צורה מקובלת בלשון חכמים (על דרך פעלי ל״ה).	6. מָצִינוּ	we found.
– שם אחד מטעמי המקרא, מן המחברים (״משרתים״); סימנו: ֥ מתחת לאות (א֥).	7. מֵרְכָא, מֵרְכָה	Merkha" — name of conjunctive accent or cantillation sign.

42365-II

עיר הכתריאלים — שלום עליכם

א. הערות ומילון :

Pale, district of residence for Jews in Czarist Russia.	1. תְּחוּם־הַמּוֹשָׁב	– אזור של ישובים וערים ברוסיה, שבהם הורשו היהודים לגור בימי שלטון הצארים; מעבר לתחום־המושב היתה ישיבתם אסורה. עם ביטול שלטון הצארים בטלה גם גזירת תחום־המושב.
boundary, limit.	תְּחוּם	– קו המפריד בין שתי רשויות, וכן השטח שבתוך הגבולות.
Sabbath limit (beyond which one may not walk on the Sabbath).	תְּחוּם שַׁבָּת	– שטח בראדיוס של אלפיים אמה מחוץ למקום ישוב, שמותר ללכת בו ביום השבת בלא להפר על־ידי כך את מצות שבות ומנוחה: ״עד כאן תחום שבת״ (ערובין ה, ה).
population.	2. אוּכְלוּסִין,	– אוכלוסיה – תושבים, אזרחים.
large crowd, multitude.	אוּכְלוּסִיָּה	– קהל, המוני בני־אדם. המקור: בא מן היונית: (אוכלוס – המון).
to be fruitful and multiply.	3. פָּרָה וְרָבָה	– התרבה על־ידי ילודה, הקים ולדות הרבה: ״פרו ורבו ומלאו את

9. תּוֹתָח – — במקרא: אחד מכלי־המפץ הקדמונים.
10. מַצְפּוּן – — במקרא: דבר צפון, מטמון.

ח. ענה על השאלות הבאות:

1. מהו, לדעת אחד העם, היחס בין הגיבור המנהיג ובין החברה? מדוע הוא מתנגד לדעות המקובלות בקשר לבעיה זו, וכיצד הוא מנמק את דעתו?
2. מהו ההבדל בין "אמת ארכיאולוגית" ו"אמת היסטורית"? מהו יחסו של אחד העם לשתי אלו?
3. האם דמותו של משה היא "אמת ארכיאולוגית" או "אמת היסטורית"? כיצד מנמק אחד העם את דעתו?
4. מה הן התכונות המייחדות את דמותו של הנביא? כיצד מתגלות תכונות אלו בדמות משה?
5. מהו היחס בין נביא וכהן? כיצד מצטיירים יחסים אלו בקשר שבין משה ואהרן?
6. מה הם הספקות והלבטים המתעוררים בלבו של משה, המסרב או מהסס למלא את שליחותו? השוה את המסופר במאמר למסופר בתורה (שמות ג—ד).
7. אחד העם מרבה לשבץ פסוקים מקראיים מן הפרקים המתארים את "שיחת" משה ואלהים. מהו תפקידם של פסוקים אלו בעיצוב הסגנוני של המאמר כולו? איזה אופי מקבל המאמר כתוצאה משיבוץ זה?
8. בחן את מבנה המאמר והסבר את היחס שבין חלקיו השונים.

ז. אחד העם נחשב ליוצר הסגנון המדעי המדויק בספרות העברית החדשה. הוא הטעים את הצורך לשקוד על הצטמצמות המחשבה וניסוחה בלשון מדויקת ופשוטה. עם זאת, יש בסגנונו הרבה מסממני שפת המקרא ולשון חז"ל גם יחד. מאמריו רוויים ומלאים ניבים ציוריים ומטאפורות, כגון: "שלומדים המתאבקים בעפר ספרים עתיקים"; "ואדם חי מהלך על שתיו"; "ערבות החיים" וכו'.

לקט את הניבים והמטאפורות שבהן משתמש אחד העם במאמר "משה". האם תוכל להסביר מדוע משתמש אחד העם בניבים מעין אלו. ומהו אופיו של המאמר כתוצאה משימוש זה?

ח. המלים "עבר", "עברי" ו"משלוחתי" נמצאות בשפת הדיבור של ימינו בהוראה שונה מזו המצויה במקרא. תופעה מעין זו נמצאת מאד בשפה העברית, שהורשה בדורות האחרונים על בניה שפת כתובה בדורות ראשונים וקדומים יותר. עובדה זו הביאה לשתי התפתחויות עיקריות בשפה העברית: מצד אחד נמצא כי צורכי החיים המשתנים גרמו ליצירת מלים חדשות לגמרי, שאין זכרן נמצא במקורות הקדומים; ומצד שני נמצא שמלים ישנות קיבלו משמעות חדשה. במקרים מעין אלו יש שהמשמעות החדשה מצטרפת למשמעות הישנה, ויש שהמשמעות הישנה נעלמת לחלוטין והמשמעות החדשה תופסת את מקומה (כמו במלה "עבר" או "עברי").

לפניך רשימת מלים המצויות במקרא במשמעות שונה מזו המקובלת כיום. האם תוכל למצוא את משמעותן המקובלת בשפה עתה?

1. מוֹקֵשׁ – — במקרא: שם נרדף למכשול.
2. מִכְתָּב – — במקרא: שם נרדף לכתב.
3. תַּרְבּוּת – — במקרא: ריבוי או רבייה.
4. חַשְׁמַל – — במקרא: מין מתכת.
5. מִשְׂרָה – — במקרא: ממשל או שררה.
6. פִּטְדָה – — במקרא: אבן יקרה.
7. חָזֶה – — במקרא: אבר הבהמה, החלק הקדמי של הבהמה.
8. מַטָּרָה – — במקרא: משמר.

.4 גזירת שמות מן התארים המחודשים. לדוגמה:
גשמיות, סבתיות, חמריות, מוחשיות וכו'.

.5 מצא בסיפור את המונחים הפילוסופיים שבהם משתמש אחד העם, והסבירם.

.6 לפניך רשימת תארים הלקוחים מן המאמר. מהו השם שממנו נגזרו, ומהו השם החדש שנבנה מהם? מצא את ההבדל בין שני השמות:
אנושי, מקורי, מוחשי, מעשי, לאומי, עברי, פנימי, חמרי, קיבוצי, כללי, חיצוני.

.7 כפי שנאמר לעיל, התרבו השימושים במלים במשקל "התפעלות" בספרות הפילוסופית של ימי-הביניים. במשקל זה נמצא מלים רבות, כגון:
התעלות, התפעלות, התרחשות, התפשטות וכו'.

לאיזו הוראה (או הוראות) התחזק השימוש במשקל זה? מדוע נזקקו לו חכמי הפילוסופיה בימי-הביניים?
גזור ובנה שמות במשקל זה מן השורשים הבאים:
פעל, יחס, שמר, נשא, עלה, מצא, גלה, פתח, רחב, שנה.

.8 מלבד השימוש במונחים פילוסופיים מוסכמים, מרבה אחד העם להשתמש גם בצירופי-לשון מיוחדים המשמשים ללשון ספרות המחקר והעיון בדרך כלל. לדוגמה: תולדות מסויימות, הוציא אל הפועל וכו'. השתמש בצירופים הבאים במשפטים:

.1 כוחות פועלים
.2 בן מקרי
.3 יצא אל הפועל
.4 די אומר
.5 הוציא מן הכלל
.6 מה נראה של הדבר
.7 הכרת הכללי

הֶחֱזִיר – שִׁחְזֵר – חִזֵּר
הִלְהִיב – שִׁלְהֵב
הִכְלִיל – שִׁכְלֵל
הֵקִים – שִׁקֵּם – קוֹמֵם

5. מה ההבדל בין הפעלים המופיעים בבנין שפעל ובין הפעלים הבאים? מהו השורש של פעלים אלו?

שִׁכְשֵׁךְ
[illegible]
שִׁלְשֵׁל
הִשְׁתַּמֵּר
הִשְׁתַּחֲוָה

הִשְׁתַּתֵּק
הִשְׁתַּתֵּף
נִשְׁתַּיֵּר
הִשְׁתַּבֵּחַ
שִׁעֲשַׁע

ה. מאמריו ומסותיו הפילוסופיות של אחד העם הנם בבחינת שלוחה סגנונית נפרדת ונבדלת מדרכי הביטוי והסגנון המצויים בסיפורת — הסיפור והרומאן. מבחינה זו ניתן למצוא קשר אמיץ בין שפתו וסגנונו של אחד העם ובין שפת הפילוסופיה של ימי-הביניים.

ספרי הפילוסופיה והמחקר של ימי-הביניים פתחו פתח להתפתחות הלשון העברית ולהבעת מושגים מופשטים. רבים מן החוקרים והפילוסופים כתבו בערבית, או הושפעו מן הערבית, והלשון שבה השתמשו רווית ומלאה מונחים ודרכי-ביטוי ערביים. עם זאת נמצא כי ספרות זו השפיעה על התפתחות הלשון העברית בנקודות הבאות:

1. גיבוש ועיצוב המונחים הפילוסופיים שנקלטו והשתרשו בלשון, ואי אפשר לנו כיום בלעדיהם. לדוגמה: כמות, איכות, מציאות, קדמות וכו'.
2. הרחבת השימוש במשקל "התפעלות".
3. גזירת תארים משמות בסיומת י', לשם דיוק הבעתם. לדוגמה: [illegible] וכו' (בהשפעת הלשון הערבית).

פיעל, פועל, התפעל (נתפעל). בניגוד לארמית, שבה בנין שיפעל מופיע כבנין זר, נמצא כי בעברית של המשנה בנין זה הוא איבר חי ופורח, וכך עבר אף לידינו.

1. מצא את המשמעות, השורש ושם הפועל של הפעלים הבאים:

1. שִׁעְבֵּד
2. שִׁכְלֵל
3. שִׁכְנֵע
4. שִׁחְזֵר
5. שִׁכְפֵּל
6. שִׁחְרֵר
7. שִׁלְהֵב
8. שִׁרְבֵּט
9. שִׁרְבֵּב
10. שִׁקֵּם

2. מה תהיה צורת שם הפעולה של פעלים אלו? בנה משפטים עם שמות אלו.

3. מה ההבדל בין צורת הפעלים הבאים ומשמעותם? האם אתה מכיר תופעות דומות?

שִׁעְבֵּד – הִשְׁתַּעְבֵּד – שֻׁעְבַּד
שִׁחְרֵר – הִשְׁתַּחְרֵר – שֻׁחְרַר
שִׁכְלֵל – הִשְׁתַּכְלֵל – שֻׁכְלַל
שִׁכְנֵע – הִשְׁתַּכְנֵע – שֻׁכְנַע
שִׁעֲמֵם – הִשְׁתַּעֲמֵם – שֻׁעֲמַם

4. השימוש בבנין שפעל מקביל, במידת מה, לשימוש בבנינים אחרים, בעיקר: פיעל והפעיל. עם זאת יש להבחין בהבדלי המשמעות של פעלים הבאים בבנין שפעל, לעומת פעלים הבאים בבנינים הכבדים.

בחן את ההבדל בין הפעלים הבאים, ובנה משפטים עם כל פועל:

הֶעֱבִיד – שִׁעְבֵּד – עָבַד
הִכְנִיעַ – שִׁכְנֵעַ – נִכְנַע
הִכְפִּיל – שִׁכְפֵּל

9. "יותר מכל, בולטת היא בכל (יופיה) באותו הציור האידיאלי של אדון הנביאים".
10. "איש מצרי מכה איש עברי. (החזק) רומס ברגל גאוה את החלש... ומתמרמר הנביא (ומגן על) החלש".
11. "חש הוא בלבו שעדין לא (קים או ביצע את שליחותו)".
12. "וכי אפשר לו עתה למצא עוד דרכים חדשות למטרתו, ולהשיג בזקנותו מה (שלא הצליח) בילדות?"
13. "איש כמוהו, אשר (דברי חנופה) לא ידע, לא יצלח (לשכנע) לב מלכים לחפצו".
14. "גם הנביא יש לו בחייו (שעות משבר) שבהם נבואתו מסתלקת ממנו, (והאנושי) שבו מושכהו לבצת החיים".
15. "הנביא בקרבו התעורר בכל (תוקף) נגד מחשבת־(טומאה) זו".

ג. מצא את שורשן של המלים הבאות, ומצא שמות נוספים הנגזרים מאותו שורש:

1. תּוֹלְדוֹת
2. מוּחָשִׁי
3. מוֹשִׁיעַ
4. קַדְמוֹן
5. עֶלְבּוֹן
6. מָסוֹרָה
7. לְשַׁעְבֵּד
8. מִגְרָעוֹת
9. תְּכוּנָה
10. הָמוֹן

ד. הפעלים "שיעבד", "שיחרר" ואחרים שייכים לבנין מיוחד, הנקרא בנין "שיפעל". סימן־ההיכר של בנין זה הוא הוספתה של שי"ן לשלוש אותיות השורש (ש־עבד, ש־חרר, ש־להב). אנו משתמשים בו בעיקר לתאור פעולה חוזרת ומתמדת לזמן ממושך.

בנין שיפעל מופיע באוגריתית ואף בארמית מקראית. אולם נראה כי הארמית אינה מכירה בנין זה. המלים המופיעות בה בבנין זה שאולות מאכדית או אשורית. הלשון המתחדשת קלטה צורה זו, ופיתחה מערכת של שלושה בנינים: שיפעל, שופעל, השתפעל (נשתפעל); מערכת זו מקבילה לבנינים:

7. מַהוּת
8. חֲקִירָה
9. מוּטָל בְּסָפֵק
10. מַגְשִׁים
11. מְדַקְדֵּק בִּפְרָטִים
12. מָסֹרֶת
13. דְּיוֹקָן
14. מַה טִּיבוֹ?
15. גּוּף הַמַּעֲשֶׂה
16. לֹא מָצָא אֶת יָדָיו וְרַגְלָיו
17. הֲוֵי אוֹמֵר
18. אִישׁ קְצָוֹת
19. אֲמַתְלָה
20. הִתְקוֹמֵם
21. חַיֵּי שָׁעָה
22. עוֹמֵד לִימִינוֹ
23. הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ
24. עֵינֵי רוּחִי
25. בָּשָׂר וָדָם
26. קָנָה אֶת לִבִּי
27. נָקַל
28. נְשׂוּא פָּנִים
29. עָלָה בְּיָדוֹ
30. בְּלִי הֶרֶף

ב. לפניך רשימת משפטים הלקוחים מן המאמר. החלף את המלים הנמצאות בסוגריים במלים בהן משתמש המספר:

1. „כשאני שומע את החוקרים (מתפלפלים) בדבר השפעתם של גבורי ההיסטוריה...".
2. „כשאני רואה את המלומדים (לומדים במסירות והערצה) ספרים וכתבים עתיקים...".
3. „כל שאין (חותמו) נכר במהלך החיים הכלליים...".
4. „היוצר (בדמותו) יוצר".
5. „צורות כאלו שבהן מגשם רוח העם את שאיפותיו הפנימיות הולכות (ומתעצבות) בו. כמו מאליהן... ואין (מקפידים) עמהן בפרטים".
6. כשהוצרך לעמוד לפני פרעה (ולהתדין) עמו על ענינים מדיניים, (התבלבל ונבוך) בלי עזרת אהרן אחיו...".
7. המסורת לא הסתירה מאתנו שבין החוקים המיוחסים למשה יש (שהונהגו) רק לאחר כמה דורות".
8. „הנביא... אינו יכול לקבל שום (סיבה או נימוק)... ואינו נח מזעפו וכעסו גם אם כל (העולם) יתנגד לו".

work, deed, action.	פֹּעַל	– מעשה, עבודה: ״יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב״ (תהלים קד, כג).
wages, reward.		– שכר העבודה, פרי העמל: ״ברעהו יעבוד חנם ופועלו לא יתן לו״ (ירמיה כב, יג).
a verb.		– בדקדוק: מלה בלשון המורה על עשיית מעשה, או על הימצאות במצב מסוים.
dignitary, notable, person of eminence.	105. נְשׂוּא פָּנִים	– נכבד, חשוב, שרבים נושאים את פניו: ״שר חמשים ונשוא פנים״ (ישעיה ג, ג).
carried.	נָשׂוּא	– שנושאים אותו, מיטלטל: ילד נשוא על כתפי אביו.
married.		– בעל אשה (רווחת יותר הצורה ״נשוי״).
predicate (grammar).		– בתחביר: חלק המשפט האמור על הנושא. למשל: במשפט ״צדיק כתמר יפרח״ – ״צדיק״ הוא הנושא, ״יפרח״ הוא הנשוא.
Exodus 4:15-16	106. ״וְדִבַּרְתָּ	אֵלָיו... וְדִבֶּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם. וְהָיָה הוּא יִהְיֶה לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים״ – שמות ד, טו–טז.

ב. תרגילים:

א. כתוב משפטים ושלב בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. מַהֲלַךְ הַחַיִּים
2. מוּחָשִׁיּוּת
3. הִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלָיו שֶׁל –
4. הָיָה כְּלֹא הָיָה
5. הֲלָךְ רוּחַ
6. וַדַּאי

delight.		"והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה" (מלכים־א י, יג).
article, thing, object.		– דבר מיטלטל, כלי, עצם, מצרך: "למוכר חפץ לחברו ונמצא שאינו שלו" (ירושלמי, תרומות ו, ג). העני מכר את כל חפציו.
		– בקטע שלפנינו יופיע הצרוף "להשגת חפציו" בהוראת "השגת חפצו" או רצונו. השימוש בצורת הרבים של "חפץ" בהוראת "רצון" רווח ומצוי במקורות; לעומת זאת יופיע הוא בשפת ימינו בעיקר בצורת היחיד. לדוגמה: השיג את חפצו, וכו׳. צורת הרבים, "חפצים", התיחדה בעיקר להוראתה השניה של המלה: הוא ארז את חפציו.
Exodus 4:10.	102. "גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם"	– שמות ד, י.
Exodus 4:13.	103. "בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח"	– שמות ד, יג.
		משה מבקש מאלוהים שלא יבחר בו כשליח ומציל העם ממצרים.
please.	בִּי	– אנא, לשון בקשה.
to carry out, perform, execute.	104. הוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל, הוֹצִיא לַפֹּעַל	– ביצע, הגשים, הפך רעיון למעשה: הוצאתי לפועל את תכניתי. קל לחשוב על רעיון, קשה יותר להוציאו אל הפועל.

marsh, swamp.	96. בִּצָּה	– מקוה רפש ובוץ, מקום שבו נמצאים מים עומדים: ״בסתר קנה ובצה״ (איוב מ, כא). אדמת בצה. מיבשי בצות.
filth; foul thing. (fig.): abomination. putrefied matter, abominable (of sacrifice, on third day after slaughter).	97. פִּגּוּל	– באוֹש, סרחון, ובהשאלה: דבר מוקצה מחמת מיאוס, שיקוץ: ״מרק פגולים״ (ישעיה סה, ד). – ביחוד: כינוי במקרא לבשר קרבן שנפסל משום שעבר זמנו: ״ביום השלישי פגול הוא לא ירצה״ (ויקרא יט, ז).
It shall never be!	98. הָיֹה לֹא תִהְיֶה!	– לא יקום ולא יהיה הדבר! ״והעולה על רוחכם – היו לא תהיה״ (יחזקאל כ, לב).
utensil, implement. handling, use.	99. תַּשְׁמִישׁ	– דבר שמשתמשים בו, כלי, מכשיר: ״תשמישי קדושה״ (מגילה כו ע״ב). – שימוש, תועלת מעשית, הפקת תועלת: ״כלי תשמישו״ (פאה ח, ה). ״ואם התקינן (את כיסויי הכדים) לתשמיש״ (כלים ב, ה).
Exodus 4:10. It refers to an eloquent speaker, orator.	100. ״אִישׁ דְּבָרִים״	– שמות ד, י. הביטוי ״איש דברים״ משמש כתאור לאדם דברן, אדם הבקיא בהלכות דיבור.
wish, desire,	101. חֵפֶץ	– רצון, נטיה לדבר־מה, תשוקה, משאלה:

hieroglyphics.	כְּתָב הַחַרְטֻמִּים	– כתב הציורים שהשתמשו בו המצרים הקדומים, והיה ידוע בעיקר בחוגי החרטומים, הכהנים והשרים.
(col.) : illegible (indecipherable) writing.		– בשפת הדיבור משתמשים בביטוי ״כתב חרטומים״ כתאור לכתב־יד בלתי־קריא ובלתי־ברור.
enchantment, magic, sorcery.	93. לַהַט (לְהָטִים)	– מעשה כשפים, קסם, אחיזת עינים: ״ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם״ (שמות ז, יא). מעשה להטים.
angel.	94. בֶּן־אֱלֹהִים	– כינוי למלאך: ״ויבאו בני האלהים להתיצב על ה׳״ (איוב א, ו). ״ויראו בני־האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו״ (בראשית ו, ב). – על־פי האגדה, המסתמכת על בראשית ו, ב–ד, נענשו בני־האלהים ו״נפלו״ מן השמים ארצה, והם ה״נפילים״. אחד העם מסתמך על אגדה זו בדברו על ״נפילת בני האלוהים״, אולם עם זאת אין הוא מזכיר את מוטיב העונש, אלא מנסה להדגיש את ההבדל שבין ״שמים״ ו״ארץ״, בין אמונה וחיי רוח, בין מציאות וחיי חומר.
human being, mortal, flesh and blood.	95. בָּשָׂר־וָדָם	– אדם בן־תמותה, כינוי לאדם החלש לעומת אלוהים או כוחות הטבע: ״בשר ודם, היום עודנו ומחר איננו״ (ירושלמי סנהדרין, סוף ו).

		חטאתם״ (שמות לב, לד). שני מובנים אלה משמשים הרבה בלשון התנ״ך.
(a) to order, to command; (b) to count, number, hold a census.		– בשפת ימינו התיחד השימוש בפועל ״פקד״ לשתי הוראות עיקריות: (א) ציוה או נתן פקודה, (ב) ספר, מנה (ערך מפקד).
Exodus 3:18.	89. ״וְשָׁמְעוּ לְקוֹלוֹ״	– על־פי שמות ג, יח. שם נאמר בבקשר לזקני ישראל: ״ושמעו לקולך״.
Exodus 4:1.	90. ״לֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ... לֹא יַאֲמִינוּ״	– על־פי שמות ד, א: ״ויען משה ויאמר: והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו: לא נראה אליך ה׳״.
mission.	91. מִשְׁלַחַת	– שליחה, שליחות: ״ישלח בם חרון אפו... משלחת מלאכי רעים״ (תהלים עח, מט). ״והיה זריז במשלחתו״ (במדבר רבה יד).
delegation.		– מלאכות, חבר אנשים שנשלחו למלא תפקיד מסוים: בטקס השתתפו משלחות מכל פינות הארץ. משלחת ישראל לעצרת האומות המאוחדות. – רק ההוראה הראשונה של המלה ״משלחת״ תתאים לקטע בו היא מופיעה במאמר. ואילו כיום מקובל להשתמש במלה זו בעיקר בהוראתה השניה.
magician (in ancient Egypt or Babylonia); Egyptian sage.	92. חַרְטֹם	– כינוי לקוסם או לכהן במצרים ובבבל בימי קדם (בראשית מא, ח; דניאל ב, ב). וברבים: חרטומים.

		לא יצלח לכל״ (ירמיה יג, ז). ״ותצלחי למלוכה״ (יחזקאל טז, יג).
to succeed, do well, prosper.		– עלה יפה, היה טוב: ״למה זה אתם עוברים את פי ה׳, והיא לא תצלח״ (במדבר יד, מא). שתי ההוראות הן בנות־תוקף לגבי ההקשר. עם זאת יש לזכור כי הפועל ״צלח״ בשתי הוראות אלו יופיע בלשון ימינו בעיקר בבנין הפעיל: ״הצליח״, ובהוראה סבילה – ״מוצלח״: מעשה מוצלח. לעומת זאת רווח השימוש בצרוף ״לא יצלח״ (או ״לא יוצלח״) ככינוי עממי לאדם ביש־מזל, שכל מה שהוא עושה, אינו עולה יפה בידו (על־פי ירמיה כב, ל). אבל פה אין אחד העם מתכוון לכינוי הזה.
Exodus 3:16.	87. ״זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל״	– על־פי המסופר בשמות ג, טז נצטווה משה לאסוף את זקני ישראל ולומר להם: ״ה׳ אלהי אבותיכם נראה אלי... לאמר: פקד פקדתי אתכם... אעלה אתכם מעני מצרים״.
elders or patriarchs of the community.	זְקֵנִים	– כינוי לראשי העם ושופטיו: ״ויעש כן משה לעיני זקני ישראל״ (שמות יז, ו). זקני העם היו ראשי העם, חשובי העם ומנהיגיו, ולאו דוקא הזקנים ביותר בגיל.
to remember, recall, think of.	88. פָּקַד	– זכר, העלה על דעתו לטובה: ״וה׳ פקד את שרה כאשר אמר״ (בראשית כא, א). או לרעה: ״וביום פקדי ופקדתי עליהם

they did not appreciate him.	82. לֹא חֲשָׁבוּהוּ	– לא העריכוהו ולא כיבדו אותו.
to appreciate, to esteem, respect.	חָשַׁב	– כיבד, הוקיר, העריך, החשיב: ״הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשובו וזהב לא יחפצו בו״ (ישעיה יג, יז). ״נבזה ולא חשבנוהו״ (ישעיה נג, ג).
learning, teaching. lesson.	83. לֶקַח	– לימוד, ידיעה, דעת: ״ישמע חכם ויוסף לקח, ונבון תחבלות יקנה״ (משלי א, ה). פלוני שמע לקח מפיו של הפרופסור. – מוסר־השכל, מסקנה הנלמדת מתוך נסיון וכדומה: לקח הבחירות לעיריה הוכיח לאנשים את טעותם. המפלגות לא למדו לקח.
to be established, founded.	84. נוֹסַד	– (נפעל משורש ״יסד״): הוקם, הונח היסוד ל־: ״ולאמר לירושלים תבנה והיכל תוסד״ (ישעיה מד, כח). פתח־תקוה נוסדה בשנת תרל״ח.
flattery, hypocrisy.	85. שְׂפַת חֲלָקוֹת	– דברי חונף וכחש (תהלים יב, ג).
flattery, hypocrisy.	חֲלָקוֹת, חֲלַקּוֹת	– דברים חלקים, דברי חנופה: ״דברו לנו חלקות, חזו מהתלות״ (ישעיה ל, י). ובדומה לזה – ״חלקת לשון״ (משלי ו, כד).
bald (smooth) part.	חֶלְקָה	– מקום חלק, מקום בלא שיער: ״ואת עורות גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו״ (בראשית כז, טז).
to be fit for.	86. צָלַח	– היה כשר וטוב, התאים: ״נשחת האזור

– שיח קוצני, שלפי המסופר בתורה נתגלה מתוכו ה׳ למשה בלבת אש (שמות ג, ב). יש סוברים כי הוא אחד ממיני הפטל.	77. סְנֶה	bust, thornbush. (Ex. 3, 2: "and behold the bush burnt with fire, and yet the bush was not consumed").
– הצליח לבצע דבר: ״הרבה עשו כר׳ ישמעאל ועלתה בידן״ (ברכות לה ע״ב). עלה בידי להשיג כרטיס להצגת התיאטרון.	78. עָלָה בְּיָדוֹ, עָלְתָה בְּיָדוֹ	to succeed, manage.
– שמות ג, ו–יא.	79. ״אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ... רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי...״	Exodus 3:6-11.
– אלוהי האנושות כולה, האל האוניברסאלי. בהקשר שלנו בא ביטוי זה בניגוד ל״אלוהי אביך״.	80. אֱלֹהֵי הָעוֹלָם	Universal God.
– (כאן:) אנושות, כלל בני־האדם החיים על האדמה: ״עולם כמנהגו נוהג״ (עבודה זרה נד ע״ב).	עוֹלָם	(here:) humanity.
– אדם שבא לגור בארץ נכריה: ״ואתם ידעתם את נפש הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים״ (שמות כג, ט). וזהו המובן כאן.	81. גֵּר	stranger, foreigner.
– נכרי שהתיהד, גוי שקיבל את דת ישראל: ״לעולם אינו גר עד שימול ויטבל״ (ברכות מו ע״ב).		proselyte, convert.

Jeremiah, 20:9.	74. ״וְאָמַרְתִּי לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ... וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת״	– ירמיה כ, ט.
his natural forces (vitality) declined.	75. נָס לֵחוֹ	– תש כוחו, יבש לשדו, פסקה חיוניותו ורעננותו: ״ותם כחי ונס לחי״ (רמב״ע, הענק, ט, נ). מקור הביטוי נמצא בדברים לד, ז. שם נאמרים הדברים על משה: ״ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, לא כהתה עינו ולא נס לחה״.
freshness, vigor.	לֵחַ	– רטיבות, רעננות, כוח החיוניות בצמח או בחי.
a tree bearing no edible fruit.	76. אִילַן סְרָק	– עץ שאינו עושה פרי או שאין פירותיו טובים למאכל אדם: ״איזהו אילן־סרק? – כל שאינו עושה פרות״ (כלאים ו, ה).
(fig.) : nickname for a worthless person.		– (בהשאלה): כינוי לאדם ריק מחכמה וממעשים טובים: ״אילני־סרק קולם הולך – משל להדיוט קופץ בראש״ (בראשית רבה טז).
(Aram.) emptiness, barrenness.	סְרָק	– ריקנות, עקרות: ויכוח־סרק, תכנית־סרק. המקור: ארמית. הואיל וכוונתו של אחד העם לציין כאן רק את המובן הראשון של ״אילן־סרק״, הוא מוסיף בנשימה אחת: ״שאינו עושה פירות״.

from: Exodus 7:7.	67. ״וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה״	– שמות ז, ז.
to be crowned.	68. הָכְתַּר	– עוטר, הושם כתר בראשו: יורש־העצר הוכתר למלך.
to receive a title (degree).		– זכה בתואר גבוה: המשורר הוכתר בתואר דוקטור לספרות.
to draw an analogy, compare.	69. הֵקִישׁ	– (משורש ״קיש״) – דימה, השוה דבר לדבר: ״אם מתקימת העדות בשנים – למה פרט הכתוב בשלושה? אלא להקיש שלושה לשנים״ (מכות א, ז). ״מקיש יציאתו לביאתו״ (ירושלמי ברכות, ב, ג).
Exodus 3:1.	70. ״וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה״	– שמות ג, א.
achieved his aim.	71. מִלֵּא אֶת תְּעוּדָתוֹ	– הגשים את מטרתו.
duty, purpose, mission.	72. תְּעוּדָה	– יעוד, מטרה, תכלית.
to divert (distract, deflect) attention from; discard from one's mind.	73. הֵסִיחַ דַּעְתּוֹ מִן	– עקר את מחשבתו מן־, לא חשב עוד על־, לא שׂם עוד לבו אל־: ״על מצחו תמיד (יהיה הציץ), שלא יסיח דעתו ממנו״ (יומא ח ע״א). סלח נא לי על שהסחתי את דעתי מענינך.

״דבר״, ואז ניתן לקרוא את המלה ״נקל״ כתואר הפועל, כרגיל: ״לא נקל הוא להלחם מלחמת הצדק״).

intelligent, smart, clever, shrewd.	65. פִּקֵּחַ	– חכם ונבון, בעל שכל רב, ערום: ״מפני שוטה אחד נאבד את כל הפקחין״ (תוספתא שבת יא, טו). ״לא פקח אתה אלא טפש אתה״ (ברכות סא ע״ב).
in possession of all faculties.		– שלם בחושיו ובשכלו, להבדיל מן חרש, שוטה או קטן: ״השולח את הבערה ביד חרש, שוטה וקטן – פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים; שלח ביד פקח – הפקח חייב״ (בבא קמא ו, ד).
one who can see.		– רואה בעיניו, שאינו עור: ״השחד יעור פקחים״ (שמות כג, ח). ״אחד פקח ואחד סומא״ (תנחומא בובר, חוקת א).
one who can hear.		– שומע באזניו, שאינו חרש: ״חרש שנשא פקחת ופקח שנשא חרשת״ (יבמות יד, א). לפי ההקשר והתוכן של הקטע כולו, כל ההוראות המובאות לעיל הן בנות־תוקף. נראה כי אחד העם מקיף את המלה במרכאות כפולות לשם אירוניה, כי למעשה ניחן משה בתכונותיו השונות של הפקח, אולם אלו אינן עוזרות לו להבין ולראות את המציאות באורה הריאלי, כפי שרואים אותה כל שאר הפקחים.
from: Exodus 2:17.	66. ״וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן״	– שמות ב, יז.

עליתי לארץ ישראל עד שלא נתגלע הריב״ (ש. י. עגנון). חילוקי־דעות התגלעו בתוך המפלגה.

– שמות ב, יא.	61. ״אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי״	from: Exodus 2:11.
שמות ב, יג.	62. ״שְׁנֵי עִבְרִים נִצִּים״	from: Exodus 2:13.
– (נפעל משורש ״נצה״): התקוטט, רב, הכה וספג מכות: ״כי ינצו אנשים יחדו״ (דברים כה, יא).	נִצָּה	to come to blows.
– (מן ״עברה״ – כעס): התקצף, כעס, בא לידי רוגז: ״שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל״ (תהלים עח, נט). ״מחזיק באזני כלב עובר, מתעבר על ריב לא לו״ (משלי כו, יז).	63. הִתְעַבֵּר	to become angry.
– לא קשה, נעשה בקלות: ״נקל מהיותך לי עבד״ (ישעיה מט, ו). נקל להבטיח וקשה לקיים. נקל להבין את הדבר. – המלה ״נקל״ בעיקר בצירוף ב׳ משמשת בדרך כלל כתואר הפועל. אולם בצרוף שבו משתמש אחד העם מופיעה המלה כתואר שם, ונראה כי הכוונה היא לתואר ״נקלה״, שפרושו: בזוי, נחות, קל־ערך. (יתכן, כמו כן, להשמיט את המלה	64. נָקֵל	it is easy.

רוב הציבור יכולין לעמוד בה״ (בבא בתרא ס ע״ב).

crooked, winding, curved, twisted.	56. עֲקַלְקַל	– מעוקם, מפותל, בלתי־ישר: ״חדלו ארחות והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות״ (שופטים ה, ו). שביל עקלקל.
to help, be the support of.	57. עָמַד לִפְלוֹנִי	– עזר לפלוני, הגן על פלוני, תמך בו: ״נראין כאוהבים בשעת הנאתם, ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו״ (אבות ב, ג). ״והיא שעמדה לאבותינו ולנו״ (הגדה של פסח).
beauty, brilliance brightness, splendor.	58. יִפְעָה	– זיו של יופי, נוי, הדר: ״והריקו חרבותם על יפי חכמתך וחללו יפעתך״ (יחזקאל כח, ז).
insult, humiliation.	59. עֶלְבּוֹן	– פגיעה בכבוד, דברים מכלימים: ״והוה צנוע וארך־רוח ומוחל על עלבונו״ (אבות ו, ב). סלח נא על העלבון שגרמתי לך.
to avenge (wipe out), demand the satisfaction for an insult.	תָּבַע (בִּקֵּשׁ) עֶלְבּוֹנוֹ	– דרש לנקום בעולב ולשלם לו כגמולו: ״מי שמבקש עלבונו של ספר תורה הוא יבקש עלבוני״ (עבודה זרה יח ע״א). ״עלבון אמו תבע״ (שבת נה ע״ב).
to burst out, break out, erupt.	60. הִתְגַּלַּע	– התפרץ, התלהב, התלקח: ״ולפני התגלע הריב – נטוש״ (משלי יז, יד). ״אני

וכאשר תתמלא הכוס תבוא להם הגאולה: ״והמלאך הצעיר... יטה בדממה את כוס היגון האלם ונרע משם דמעה אחר דמעה״ (ביאליק, סוף ״מגילת האש״). ״כוס היגונים, לאט, הרפי מעט!״ (ר׳ יהודה הלוי: ״ציון הלא תשאלי״).		
– צער רב, עצב עמוק, אבל: ״אוי נא לי כי יסף ה׳ יגוֹן על מכאובי״ (ירמיה מה, ג). ״והחריש העלם עם כל העולם ביגונו הגדול, יגון היחיד״ (ביאליק, ״מגילת האש״).	יָגוֹן	grief, agony, sorrow.
– החיים הגשמיים והגופניים החולפים מהר והנאתם קימת רק להווה, ללא עתיד: ״הללו... שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה״ (ביצה טו ע״ב).	53. חַיֵּי שָׁעָה	transient (ephemeral) life.
– מתווך, איש־בינים: ״ואני דברתי עמכם לא על ידי אמצעי״ (ר׳ אברהם אבן־עזרא, לשמות כ, יט). או: דבר שמתווך (שנמצא באמצע) בין שני דברים או שני אנשים. וזהו המובן כאן.	54. אֶמְצָעִי	middleman, mediator.
– דבר המשמש לצורך ענין אחר, פעולה, תחבולה: המשטרה אחזה באמצעים חמורים נגד מקרי הגנבה.		means, medium, measure.
– החזיק מעמד ב־, התחזק והתגבר על־, התקיים: ״עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו... ועמד בכולם״ (אבות ה, ג). ״אין גוזרין גזרה על הציבור אלא אם כן	55. עָמַד בְּ־	to withstand, resist, live through.

the universe.	49. יְקוּם	– עולם ומלואו, תבל כולה: "ויהי לאחד עם היקום ומלואו" (שאול טשרניחובסקי). יגיעה רבה שיקעו בני־אדם בכל הדורות לגילוי החוקים הפועלים ביקום.
living things (substance).		– עולם החי, כלל היצורים החיים בעולם; אדם, בהמה, חיה ועוף: "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים" (בראשית ז, כג). "כמו פס כל היקום מן הארץ" (ח.נ. ביאליק).
fortune teller.	50. מַגִּיד עֲתִידוֹת	– אדם המסוגל לבשר ולהודיע על מה שעתיד לבוא או לקרות.
last days, end of days, millennium.	51. אַחֲרִית הַיָּמִים	– הימים לעתיד לבוא, סוף כל הזמנים, ימות המשיח. בדרך כלל מופיע מונח זה כפתיחה לנבואת נחמה: "והיה באחרית הימים נכון יהיה בית ה׳ בראש ההרים" (ישעיה ב, ב).
end.	אַחֲרִית	– סוף, קץ, קצה (בזמן או במקום): "מראשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב).
remnant.		– שארית, שריד: "ואחריתך בחרב תפול" (יחזקאל כג, כה).
cup of lamentations, cup of sorrow.	52. כּוֹס הַיָּגוֹן, כּוֹס הַיְגוֹנִים	– נאד דמעות, תאור פיוטי למנת הסבל והצער של הפרט או של האומה. על־פי האגדה, שמורה בידיו של הקדוש־ברוך־הוא כוס מיוחדת בה מתאספות כל דמעות בני ישראל הסובלים בגלות,

– אדם קיצוני, מרחיק לכת בהשקפותיו, שאינו מתפשר או מוותר על דעתו.	45. אִישׁ קְצָווֹת	extremist, uncompromising person.
– החלק האחרון בדבר, הנקודה הרחוקה ביותר בשטח או בגוף מסוים, סוף של מקום: ״בקצה המדבר״ (שמות יג, כ).	קָצֶה	end, extremity, edge.
– טעם ונימוק: ״אמרה: אשת איש אני, וחזרה ואמרה: פנויה אני – אינה נאמנת; ואם נתנה אמתלא לדבריה – נאמנת״ (כתובות כב ע״ב).	46. אֲמַתְלָא, אֲמַתְלָה	plausible reason.
– תרוץ של סתם, תרוץ למראית עין: ״והגיעה שעתו לפרש, מצא לו אמתלה להתעכב״ (ש.י. עגנון). אין אמתלה מועילה לבטל מעשה. המקור: ארמית.		pretext, excuse.
– כעס, זעם וקצף, חרון: ״זעף ה׳ אשא כי חטאתי לו״ (מיכה ז, ט). ״ומקבל יסוריו בזעף״ (ח.נ. ביאליק).	47. זַעַף	anger, rage, wrath.
– בהשאלה: התגעשות, סערה, פרץ רוח עזה: ״ויטילוהו אל הים ויעמד הים מזעפו״ (יונה א, טו). ״ועדין לא נח הים מזעפו״ (יומא לא ע״א). לפנות ערב ירדו גשמי זעף.		(fig.) : tempest, stormy rain, raging wind.
– דברי מוסר, טענות ומענות, דברי נזיפה: ״טובה תוכחת מגלה מאהבה מסותרת״ (משלי כז, ה). ״תמהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה״ (ערכין טז ע״ב).	48. תּוֹכָחָה, תּוֹכַחַת	chastisement, rebuke, reprimand.

– כנראה על־פי הרמב״ם (שמונה פרקים פ״ד): ״אדון הראשונים והאחרונים״.	42. ״אֲדוֹן הַנְּבִיאִים״	according to Maimonides' idiom.
– דוגמה, צורה למופת: ״הפילוסוף כטופס האנושי העליון״ (ישראל כהן).	43. טֹפֶס	typical example.
– תבנית, דוגמה קבועה ומוסכמת: כל הבתים הללו בנויים כולם לפי טופס אחד.		mold, model.
– נוסח קבוע של שטר או כל תעודה אחרת, שיש בו מקום למילוי פרטים שונים המשתנים בכל מקרה, פורמולה: ״הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן״ (גיטין ג ע״ב). טופס המברק. יש להגיש את ההצעות על גבי טופס מיוחד שניתן להשיגו במשרד.		blank, form.
– עותק, העתק: ״שכתב אז משה טפסים מספר התורה״ (ר׳ יצחק אברבנאל, ״מפעלות אלהים״ א, ב). המילון הזה נדפס בשלושת אלפים טפסים. היום כותבים: עותקים (היחיד – עותק).		copy (of a book).
– צורה קבועה, נוסח: ״שלמדנו מטופס־ברכה שני דברים״ (ספרות ימי־הביניים).		formula.
– שלא, אשר לא, למען לא: ״המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת?״ (בראשית ג, יא).	44. לְבִלְתִּי	so that no . . . so that not to . . . lest.

in future, in the days to come.	39. לֶעָתִיד לָבוֹא	– לימים הבאים, בעתיד, להבא (ההפך מן: ״לשעבר״): ״מחשב אדם יציאותיו (בשבת) ... מן לשעבר, אבל . אמן לעתיד לבוא״ (תוספתא שבת יז, ו). ראה הזהרתיך; לעתיד לבוא אל תוסף לעשות כן!
end of days, millennium.		– ביחוד: כינוי לאחרית הימים, ימות המשיח: ״ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא״ (אבות ב, טז). המלה ״עתיד מופיעה בדרך כלל בהוראת שם עצם (הכל ניבאו לנער עתיד מזהיר). לעומת זאת הביטוי ״עתיד לבוא״ הוא מעין פועל מורכב, והצירוף כולו משמש בבחינת נשוא במשפט. לדוגמה: האורח עתיד לבוא אל ביתנו.
from: Deuteronomy, 34:10.	40. ״וְלֹא קָם עוֹד נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה״	– מתוך דברים לד, י.
hence, from this you may infer, you must say then.	41. הֱוֵה (הֱוֵי) אוֹמֵר	– הבן מכאן, הסק מזה, משמע. המלה ״הוי״ (או הוה) היא צורת הציווי של השורש ״הוה״ בבנין פעל, והיא קיימת במקביל לצורה ״היה״. דוגמה: ״איזה הן מעשה ידיו של אדם? הוי אומר בניו ובנותיו של אדם״ (שבת לב ע״ב). השימוש בצרוף זה רווח ושגור בפי חכמי התלמוד, בויכוחם ובלימודם.

to negotiate, parley.	36. נָשָׂא וְנָתַן	– בא בדברים, התדיין, התווכח: ״בשלושה מתחילין, בחמשה נושאין ונותנין, וגומרין בשבעה״ (תוספתא סנהדרין, ב, א). שני הצדדים נשאו ונתנו במשפט.
to bargain.		– סחר, קנה ומכר, עסק במסחר: ״מי שיש לו חמשים זוזים והוא נושא ונותן בהם״ (פאה ח, ט).
to be confused, to be unable to make head or tail of —.	37. לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו	– התבלבל, הסתבך, נבוך ולא התמצא: ״לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש״ (יבמות עז ע״ב). הכפרי לא מצא ידיו ורגליו בעיר הרועשת.
to speak on someone's behalf, speak in the name of, act as interpreter (spokesman).	38. הָיָה לְפֶה לִפְלוֹנִי	– דיבר במקום פלוני, אמר את אשר פלוני רצה לומר: ״הוא יהיה לך לפה״ (שמות ד, טז). עורך־הדין היה לפה לנאשם. על־פי המסופר בתורה סרב משה לפעול למען הוצאת העם ממצרים. אחת מן הטענות שהעלה בקשר לכך היתה: ״לא איש דברים אנכי... כי כבד־פה וכבד לשון אנכי...״ (שמות ד, י). כתשובה לכך מסביר לו אלוהים כי אהרן אחיו יהא האדם שיעסוק בהרצאת הדברים והסברתם, ואילו הוא, משה, ידריך וינחה אותו בכך: ״הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים״ (שמות ד, טז).

the war with Amalek. Exodus 17:8-13; Deuteronomy 25:17-19.	33. מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק	– התורה מזכירה את המלחמה בעמלק בשני מקומות שונים: שמות יז, ח–יג; ודברים כה, יז–יט. הקטע בשמות יז מספר כי בני עמלק התנפלו על בני ישראל שעה שנדדו במדבר, ליד רפידים. יהושע הנהיג את העם במלחמה זו, אולם משה לא נטל חלק ממשי במלחמה, אלא עמד על ראש הגבעה ומטה האלהים בידו. ״והיה כאשר ירים משה את ידו, וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו, וגבר עמלק... ויהי ידיו אמונה עד בא השמש״. בסופה של המלחמה נחלו בני ישראל נצחון, הודות להשראתו של משה.
the essence of the story. (occurrence), the very act.	34. גּוּף הַמַּעֲשֶׂה	– עיקרו של הדבר שעליו מסופר, עצם המעשה: ״ירשני אדוני ואספר לו גוף המעשה היאך הוא״ (ש.י. עגנון).
(here:) diplomat, statesman.	אִישׁ מְדִינִי	– (כאן:) עסקן מדיני, דיפלומט, נציג ממשלה (שר, ציר, שגריר וכדומה), העוסק ביחסים שבין מדינתו לבין מדינות אחרות; מדינאי. תוך כדי התפתחותה של הלשון העברית נתבססה ההבחנה בין ״מדיניות״ ו״מדינאות״, ומכאן גם ההבחנה בין התואר ״מדיני״, שפרושו: של המדינה, פוליטי, ובין שם העצם ״מדינאי״, שפרושו: דיפלומט, עסקן מדיני, ולכך הכוונה בהקשר שלנו.

to crush, pound into small pieces.		– פורר עד אשר דק, כתת. השורש המקורי של פועל זה היה ״דוק״ או ״דקק״, אולם בלשון חכמים הפך לשורש מרובע: ״דקדק״ (השווה: גלל – גלגל, ועוד הרבה).
Massorah. traditional text (of the Scriptures), the traditional annotation to the scriptural text.	31. מָסוֹרָה	– מערכת הכללים והציונים לנוסח ספרי המקרא, לכתיב ולדקדוק, שנמסרו מדור לדור ונרשמו לראשונה במאה הששית לספירה הכללית על־ידי חכמי טבריה (״בעלי המסורה״). מטרתם של בעלי המסורה היתה לשמור על הקריאה הנכונה והכתיב המדויק של כתבי־הקודש.
tradition.	מָסֹרֶת	– דברים, שיטות או מנהגים, שנמסרו מדור אל דור בעל־פה או בכתב. ״מסורת בידם מאבותיהם״ (שקלים, י ע״א). בימי אחד העם עדין לא היתה הבחנה גמורה בין שני המושגים, והוא השתמש ב״מסורה״ במקום ״מסורת״.
his image.	32. דְמוּת דְיוֹקְנוֹ	– מראה פניו, תוארו: ״באה דמות דיוקנו של אביו... ולא השגיח עליה״ (סנהדרין קד ע״ב). ״דמות דיוקנך החופף כחסד־אל על ראשי...״ (ח.נ. ביאליק).
portrait, image.	דְיוֹקָן	– דמות, תמונה של פני איש וכדומה: ״דמות דיוקני נתתי בהם״ (מועד קטן טו ע״ב). ״בטלטלה הזאת את דיוקנכם, אחים, על ימיני קשרתי כקמיע״ (א. שלונסקי). המקור: יוונית.

form to an abstract idea of feeling).		(המאמין) שלא יגשם מחשבתו״ (ספרות ימי־הבינים).
to execute, carry out.		– מימש, ביצע, הוציא לפועל: בית־הספר גשם את כל תכניותיו לגבי התלמידים. – מקורו של הפועל ״גשם״ בשם העצם ״גשם״ או ״גשם״, שפרושו גוף, חומר, או עצם מוחש. מונח זה חודש על־ידי חכמי ימי־הביניים, והוא מצוי בעיקר בספרי המחקר והפילוסופיה של אותה תקופה. המונח לגוניו השונים שגור מאד גם בעברית החדשה של ימינו. במשמעות השניה מקובל יותר להשתמש בבנין הפעיל: הגשים: בית־הספר הגשים את תכניותיו...
to be formed, take shape.	28. הִתְרַקֵּם	– התהוה, נוצר: ״ביצת עוף טמא שהתחיל האפרוח להתרקם בה״ (רמב״ם, מאכלות אסורות). תכנית נועזה התרקמה במוחו של החוקר.
of oneself, of itself, automatically.	29. מֵאֵלָיו	– מעצמו, ממילא: ״שנתחמץ מאליו״ (פסחים כח ע״א). הדבר מובן מאליו.
to be strict with.	30. דִּקְדֵּק עִמּוֹ	– התנהג עמו בקפדנות, לא ויתר לו.
to be precise, meticulous, strict, pedantic.	דִּקְדֵּק	– דיק, התבונן ועין היטב, הקפיד בכל פרט: ״מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה, מדקדקים בה יותר מישראל״ (חולין ד ע״א).
to deal with grammar.		– עסק בדקדוק, עסק בתורת הלשון.

		כנען, כסמל לכל אותן תקופות שבהן נדד העם מארץ לארץ, ללא נקודת אחיזה.
(col.) bargain, windfall.	25. מְצִיאָה	– בלשון הדיבור: כינוי לדבר טוב שנקנה בזול או ״בחצי חנם״: אכן זו מציאה גדולה! קניתי מציאה! המובן הזה מקובל בעיקר באידיש.
thing found.		– דבר שאבד ונתגלה במקרה או לאחר חיפוש: ״המוצא מציאה לא ישבע״ (גיטין ה, ג).
discovery.		– מציאת הכסף על־ידי הילד היתה לשיחת היום.
finding, find.		– חישוב, קבלת תוצאה לאחר שיקול־דעת או עריכת חשבונות, פתירה: מציאת פתרון החידה. שים לב למשחק־המלים של ״מציאות״ ו״מציאה״, היוצרות ניגוד, אם כי שתיהן משורש אחד: ״מצא״. נראה כי בדברי אחד העם יש שמץ של זלזול (בעיקר בגלל המרכאות המקיפות את המלה).
image, semblance, form.	26. צֶלֶם	– דמות, צורה, תבנית: ״נעשה אדם בצלמנו כדמותנו״ (בראשית א, כו). אחד העם יוצר או משתמש במעין ניב או פתגם עממי: ״היוצר בצלמו יוצר״, על יסוד הכתוב הנ״ל. וכן על יסוד ״בצלם אלהים עשה את האדם״ (בראשית ט, ו).
to materialize (give a concrete	27. גִּשֵּׁם	– יחס לו צורת גוף, תאר (או המחיש) מושג מופשט בדמות גוף מוחש: ״ויזהר מאד

״עליון״ מופיע גם ככינוי לאלהים שהוא גבוה מעל גבוה (תהלים צא, א), ולפיכך ניתן לומר כי ״עולם העליון״ הנו עולמו של ״אל עליון״, העולם הרוחני.		
– חשש, דאג, ירא מעט: ״להפסד מרובה חשו, להפסד מעט לא חשו״ (ירושלמי תרומות , ח, ט). הפועל ״חש״ הוא מגזרת הכפולים, אולם בא בנטיה על דרך פועלי נחי ע״ו. ניתן לראות קרבה מסוימת בין הפועל ״חשש״ והפועל ״חש״, הבא בהוראת: תפש והרגיש בחושים. תופעה מעין זו מצויה לעתים בשורשים כפולים ושורשי ע״ו, המתחלפים זה בזה. הדבר יחול בעיקר כאשר משמעותם של שני שורשים קרובה או זהה. לדוגמה: צר – צרר.	21. חָשׁ	to be anxious, fear.
– ראשי־תיבות של הצרוף: אומות העולם, שהוא כינוי לעמים שמחוץ לישראל.	22. אוה״ע	gentile nations.
– הסיר, העביר, שׂם לאל: ״בטל רצונך מפני רצונו (של ה׳), כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך״ (אבות ב, ד).	23. בִּטֵּל	to cancel, nullify.
– זלזל, חשב אותו לאין ולחסר־ערך: הוא ביטל את האיש ואת דעותיו.		to despise, belittle.
– היחיד: ״מדבר״, ויש לו שלוש צורות של רבים: מדברים, מדברות, וגם מדבריות. אחד העם משתמש בציור תקופת המדבר, שבה נדד העם לפני בואו לארץ	24. ״מִדְבָּרוֹת״	deserts.

What does she care?	17. מַה לָה	– איזה הבדל יש לה? הצרופים עם ״מה״ רבים מאד ומגוונים ביותר, גם במקרא וגם בתלמוד ובמדרשים, ראה במילונו הגדול של בן־יהודה, 16 טורים צפופים של צרופי ״מה״. ״מה לה״ המובא כאן הוא החצי הראשון של הצרוף התלמודי: ״מה לי (כך)״, כלומר: מה ההבדל בין אם הדבר כך או אם הוא כך. ובזה יובנו יפה דבריו של אחד העם: ״מה לה אם היה... או שלא היה״.
two-legged, biped.	18. מְהַלֵּךְ עַל שְׁתַּיִם (מְהַלְּכֵי שְׁתַּיִם)	– כינוי לבן־אדם, על שום שהוא הולך על שתי רגלים, להבדיל מן החיות המהלכות על ארבע: ״דם מהלכי שתים״ (כריתות כ ע״ב).
certain, sure.	19. וַדַּאי	– (שם תואר מן השם ״ודאי״) בטוח, ברי, ברור, שאינו מוטל בספק: ״שגלגל עליך מטענות הודאיות״ (רמב״ם, הלכות טוען ונטען, א, יג). ״זוהי אמת ודאית״ (ח.נ. ביאליק). – מן השם ״ודאי״ (דבר בטוח וברור). מן התואר ״ודאי״ נוצר בימינו גם פועל בבנין פיעל: ״וידא״.
spiritual world, the divine world (lit. the upper world).	20. ״עוֹלָם הָעֶלְיוֹן״	– כינוי לעולם רוחני שהוא כליל השלמות, שאליו מגיע האדם אם הוא מצליח לנתק את עצמו מן הטרדות והבעיות של חיי החומר ולשקוע בהתעלות רוחנית מופשטת.

frame of mind.	הֲלָךְ־נֶפֶשׁ	– הלך־נפש – דמיון, רעיון: ״טוב מראה עינים מהלך־נפש״ (קוהלת ו, ט).
mood, frame of mind.		– מצב־רוח, הרגשה פנימית. יש המפרשים את ״הלך״ בקהלת ו, ט כשם הפועל, ולא כשם פעולה. אולם כבר פרשו המפרשים והתרגומים הקדומים כי הצרוף ״הלך־נפש״ מקביל לצרוף ״מהלך נפש״, וגם בארמית נמצא ״הלך״ בהוראת שם עצם. נראה איפוא כי אפשר להשתמש במלה ״הלך״ גם כשם פעולה.
(here:) relation, treatment, connection.	15. יִחוּס	– יחס, שיכות, זיקה מסוימת בין דבר לדבר או בין אדם לאדם.
lineage, family tree.		– בדרך כלל משמשת המלה ״יחוס״ בהוראת יחש (מוצא ממשפחה פלונית), או קביעת שיכותו של דבר־מה למישהו. ההוראה המובעת לעיל תבוא בדרך כלל באמצעות המלה ״יחס״. לדוגמה: אין לי כל יחס לענין הזה.
concern, dispute.	16. עֵסֶק	– קשר, מגע־ומשא, שיכות: ״אין לך עסק בנסתרות״ (חגיגה יג ע״א). אין לי כל עסק עם אותו איש! מה עסקך?
matter, occupation.		– ענין, מעשה, עבודה, משא־ומתן: ״הוה ממעט בעסק ועסוק בתורה״ (אבות ד, י).
business, firm.		– מפעל מסחרי או חרושתי שאדם עוסק בו בקביעות: בית־עסק. פלוני בעל עסקים גדולים. ״דרוש שותף לעסק״ (מודעה).

		בשעתה. כמה מקוראי הספר אף איבדו עצמם לדעת כתוצאה מהשפעתו של הספר.
(here:) German. Jew from Central or Eastern Europe. Ashkenazi.	12. אַשְׁכְּנַזִּי	– גרמני, בן העם הגרמני. יהודי מיוצאי מרכז או מזרח אירופה, בניגוד ל־ספרדי־. וכן קוראים אשכנזי ליהודי משכיל, שהתחיל מתלבש ומתנהג כאירופי, כגרמני. מקור מונח זה מצוי בתורה (בראשית י, ג), שם נזכר ־אשכנז־ כשם אחד מעמי קדם. הספרות והלשון ייחדו שם זה ככינוי לארץ גרמניה, ואחד העם משתמש במונח ־אשכנזי־ בהוראתו הראשונה. במאה העשרים נדחקה הוראתה הראשונה של המלה על־ידי שם התואר ־גרמני־, והמלה ־אשכנזי־ שגורה ומצויה בעיקר בהוראתה השניה.
net.	13. מְצוֹדָה	– רשת או מכמורת לציד דגים: ־כדגים שנאחזים במצודה רעה־ (קוהלת ט, יב).
trap.		– מלכודת לחיות שונות: ־אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום־ (שבת א, ו).
mood, state of mind.	14. הֲלָךְ־רוּחַ	– מצב־רוח, נטיה: בציבור נתגלה הלך־רוח של יאוש. הלך־רוח אופטימי.
mood (in compound words); manner.	הֲלָךְ (קרא: הֲלוֹךְ!)	– מהלך־, אופן־, דרך־: הלך־מחשבותיו של כל אדם שונה מחברו. הלך־הרעיונות.

to exaggerate.	9. הִפְלִיג	– הגזים, הפריז, הירבה מאד, הגדיל יותר מדי: ״והרי כל שבחו של יוסף שהוא מפליג על כבוד אביו״ (בראשית רבתי, אלבק). היושב־ראש הפליג בשבחו של המרצה.
to sail.		– יצאה ספינה בים: ״והפליגה ספינתם בים״ (ערובין ד, א). התיירים הפליגו באניה לישראל.
impression.	10. רִשּׁוּם	– רושם, תוצאות השפעה: ״דעות היו להם ונשארו רשומיהם חקוקים בדמיונם״ (מורה נבוכים ב, לח). רישומו של הנאום.
trace.		– עקבות, סימן שנשאר מדבר־מה: ״נמחק (השטר) או ניטשטש, אם רישומו ניכר – כשר״ (בבא בתרא קסח ע״ב). בהקשר שלנו יפה כוחם של שני המובנים האלה.
registration.		– כתיבה, העלאה על הכתב: רישום התושבים לקראת הבחירות.
graphics, drawing.		– גרפיקה, אמנות הציור בשיטת קווים ושרטוטים בשחור־לבן, בלא שימוש בצבעים: רישומי עפרון, אמנות הרישום.
	11 וֶרְטֶר	– הגיבור המתואר בספר ״יסורי ורטר הצעיר״, שנכתב על־ידי גיתה ב־ 1774. ספר זה מספר, בצורת יומן ומכתבים, על אהבתו של הגיבור לארוסתו של חברו ועל פרשת התאבדותו. ספר זה נתן ביטוי מושלם להלך־הרוח הרגשני של בני אותו דור, ומכאן הרושם האדיר וההשפעה העצומה של יצירה זו

for generations, forever.	4. לְדוֹרוֹת	– למשך כל הדורות, לנצח, לעולם (בראשית יז, ז).
concrete, tangible, real.	5. מוּחָשִׁי	– הנתון לתפיסת החושים, ממשי, מציאותי, קונקרטי – בניגוד ל״מופשט״: העולם המוחשי.
his inclinations and tendencies.	6. נְטוֹת רוּחוֹ	– נטיותיו ומגמותיו. אחד העם משתמש במקור ״נטות״ (מן ״נטה״) במקום שם העצם ״נטיה״, והצרוף ״נטות רוחו״ יבוא בהוראת שם עצם. תופעה דומה לזו נמצא בצרוף ״כלות הנפש״.
original.	7. אוֹרִיגִינָל	– מקור, להבדיל מן ״העתקה״: האוריגינל של תמונה פלונית נמצא בבית־הנכות.
to study under, be a disciple of —. (lit.: to powder oneself with dust of . . .).	8. הִתְאַבֵּק בַּעֲפַר. . .	– היה כרוך אחרי־, ישב ולמד מפי־. ביטוי זה שגור בצרוף ״התאבק בעפר רגליו״, המתאר תלמידים הכרוכים אחרי רבותיהם ומוריהם ומסורים להם ולתורתם: ״והוי מתאבק בעפר רגליהם״ (של החכמים) (אבות א, ד). אחד העם משנה וכותב: ״מתאבקים בעפר ספרים. . .״, באותה הוראה, אם כי בתוספת של לגלוג קל.
to be covered with dust.	הִתְאַבֵּק	– התכסה אבק.
dust, dry earth, sand.	עָפָר	– חומר האדמה, גרגרי קרקע שנוצרו על־ידי התפוררותם של הסלעים, אבק.

מ ש ה — אחד העם

א. הערות ומילון:

to philosophize.	1. הִתְפַּלְסֵף	– (מן ״פילוסוף״): עסק בחקר בעיות פילוסופיות, העמיק לחשוב: ״המאמר הזה דברי בו עם מי שנתפלסף... וידע חכמות אמיתיות״ (מורה נבוכים, פתיחה).
(col. & jocular): to philosophize.		– בלשון הדיבור ובדרך זלזול: התחכם, התפלפל, העמיד פני פילוסוף: פלוני אוהב להתפלסף. אל תתפלסף הרבה! בקטע שלפנינו יש להבין את המונח במשמעותו הראשונה.
result (s), consequence (s).	2. תּוֹלָדָה (תּוֹלָדוֹת)	– תוצאה, פועל יוצא, מסקנה הגיונית (בספרות המחקר).
(poet.) universe, nature.		– כינוי מליצי לטבע כולו, עולם ומלואו: חוקי התולדה.
(here:) inescapable.	3. מְחֻיָּב	– מוכרח להיות: מחויב המציאות הנו דבר שמוכרח להיות בתוקף תנאי המציאות. וזהו המובן כאן.
obliged, forced.		– חייב, שהוטלה עליו חובה, מצווה ללא הסתייגות: הנך מחויב למלא את הפקודה!

7. מדוע נקרא הסיפור בשם ״שמע ישראל״ ? מה מלמד אותנו השם על השקפתו והרגשתו של הסופר כלפי המתואר בסיפור ?

8. הסיפור מנמק את מותו של אברהם׳ל המנגן בעובדה ש״אברהמ׳ל נתבקש לפמליא של מעלה, בטנון נעדר שם...״. מה פרושו של הדבר ? האם ניתן למצוא סיבות נוספות למותו ?

9. בסיפור נמצא שרשרת מאורעות הקשורים זה בזה קשר הדוק ולעתים מוזר (מעין דאוּס אֶקס מכינה). מאורע אחד גורר את רעהו, וכך נוצרת התפתחות מאורעות כמעט בלתי־טבעית (כגון: התחכמות בעל־הבית, מות הבטנון, הצורך בבטנון חדש, מסיבת החתונה, ״המלך הזקן״ וכו׳). מהי לדעתך השקפת־העולם של מספר האורג את סיפורו בדרך זו, ולא באופן סיבתי והגיוני ?

ז. שים לב לצורת ההתפעל של השורש "חכם", שהיא "התחכם". הוראה המלה פרושה "רצון להראות כחכם".

צורה מעין זו תופיע בהתפעל במקרים שבהם אנו רוצים להדגיש ולתאר פעולת איש אשר מתדמה או מנסה להיראות כ־...

איך תקרא למי שרוצה להיראות כ־:

עסוק, גדול, חֵרֵשׁ, תמים, חולה, יְוָנִי

ח. בסיפור "שמע ישראל" תמצא מספר מלים המופיעות בראשי־תיבות. האם תוכל למצוא את פרוש ראשי־התיבות הבאים?

1. או"ם
2. אחה"צ
3. א"י
4. אע"פ
5. ארה"ב
6. ביה"ס
7. ביח"ר
8. מז"ט
9. בסה"כ
10. הנ"ל
11. ז"א
12. ז"ל
13. חו"ל
14. חז"ל
15. ימק"א
16. להד"ם
17. לפנה"צ
18. מו"ל
19. נ"ב
20. סת"ם

ט. ענה על השאלות הבאות:

1. נאמר על אברהם'ל המנגן כי הנו "נשמה אלמת... רוצה לדבר עם בוראו ובפיו אין לשון...". הוכח את האופיני לתאור זה על־פי הסיפור כולו.
2. מהי היהדות ועיקריה לפי חייו ותפישתו של אברהם'ל המנגן?
3. בחן ותאר את דמותם של המנגנים בתזמורת. מהו ההבדל בינם לבין דמותו של אברהם'ל?
4. כיצד מתיחס המספר לעולם הנגינה והצליל, ומהו, לדעתו, מקומם בחיי האמונה והדת? האם ידוע לך על מקורה של תפישתו זו?
5. מציאות ואגדה משמשות בסיפור זו ליד זו. בחן את היחס בין שתי אלו, והוכח כיצד הן נארגות ומשתלבות זו בזו לאורכו של הסיפור.
6. הסיפור "שמע ישראל" נמצא בתוך קובץ סיפורים הנושא את השם "מפי העם". האם תוכל למצוא ולהסביר מדוע נחשב סיפור זה כסיפור־עם?

64348

7. ״אלמלא לא ניתנה תורה, היינו למדים צניעות מחתול״.
8. ״אלמלא שנתן הקב״ה שלום בארץ, היו חרב וחיה משכלות את הארץ״.
9. ״אלמלא יוסף, היו מצרים אובדים ברעב״.
10. ״אלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו״.

ו. כאשר אנו רוצים לציין ולהדגיש קשר בין שתי עובדות שאחת מהן קשורה ומותנית בזולתה, אנו משתמשים במלות־תנאי, כגון: אלמלא, אלולא, לולי וכו׳. לדוגמה:

אלולי קראתי את העתון, לא הייתי יודע על המתרחש.

פרושו של דבר: אני ידעתי על המתרחש רק מפני שקראתי בעתון, ואם לא הייתי קורא בעתון, לא הייתי יודע על כך. לעומת זאת, אם אנו רוצים להדגיש כי לא ידעתי על המתרחש דוקא מפני שהייתי עסוק בקריאת העתון, יבוא חלקו השני של המשפט בצורת חיוב. לדוגמה:

אלולי קראתי את העתון, הייתי יודע על המתרחש.

הקשר בין שני אברי המשפט הוא לפיכך קשר של הפוך (העבדה שמשהו התקיים תודגש על־ידי שלילתו, וכן להיפך).

לפניך רשימה של זוגות משפטים, שבהם החלק השני מותנה בחלק הראשון. חבר אותם באמצעות מלות־התנאי אלולי, אלמלא או לולא... בתוספת מלות־שלילה במידת הצורך:

1. משה הלך לטייל. משה רואה את אמו.
2. גשמים חזקים ירדו באזור. אנחנו לא יוצאים לטייל.
3. קראתי את הסיפור. ידעתי את התשובה.
4. החגיגות נערכו בעיר. אנחנו פוגשים את חברינו.
5. קניתי מעיל חם. אני לא קופא מקור.
6. החיילים לחמו בעוז. המקום נשאר בבעלות המדינה.
7. אבי נתן לי כסף. יכולתי להמשיך ללמוד.
8. הוא שמר על רוחו הטובה. הוא הגיע למטרתו.
9. חליתי עם תחילת החורף. לא יכולתי לסיים את למודי.
10. הסנגור עזר לנאשם. הנאשם לא יצא חיב בדין.

4. פעלי ע״י (בהם ע׳ הפועל היא י׳) נבדלים מפעלי ע״ו רק בצורות עתיד, צווי ומקור של בנין קל. לדוגמה: אשים, שים, לשים, לעומת אָקום, קום לקום. הטה את השורש ״שיר״ בבנין קל.

5. השם הנגזר מבנין קל של גזרת ע״ו יבוא לרוב באחת משתי הצורות הבאות (או בשתיהן):

א. משקל ״מפול״ (מקום, מרום וכו׳);
ב. משקל ״תפולה״ (תרומה, תעופה וכו׳).

בנה שמות במשקלים אלו (או באחד מהם) על־פי השורשים הבאים: זון, נוח, אור, נוף, כון, צור, רוץ, צוף, פוק, שוט, רום, נום, מות, קום, נוע, חוש, שוב, חול.

6. מהו השורש ומהי ההוראה של המלים הבאות:

מָקוֹר, מַקוֹר, מָדוֹר, מָטוֹס, מַכּוֹשׁ, מַכּוֹת, מָלוֹן, מָנוֹד, מָנוֹחַ,
מָנוֹס, מָנוֹר, מַסּוֹר (מַשּׂוֹר), מָעוֹז, מַפּוֹת, מָרוֹר, מָשׂוֹשׂ, מָתוֹק.

ה. למרות שבימינו מוגבל שימושה של המלה ״אִלמלא״ להוראת שלילה, במובן אִלולא, או אם לא, נמצא כי במקורות תופיע המלה בהוראת שלילה וחיוב כאחת (שלילה — לפני שם, חיוב — לפני פועל). להלן רשימת משפטים לקוחים מן המקורות. בחלקם תבוא המלה אלמלא בהוראת שלילה, ובחלקם בהוראת חיוב. נסח וכתוב את המשפטים בלשונך אתה, והשתמש במלים אִלו ואִם במשמעות חיוב, ואִלולא או לולא במשמעות שלילה:

1. ״אלמלא דוד, לא עשה יואב מלחמה״.
2. ״אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נדוי״.
3. ״אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאמרו״.
4. ״אלמלא נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד בפני המזיקין״.
5. ״אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה, לא שלטה בהם אומה ולשון״.
6. ״אלמלא הוא, נשתכחה תורה מישראל״.

הקשורות באספקט אחד. (לדוגמה: המלים התכתבתי, כתבתי, מכתבה, מכתב, כתב וכו׳ — כולן נבנות על בסיס משותף של השורש ״כתב״). קבוצת פעלים ושמות שלשורשיהם תבנית אחת, ונטיתם אחידה בדרך כלל, נקראת: גיזרה.

כך למשל נמצא כי אם שורש המלה הוא בעל שלוש אותיות המופיעות בכל צורות הנטיה והבנין של שמות ופעלים, זהו שורש הנמנה על גיזרת השלמים (או גזרת השורשים השלמים). לעומת זאת נמצא כי אותיות מסוימות גורמות לשינוי בנטית שורשים שונים, והן חסרות או נחות בצורות שונות.

כך, למשל, בשורשים שבהם תופיע ו׳ כ־ע׳ הפועל יחול שינוי בנטיות שונות, בהן לא תופיע הו׳ ולפיכך תשתנה צורת השם או הפועל. לדוגמה: קמתי — מן השורש ״קום״, הרמתי — מן השורש ״רום״, שמתי — מן השורש ״שים״. לשורשים מעין אלו אנו קוראים גזרת ע״ו או ע״י (שורשים שע׳ הפועל שלהם היא ו׳ או י׳).

1. להלן רשימת פעלים ושמות הלקוחים מן הסיפור. מצא את השורש של כל אחד מהם והוסף שמות ופעלים אחרים הנגזרים מכל שורש:

נִרְאָה, נֶחְבָּא, אֹכֶל, מְבַקֵּשׁ, מְשֻׁנֶּה, חָשׁ, קִצּוּר, מִשְׁתַּתֵּק, לְהִשְׁתַּמֵּשׁ,
שָׁלוֹם, הִתְבַּלְבֵּל, שְׁלִיחוּת, הוֹצִיא, מֵבִין, מְגוּרִים, מַתִּיזוֹת, נִגְּשׁוּ,
מַקְהֵלָה, תַּכְרִיכִים, תִּקְוָה, הִתְחַכֵּם, נִגּוּן, מִנְהָג, מִתְנַעֵר, פְּתָחִים, מֵבִין.

2. חזור על גזרת ע״ו על־פי השורש ״שוב״ בקל, ״כון״ בנפעל ו״רום״ בשאר הבנינים.

3. לפניך רשימת פעלים הלקוחים מן הסיפור וכולם מגזרת ע״ו. נתח אותם לפי הבנין, הזמן או הצורה, הגוף והמין.

לדוגמה: ״מפיקות״: בנין — הפעיל
צורה — בינוני
גוף — ראשון, שני ושלישי
מין — נקבה

בָּא, חָשׁ, הֵבִין, סוּר!, מֵרִים, מְכֻוָּן, לָשִׂיחַ, מְשִׂיחִין, הֵצִיצוּ,
לָרִיב. פָּג, שָׁב, רָצוּ, שָׁבִים, סָר, הֵפִיק, לְהָכִין, צָפָה, שָׁטָה.

17. ״בטומאשוב היתה חתונה גדולה, חתונה שאינה נקרית אלא (לעתים רחוקות)״.
18. ״שוכר ושולח לטומאשוב מלצרים, להכין הכל (בשפע וביד רחבה)״.
19. ״ופותחים (המנגנים) בניגון עליז״.
20. ״ולפתע פתאם נפסק הכל, כאילו פקעו לפתע פתאום כל (המיתרים)״.

ג. הסיפור מזכיר מספר מיני כלי־נגינה, כגון: חליל, אבוב, מצילתים וכדומה. שמות אלו הנם שמות עבריים במקורם, המופיעים כבר במקרא ובספרות התלמודית שלאחריו. לעומת שמות אלו נמצא קבוצה מגוונת של כלי־נגינה שלא קיבלו לבוש עברי והם נשארו בצורתם הלועזית, כגון: קלרינט, ויולה, צ׳אֶמבלו וכו׳. עם זאת מספקים לנו המקורות שמות רבים של כלים שאיננו יודעים מה צורתם בדיוק, ולפיכך יש המנסים להשתמש בשמות אלו לכנות בהם כלים שונים. לדוגמה:

קַתְרוֹס – כשם לְצִיתְרָה.
גִּתִּית – כשם לְגִיטָרָה וכו׳.

א. לפניך רשימת שמות עבריים של כלי־נגינה (מהם ידועים, ומהם נעלמים ובלתי ברורים). זהה כלי־נגינה אלו:
פסנתר, שופר, כנור, חליל, טנבור, תוף, נבל, עוגב, מפוחית, מצלתים, קרן, חצוצרה, מינים, צלצלים, שליש.

ב. מלבד הפעל ״נגן״, המתאר את הפעולה הכללית הנעשית באמצעות כלי־נגינה, נמצא פעלים נוספים שהתיחדו לציון נגינה בכלים מסוימים. לדוגמה: הפסנתרן פורט על הפסנתר, הנערה מכה במצלתים, האיש תוקע בשופר, וכו׳. נסה למצוא לאילו כלים התיחדו הפעלים: לפרוט, לתקוע, להכות, להקיש.

ג. כיצד נקרא האיש המנגן בכלים הבאים:
פסנתר, חליל, אֲבוּב, כנור, תוף.

ד. מהו הפועל המתאר את נגינת האיש ב: חליל, תוף, חצוצרה. במה שונה צורת פועל זו מצורות המתיחדות לכלים אחרים?

ד. התפתחות הפעלים והשמות בשפה העברית קשורה קשר הדוק לשורש המלה, המשמש כאבן־פינה ויסוד לכל המשמעויות וההוראות השונות

10. אִנָּה לְיָדוֹ
11. כַּפְתּוֹר וָפֶרַח
12. נַחַת רוּחַ
13. לַהַב
14. בַּת־צְחוֹק
15. תַּבְשִׁיל
16. שָׁפַךְ דָּם
17. עִנְיָן לַעֲנוֹת בּוֹ
18. כִּדְבָעֵי
19. סִכְסוּךְ
20. אֲחוּזֵי שֵׁנָה
21. הִתְחַכֵּם
22. מוֹצָא
23. בִּמְחִילָה מִכְּבוֹדְךָ
24. לְטַכֵּס עֵצָה
25. יְרִיעוֹת
26. קוֹרַת בֵּיתִי
27. שְׁכִינָה
28. מִן הַסְּתָם
29. בְּהוֹנוֹת רַגְלַיִם
30. פָּמַלְיָה

ב. לפניך רשימת משפטים מן הסיפור. החלף את המלים שבסוגרים במלים שבהן משתמש המספר.

1. ״ויהי היום ובבוקר (בהיר אחד...)״.
2. ״עינים לו והן כאילו צופות למרחקים ואינן רואות את הנעשה (בקרבתן)״.
3. ״אולי ירחם ויקרה דבר־מה, ויהיה ענין (להתעסק בו) ולהמלט מן השעמום״.
4. ״(בוֹא) נא אל ביתי, בחור!״
5. ״הקרה ה׳ לידו מציאה כשרה״.
6. ״אחרי (מדה מרובה) של שיחה טורדת, מתחיל הבחור לשער״.
7. ״פני הבחור כלהבים, עיניו מתיזות (ניצוצות) ולשונו נעשית פתאם (חפשית)״.
8. ״בעל הבית... (סותם) את אזניו״.
9. ״הוא אוהב אך ורק את הלחם, מאכלים אחרים הוא (שונא)״.
10. ״(מלגלג) אתה בי, בעל־הבית!״
11. ״הקאפעל׳ע (שבוּרה) קצת...״
12. ״אכלו (מעט מאד) מלחמם״.
13. ״הבטנון (נסחב) אחריהם לאִטו, בשלג, כל עוד (נשמה בקרבו)״.
14. ״מהרו ונטלו את (המת) וקברוהו לפני הדלקת הנרות״.
15. ״(ובאופן בלתי צפוי) עברו לידי הבחור אברהם אשה וחמישה ילדים״.
16. ״והקהל (שבע נחת) מעם אברה׳מל״.

be lacking, to be absent.		את הירדן עד אור הבוקר, עד אחד לא נעדר אשר לא עבר״ (שמואל־ב יז, כב).
dead, deceased.		– מת, נפטר: באסיפה נזכרו בעמידה שמות הנעדרים.
person reported missing after battle.		– בצבא: לוחם שנעלם בפעולות קרב, ולא ידוע בברור מה קרהו – נשבה או נהרג.
missing, lacking		– חסר, מחוסר, נטול: נעדר יכולת.
companion, escort.	142. בֶּן־לְוָיָה	– מי שנלוה ונצטרף אל מישהו לחברה או בדרכו: הנשיא בא לטקס עם בני־לויתו.
cemetery.	143. בֵּית־הָעוֹלָם	– כינוי לבית־קברות, בית־עלמין: ״הולך האדם אל בית עולמו״ (קוהלת יב, ה).
a famous Hasidic rabbi, one of the followers of the founder of the Hasidic movement the “Ba’al Shem Tov”.	144. ר׳ לֵיבּ שָׂרָה־ס	– צדיק, (1730–1791, מתלמידי ר׳ ישראל בעל שם טוב. מן הצדיקים הנסתרים. כל ימיו היה סובב בערים ובעירות ועוסק בדבר מצוה. דמותו שימשה נושא לעשרות סיפורים חסידיים, בהם הוא מופיע כרואה ואינו נראה או כשליחו של אליהו הנביא.

ב. תרגילים

א. כתוב משפטים ושלב בהם את המלים והביטויים הבאים:

1. בֹּקֶר לֹא עָבוֹת
2. נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים
3. לִפְרָקִים
4. פּוֹשֵׁט יָד
5. פַּת חֲרֵבָה
6. ד׳ אַמּוֹת
7. סְבָךְ
8. תֹּהוּ
9. הוֹצִיא לַהֶרֶג

– בהשאלה: התפתח, חלה בו השתלשלות, נערך באופן הדרגתי כחוליות בשרשרת: הענין נשתלשל ועבר כמה שלבים. – נתלה כלפי מטה: חבל ארוך נשתלשל מן המוט אל תוך הבאר.	134. הִשְׁתַּלְשֵׁל	to develop, to evolve. to be hung down, to hang down.
– תקרה, ציפוי החדר מלמעלה, החלק הפנימי של הגג (מלכים־א ו, טו).	135. סִפּוּן	ceiling.
– קצה, פאה: ״מכנף הארץ זמירות שמענו״ (ישעיה כד, טז). – (כאן:) פתח הסוכה, העשוי בד.	136. כָּנָף	corner, extremity.
– כינוי למלאכי־השרת של ה׳, להבדיל מן ״פמליא של מטה״ שפרושה בני לויתו של מלך או אדם מכובד. – חבורה, בני לויה: ״המלך ופמליא שלו״ (במדבר רבה ד). המקור: לטינית.	137. פָּמַלְיָא (פָּמַלְיָה) שֶׁל מַעְלָה פָּמַלְיָא, פַּמָלְיָה	heavenly entourage, the ministering angels. entourage, retinue, household.
– נסתר, בלתי־מוכר, סודי: פחד טמיר.	138. טָמִיר	hidden, secret.
– בית־מחסה או בית־חולים לעניים ולעוברי־אורח בקהילות ישראל. ונקרא הקדש, משום שהיה רכושה של הקהילה, שהוקדש לה.	139. הֶקְדֵּשׁ, בֵּית־הֶקְדֵּשׁ	communal hostel for poor and aged, poorhouse.
– הליכה אחרי מיטתו של מת, ליווי מת בדרכו האחרונה: לנפטר נערכה הלויה רבת־משתתפים. (גם: לויה).	140. הַלְוָיָה	funeral, procession.
– חסר, נפקד, לא היה במקום: ״ויעברו	141. נֶעְדַּר	to be missing, to

– הלך וסבב מבית לבית לקבץ נדבות.	126. חָזַר עַל הַפְּתָחִים	to go begging.
– התקדם בכיוון ישר: הקבוצה הישירה בדרכה.	127. הֵישִׁיר	to advance in a straight line.
– עשה לישר, סלק את העקמומיות: ״הישר לפני דרכך״ (תהלים ה, ט).		to straighten.
– מקבץ נדבות, קבצן, עני, אביון.	128. קוֹבֵץ־עַל־יָד	beggar, pauper.
– אנה ואנה, הנה והנה, לכאן ולכאן: שוטטתי בעיר אילך ואילך.	129. אֵילָךְ וְאֵילָךְ	hither and thither, to and fro.
– חתיכת אריג או עור לתיקון קרע בבגד או בנעל וכיוצא בהם: ״גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים מטולאים... בטלאי על גבי טלאי״ (ברכות ג ע״ב).	130. טְלַאי	patch.
– אגודל, האצבע העבה ביד וברגל.	131. בֹּהֶן	thumb, toe.
– (ראשי־תיבות) על־ידי.	132. ע״י	through.
– הקשיב ושמע היטב לדברי־: ״בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך״ (משלי ד, כ).	133. הִטָּה אָזְנוֹ אֶל	to incline the ear, to pay attention.
– הפנה, הזיז לצד אחר: ״הטי נא כדך ואשתה״ (בראשית כד, יד).	הִטָּה	to direct.
– עיקם, סילף, עיות: ״להטות ארחות משפט״ (משלי יז, כג).		to pervert.

כ״עיקם״ או ״סיבך״. אולם בדרך כלל יבוא פועל זה כפועל יוצא, ולא יופיע בבנין התפעל.

to be quiet, to hold one's peace.	121. הֶחֱשָׁה	– החריש, שתק: ״הידעתם כי לנו רמות גלעד, ואנו מחשים מקחת אותה מיד מלך ארם!״ (מלכים־א כב, ג).
to silence.		– השתיק, דרש שתיקה: ״והלויים מחשים לכל העם לאמר: הסו!״ (נחמיה ח, יא).
a man's hat (mostly used among the orthodox Jews in Eastern Europe).	122. שְׁטְרַיימִיל	– כובע לשבת וחג של גברים, עשוי על־פי רוב מזנבות שועלים. היה מקובל בין היהודים החרדים במזרח אירופה ועתה בארץ ישראל. מקור: אידיש.
middle, central.	123. תִּיכוֹן	– אמצעי, הנמצא בתוך: ״הצלע התיכונה״ (מלכים־א ו, ח).
a meal given to the poor within the celebration of a wedding or other similar occasions.	124. סְעֻדַּת עֲנִיִּים	– סעודה הניתנת לעניים במסגרת מסיבות חגיגיות שאליהן מוזמנים הקרואים לארוחה חגיגית, כגון ברית־מילה וחתונה. מתן סעודה זו לעניים נחשב כדבר־מצוה.
a hat made of fur.	125. סְפּוֹדִיקִיל	– כובע של פרוה לגברים, זקוף כלפי מעלה. מקור: פולנית.

at any rate, nonetheless.	117. בכ״ז	– (ראשי־תיבות) בכל זאת.
the strings were torn.	118. פָּקְעוּ הַנִּימִין	– נקרעו המיתרים.
thread.	נִימָה	– חוט: ״שלא יוציא נימים מן הטלית״ (ספרי, דברים רלד).
hair.		– שערה: ״המוציא שתי נימין מזנב הסוס״ (שבת צ, ע״ב).
string of musical instrument; chord.		– מיתר של כלי־נגינה: ״שבע נימין בכינור״ (תוספתא ערכין ב, ז).
tune, melody, tone.		– בהשאלה: צליל, נעימה, הד: בדבריו של האיש נשמעה נימה של סבלנות. פרץ משתמש במלה ״נימין״ בהוראת מיתרים או צלילים.
was silenced, was struck, dumb, was nonplussed.	119. נֶאֱלַם דֹּם	– השתתק מבלי יכולת לדבר דבר או אף לנוע.
to be silenced, struck dumb, dumbfounded.	נֶאֱלַם	– נעשה אלם, נשתתק: ״נאלמתי דומיה החשיתי מטוב״ (תהלים לט, ג).
to become distorted, to become curved, to become twisted.	120. הִתְעַוָּה, הִתְעַוֵּת	– התעקם, התפתל: פניו של הפצוע נתעוותו מעוצם הכאבים. צורת הבינוני של הפועל בבנין זה תהיה ״מתעוותות״, ואילו פרץ כותב: ״מתעווֹת״. צורה זו מקורה בפועל ״עיוה״, שאף הוא עשוי להתפרש

ancient ornament worn by women.	111. בַּית־נֶפֶש	– מין תכשיט־נשים קדמון שנזכר בתנ״ך (ישעיה ג, כ).
quakes, trembles.	112. רוֹטֶט	– רועד, מזדעזע.
gay melodies, songs.	113. ״פְרַיילִיכְס״	- ניגון עליז ושמח. מקור: אידיש.
	114. ״וולאַך״	– ניגון שמקורו בארץ ולאכיה, היא רומניה.
name of one of the prayers for The Day of Atonement.	115. ״יַעֲלֶה״, יַעֲלות	– כינוי עממי לאחת התפילות של מעריב בערב יום הכפורים. בתפילה זו יש שמונה פעמים ״יעלה״, כמספר החרוזים בה. שם התפילה הוא בדרך כלל צורת נקבה ברבים ואינו מקובל ביחיד. פרץ גוזר את צורת היחיד מן הצורה המקובלת ברבים. ״לעשות יעלות״ מובנו באידיש: לצעוק, לבכות.
the Divine Presence is in exile.	116. שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא	– (ארמית) השכינה בגלות. לפי המקובל בדברי חז״ל, בקבלה ובחסידות הלכה השכינה בגלות יחד עם עם ישראל.
"Shekhina", Divine Presence, Godhead.	שְׁכִינְתָּא	– (בארמית) שכינה; רוח הקודש, כבוד האלהים. השם שכינה מקורו בפועל ״שכן״ המופיע פעמים רבות בהקשר לרוחו של אלהים השורה בין בני־האדם: ״ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם״ (שמות כה, ח).

– מכלא, רפת לבהמות, ביחוד לצאן: ״הכונס צאן לדיר״ (בבא קמא ו, א).	105. דִּיר	sheepfold, sheeppen.
– מחסן לעצים.	דִּיר עֵצִים	woodshed.
– מוזמן, נקרא למסבה: ״ויתן להם מקום בראש הקרואים״ (שמואל־א ט, כב).	106. קָרוּא	invited, called.
– מועד, עידן, זמן קבוע: ״ובהגיע תור אסתר... לבוא אל המלך״ (אסתר ב, טו).	107. תּוֹר	turn, appointed time.
– בהשאלה ובלשון הדיבור: שורת בני־אדם העומדים זה מאחורי זה לשם קבלת דבר־מה או לכניסה למקום מסוים.		row, line, order.
– במליצה: נכנס אל ביתו, מצא מחסה במעונו: ״כי על כן באתם בצל קורתי״ (בראשית יט, ח).	108. בָּא בְּצֵל קוֹרָתוֹ	to find shelter in someone's home, to enter someone's home.
– בהשאלה: מקלט, מחסה, מקום־מגורים זמני: הפליט חיפש לו קורת־גג.	קוֹרַת־גַּג	shelter, a roof over one's head.
– גזע־עץ כרות, מוט עבה המשמש לבנין: ״קורה שהיתה נתונה מכותל לכותל״ (אהלות ה, ז).	קוֹרָה	beam, rafter.
(ראשי־תיבות) על גב, על גבי.	109. ע״ג	on.
– כיסוי לראש הנשים, כעין צניף עשוי על־פי רוב מאריג דק או קלוע מעשה סבכה: ״שביס של סבכה״ (נגעים יא, א).	110. שָׁבִיס	heddress for women, hair-net; frontlet.
– אחד מתכשיטי־הראש של הנשים בימי קדם. סבורים שהיה זה כעין צניף בתבנית עיגול השמש (ישעיה ג, יח).		head ornament for women.

של התחתנות שתי המשפחות זו בזו, על־ידי נשואי בניהם.

dinar (coin).	100. דִּינָר	– שם מטבע של זהב או של כסף שהיה נהוג בימי קדם ברומא, והוא נהוג בכמה ארצות גם בימינו. נזכר הרבה בתלמוד: ״דינר של כסף (הוא חלק) אחד מכ״ד בדינר של זהב״ (בבא מציעא מד ע״ב).
expenditure, expense, charge.	101. הוֹצָאָה	– סכום כסף שאדם או מוסד מוציאים לצרכים שונים: הוצאותיה של משפחה פלונית מרובות הן. (ההפך - ״הכנסה״).
lavishly, abundantly (lit. according to the king's capacity).	102. ״כְּיַד הַמֶּלֶךְ״	– לפי יכולתו של המלך, כלומר, כאופן עשיר ביותר, בשפע. על־פי אסתר א, ז: ״ויין מלכות רב כיד המלך״.
very distinguished man, either judge or rich and honoured man who sit on the bench or sit in judgement (a poetic image taken from Judges 5, 10)	103. ״יוֹשְׁבִים עַל עַל כֵּס מִדִּין״	– כינוי ותאור של שליטים שופטים ונכבדי־עם, על־פי שופטים ה, י:״ לבי לחוקקי ישראל... רוכבי אתונות צחורות, יושבי על מדין והולכי על דרך – שיחו״. פרוש המלה ״מדין״ נתון במחלוקת בין הפרשנים.
— of the world.	104. דְּעָלְמָא	– של עולם (ארמית).

		וקריאת דרור לעבדים ולאדמה (ויקרא כה).
period of fifty years.		– תקופה של חמישים שנה: ״ויובלות על יובלות ינקופו״ (ביאליק, ״מתי מדבר״).
a year marking lapse of a certain period (celebration of certain anniversaries).		– השנה שבה מלאה תקופת שנים מסוימת (ביחוד חשבון עגול: 10, 25, 50) לאיש או למפעל: יובל החמישים של המשורר.
(Aramaic) is that a slight matter?	97. אַטּוּ מִלְּתָא זוּטַרְתָּא	– כלום דבר קטן הוא? וכי קל הדבר בעיניך? (ברכות לג ע״ב). מקור: ארמית. פעמים רבות יופיע ניב זה לא כמשפט שאלה אלא כשאלה רטורית, כשהמובן הוא שהדבר האמור אינו קל ערך כלל וכלל.
	98. פַּרְנַס־חֹדֶשׁ	– גבאי מגבאי הקהילה, המשמש בתפקידו זמן מסוים.
provider.	פַּרְנָס	– זן, מכלכל, נותן צרכי מחיה: ״יעמיד פרנס״ (כתובות ז, א).
leader (of community), chief.		– גבאי, מנהיג, ראש העדה: ״כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהגם לעולם הבא״ (סנהדרין צב ע״ב).
to marry.	99. הִתְחַתֵּן עִם	– כריתת ברית נשואין בין איש ואשה.
to become related by marriage.	הִתְחַתֵּן בְּ־	– התחתנות שתי משפחות זו בזו על־ידי נשואי בן המשפחה האחת עם בת המשפחה האחרת. פרץ מדבר על התחתנות הפרנס עם הרב במשמעות זו,

(Aramaic) name.	שוּם	– שם: ״שכל מעשיו לשום שמים״ (ירושלמי בבא בתרא ה, א).
something, aught; any (with negative).		– משהו, כל שהוא, מאומה (ביחוד במאמר שלילה): ״שלא היה בו שום דופי״ (יומא כב ע״ב).
reader (in this case: the reader of the Torah).	92. קוֹרֵא	– קריין, משמיע בקול באזני השומעים את הכתוב בספר: הקורא בתורה בבית־הכנסת.
midnight prayers in memory of the destruction of the Temple and for the restoration of Israel.	93. ״חֲצוֹת״	– ״תקן חצות״: מנהג של חסידים ויראי שמים לקום בחצות הלילה ולקרוא מזמורים וקינות על חורבן בית־המקדש ועל גלות השכינה.
the Creator.	94. בּוֹרֵא	– יוצר, כינוי לאלהים יוצר העולם.
complete, whole, perfect, pure.	95. תָּם	– שלם, תמים (בעיקר מבחינה מוסרית): ״תם וישר וירא אלהים״ (איוב א, א).
simple, artless, naive, unsophisticated.		– פשטן מופלג, חסר ערמומיות, שאינו פקח: ״ארבעה בנים... אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול״ (הגדה של פסח).
very seldom, once in blue moon.	96. ״פַּעַם בְּיוֹבֵל״	– ביטוי המתאר מאורע נדיר שאינו מתארע אלא לעתים רחוקות כמו פעם ביובל, פעם בחמישים שנה.
jubilee year (in Bible).	יוֹבֵל	– שנת החמישים שאחרי שבע שמיטות; נחשבה לפנים בישראל כשנת שבתון

domestic happiness. internal peace (in society or party).	87. שְׁלוֹם־בַּיִת	– יחסי ידידות והבנה הדדית במשפחה: במשפחה פלונית לא שרר שלום־בית. – בהרחבה: שלום פנימי בקרב ציבור מסוים: שלום־הבית הופר במפלגה.
to tease, to mock, to incense.	88. נִחַר בּוֹ	– הכעיס אותו, לגלג עליו, התאנף בו: ״בני אמי נחרו בי״ (שיר השירים א, ו). שורש המלה הוא: ״חרה״ או ״חרר״, שהוראתו חם ויבש מרוב חום, ובהשאלה: כעס והתרגז, או נקב וקדח חלל בתוך״. (יש אומרים שהפועל מקורו במלה ״נחירים״, כשם שהפועל ״התאנף״ מקורו במלה ״אף״ – כעס).
to be accustomed, to be used to.	89. הִסְכִּין	– התרגל, היה רגיל: ״ההסכן הסכנתי לעשות לך כה?״ (במדבר כב, ל).
to find, to achieve. to yield, to send forth.	90. הֵפִיק (פוק)	– מצא, השיג: ״אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק חכמה״ (משלי ג, יג). – הוציא: ״מלאים זיו ומפיקים נוגה״ (״אל אדון״, שחרית לשבת).
to please someone, to give someone satisfaction.	הֵפִיק רְצוֹן פְּלוֹנִי	– השביע את רצונו של פלוני, גרם שפלוני יהיה מרוצה בו: כוונת האומן להפיק את רצון הלקוחות והקונים (על־פי משלי יב, ב: ״טוב יפיק רצון מה׳״). וזהו המובן כאן.
not at all, by no means, in no way.	91. בְּשׁוּם אֹפֶן	– (אחרי מלת שלילה) לא ולא! בהחלט לא: לא נסכים לכך בשום אופן.
in no case, not by any means, whatsoever.	בְּשׁוּם פָּנִים, בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן	– (במשפט שלילה) לגמרי לא, לא! בכל דרך שהיא: ״אין הענין כן בשום פנים״ (מורה נבוכים א, נו).

unclean animal, reptile.		– כינוי לשרצים ורמשים למיניהם שהם אסורים וטמאים לפי התורה במגע ובאכילה.
abomination.		– בהשאלה: תועבה, טומאה.
to hold council, to seek advice, to sit in council.	82. טִכֵּס עֵצָה	– ערך התיעצות, חיפש תחבולות.
unthinkingly, unexpectedly.	83. בְּהֶסַּח הַדַּעַת	– (תואר הפועל) במפתיע, בלי משים, באופן בלתי־צפוי: הבשורה הטובה באה אלי בהסח הדעת.
lack of attention, absent mindedness.	הֶסַּח הַדַּעַת	– חוסר תשומת־לב לדבר, שיכחה.
with, together with.	84. אֵת	– עם, יחד עם: ״יוסף היה רועה... את אחיו בצאן״ (בראשית לז, ב); הלכתי אתו.
apart from, except.	85. חוּץ, – חוּץ מִן	– להוציא מן הכלל, למעט, פרט ל־: ״ומי יחוש חוץ ממני״ (קוהלת ב, כה); הספריה פתוחה בכל יום חוץ משבתות וחגים.
it is used here as a name for the wife of the contrabass player.	86. בַּטְנוּנִית	– כאן: כינוי לאשת המנגן על הבטנון. (פרץ קורא למנגן על הבטנון: ״בטנון״, ולכן הוא בונה את שם אשתו בצורת הנקבה של ״בטנון״). במהדורה החדשה הנוסח הוא: ״הבטנונרית״.

בחתונות ובמסיבות־שמחה משפחתיות אחרות, לשמח את הקרואים		musicians (orchestra, band; at wedding etc.).
– לקיים את ההתחייבות, למלא חובה, לעשות כדרוש (חלה א, ב ועוד).	78. לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה	to fulfill one's duty.
– דיבור של נימוס, בקשת סליחה ממישהו על דיבור או הצעה שאינם נאים ביותר.	79. בִּמְחִילָה מִכְּבוֹדוֹ	I beg your pardon.
– מחילה, כפרה: ״הוציא לו שם רע, אין לו מחילה עולמית״ (ירושלמי בבא קמא ו, ג).	מְחִילָה	pardon, forgiveness.
– ויתור: מחילת אדם על כבודו.		renunciation.
– הולך בטל, עצל, שאינו עובד.	80. בַּטְלָן	idle, idolent person, idler.
– כינוי לאדם הרחוק מעולם המעשה ומהליכות החברה ונימוסיה המקובלים; מרושל, ״לא יצלח״: חברי אדם ישר והגון הוא אך בטלן גדול.		unpractical person.
– יהודי עני היושב כל ימיו בבית־המדרש ועוסק בתורה ומצוות ומתפרנס מקופת הציבור. פרץ משתמש במלה בהוראה שיש בה שלוש המשמעויות שנזכרו לעיל.		poor Jew who spends his time in Jewish studies and is maintained by public funds.
– כאן: כינוי־גנאי עממי לנער פוחז ושובב, פורק עול תורה ומצוות, ובייחוד לנער מנערי הגויים: ״שקץ שכמותו!... נערי בני ישראל... והשקצים של הפרבר״ (ביאליק, ״מאחורי הגדר״, ז).	81. שֶׁקֶץ	(here) colloquial term of contempt for unruly urchin; a young devil (demon).

661

		״כמעט שכב״, שפרושו לא שכב. בשפת ימינו תבוא המלה ״כמעט״ גם בקשר לענין שנתרחש למעשה, אך לא בשלמות. לדוגמה: ״כמעט כל הבית נשרף״, שפרושו הבית נשרף ברובו הגדול.
	כִּמְעַט שֶׁלֹּא	– השימוש בצרוף זה הנו מאוחר יותר, ואף הוא נושא את שתי המשמעויות שנתבררו לעיל. לדוגמה: 1. ״כמעט שלא ישנתי כל הלילה״ פרושו לא ישנתי כמעט, או ישנתי מעט מאד. 2. ״כמעט שלא נפל״, פרושו כי הוא היה קרוב לנפילה, אולם בכל זאת לא נפל. בהוראה זו תוספת המלה ״לא״ היא מעין לשון סגי נהור, כעין רצונו שר המדבר להישמר מן הרעה שעתידה היתה לבוא, כעין ״על כל צרה שלא תבוא״.
Saturday night, the night following the Sabbath.	75. מוֹצָאֵי שַׁבָּת	– הערב שלאחר יום השבת, הזמן שלאחר יציאת השבת (דמאי ד, א).
exit, outlet.	76. מוֹצָא	– יציאה, מקום לצאת בו (גם בהשאלה): מצאתי מוצא מן הסבך.
source, origin.		– מקום שממנו יוצא דבר־מה, מקור (גם בהשאלה): מוצא הנהר, מוצא יהודי.
popular	77. כְּלֵי־זֶמֶר	– כינוי עממי למנגנים עממיים המופיעים

opposite, against.	לְעֻמַּת	– מול, נגד, נוכח: ״גם את זה לעומת זה עשה אלהים״ (קהלת ז, יד).
as compared with.		– בהשואה ל־, לנגד, ביחס ל־: מצבו של פלוני הוטב הרבה לעומת מצבו אשתקד.
(Aramaic) dead person.	72. בַּר־מִינָן	– מת, נפטר. מקור: ארמית (בר־מינן – פירושו חוץ מאתנו, שאיננו אתנו, שאיננו בין החיים.
an enactment for preventive reasons, so that not...	73. גְּזֵרָה שֶׁמָּא (גְּזֵרָה מִשּׁוּם)	– האיסור ניתן מחשש שמא... שאם לא כן יקרה...
evil decree, edict.	גְּזֵרָה	– פקודה, חוק (ביחוד לאיסור או הגבלה): אנטיוכוס גזר גזרות על ישראל.
precept or law for which no reason is given.		– מצוה או חוקה שלא נתפרש טעמה: ״גזרה היא מלפני״ (שבת ל ע״א).
enactment, restrictive law.		– תקנת איסור של חכמים שניתנה כסיג לחוקי התורה: ״לא עולין באילן (בשבת ובחג) גזרה שמא יתלוש״ (ביצה יח, ע״א).
they almost desecrated (broke) the Sabbath.	74. ״וְכִמְעַט שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת״	– וכמעט שהגיעו לידי חלול שבת.
almost, nearly, not quite.	כִּמְעַט	– קרוב מאד ל־, עוד מעט קט ו־. יש להבחין בין שימושיה של המלה ״כמעט״ בלשון המקרא ובין שימושיה בלשון של ימינו. במקרא תבוא המלה ״כמעט״ בקשר לענין שעמד להתרחש, אך לא נתרחש כלל. לדוגמה:

		„ויט משה את מטהו על השמים" (שמות ט, כג).
sleepy, drowsy, falling asleep.	68. אֲחוּז שֵׁנָה	– אחוז ותפוס בחבלי שינה, מנמנם.
taken hold of, grasped, seized.	אָחוּז	– תפוס, מי שאחזו אותו: הילד הלך כשהוא אחוז בידי אמו.
bound, fastened, connected.		– מחובר, מרותק: „ולא יהיו אחוזים בקיר הבית" (יחזקאל מא, ו).
fear, awe.	69. אֵימָה	– פחד, מורא, בהלה: „אימה חשכה גדולה נופלת עליו" (בראשית טו, יב).
cloak, covering.	70. תַּכְרִיךְ	– מעטפת, מעטה, כיסוי: „שורות לתכריך הכלים" (כלים כד, יב).
bundle, packet.		– צרור, חבילה, דברים אחדים כרוכים זה בתוך זה: „מצא בתפיסה... תכריך של שטרות" (בבא מציעא א, ח).
shroud (mostly in the plural form).		– (ביחוד בריבוי: „תכריכים") בגדים לבנים שכורכים ועוטפים בהם את המת קודם קבורתו: „ארון (למת) ותכריכים" (שבת כג, ד). נראה שפרץ משתמש במלה „תכריכים" בהוראת מעטה או כיסוי ועטיפה, וגם זאת התואר „לבנים", ותוכן הקטע כולו, מעורר את ההוראה הנוספת של תכריכים כלבוש ועטיפה למת.
just as, in the same way as.	71. כְּלְעֻמַּת שֶׁ־	– כמו, כשם ש־, באותו האופן ש־: „כלעומת שבא כן ילך" (על־פי קהלת ה, טו; ושם הנוסח „כל עומת").

to be struck with fear.	רוּחַ בּוֹ״	שויון משקלו מרוב פחד: ״ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש״ (יהושע ב, יא).
so much.	62. כ״כ	– ראשי־תיבות של הצירוף כל־כך.
one says this, and one says that.	63. ״זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה״	– פלוני כך ואלמוני אחרת (על־פי מלכים־א כב, כ: ״ויאמר זה בכה וזה בכה״).
argument, conflict, quarrel.	64. סִכְסוּךְ	– ריב, דין־ודברים, מחלוקת: פרץ סכסוך בין השכנים; ״שהיו אז יושבין שלוים ושקטים בלא שום סכסוך עליהם״ (מדרש לקח טוב, בראשית יג, ז).
to evaporate.	65. פָּג (פוג)	– התנדף: ״שטעמן פג״ (ירושלמי ביצה א, ט).
to disappear, to vanish.		– בטל, חלף ועבר: על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט״ (חבקוק א, ד).
to grow numb, to grow faint.		– נמס, דמם: ״ויגידו לו לאמר, עוד יוסף חי... ויפג לבו, כי לא האמין להם״ (בראשית מה, כו).
wife, female mate.	66. זוּגָה	– בת־זוג, אשה, רעיה: ״לזוגתי היקרה והצנועה, מרת...״ (שלום עליכם, ״מכתבי מנחם מנדל״).
she ran towards.	67. רָצָה עַל	– רצה אל, רצה על פני הבתים, מבית אל בית.
to, towards.	עַל	– אל, בכיוון למקום מסוים: ״ואפנה על ימין או על שמאל״ (בראשית כד, מט);

(Aramaic) well, properly, as it should be.	56.	כִּדְבָעֵי	– כמו שצריך, כדרוש, כהלכה, כראוי: פלוני עשה את מלאכתו כדבעי. מקור: ארמית (מן המלה ״בעי״ שפרושה שאל, חפש, או זקוק וצריך).
olive size; as big as an olive (as the example of a minimal size).	57.	כְּזַיִת	– כגודל זית, השיעור הקטן ביותר שקבעו חכמי התלמוד במאכלות וכו׳ בדיני איסור והתר (כלים יז, ח). הביטוי ״כזית״ התקבל בלשון כדוגמה מקובלת ביותר לשיעור מינימאלי.
(col.) gathering, audience, crowd.	58.	״הָעוֹלָם״	– בלשון הדיבור: כינוי לקהל רב, ציבור (הביטוי בהוראתו זו מקובל בעיקר באידיש, בדומה לארמית: כולי עלמא).
to be noisy, to make a noise, to hum.	59.	הָמָה	– נהם, רעש, סאן, השמיע קול: ״המו גליהם כמים רבים״ (ירמיהו נא, נה).
his instrument.	60.	כֵּלָיו	– הכלי שלו.
as long as he could breath.	61.	כָּל עוֹד רוּחוֹ בּוֹ	– כל עוד היתה נשימה או נשמה בקרבו.
(here, fig.) soul, breath of life, spirit.		רוּחַ	– (כאן) בהשאלה: נפש, נשמה: ״כל בשר אשר בו רוח חיים״ (בראשית ו, יז).
to be dumbfounded.		לֹא הָיָה בּוֹ עוֹד רוּחַ	– הוא נדהם מאד (מהפתעה, בהלה וכו׳): ״ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל״ (יהושע ה, א).
to be taken aback,		״לֹא קָמָה עוֹד	– הוא נדהם ונבהל מאד, נמס לבבו, אבד

oboe.	50. אַבּוּב	– כלי־נגינה ממשפחת כלי־הנשיפה של עץ, בעל צליל רך ועדין.
flute (at the times of the Holy Temple).		– מין חליל שהיו מנגנים בו לפנים בבית־המקדש.
tube.		– צנור, שפופרת.
cymbals.	51. מְצִלְתַּיִם	– כלי־הקשה עשוי שני טסי־מתכת שמקישים אותם זה בזה, והם משמיעים קול צלצול מתכתי (עזרא ג, י).
	52. ״בּוֹמְצִיקְצַק״	– הכינוי העממי למצלתים, חיקוי אונומטופאי לקול קשקוש המצלתים.
contrabass, double bass.	53. בַּטְנוּן	– קונטרבס, כלי־מיתרים גדול בתבנית כינור, בעל צליל עבה.
ancient musical instrument.		– אחד מכלי־הנגינה הגדולים בימי קדם (כלים טו, ו).
(here also) the contrabass player.		– פרץ משתמש במלה זו גם בהוראת האיש המנגן על הבטנון, הבטנונר.
(here) Polish land owner, squire.	54. פָּרִיץ	– כאן: כינוי בפי יהודי הגולה בדורות שעברו לבעל־אחוזה ואציל פולני, שהיהודים היו מעלים לו מס וסרים לפקודתו.
violent person, lawless person.		– פורע מוסר, פורק עול, מתפרץ מפני מישהו, רשע, אכזר: ״המערת פריצים היה הבית הזה״ (ירמיהו ז, יא).
slightly drunk, tipsy.	55. מְבֻסָּם	– שכור, שתוי.

והשימוש בה אינו מוגדר כל צרכו, יש המציעים לבטל את השימוש במלה ״אלמלא״ במובנה החיובי (לפני פועל) ולהשתמש בה רק במובנה השלילי (לפני שם) (זוהי דעתם של י. אבינרי, י. פרץ וז. בן־חיים). למעשה באה היום ״אלמלא״ גם לפני שם וגם לפני פועל, בשני המקרים במובן השלילי, במקביל למלים לולי, אילולי ואם לא.

יש לשים לב לכך שהדוגמה המופיעה בסיפור ״אלמלי היה מצווה אותך הזקן לגנוב״, דינה כדין הכלל הישן (״אלמלי״ לפני פועל הוראתו חיובית): אילו היה מצווה אותך הזקן לגנוב.

to mock.	48. הֵתֵל – הִתֵּל	– לעג, לגלג, שטה ב: ״ויהתל בהם אליהו ויאמר: קראו בקול גדול״ (מלכים־א יח, כז).
derision, sarcasm, mockery.	הִתּוּל	– לעג, לגלוג, לצון: הדברים נאמרו לא ברצינות כי אם בדרך התול.
(German) band, orchestra.	49. קַאפֶּעלֶ־ע, קַפֶּלָה	– תזמורת, חבר נוגנים. מקור: גרמנית (Kapelle) שאולה מאיטלקית. פרוש המלה קפלה במקורו היה: כנסיה ליד ארמון הנסיך (chapel), או המקהלה ששרה בכנסיה זו. מאוחר יותר התרחבה משמעות המלה. היום קפלה הנה מלה המציינת כל מקהלה או תזמורת קטנה.

intention, devotion, concentration.		כראוי: ״קריאת שמע צריכה כונה״ (ירושלמי ברכות ה, א).
tendency, purpose.		– רצון, מגמה לעשות דבר־מה: ״כונתך רצויה אבל מעשיך אינם רצויים״.
meaning.		– הוראה סוף סוף עמדתי על כוונת הפסוק הזה.

בדת היהודית יש חשיבות רבה למושג ״כוונה״, הכולל את שלושת המובנים והפרושים שניתנו לעיל. בין החכמים והפילוסופים השונים קיים תמיד ויכוח על נושא זה, בשאלה: אילו מצוות צריכות כוונה, או אינן צריכות כוונה, ומהי משמעותה של כוונה בעשית מצוות או בעבירות. דעתם של חכמי התלמוד מחולקת בשאלה אם המצוות בכללן צריכות כוונה, אולם בנוגע לתפילה מודים הכל שהיא צריכה כוונה. בתלמוד נאמר: ״אם יכול לכוון לבו – יתפלל, ואם לאו – לא יתפלל״ (ברכות ל, ע״ב). על יסוד עובדה זו ניתן להבין את מצותו של האיש הזקן בסיפור: קריאת שמע בכוונה.

were it not for... but for..., had it not been for.	47. אִלְמָלֵי, אִלְמָלֵא	– אלולי, לולא, אם לא (בעיקר לפני שם): ״אלמלא מוראה (של מלכות) איש את רעהו חיים בלעו״ (אבות ג, ב).
if.		– אִלו, אם, לוּ (בעיקר לפני פועל): ״אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלין״ (שבת קיח ע״ב).

בין המדקדקים נטושה מחלוקת בקשר למשמעותה של מלה זו ושימושיה. מאחר

high place, platform.		– במה, דוכן, מקום מורם.
(fig.) standard, level, degree.		– בהשאלה: דרגה מסוימת בתרבות, בכלכלה וכדומה: רמת השכלה, רמת חיים.
smile.	41. בַּת־צְחוֹק	– צחוק קל, חיוך: המנהל קיבל אותו בבת־צחוק ובאדיבות.
to shut, to close.	42. אָטַם	– סגר, סתם.
to refuse to listen, to close one's ears to.	אָטַם אָזְנוֹ	– לא רצה להקשיב.
(adv.) enough.	43. רַב	– (תואר הפועל) די, מספיק: ״רב, עתה הרף ידיך״ (שמואל־ב כד, טז).
bosom, lap.	44. חֵיק	– הרווח שבין החזה ובין זרועות הידים, כשהן מחבקות דבר־מה: ״שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק״ (במדבר יא, יב). – הרווח שבין הבגד ובין החזה: ״ויבא ידו בחיקו״ (שמות ד, ו).
(fig.) midst, inside.		– בהשאלה: פנימיות, תוך: חיק הטבע.
publican, one who sells alcoholic drinks.	45. מוֹזֵג	– מוכר משקאות חריפים, בעל מסבאה.
attention,	46. כַּוָּנָה	– תשומת־לב, התרכזות, התאמצות להבין

asphalt, bitumen		– מין עטרן אדום בעל צבע חום־שחור, כעין הזפת, החמר משמש לזפות כבישים, גגות וכדומה.
he looks very excited, his face is burning.	38. פָּנָיו כִּלְהָבִים	– (פני להבים פניו), כולו משולהב ומרותח, פניו לוהטים כאש מרוב כעס, התרגשות בהלה וכו׳.
flame.	לַהַב	– שלהבת, להבה, לשון־אש בוערת: ״ויהי בעלות הלהב מעל המזבח״ (שופטים יג, כ).
sheen.		– ברק, להט, זוהר של דבר מצוחצח וממורט: ״ולהב חרב וברק חנית״ (נחום ג, ג).
blade of knife or sword.		– החלק החד של סכין או חרב וכיוצא באלו: ״ויבוא גם הנצב אחר הלהב״ (שופטים ג, כב); להב הסכין.
flash, flame, spark.	39. רֶשֶׁף	– גחלת, ניצוץ, גץ: ״קשה כשאול קנאה, רשפיה רשפי אש, שלהבתיה״ (שיר השירים ח, ו).
a loud sound (voice) was heard all over.	40. קול בָּרָמָה (בְּרָמָה) נִשְׁמָע	– קול רם וחזק נשמע מסביב. ניב מקובל, על־פי הבנה משובשת של הפסוק המופיע בירמיה לא, טו (״קול ברמה נשמע״). שם הכוונה לקול הנשמע בעיר ששמה רמה או באזור הרמה.
highlands, height (name of settlements located in high areas).	רָמָה	– אזור הררי גבוה. השם ״רמה״ מופיע פעמים רבות בשמות של ישובים הנמצאים במקום מורם.

		משתמש בו בהוראת דיבור רב לאין שיעור).
to speak, to tell, to talk, to converse.	33. לָשׂוּחַ	– לשוחח, לדבר, לספר. שורש המלה הוא לאמיתו של דבר ״שיח״. ובדרך כלל מקובל להשתמש בצורת ״לשיח״ כשם הפועל (או לשוחח).
to meet, to encounter, to come across.	34. פָּגַע	– פגש, נזדמן עם מישהו: ״ויפגעו בו מלאכי אלוהים״ (בראשית לב, ב).
— to reach, to arrive.		– הגיע אל, נתקל ב־: ״ויפגע במקום וילן שם״ (בראשית כח, יא).
distinguished, eminent, excellent.	35. מֻפְלָג	– בהשאלה: נעלה, נבחר, מומחה: חכם מופלג, חוקר מופלג.
great, lofty.		– גדול, רב (בכמות וכד׳): ״מפלג בזיקנה״ (רמב״ם, תלמוד תורה, ו, ח); פלוני הגיע לזיקנה מופלגת.
distinct, distant.		– מרוחק, בניגוד אל ״סמוך״.
rush, bulrush, reed.	36. סוּף	– צמח הגדל על גדות נחלים וביצות, בעל עלים גדולים ורחבים דמויי סרגל, הנקראים קני סוף (פרץ קורא להם ״גבעולי סוף״).
a flute made out of clay.	37. חָלִיל שֶׁל חֵמָר	– חליל עשוי מחרס או חמר.
loam, clay.	חֵמָר	– חמר: טיט האדמה, אדמה דביקה ובלתי חדירה למים, שעושים ממנה לבנים וכלי־חרס.

מְקוֹם מְגוּרִים	– כתובת, מקום מושבו של אדם: פלוני.. מקום מגוריו בלתי ידוע.	address, dwelling place domicile, residence.
31. כַּפְתּוֹר וָפֶרַח	– קריאה מקובלת למראה דבר נאה: נאה ונחמד!, יפה מאד! (ניב שהיה שגור בפי ר׳ טרפון: בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני ר׳ טרפון, היה אומר ״כפתור ופרח״, ובשעה שהיה אומר דבר של בטלה היה אומר: ״לא ירד בני עמכם״ [בראשית רבה צא]). שתי המלים כמשמען מופיעות בשמות כה, לג בתאור קישוט המנורה במשכן: ״שלושה גביעים משוקדים בקנה האחד, כפתור ופרח״.	excellent!, first class!.
32. תִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁל שִׂיחָה	– שיחה ארוכה וממושכת, בדרך כלל על ענינים חסרי ערך.	(lit.) nine measures of talk (fig.), long talk, gossip, idle chatter.
קַב	– מדת היבש בתקופת המקרא (מלכים־ב ו, כה) והתלמוד. במדותינו ״קב״ הוא 2.2 ליטר. – בהשאלה: מדה קטנה, שיעור מינימאלי, חלק, יחידה: ״עשרה קבין יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו״ (קדושין מט ע״ב). (בתלמוד נמצא קטעים רבים המדברים על עשרה קבין ככמות כוללת של דבר מסוים, ותשעה קבין כחלק המכסימאלי של אותו הדבר; מתוך כך נבין כי כאשר פרץ משתמש במושג ״תשעה קבין״ הוא	kab, dry measure. about 2.2 litres. (fig.) small measure, small quantity.

		חיפוש: ״המוצא מציאה לא ישבע״ (גטין ה, ג).
finding.		– גילוי דבר־מה במקרה או לאחר חיפוש: שמחתי על מציאַת הספר בספריה.
discovery.		– חישוב, פתירה: מציאת פתרון החידה.
(col.) bargain, a find.		– בלשון הדיבור: כינוי לדבר טוב שנקנה בזול: אכן זו מציאה גדולה!
I believe, it seems to me.	26. כִּמְדֻמֶּה לִי, כִּמְדֻמַּנִי	– כסבור אני, נראה לי, אני חושב ש...
how? in what manner?	27. הָאֵיךְ – הֵיאַךְ	– מלת־שאלה: כיצד, איככה? באיזה אופן?
	28. הַלְכֹל...?	– האם לכל...? הה׳ מופיעה בראש המלה הראשונה במשפט שאלה, לציין שאלה או תמיהה והשתוממות. ה׳ זו באה בהוראת האם, והיא נקראת ה׳ השאלה. לדוגמה: ״העוד לכם אח?״ (בראשית מג, ו).
“Father” — God.	29. ״אַבָּא״	– כינוי לאלהים, שהוא כאב לכל בני־האדם.
residence, dwelling place, domicile.	30. מָגוֹר, מְגוּרִים	– דיור, שהייה במקום, ישיבה בקביעות במקום: ״ונתתי לך... את ארץ מגוריך״ (בראשית יז, ח). בדרך כלל תופיע המלה רק בצורת רבים – ״מגורים״. אולם פרץ משתמש בהקשר זה בצורת היחיד עם כינוי: ״מגורו – מקום המגורים שלו. ובמהדורה החדשה אנו מוצאים ״מגוריו״.

Heaven forbid! (forfend!)		דיבור מקובל כאשר מזכירים דבר־מה חמור ומסוכן, כעין הדיבורים: ״ישמרנו השם!״, ״לא עלינו!״, ״חס ושלום!״.
(Aramaic). the Merciful One!, God.	רַחֲמָנָא	– (ארמית:) הרחמן, כינוי לאל, שהוא רחום וחנון.
fickleminded, changeable.	19. הֲפַכְפַּךְ	– מי שמתהפך בדעותיו, קל־דעת, שאין לו דעה קבועה.
crooked.		– מעוקם, מעוות, בלתי־ישר: ״הפכפך דרך איש זר״ (משלי כא, ח).
a matter to take interest in.	20. עִנְיָן לַעֲנוֹת בּוֹ	– דבר להתענין ולהתעסק בו (שאול מקהלת א, ג: ״ענין רע נתן אלהים לבני אדם לענות בו״).
to testify against.	עָנָה בְּ־	– העיד, השמיע דברי עדות על פלוני: ״לא תענה ברעך עד שקר״ (שמות כ, טז).
to execute, to put to death.	21. הוֹצִיא לַהֶרֶג (או לַהוֹרֵג)	– המית, הרג, רצח, בדרך כלל לפי פקודה או פסק־דין.
surely (interj.).	22. הֵן	– הנה, הרי, הלא: ״הן עוד היום גדול״ (בראשית כט, ז).
refusal.	23. סַרְבָן	– סרוב, מאון, אי־הסכמה.
to bring about.	24. אִנָּה	– היקרה, זימן, סיבב: ״והאלהים אנה לידו״ (שמות כא, יג).
thing found.	25. מְצִיאָה	– דבר שאבד ונתגלה במקרה או לאחר

2. [illegible]

3. [illegible]

[illegible]

No.	Term	Definition	English
14.	[illegible]	– [illegible] ... נאחז בסבך בקרניו (בראשית כב, יג). – [illegible]	thicket, shrubbery. complexity, complication.
15.	תהו	– שממה, ריקנות: והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א, ב). – [illegible] – [illegible]	desolation. nothingness, vanity. (fig.) confusion, disorder.
16.	[illegible]	– [illegible]	because of, for the reason that.
17.	[illegible]	– [illegible]	on no account! God forbid!
18.	[illegible]	– [illegible]	(Aramaic).

סופרי ההשכלה בה' הידיעה גם אחרי אותיות־היחס בכל״ם. עם התפתחות הלשון בטל השימוש בה' הידיעה אחרי אותיות אלו, ורק הניקוד של ה' הידיעה עובר אליהן.

(fig.) to be shaken, shocked, agitated.	11. נִרְעַשׁ	– בהשאלה: נסער, נפחד, נרגש מאד: ׳הנני העני ממעש, נרעש ונפחד׳ (הנני העני, תפילה לחזן לפני מוסף לימים נוראים).
to quake, to tremble, to shake.	נִרְעַשׁ	– רָעַשׁ, התרעש: ׳רעשה הארץ׳ (ירמיה ח, טז).
absolutely, completely, quite, extremely.	12. בְּתַכְלִית	– בהחלט, לחלוטין: הדבר ברור בתכלית. – בקיצוניות: הוא ענה על כך בתכלית הקיצור.
end, limit. (fig.) end, purpose, object, aim. (col.) comfort in life, sound position.	תַּכְלִית	– קצה התחום, גבול. – בהשאלה: מטרה, מגמה, התוצאה האחרונה של הדבר: ׳תכלית חכמה – תשובה ומעשים טובים׳ (ברכות יז ע״א). – בפי העם: סידור נוח בחיים, מצב מבוסס: ׳בקש לך תכלית׳ (ביאליק, פרק מספורי).
who? which. some...	13. מִיהוּ	– מלת שאלה: מי הוא? מה הוא? – מישהו, משהו. – בדורות האחרונים נתרחבו תחומי השימוש של המלים ׳מיהו׳ ו׳מיהי׳: א. לענין הוראה סתמית, לדוגמה: פלוני יש לו מיחוש מסוים, או: הוא מבוגר של מיהו משה.

bankrupt.	פּוֹשֵׁט רֶגֶל	– כינוי למי שבית־הדין הכריז עליו שנכשל בעסקיו, ואין בידו לפרוע את חובותיו לנושים.
dry, dried up.	7. חָרֵב	– יבש, שאין בו לחות: "טוב פת חרבה ושלוה בה, מבית מלא זבחי ריב" (משלי יז, יא).
waste, destroyed, ruined		– הרוס ועזוב: "הבית הזה חרב" (חגי א, ד).
within the precincts of, in the immediate vicinity of.	8. בְּד' אַמּוֹתָיו שֶׁל	– בקרבתו, בסביבתו הקרובה: אסור לעמוד בד' אמותיו של אותו רשע.
four cubits.	ד' אַמּוֹת	– שטח שאורכו ארבע אמות ורוחבו ארבע אמות.
very small area.		– כינוי לשטח קטן ומצומצם.
ancient measure, cubit — roughly from elbow to fingertips.	אַמָּה	– מדת־אורך קדומה ושיעורה בערך כמרחק בין המרפק ועד ראשי האצבעות אצל אדם מבוגר.
ell — about 68 cms.		– מדת־אורך שהיתה נהוגה בארץ ישראל בעיקר בתקופה שלפני קום המדינה. שיעורה בערך כ־68 סנטימטרים.
lower arm, from elbow downwards.		– החלק התחתון של היד, מן המרפק ועד ראשי האצבעות (ומכאן המדה "אמה").
lobe of the ear.	9. תְּנוּךְ – תְּנוּךְ אֹזֶן	– הבשר האמצעי שבאפרכסת האוזן (ויקרא ח, כג).
like the silence.	10. כִּדְמָמָה	– כדומיה.
		בראשית תחיית הלשון העברית המתחדשת

moral, chaste.		– נוהג באופן מוסרי, שומר נימוס ודרך־ארץ: אשה צנועה.
hidden, sheltered.		– מסתור, כמוס: ״מקום צנוע יש לו״ (שבת לה ע״א).
small, limited.		– קטן, מצומצם: בקשה צנועה לי אליך.
modest, shy, bashful, retiring.	3. נֶחְבָּא	– מסתתר, מוצנע. נראה שיש פה רמז לביטוי ״נחבא אל הכלים״ שהוא כינוי לאדם צנוע מאד, בישן וענותן, הבורח מן הכבוד (על יסוד סיפור המעשה בשאול, שנחבא ממש בין הכלים כשבחרו בו למלך. על־פי שמואל־א י, כב).
at times, occasionally.	4. לִפְרָקִים	– לפעמים, מזמן לזמן, לעתים רחוקות: הנני נוסע לעיר לפרקים.
be it so!	5. מֵילָא	– ניחא, לו יהי כן! באין ברירה יהי כן: אמנם, לא רציתי בכך, אבל מילא, עשה כדבריך!
of itself. (col.) in any case, at any rate.	מִמֵּילָא	– מאליו, מעצמו: ממילא מובן כי... – בדיבור: בין כה וכה: תן לי את המכתב ואני אשים אותו בתיבת־הדואר, כי ממילא אעבור לידה.
(fig) to beg (alms).	6. פָּשַׁט יָד	– (בהשאלה) ביקש נדבות, היה חסר־כל.
to stretch out one's hand.		– הושיט ידו לעשות דבר־מה: ״פשט העני את ידו לפניו״ (ביאליק ״אבן הציר הפנוי״).
beggar.	פּוֹשֵׁט יָד	– קבצן־רחוב, עני המבקש נדבות.

שמע ישראל — יצחק ליבוש פרץ

א. הערות ומילון:

one clear morning.	1. בֹּקֶר לֹא עָבוֹת	– בוקר בהיר ובלתי מעונן, (על־פי שמואל ב כג, ד). פתיחה מקובלת בסיפורים; למשל; "בבקר לא עבות אחד קם האיש, יצא מביתו והלך אל היער..."
cloud	עָב	– ענן, הצטברות של אדי מים הנישאים ברוח בגובה מסוים מעל פני האדמה: "והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול" (מלכים־א יח, מה). ("עב" היא מלה המופיעה בזכר ובנקבה כאחת, ולכן הריבוי שלה הוא "עבים" או "עבות").
one who conducts himself modestly; a modest person.	2. מַצְנִיעַ לֶכֶת	– הולך בצניעות, צנוע (על־פי מיכה ו, ח): "עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך".
to hide, conceal.	הִצְנִיעַ (צָנַע)	– הסתיר, החביא, שם במקום צנוע לשמירה: "עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו" (שבת קב ע"ב).
modest, meek.	צָנוּעַ	– ענו, [illegible], נחבא אל הכלים "בכל מעשיך היה צנוע" (בן סירא, פל, לא, כב).

של מנדלי מוכר ספרים. נסה למצוא את האופייני לשתי אלו, ואת הניגוד הקיים בין שתיהן בתוך הסיפור.

7. מנדלי מרבה לשלב לשון נשגבת ונמלצת בלשון ההמון. מהי מטרתו של אמצעי סגנוני זה?
8. במה ניכרת האירוניה של מנדלי?
9. מה עושה את מנדלי לסופר ה"השכלה"?

7. מתי
8. מי
9. מה
10. איך
11. כמה
12. איזה
13. איזו
14. אילו
15. איפה

ט. במקרא ובלשון הדיבור נמצא משפטי־תנאי הפותחים במלים כגון: אם, אלמלא, כי, אפילו וכו׳.

במשפטים מעין אלו נמצא מבנה תחבירי מיוחד, המחלק את המשפט לשני איברים שונים הקשורים זה בזה, כגון:

אלמלא מוראה של מלכות — איש את רעהו חיים בלעו.
אם אין קמח — אין תורה.
אם תלכי עמי — והלכתי.

1. מצא משפטים מעין אלו בסיפור "הנשרפים".
2. האם תוכל להסביר מדוע מרבה מנדלי להשתמש בצורה תחבירית זו?

י. בסיפורו משתמש מנדלי בגוף ראשון ובזמן עבר, אך לעתים עובר הוא מהעבר לבינוני. מדוע הוא עושה כן? איזו חשיבות סגנונית יש לשימוש זה?

יא. ענה על השאלות הבאות:

1. מהו המקום שקובע מנדלי ליהודי בתוך הטבע, ומהי משמעותה של קביעה זאת?
2. מהי השקפת־עולמם של היהודים הקבציאלים, וכיצד היא מתבטאת בחייהם?
3. כיצד רואה מנדלי את חיי היהודים, ומה, לדעתו, עשוי לתקן מצב זה? האם אתה מסכים לדעתו?
4. מהי משמעות הקטע המסיים את הסיפור בדמות לייזריל המשוגע, וכיצד משתלב הוא בסיפור כולו?
5. נאמר: "את אשר יאהב — יוכיח". כיצד מתבטא הדבר בדמותו של מנדלי המספר?
6. בסיפור "הנשרפים" ניתן להבחין בין שתי דמויות של מנדלי. האחת — דמות מנדלי הסופר (ש״י אברמוביץ), והשניה — דמות ספרותית עממית

682-8

1. מצא בסיפור משפטי־שאלה נוספים.
2. האות ה׳ המופיעה במשפט ״הנצליח את דרכנו ?״ היא ה׳ השאלה. זו תבוא בראשית משפט־שאלה שעליו אפשר להשיב ״כן״ או ״לא״, והיא מצויה בעיקר במקרא (בימינו תופיע במקומה המלה ״האם״).

הפוך את המשפטים הבאים לשאלות:

1. ראיתי את אמך ברחוב.
2. הילד קרא את הספר.
3. שתיתי את המיץ.
4. השועל טרף את התרנגולת.
5. זו כתונת בנך.
6. כושי יהפוך עורו.
7. רצחת וגם ירשת.
8. תשלח את עמי.
9. הארץ טובה היא.

3. המלים ״כלום״ או ״וכי״ תופענה במשפטי־שאלה אשר תשובתם מסתברת מאליה (לחיוב או לשלילה). כגון: ״כלום היית חושש, רבי מרדכי, באחד מאברי גופך פעם בחייך ?״

השלם את השאלות הבאות:

1. כלום חשבת כי אני ...
2. כלום האמנת ...
3. כלום מכיר אתה ...
4. כלום סיפרת לו כי ...
5. כלום שמעת ...

4. חבר משפטי־שאלה הפותחים במלים:

1. האם
2. לאן
3. כלום
4. וכי
5. למה
6. מדוע

ד. משקל הנו מבנה דקדוקי אחיד של קבוצות מלים, המתיחס בדרך כלל לתוכן מסוים. לעתים קרובות יש למשקל אחד משמעויות אחדות.

1. בסיפור מופיעים שמות רבים של בעלי־מקצוע במשקלים שונים. ערוך רשימה של בעלי־המקצוע בסיפור, ומצא עוד דוגמאות לכל אחד מן המשקלים.

2. המשקל XַXְּXָן (שדכן) מציין בעלי־מקצוע וגם תכונות מסוימות. מצא שמות המביעים תכונות במשקל זה.

ה. צור פעלים משורשי השמות הבאים:

1. קַבְּצָנִים
2. פַּעַם
3. שֶׁפַע
4. מַחֲנֶה
5. שׁוֹטִים
6. תְּבוּנָה
7. נְחִירַיִם
8. לֶהָבָה
9. אֲגֻדָּה
10. צִבּוּר
11. חֶדֶר
12. נָדִיב
13. חֲתוּנָה
14. גּוּף
15. רִפְיוֹן
16. נֶגַע
17. רֶגֶל
18. דְּלֵקָה

ו. צור שמות נוספים משורשי השמות הנזכרים בתרגיל ה׳.

ז. ציין את ההבדל בין:

חָשַׁשׁ מ־
חשש בְּ־
חשש ל־
חשש ש־

בוש מ־
בוש ב־

הָיָה ב־
הָיָה ל־

השתמש בפעלים אלו במשפטים.

ח. השאלות הבאות פותחות במלות־שאלה:

״לאנה אתם הולכים, אחי?״
״הגם אתם בנשרפים?״
״מה זה, אחי, ועל מה זה?״

17. לְלֹא הוֹעִיל
18. בְּעַל כָּרְחָם
19. שָׁקוּעַ בְּמַחֲשָׁבוֹת
20. נַחַת רוּחַ

ב. מצא מלים נרדפות למלים הבאות:

1. לִפְרָקִים
2. מְזֹהָם
3. בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת
4. אִילָן
5. מִימוֹת עוֹלָם
6. סַיֵּם
7. אֵרַע
8. לְפִיכָךְ
9. כָּרָאוּי
10. שֶׁבֶר
11. מְנָאֵץ
12. מִתְקוֹטֵט
13. חֶרְפָּה
14. תַּגְרָן
15. נוֹטֵל
16. חַמָּה

ג. הצורך ליצור מונחים חדשים שיתאימו למושגים חדשים הוליד את השימוש בצרופי מלים קימות. אם כי רבים צרופי המלים בעברית, נמצאה המלה היחידה בהרבה מקרים דוחקת את הצרוף. הסיבה לכך היא, בראש וראשונה, קושי הנטיה של הצרוף העברי, והקושי לצרף לו את הא הידיעה. יתרונה הנוסף של המלה היחידה הוא היכולת לגזור משם העצם שם מופשט, פועל או תואר, ומן הזכר לשון נקבה. לעומת זאת יש וצרוף עדיף על המלה היחידה המחודשת, בעיקר אם הוא טבעי, פשוט ונאה.*

קרא את הסיפור בעיון ומצא בו:

1. צרופי סמיכות. הוסף עוד דוגמאות.
2. צרופי שם ותואר. הוסף עוד דוגמאות.
3. אילו צורות צרוף נוספות אתה מכיר?
4. אילו צרופי מלים שהתמזגו למלה אחת ידועים לך?

---

* עיין בספרו של י. אבינרי "יד הלשון", ערך "צרוף ומלה אחת".

to roll down, to deteriorate.	108. הִתְדַּרְדֵּר, נִדַּרְדֵּר	– התגלגל, התפזר (שיר השירים רבה ו).
O heaven! Woe! Alas!	109. אִי שָׁמַיִם אִי	– אוי! אללי! – מלת קריאה לצער: אוי, הוי – אי לך, רשע!
to scoff, to deride.	110. הִתְקַלֵּס	– הלעיג, התלוצץ (ראה מלכים־ב ב, כג).
see: II Kings 2: 23—24.	111. עֲלֵה מְשֻׁגָּע	– ניב זה, וכן תאור הילדים המתקלסים במשוגע, מעוררים את זכר הסיפור במלכים־ב ב, כג–כד, אודות אלישע הנביא, אשר נערים קטנים התקלסו בו ״ויאמרו לו עלה קרח, עלה קרח״. לפנינו עדות נוספת לסגנונו המיוחד של מנדלי ולדרך שבה הוא מגלה את דעתו ויחסו אל הדברים המתוארים.

ב. תרגילים:

א. בנה משפטים שיכילו את המלים הבאות:

1. לְזִכָּרוֹן
2. לְפִיכָךְ
3. תְּהוֹם
4. שֶׁפַע
5. בְּעוֹד מוֹעֵד
6. מְהוּמָה
7. מְבוּכָה
8. הִצְדִּיק
9. בְּדֹחַק
10. כַּהֲלָכָה
11. בְּלִי מֵשִׂים
12. יִשַּׁר־כֹּחַ
13. הָיָה לְמַשָּׂא
14. הִתְחַיְּבוּת
15. אֵין קוֹל וְאֵין עוֹנֶה
16. בְּכָל רְמַ״ח אֵבָרָיו

הפסיד את כל רווחיו. משל מקראי מתוך חגי א, ו.		with holes" i. e. to labour in vain.
– שיש בו נקב.	נָקוּב	punctured, holed, pierced.
– בקהילות ישראל: בית־מחסה לעניים ולעוברי־אורח או בית־חולים לעניים ולזקנים.	102. הֶקְדֵּשׁ בֵּית הֶקְדֵּשׁ	communal hostel for poor and aged.
– התרחב, התפשט (ביחוד דבר מזיק): הספסרות פשתה במדינה בתקופת החרום. "לא פשה הנגע בעור" (ויקרא יג, ה). הצרוף "פשה תפשה" (מקור ופעל בעתיד) בא לשם הדגשה וחיזוק.	103. פָּשָׂה	to spread, to expand.
– אחד ממיני הצרעת שנזכרו בתורה, ספחת (ויקרא יג, ח).	104. מִסְפַּחַת	scab, skin eruption mentioned in the Bible.
– בחור ישיבה, מתמיד בלימוד תורה (תענית יד ע״א).	105. חוֹבֵשׁ בֵּית־הַמִּדְרָשׁ	Yeshiva student, diligent student of Jewish Law.
– מצאנו. כתיב רווח בתלמוד.	106. מָצִינוּ	we found.
– מה הוא משמיע לנו? מהו החידוש בזה? מקור: ארמית.	107. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן?	(Aramaic) what's the point of it?

sick, sad, mournful, wretched.	95. דָוֶה	– כואב, מוכה יגון, אבל: ״על זה היה דוה לבנו״ (איכה ה, יז).
to refuse.	96. מֵאֵן	– סרב, לא הסכים.
disaster, calamity.	97. אֵיד	– צרה, אסון.
the end of days, millenium.	98. אַחֲרִית הַיָּמִים	– הימים לעתיד לבוא: ״והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה׳ בראש ההרים״ (ישעיה ב, ב). בדרך כלל יופיע הביטוי בפתיחתה של נבואה על הטוב העתיד לבוא, ועל הנחמה הצפויה לישראל בעתיד. מנדלי, לעומת זאת, צופה את הרעה העתידה לבוא (וכן תמצא להלן: ״ובאחרית הימים כל בית ישראל יבכו את השרפה״).
unintentionally. (here:) not being taken care of; not noticed.	99. בְּלִי מֵשִׂים	– בלא תשומת־לב, שלא בכונה תחילה, או מבלי שנודע הדבר. כאן: בלי שאיש ישים לבו אליהם, העזובים, מבלי שמישהו ידאג להם.
to be paid.	100. נִפְרַע	– שולם, סולק, הושב החוב: השטר נפרע.
to revenge, to avenge a wrong.	נִפְרַע מִ־	– תבע לדין, ענש, נקם, גמל לעושה רע.
to collect debt.		– גבה וקיבל את חובו.
“to earn wages for a bag filled	101. הִשְׂתַּכֵּר אֶל צְרוֹר נָקוּב	– שׂם את שכרו בצרור שיש בו נקב. בהשאלה: לא ראה ברכה בעמלו,

Condemn not your fellow man until you stand in his place. Judge as you would be judged.	90. אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ	– אל תאשים את חברך בטרם ניסית להעמיד את עצמך במצבו (אבות ב, ב). מנדלי משתמש במלה ״מקום״ בהוראתה הראשונית, ועל־ידי כך הוא מצליח לשלב את הפתגם בהשקפת־עולמם של הקבציאלים, המחזרים על הפתחים בכל מקום בו מצויים יהודים.
to feel pain.	91. חָשַׁשׁ (בְּ־)	– הרגיש כאב.
to be anxious, to fear.	חָשַׁשׁ (לְ־)	– דאג, חרד במקצת.
all over (within) his body (the Jewish sages counted 248 organs in the human body).	92. בְּכָל רַמַ״ח אֵבָרָיו	– בכל גופו. חכמינו ז״ל מנו וקבעו כי בגוף האדם יש רמ״ח (248) איברים ושס״ה (365) גידים.
(fig.) wholeheartedly.		– בהשאלה: בכל לבו ונפשו. – מקור: ארמית (אהלות א, ח).
valueless thing (lit. like a broken potsherd).	93. כַּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר	– סמל לדבר חסר ערך, חלש ואפסי: ״אדם יסודו מעפר... משול כחרס הנשבר״ (״ונתנה תוקף״, תפילת מוסף לימים נוראים).
clay.	חֶרֶס	– חמר, טיט דביק שממנו עושים קדרות וכו׳; כלי־חרס.
potsherd.		– שבר של כלי־חמר: חרסי כדים.
in connection with, regarding.	94. כְּנֶגֶד	– כלפי־, ביחס אל־: ״כנגד ארבעה בנים דברה תורה״ (הגדה של פסח).

to be overcome with weakness, to faint.	85. הִתְעַטֵּף	– התעלף, נחלש, תקפו רפיון: ״רעבים גם צמאים, נפשם בהם תתעטף״ (תהלים כז, ה).
(fig.) to content oneself with very little (lit. to be contented with few potatoes for a whole week).	86. דַּי לוֹ בְּקַב בְּלְבּוּסִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת עַד עֶרֶב שַׁבָּת	– מסתפק במועט שבמועט. פתגם זה, בשינוי־מה, הוא מדברי חכמים. ״אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת״ (תענית כד ע״ב).
(fig.) small quantity, small measure.	קַב	– בהשאלה: מדה קטנה, שיעור מינימאלי, חלק יחידה.
dry measure, about 2,2 litres.		– מדת היבש בתקופת המקרא והתלמוד. לפי המשנה הקב הוא ששית הסאה או ארבעה לוגים, שהוא שיעור של עשרים וארבע ביצים, במדותינו בערך 2,2 ליטר.
potato.	בְּלְבּוּס	– תפוח־אדמה. מקור: לטינית שאובה מיונית.
some.	87. אֵיזוֹ	– אלו, כמה, אחדים.
messenger, emissary.	88. מְשֻׁלָּח	– שליח, ציר. כן נקרא ביחוד מי שנשלח בשם מוסד ציבורי או קהילה לאסוף כספים למענם.
there is no reply, complete silence (see: Kings I, 18:29).	89. אֵין קוֹל וְאֵין עוֹנֶה	– אין כל תשובה, שתיקה מוחלטת (על־פי מלכים־א יח, כט).

ממיני החרקים החגבניים הדומים לצרצר.		
– נתעוררו רחמיו, הציף את לבו רגש חם: ״נהפך עלי לבי, יחד נכמרו נחומי״ (הושע יא, ח).	80. נִכְמְרוּ נִחוּמָיו (רַחֲמָיו)	he took pity, his compassion was stirred.
– נתחמם, קדח, נצטמק מחום: ״עורנו כתנור נכמרו״ (איכה ה, י).	נִכְמַר (כָּמַר)	to become hot, be dried.
– קול, צליל שאנו מבטאים בפינו.	81. הֶגֶה	sound.
– יללה, אנחה.		sigh, moan.
– מחשבה, הרהור, מה שהלב רוחש, רגש; רחשי הלב, רחשי תודה, רחשי ידידות.	82. רַחַשׁ	thought, feeling.
– מלא רוגז.	83. שְׂבַע רֹגֶז	full of anger.
– שאכל כל צרכו.	שָׂבֵעַ	satiated.
– בהשאלה: מלא, שניתן לו הרבה: ״קצר ימים ושבע רוגז״ (איוב יד, א).		replete.
– זקן, מי שהגיע לזיקנה ושיבה.	שְׂבַע יָמִים	full of years (old).
– מרוצה, מי שיש לו סיפוק מלא מדבר כלשהו.	שְׂבַע רָצוֹן	satisfied.
– הולך בטל, עצל שאינו עובד.	84. בַּטְלָן	idler, good-for-nothing.
– כינוי לאדם שהוא רחוק מעולם המעשה ומהליכות החברה ונימוסיה המקובלים, מרושל, ״לא יצלח״.		impractical.
– יהודי עני היושב כל ימיו בבית־המדרש ועוסק בתורה ובמצוות ומתפרנס מקופת הציבור.		poor man sitting all day in synagogue and living on alms.

of fasting and mourning; day on which the first and 2nd temples were destroyed).		המקדש השני. יום צום ואבל.
to go mad.	73. הִשְׁתַּטָּה, נִשְׁתַּטָּה	– (התפעל משורש ־שטה־) השתגע, נטרפה דעתו עליו.
(here) to collect alms.	74. קִבֵּץ עַל יָד	– (כאן:) אסף נדבות.
to save (money).		– חסך, נהג בחסכון.
to collect.	קִבֵּץ	– צבר, לקט.
dowry collected for a poor bride; bridal fund.	75. הַכְנָסַת כַּלָּה	– עריכת חופה וחתונה לכלה (ביחוד כעזרה לכלה עניה – סוכות מט ע״ב).
dirge, elegy.	76. קִינָה	– שיר אבל, הספד פיוטי על מת או על חורבן וצרה. הריבוי כפול: קינות, קינים.
oath, curse.	77. אָלָה	– שבועה בקללה נמרצת (ריבוי: אלות).
kind of locust.	78. חָסִיל	– מין ארבה.
— second step in the development of locust.		– אחת מצורות הזחלים המתגלים במחזור ההתפתחות של הארבה.
species of locust.	79. צְלָצַל	– שם לאחד משרצי העוף שנזכר במקרא (דברים כח, מב). סבורים שהוא אחד

כה ע״א). – אם גדולים וחזקים לא עמדו בדבר ונכשלו, איך יחזיקו מעמד קטנים וחלשים?

to God.	66. לְיָהּ	– לאלהים.
to be bounded in. to be limited to, to be confined. Here: to be fixed (time).	67. הֻגְבַּל	– הוקף בגבוב, נגדר. – הושם לו גבול, צומצם והומעט. – כאן: נקבע (זמן).
engagement, formal betrothal.	68. תְּנָאִים	– כינוי עממי לטקס הארוסין, הסכם מוקדם בין הארוס ובין הארוסה לקביעת הנישואין.
firm and abiding.	69. שָׁרִיר וְקַיָּם	– מאושר ומוחלט, ודאי: ״הכל שריר וקים, ולראיה באנו על החתום״ (נוסח מקובל בסוף תעודה).
(Aramaic) strong, firm.	שָׁרִיר	– חזק, אמיץ, תקיף (שגור במיוחד בניב ״שריר וקים״). מקור: ארמית.
to be damaged, to be injured, to be harmed.	70. הִתְנַזֵּק, נִתְנַזֵּק	– נזק, נגרם לו הפסד.
to pose a difficult question.	71. הִקְשָׁה (מַקְשִׁין)	– שאל שאלה חמורה, הציג קושיה.
Ninth of Ab (day	72. תִּשְׁעָה בְּאָב	– יום חורבן בית־המקדש הראשון ובית־

scribe (for scrolls of the law, phylacteries and mezuzoth).	62. סוֹפֵר סְתָ״ם	– כינוי למומחה בכתיבת ספרי תורה, תפילין, מזוזות ושאר תשמישי־קדושה, בכתב המסורתי המיוחד.
abbreviation of... (s. Hebrew).	סְתָ״ם	– ראשי־תיבות: ספרים תפילין מזוזות.
Scroll type (type fount resembling letters of the scroll of the law).	אוֹתִיּוֹת סְתָ״ם	– כינוי לטיפוס של אותיות־דפוס הדומות בעיקרן לכתב המקובל בכתיבת ספרי־תורה.
burial society.	63. חֲבוּרְתָא קַדִּישְׁתָּא	– החברה הקדושה. מוסד דתי המטפל בקבורת מתי ישראל. ידוע בעיקר כ״חברה קדישא״. מקור: ארמית.
plant symbolic of small, insignificant thing (lit.: hyssop that springs out of the wall (I Kings 5,13).	64. אֵזוֹב קִיר	– צמח המשמש סמל לדבר קטן ופעוט, לעומת הארז, המסמל גדולה: ״אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר״ (מועד קטן כה ע״א). (עין: מלכים א ה, יג).
mire, puddle.	65. רְקָק	– בִּצָּה, מקוה מים מועטים ועכורים.
sprats, small fry.	דְּגֵי רְקָק	– דגים קטנים ושרצים אחרים החיים בביצות.
(fig.) common folk.		– בהשאלה: כינוי לאנשים קטנים ונטולי ערך. וזה על יסוד פתגם חכמינו, שהוא המשך של הפתגם הקדום: ״לויתן בחכה הועלה, מה יעשו דגי רקק״ (מועד קטן

694

what comes out of this?	מַאי נָפְקָא מִנֵּהּ	– מה יוצא ממנו (מזה)?
storey, floor.	57. דְּיוֹטָא, דְּיוֹטָה	– קומה בבית: בבנין גדול יש דיוטות אחדות.
(Aramaic) to suffer bad luck, to meet with a mishap (lit. his luck was broken).	58. אִתְרַע מַזָּלוֹ	– הורע גורלו, לא הצליח, נחל כשלון. – מקור: ארמית.
to be broken.	(תְּרַע) אִתְרַע	– נשבר, נפרץ. הפועל שגור בניב: ״אתרע מזלו״.
to be robbed, to be deprived of his due.	59. נְקְפַּח	– קופח, נעשק, נגזל. השורש ״קפח״ אינו מקובל בבנין נפעל. בדרך כלל הוא יבוא במשמעות זו בבנין התפעל: נתקפחה פרנסתו של פלוני.
the spiritual and material sides of things go hand in hand, (lit.: no learning no loaf).	60. אִם אֵין חֶדֶר וְתוֹרָה – אֵין קֶמַח	– פתגם חכמינו כלשונו הוא: ״אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח״ (אבות ג, יז): הרוח והחומר כרוכים יחד, ואין לזה קיום בלא זה. מנדלי מעביר את נקודת־הכובד אל עולם הרוח (חדר ותורה), הנותן קיום לעולם החומר (היפוכו של דבר אצל חז״ל).
similarly.	61. כְּהַאי גַּוְנָא	– כזה הַגָּוֶן, בצורה זו, באופן דומה. מקור: ארמית שאולה מפרסית.

to be a burden on someone.	50. הָיָה לְמַשָּׂא עַל־ פְּלוֹנִי	הכביד על פלוני, גרם לו טורח רב: ״אם עברת אתי – והיית עלי למשא״ (שמואל ב טו, לג).
burden, load.	מַשָּׂא	– טורח, מעמסה: ״ולמה יהיה עבדך עוד למשא״ (שמואל־ב יט, לו). – נטל, דבר שנושאים אותו: ״ואל תשאו משא ביום השבת״ (ירמיה יז, כא).
poor quality soil.	51. זִבּוּרִית	– אדמה כחושה וגרועה, בניגוד ל״בינונית״ ול״עידית״ (בבא קמא ז).
a thing of poor quality.		– מין פשוט של איזה דבר.
city of idlers.	52. בְּטָלוֹן	– ראה קבציאל (3).
choice soil.	53. עִדִּית	– אדמה טובה ומשובחת, מבחר, מיטב; הניגוד ל״זבורית״.
first quality goods.		– סחורה משובחת, מיטב הסחורה.
city of fools.	54. כְּסָלוֹן	– ראה: קבציאל (3).
to renounce.	55. מָחַל	– ויתר, לא תבע את המגיע לו והניחו אצל אחר: ״האב שמחל על כבודו – כבודו מחול״ (קדושין לב ע״א).
to forgive, to pardon.		– סלח, כפר.
(Aramaic) what difference does it make?	56. לְמַאי נָפְקָא מִנֵּהּ	– מה ההבדל בכך למעשה?
		– מקור: ארמית.

		– מנדלי משתמש בראשי־התיבות ק״ק (קהילה קדושה) כשם ממש, ולכן הוא מוסיף לו כינוי הגוף.
authorization, power of attorney.	46. יִפּוּי־כֹּחַ	– הרשאה, זכות הניתנת למישהו לעשות דבר־מה בשם אחר: נתתי יפוי־כוח לידידי לקבל את פקדוני.
improvement.	47. תַּקָּנָה	– תיקון, מילוי חסרון, שינוי לטובה.
many poor men looking for crumbs.	48. עֲנִיִּים הַרְבֵּה מְהַפְּכִים בַּחֲרָרָה אַחַת	– עניים רבים טורחים להשיג את לחמם הדל.
thin flat cake or bread.	חֲרָרָה	– עוגה דקה ועגולה אפויה על גחלים, כעין ״פתה״ ערבית.
made efforts in order to attain a thing.	הִפֵּךְ בַּדָּבָר	– עסק וטרח בדבר כדי להשיגו.
		– מנדלי מרבה לעבד לצרכיו פסוקים מקראיים ותלמודיים. הפסוק ״עני מהפך בחררה״ מופיע בקידושין נט ע״ט, והוראתו: עני הטורח להשיג את לחמו הדל.
first step in the development of locust.	49. יֶלֶק	– זחל הארבה לאחר יציאתו מן הביצה. הילק הוא הדרגה הראשונה בגלגולי הארבה (ילק - חסיל – גזם – ארבה). מנדלי אומר ״כילק״, הוא אינו אומר ״כארבה״, וטעם הדבר נגלה כשהוא אומר בחלק האחרון של הסיפור: ״והנגע הזה ילך ויתפשט...״.

to be displaced, to be dislocated.		– נעקר, נשר.
		– בדרך כלל נשתמש בצורת ההתפעל של השורש ״שמט״ רק בהוראת התחמק, ואילו צורת הנפעל ״נשמט״ תשמש בהוראת נעקר או נשר. נראה כי מנדלי משתמש בפועל השתמט בהוראת נשמט, אולם עם זאת יתכן שהוא משתמש בצורת התפעל ביודעין, כדי לחזק את התמונה: כובעו של המשוגע פועל באופן עצמאי, כביכול, מבלי שתהא לאחרון אפשרות להשתלט עליו.
silently, in silence.	40. דוּמָם	– בשתיקה, מבלי דבר דבר: האבל ישב בחדרו דומם.
wretched.	41. מָרוּד	– מדוכא, מדוכדך: ״ועניים מרודים תביא בית״ (ישעיה נח, ז).
incense.	42. קְטֹרֶת	– תערובת של מיני בשמים שהיו מקטירים על המזבח להעלות ריח ניחוח.
thick smoke. steam, vapour.	43. קִיטוֹר	- עשן השרפה, עמוד העשן. – אד, ההבל הסמיך הנוצר על־ידי התאדות מים רותחים.
Psalms 39:4.	44. בַּהֲגִיגִי תִּבְעַר אֵשׁ	– מתוך תהלים לט, ד: ״חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש״.
deep meditation.	הָגִיג	– רגש עמוק, הרהור שבהתרגשות.
our holy community.	45. קק־נוּ	– קהילת קדשנו.

from The Song of Songs 8 : 7.	35. מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹתָהּ	– מרביתו של פסוק זה נמצאת בשיר השירים ח, ז: ״מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה״. – מנדלי משמיט את נושא הפסוק (אהבה) ומדבר על ״אש ממרום״, אשר מים לא יוכלו לכבותה. בדרך זו נוצר ניגוד אירוני בין מקורו של הפסוק ובין הדרך בה הוא משתמש בו.
from Psalms 137:1.	36. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלוּ (תַּרְמִילֵיהֶם וּסְמַרְטוּטֵיהֶם)	– בתהלים קלז, א, נמצא תאור גולי יהודה שהגיעו לבבל, שם הם מבכים את גורלם במלים: ״על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון. על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו״.
they sprawled.	37. וַיִּשְׁתַּטְּחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ	במקרא משמש המקור כתואר הפועל בכמה וכמה מלים, מהן שגורות גם כיום: הרבה, היטב, מהר, הכן, הרחק, הפלא ופלא (י. אבינרי). השימוש בפועל יחד עם המקור שלו עצמו כתואר הפועל, המצוי הרבה במקרא, אינו מקובל ביותר היום, אם כי אפשר למצאו פה ושם. תפקידו — חיזוק והדגשה.
constant, continuous.	38. תְּמִידִי	– הנעשה תמיד, בלתי פוסק.
(here:) eternal, permanent.		– מנדלי משתמש בתואר זה בהוראת: ״קבוע״ או ״נצחי״.
to evade.	39. הִשְׁתַּמֵּט	– התחמק, השתדל להיפטר מחובה.

from Lamentations 2:2.	„לֹא חָמַל ה׳ אֶת נְאוֹת...״	– מקור פסוק זה באיכה ב, ב, העוסק בקינה על חורבן ממלכת יהודה: „בלע ה׳ לא חמל את כל נאות יעקב״. וכן נמצא באיכה א, יג: „ממרום שלח אש בעצמותי״.
it is all the same, one and the same thing, it makes no difference.	30. הַיְנוּ הָךְ	– אותו הדבר, ענין אחד הוא, אין הבדל בדבר.
this is, that is, namely.	הַיְנוּ	– זה הוא, הרי זה.
that is to say.	דְהַיְנוּ	– לאמור, כלומר, זאת אומרת.
evidence, proof.	31. רְאָיָה	– הוכחה המראה כי אמנם הדבר כן הוא: „אין ראיה לדבר״ (שבת ח, ז).
extinction, quenching.	32. כְּבִיָּה	– כבוי.
not to be seen anywhere.	33. בְּבַל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא	– נעלם לגמרי, אינו מצוי כלל: „לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובבל ימצא״ (אמר ר׳ יהושע, פסחים ג, ג).
not (preceding a verb in the future form).	בַּל	– מלת שלילה: לא, אל: „ישכבו בל יקומו״ (ישעיה מג, יז).
from Psalms 127:1.	34. אִם ה׳ לֹא יִשְׁמֹר עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר	– ראה תהלים קכז, א: „אם ה׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, אם ה׳ לא ישמר עיר שוא שקד שומר״.

		ישראל שמחל לו הקב״ה על אותו עוון (שבת ל ע״א) (עיין בספר האגדה א, ו, קטו).
to be blackened.	פֻּחָם	– הושחר בפחם, נתלכלך בפחם.
bottom, edge, margin (in book).	שׁוּלַיִם	– תחתית, ירכתיים.
soot, lampblack.	25. פִּיחַ	– שחק או אבק של פחם העולה ומכסה את הקירות הפנימיים של התנור וכיוצא בו: ״פיח כבשן״ (שמות ט, ח).
cleaned, swept.	26. גָּרוּף	– מטואטא, מנוקה: תנור גרוף. את ארובת־העשן היה מנקה־הארובות גורף לעתים מזומנות.
covered with soot.	27. קָטוּם	– מכוסה באפר, מפויח: ״כירה גרופה וקטומה״ (תוספתא שבת ב(ג), א). כאן משתמש מנדלי בלשון ״קטומה״ כפועל נרדף ל״גרופה״, כלומר: מנוקה.
stubble, wood splinters.	28. גְּבָבָא, גְּבָבָה	– חתיכות ענפים, גזרי עצים, קסמים, קש, תבן וכיוצא באלה.
a natural beauty spot, pasture, dwelling.	29. נָאָה	– מקום בנוף טבעי, פינה כפרית. מופיע בדרך כלל בסמיכות: נאות דשא – ״בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני״ (תהלים כג, ב).
oasis.	נְאוֹת מִדְבָּר	– מקומות מרעה במדבר.
pastures of the shepherds, shepherd's habitation.	נְאוֹת רוֹעִים	– ישובי רועים בסביבות מרעה צאן.

המלה ״יום״. צורת הסמיכות הרגילה יותר היא ״ימי״.

to go round and round.	22. הֶחֱזִיר	– חיזר, סבב: ״שיהיו רוכלין מחזירין בעיירות״ (בבא בתרא כב ע״א).
astonishment, amazement.	23. תְּמִיָּה	– השתוממות, פליאה. בדרך כלל אנו משתמשים בשם הפעולה תְּמִיהָה, על משקל שמות פעולה של גזרת השלמים (כגון: שמירה, כניסה וכו׳). מנדלי גוזר תְּמִיָּה על משקל שמות פעולה של גזרת נחי ל״ה, כגון בְּנִיָּה, קְנִיָּה וכו׳.
their faces were as black as a pot.	24. פְּנֵיהֶם מְפֻחָמִים כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה	– פניהם מושחרים כמו תחתית הקדרה המפוחמת (המושחרת).
(fig.) they were embarrassed.		– בהשאלה: פניהם מבוישים. על־פי הביטוי הבא להלן:
he was put to shame, he was disgraced ("his face was as black as a pot").	הֻשְׁחֲרוּ (נֶהֶפְכוּ) פָּנָיו כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה	– הוא נחל מפלה וחרפה, הוא יצא בבושת פנים.
		– במקורות: כשבנה שלמה את בית־המקדש, ביקש להכניס ארון לבית קודש הקודשים. דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה... כיון שאמר: ״ה׳ אלהים אל תשב פני משיחך, זכרה לחסדי דוד עבדך״, (דה״ב ו, מב) – מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדרה, וידעו כל העם וכל

(orig. meaning: beat)	15. פַּעַם	– (ההוראה המקורית: דפיקת רגל).
(poet) foot, step.		– רגל, צעד (ביחוד במליצה): ״וישם לדרך פעמיו״ (תהלים פה, יד).
time (ex.: 3 times).		– מלה המציינת חזרה של מעשה מסוים: פעם אחת – עשיה אחת; שתי פעמים – שתי עשיות של פעולה מסוימת.
bandore — ancient musical instrument.	16. פַּנְדּוֹרָא	– כלי־נגינה עתיק הדומה לגיטרה. מקור: יונית: פנדורה.
cymbal.	17. צִימְבִּיל	– מצילתיים. מקור: יונית.
boundary, zone.	18. תְּחוּם	– גבול, קו המפריד בין שתי רשויות, וכן השטח שבתוך הגבולות.
Pale of Residence for Jews. (in Czarist Russia).	תְּחוּם הַמּוֹשָׁב –	אזור של ערים ברוסיה שהיהודים הורשו לגור בהן בדורות שעברו, בימי שלטון הצארים; הישיבה מחוץ לתחום המושב היתה אסורה עליהם.
to bloom, blossom.	19. צָץ	– פרח, הוציא ציץ.
beggar.	20. קַבְּצָן	– מקבץ נדבות, עני, אביון.
from time immemorial.	21. מִימוֹת עוֹלָם	– מאז ומתמיד: ״זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור״ (דברים לב, ז). ״ימות״ היא צורת סמיכות בריבוי של

sheaf of corn.	11. עֹמֶר	– חבילת שבלים, אלומה קטנה.
ancient dry measure.		– מדת יבש קדומה, כדי עשירית האיפה, כלי־קיבול של הדגן שנדוש מעומר שבלים (שמות טז, לו). במדותינו בערך ארבעה ליטרים. בזמן שבית־המקדש היה קים היו מביאים לשם בחג הפסח עומר מראשית הקציר (ויקרא כג, י).
Counting of the "Omer," 49 days between the second day of Passover and the feast of Pentecost.	12. סְפִירַת הָעֹמֶר	– מנין הימים ממחרת הפסח, שהביאו בו את העומר, ועד חג הביכורים – שבעה שבועות, שהם ארבעים ותשעה יום. בימי ספירת העומר נוהגים אבלות: לא מסתפרים ולא נושאים נשים (מלבד ל״ג בעומר), משום שבאותו פרק־זמן מתו עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא (שהם שהיו כנראה משתתפי מרד בר־כוכבא).
the 33rd day of the "Omer" — a semi-holiday marking the victories of Bar-Cochba. over the Romans.	13. לַ״ג בָּעֹמֶר	– היום השלושים ושלושה לספירת העומר, הוא יום י״ח באייר; לפי המקובל, יום חג לזכר נצחון שמעון בר־כוכבא על הרומאים, וכן יום הלולא של רבי שמעון בר יוחאי במירון שעל צפת. ביום ל״ג בעומר נוהגים להפסיק את האבלות המקובלת בימי הספירה – מותר להסתפר, לערוך חתונות וכו׳.
crown, wreath, garland.	14. כְּלִיל	– כתר, עטרה, זר: ״כליל תפארת בראשו נתת לו״ (ישמח משה, שחרית לשבת).

bad odor, stench.	6. עִפּוּשׁ	– ריח רע, סרחון, וכאן הכוונה למגפה.
ritual bath.	7. מִקְוֶה	– ברכה של מים שטובלים בה כדי להיטהר מטומאה, וכן לכבוד שבת ומועד. לפי חוקי הדת היהודית המים במקוה חיבים להיות מים שאינם שאובים (מי גשמים לדוגמה), וכמותם חייבת להספיק כדי טבילה לכל גוף האדם בבת אחת (לפי רמב״ם, הלכות מקואות, פ״ד, ה״א–ה״ב).
gathering of water.		– מקום אוֹסֶף מים.
newspaper, periodical.	8. כְּתָב־עִתִּים (כְּתָב־עֵת, כִּתְבֵי־עֵת)	– עתון, סדרה של גליונות או חוברות היוצאים לעתים מזומנים בזה אחר זה, כגון: עתון, שבועון, ירחון, שנתון. – סופרי ההשכלה יצרו צרוף זה, והם משתמשים בו בדרך כלל בהוראת ״עתּוֹן״ (מלה שחודשה לאחר מכן). בימינו התיחד השימוש בצרוף זה בעיקר להוצאה ספרותית פריודית, כגון: שבועון, רבעון וכו׳.
woman deserted by her husband without a divorce (she is therefore legally prevented from remarriage).	9. עֲגוּנָה	– אשה שבעלה עזבה ונעלם בלא שנתן לה גט, והריהי קשורה אליו, לפי הדין, ואינה רשאית להינשא לאחר, אלא אם כן יתן לה גט או יתברר כי הוא מת (גיטין כו ע״ב).
deserted his wife.	10. עִגֵּן	– השאיר את אשתו עגונה, עזב את אשתו בלא גט.

הנשרפים — מנדלי מוכר ספרים

א. הערות ומילון:

	1. לְהַשְּׂרֵפָה	– מקובל כיום לכתוב: לשריפה. הא הידיעה, הנחשבת לאות חלשה, נטמעת באות היחס כשזו מצטרפת לשם.
the holy community.	2. ק״ק	– ראשי־תיבות של ״קהילה קדושה״.
a city of beggars.	3. קַבְּצִיאֵל	– לשמות הערים בסיפֹרי מנדלי מוכר ספרים משמעות סמלית. משמעו של השם ״קבציאל״ הוא עיר של קבצנים, ובדומה לזה ״כסלון״ היא עיר של כסילים ו״בטלון״ – עיר של בטלנים.
skull cap.	4. יַרְמוּלְקִי	– כפה. מנדלי כותב ברבים: ירמולקיות, כי הוא גורס: ירמולקה. מקור: אידית.
ordination, authorization.	5. סְמִיכָה	– סמיכות, מתן אישור וסמכות לאדם לכהן כרב, כמורה־הוראה בישראל. כאן הכוונה לרשיונות־הוראה שהוצרכו המלמדים לקבל מן השלטונות, ומכאן הביטוי גזרת כתבי־הסמיכה.

התוכן

מבוא

1. מנדלי מוכר ספרים / ״הנשרפים״ 1
2. פרץ יצחק ליבוש / ״שמע ישראל״ 27
3. אחד העם / ״משה״ (פרק י׳) 66
4. שלום עליכם / ״כתריאלים״ 103
5. פרישמן דוד / ״בהר סיני״ 126
6. ברדיצבסקי מיכה יוסף / ״הזר״ 148
7. בן־ציון שמחה / ״מרדות״ 169
8. ביאליק חיים נחמן / ״ספיח״ (פרק שני) 199
9. ״יום הששי הקצר״ 212
10. גנסין אורי ניסן / ״בטרם״ (פרק ד׳) 245
11. שופמן גרשון / ״תלוי״ (2 רשימות) 290
12. ברנר יוסף חיים / ״מסביב לנקודה״ (פרק כ״ב, כ״ג) . . . 301
13. פיכמן יעקב / ארבע רשימות 317
14. ברקוביץ יצחק דב / ״כרת״ 329
15. שטיינברג יעקב / ״מות הזקנה״ (א׳) 350
16. ״מות הזקנה״ (ב׳) 362
17. ״הח׳ג מחפציבה״ 370
18. שניאור זלמן / ״אנשי שקלוב״ (פתיחה) 395
19. ״אלמותו של תפוח זהב״ 430
20. בארון דבורה / ״שברירים״ 476
21. בורלא יהודה / ״ערבית״ (א׳) 497
22. ״ערבית״ (ב׳) 516
23. המאירי אביגדור / ״העפיפון״ 530
24. עגנון שמואל יוסף / ״תהלה״ (א׳) 544
25. ״תהלה״ (ב׳) 570
26. ״ידידות״ 592
27. ברש אשר / ״מול שער השמים״ 614
28. הזז חיים / ״רחמים״ 629
29. ״הדרשה״ (א׳) 659
30. ״הדרשה״ (ב׳) 681

חובה נעימה לי להביע בזה את תודתי לכל העוזרים, החברים ועמיתי באוניברסיטאות ירושלים ותל־אביב אשר נתנו ידם בעבודת ההכנה של הספר. עצותיהם והערותיהם החשובות היו לי לעזר רב. ביחוד תודתי העמוקה נתונה לגב׳ גליה סימון ולגב׳ ימימה רבין, שעליהן הוטל התפקיד הקשה להכין את הטיוטה הראשונה של הפרושים התרגילים והמילון שבסוף הספר. תפקיד זה מילאו ביעילות רבה.

כמו כן אני מביע את תודתי, בהוקרה כנה, לפרופסורים חיים רבין, ורפאל ניר מהאוניברסיטה העברית ומר אביב מלצר, מרצה לספרות עברית באוניברסיטת וויסקונסין שעברו על החומר בעיון רב ושיפרו את המקראה במידה נכרת.

לגילה הלפרן שדאגה לצד הטכני של הכנת המקראה לדפוס והדפיסה את החומר בצורה נאה — תודות מקרב לב.

לבתי־ההוצאות ״דביר״, ״עם־עובד״, ״הקיבוץ־המאוחד״, ״שוקן״, ״מסדה״ ו״ניומן״ שרוב הסיפורים הבאים במקראה שלנו, הופיעו קודם בבתי־הוצאות הספרים הנ״ל.

לבסוף הערכתי המלאה למר יצחק מאדר, מו״ל ״פינת הספר״ בחיפה שטרח ועמל הרבה להדפסת המקראה בארץ, ולהנהלת ״דפוס מר״ן״ בירושלים, על הביצוע הנאה של ההדפסה.

מנחם מנצור
מדיסון, וויסקונסין, תש״ל

כל הזכויות שמורות
לאוניברסיטת וויסקונסין

מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים

בשני כרכים

מעובד וערוך עם פרושים ותרגילים

על ידי

מנחם מנצור

ראש המחלקה לעברית וללמודים שמיים
אוניברסיטת ויסקונסין

בהשתתפות
גליה סימון וימימה רבין — עוזרות מחקר

כרך שני
פרושים ותרגילים

הוצאת „כתב" ניו-יורק